నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

పఞ్చపకరణ-అట్ఠకథా

ధాతుకథా-అట్ఠకథా

అట్ఠారసహి భేదేహి, విభఙ్గం మారభఞ్జనో;

దేసయిత్వా మహావీరో, యం తస్సేవ అనన్తరం.

అదేసయి ధాతుకథం, ధాతుభేదప్పకాసనో;

తస్సత్థం దీపయిస్సామి, తం సుణాథ సమాహితాతి.

౧. మాతికావణ్ణనా

౧. నయమాతికావణ్ణనా

౧. **సఙ్గహో అసఙ్గహో**తిఆదీనఞ్హి వసేన ఇదం పకరణం చుద్దసవిధేన విభత్తన్తి వుత్తం. తం సబ్బమ్పి ఉద్దేసనిద్దేసతో ద్విధా ఠితం. తత్థ మాతికా **ఉద్దేసో**. సా పఞ్చవిధా – నయమాతికా, అబ్భన్తరమాతికా, నయముఖమాతికా, లక్ఖణమాతికా, బాహిరమాతికాతి. తత్థ **సఙ్గహో అసఙ్గహో…పే… విప్పయుత్తేన సఙ్గహితం అసఙ్గహిత**న్తి – అయం చుద్దసహి పదేహి నిక్ఖిత్తా **నయమాతికా** నామ. అయఞ్హి ఇమినా సఙ్గహాదికేన నయేన ధాతుకథా ధమ్మా విభత్తాతి దస్సేతుం ఠపితత్తా నయమాతికాతి వుచ్చతి. ఏతేసం పదానం మూలభూతత్తా **మూలమాతికా**తిపి వత్తుం వట్టతి.

౨. అబ్భన్తరమాతికావణ్ణనా

౨. **పఞ్చక్ఖన్ధా …పే… మనసికారో**తి అయం పఞ్చవీసాధికేన పదసతేన నిక్ఖిత్తా **అబ్భన్తరమాతికా** నామ. అయఞ్హి “సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికా”తి ఏవం అవత్వా సఙ్గహాదినా నయేన విభజితబ్బే ఖన్ధాదిధమ్మే సరూపతో దస్సేత్వా ధాతుకథాయ అబ్భన్తరేయేవ ఠపితత్తా అబ్భన్తరమాతికాతి వుచ్చతి. ఖన్ధాదిపదానం ధమ్మసఙ్గణీమాతికాయ అసఙ్గహితత్తా **పకిణ్ణకమాతికా**తిపి వత్తుం వట్టతి.

౩. నయముఖమాతికావణ్ణనా

౩. **తీహి సఙ్గహో, తీహి అసఙ్గహో; చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి విప్పయోగో**తి అయం చతూహి పదేహి నిక్ఖిత్తా **నయముఖమాతికా** నామ. అయఞ్హి సబ్బేసుపి పఞ్చక్ఖన్ధాదీసు చేవ కుసలత్తికాదీసు చ మాతికాధమ్మేసు, తీహి ఖన్ధాయతనధాతుపదేహేవ సఙ్గహో చ అసఙ్గహో చ యోజేతబ్బో. తథా చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహి సమ్పయోగో చ విప్పయోగో చ. ఏతాని ఇమేసం సఙ్గహాసఙ్గహాదీనం నయానం ముఖానీతి దస్సేతుం ఠపితత్తా నయముఖమాతికాతి వుచ్చతి.

౪. లక్ఖణమాతికావణ్ణనా

౪. **సభాగో , విసభాగో**తి అయం ద్వీహి పదేహి నిక్ఖిత్తా **లక్ఖణమాతికా** నామ. అయఞ్హి సభాగలక్ఖణేహి ధమ్మేహి సఙ్గహనయో, విసభాగలక్ఖణేహి అసఙ్గహనయో, తథా సమ్పయోగవిప్పయోగనయో యోజేతబ్బోతి సభాగవిసభాగలక్ఖణవసేన సఙ్గహాదిలక్ఖణం దస్సేతుం ఠపితత్తా లక్ఖణమాతికాతి వుచ్చతి.

౫. బాహిరమాతికావణ్ణనా

౫. **సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికా**తి అయం ఛసట్ఠి తికపదాని, ద్వే చ దుకపదసతాని సఙ్ఖిపిత్వా నిక్ఖిత్తా **బాహిరమాతికా** నామ. అయఞ్హి “పఞ్చక్ఖన్ధా…పే… మనసికారో”తి ఏవం ధాతుకథాయ అబ్భన్తరే అవత్వా “సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ”తి ఏవం ధాతుకథాయ మాతికతో బహి ఠపితత్తా బాహిరమాతికాతి వుచ్చతి.

ఏవం మాతికాయ పఞ్చధా ఠితభావం విదిత్వా ఇదాని 'సఙ్గహో అసఙ్గహో'తిఆదీసు సఙ్గహో తావ జాతిసఞ్జాతికిరియాగణనవసేన చతుబ్బిధో. తత్థ – "సబ్బే ఖత్తియా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే బ్రాహ్మణా, సబ్బే వేస్సా, సబ్బే సుద్దా ఆగచ్ఛన్తు", "యా చావుసో విసాఖ, సమ్మావాచా, యో చ సమ్మాకమ్మన్తో, యో చ సమ్మాఆజీవో, ఇమే ధమ్మా సీలక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి అయం **జాతిసఙ్గహో** నామ. "ఏకజాతికా ఆగచ్ఛన్తూ"తి వుత్తట్ఠానే వియ హి ఇధ సబ్బేపి జాతియా ఏకసఙ్గహం గతా. "సబ్బే కోసలకా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే మాగధకా, సబ్బే భారుకచ్ఛకా ఆగచ్ఛన్తు", "యో చావుసో విసాఖ, సమ్మావాయామో; యా చ సమ్మాసతి, యో చ సమ్మాసమాధి, ఇమే ధమ్మా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **సఞ్జాతిసఙ్గహో** నామ. "ఏకట్ఠానే జాతా సంవడ్ఢా ఆగచ్ఛన్తూ"తి వుత్తట్ఠానే వియ హి ఇధ సబ్బేపి సఞ్జాతిఠానేన నివుత్థోకాసేన ఏకసఙ్గహం గతా. "సబ్బే హత్థారోహా ఆగచ్ఛన్తు, సబ్బే అస్సారోహా, సబ్బే రథికా ఆగచ్ఛన్తు", "యా చావుసో విసాఖ, సమ్మాదిట్ఠి, యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, ఇమే ధమ్మా పఞ్ఞాక్ఖన్ధే సఙ్గహితా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౨) అయం **కిరియాసఙ్గహో** నామ. సబ్బేవ హేతే అత్తనో కిరియాకరణేన ఏకసఙ్గహం గతా. "చక్ఖాయతనం కతమక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతీతి? రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతీ"తి. హఞ్చి చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, తేన వత రే వత్తబ్బే – 'చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహిత"న్తి (కథా॰ ౪౭౧), అయం **గణనసఙ్గహో** నామ. అయమిధ అధిప్పేతో. తప్పటిపక్ఖేన అసఙ్గహో వేదితబ్బో. తేసం వికప్పతో సఙ్గహితేన అసఙ్గహితాదీని. ఏకుప్పాదేకనిరోధఏకవత్థుకఏకారమ్మణతావసేన సమ్పయోగో, తప్పటిపక్ఖతో విప్పయోగో. తేసం వికప్పతో సమ్పయుత్తేన విప్పయుత్తాదీని. తదుభయసంసగ్గవికప్పతో సఙ్గహితేన సమ్పయుత్తం విప్పయుత్తన్తిఆదీని. పఞ్చక్ఖన్ధాతిఆదీని పన ఖన్ధవిభఙ్గాదీసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. **ఫస్సాదయో** పనేత్థ సన్నిట్ఠానవసేన వుత్తసబ్బచిత్తుప్పాదసాధారణతో వుత్తాతి.

మాతికావణ్ణనా.

౨. నిద్దేసవణ్ణనా

౧. పఠమనయో సఙ్గహాసఙ్గహపదవణ్ణనా

౧. ఖన్ధపదవణ్ణనా

౬. ఇదాని పఞ్చక్ఖన్ధాదివసేన నిక్ఖిత్తమాతికం 'సఙ్గహో అసఙ్గహో'తిఆదీహి నయమాతికాపదేహి సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతుం **రూపక్ఖన్ధో కతిహి ఖన్ధేహీ**తిఆదినా నయేన నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ యస్మా "సఙ్గహో అసఙ్గహో"తిఆదికాయ నయమాతికాయ "తీహి సఙ్గహో, తీహి అసఙ్గహో"తి నయముఖమాతికా ఠపితా, తస్మా రూపక్ఖన్ధాదీనం సఙ్గహం దస్సేతుం **కతిహి ఖన్ధేహి కతిహాయతనేహి కతిహి ధాతూహీ**తి తీణి ఖన్ధాయతనధాతుపదానేవ ఉద్ధటాని. 'చత్తారి సచ్చానీ'తిఆదీసు ఏకమ్పి న పరామట్ఠం. యస్మా చ "సభాగో విసభాగో"తి ఏవం లక్ఖణమాతికా ఠపితా, తస్మా ఇమస్స పఞ్హస్స విస్సజ్జనే **రూపక్ఖన్ధో ఏకేన ఖన్ధేనా**తిఆది వుత్తం. సభాగా హి తస్స ఏతే ఖన్ధాదయోతి. తత్థ **ఏకేన ఖన్ధేనా**తి రూపక్ఖన్ధేనేవ. యఞ్హి కిఞ్చి రూపం రూపక్ఖన్ధసభాగత్తా రూపక్ఖన్ధోత్వేవ సఙ్గహం గచ్ఛతీతి రూపక్ఖన్ధేనేవ గణితం, తం రూపక్ఖన్ధేనేవ పరిచ్ఛిన్నం. **ఏకాదసహాయతనేహీ**తి మనాయతనవజ్జేహి. సబ్బోపి హి రూపక్ఖన్ధో దసాయతనాని ధమ్మాయతనేకదేసో చ హోతి, తస్మా ఏకాదసహాయతనేహి గణితో , పరిచ్ఛిన్నో. **ఏకాదసహి ధాతూహీ**తి సత్తవిఞ్ఞాణధాతువజ్జాహి ఏకాదసహి ఏతాసు హి అపరియాపన్నం రూపం నామ నత్థి.

అసఙ్గహనయనిద్దేసే **కతిహి అసఙ్గహితో**తి సఙ్ఖేపేనేవ పుచ్ఛా కతా. విస్సజ్జనే పనస్స యస్మా రూపక్ఖన్ధస్స విసభాగా చత్తారో అరూపక్ఖన్ధా, ఏకం మనాయతనం, సత్త విఞ్ఞాణధాతుయో; తస్మా **చతూహి ఖన్ధేహీ**తిఆది వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు సఙ్గహాసఙ్గహో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పన ఖన్ధనిద్దేసే – "రూపక్ఖన్ధో కతిహి ఖన్ధేహీ"తిఆదిమ్హి తావ ఏకమూలకే సఙ్గహనయే సరూపేనేవ దస్సితా పఞ్చ పుచ్ఛా, పఞ్చ విస్సజ్జనాని. అసఙ్గహనయే సఙ్ఖేపేన దస్సితా పఞ్చ పుచ్ఛా, పఞ్చ విస్సజ్జనాని. ఇమినా ఉపాయేన దుకమూలకాదీసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని వేదితబ్బాని. రూపక్ఖన్ధమూలకాయేవ చేత్థ దుకతికచతుక్కా దస్సితా. పఞ్చకే పన "రూపక్ఖన్ధో చ...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో చా"తి ఏవం భేదతో చ, "పఞ్చక్ఖన్ధా కతిహి ఖన్ధేహీ"తి ఏవం అభేదతో చాతి ద్విధా పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని కతాని. ఏవం పాళినయో వేదితబ్బోతి.

౨. ఆయతనపదాదివణ్ణనా

౨౨. ఆయతనపదనిద్దేసాదీసు ఆయతనపదనిద్దేసే తావ **చక్ఖాయతనం ఏకేన ఖన్ధేనా**తి ఏకేన రూపక్ఖన్ధేనేవ, ఏకేన చక్ఖాయతనేనేవ ఏకాయ చక్ఖుధాతుయావ సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం. **సోతాయతనా**దీసుపి ఇమినావ నయేన సఙ్గహాసఙ్గహో వేదితబ్బో. **అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా**తి ఏత్థ పన యస్మా అసఙ్ఖతం ధమ్మాయతనం నామ నిబ్బానం, తఞ్చ ఖన్ధసఙ్గహం న గచ్ఛతి; తస్మా 'ఖన్ధతో ఠపేత్వా'తి వుత్తం. **చతూహి ఖన్ధేహీ**తి రూపవేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి. నిబ్బానవజ్జఞ్హి ధమ్మాయతనం ఏతేహి సఙ్గహితం. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధేన పన ఠపేత్వా ధమ్మాయతనధమ్మధాతుయో సేసాయతనధాతూహి చ తం న సఙ్గయ్హతి. తేన వుత్తం – "ఏకేన ఖన్ధేన, ఏకాదసహాయతనేహి, సత్తరసహి ధాతూహి అసఙ్గహిత"న్తి. యథా చ తే హేట్ఠా రూపక్ఖన్ధమూలకా, ఏవమిధాపి చక్ఖాయతనమూలకావ నయా వేదితబ్బా. దుకమత్తమేవ పన పాళియం దస్సేత్వా "ద్వాదసాయతనానీ"తి అభేదతోవ పుచ్ఛావిస్సజ్జనం కతం. ధాతునిద్దేసేపి ఏసేవ నయో.

୪୦. సచ్చనిద్దేసే – సబ్బేపి దుకతికచతుక్కా పాళియం దస్సితా. యస్మా చ దుకతికేసు సముదయసచ్చసదిసమేవ మగ్గసచ్చేపి విస్సజ్జనం, తస్మా తం సముదయానన్తరం వుత్తం.

౩౦. ఇన్ద్రియనిద్దేసే – **జీవితిన్ద్రియం ద్వీహి ఖన్ధేహీ**తి రూపజీవితిన్ద్రియం రూపక్ఖన్ధేన, అరూపజీవితిన్ద్రియం సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన సఙ్గహితం. సేసం వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బం. పాళివవత్థానం పనేత్థ ఆయతనధాతునిద్దేససదిసమేవ.

౬. పటిచ్చసముప్పాదవణ్ణనా

౬౧. పటిచ్చసముప్పాదనిద్దేసే – "అవిజ్జా కతిహి ఖన్ధేహీ"తి పుచ్ఛం అనారభిత్వా **అవిజ్జా ఏకేన ఖన్ధేనా**తి ఏవం విస్సజ్జనమేవ దస్సితం. తత్థ **సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ**న్తి పటిసన్ధియం పవత్తే చ సబ్బమ్పి విపాకవిఞ్ఞాణం. తేనేవాహ – "సత్తహి ధాతూహి సఙ్గహిత"న్తి. నామరూపమ్పి పటిసన్ధిపవత్తివసేనేవ వేదితబ్బం. తేనేవేత్థ సద్దాయతనమ్పి సఙ్గహేత్వా ఏకాదసహాయతనేహి సఙ్గహో దస్సితో. **ఫస్సా**దీసు ఖన్ధభేదో వేదితబ్బో. అఞ్ఞోనేవ హి ఏకేన ఖన్ధేన ఫస్సో సఙ్గహితో, అఞ్ఞేన వేదనా, తణ్హాఉపాదానకమ్మభవా పన సఙ్ఖారక్ఖన్ధేనేవ సఙ్గహితా. భవపదఞ్చేత్థ కమ్మభవాదీనం వసేన ఏకాదసధా విభత్తం. తత్థ కమ్మభవో ఫస్సాదీహి సదిసవిసజ్జనత్తా తేహి సద్ధిం ఏకతో దస్సితో. ఉపపత్తిభవకామభవసఞ్ఞాభవపఞ్చవోకారభవా అఞ్ఞమఞ్ఞసదిసవిస్సజ్జనత్తా ఏకతో దస్సితా. యస్మా చేతే ఉపాదిన్నకధమ్మావ తస్మా "ఏకాదసహాయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహీ"తి వుత్తం. సద్దాయతనఞ్హి అనుపాదిన్నం, తం ఏత్థ న గహితం.

౬౮. రూపభవనిద్దేసే – **పఞ్చహాయతనేహీ**తి చక్ఖుసోతమనరూపధమ్మాయతనేహి. **అట్ఠహి ధాతూహీ**తి చక్ఖుసోతచక్ఖువిఞ్ఞాణసోతవిఞ్ఞాణరూపధమ్మమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూహి. అరూపభవాదయోపి తయో సదిసవిస్సజ్జనత్తావ ఏకతో దస్సితా. తథా అసఞ్ఞాభవఏకవోకారభవా. తత్థ **ద్వీహాయతనేహీ**తి రూపాయతనధమ్మాయతనేహి. ధాతూసుపి ఏసేవ నయో. ఏకతలవాసికానఞ్హి సేసబ్రహ్మానం చక్ఖుసబ్భావతో తస్సారమ్మణత్తా తత్థ రూపాయతనం ఉద్ధటం.

౭౧. జాతి ద్వీహి ఖన్ధేహీతి రూపజాతి రూపక్ఖన్ధేన, అరూపజాతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన. జరామరణేసుపి ఏసేవ నయో. సోకాదీసుపి **ఏకేన ఖన్ధేనా**తి సోకదుక్ఖదోమనస్సాని వేదనాక్ఖన్ధేన, పరిదేవో రూపక్ఖన్ధేన, ఉపాయాసాదయో సఙ్ఖారక్ఖన్ధేనాతి ఏవం ఖన్ధవిసేసో వేదితబ్బో.

౭౩. ఇద్ధిపాదో ద్వీహీతి సఙ్ఖారవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధేహి, మనాయతనధమ్మాయతనేహి, ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూహి చ. **ఝానం ద్వీహీ**తి వేదనాక్ఖన్ధసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి. అప్పమఞ్ఞాదయో సదిసవిస్సజ్జనత్తా ఏకతో నిద్దిట్ఠా. చిత్తం పన చేతనానన్తరం నిక్ఖిత్తమ్పి అసదిసవిస్సజ్జనత్తా పచ్ఛా గహితం. తత్థ అప్పమఞ్ఞాదీసు **ఏకేన ఖన్ధేనా**తి వేదనా వేదనాక్ఖన్ధేన, సఞ్ఞా సఞ్ఞాక్ఖన్ధేన, సేసా సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన సఙ్గహితాతి ఏవం ఖన్ధవిసేసో వేదితబ్బో.

౭. తికపదవణ్ణనా

౭౭. ఏవం అబ్భన్తరమాతికాయ సఙ్గహం దస్సేత్వా ఇదాని బాహిరమాతికాయ సఙ్గహం దస్సేతుం **కుసలా ధమ్మా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ వేదనాత్తికే **తీహి ధాతూహీ**తి కాయవిఞ్ఞాణమనోవిఞ్ఞాణధమ్మధాతూహి. **సత్తహి ధాతూహీ**తి

చక్ఖుసోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణధాతూహి చేవ మనోధాతుధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూహి చ. విపాకత్తికే **అట్ఠహి ధాతూహీ**తి కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా సద్ధిం తాహియేవ. విపాకధమ్మధమ్మా పన సంకిలిట్ఠసంకిలేసికేహి సద్ధిం సదిసవిస్సజ్జనత్తా ఏకతో గహితా. యథా చేతే, ఏవం సబ్బతికదుకపదేసు యం యం పదం యేన యేన పదేన సద్ధిం సదిసవిస్సజ్జనం హోతి, తం తం ఉప్పటిపాటియాపి తేన తేన సద్ధిం గహేత్వా విస్సజ్జితం. తత్థ వుత్తానుసారేనేవ సఙ్గహాసఙ్గహనయో వేదితబ్బోతి.

సఙ్గహాసఙ్గహపదవణ్ణనా.

౨. దుతియనయో సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౭౧. ఇదాని సఙ్గహితేన అసఙ్గహితపదం భాజేతుం **చక్ఖాయతనేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్రిదం లక్ఖణం – ఇమస్మిఞ్హి వారే యం ఖన్ధపదేన సఙ్గహితం హుత్వా ఆయతనధాతుపదేహి అసఙ్గహితం, ఖన్ధాయతనపదేహి వా సఙ్గహితం హుత్వా ధాతుపదేన అసఙ్గహితం, తస్స ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తం పన రూపక్ఖన్ధాదీసు న యుజ్జతి. రూపక్ఖన్ధేన హి రూపక్ఖన్ధోవ సఙ్గహితో. సో చ అడ్ఢేకాదసహి ఆయతనధాతూహి అసఙ్గహితో నామ నత్థి. వేదనాక్ఖన్ధేన చ వేదనాక్ఖన్ధోవ సఙ్గహితో. సోపి ధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి అసఙ్గహితో నామ నత్థి. ఏవం అసఙ్గహితతాయ అభావతో ఏతాని అఞ్ఞాని చ ఏవరూపాని మనాయతనధమ్మాయతనాదీని పదాని ఇమస్మిం వారే న గహితాని. యాని పన పదాని రూపేకదేసం అరూపేన అసమ్మిస్సం, విఞ్ఞాణేకదేసఞ్చ అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి, తాని ఇధ గహితాని. పరియోసానే చ –

> “దసాయతనా సత్తరస ధాతుయో,
> సత్తిన్ద్రియా అసఞ్ఞాభవో ఏకవోకారభవో;
> పరిదేవో సనిదస్సనసప్పటిఘం,
> అనిదస్సనం పునదేవ సప్పటిఘం ఉపాదా”తి.

ఏవం **ఉద్దానగాథాయ** దస్సితానేవ. తస్మా తేసం వసేనేవ సఙ్గహాసఙ్గహో వేదితబ్బో. పఞ్హవసేన హి ఇమస్మిం వారే ఆయతనధాతువసేనేవ సదిసవిస్సజ్జనే వీసతి ధమ్మే సమోధానేత్వా ఏకో పఞ్హో కతో, సత్త విఞ్ఞాణధాతుయో సమోధానేత్వా ఏకో, సత్తిన్ద్రియాని సమోధానేత్వా ఏకో, ద్వే భవే సమోధానేత్వా ఏకో, పరిదేవేన చ సనిదస్సనసప్పటిఘేహి చ ఏకో, అనిదస్సనసప్పటిఘేహి ఏకో, సనిదస్సనేహి ఏకో, సప్పటిఘేహి చ ఉపాదాధమ్మేహి చ ఏకోతి అట్ఠ పఞ్హా కతా. తేసు ఖన్ధాదివిభాగో ఏవం వేదితబ్బో సేయ్యథిదం – పఠమపఞ్హే తావ **చతూహి ఖన్ధేహీ**తి అరూపక్ఖన్ధేహి, **ద్వీహాయతనేహీ**తి చక్ఖాయతనాదీసు ఏకేకేన సద్ధిం మనాయతనేన, **అట్ఠహి ధాతూహీ**తి చక్ఖుధాతుఆదీసు ఏకేకాయ సద్ధిం సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి.

తత్రాయం నయో – చక్ఖాయతనేన హి ఖన్ధసఙ్గహేన రూపక్ఖన్ధో సఙ్గహితో. తస్మిం సఙ్గహితే రూపక్ఖన్ధే ఆయతనసఙ్గహేన చక్ఖాయతనమేవేకం సఙ్గహితం. సేసాని దస ఆయతనాని అసఙ్గహితాని. ధాతుసఙ్గహేనపి తేన చక్ఖుధాతుయేవేకా సఙ్గహితా. సేసా దస ధాతుయో అసఙ్గహితా. ఇతి యాని తేన అసఙ్గహితాని దసాయతనాని, తాని చక్ఖాయతనమనాయతనేహి ద్వీహి అసఙ్గహితాని. యాపి తేన అసఙ్గహితా దస ధాతుయో, తా చక్ఖుధాతుయా చేవ సత్తహి చ విఞ్ఞాణధాతూహి అసఙ్గహితాతి. రూపాయతనాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౧౭౨. దుతియపఞ్హే – యస్మా యాయ కాయచి విఞ్ఞాణధాతుయా సఙ్గహితో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో మనాయతనేన అసఙ్గహితో నామ నత్థి, తస్మా **ఆయతనసఙ్గహేన సఙ్గహితాతి** వుత్తం. ఏత్థ పన **చతూహి ఖన్ధేహీతి** రూపాదీహి చతూహి. **ఏకాదసహాయతనేహీతి** మనాయతనవజ్జేహి. **ద్వాదసహి ధాతూహీతి** యథానురూపా ఛ విఞ్ఞాణధాతుయో అపనేత్వా సేసాహి ద్వాదసహి. చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా హి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయేవ సఙ్గహితా, ఇతరా అసఙ్గహితా. సోతవిఞ్ఞాణధాతుఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

౧౭౩. తతియపఞ్హే – చక్ఖున్ద్రియాదీనం విస్సజ్జనం చక్ఖాయతనాదిసదిసమేవ. ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియేసు పన ధమ్మాయతనేన సద్ధిం ద్వే ఆయతనాని, ధమ్మధాతుయా చ సద్ధిం అట్ఠ ధాతుయో వేదితబ్బా.

౧౭౪. చతుత్థపఞ్హే – **తీహాయతనేహీతి** రూపాయతనధమ్మాయతనమనాయతనేహి. తేసు హి భవేసు రూపాయతనధమ్మాయతనవసేన ద్వేవ ఆయతనాని తేహి సఙ్గహితాని . సేసాని నవ రూపాయతనాని తేహేవ చ ద్వీహి, మనాయతనేన చాతి తీహి అసఙ్గహితాని నామ హోన్తి. **నవహి ధాతూహీతి** రూపధాతుధమ్మధాతూహి సద్ధిం సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి.

౧౭౫. పఞ్చమపఞ్హే – **ద్వీహాయతనేహీతి** పఠమపదం సన్ధాయ సద్దాయతనమనాయతనేహి. దుతియపదం సన్ధాయ రూపాయతనమనాయతనేహి. ధాతుయోపి తేసంయేవ ఏకేకేన సద్ధిం సత్త విఞ్ఞాణధాతుయో వేదితబ్బా.

౧౭౬. ఛట్ఠపఞ్హే – **దసహాయతనేహీతి** రూపాయతనధమ్మాయతనవజ్జేహి. **సోళసహి ధాతూహీతి** రూపధాతుధమ్మధాతువజ్జేహేవ. కథం? అనిదస్సనసప్పటిఘా హి ధమ్మా నామ నవ ఓళారికాయతనాని. తేహి ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితే రూపక్ఖన్ధే, ఆయతనసఙ్గహేన తానేవ నవాయతనాని సఙ్గహితాని. రూపాయతనధమ్మాయతనాని అసఙ్గహితాని. ధాతుసఙ్గహేనపి తా ఏవ నవ ధాతుయో సఙ్గహితా. రూపధాతుధమ్మధాతుయో అసఙ్గహితా. ఇతి యాని తేహి అసఙ్గహితాని ద్వే ఆయతనాని , తాని రూపాయతనవజ్జేహి నవహి ఓళారికాయతనేహి, మనాయతనేన చాతి దసహి అసఙ్గహితాని. యాపి తేహి అసఙ్గహితా ద్వే ధాతుయో, తా రూపధాతువజ్జాహి నవహి ఓళారికధాతూహి, సత్తహి చ విఞ్ఞాణధాతూహీతి సోళసహి అసఙ్గహితాతి వేదితబ్బా.

౧౭౭. సత్తమపఞ్హే – **ద్వీహాయతనేహీతి** రూపాయతనమనాయతనేహి. **అట్ఠహి ధాతూహీతి** రూపధాతుయా సద్ధిం సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి.

౧౭౮. అట్ఠమపఞ్హే – **ఏకాదసహాయతనేహీతి** సప్పటిఘధమ్మే సన్ధాయ ధమ్మాయతనవజ్జేహి, ఉపాదాధమ్మే సన్ధాయ ఫోట్ఠబ్బాయతనవజ్జేహి. ధాతూసుపి ఏసేవ నయో. అత్థయోజనా పనేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి.

సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

౩. తతియనయో అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౭౯. ఇదాని అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదం భాజేతుం **వేదనాక్ఖన్ధేనాతిఆది** ఆరద్ధం. తత్రిదం లక్ఖణం – ఇమస్మిఞ్హి వారే యం ఖన్ధపదేన అసఙ్గహితం హుత్వా ఆయతనధాతుపదేహి సఙ్గహితం, తస్స ఖన్ధాదీహి సఙ్గహం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం

కతం. తం పన రూపక్ఖన్ధవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధచక్ఖాయతనాదీసు న యుజ్జతి. రూపక్ఖన్ధేన హి చత్తారో ఖన్ధా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. తేసు తేన ఏకధమ్మోపి ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితో నామ నత్థి. నను చ వేదనాదయో ధమ్మాయతనేన సఙ్గహితాతి? సఙ్గహితా. న పన రూపక్ఖన్ధోవ ధమ్మాయతనం, రూపక్ఖన్ధతో హి సుఖుమరూపమత్తం ధమ్మాయతనం భజతి. తస్మా యే ధమ్మాయతనేన సఙ్గహితా, న తే రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితా నామ. విఞ్ఞాణక్ఖన్ధేనపి ఇతరే చత్తారో ఖన్ధా అసఙ్గహితా. తేసు తేన ఏకోపి ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితో నామ నత్థి. ఏవం సఙ్గహితతాయ అభావతో ఏతాని అఞ్ఞాని చ ఏవరూపాని చక్ఖాయతనాదీని పదాని ఇమస్మిం వారే న గహితాని. యాని పన పదాని విఞ్ఞాణేన వా ఓళారికరూపేన వా అసమ్మిస్సం ధమ్మాయతనేకదేసం దీపేన్తి, తాని ఇధ గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

> "తయో ఖన్ధా తథా సచ్చా, ఇన్ద్రియాని చ సోళస;
> పదాని పచ్చయాకారే, చుద్దసూపరి చుద్దస.

> "సమతింస పదా హోన్తి, గోచ్ఛకేసు దసస్వథ;
> దువే చూళన్తరదుకా, అట్ఠ హోన్తి మహన్తరా"తి.

ఏతేసు పన పదేసు సదిసవిస్సజ్జనాని పదాని ఏకతో కత్వా సబ్బేపి ద్వాదస పఞ్హా వుత్తా. తేసు ఏవం ఖన్ధవిభాగో వేదితబ్బో. ఆయతనధాతూసు పన భేదో నత్థి. తత్థ పఠమపఞ్హే తావ – **తీహి ఖన్ధేహీ**తి రూపసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి. ఆయతనధాతుయో పన ధమ్మాయతనధమ్మధాతువసేన వేదితబ్బా.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధేన హి నిబ్బానఞ్చ సుఖుమరూపసఞ్ఞాసఙ్ఖారా చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా హుత్వా ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా. తేసు నిబ్బానం ఖన్ధసఙ్గహం న గచ్ఛతి, సేసా రూపసఞ్ఞాసఙ్ఖారక్ఖన్ధేహి సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఆయతనధాతుసఙ్గహం పన నిబ్బానమ్పి గచ్ఛతేవ. తేన వుత్తం – "అసఙ్ఖతం ఖన్ధతో ఠపేత్వా తీహి ఖన్ధేహి, ఏకేనాయతనేన, ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితా"తి. సఞ్ఞాక్ఖన్ధపక్ఖే పనేత్థ సఞ్ఞం అపనేత్వా వేదనాయ సద్ధిం తయో ఖన్ధా సఙ్ఖారాదీసు సఙ్ఖారక్ఖన్ధం అపనేత్వా రూపవేదనాసఞ్ఞావసేన తయో ఖన్ధా వేదితబ్బా.

౧౮౦. దుతియే – **చతూహి ఖన్ధేహీ**తి విఞ్ఞాణవజ్జేహి. తే హి నిరోధేన ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా హుత్వా ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా.

౧౮౧. తతియే – **ద్వీహీ**తి వేదనాసఞ్ఞాక్ఖన్ధేహి. రూపారూపజీవితిన్ద్రియేన హి వేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణక్ఖన్ధా చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. తేసు పన వేదనాసఞ్ఞావ ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా. తేన వుత్తం – "వేదనాసఞ్ఞాక్ఖన్ధేహీ"తి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ ఖన్ధభేదో వేదితబ్బో. ఇతో పరఞ్హి ఖన్ధానం నామమత్తమేవ వక్ఖామ.

౧౮౨. చతుత్థే – **తీహి ఖన్ధేహీ**తి ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియేసు వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి, వేదనాపఞ్చకే రూపసఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి; సద్ధిన్ద్రియాదీసు ఫస్సపరియోసానేసు రూపవేదనాసఞ్ఞాక్ఖన్ధేహి. వేదనాయ వేదనాక్ఖన్ధసదిసోవ తణ్హుపాదానకమ్మభవేసు సఙ్ఖారక్ఖన్ధసదిసోవ వినిచ్ఛయో.

౧౮౩. పఞ్చమే – జాతిజరామరణేసు జీవితిన్ద్రియసదిసోవ. ఝానేన పన నిబ్బానం సుఖుమరూపం సఞ్ఞా చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా హుత్వా ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా. తస్మా తం సన్ధాయ రూపక్ఖన్ధసఞ్ఞాక్ఖన్ధానం వసేన ద్వే ఖన్ధా వేదితబ్బా.

౧౮౪. ఛట్ఠే – సోకాదిత్తయే వేదనాయ సదిసో. ఉపాయాసాదీసు సఙ్ఖారసదిసో. పున వేదనాయ వేదనాక్ఖన్ధసదిసో, సఞ్ఞాయ సఞ్ఞాక్ఖన్ధసదిసో, చేతనాదీసు సఙ్ఖారక్ఖన్ధసదిసో వినిచ్ఛయో. ఇమినా ఉపాయేన సత్తమపఞ్హాదీసుపి సఙ్గహాసఙ్గహో వేదితబ్బోతి.

అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

౪. చతుత్థనయో సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౯౧. ఇదాని సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదం భాజేతుం **సముదయసచ్చేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యం ఖన్ధాదీహి సఙ్గహితేన ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహితం, పున తస్సేవ ఖన్ధాదీహి సఙ్గహం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తం ఖన్ధాయతనధాతూసు ఏకమ్పి సకలకోట్ఠాసం గహేత్వా ఠితపదేసు న యుజ్జతి. సకలేన హి ఖన్ధాదిపదేన అఞ్ఞం ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహితం నామ నత్థి, యం అత్తనో సఙ్గాహకం సఙ్గణ్హిత్వా పున తేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛేయ్య. తస్మా తథారూపాని పదాని ఇమస్మిం వారే న గహితాని. యాని పన పదాని సఙ్ఖారేకదేసం వా అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి – వేదనేకదేసం వా సుఖుమరూపం వా సద్దేకదేసం వా, తాని ఇధ గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

> “ద్వే సచ్చా పన్నరసిన్ద్రియా, ఏకాదస పటిచ్చపదా;
> ఉద్ధం పున ఏకాదస, గోచ్ఛకపదమేత్థ తింసవిధ”న్తి.

పఞ్హా పనేత్థ ద్వేయేవ హోన్తి. తత్థ యం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం పదం, తదేవ యేహి ధమ్మేహి ఖన్ధాదివసేన సఙ్గహితం, తే ధమ్మే సన్ధాయ సబ్బత్థ **ఏకేన ఖన్ధేనా**తిఆది వుత్తం. తత్రాయం నయో – సముదయసచ్చేన హి తణ్హావజ్జా సేసా సఙ్ఖారా ఖన్ధాదిసఙ్గహేన సఙ్గహితా. పున తేహి తణ్హావ సఙ్గహితా. సా తణ్హా పున సఙ్ఖారేహేవ ఖన్ధాదిసఙ్గహేన సఙ్గహితాతి. ఏసేవ నయో సబ్బత్థ. అరూపధమ్మపుచ్ఛాసు పనేత్థ సఙ్ఖారక్ఖన్ధో వా వేదనాక్ఖన్ధో వా ఏకో ఖన్ధో నామ. రూపధమ్మపుచ్ఛాసు రూపక్ఖన్ధో. పరిదేవపుచ్ఛాయ సద్దాయతనం ఏకం ఆయతనం నామ. సద్దధాతు ఏకా ధాతు నామ, సేసట్ఠానేసు ధమ్మాయతనధమ్మధాతువసేనేవ అత్థో వేదితబ్బోతి.

సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

౫. పఞ్చమనయో అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౯౩. ఇదాని అసఙ్గహితేన అసఙ్గహితపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యం ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితేన ఖన్ధాదివసేన అసఙ్గహితం, పున తస్సేవ ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తం పఞ్చక్ఖన్ధగ్గాహకేసు దుక్ఖసచ్చాదీసు విఞ్ఞాణేన సద్ధిం సుఖుమరూపగ్గాహకేసు అనిదస్సనఅప్పటిఘాదీసు చ పదేసు న యుజ్జతి. తాదిసేన హి పదేన నిబ్బానం ఖన్ధసఙ్గహమత్తం న గచ్ఛేయ్య. సేసా ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితధమ్మా నామ నత్థి. తస్మా తథారూపాని పదాని

ఇమస్మిం వారే న గహితాని. యాని పన పఞ్చక్ఖన్ధే విఞ్ఞాణఞ్చ సుఖుమరూపేన సద్ధిం ఏకతో న దీపేన్తి, తాని ఇధ గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

“సబ్బే ఖన్ధా తథాయతనధాతుయో సచ్చతో తయో;
ఇన్ద్రియానిపి సబ్బాని, తేవీసతి పటిచ్చతో.

“పరతో సోళస పదా, తేచత్తాలీసకం తికే;
గోచ్ఛకే సత్తతి ద్వే చ, సత్త చూళన్తరే పదా.

“మహన్తరే పదా వుత్తా, అట్ఠారస తతో పరం;
అట్ఠారసేవ ఞాతబ్బా, సేసా ఇధ న భాసితా”తి.

పఞ్హా పనేత్థ సదిసవిస్సజ్జనానం వసేన సమోధానేత్వా కతిహి సద్ధిం సబ్బేపి చతుత్తింస హోన్తి. తత్థ యం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం పదం, తదేవ యేహి ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహితం, తే ధమ్మే సన్ధాయ **ఏకేన ఖన్ధేనా**తిఆది వుత్తం.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధేన హి చత్తారో ఖన్ధా నిబ్బానఞ్చ ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. ఆయతనధాతుసఙ్గహేన పన ఠపేత్వా విఞ్ఞాణం అవసేసా సఙ్గహితాతి విఞ్ఞాణమేవ తీహిపి ఖన్ధసఙ్గహాదీహి అసఙ్గహితం నామ. పున తేన విఞ్ఞాణేన సద్ధిం నిబ్బానేన చత్తారో ఖన్ధా ఖన్ధాదిసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. తే సబ్బేపి పున విఞ్ఞాణేనేవ ఖన్ధాదిసఙ్గహేన అసఙ్గహితాతి ఏకేన ఖన్ధేన, ఏకేనాయతనేన, సత్తహి ధాతూహి అసఙ్గహితా నామ హోన్తి. అథ వా – యదేతం రూపక్ఖన్ధేన విఞ్ఞాణమేవ తీహి ఖన్ధాదిసఙ్గహేహి అసఙ్గహితం, తేహిపి విఞ్ఞాణధమ్మేహి తే రూపధమ్మావ తీహి సఙ్గహేహి అసఙ్గహితా. పున తే రూపధమ్మా విఞ్ఞాణేనేవ తీహి సఙ్గహేహి అసఙ్గహితా. విఞ్ఞాణఞ్చ ఖన్ధతో ఏకో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో హోతి, ఆయతనతో ఏకం మనాయతనం, ధాతుతో సత్త విఞ్ఞాణధాతుయో. తస్మా “ఏకేన ఖన్ధేనా”తిఆది వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ యం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం పదం, తదేవ యేహి ధమ్మేహి ఖన్ధాదివసేన అసఙ్గహితం, తేసం ధమ్మానం వసేన ఖన్ధాదయో వేదితబ్బా. తత్థ దుతియపఞ్హో తావ – రూపవిఞ్ఞాణానం వసేన వేదితబ్బా. వేదనాదయో హి రూపవిఞ్ఞాణేహేవ ఖన్ధాదిసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. తే చ ద్వే ఖన్ధా ఏకాదసాయతనాని సత్తరస ధాతుయో హోన్తి.

౧౯౩. తతియపఞ్హో – విఞ్ఞాణం రూపాదీహి చతూహి అసఙ్గహితన్తి తేసం వసేన ఖన్ధాదయో వేదితబ్బా.

౧౯౬. చతుత్థపఞ్హో – చక్ఖాయతనం వేదనాదీహి చతూహీతి ఇమినా నయేన సబ్బత్థ ఖన్ధాదయో వేదితబ్బా. పరియోసానే – రూపఞ్చ ధమ్మాయతనన్తి ఉద్దానగాథాయ దస్సితధమ్మాయేవ అఞ్ఞేనాకారేన సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితాతి.

అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

౬. ఛట్ఠనయో సమ్పయోగవిప్పయోగపదవణ్ణనా

౨౨౮. ఇదాని సమ్పయోగవిప్పయోగపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధో**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యం లబ్భతి యఞ్చ న లబ్భతి తం సబ్బం పుచ్ఛాయ గహితం. విస్సజ్జనే పన యం న లబ్భతి, తం నత్థీతి పటిక్ఖిత్తం. చతూహి సమ్పయోగో, చతూహి

విప్పయోగో; సభాగో విసభాగోతి హి వచనతో చతూహి అరూపక్ఖన్ధేహేవ సభాగానం ఏకసన్తానస్మిం ఏకక్ఖణే ఉప్పన్నానం అరూపక్ఖన్ధానంయేవ అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయోగో లబ్భతి. రూపధమ్మానం పన రూపేన నిబ్బానేన వా, నిబ్బానస్స చ రూపేన సద్ధిం సమ్పయోగో నామ నత్థి. తథా రూపనిబ్బానానం అరూపక్ఖన్ధేహి, విసభాగా హి తే తేసం. యథా చ అరూపక్ఖన్ధానం రూపనిబ్బానేహి, ఏవం భిన్నసన్తానేహి నానాక్ఖణికేహి అరూపధమ్మేహిపి సద్ధిం నత్థియేవ. తేపి హి తేసం సన్తానక్ఖణవిసభాగతాయ విసభాగాయేవ. అయం పన విసభాగతా సఙ్గహట్ఠేన విరుజ్ఝనతో సఙ్గహనయే నత్థి. గణనూపగమత్తఞ్హి సఙ్గహట్ఠో. సమ్పయోగనయే పన అత్థి, ఏకుప్పాదతాదిలక్ఖణఞ్హి సమ్పయోగట్ఠోతి. ఏవమేత్థ యస్స ఏకధమ్మేనపి సమ్పయోగలక్ఖణం న యుజ్జతి, తస్స పుచ్ఛాయ సఙ్గహం కత్వాపి **నత్థీ**తి పటిక్ఖేపో కతో. యస్స విప్పయోగలక్ఖణం యుజ్జతి, తస్స విప్పయోగో దస్సితో. యాని పన పదాని సత్తసు విఞ్ఞాణధాతూసు ఏకాయపి అవిప్పయుత్తే రూపేన నిబ్బానేన వా మిస్సకధమ్మే దీపేన్తి, తాని సబ్బథాపి ఇధ న యుజ్జన్తీతి న గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

"ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతు, దుక్ఖసచ్చఞ్చ జీవితం;
సళాయతనం నామరూపం, చత్తారో చ మహాభవా.

"జాతిజరా చ మరణం, తికేస్వేకూనవీసతి;
గోచ్ఛకేసు చ పఞ్ఞాస, అట్ఠ చూళన్తరే పదా.

"మహన్తరే పన్నరస, అట్ఠారస తతో పరే;
తేవీస పదసతం ఏతం, సమ్పయోగే న లబ్భతీ"తి.

ధమ్మాయతనఞ్హి రూపనిబ్బానమిస్సకత్తా తస్మిం అపరియాపన్నేన విఞ్ఞాణేనపి న సక్కా సమ్పయుత్తన్తి వత్తుం. యస్మా పనేత్థ వేదనాదయో విఞ్ఞాణేన సమ్పయుత్తా, తస్మా విప్పయుత్తన్తిపి న సక్కా వత్తుం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం సబ్బత్థాపి ఏతాని న యుజ్జన్తీతి ఇధ న గహితాని. సేసాని ఖన్ధాదీని యుజ్జన్తీతి తాని గహేత్వా ఏకేకవసేన చ సమోధానేన చ పఞ్హవిస్సజ్జనం కతం. తేసు పఞ్హేసు, పఠమే – **ఏకేనాయతనేనా**తి మనాయతనేన. **కేహిచీ**తి ధమ్మాయతనధమ్మధాతుపరియాపన్నేహి వేదనాసఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి.

౨౨౯. దుతియే – **తీహీ**తి పుచ్ఛితం పుచ్ఛితం ఠపేత్వా సేసేహి. **కేహిచి సమ్పయుత్తో**తి వేదనాక్ఖన్ధో సఞ్ఞాసఙ్ఖారేహి. ఇతరేపి అత్తానం ఠపేత్వా ఇతరేహి. **కేహిచి విప్పయుత్తో**తి రూపనిబ్బానేహి. ఏవం సబ్బత్థ రూపస్స విప్పయోగే ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు అరూపం, అరూపస్స విప్పయోగే రూపం దట్ఠబ్బం. తతియపఞ్హో ఉత్తానత్థోవ.

౨౩౦. చతుత్థే – 'కతిహి ఖన్ధేహి'తిఆదిం అవత్వా **సమ్పయుత్తన్తి నత్థీ**తి వుత్తం. తం పన ఖన్ధాదీనంయేవ వసేన వేదితబ్బం. పరతోపి ఏవరూపేసు పఞ్హేసు ఏసేవ నయో. ఆదిపఞ్హస్మిఞ్హి సరూపతో దస్సేత్వా పరతో పాళి సంఖిత్తా. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా. యత్థ పన నాతిపాకటా భవిస్సతి, తత్థ నం పాకటం కత్వావ గమిస్సామ.

౨౩౪. **సోళసహి ధాతూహీ**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు తావ అత్తానం ఠపేత్వా ఛహి విఞ్ఞాణధాతూహి, దసహి చ రూపధాతూహి. సేసాసుపి ఏసేవ నయో.

౨౩౫. తీహి ఖన్ధేహీతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధం ఠపేత్వా సేసేహి. **ఏకాయ ధాతుయా**తి **మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా.** సముదయమగ్గానఞ్హి అఞ్ఞాయ ధాతుయా సమ్పయోగో నత్థి. **ఏకేన ఖన్ధేనా**తి సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన. **ఏకేనాయతనేనా**తి ధమ్మాయతనేన. **ఏకాయ ధాతుయా**తి ధమ్మధాతుయా. ఏతేసు హి తం సచ్చద్వయం కేహిచి సమ్పయుత్తం.

౨౩౮. సుఖిన్ద్రియాదిపఞ్హే – **తీహీ**తి సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణేహి. **ఏకాయ ధాతుయా**తి కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా, మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ. **ఛహి ధాతూహీ**తి కాయవిఞ్ఞాణధాతువజ్జాహి.

౨౪౫. రూపభవపఞ్హే – సబ్బేసమ్పి అరూపక్ఖన్ధానం అరూపాయతనానఞ్చ అత్థితాయ **న కేహిచీ**తి వుత్తం. ఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణధాతూనం పన నత్థితాయ **తీహి ధాతూహి విప్పయుత్తో**తి వుత్తం.

౨౫౬. అధిమోక్ఖపఞ్హే – **ద్వీహి ధాతూహీ**తి మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతూహి. **పన్నరసహీ**తి సేసాహి దసహి రూపధాతూహి, పఞ్చహి చ చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి.

౨౫౭. కుసలపఞ్హే – కుసలేహి చతున్నమ్పి ఖన్ధానం గహితత్తా సమ్పయోగో పటిక్ఖిత్తో.

౨౫౮. వేదనాత్తికపఞ్హే – **ఏకేన ఖన్ధేనా**తి వేదనాక్ఖన్ధేనేవ. **పన్నరసహీ**తి చక్ఖుసోతఘానజివ్హావిఞ్ఞాణధాతుమనోధాతూహి చేవ రూపధాతూహి చ. **ఏకాదసహీ**తి కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా సద్ధిం రూపధాతూహి.

౨౬౨. నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మపఞ్హే – **పఞ్చహీ**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి. అనుపాదిన్నఅనుపాదానియపఞ్హే – **ఛహీ**తి మనోవిఞ్ఞాణధాతువజ్జాహి. సవితక్కసవిచారపఞ్హే – **పన్నరసహీ**తి పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి సద్ధిం రూపధాతూహి. అవితక్కవిచారమత్తపఞ్హే – **ఏకేన ఖన్ధేనా**తిఆది సఙ్ఖారక్ఖన్ధవసేనేవ వేదితబ్బం. దుతియజ్ఝానవిచారఞ్హి ఠపేత్వా సేసా **అవితక్కవిచారమత్తా** నామ. పీతిం ఠపేత్వా సేసా **పీతిసహగతా**. తత్థ విచారో విచారేన, పీతి చ పీతియా న సమ్పయుత్తాతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు కేహిచి సమ్పయుత్తా నామ. **సోళసహీ**తి ధమ్మధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతువజ్జాహేవ. అవితక్కఅవిచారపఞ్హే – **ఏకాయ ధాతుయా**తి మనోధాతుయా. **సుఖసహగతా ఉపేక్ఖాసహగతా** చ వేదనాత్తికే వుత్తావ. **దస్సనేనపహాతబ్బా**దయో కుసలసదిసావ.

౨౭౧. పరిత్తారమ్మణం విపాకధమ్మసదిసం. **ఏకాయ ధాతుయా**తి ధమ్మధాతుయా. **కేహిచీ**తి యే తత్థ పరిత్తారమ్మణా న హోన్తి, తేహి. ధమ్మధాతు పన పరిత్తారమ్మణానం ఛన్నం చిత్తుప్పాదానం వసేన చతూహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితత్తా పరమపటిక్ఖేపమేవ భజతి. **మహగ్గతారమ్మణా**దయో కుసలసదిసావ.

౨౭౩. అనుప్పన్నేసు – **పఞ్చహి ధాతూహీ**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి. తాని హి ఏకన్తేన ఉప్పాదిధమ్మభూతానేవ, ఉప్పన్నకోట్ఠాసమ్పి పన భజన్తి. **పచ్చుప్పన్నారమ్మణా**దయో పరిత్తారమ్మణసదిసావ . **హేతు**ఆదయో సముదయసదిసావ. **సహేతుకా చేవ న చ హేతూ**పి పీతిసహగతసదిసావ. తథా **పరామాససమ్పయుత్తా. అనుపాదిన్నా** అనుప్పన్నసదిసావ. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సమ్పయోగవిప్పయోగపదవణ్ణనా.

౭. సత్తమనయో సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౦౬. ఇదాని సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదం భాజేతుం **వేదనాక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్రిదం లక్ఖణం – ఇమస్మిఞ్హి వారే పుచ్ఛాయ ఉద్ధటపదేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తేసం ఖన్ధాదీహి విప్పయోగం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తం పన రూపక్ఖన్ధాదీసు న యుజ్జతి. రూపక్ఖన్ధేన హి సమ్పయుత్తా నామ నత్థి. తస్మా తఞ్చ అఞ్ఞాని చ ఏవరూపాని పదాని ఇమస్మిం వారే న గహితాని. యాని పన పదాని ధమ్మధాతుయా సమ్పయుత్తే ధమ్మే విఞ్ఞాణఞ్చ అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సం దీపేన్తి, తాని ఇధ గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

> “చత్తారో ఖన్ధాయతనఞ్చ ఏకం,
> ద్వే ఇన్ద్రియా ధాతుపదాని సత్త;
> తయో పటిచ్చా అథ ఫస్ససత్తకం,
> తికే తయో సత్త మహన్తరే చ.
>
> “ఏకం సవితక్కం, సవిచారమేకం;
> యుత్తం ఉపేక్ఖాయ చ ఏకమేవా”తి.

పరియోసానే – ఖన్ధా చతురోతిఆదినాపి అయమేవత్థో సఙ్గహితో. తత్థ యాని పదాని సదిసవిస్సజ్జనాని, తాని ఉప్పటిపాటియాపి సమోధానేత్వా తత్థ వేదనాక్ఖన్ధాదికా పఞ్హా కతా. తేసు ఏవం ఖన్ధాదివిభాగో వేదితబ్బో. వేదనాక్ఖన్ధాదిపఞ్హే తావ – **ఏకేనా**తి మనాయతనేన. **సత్తహీ**తి విఞ్ఞాణధాతూహి. **కేహిచీ**తి ధమ్మాయతనే వేదనాదీహి. విఞ్ఞాణధాతుపఞ్హే – **తే ధమ్మా న కేహిచీ**తి తే పుచ్ఛాయ ఉద్ధటపదం విఞ్ఞాణధాతుం ఠపేత్వా సేసా చ విఞ్ఞాణధాతుధమ్మా, రూపం, నిబ్బానఞ్చ. తేహి సబ్బేసం ఖన్ధాయతనానం సఙ్గహితత్తా న కేహిచి ఖన్ధేహి ఆయతనేహి వా విప్పయుత్తా. **ఏకాయ ధాతుయా**తి యా యా పుచ్ఛాయ ఉద్ధటా హోతి తాయ తాయ.

౩౦౯. ఉపేక్ఖిన్ద్రియపఞ్హే – **పఞ్చహీ**తి ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తాహి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదీహి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ పుచ్ఛాయ ఉద్ధటపదేనేవ సద్ధిం విప్పయుత్తానం వసేన అత్థో వేదితబ్బోతి.

సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౮. అట్ఠమనయో విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౧౭. ఇదాని విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ సబ్బాపి పుచ్ఛా మోఘపుచ్ఛావ . రూపక్ఖన్ధేన హి విప్పయుత్తా నామ చత్తారో ఖన్ధా, తేసం అఞ్ఞేహి సమ్పయోగో నత్థి. వేదనాక్ఖన్ధేన విప్పయుత్తం రూపం నిబ్బానఞ్చ, తస్స చ కేనచి సమ్పయోగో నత్థి. ఏవం సబ్బపదేసు. విప్పయుత్తానం పన సమ్పయోగాభావో వేదితబ్బో. ఇతి పుచ్ఛాయ మోఘత్తా సబ్బవిస్సజ్జనేసు **నత్థి నత్థి**ఇచ్చేవ వుత్తన్తి.

విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౯. నవమనయో సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౧౯. ఇదాని సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదం భాజేతుం **వేదనాక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యం ఖన్ధాదివసేన సమ్పయుత్తం, పున తస్సేవ ఖన్ధాదీహి సమ్పయోగం పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జనం కతం. తం రూపేన వా రూపమిస్సకేహి వా సబ్బరూపక్ఖన్ధసఙ్గాహకేహి వా పదేహి సద్ధిం న యుజ్జతి. రూపేన హి రూపమిస్సకేన వా అఞ్ఞేసం సమ్పయోగో నత్థి. సబ్బరూపక్ఖన్ధసఙ్గాహకేహి సబ్బేసం సమ్పయోగారహానం ఖన్ధాదీనం గహితత్తా అఞ్ఞంయేవ నత్థి, యం తేన సహ సమ్పయోగం గచ్ఛేయ్య. తస్మా తథారూపాని పదాని ఇధ న గహితాని. యాని పన పదాని రూపేన అసమ్మిస్సం అరూపేకదేసం దీపేన్తి, తాని ఇధ గహితాని. తేసం ఇదముద్దానం –

"అరూపక్ఖన్ధా చత్తారో, మనాయతనమేవ చ;

విఞ్ఞాణధాతుయో సత్త, ద్వే సచ్చా చుద్దసిన్ద్రియా.

"పచ్చయే ద్వాదస పదా, తతో ఉపరి సోళస;

తికేసు అట్ఠ గోచ్ఛకే, తేచత్తాలీసమేవ చ.

"మహన్తరదుకే సత్త, పదా పిట్ఠిదుకేసు ఛ;

నవమస్స పదస్సేతే, నిద్దేసే సఙ్గహం గతా"తి.

సబ్బపఞ్హేసు పన యే ధమ్మా పుచ్ఛాయ ఉద్ధటా, తే యేహి సమ్పయుత్తా హోన్తి, తేసం వసేన ఖన్ధాదిభేదో వేదితబ్బో . వేదనాక్ఖన్ధేన హి ఇతరే తయో ఖన్ధా సమ్పయుత్తా, పున తేహి వేదనాక్ఖన్ధో సమ్పయుత్తో. సో తేహి సఞ్ఞాదీహి తీహి ఖన్ధేహి, ఏకేన మనాయతనేన, సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి, ఏకస్మిం ధమ్మాయతనే, ధమ్మధాతుయా చ, కేహిచి సఞ్ఞాసఙ్ఖారేహేవ సమ్పయుత్తో. ఏసేవ నయో సబ్బత్థాతి.

సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౧౦. దసమనయో విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౨౩. ఇదాని విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యే సమ్పయోగవిప్పయోగపదనిద్దేసే రూపక్ఖన్ధాదయో ధమ్మా ఉద్ధటా, సబ్బపుచ్ఛాసు తేయేవ ఉద్ధటా. సదిసవిస్సజ్జనానం పన ఏకతో గహితత్తా పదాని అఞ్ఞాయ పటిపాటియా ఆగతాని. తత్థ యం పదం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం, తం యేహి ధమ్మేహి విప్పయుత్తం, తేసం వసేన ఖన్ధాదివిభాగో వేదితబ్బో. రూపక్ఖన్ధేన హి వేదనాదయో విప్పయుత్తా, తేహి చ రూపక్ఖన్ధో విప్పయుత్తో. నిబ్బానం పన సుఖుమరూపగతికమేవ. సో రూపక్ఖన్ధో చతూహి ఖన్ధేహి, ఏకేన మనాయతనేన సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి, ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు, కేహిచి వేదనాదీహి ధమ్మేహేవ విప్పయుత్తో. ఏసేవ నయో సబ్బత్థాతి.

విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౧౧. ఏకాదసమనయో సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౪౦౯. ఇదాని సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదం భాజేతుం **సముదయసచ్చేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యే సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదనిద్దేసే సముదయసచ్చాదయోవ ధమ్మా ఉద్ధటా, సబ్బపుచ్ఛాసు తేయేవ ఉద్ధటా. సదిసవిస్సజ్జనానం పన ఏకతో గహితత్తా పదాని అఞ్ఞాయ పటిపాటియా ఆగతాని. తత్థ యే ధమ్మా పుచ్ఛాయ ఉద్ధటపదేన ఖన్ధాదిసఙ్గహేన సఙ్గహితా, తేసం యేహి సమ్పయోగో వా విప్పయోగో వా హోతి, తేసం వసేన ఖన్ధాదివిభాగో వేదితబ్బో.

తత్రాయం నయో – సముదయసచ్చేన తావ సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నా ధమ్మా ఖన్ధాదిసఙ్గహేన సఙ్గహితా. తే చ సేసేహి తీహి ఖన్ధేహి, ఏకేన మనాయతనేన, సత్తహి విఞ్ఞాణధాతూహి, సఙ్ఖారక్ఖన్ధే ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు చ ఠపేత్వా తణ్హం సేసేహి సమ్పయుత్తత్తా కేహిచి సమ్పయుత్తా నామ. ఏకేన పన రూపక్ఖన్ధేన, దసహి రూపాయతనేహి, రూపధాతూహి చ విప్పయుత్తా, ఏకస్మిం ధమ్మాయతనే ధమ్మధాతుయా చ, రూపనిబ్బానేహి విప్పయుత్తత్తా కేహిచి విప్పయుత్తా నామ. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౧౨. ద్వాదసమనయో సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౪౧౭. ఇదాని సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదం భాజేతుం **వేదనాక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యే సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదనిద్దేసే వేదనాక్ఖన్ధాదయో ధమ్మా ఉద్ధటా, సబ్బపుచ్ఛాసు తేయేవ ఉద్ధటా. తత్థ యే ధమ్మా పుచ్ఛాయ ఉద్ధటపదేన సమ్పయుత్తా, తేసం యేహి సఙ్గహో వా అసఙ్గహో వా హోతి, తేసం వసేన ఖన్ధాదిభేదో వేదితబ్బో.

తత్రాయం నయో – వేదనాక్ఖన్ధో హి సఞ్ఞాదీహి సమ్పయుత్తో. తే సఞ్ఞాదయో తీహి సఞ్ఞాదిక్ఖన్ధేహి, ద్వీహి ధమ్మాయతనమనాయతనేహి, ధమ్మధాతుయా చేవ, సత్తహి చ విఞ్ఞాణధాతూహీతి అట్ఠహి ధాతూహి సఙ్గహితా, సేసాహి ఖన్ధాయతనధాతూహి అసఙ్గహితా. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

౧౩. తేరసమనయో అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౪౪౮. ఇదాని అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యే పఞ్చమే అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదనిద్దేసే రూపక్ఖన్ధేన సదిసపఞ్హా ధమ్మా, యే చ అరూపభవేన సదిసా, తేయేవ ఉద్ధటా. సేసా పన న లబ్భన్తీతి న ఉద్ధటా. వేదనాక్ఖన్ధేన హి ఖన్ధాదివసేన పన రూపారూపధమ్మా అసఙ్గహితా హోన్తి. తేసఞ్చ సమ్పయోగో నామ నత్థి. తస్మా యాని పదాని లబ్భన్తి, తానేవ సదిసవిస్సజ్జనేహి సద్ధిం సమోధానేత్వా ఉద్ధటాని. తత్థ యే ధమ్మా పుచ్ఛాయ ఉద్ధటధమ్మేహి ఖన్ధాదివసేన అసఙ్గహితా, తే యేహి సమ్పయుత్తా చ విప్పయుత్తా చ, తేసం వసేన ఖన్ధాదివిభాగో వేదితబ్బో.

తత్రాయం నయో – రూపక్ఖన్ధేన తావ విఞ్ఞాణమేవ తీహి సఙ్గహేహి అసఙ్గహితం. తం వేదనాదీహి తీహి ఖన్ధేహి, ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు చ వేదనాదీహేవ సమ్పయుత్తం. ఏకేన రూపక్ఖన్ధేన, దసహి రూపాయతనరూపధాతూహి,

ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు చ రూపనిబ్బానధమ్మేహి విప్పయుత్తం. తం సన్ధాయ **తే ధమ్మా తీహి ఖన్ధేహీ**తిఆది వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా.

౧౪. చుద్దసమనయో విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౪౨౬. ఇదాని విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదం భాజేతుం **రూపక్ఖన్ధేనా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ యేసం పదానం విప్పయోగో న రుహతి, తాని ఇమస్మిం వారే న గహితాని. కాని పన తానీతి? ధమ్మాయతనాదీని. ధమ్మాయతనస్స హి ఖన్ధాదీసు ఏకేనాపి విప్పయోగో న రుహతి. ధమ్మధాతుఆదీసుపి ఏసేవ నయో. తేసం ఇదముద్దానం –

"ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతు, జీవితిన్ద్రియమేవ చ;
నామరూపపదఞ్చేవ, సళాయతనమేవ చ.

"జాతిఆదిత్తయం ఏకం, పదం వీసతిమే తికే;
తికావసానికం ఏకం, సత్త చూళన్తరే పదా.

"దసేవ గోచ్ఛకే హోన్తి, మహన్తరమ్హి చుద్దస;
ఛ పదాని తతో ఉద్ధం సబ్బానిపి సమాసతో;
పదాని చ న లబ్భన్తి, చత్తాలీసఞ్చ సత్త చా"తి.

పరియోసానే చ – ధమ్మాయతనం ధమ్మధాతూతి గాథాపి ఇమమేవత్థం దీపేతుం వుత్తా. ఇమాని పన ఠపేత్వా సేసాని సబ్బానిపి లబ్భన్తి. తేసు ఖన్ధాదివిభాగో వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బోతి.

విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

ధాతుప్పభేదకుసలో, యం ధాతుకథం తథాగతో ఆహ;
తస్సా నయముఖభేద-ప్పకాసనం నిట్ఠితం హోతి.

ఇమినా నయముఖభేద-ప్పకాసనేన హి విభావినా సక్కా;
ఞాతుం సబ్బేపి నయా, సఙ్ఖేపకథావ ఇతి వుత్తా.

ఏకేకస్స పన సచే, పదస్స విత్థారమేవ భాసేయ్యం;
వచనఞ్చ అతివియ బహుం, భవేయ్య అత్థో చ అవిసేసో.

ఇతి ఊనభాణవారద్వయాయ, యం తన్తియా మయా ఏతం;
కురునా పత్తం పుఞ్ఞం, సుఖాయ తం హోతు లోకస్సాతి.

ధాతుకథా-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

పుగ్గలపఞ్ఞత్తి-అట్ఠకథా

నిపుణత్థం పకరణం, ధాతుభేదప్పకాసనో;

సత్థా ధాతుకథం నామ, దేసయిత్వా సురాలయే.

అనన్తరం తస్స జినో, పఞ్ఞత్తిభేదదీపనం;

ఆహ పుగ్గలపఞ్ఞత్తిం, యం లోకే అగ్గపుగ్గలో.

తస్సా సంవణ్ణనోకాసో, యస్మా దాని ఉపాగతో;

తస్మా నం వణ్ణయిస్సామి, తం సుణాథ సమాహితాతి.

౧. మాతికావణ్ణనా

౧. ఛ పఞ్ఞత్తియో – ఖన్ధపఞ్ఞత్తి...పే.... పుగ్గలపఞ్ఞత్తీతి అయం తావ పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా ఉద్దేసో. తత్థ **ఛా**తి గణనపరిచ్ఛేదో. తేన యే ధమ్మే ఇధ పఞ్ఞపేతుకామో తేసం గణనవసేన సంఖేపతో పఞ్ఞత్తిపరిచ్ఛేదం దస్సేతి. **పఞ్ఞత్తియో**తి పరిచ్ఛిన్నధమ్మనిదస్సనం. తత్థ "ఆచిక్ఖతి దేసేతి పఞ్ఞపేతి పట్ఠపేతీ"తి (సం. ని. ౨.౨౦) ఆగతట్ఠానే పఞ్ఞాపనా దస్సనా పకాసనా పఞ్ఞత్తి నామ. "సుపఞ్ఞత్తం మఞ్చపీఠ"న్తి (పారా. ౨౬౯) ఆగతట్ఠానే ఠపనా నిక్ఖిపనా పఞ్ఞత్తి నామ. ఇధ ఉభయమ్పి వట్టతి. ఛ పఞ్ఞత్తియోతి హి ఛ పఞ్ఞాపనా, ఛ దస్సనా పకాసనాతిపి; ఛ ఠపనా నిక్ఖిపనాతిపి ఇధ అధిప్పేతమేవ. నామపఞ్ఞత్తి హి తే తే ధమ్మే దస్సేతిపి, తేన తేన కోట్ఠాసేన ఠపేతిపి.

ఖన్ధపఞ్ఞత్తీతిఆది పన సంఖేపతో తాసం పఞ్ఞత్తీనం సరూపదస్సనం. తత్థ ఖన్ధానం 'ఖన్ధా'తి పఞ్ఞాపనా దస్సనా పకాసనా ఠపనా నిక్ఖిపనా **ఖన్ధపఞ్ఞత్తి** నామ. ఆయతనానం ఆయతనానీతి, ధాతూనం ధాతుయోతి, సచ్చానం సచ్చానీతి, ఇన్ద్రియానం ఇన్ద్రియానీతి, పుగ్గలానం పుగ్గలాతి పఞ్ఞాపనా దస్సనా పకాసనా ఠపనా నిక్ఖిపనా **పుగ్గలపఞ్ఞత్తి** నామ.

పాళిముత్తకేన పన అట్ఠకథానయేన అపరాపి ఛ పఞ్ఞత్తియో – విజ్జమానపఞ్ఞత్తి, అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, విజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, అవిజ్జమానేన విజ్జమానపఞ్ఞత్తి, విజ్జమానేన విజ్జమానపఞ్ఞత్తి, అవిజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీతి. తత్థ కుసలాకుసలస్సేవ సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన విజ్జమానస్స సతో సమ్భూతస్స ధమ్మస్స పఞ్ఞాపనా **విజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. తథా అవిజ్జమానస్స లోకనిరుత్తిమత్తసిద్ధస్స ఇత్థిపురిసాదికస్స పఞ్ఞాపనా **అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. సబ్బాకారేనపి అనుపలబ్భనేయ్యస్స వాచావత్థుమత్తస్సేవ పఞ్చమసచ్చాదికస్స తిత్థియానం అణుపకతిపురిసాదికస్స వా పఞ్ఞాపనాపి అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ. సా పన సాసనావచరా న హోతీతి ఇధ న గహితా. ఇతి ఇమేసం విజ్జమానావిజ్జమానానం వికప్పనవసేన సేసా వేదితబ్బా. 'తేవిజ్జో', 'ఛళభిఞ్ఞో'తిఆదీసు హి తిస్సో విజ్జా ఛ అభిఞ్ఞా చ విజ్జమానా, పుగ్గలో అవిజ్జమానో. తస్మా తిస్సో విజ్జా అస్సాతి తేవిజ్జో, ఛ అభిఞ్ఞా అస్సాతి ఛళభిఞ్ఞోతి ఏవం విజ్జమానేన అవిజ్జమానస్స పఞ్ఞాపనతో ఏవరూపా **విజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. 'ఇత్థిరూపం', 'పురిసరూప'న్తిఆదీసు పన ఇత్థిపురిసా అవిజ్జమానా, రూపం విజ్జమానం. తస్మా ఇత్థియా రూపం ఇత్థిరూపం, పురిసస్స రూపం పురిసరూపన్తి ఏవం అవిజ్జమానేన విజ్జమానస్స పఞ్ఞాపనతో ఏవరూపా **అవిజ్జమానేన విజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. చక్ఖుసమ్ఫస్సో, సోతసమ్ఫస్సోతిఆదీసు చక్ఖుసోతాదయోపి ఫస్సోపి విజ్జమానోయేవ. తస్మా చక్ఖుమ్హి సమ్ఫస్సో, చక్ఖుతో జాతో సమ్ఫస్సో, చక్ఖుస్స వా ఫలభూతో సమ్ఫస్సో చక్ఖుసమ్ఫస్సోతి ఏవం విజ్జమానేన విజ్జమానస్స పఞ్ఞాపనతో ఏవరూపా **విజ్జమానేన విజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. ఖత్తియపుత్తో, బ్రాహ్మణపుత్తో, సేట్ఠిపుత్తోతిఆదీసు ఖత్తియాదయోపి అవిజ్జమానా, పుత్తోపి. తస్మా ఖత్తియస్స పుత్తో ఖత్తియపుత్తోతి ఏవం అవిజ్జమానేన అవిజ్జమానస్స పఞ్ఞాపనతో ఏవరూపా **అవిజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** నామ. తాసు ఇమస్మిం పకరణే పురిమా తిస్సోవ పఞ్ఞత్తియో లబ్భన్తి. "ఖన్ధపఞ్ఞత్తి...పే.... ఇన్ద్రియపఞ్ఞత్తీ"తి ఇమస్మిఞ్హి ఠానే విజ్జమానస్సేవ పఞ్ఞాపితత్తా విజ్జమానపఞ్ఞత్తి లబ్భతి. "పుగ్గలపఞ్ఞత్తీ"తి పదే అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి. పరతో పన 'తేవిజ్జో', 'ఛళభిఞ్ఞో'తిఆదీసు విజ్జమానేన అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి లబ్భతీతి.

అట్ఠకథాముత్తకేన పన ఆచరియనయేన అపరాపి ఛ పఞ్ఞత్తియో – ఉపాదాపఞ్ఞత్తి, ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి, సమోధానపఞ్ఞత్తి, ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తి, తజ్జాపఞ్ఞత్తి, సన్తతిపఞ్ఞత్తీతి . తత్థ యో రూపవేదనాదీహి ఏకత్తేన వా అఞ్ఞత్తేన వా రూపవేదనాదయో

వియ సచ్చికట్ఠపరమత్థేన అనుపలబ్భసభావోపి రూపవేదనాదిభేదే ఖన్ధే ఉపాదాయ నిస్సాయ కారణం కత్వా సమ్మతో సత్తో. తాని తాని అఙ్గాని ఉపాదాయ రథో గేహం ముట్ఠి ఉద్ధనన్తి చ; తే తేయేవ రూపాదయో ఉపాదాయ ఘటో పటో; చన్దసూరియపరివత్తాదయో ఉపాదాయ కాలో, దిసా; తం తం భూతనిమిత్తఞ్చేవ భావనావిసంసఞ్చ ఉపాదాయ నిస్సాయ కారణం కత్వా సమ్మతం తేన తేనాకారేన ఉపట్ఠితం ఉగ్గహనిమిత్తం పటిభాగనిమిత్తన్తి అయం ఏవరూపా **ఉపాదాపఞ్ఞత్తి** నామ. పఞ్ఞపేతబ్బట్ఠేన చేసా పఞ్ఞత్తి నామ, న పఞ్ఞాపనట్ఠేన. యా పన తస్సత్థస్స పఞ్ఞాపనా, అయం అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ.

యా పఠమదుతియాదీని ఉపనిధాయ దుతియం తతియన్తిఆదికా, అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ ఉపనిధాయ దీఘం రస్సం, దూరం, సన్తికన్తిఆదికా పఞ్ఞాపనా; అయం **ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి** నామ. అపిచేసా ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి – తదఞ్ఞాపేక్ఖూపనిధా, హత్థగతూపనిధా, సమ్పయుత్తూపనిధా, సమారోపితూపనిధా, అవిదూరగతూపనిధా , పటిభాగూపనిధా, తబ్బహులూపనిధా, తబ్బిసిట్ఠూపనిధాతిఆదినా భేదేన అనేకప్పకారా.

తత్థ దుతియం తతియన్తిఆదికావ తదఞ్ఞం అపేక్ఖిత్వా వుత్తత్తాయ **తదఞ్ఞాపేక్ఖూపనిధా** నామ. ఛత్తపాణి, సత్థపాణీతిఆదికా హత్థగతం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **హత్థగతూపనిధా** నామ. కుణ్డలీ, సిఖరీ, కిరిటీతిఆదికా సమ్పయుత్తం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **సమ్పయుత్తూపనిధా** నామ. ధఞ్ఞసకటం, సప్పికుమ్భోతిఆదికా సమారోపితం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **సమారోపితూపనిధా** నామ. ఇన్దసాలగుహా, పియఙ్గుగుహా, సేరీసకన్తిఆదికా అవిదూరగతం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **అవిదూరగతూపనిధా** నామ. సువణ్ణవణ్ణో, ఉసభగామీతిఆదికా పటిభాగం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **పటిభాగూపనిధా** నామ. పదుమస్సరో, బ్రాహ్మణగామోతిఆదికా తబ్బహులం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **తబ్బహులూపనిధా** నామ. మణికటకం, వజిరకటకన్తిఆదికా తబ్బిసిట్ఠం ఉపనిధాయ వుత్తత్తాయ **తబ్బిసిట్ఠూపనిధా** నామ.

యా పన తేసం తేసం సమోధానమపేక్ఖిత్వా తిదణ్డం, అట్ఠపదం, ధఞ్ఞరాసి, పుప్ఫరాసీతిఆదికా పఞ్ఞాపనా, అయం **సమోధానపఞ్ఞత్తి** నామ. యా పురిమస్స పురిమస్స ఉపనిక్ఖిపిత్వా ద్వే, తీణి, చత్తారీతిఆదికా పఞ్ఞాపనా, అయం **ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తి** నామ. యా తం తం ధమ్మసభావం అపేక్ఖిత్వా పథవీ, తేజో, కక్ఖళతా, ఉణ్హతాతిఆదికా పఞ్ఞాపనా, అయం **తజ్జాపఞ్ఞత్తి** నామ. యా పన సన్తతివిచ్ఛేదాభావం అపేక్ఖిత్వా ఆసీతికో, నావుతికోతిఆదికా పఞ్ఞాపనా, అయం **సన్తతిపఞ్ఞత్తి** నామ. ఏతాసు పన తజ్జాపఞ్ఞత్తి విజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ. సేసా అవిజ్జమానపక్ఖఞ్చేవ, అవిజ్జమానేన అవిజ్జమానపక్ఖఞ్చ భజన్తి.

అట్ఠకథాముత్తకేన ఆచరియనయేనేవ అపరాపి ఛ పఞ్ఞత్తియో – కిచ్చపఞ్ఞత్తి, సణ్ఠానపఞ్ఞత్తి, లిఙ్గపఞ్ఞత్తి, భూమిపఞ్ఞత్తి, పచ్చత్తపఞ్ఞత్తి, అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తీతి. తత్థ భాణకో, ధమ్మకథికోతిఆదికా కిచ్చవసేన పఞ్ఞాపనా **కిచ్చపఞ్ఞత్తి** నామ. కిసో, థూలో, పరిమణ్డలో, చతురస్సోతిఆదికా సణ్ఠానవసేన పఞ్ఞాపనా **సణ్ఠానపఞ్ఞత్తి** నామ. ఇత్థీ, పురిసోతిఆదికా లిఙ్గవసేన పఞ్ఞాపనా **లిఙ్గపఞ్ఞతి** నామ. కామావచరా, రూపావచరా, అరూపావచరా, కోసలకా, మాధురాతిఆదికా భూమివసేన పఞ్ఞాపనా **భూమిపఞ్ఞత్తి** నామ. తిస్సో , నాగో, సుమనోతిఆదికా పచ్చత్తనామకరణమత్తవసేన పఞ్ఞాపనా **పచ్చత్తపఞ్ఞత్తి** నామ. నిరోధో, నిబ్బానన్తిఆదికా అసఙ్ఖతధమ్మస్స పఞ్ఞాపనా **అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తి** నామ. తత్థ ఏకచ్చా భూమిపఞ్ఞత్తి అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తి చ విజ్జమానపఞ్ఞత్తియేవ, కిచ్చపఞ్ఞత్తి విజ్జమానేన అవిజ్జమానపక్ఖం భజతి. సేసా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తియో నామ.

౨. ఇదాని యాసం పఞ్ఞత్తీనం ఉద్దేసవారే సఙ్ఖేపతో సరూపదస్సనం కతం, సఙ్ఖేపతోయేవ తావ తాసం వత్థుం విభజిత్వా దస్సనవసేన తా దస్సేతుం **కిత్తావతాతి**ఆదిమాహ. తత్థ పుచ్ఛాయ తావ ఏవమత్థో వేదితబ్బో – యా అయం ఖన్ధానం 'ఖన్ధా'తి పఞ్ఞాపనా, దస్సనా, ఠపనా, సా కిత్తకేన హోతీతి కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా. పరతో **కిత్తావతా ఆయతనానన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. విస్సజ్జనేపి ఏవమత్థో వేదితబ్బో – యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో పఞ్చక్ఖన్ధాతి వా పభేదతో "రూపక్ఖన్ధో... పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో"తి వా; తత్రాపి రూపక్ఖన్ధో కామావచరో, సేసా చతుభూమికాతి వా ఏవరూపం పఞ్ఞాపనం హోతి; ఏత్తకేన ఖన్ధానం 'ఖన్ధా'తి పఞ్ఞత్తి హోతి.

౩. తథా యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో ద్వాదసాయతనానీతి వా, పభేదతో "చక్ఖాయతనం...పే.... ధమ్మాయతన"న్తి వా; తత్రాపి దసాయతనా కామావచరా , ద్వాయతనా చతుభూమికాతి వా, ఏవరూపం పఞ్ఞాపనం హోతి; ఏత్తకేన ఆయతనానం ఆయతనానీతి పఞ్ఞత్తి హోతి.

౪. యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో అట్ఠారస ధాతుయోతి వా , పభేదతో "చక్ఖుధాతు...పే.... మనోవిఞ్ఞాణధాతూ"తి వా; తత్రాపి సోళస ధాతుయో కామావచరా, ద్వే ధాతుయో చతుభూమికాతి వా ఏవరూపం పఞ్ఞాపనం హోతి; ఏత్తకేన ధాతూనం ధాతూతి పఞ్ఞత్తి హోతి.

౫. యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో చత్తారి సచ్చానీతి వా, పభేదతో "దుక్ఖసచ్చం...పే.... నిరోధసచ్చ"న్తి వా; తత్రాపి ద్వే సచ్చా లోకియా, ద్వే సచ్చా లోకుత్తరాతి వా ఏవరూపం పఞ్ఞాపనం హోతి; ఏత్తకేన సచ్చానం 'సచ్చానీ'తి పఞ్ఞత్తి హోతి.

౬. యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో బావీసతిన్ద్రియానీతి వా, పభేదతో "చక్ఖున్ద్రియం...పే.... అఞ్ఞాతావిన్ద్రియ"న్తి వా; తత్రాపి దసిన్ద్రియాని కామావచరాని, నవిన్ద్రియాని మిస్సకాని, తీణి ఇన్ద్రియాని లోకుత్తరానీతి వా ఏవరూపం పఞ్ఞాపనం హోతి; ఏత్తకేన ఇన్ద్రియానం ఇన్ద్రియానీతి పఞ్ఞత్తి హోతి. ఏత్తావతా సఙ్ఖేపతో వత్థుం విభజిత్వా దస్సనవసేన పఞ్చ పఞ్ఞత్తియో దస్సితా హోన్తి.

౭. ఇదాని విత్థారతో వత్థుం విభజిత్వా దస్సనవసేన పుగ్గలపఞ్ఞత్తిం దస్సేతుం **సమయవిముత్తో అసమయవిముత్తోతి**ఆదిమాహ. సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి తిలే విసారయమానేన వియ, వాకే హీరయమానేన వియ చ, హేట్ఠా విభఙ్గప్పకరణే ఇమాసం పఞ్చన్నం పఞ్ఞత్తీనం వత్థుభూతా ఖన్ధాదయో నిప్పదేసేన కథితాతి తేన తే ఇధ ఏకదేసేనేవ కథేసి. ఛట్ఠా పుగ్గలపఞ్ఞత్తి హేట్ఠా అకథితావ. ఇధాపి ఉద్దేసవారే ఏకదేసేనేవ కథితా; తస్మా తం విత్థారతో కథేతుకామో సమయవిముత్తో అసమయవిముత్తోతి ఏకకతో పట్ఠాయ యావ దసకా మాతికం ఠపేసీతి.

మాతికావణ్ణనా.

౨. నిద్దేసవణ్ణనా

౧. ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా

౧. ఇదాని యథాఠపితం మాతికం ఆదితో పట్ఠాయ విభజిత్వా దస్సేతుం – **కతమో చ పుగ్గలో సమయవిముత్తో**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇధా**తి ఇమస్మిం సత్తలోకే. **ఏకచ్చో పుగ్గలో**తి ఏకో పుగ్గలో. **కాలేన కాలన్తి** ఏత్థ భుమ్మవసేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏకేకస్మిం కాలేతి వుత్తం హోతి. **సమయేన సమయన్తి** ఇదం పురిమస్సేవ వేవచనం. **అట్ఠ విమోక్ఖే**తి రూపావచరారూపావచరఅట్ఠసమాపత్తియో. తాసఞ్హి పచ్చనీకధమ్మేహి విముచ్చనతో విమోక్ఖోతి నామం. **కాయేనా**తి విమోక్ఖసహజాతేన నామకాయేన. **ఫుసిత్వా విహరతీ**తి పటిలభిత్వా ఇరియతి. కతమస్మిం పనేస కాలే విమోక్ఖే ఫుసిత్వా విహరతీతి? సమాపత్తిం సమాపజ్జితుకామస్స హి కాలో నామ అత్థి, అకాలో నామ అత్థి. తత్థ పాతోవ సరీరపటిజగ్గనకాలో, వత్తకరణకాలో చ సమాపజ్జనస్స అకాలో నామ. సరీరం పన పటిజగ్గిత్వా వత్తం కత్వా వసనట్ఠానం పవిసిత్వా నిసిన్నస్స యావ పిణ్డాయ గమనకాలో నాగచ్ఛతి, ఏతస్మిం అన్తరే సమాపజ్జనస్స కాలో నామ.

పిణ్డాయ గమనకాలం పన సల్లక్ఖేత్వా నిక్ఖన్తస్స చేతియవన్దనకాలో, భిక్ఖుసఙ్ఘపరివుతస్స వితక్కమాళకే ఠానకాలో పిణ్డాయ గమనకాలో గామే చరణకాలో; ఆసనసాలాయ యాగుపానకాలో వత్తకరణకాలోతి అయమ్పి సమాపజ్జనస్స అకాలో నామ. ఆసనసాలాయ పన వివిత్తే ఓకాసే సతి యావ భత్తకాలో నాగచ్ఛతి, ఏతస్మిమ్పి అన్తరే సమాపజ్జనస్స కాలో నామ. భత్తం పన భుఞ్జనకాలో, విహారగమనకాలో, పత్తచీవరపటిసామనకాలో, దివావత్తకరణకాలో, పరిపుచ్ఛాదానకాలోతి అయమ్పి సమాపజ్జనస్స అకాలో నామ. యో అకాలో, స్వేవ అసమయో. తం సబ్బమ్పి ఠపేత్వా అవసేసే కాలే కాలే, సమయే సమయే వుత్తప్పకారే అట్ఠ విమోక్ఖే సహజాతనామకాయేన పటిలభిత్వా విహరన్తో, “ఇధేకచ్చో పుగ్గలో…పే…. విహరతీ”తి వుచ్చతి.

అపిచేస సఫస్సకేహి సహజాతనామధమ్మేహి సహజాతధమ్మే ఫుసతియేవ నామ, ఉపచారేన అప్పనం ఫుసతియేవ నామ. పురిమాయ అప్పనాయ అపరం అప్పనం ఫుసతియేవ. యేన హి సద్ధిం యే ధమ్మా సహజాతా, తేన తే పటిలద్ధా నామ హోన్తి. ఫస్సేనాపి ఫుట్ఠాయేవ నామ హోన్తి. ఉపచారమ్పి అప్పనాయ పటిలాభకారణమేవ, తథా పురిమా అప్పనా అపరఅప్పనాయ. తత్రాస్స ఏవం సహజాతేహి సహజాతానం ఫుసనా వేదితబ్బా – పఠమజ్ఝానఞ్హి వితక్కాదీహి పఞ్చఙ్గికం. తస్మిం ఠపేత్వా తాని అఙ్గాని సేసా అతిరేకపణ్ణాసధమ్మా చత్తారో ఖన్ధా నామ హోన్తి. తేన నామకాయేన పఠమజ్ఝానసమాపత్తివిమోక్ఖం ఫుసిత్వా పటిలభిత్వా విహరతి. దుతియం ఝానం పీతిసుఖచిత్తేకగ్గతాహి తివఙ్గికం, తతియం సుఖచిత్తేకగ్గతాహి దువఙ్గికం, చతుత్థం ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతాహి దువఙ్గికం, తథా ఆకాసానఞ్చాయతనం…పే…. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనఞ్చ. తత్థ ఠపేత్వా తాని అఙ్గాని సేసా అతిరేకపణ్ణాసధమ్మా చత్తారో ఖన్ధా నామ హోన్తి. తేన నామకాయేన నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తివిమోక్ఖం ఫుసిత్వా పటిలభిత్వా విహరతి.

పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వాతి విపస్సనాపఞ్ఞాయ సఙ్ఖారగతం, మగ్గపఞ్ఞాయ చతుసచ్చధమ్మే పస్సిత్వా. **ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ**తి ఉపడ్ఢుపడ్ఢా పఠమమగ్గాదివజ్ఝా ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. **అయం వుచ్చతి పుగ్గలో సమయవిముత్తో**తి ఏత్థ అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పుథుజ్జనో తేన నామకాయేన ఫుసిత్వా విహరతీతి వత్తుం వట్టతి. పాళియం పన “ఏకచ్చే ఆసవా

పరిక్ఖీణా”తి వుత్తం. పుథుజ్జనస్స చ ఖీణా ఆసవా నామ నత్థి, తస్మా సో న గహితో. అట్ఠసమాపత్తిలాభీ ఖీణాసవోపి తేన నామకాయేన ఫుసిత్వా విహరతీతి వత్తుం వట్టతి. తస్స పన అపరిక్ఖీణాసవా నామ నత్థి, తస్మా సోపి న గహితో. **సమయవిముత్తో**తి పన తిణ్ణం సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామీనంయేవేతం నామన్తి వేదితబ్బం.

౨. అసమయవిముత్తనిద్దేసే – పురిమసదిసం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **అసమయవిముత్తో**తి పనేత్థ సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవస్సేతం నామం. సుక్ఖవిపస్సకా పన సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామినో అట్ఠసమాపత్తిలాభినో చ ఖీణాసవా పుథుజ్జనా చ ఇమస్మిం దుకే న లబ్భన్తి, దుకముత్తకపుగ్గలా నామ హోన్తి. తస్మా సత్థా అత్తనో బుద్ధసుబుద్ధతాయ హేట్ఠా గహితే చ అగ్గహితే చ సబ్బేపి సఙ్కడ్ఢిత్వా సద్ధిం పిట్ఠివట్టకేహి తన్తిం ఆరోపేన్తో **సబ్బేపి అరియపుగ్గలా**తిఆదిమాహ. తత్థ **అరియే విమోక్ఖే**తి కిలేసేహి ఆరకత్తా అరియేతి సఙ్ఖం గతే లోకుత్తరవిమోక్ఖే. ఇదం వుత్తం హోతి – బాహిరానఞ్హి అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం సమాపజ్జన్తస్స సమయోపి అత్థి అసమయోపి. మగ్గవిమోక్ఖేన విముచ్చనస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థి. యస్స సద్ధా బలవతీ, విపస్సనా చ ఆరద్ధా, తస్స గచ్ఛన్తస్స తిట్ఠన్తస్స నిసీదన్తస్స నిపజ్జన్తస్స ఖాదన్తస్స భుఞ్జన్తస్స మగ్గఫలపటివేధో నామ న హోతీతి నత్థి. ఇతి మగ్గవిమోక్ఖేన విముచ్చనస్స సమయో వా అసమయో వా నత్థీతి హేట్ఠా గహితే చ అగ్గహితే చ సఙ్కడ్ఢిత్వా ఇమం పిట్ఠివట్టకం తన్తిం ఆరోపేసి ధమ్మరాజా. సమాపత్తిలాభీ పుథుజ్జనో ఇమాయపి తన్తియా అగ్గహితోవ. భజాపియమానో పన సమాపత్తివిక్ఖమ్భితానం కిలేసానం వసేన సమయవిముత్తభావం భజేయ్య.

౩. కుప్పధమ్మాకుప్పధమ్మనిద్దేసేసు – యస్స అధిగతో సమాపత్తిధమ్మో కుప్పతి నస్సతి, సో **కుప్పధమ్మో. రూపసహగతాన**న్తి రూపనిమిత్తసఙ్ఖాతేన రూపేన సహగతానం. తేన సద్ధిం పవత్తానం న వినా రూపారమ్మణానం చతున్నం రూపావచరజ్ఝానానన్తి అత్థో. **అరూపసహగతాన**న్తి రూపతో అఞ్ఞం, న రూపన్తి అరూపం. అరూపేన సహగతానం తేన సద్ధిం పవత్తానం న వినా అరూపారమ్మణానం చతున్నం అరూపావచరజ్ఝానానన్తి అత్థో. **న నికామలాభీ**తి పఞ్చహాకారేహి అచిణ్ణవసితాయ ఇచ్ఛితాకారేన అలద్ధత్తా న నికామలాభీ. అప్పగుణసమాపత్తికోతి అత్థో. **న అకిచ్ఛలాభీ**తి కిచ్ఛలాభీ దుక్ఖలాభీ. యో ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో ఉపచారం పాపేన్తో అప్పనం పాపేన్తో చిత్తమఞ్జూసం లభన్తో దుక్ఖేన కిచ్ఛేన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలమన్తో తం సమ్పదం పాపుణితుం సక్కోతి, సో న అకిచ్ఛలాభీ నామ. **న అకసిరలాభీ**తి అవిపులలాభీ. సమాపత్తిం అప్పేత్వా అద్ధానం ఫరితుం న సక్కోతి. ఏకం ద్వే చిత్తవారే వత్తేత్వా సహసావ వుట్ఠాతీతి అత్థో.

యత్థిచ్ఛకన్తి యస్మిం ఓకాసే సమాపత్తిం అప్పేత్వా నిసీదితుం ఇచ్ఛతి. **యదిచ్ఛక**న్తి కసిణజ్ఝానం వా ఆనాపానజ్ఝానం వా బ్రహ్మవిహారజ్ఝానం వా అసుభజ్ఝానం వాతి యం యం సమాపత్తిం అప్పేత్వా నిసీదితుం ఇచ్ఛతి. **యావతిచ్ఛక**న్తి అద్ధానపరిచ్ఛేదేన యత్తకం కాలం ఇచ్ఛతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యత్థ యత్థ యం యం సమాపత్తిం యత్తకం అద్ధానం సమాపజ్జితుమ్పి వుట్ఠాతుమ్పి ఇచ్ఛతి, తత్థ తత్థ తం తం సమాపత్తిం తత్తకం అద్ధానం సమాపజ్జితుమ్పి వుట్ఠాతుమ్పి న సక్కోతి. చన్దం వా సూరియం వా ఉల్లోకేత్వా ‘ఇమస్మిం చన్దే వా సూరియే వా ఏత్తకం ఠానం గతే వుట్ఠహిస్సామీ’తి పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఝానం సమాపన్నో యథాపరిచ్ఛేదేన వుట్ఠాతుం న సక్కోతి, అన్తరావ వుట్ఠాతి; సమాపత్తియా అప్పగుణతాయాతి.

పమాదమాగమ్మాతి పమాదం పటిచ్చ. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవంవిధో పుగ్గలో కుప్పధమ్మోతి వుచ్చతి. ఇదం పన అట్ఠసమాపత్తిలాభినో పుథుజ్జనస్స సోతాపన్నస్స సకదాగామినోతి తిణ్ణం పుగ్గలానం నామం. ఏతేసఞ్హి

సమాధిపారిబన్ధకా విపస్సనాపారిబన్ధకా చ ధమ్మా న సువిక్ఖమ్భితా, న సువిక్ఖాలితా, తేన తేసం సమాపత్తి నస్సతి పరిహాయతి. సా చ ఖో నేవ సీలభేదేన, నాపత్తివీతిక్కమేన. న గరుకమోక్ఖధమ్మో పనేస అప్పమత్తకేనపి కిచ్చకరణీయేన వా వత్తభేదమత్తకేన వా నస్సతి.

తత్రిదం వత్థు – ఏకో కిర థేరో సమాపత్తిం వళఞ్జేతి. తస్మిం పిణ్డాయ గామం పవిట్ఠే దారకా పరివేణే కీళిత్వా పక్కమింసు. థేరో ఆగన్త్వా 'పరివేణం సమ్మజ్జితబ్బ'న్తి చిన్తేత్వా అసమ్మజ్జిత్వా విహారం పవిసిత్వా 'సమాపత్తిం అప్పేస్సామీ'తి నిసీది. సో అప్పేతుం అసక్కోన్తో, 'కిం ను ఖో ఆవరణ'న్తి సీలం ఆవజ్జన్తో అప్పమత్తకమ్పి వీతిక్కమం అదిస్వా 'వత్తభేదో ను ఖో అత్థీ'తి ఓలోకేన్తో పరివేణస్స అసమ్మట్ఠభావం ఞత్వా సమ్మజ్జిత్వా పవిసిత్వా నిసీదన్తో సమాపత్తిం అప్పేన్తోవ నిసీది.

౪. అకుప్పధమ్మనిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖవసేనేవ వేదితబ్బో. **అకుప్పధమ్మో**తి ఇదం పన అట్ఠసమాపత్తిలాభినో అనాగామిస్స చేవ ఖీణాసవస్స చాతి ద్విన్నం పుగ్గలానం నామం. తేసఞ్హి సమాధిపారిబన్ధకా విపస్సనాపారిబన్ధకా చ ధమ్మా సువిక్ఖమ్భితా సువిక్ఖాలితా; తేన తేసం భస్ససఙ్గణికారామాదికిచ్చేన వా అఞ్ఞేన వా యేన కేనచి అత్తనో అనురూపేన పమాదేన వీతినామేన్తానమ్పి సమాపత్తి న కుప్పతి, న నస్సతి. సుక్ఖవిపస్సకా పన సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామిఖీణాసవా ఇమస్మిం దుకే న లబ్భన్తి; దుకముత్తకపుగ్గలా నామ హోన్తి. తస్మా సత్థా అత్తనో బుద్ధసుబుద్ధతాయ హేట్ఠా గహితే చ అగ్గహితే చ సఙ్కడ్ఢిత్వా ఇమస్మిమ్పి దుకే సద్ధిం పిట్ఠివట్టకేహి తన్తిం ఆరోపేన్తో **సబ్బేపి అరియపుగ్గలా**తిఆదిమాహ. అట్ఠన్నఞ్హి సమాపత్తీనం కుప్పనం నస్సనం భవేయ్య, లోకుత్తరధమ్మస్స పన సకిం పటివిద్ధస్స కుప్పనం నస్సనం నామ నత్థి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం.

౫. పరిహానధమ్మాపరిహానధమ్మనిద్దేసాపి కుప్పధమ్మాకుప్పధమ్మనిద్దేసవసేనేవ వేదితబ్బా. కేవలఞ్హి ఇధ పుగ్గలస్స పమాదం పటిచ్చ ధమ్మానం పరిహానమ్పి అపరిహానమ్పి గహితన్తి ఇదం పరియాయదేసనామత్తమేవ నానం. సేసం సబ్బత్థ తాదిసమేవ.

౭. చేతనాభబ్బనిద్దేసే – **చేతనాభబ్బో**తి చేతనాయ అపరిహానిం ఆపజ్జితుం భబ్బో. **సచే అనుసఞ్చేతేతీ**తి, సచే సమాపజ్జతి. సమాపత్తిఞ్హి సమాపజ్జన్తో అనుసఞ్చేతేతి నామ. సో న పరిహాయతి, ఇతరో పరిహాయతి.

౮. అనురక్ఖణాభబ్బనిద్దేసే – **అనురక్ఖణాభబ్బో**తి అనురక్ఖణాయ అపరిహానిం ఆపజ్జితుం భబ్బో. **సచే అనురక్ఖతీ**తి సచే అనుపకారధమ్మే పహాయ ఉపకారధమ్మే సేవన్తో సమాపజ్జతి. ఏవఞ్హి పటిపజ్జన్తో అనురక్ఖతి నామ. సో న పరిహాయతి, ఇతరో పరిహాయతి.

ఇమే ద్వేపి సమాపత్తిం ఠపేతుం థావరం కాతుం పటిబలా. చేతనాభబ్బతో పన అనురక్ఖణాభబ్బోవ బలవతరో. చేతనాభబ్బో హి ఉపకారానుపకారే ధమ్మే న జానాతి. అజానన్తో ఉపకారధమ్మే నుదతి నీహరతి, అనుపకారధమ్మే సేవతి. సో తే సేవన్తో సమాపత్తితో పరిహాయతి . అనురక్ఖణాభబ్బో ఉపకారానుపకారే ధమ్మే జానాతి. జానన్తో అనుపకారధమ్మే నుదతి నీహరతి, ఉపకారధమ్మే సేవతి. సో తే సేవన్తో సమాపత్తితో న పరిహాయతి.

యథా హి ద్వే ఖేత్తపాలా ఏకో పణ్డురోగేన సరోగో అక్ఖమో సీతాదీనం, ఏకో అరోగో సీతాదీనం సహో. సరోగో హేట్ఠాకుటిం న ఓతరతి, రత్తారక్ఖం దివారక్ఖం విజహతి. తస్స దివా సుకమోరాదయో ఖేత్తం ఓతరిత్వా సాలిసీసం ఖాదన్తి, రత్తిం మిగసూకరాదయో పవిసిత్వా ఖలం తచ్ఛి తం వియ ఛేత్వా గచ్ఛన్తి. సో అత్తనో పమత్తకారణా పున బీజమత్తమ్పి న లభతి. ఇతరో రత్తారక్ఖం దివారక్ఖం న విజహతి. సో అత్తనో అప్పమత్తకారణా ఏకకరీసతో చత్తారిపి అట్ఠపి సకటాని లభతి.

తత్థ సరోగఖేత్తపాలో వియ చేతనాభబ్బో, అరోగో వియ అనురక్ఖణాభబ్బో దట్ఠబ్బో. సరోగస్స అత్తనో పమాదేన పున బీజమత్తస్సపి అలభనం వియ చేతనాభబ్బస్స ఉపకారానుపకారే ధమ్మే అజానిత్వా ఉపకారే పహాయ అనుపకారే సేవన్తస్స సమాపత్తియా పరిహానం. ఇతరస్స అత్తనో అప్పమాదేన ఏకకరీసమత్తతో చతుఅట్ఠసకటఉద్ధరణం వియ అనురక్ఖణాభబ్బస్స ఉపకారానుపకారే ధమ్మే జానిత్వా అనుపకారే పహాయ ఉపకారే సేవన్తస్స సమాపత్తియా అపరిహానం వేదితబ్బం. ఏవం చేతనాభబ్బతో అనురక్ఖణాభబ్బోవ సమాపత్తిం థావరం కాతుం బలవతరోతి వేదితబ్బో.

౯. పుథుజ్జననిద్దేసే – **తీణి సంయోజనానీ**తి దిట్ఠిసంయోజనసీలబ్బతపరామాససంయోజనవిచికిచ్ఛాసంయోజనాని. ఏతాని హి ఫలక్ఖణే పహీనాని నామ హోన్తి. అయం పన ఫలక్ఖణేపి న హోతీతి దస్సేతి. **తేసం ధమ్మాన**న్తి తేసం సంయోజనధమ్మానం. మగ్గక్ఖణస్మిఞ్హి తేసం పహానాయ పటిపన్నో నామ హోతి. అయం పన మగ్గక్ఖణేపి న హోతి. ఏత్తావతా విస్సట్ఠకమ్మట్ఠానో థూలబాలపుథుజ్జనోవ ఇధ కథితోతి వేదితబ్బో.

౧౦. గోత్రభునిద్దేసే – **యేసం ధమ్మాన**న్తి యేసం గోత్రభుఞాణేన సద్ధిం ఉప్పన్నానం పరోపణ్ణాసకుసలధమ్మానం. **అరియధమ్మస్సా**తి లోకుత్తరమగ్గస్స. **అవక్కన్తి హోతీ**తి ఓక్కన్తి నిబ్బత్తి పాతుభావో హోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం నిబ్బానారమ్మణేన ఞాణేన సబ్బం పుథుజ్జనసఙ్ఖం పుథుజ్జనగోత్తం పుథుజ్జనమణ్డలం పుథుజ్జనపఞ్ఞత్తిం అతిక్కమిత్వా అరియసఙ్ఖం అరియగోత్తం అరియమణ్డలం అరియపఞ్ఞత్తిం ఓక్కమనతో గోత్రభూపుగ్గలో నామ వుచ్చతి.

౧౧. భయూపరతనిద్దేసే – భయేన ఉపరతోతి **భయూపరతో**. సత్తపి సేక్ఖా పుథుజ్జనా చ భాయిత్వా పాపతో ఓరమన్తి పాపం న కరోన్తి . తత్థ పుథుజ్జనా దుగ్గతిభయం, వట్టభయం, కిలేసభయం, ఉపవాదభయన్తి చత్తారి భయాని భాయన్తి. తేసు భాయితబ్బట్ఠేన దుగ్గతియేవ భయం **దుగ్గతిభయం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ పుథుజ్జనో 'సచే త్వం పాపం కరిస్ససి, చత్తారో అపాయా ముఖం వివరిత్వా ఠితచ్ఛాతఅజగరసదిసా, తేసు దుక్ఖం అనుభవన్తో కథం భవిస్ససీ'తి దుగ్గతిభయం భాయిత్వా పాపం న కరోతి. అనమతగ్గసంసారవట్టంయేవ పన **వట్టభయం** నామ. సబ్బమ్పి అకుసలం **కిలేసభయం** నామ. గరహా పన **ఉపవాదభయం** నామ. తానిపి భాయిత్వా పుథుజ్జనో పాపం న కరోతి. సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామినో పన తయో సేక్ఖా దుగ్గతిం అతీతత్తా సేసాని తీణి భయాని భాయిత్వా పాపం న కరోన్తి. మగ్గట్ఠకసేక్ఖా ఆగమనవసేన వా అసముచ్ఛిన్నభయత్తా వా **భయూపరతా** నామ హోన్తి. ఖీణాసవో ఇమేసు చతూసు భయేసు ఏకమ్పి న భాయతి. సో హి సబ్బసో సముచ్ఛిన్నభయో; తస్మా **అభయూపరతో**తి వుచ్చతి. కిం పన సో ఉపవాదమ్పి న భాయతీతి? న భాయతి. ఉపవాదం పన రక్ఖతీతి వత్తుం వట్టతి. దోణుప్పలవాపిగామే ఖీణాసవత్థేరో వియ.

౧౨. అభబ్బాగమననిద్దేసే – సమ్మత్తనియామాగమనస్స అభబ్బోతి **అభబ్బాగమనో. కమ్మావరణేనా**తి పఞ్చవిధేన ఆనన్తరియకమ్మేన. **కిలేసావరణేనా**తి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియా. **విపాకావరణేనా**తి అహేతుకదుహేతుకపటిసన్ధియా. **అస్సద్ధా**తి బుద్ధధమ్మసఙ్ఘేసు సద్ధారహితా. **అచ్ఛన్దికా**తి కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దరహితా. తే ఠపేత్వా జమ్బుదీపం

ఇతరదీపత్తయవాసినో వేదితబ్బా. తేసు హి మనుస్సా అచ్ఛన్దికభావం పవిట్ఠా నామ. **దుప్పఞ్ఞాతి** భవఙ్గపఞ్ఞారహితా. **అభబ్బాతి** అప్పటిలద్ధమగ్గఫలూపనిస్సయా. **నియామన్తి** మగ్గనియామం, సమ్మత్తనియామం. **ఓక్కమితున్తి** ఏతం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తసఙ్ఖాతం నియామం ఓక్కమితుం పవిసితుం తత్థ పతిట్ఠాతుం అభబ్బా.

౧౩. భబ్బాగమననిద్దేసో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో. ఏవమిమస్మిం దుకే యే చ పుగ్గలా పఞ్చానన్తరియకా, యే చ నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికా, యేహి చ అహేతుకదుహేతుకపటిసన్ధి గహితా , యే చ బుద్ధాదీనం న సద్దహన్తి, యేసఞ్చ కత్తుకమ్యతాఛన్దో నత్థి, యే చ అపరిపుణ్ణభవఙ్గపఞ్ఞా, యేసఞ్చ మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయో నత్థి, తే సబ్బేపి సమ్మత్తనియామం ఓక్కమితుం అభబ్బా, విపరీతా భబ్బాతి వుత్తా.

౧౪. నియతానియతనిద్దేసే – **ఆనన్తరికాతి** ఆన్తరికకమ్మసమఙ్గినో. **మిచ్ఛాదిట్ఠికాతి** నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిసమఙ్గినో. సబ్బేపి హేతే నిరయస్స అత్థాయ నియతత్తా **నియతా** నామ. అట్ఠ పన అరియపుగ్గలా సమ్మాభావాయ ఉపరూపరిమగ్గఫలత్థాయ చేవ అనుపాదాపరినిబ్బానత్థాయ చ నియతత్తా **నియతా** నామ. అవసేసపుగ్గలా పన అనిబద్ధగతికా. యథా ఆకాసే ఖిత్తదణ్డో పథవియం పతన్తో 'అగ్గేన వా మజ్ఝేన వా మూలేన వా పతిస్సతీ'తి న ఞాయతి; ఏవమేవ 'అసుకగతియా నామ నిబ్బత్తిస్సన్తీ'తి నియమాభావా **అనియతా** నామాతి వేదితబ్బా. యా పన ఉత్తరకురుకానం నియతగతికతా వుత్తా, న సా నియతధమ్మవసేన. మిచ్ఛత్తసమ్మత్తనియతధమ్మాయేవ హి నియతా నామ. తేసఞ్చ వసేనాయం పుగ్గలనియమో కథితోతి.

౧౫. పటిపన్నకనిద్దేసే – **మగ్గసమఙ్గినోతి** మగ్గట్ఠకపుగ్గలా. తే హి ఫలత్థాయ పటిపన్నత్తా **పటిపన్నకా** నామ. **ఫలసమఙ్గినోతి** ఫలపటిలాభసమఙ్గితాయ ఫలసమఙ్గినో. ఫలపటిలాభతో పట్ఠాయ హి తే ఫలసమాపత్తిం అసమాపన్నాపి ఫలే ఠితాయేవ నామ.

౧౬. సమసీసినిద్దేసే – **అపుబ్బం అచరిమన్తి** అపురే అపచ్ఛా, ఏకప్పహారేనేవాతి అత్థో. **పరియాదానన్తి** పరిక్ఖయో. **అయం వుచ్చతీతి** అయం పుగ్గలో **సమసీసీ** నామ వుచ్చతి. సో పనేస తివిధో హోతి – ఇరియాపథసమసీసీ, రోగసమసీసీ, జీవితసమసీసీతి. తత్థ యో చఙ్కమన్తోవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా చఙ్కమన్తోవ పరినిబ్బాతి **పదుమత్థేరో** వియ; ఠితకోవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా ఠితకోవ పరినిబ్బాతి **కోటపబ్బతవిహారవాసీతిస్సత్థేరో** వియ; నిసిన్నోవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా నిసిన్నోవ పరినిబ్బాతి, నిపన్నోవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా నిపన్నోవ పరినిబ్బాతి – అయం **ఇరియాపథసమసీసీ** నామ.

యో పన ఏకం రోగం పత్వా అన్తోరోగేయేవ విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పత్వా తేనేవ రోగేన పరినిబ్బాతి – అయం **రోగసమసీసీ** నామ.

కతరో జీవితసమసీసీ నామ? "సీసన్తి తేరస సీసాని – పలిబోధసీసఞ్చ తణ్హా, వినిబన్ధనసీసఞ్చ మానో, పరామాససీసఞ్చ దిట్ఠి, విక్ఖేపసీసఞ్చ ఉద్ధచ్చం, సంకిలేససీసఞ్చ అవిజ్జా, అధిమోక్ఖసీసఞ్చ సద్ధా, పగ్గహసీసఞ్చ వీరియం, ఉపట్ఠానసీసఞ్చ సతి, అవిక్ఖేపసీసఞ్చ సమాధి, దస్సనసీసఞ్చ పఞ్ఞా, పవత్తసీసఞ్చ జీవితిన్ద్రియం, గోచరసీసఞ్చ విమోక్ఖో, సఙ్ఖారసీసఞ్చ నిరోధో"తి (పటి॰ మ॰ ౧.౮౭). తత్థ కిలేససీసం అవిజ్జం అరహత్తమగ్గో పరియాదియతి. పవత్తసీసం

జీవితిన్ద్రియం చుతిచిత్తం పరియాదియతి. అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం జీవితిన్ద్రియం పరియాదాతుం న సక్కోతి. జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం చిత్తం అవిజ్జం పరియాదాతుం న సక్కోతి. అవిజ్జాపరియాదాయకం చిత్తం అఞ్ఞం, జీవితిన్ద్రియపరియాదాయకం చిత్తం అఞ్ఞం. యస్స చేతం సీసద్వయం సమం పరియాదానం గచ్ఛతి, సో **జీవితసమసీసీ** నామ.

కథమిదం సమం హోతీతి? వారసమతాయ. యస్మిఞ్హి వారే మగ్గవుట్ఠానం హోతి – సోతాపత్తిమగ్గే పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణాని, సకదాగామిమగ్గే పఞ్చ, అనాగామిమగ్గే పఞ్చ, అరహత్తమగ్గే చత్తారీతి ఏకూనవీసతియా పచ్చవేక్ఖణఞాణే పతిట్ఠాయ భవఙ్గం ఓతరిత్వా పరినిబ్బాయతి. ఇమాయ వారసమతాయ ఇదం ఉభయసీసపరియాదానం సమం హోతి నామ. తేనాయం పుగ్గలో జీవితసమసీసీతి వుచ్చతి. అయమేవ చ ఇధ అధిప్పేతో.

౧౭. ఠితకప్పీనిద్దేసే – ఠితో కప్పోతి ఠితకప్పో, ఠితకప్పో అస్స అత్థీతి **ఠితకప్పీ**. కప్పం ఠపేతుం సమత్థోతి అత్థో. **ఉడ్డయ్హనవేలా అస్సాతి** ఝాయనకాలో భవేయ్య. **నేవ తావాతి** యావ ఏస మగ్గసమఙ్గీ పుగ్గలో సోతాపత్తిఫలం న సచ్ఛికరోతి, నేవ తావ కప్పో ఝాయేయ్య. ఝాయమానోపి అజ్ఝాయిత్వావ తిట్ఠేయ్య. కప్పవినాసో హి నామ మహావికారో మహాపయోగో కోటిసతసహస్సచక్కవాళస్స ఝాయనవసేన మహాలోకవినాసో. అయమ్పి ఏవం మహావినాసో తిట్ఠేయ్యవాతి వదతి. సాసనే పన ధరమానే అయం కప్పవినాసో నామ నత్థి. కప్పవినాసే సాసనం నత్థి. గతకోటికే హి కాలే కప్పవినాసో నామ హోతి. ఏవం సన్తేపి సత్థా అన్తరాయాభావం దీపేతుం ఇదం కారణం ఆహరి – "ఇదమ్పి భవేయ్య, మగ్గసమఙ్గినో పన ఫలస్స అన్తరాయో న సక్కా కాతు"న్తి. అయం పన పుగ్గలో కప్పం ఠపేన్తో కిత్తకం కాలం ఠపేయ్యాతి? యస్మిం వారే మగ్గవుట్ఠానం హోతి, అథ భవఙ్గం ఆవట్టేన్తం మనోద్వారావజ్జనం ఉప్పజ్జతి. తతో తీణి అనులోమాని, ఏకం గోత్రభుచిత్తం, ఏకం మగ్గచిత్తం, ద్వే ఫలచిత్తాని, పఞ్చ పచ్చవేక్ఖణఞాణానీతి ఏత్తకం కాలం ఠపేయ్య. ఇమం పనత్థం బాహిరాయ ఆగన్తుకూపమాయపి ఏవం దీపయింసు. సచే హి సోతాపత్తిమగ్గసమఙ్గిస్స మత్థకూపరి యోజనికం ఏకగ్ఘనసేలం తివట్టాయ రజ్జుయా బన్ధిత్వా ఓలమ్బేయ్యు, ఏకస్మిం వట్టే ఛిన్నే ద్వీహి ఓలమ్బేయ్య, ద్వీసు ఛిన్నేసు ఏకేన ఓలమ్బేయ్యేవ, తస్మిమ్పి ఛిన్నే అబ్భకూటం వియ ఆకాసే తిట్ఠేయ్య, న త్వేవ తస్స పుగ్గలస్స మగ్గానన్తరఫలస్స అన్తరాయం కరేయ్యాతి. అయం పన దీపనా పరిత్తా, పురిమావ మహన్తా. న కేవలం పన సోతాపత్తిమగ్గట్ఠోవ కప్పం ఠపేతి, ఇతరే మగ్గసమఙ్గినోపి ఠపేన్తియేవ. తేన భగవా హేట్ఠా గహితఞ్చ అగ్గహితఞ్చ సబ్బం సఙ్కడ్ఢిత్వా సద్ధిం పిట్ఠివట్టకపుగ్గలేహి ఇమం తన్తిం ఆరోపేసి – "సబ్బేపి మగ్గసమఙ్గినో పుగ్గలా ఠితకప్పినో"తి.

౧౮. అరియనిద్దేసే – కిలేసేహి ఆరకత్తా **అరియా**. సదేవకేన లోకేన అరణీయత్తా అరియా. అరియట్ఠో నామ పరిసుద్ధట్ఠోతి పరిసుద్ధత్తాపి అరియా. సేసా అపరిసుద్ధతాయ **అనరియా**.

౧౯. సేక్ఖనిద్దేసే – మగ్గసమఙ్గినో మగ్గక్ఖణే, ఫలసమఙ్గినో చ ఫలక్ఖణే, అధిసీలసిక్ఖాదికా తిస్సోపి సిక్ఖా సిక్ఖన్తియేవాతి **సేక్ఖా**. అరహతా పన అరహత్తఫలక్ఖణే తిస్సో సిక్ఖా సిక్ఖితా. పున తస్స సిక్ఖనకిచ్చం నత్థీతి **అసేక్ఖా**. ఇతి సత్త అరియా సిక్ఖన్తీతి సేక్ఖా. ఖీణాసవా అఞ్ఞస్స సన్తికే సీలాదీనం సిక్ఖితత్తా సిక్ఖితఅసేక్ఖా నామ. బుద్ధపచ్చేకబుద్ధా సయమ్భూతతాయ అసిక్ఖితఅసేక్ఖా నామ. సేసపుగ్గలా నేవ సిక్ఖన్తి న సిక్ఖితాతి **నేవసేక్ఖానాసేక్ఖా**.

౨౦. తేవిజ్జనిద్దేసే – పఠమం పుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఞాణాని నిబ్బత్తేత్వా పచ్ఛా అరహత్తం పత్తోపి, పఠమం అరహత్తం పత్వా పచ్ఛా పుబ్బేనివాసదిబ్బచక్ఖుఞాణనిబ్బత్తకోపి **తేవిజ్జో**యేవ నామ. సుత్తన్తకథా పన పరియాయదేసనా అభిధమ్మకథా నిప్పరియాయదేసనాతి ఇమస్మిం ఠానే ఆగమనీయమేవ ధురం. తస్మా పఠమం ద్వే విజ్జా నిబ్బత్తేత్వా పచ్ఛా అరహత్తం పత్తోవ ఇధ అధిప్పేతో. **ఛళభిఞ్ఞే**పి ఏసేవ నయో.

౨౨. సమ్మాసమ్బుద్ధనిద్దేసే – **పుబ్బే అననుస్సుతేసూ**తి పచ్ఛిమభవే సచ్చప్పటివేధతో పుబ్బే అఞ్ఞస్స కస్సచి సన్తికే అస్సుతపుబ్బేసు. తతో పురిమపురిమేసు పన భవేసు సబ్బఞ్ఞుబోధిసత్తా బుద్ధసాసనే పబ్బజిత్వా తీణి పిటకాని ఉగ్గహేత్వా గతపచ్చాగతవత్తం ఆరుయ్హ కమ్మట్ఠానం అనులోమం గోత్రభుం ఆహచ్చ ఠపేన్తి. తస్మా పచ్ఛిమభవస్మింయేవ అనాచరియకభావం సన్ధాయేతం వుత్తం. తదా హి తథాగతో పూరితపారమిత్తా అఞ్ఞస్స సన్తికే సామం అననుస్సుతేసు సఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మేసు “ఇదం దుక్ఖం...పే.... అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా”తి అత్తపచ్చక్ఖేన ఞాణేన చత్తారి సచ్చాని అభిసమ్బుజ్ఝతి.

తత్థ చాతి తస్మిఞ్చ చతుసచ్చసమ్బోధిసఙ్ఖాతే అరహత్తమగ్గే. **సబ్బఞ్ఞుతం పాపుణాతి బలేసు చ వసీభావన్తి** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చేవ బలేసు చ చిణ్ణవసీభావం పాపుణాతి. బుద్ధానఞ్హి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స చేవ దసబలఞాణస్స చ అధిగమనతో పట్ఠాయ అఞ్ఞం కాతబ్బం నామ నత్థి. యథా పన ఉభతోసుజాతస్స ఖత్తియకుమారస్స అభిసేకప్పత్తితో పట్ఠాయ ‘ఇదం నామ ఇస్సరియం అనాగత’న్తి న వత్తబ్బం, సబ్బం ఆగతమేవ హోతి. ఏవమేవ బుద్ధానం అరహత్తమగ్గస్స ఆగమనతో పట్ఠాయ ‘అయం నామ గుణో న ఆగతో, న పటివిద్ధో, న పచ్చక్ఖో’తి న వత్తబ్బో, సబ్బేపి సబ్బఞ్ఞుగుణా ఆగతా పటివిద్ధా పచ్చక్ఖకతావ హోన్తి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవం పారమీపూరణసిద్ధానుభావేన అరియమగ్గేన పటివిద్ధసబ్బఞ్ఞుగుణో పుగ్గలో **సమ్మాసమ్బుద్ధో**తి వుచ్చతి.

౨౩. పచ్చేకబుద్ధనిద్దేసేపి – **పుబ్బే అననుస్సుతేసూ**తి పదే పుబ్బే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. పచ్చేకబుద్ధోపి హి పచ్ఛిమభవే అనాచరియకో అత్తుక్కంసికఞాణేనేవ పటివిద్ధసచ్చో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చేవ బలేసు చ చిణ్ణవసీభావం న పాపుణాతి.

౨౪. ఉభతోభాగవిముత్తనిద్దేసే – **అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతీ**తి అట్ఠ సమాపత్తియో సహజాతనామకాయేన పటిలభిత్వా విహరతి. **పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా**తి విపస్సనాపఞ్ఞాయ సఙ్ఖారగతం, మగ్గపఞ్ఞాయ చత్తారి సచ్చాని పస్సిత్వా చత్తారోపి ఆసవా ఖీణా హోన్తి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **ఉభతోభాగవిముత్తో** నామాతి వుచ్చతి. అయఞ్హి ద్వీహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తోతి ఉభతోభాగవిముత్తో. తత్రాయం థేరవాదో – **తిపిటకచూళనాగత్థేరో** తావ ఆహ – “సమాపత్తియా విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన, మగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేన విముత్తోతి ఉభతోభాగేహి ద్వే వారే విముత్తో”తి. **తిపిటకమహాధమ్మరక్ఖితత్థేరో** “నామనిస్సితకో ఏసో”తి వత్వా –

> “అచ్చీ యథా వాతవేగేన ఖిత్తా, (ఉపసీవాతి భగవా;)
> అత్థం పలేతి న ఉపేతి సఙ్ఖం;
> ఏవం మునీ నామకాయా విముత్తో,
> అత్థం పలేతి న ఉపేతి సఙ్ఖ”న్తి. (సు. ని. ౧౦౮౦);

వత్వా సుత్తం ఆహరిత్వా “నామకాయతో చ రూపకాయతో చ సువిముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో”తి ఆహ. **తిపిటకచూళాభయత్థేరో** పనాహ – “సమాపత్తియా విక్ఖమ్భనవిమోక్ఖేన ఏకవారం విముత్తో మగ్గేన సముచ్ఛేదవిమోక్ఖేన ఏకవారం విముత్తోతి ఉభతోభాగవిముత్తో”తి. ఇమే పన తయోపి థేరా పణ్డితా, ‘తిణ్ణమ్పి వాదే కారణం దిస్సతీ’తి తిణ్ణమ్పి వాదం తన్తిం కత్వా ఠపయింసు.

సఙ్ఖేపతో పన అరూపసమాపత్తియా రూపకాయతో విముత్తో, మగ్గేన నామకాయతో విముత్తోతి ఉభోహి భాగేహి విముత్తత్తా ఉభతోభాగవిముత్తో. సో చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం ఏకేకతో వుట్ఠాయ సఙ్ఖారే సమ్మసిత్వా అరహత్తం పత్తానం చతున్నం, నిరోధా వుట్ఠాయ అరహత్తం పత్తస్స అనాగామినో చ వసేన పఞ్చవిధో హోతి. తత్థ పురిమా చత్తారో సమాపత్తిసీసం నిరోధం న సమాపజ్జన్తీతి పరియాయేన ఉభతోభాగవిముత్తా నామ. అట్ఠసమాపత్తిలాభీ అనాగామీ తం సమాపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ విపస్సనం వడ్ఢేత్వా అరహత్తం పత్తోతి నిప్పరియాయేన ఉభతోభాగవిముత్తసేట్ఠో నామ. నను చ అరూపావచరజ్ఝానమ్పి ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతాహి దువఙ్గికం రూపావచరచతుత్థజ్ఝానమ్పి, తస్మా తమ్పి పదట్ఠానం కత్వా అరహత్తం పత్తేన ఉభతోభాగవిముత్తేన భవితబ్బన్తి? న భవితబ్బం. కస్మా? రూపకాయతో అవిముత్తత్తా. తఞ్హి కిలేసకాయతోవ విముత్తం, న రూపకాయతో; తస్మా తతో వుట్ఠాయ అరహత్తం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో నామ న హోతి . అరూపావచరం పన నామకాయతో చ విముత్తం రూపకాయతో చాతి తదేవ పాదకం కత్వా అరహత్తం పత్తో ఉభతోభాగవిముత్తో హోతీతి వేదితబ్బో.

౨౫. పఞ్ఞావిముత్తనిద్దేసే – పఞ్ఞాయ విముత్తోతి **పఞ్ఞావిముత్తో**. సో సుక్ఖవిపస్సకో చతూహి ఝానేహి వుట్ఠాయ అరహత్తం పత్తా చత్తారో చాతి పఞ్చవిధో హోతి. ఏతేసు హి ఏకోపి అట్ఠవిమోక్ఖలాభీ న హోతి. తేనేవ **న హేవ ఖో అట్ఠ విమోక్ఖే**తిఆదిమాహ. అరూపావచరజ్ఝానేసు పన ఏకస్మిం సతి ఉభతోభాగవిముత్తోయేవ నామ హోతీతి.

౨౬. కాయసక్ఖినిద్దేసే – **ఏకచ్చే ఆసవా**తి హేట్ఠిమమగ్గత్తయవజ్ఝా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **కాయసక్ఖీ**తి వుచ్చతి. సో హి ఫుట్ఠన్తం సచ్ఛికరోతీతి కాయసక్ఖీ. ఝానఫస్సం పఠమం ఫుసతి, పచ్ఛా నిరోధం నిబ్బానం సచ్ఛికరోతీతిపి కాయసక్ఖీ. సో సోతాపత్తిఫలట్ఠం ఆదిం కత్వా యావ అరహత్తమగ్గట్ఠా ఛబ్బిధో హోతి.

౨౭. దిట్ఠిప్పత్తనిద్దేసే – **ఇదం దుక్ఖన్తి** ఇదం దుక్ఖం, ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో ఉద్ధం దుక్ఖం. **దుక్ఖసముదయా**దీసుపి ఏసేవ నయో. **యథాభూతం పజానాతీ**తి ఠపేత్వా తణ్హం పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే ‘దుక్ఖసచ్చ’న్తి యాథావసరసతో పజానాతి. తణ్హా పన దుక్ఖం జనేతి నిబ్బత్తేతి, పభావేతి, తతో తం దుక్ఖం సముదేతి; తస్మా నం అయం ‘దుక్ఖసముదయో’తి యథాభూతం పజానాతి. యస్మా పన ఇదం దుక్ఖఞ్చ సముదయో చ నిబ్బానం పత్వా నిరుజ్ఝన్తి వూపసమ్మన్తి అప్పవత్తిం గచ్ఛన్తి; తస్మా నం ‘అయం దుక్ఖనిరోధో’తి యథాభూతం పజానాతి. అరియో పన అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, తం దుక్ఖనిరోధం గచ్ఛతి; తేన తం ‘అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా’తి యథాభూతం పజానాతి. ఏత్తావతా నానాక్ఖణే సచ్చవవత్థానం దస్సితం. ఇదాని ఏకక్ఖణే దస్సేతుం **తథాగతప్పవేదితా**తిఆదిమాహ. తత్థ **తథాగతప్పవేదితా**తి మహాబోధిమణ్డే నిసీదిత్వా తథాగతేన పటివిద్ధా విదితా పాకటీకతా. **ధమ్మా**తి చతుసచ్చధమ్మా. **వోదిట్ఠా హోన్తీ**తి సుదిట్ఠా హోన్తి. **వోచరితా**తి సుచరితా. తేసు అనేన పఞ్ఞా సుట్ఠు చరాపితా హోతీతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో దిట్ఠిప్పత్తోతి వుచ్చతి. అయఞ్హి దిట్ఠన్తం పత్తో. “దుక్ఖా సఙ్ఖారా, సుఖో నిరోధో”తి ఞాణం హోతి . దిట్ఠం విదితం సచ్ఛికతం పస్సితం పఞ్ఞాయాతి **దిట్ఠప్పత్తో**. అయమ్పి కాయసక్ఖీ వియ ఛబ్బిధోవ హోతి.

౨౮. సద్ధావిముత్తనిద్దేసే – **నో చ ఖో యథా దిట్ఠిప్పత్తస్సా**తి యథా దిట్ఠిప్పత్తస్స ఆసవా పరిక్ఖీణా, న ఏవం సద్ధావిముత్తస్సాతి అత్థో. కిం పన నేసం కిలేసప్పహానే నానత్తం అత్థీతి? నత్థి. అథ కస్మా సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతీతి? ఆగమనీయనానత్తేన. దిట్ఠిప్పత్తో హి ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో అప్పదుక్ఖేన అప్పకసిరేన అకిలమన్తోవ విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి. సద్ధావిముత్తో పన దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో హుత్వా విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి, తస్మా దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతి. అపిచ నేసం పఞ్ఞాయపి నానత్తం అత్థియేవ. దిట్ఠిప్పత్తస్స హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనాఞాణం తిక్ఖం సూరం పసన్నం హుత్వా వహతి. సద్ధావిముత్తస్స విపస్సనాఞాణం నో తిక్ఖం సూరం పసన్నం హుత్వా వహతి, తస్మాపి సో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతి.

యథా హి ద్వీసు తరుణేసు సిప్పం దస్సేన్తేసు ఏకస్స హత్థే తిఖిణో అసి, ఏకస్స కుణ్ఠో. తిఖిణేన అసినా కదలీ ఛిజ్జమానా సద్దం న కరోతి. కుణ్ఠేన అసినా ఛిజ్జమానా 'కటకటా'తి సద్దం కరోతి. తత్థ తిఖిణేన అసినా సద్దం అకరోన్తియా ఏవ కదలియా ఛేదనం వియ దిట్ఠిప్పత్తస్స తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనాఞాణస్స తిఖిణసూరవిప్పసన్నభావో. కుణ్ఠేన అసినా సద్దం కరోన్తియాపి కదలియా ఛేదనం వియ సద్ధావిముత్తస్స తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనాఞాణస్స అతిఖిణఅసూరఅప్పసన్నభావో వేదితబ్బో. ఇమం పన నయం 'నో'తి పటిక్ఖిపిత్వా, ఆగమనీయనానత్తేనేవ సద్ధావిముత్తో దిట్ఠిప్పత్తం న పాపుణాతీతి సన్నిట్ఠానం కతం.

ఆగమట్ఠకథాసు పన వుత్తం – "ఏతేసు హి సద్ధావిముత్తస్స పుబ్బభాగమగ్గక్ఖణే సద్దహన్తస్స వియ ఓకప్పేన్తస్స వియ అధిముచ్చన్తస్స వియ చ కిలేసక్ఖయో హోతి. దిట్ఠిప్పత్తస్స పుబ్బభాగమగ్గక్ఖణే కిలేసచ్ఛేదకఞాణం అదన్ధం తిఖిణం సూరం హుత్వా వహతి. తస్మా యథా నామ అతిఖిణేన అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం న మట్ఠం హోతి, అసి న సీఘం వహతి, సద్దో సుయ్యతి, బలవతరో వాయామో కాతబ్బో హోతి ; ఏవరూపా సద్ధావిముత్తస్స పుబ్బభాగమగ్గభావనా. యథా పన సునిసితేనేవ అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం మట్ఠం హోతి, అసి సీఘం వహతి, సద్దో న సుయ్యతి, బలవవాయామకిచ్చం న హోతి; ఏవరూపా దిట్ఠిప్పత్తస్స పుబ్బభాగమగ్గభావనా వేదితబ్బా"తి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **సద్ధావిముత్తో**తి వుచ్చతి. అయఞ్హి సద్దహన్తో విముత్తోతి సద్ధావిముత్తో. అయమ్పి కాయసక్ఖీ వియ ఛబ్బిధోవ హోతి.

౨౯. ధమ్మానుసారీనిద్దేసే – **పటిపన్నస్సా**తి ఇమినా సోతాపత్తిమగ్గట్ఠో దస్సితో. **అధిమత్త**న్తి బలవం. పఞ్ఞం వాహేతీతి **పఞ్ఞావాహీ**. పఞ్ఞా ఇమం పుగ్గలం వహతీతి పఞ్ఞావాహీతిపి వుత్తం హోతి. **పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమ**న్తి పఞ్ఞం పురేచారికం కత్వా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **ధమ్మానుసారీ**తి వుచ్చతి. సో హి పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన ధమ్మేన సరతి అనుస్సరతీతి ధమ్మానుసారీ. సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్సేతం నామం. ఫలే పన పత్తే దిట్ఠిప్పత్తో నామ హోతి.

౩౦. సద్ధానుసారీనిద్దేసేపి – సద్ధం వాహేతీతి **సద్ధావాహీ**. సద్ధా ఇమం పుగ్గలం వహతీతి సద్ధావాహీతిపి వుత్తమేవ. **సద్ధాపుబ్బఙ్గమ**న్తి సద్ధం పురేచారికం కత్వా. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **సద్ధానుసారీ**తి వుచ్చతి. సో హి సద్ధాయ సరతి. అనుస్సరతీతి సద్ధానుసారీ. సోతాపత్తిమగ్గట్ఠస్సేతం నామం. ఫలే పన పత్తే సద్ధావిముత్తో నామ హోతి. లోకుత్తరధమ్మఞ్హి నిబ్బత్తేన్తానం ద్వే ధురాని నామ, ద్వే అభినివేసా నామ, ద్వే సీసాని నామ. తత్థ సద్ధాధురం పఞ్ఞాధురన్తి – ద్వే ధురాని నామ. ఏకో పన భిక్ఖు సమథాభినివేసేన అభినివిసతి, ఏకో విపస్సనాభినివేసేనాతి – ఇమే ద్వే అభినివేసా నామ. ఏకో చ మత్థకం పాపుణన్తో ఉభతోభాగవిముత్తో హోతి, ఏకో పఞ్ఞావిముత్తోతి – ఇమాని ద్వే సీసాని నామ. యే కేచి

హి లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేన్తి, సబ్బే తే ఇమే ద్వే ధమ్మే ధురం కత్వా ఇమేసు ద్వీసు ఠానేసు అభినివిసిత్వా ఇమేహి ద్వీహి ఠానేహి విముచ్చన్తి. తేసు యో భిక్ఖు అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పఞ్ఞం ధురం కత్వా సమథవసేన అభినివిట్ఠో అఞ్ఞతరం అరూపసమాపత్తిం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, సో సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే ధమ్మానుసారీ నామ. పరతో పన ఛసు ఠానేసు కాయసక్ఖీ నామ. అరహత్తఫలే పత్తే ఉభతోభాగవిముత్తో నామ.

అపరో పఞ్ఞమేవ ధురం కత్వా విపస్సనావసేన అభినివిట్ఠో సుద్ధసఙ్ఖారే వా రూపావచరజ్ఝానేసు వా అఞ్ఞతరం సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, అయమ్పి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణేయేవ ధమ్మానుసారీ నామ. పరతో పన ఛసు ఠానేసు దిట్ఠిప్పత్తో నామ. అరహత్తే పత్తే పఞ్ఞావిముత్తో నామ. ఇధ ద్వే నామాని అపుబ్బాని, తాని పురిమేహి సద్ధిం పఞ్చ హోన్తి. అపరో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ సద్ధం ధురం కత్వా సమాధివసేన అభినివిట్ఠో అఞ్ఞతరం అరూపసమాపత్తిం పదట్ఠానం కత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా అరహత్తం పాపుణాతి – అయం సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారీ నామ. పరతో ఛసు ఠానేసు కాయసక్ఖీయేవ నామ. అరహత్తే పత్తే ఉభతోభాగవిముత్తోయేవ నామ. ఇధ ఏకమేవ నామం అపుబ్బం. తేన సద్ధిం పురిమాని పఞ్చ ఛ హోన్తి. అపరో సద్ధమేవ ధురం కత్వా విపస్సనావసేన అభినివిట్ఠో సుద్ధసఙ్ఖారే వా రూపావచరజ్ఝానేసు వా అఞ్ఞతరం సమ్మసిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. అయమ్పి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే సద్ధానుసారీ నామ. పరతో ఛసు ఠానేసు సద్ధావిముత్తో నామ. అరహత్తే పత్తే పఞ్ఞావిముత్తో నామ. ఇధాపి ఏకమేవ నామం అపుబ్బం. తేన సద్ధిం పురిమాని ఛ సత్త హోన్తి. ఇమే సత్త పుగ్గలా లోకే అగ్గదక్ఖిణేయ్యా నామాతి.

౩౧. సత్తక్ఖత్తుపరమనిద్దేసే – **సత్తక్ఖత్తు**న్తి సత్తవారే. సత్తక్ఖత్తుపరమా భవూపపత్తి అత్తభావగ్గహణం అస్స, తతో పరం అట్ఠమం భవం నాదియతీతి **సత్తక్ఖత్తుపరమో. సోతాపన్నో హోతీ**తి ఏత్థ **సోతో**తి అరియమగ్గో, తేన సమన్నాగతో **సోతాపన్నో** నామ. యథాహ –

> “సోతో సోతోతి హిదం, సారిపుత్త, వుచ్చతి. కతమో ను ఖో, సారిపుత్త, సోతోతి? అయమేవ హి, భన్తే, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో సోతో, సేయ్యథిదం – సమ్మాదిట్ఠి…పే॰… సమ్మాసమాధీతి. సోతాపన్నో సోతాపన్నోతి, హిదం, సారిపుత్త, వుచ్చతి. కతమో ను ఖో, సారిపుత్త, సోతాపన్నోతి? యో హి, భన్తే, ఇమినా అరియేన అట్ఠఙ్గికేన మగ్గేన సమన్నాగతో అయం వుచ్చతి సోతాపన్నో, స్వాయం ఆయస్మా ఏవంనామో ఏవంగోత్తో ఇతి వా”తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౦౧).

ఏవం మగ్గక్ఖణేపి సోతాపన్నో నామ హోతి. ఇధ పన మగ్గేన ఫలస్స నామం దిన్నన్తి ఫలక్ఖణే సోతాపన్నో అధిప్పేతో.

అవినిపాతధమ్మోతి వినిపాతసఙ్ఖాతం అపాయం ఉపపత్తివసేన అనాగమనసభావో. **నియతో**తి మగ్గనియామేన నియతో. **సమ్బోధిపరాయణో**తి బుజ్ఝనకభావపరాయణో. సో హి పటిలద్ధమగ్గేన బుజ్ఝతీతి సమ్బోధిపరాయణో. ఉపరి తీహి మగ్గేహి అవస్సం బుజ్ఝిస్సతీతి సమ్బోధిపరాయణో. **దేవే చ మనుస్సే చాతి** దేవలోకఞ్చ మనుస్సలోకఞ్చ. **సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా**తి పటిసన్ధివసేన అపరాపరం గన్త్వా. **దుక్ఖస్సన్తం కరోతీ**తి వట్టదుక్ఖస్స పరియన్తం పరివటుమం కరోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో సత్తక్ఖత్తుపరమో నామ వుచ్చతి. అయం పన కాలేన దేవలోకస్స కాలేన మనుస్సలోకస్స వసేన మిస్సకభవేన కథితోతి వేదితబ్బో.

౩౨. కోలంకోలనిద్దేసే – కులతో కులం గచ్ఛతీతి **కోలంకోలో**. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియతో హి పట్ఠాయ నీచే కులే ఉపపత్తి నామ నత్థి, మహాభోగకులేసుయేవ నిబ్బత్తతీతి అత్థో. **ద్వే వా తీణి వా కులానీ**తి దేవమనుస్సవసేన ద్వే వా తయో వా భవే. ఇతి అయమ్పి మిస్సకభవేసేవ కథితో. దేసనామత్తమేవ చేతం – 'ద్వే వా తీణి వా'తి. యావ ఛట్ఠభవా సంసరన్తోపి పన కోలంకోలోవ హోతి.

౩౩. ఏకబీజినిద్దేసే – ఖన్ధబీజం నామ కథితం. యస్స హి సోతాపన్నస్స ఏకంయేవ ఖన్ధబీజం అత్థి, ఏకం అత్తభావగ్గహణం, సో **ఏకబీజీ** నామ. **మానుసకం భవ**న్తి ఇదం పనేత్థ దేసనామత్తమేవ. దేవభవం నిబ్బత్తేతీతిపి పన వత్తుం వట్టతియేవ. భగవతా గహితనామవసేనేవ చేతాని ఏతేసం నామాని. ఏత్తకం ఠానం గతో సత్తక్ఖత్తుపరమో నామ హోతి, ఏత్తకం కోలంకోలో, ఏత్తకం ఏకబీజీతి భగవతా ఏతేసం నామం గహితం. నియమతో పన అయం సత్తక్ఖత్తుపరమో, అయం కోలంకోలో, అయం ఏకబీజీతి నత్థి.

కో పన తేసం ఏతం పభేదం నియమేతీతి? కేచి తావ థేరా 'పుబ్బహేతు నియమేతీ'తి వదన్తి, కేచి 'పఠమమగ్గో', కేచి 'ఉపరి తయో మగ్గా', కేచి 'తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా'తి. తత్థ 'పుబ్బహేతు నియమేతీ'తి వాదే 'పఠమమగ్గస్స ఉపనిస్సయో కతో నామ హోతి, ఉపరి తయో మగ్గా నిరుపనిస్సయా ఉప్పన్నా'తి వచనం ఆపజ్జతి. 'పఠమమగ్గో నియమేతీ'తి వాదే ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం నిరత్థకతా ఆపజ్జతి. 'ఉపరి తయో మగ్గా నియమేన్తీ'తి వాదే 'అట్ఠమమగ్గే అనుప్పన్నేయేవ ఉపరి తయో మగ్గా ఉప్పన్నా'తి ఆపజ్జతి. 'తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా నియమేతీ'తి వాదో పన యుజ్జతి. సచే హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా బలవతీ హోతి, ఏకబీజీ నామ హోతి; తతో మన్దతరాయ కోలంకోలో; తతో మన్దతరాయ సత్తక్ఖత్తుపరమోతి.

ఏకచ్చో హి సోతాపన్నో వట్టజ్ఝాసయో హోతి, వట్టాభిరతో, పునప్పునం వట్టస్మింయేవ విచరతి సన్దిస్సతి. అనాథపిణ్డికో సేట్ఠి, విసాఖా ఉపాసికా, చూళరథమహారథా దేవపుత్తా, అనేకవణ్ణో దేవపుత్తో, సక్కో దేవరాజా, నాగదత్తో దేవపుత్తోతి ఇమే హి ఏత్తకా జనా వట్టజ్ఝాసయా వట్టాభిరతా ఆదితో పట్ఠాయ ఛ దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠే ఠత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, ఇమే ఇధ న గహితా. న కేవలఞ్చిమే; యోపి మనుస్సేసుయేవ సత్తక్ఖత్తుం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, యోపి దేవలోకే నిబ్బత్తో దేవేసుయేవ సత్తక్ఖత్తుం అపరాపరం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, ఇమేపి ఇధ న గహితా. మిస్సకభవవసేనేవ పనేత్థ సత్తక్ఖత్తుపరమకోలంకోలా మానుసకభవనిబ్బత్తకోయేవ చ ఏకబీజీ గహితోతి వేదితబ్బో. తత్థ ఏకేకో దుక్ఖాపటిపదాదివసేన చతుబ్బిధభావం ఆపజ్జతి. సద్ధాధురేనేవ చత్తారో సత్తక్ఖత్తుపరమా, చత్తారో కోలంకోలా, చత్తారో ఏకబీజినోతి ద్వాదస హోన్తి. సచే పఞ్ఞాయ సక్కా నిబ్బత్తేతుం, 'అహం లోకుత్తరం ధమ్మం నిబ్బత్తేస్సామీ'తి ఏవం పఞ్ఞం ధురం కత్వా సత్తక్ఖత్తుపరమాదిభావం పత్తాపి పటిపదావసేన ద్వాదసేవాతి ఇమే చతువీసతి సోతాపన్నా ఇహట్ఠకనిట్ఠానికవసేనేవ ఇమస్మిం ఠానే కథితాతి వేదితబ్బా.

౩౪. సకదాగామినిద్దేసే – పటిసన్ధివసేన సకిం ఆగచ్ఛతీతి **సకదాగామీ. సకిదేవా**తి ఏకవారంయేవ. **ఇమం లోకం ఆగన్త్వా**తి ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి – ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి – అయం ఏకోవ ఇధ గహితోతి వేదితబ్బో. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం సియా తం సబ్బం హేట్ఠా ధమ్మసఙ్గహట్ఠకథాయం లోకుత్తరకుసలనిద్దేసే వుత్తమేవ. ఇమస్స పన సకదాగామినో

ఏకబీజినా సద్ధిం కిం నానాకరణన్తి? ఏకబీజిస్స ఏకావ పటిసన్ధి, సకదాగామిస్స ద్వే పటిసన్ధియో – ఇదం నేసం నానాకరణన్తి.

౩౬. అనాగామినిద్దేసే – **ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానన్తి** ఓరం వుచ్చతి కామధాతు. యస్స ఇమాని పఞ్చ బన్ధనాని అప్పహీనాని హోన్తి, సో భవగ్గే నిబ్బత్తోపి గిలితబళిసో మచ్ఛో వియ దీఘసుత్తకేన పాదే బద్ధకాకో వియ తేహి బన్ధనేహి ఆకడ్ఢియమానో కామధాతుయంయేవ పవత్తతీతి పఞ్చ బన్ధనాని **ఓరమ్భాగియానీ**తి వుచ్చన్తి. హేట్ఠాభాగియాని హేట్ఠాకోట్ఠాసికానీతి అత్థో. **పరిక్ఖయా**తి తేసం బన్ధనానం పరిక్ఖయేన. **ఓపపాతికో**తి ఉపపాతయోనికో. ఇమినాస్స గబ్భసేయ్యా పటిక్ఖిత్తా. **తత్థ పరినిబ్బాయీ**తి తత్థ సుద్ధావాసలోకే పరినిబ్బాయితా. **అనావత్తిధమ్మో తస్మా లోకా**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన తస్మా లోకా ఇధ అనావత్తనసభావో. బుద్ధదస్సనథేరదస్సనధమ్మస్సవనానం పనత్థాయస్స ఆగమనం అనివారితం. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవంవిధో పుగ్గలో పటిసన్ధివసేన పున అనాగమనతో **అనాగామీ** నామ వుచ్చతి.

౩౭. అన్తరాపరినిబ్బాయినిద్దేసే – **ఉపపన్నం వా సమనన్తరా**తి ఉపపన్నసమనన్తరా వా హుత్వా. **అప్పత్తం వా వేమజ్ఝం ఆయుప్పమాణన్తి** ఆయుప్పమాణం వేమజ్ఝం అప్పత్తం వా హుత్వా అరియమగ్గం సఞ్జనేతీతి అత్థో. వాసద్దవికప్పతో పన వేమజ్ఝం పత్తన్తిపి అత్థో వేదితబ్బో. ఏవం తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో సిద్ధా హోన్తి. **ఉపరిట్ఠిమానం సంయోజనానన్తి** ఉపరి పఞ్చన్నం ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనానం అట్ఠన్నం వా కిలేసానం. **పహానాయా**తి ఏతేసం పజహనత్థాయ మగ్గం సఞ్జనేతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో ఆయువేమజ్ఝస్స అన్తరాయేవ పరినిబ్బాయనతో **అన్తరాపరినిబ్బాయీ**తి వుచ్చతి.

౩౮. ఉపహచ్చపరినిబ్బాయినిద్దేసే – **అతిక్కమిత్వా వేమజ్ఝం ఆయుప్పమాణన్తి** ఆయుప్పమాణం వేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా. **ఉపహచ్చ వా కాలకిరియన్తి** ఉపగన్త్వా కాలకిరియం. ఆయుక్ఖయస్స ఆసన్నే ఠత్వాతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో అవిహేసు తావ కప్పసహస్సప్పమాణస్స ఆయునో పఞ్చకప్పసతసఙ్ఖాతం వేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా ఛట్ఠే వా కప్పసతే సత్తమట్ఠమనవమానం వా అఞ్ఞతరస్మిం దసమేయేవ వా కప్పసతే ఠత్వా అరహత్తం పత్వా కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనతో **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ**తి వుచ్చతి.

౩౯. అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినిద్దేసేసు – అసఙ్ఖారేన అప్పదుక్ఖేన అధిమత్తపయోగం అకత్వావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బానధమ్మోతి **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. ససఙ్ఖారేన దుక్ఖేన కసిరేన అధిమత్తపయోగం కత్వావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనధమ్మోతి **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**.

౪౦. ఉద్ధంసోతనిద్దేసే – ఉద్ధం వాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతం వాతి **ఉద్ధంసోతో**. ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి ఉద్ధంసోతో. అకనిట్ఠం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ. అవిహా చుతో అతప్పం గచ్ఛతీ**తిఆదీసు అవిహే కప్పసహస్సం వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా అతప్పం గచ్ఛతి. తత్రాపి ద్వే కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా సుదస్సం గచ్ఛతి. తత్రాపి చత్తారి కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా సుదస్సిం గచ్ఛతి. తత్రాపి అట్ఠ కప్పసహస్సాని వసన్తో అరహత్తం పత్తుం అసక్కుణిత్వా అకనిట్ఠం గచ్ఛతి. తత్థ వసన్తో అరియమగ్గం సఞ్జనేతీతి అత్థో.

ఇమేసం పన అనాగామీనం పభేదజాననత్థం ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీచతుక్కం వేదితబ్బం. తత్థ యో అవిహతో పట్ఠాయ చత్తారో దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠం గన్త్వా పరినిబ్బాయతి అయం ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ నామ. యో పన హేట్ఠా తయో దేవలోకే సోధేత్వా సుదస్సీదేవలోకే ఠత్వా పరినిబ్బాయతి – అయం ఉద్ధంసోతో, న అకనిట్ఠగామీ నామ . యో పన ఇతో అకనిట్ఠమేవ గన్త్వా పరినిబ్బాయతి, అయం న ఉద్ధంసోతో, అకనిట్ఠగామీ నామ . యో పన హేట్ఠా చతూసు దేవలోకేసు తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, అయం న ఉద్ధంసోతో, న అకనిట్ఠగామీ నామాతి. ఏవమేతే అట్ఠచత్తాలీస అనాగామినో హోన్తి.

కథం? అవిహే తావ తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ, ఏకో ఉద్ధంసోతో తే అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో పఞ్చ, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో పఞ్చాతి దస హోన్తి. తథా అతప్పాసుదస్సాసుదస్సీసూతి చత్తారో దసకా చత్తాలీసం. అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతో నత్థి. తయో పన అన్తరాపరినిబ్బాయినో, ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ. తే అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో చత్తారో, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినో చత్తారోతి అట్ఠ. ఏవం అట్ఠచత్తాలీసం హోన్తి.

తే సబ్బేపి పపటికోపమాయ దీపితా – దివసం సన్తత్తానమ్పి హి ఆరకణ్టకవిప్ఫలికనఖచ్ఛేదనానం అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా ఉప్పజ్జిత్వావ నిబ్బాయతి – ఏవరూపో పఠమో అన్తరాపరినిబ్బాయీ వేదితబ్బో. కస్మా? ఉప్పన్నసమనన్తరావ కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనతో. తతో మహన్తతరే అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా ఆకాసం ఉల్లఙ్ఘిత్వా నిబ్బాయతి – ఏవరూపో దుతియో అన్తరాపరినిబ్బాయీ దట్ఠబ్బో. కస్మా? వేమజ్ఝం అప్పత్వా పరినిబ్బాయనతో. తతో మహన్తతరే అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా ఆకాసం ఉల్లఙ్ఘిత్వా నివత్తమానా పథవియం అనుపహచ్చతలా హుత్వా పరినిబ్బాయతి – ఏవరూపో తతియో అన్తరాపరినిబ్బాయీ దట్ఠబ్బో. కస్మా? వేమజ్ఝం పత్వా అనుపహచ్చ పరినిబ్బాయనతో. తతో మహన్తతరే అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా ఆకాసం ఉల్లఙ్ఘిత్వా పథవియం పతిత్వా ఉపహచ్చతలా హుత్వా నిబ్బాయతి – ఏవరూపో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ వేదితబ్బో. కస్మా? కాలకిరియం ఉపగన్త్వా ఆయుగతిం ఖేపేత్వా పరినిబ్బాయనతో. తతో మహన్తతరే అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా పరిత్తే తిణకట్ఠే పతిత్వా తం పరిత్తం తిణకట్ఠం ఝాపేత్వా నిబ్బాయతి – ఏవరూపో అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ వేదితబ్బో. కస్మా? అప్పయోగేన లహుసాయ గతియా పరినిబ్బాయనతో. తతో మహన్తతరే అయోముఖే హఞ్ఞమానే పపటికా విపులే తిణకట్ఠపుఞ్జే పతిత్వా తం విపులం తిణకట్ఠపుఞ్జం ఝాపేత్వా నిబ్బాయతి – ఏవరూపో ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ వేదితబ్బో. కస్మా? సప్పయోగేన అలహుసాయ గతియా పరినిబ్బాయనతో. అపరా మహన్తేసు తిణకట్ఠపుఞ్జేసు పతతి, తత్థ మహన్తేసు తిణకట్ఠపుఞ్జేసు ఝాయమానేసు వీతచ్చితఙ్గారో వా జాలా వా ఉప్పతిత్వా కమ్మారసాలం ఝాపేత్వా గామనిగమనగరరట్ఠం ఝాపేత్వా సముద్దన్తం పత్వా నిబ్బాయతి – ఏవరూపో ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీ దట్ఠబ్బో. కస్మా? అనేకభవబీజవిప్ఫారం ఫుస్స ఫుస్స బ్యన్తీకత్వా పరినిబ్బాయనతో. యస్మా పన ఆరకణ్టకాదిభేదం ఖుద్దకమ్పి మహన్తమ్పి అయోకపాలమేవ, తస్మా సుత్తే సబ్బవారేసు అయోకపాలన్త్వేవ వుత్తం (అ. ని. ౭.౫౫). యథాహ –

> “ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – ‘నో చస్స, నో చ మే సియా, న భవిస్సతి, న మే భవిస్సతి, యదత్థి యం భూతం, తం పజహామీ’’తి ఉపేక్ఖం పటిలభతి. సో భవే న రజ్జతి, సమ్భవే న రజ్జతి, అత్థుత్తరి పదం సన్తం సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతి. తఞ్చ ఖ్వస్స పదం న సబ్బేన సబ్బం సచ్ఛికతం హోతి. తస్స న సబ్బేన సబ్బం మానానుసయో పహీనో హోతి, న సబ్బేన సబ్బం భవరాగానుసయో పహీనో హోతి, న సబ్బేన సబ్బం

అవిజ్జానుసయో పహీనో హోతి. సో పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పరిక్ఖయా అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో , భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా అనుపహచ్చ తలం నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా ఉపహచ్చ తలం నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... పరిక్ఖయా అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా పరిత్తే తిణపుఞ్జే వా కట్ఠపుఞ్జే వా నిపతేయ్య, సా తత్థ అగ్గిమ్పి జనేయ్య, ధూమమ్పి జనేయ్య, అగ్గిమ్పి జనేత్వా ధూమమ్పి జనేత్వా తమేవ పరిత్తం తిణపుఞ్జం వా కట్ఠపుఞ్జం వా పరియాదియిత్వా అనాహారా నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... పరిక్ఖయా అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా విపులే తిణపుఞ్జే వా కట్ఠపుఞ్జే వా నిపతేయ్య, సా తత్థ అగ్గిమ్పి జనేయ్య...పే.... తమేవ విపులం తిణపుఞ్జం వా కట్ఠపుఞ్జం వా పరియాదియిత్వా అనాహారా నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ హోతి.

“ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... పరిక్ఖయా ఉద్ధంసోతో హోతి అకనిట్ఠగామీ. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, దివసం సన్తత్తే అయోకపాలే హఞ్ఞమానే పపటికా నిబ్బత్తిత్వా ఉప్పతిత్వా మహన్తే తిణపుఞ్జే వా కట్ఠపుఞ్జే వా నిపతేయ్య, సా తత్థ అగ్గిమ్పి జనేయ్య...పే.... తమేవ మహన్తం తిణపుఞ్జం వా కట్ఠపుఞ్జం వా పరియాదియిత్వా గచ్ఛమ్పి దహేయ్య, దాయమ్పి దహేయ్య , గచ్ఛమ్పి దహిత్వా దాయమ్పి దహిత్వా హరితన్తం వా పథన్తం వా సేలన్తం వా ఉదకన్తం వా రమణీయం వా భూమిభాగం ఆగమ్మ అనాహారా నిబ్బాయేయ్య; ఏవమేవ

ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఏవం పటిపన్నో హోతి – నో చస్స...పే.... పరిక్ఖయా ఉద్ధంసోతో హోతి అకనిట్ఠగామీ"తి (అం॰ ని॰ ౭.౫౫).

౪౧-౪౪. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నాదినిద్దేసా ఉత్తానత్థావ. **అయం వుచ్చతి పుగ్గలో అరహా**తి ఏత్థ పన ద్వాదస అరహన్తో వేదితబ్బా. కథం? తయో హి విమోక్ఖా – సుఞ్ఞతో, అనిమిత్తో, అప్పణిహితోతి. తత్థ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముత్తఖీణాసవో పటిపదావసేన చతుబ్బిధో హోతి; తథా అనిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖేహీతి – ఏవం ద్వాదస అరహన్తో వేదితబ్బా. ఇతి ఇమే ద్వాదస అరహన్తో వియ ద్వాదసేవ సకదాగామినో, చతువీసతి సోతాపన్నా, అట్ఠచత్తాలీస అనాగామినోతి ఏత్తకా పుగ్గలా ఇతో ముచ్చిత్వా బహిద్ధా నుప్పజ్జన్తి, ఇమస్మిఞ్ఞేవ సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనే ఉప్పజ్జన్తీతి.

ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా.

౨. దుకనిద్దేసవణ్ణనా

౪౫. దుకనిద్దేసే **కోధనో**తి కుజ్ఝనసీలో మహాకోధో. ఏవం పుగ్గలం పుచ్ఛిత్వాపి ధమ్మేన పుగ్గలం దస్సేతుం **తత్థ కతమో కోధో**తిఆదిమాహ. **ఉపనాహీ**నిద్దేసాదీసుపి ఏసేవ నయో. **కోధో కుజ్ఝనా**తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ. తథా ఉపనాహీనిద్దేసాదీసు **పుబ్బకాలం కోధో**తిఆదీని. **అయం కోధో అప్పహీనో**తి అయం ఏత్తకో కోధో విక్ఖమ్భనప్పహానేన వా తదఙ్గప్పహానేన వా సముచ్ఛేదప్పహానేన వా అప్పహీనో. పరతో **ఉపనాహా**దీసుపి ఏసేవ నయో.

౫౩. అహిరికనిద్దేసాదీసు – **ఇమినా అహిరికేనా**తి ఇమినా ఏవంపకారేన అహిరికధమ్మేన సమన్నాగతో. **ఇమినా అనోత్తప్పేనా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

౬౩. **అజ్ఝత్తసంయోజనో**తి అజ్ఝత్తబన్ధనో. **బహిద్ధాసంయోజనో**తి బహిద్ధాబన్ధనో. తే ఉభోపి వచ్ఛకసాలూపమాయ దీపేతబ్బా. వచ్ఛకసాలాయ హి అన్తో బద్ధో అన్తోయేవ సయితవచ్ఛకో వియ ఇధట్ఠకసోతాపన్నసకదాగామినో. తేసఞ్హి బన్ధనమ్పి ఇధేవ, సయమ్పి ఇధేవ. అన్తో బద్ధో పన బహి సయితవచ్ఛకో వియ రూపారూపభవే సోతాపన్నసకదాగామినో. తేసఞ్హి బన్ధనమేవ ఇధ, సయం పన బ్రహ్మలోకే ఠితా. బహి బద్ధో బహి సయితవచ్ఛకో వియ రూపారూపభవే అనాగామీ. తస్స హి బన్ధనమ్పి బహిద్ధా, సయమ్పి బహిద్ధావ. బహి బద్ధో పన అన్తోసయితవచ్ఛకో వియ ఇధట్ఠకఅనాగామీ. తస్స హి బన్ధనం రూపారూపభవేసు, సయం పన ఇధ ఠితో.

౬౫. అక్కోధననిద్దేసాదీసు – **పహీనో**తి విక్ఖమ్భనప్పహానేన వా, తదఙ్గప్పహానేన వా, సముచ్ఛేదప్పహానేన వా పహీనో.

౮౩. దుల్లభనిద్దేసే – **దుల్లభా**తి న సులభా. **పుబ్బకారీ**తి పఠమమేవ కారకో. **కతవేదీ**తి కతం వేదేతి, విదితం పాకటం కరోతి. తే అగారియానగారియేహి దీపేతబ్బా. అగారియేసు హి మాతాపితరో పుబ్బకారినో నామ. పుత్తధీతరో పన మాతాపితరో పటిజగ్గన్తా అభివాదనాదీని తేసం కురుమానా కతవేదినో నామ. అనగారియేసు ఆచరియుపజ్ఝాయా పుబ్బకారినో నామ. అన్తేవాసికసద్ధివిహారికా ఆచరియుపజ్ఝాయే పటిజగ్గన్తా అభివాదనాదీని తేసం కురుమానా కతవేదినో నామ. తేసం ఆవిభావత్థాయ ఉపజ్ఝాయపోసకసోణత్థేరాదీనం వత్థూని కథేతబ్బాని.

అపరో నయో – పరేన అకతేయేవ ఉపకారే అత్తని కతం ఉపకారం అనపేక్ఖిత్వా కారకో పుబ్బకారీ, సేయ్యథాపి మాతాపితరో చేవ ఆచరియుపజ్ఝాయా చ. సో దుల్లభో; సత్తానం తణ్హాభిభూతత్తా. పరేన కతస్స ఉపకారస్స అనురూపప్పవత్తిం అత్తని కతం ఉపకారం ఉపకారతో జానన్తో, వేదియన్తో, కతఞ్ఞూకతవేదీ. సేయ్యథాపి మాతాపితుఆచరియుపజ్ఝాయేసు సమ్మా పటిపన్నో. సోపి దుల్లభో; సత్తానం అవిజ్జాభిభూతత్తా.

అపిచ – అకారణవచ్ఛలో పుబ్బకారీ, సకారణవచ్ఛలో కతఞ్ఞూకతవేదీ. 'కరిస్సతి మే'తి ఏవమాదికారణనిరపేక్ఖకిరియో పుబ్బకారీ. 'కరిస్సతి మే'తి ఏవమాదికారణసాపేక్ఖకిరియో కతఞ్ఞూకతవేదీ. తమోజోతిపరాయణో పుబ్బకారీ, జోతిజోతిపరాయణో కతఞ్ఞూకతవేదీ. దేసేతా పుబ్బకారీ, పటిపజ్జితా కతఞ్ఞూకతవేదీ. సదేవకే లోకే అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో పుబ్బకారీ, అరియసావకో కతఞ్ఞూకతవేదీతి. దుకనిపాతట్ఠకథాయం (అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౨.౧౨౦) పన – ''పుబ్బకారీ'తి పఠమం ఉపకారస్స కారకో, 'కతఞ్ఞూకతవేదీ'తి తేన కతం ఞత్వా పచ్ఛా కారకో. తేసు పుబ్బకారీ ఇణం దేమీతి సఞ్ఞం కరోతి, పచ్ఛాకారకో 'ఇణం జీరాపేమీ'తి సఞ్ఞం కరోతీ''తి ఏత్తకమేవ వుత్తం.

౮౪. దుత్తప్పయనిద్దేసే – **దుత్తప్పయాతి** అతప్పయా, న సక్కా కేనచి తప్పేతుం. యో హి ఉపట్ఠాకకులం వా ఞాతికులం వా నిస్సాయ వసమానో చీవరే జిణ్ణే తేహి దిన్నం చీవరం నిక్ఖిపతి, న పరిభుఞ్జతి. పునప్పునం దిన్నమ్పి గహేత్వా నిక్ఖిపతేవ. యో చ తేనేవ నయేన లద్ధం లద్ధం విస్సజ్జేతి పరస్స దేతి. పునప్పునం లద్ధమ్పి తథేవ కరోతి. ఇమే ద్వే పుగ్గలా సకటేహిపి పచ్చయే ఉపనేన్తేన తప్పేతుం న సక్కాతి దుత్తప్పయా నామ.

౮౫. సుతప్పయనిద్దేసే – **న విస్సజ్జేతీతి** అత్తనో అకత్వా పరస్స న దేతి. అతిరేకే పన సతి న నిక్ఖిపతి పరస్స దేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యో పన భిక్ఖు ఉపట్ఠాకకులా వా ఞాతికులా వా జిణ్ణచీవరో సాటకం లభిత్వా చీవరం కత్వా పరిభుఞ్జతి, న నిక్ఖిపతి; అగ్గళం దత్వా పారుపన్తోపి పున దియ్యమానే సహసా న పటిగ్గణ్హాతి. యో చ లద్ధం లద్ధం అత్తనా పరిభుఞ్జతి, పరేసం న దేతి. ఇమే ద్వేపి సుఖేన సక్కా తప్పేతున్తి సుతప్పయా నామాతి.

౮౬. **ఆసవాతి** కిలేసా. **న కుక్కుచ్చాయితబ్బం కుక్కుచ్చాయతీతి** న కుక్కుచ్చాయితబ్బయుత్తకం కుక్కుచ్చాయతి. సూకరమంసం లభిత్వా అచ్ఛమంసన్తి కుక్కుచ్చాయతి, మిగమంసం, లభిత్వా దీపిమంసన్తి కుక్కుచ్చాయతి. కాలే సన్తేయేవ 'కాలో నత్థీ'తి, అప్పవారేత్వావ 'పవారితోస్మీ'తి, పత్తే రజస్మిం అపతితేయేవ 'పతిత'న్తి, అత్తానం ఉద్దిస్స మచ్ఛమంసే అకతేయేవ 'మం ఉద్దిస్స కత'న్తి కుక్కుచ్చాయతి. **కుక్కుచ్చాయితబ్బం న కుక్కుచ్చాయతీతి** కుక్కుచ్చాయితబ్బయుత్తకం న కుక్కుచ్చాయతి. అచ్ఛమంసం లభిత్వా సూకరమంసన్తి న కుక్కుచ్చాయతి...పే॰... అత్తానం ఉద్దిస్స మచ్ఛమంసే కతే 'మం ఉద్దిస్స కత'న్తి న కుక్కుచ్చాయతి . అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం పన – ''న కుక్కుచ్చాయితబ్బ'న్తి సఙ్ఘభోగస్స అపట్ఠపనం అవిచారణం న కుక్కుచ్చాయితబ్బం నామ, తం కుక్కుచ్చాయతి. 'కుక్కుచ్చాయితబ్బ'న్తి తస్సేవ పట్ఠపనం విచారణం, తం న కుక్కుచ్చాయతీ''తి ఏత్తకమేవ వుత్తం. **ఇమేసన్తి** ఇమేసం ద్విన్నం పుగ్గలానం సుభూమియం తిణలతాదీని వియ రత్తిమ్పి దివాపి ఆసవా వడ్ఢన్తియేవ. సుక్కపక్ఖే కప్పియమంసం లభిత్వా కప్పియమంసన్త్వేవ గణ్హన్తో న కుక్కుచ్చాయితబ్బం న కుక్కుచ్చాయతి నామాతి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౮౮. **హీనాధిముత్తోతి** హీనజ్ఝాసయో. **దుస్సీలోతి** నిస్సీలో. **పాపధమ్మోతి** లామకధమ్మో.

౮౯. **పణీతాధిముత్తో**తి పణీతజ్ఝాసయో. **కల్యాణధమ్మో**తి భద్దకధమ్మో, సుచిధమ్మో, సున్దరధమ్మో.

౯౦. **తిత్తో**తి సుహితో పరియోసితో. **తప్పేతా**తి అఞ్ఞేసమ్పి తిత్తికరో. **పచ్చేకసమ్బుద్ధా యే చ తథాగతసావకా**తి ఏత్థ పచ్చేకబుద్ధా నవహి లోకుత్తరధమ్మేహి సయం తిత్తా పరిపుణ్ణా. అఞ్ఞే పన తప్పేతుం న సక్కోన్తి. తేసఞ్హి ధమ్మకథాయ అభిసమయో న హోతి. సావకానం పన ధమ్మకథాయ అపరిమాణానమ్పి దేవమనుస్సానం అభిసమయో హోతి. ఏవం సన్తేపి యస్మా పన తే ధమ్మం దేసేన్తా న అత్తనో వచనం కత్వా కథేన్తి, బుద్ధానం వచనం కత్వా కథేన్తి. సోతుం నిసిన్నపరిసాపి 'అయం భిక్ఖు న అత్తనా పటివిద్ధధమ్మం కథేతి, బుద్ధేహి పటివిద్ధధమ్మం కథేతీ'తి చిత్తీకారం కరోతి. ఇతి సో చిత్తీకారో బుద్ధానంయేవ హోతి. ఏవం తత్థ సమ్మాసమ్బుద్ధోవ **తప్పేతా** నామ. యథా హి 'అసుకస్స నామ ఇదఞ్చిదఞ్చ దేథా'తి రఞ్ఞా ఆణత్తా కిఞ్చాపి ఆనేత్వా దేన్తి, అథ ఖో రాజావ తత్థ దాయకో. యేహిపి లద్ధం హోతి, తే 'రఞ్ఞా అమ్హాకం ఠానన్తరం దిన్నం, ఇస్సరియవిభవో దిన్నో'త్వేవ గణ్హన్తి, న రాజపురిసేహీతి. ఏవంసమ్పదమిదం వేదితబ్బం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

దుకనిద్దేసవణ్ణనా.

౩. తికనిద్దేసవణ్ణనా

౯౧. తికనిద్దేసే – **దుస్సీలో**తి నిస్సీలో. **పాపధమ్మో**తి లామకధమ్మో. సీలవిపత్తియా వా దుస్సీలో, దిట్ఠివిపత్తియా పాపధమ్మో . కాయవచీసంవరభేదేన దుస్సీలో, సేససంవరభేదేన పాపధమ్మో. అసుద్ధపయోగతాయ దుస్సీలో, అసుద్ధాసయతాయ పాపధమ్మో. కుసలసీలవిరహేన దుస్సీలో; అకుసలసీలసమన్నాగమేన పాపధమ్మో. **అసుచీ**తి అసుచీహి కాయకమ్మాదీహి సమన్నాగతో. **సఙ్కస్సరసమాచారో**తి సఙ్కాయ పరేహి సరితబ్బసమాచారో. కిఞ్చిదేవ అసారుప్పం దిస్వా 'ఇదం ఇమినా కతం భవిస్సతీ'తి ఏవం పరేహి ఆసఙ్కనీయసమాచారో, అత్తనోయేవ వా సఙ్కాయ సరితబ్బసమాచారో – సాసఙ్కసమాచారోతి అత్థో. తస్స హి దివాట్ఠానాదీసు సన్నిపతిత్వా కిఞ్చిదేవ మన్తయన్తే భిక్ఖూ దిస్వా 'ఇమే ఏకతో హుత్వా మన్తేన్తి, కచ్చి ను ఖో మయా కతకమ్మం జానిత్వా మన్తేన్తీ'తి ఏవం సాసఙ్కసమాచారో హోతి.

పటిచ్ఛన్నకమ్మన్తోతి పటిచ్ఛాదేతబ్బయుత్తకేన పాపకమ్మేన సమన్నాగతో. **అస్సమణో సమణపటిఞ్ఞో**తి అస్సమణో హుత్వావ సమణపతిరూపకతాయ 'సమణో అహ'న్తి ఏవం పటిఞ్ఞో. **అబ్రహ్మచారీ బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞో**తి అఞ్ఞే బ్రహ్మచారినో సునివత్థే సుపారుతే సుమ్భకపత్తధరే గామనిగమజనపదరాజధానీసు పిణ్డాయ చరిత్వా జీవికం కప్పేన్తే దిస్వా సయమ్పి తాదిసేన ఆకారేన తథా పటిపజ్జనతో 'అహం బ్రహ్మచారీ'తి పటిఞ్ఞం దేన్తో వియ హోతి. 'అహం భిక్ఖూ'తి వత్వా ఉపోసథగ్గాదీని పవిసన్తో పన బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞో హోతియేవ, తథా సఙ్ఘికం లాభం గణ్హన్తో. **అన్తోపూతీ**తి పూతినా కమ్మేన అన్తో అనుపవిట్ఠో, నిగ్గుణతాయ వా గుణసారవిరహితత్తా అన్తోపూతి. **అవస్సుతో**తి రాగాదీహి తిన్తో. **కసమ్బుజాతో**తి సఞ్జాతరాగాదికచవరో. అథ వా కసమ్బు వుచ్చతి తిన్తకుణపగతం కసటఉదకం. ఇమస్మిఞ్చ సాసనే దుస్సీలో నామ జిగుచ్ఛనీయత్తా తిన్తకుణపకసటఉదకసదిసో. తస్మా కసమ్బు వియ జాతోతి కసమ్బుజాతో.

తస్స న ఏవం హోతీతి కస్మా న హోతి? యత్థ పతిట్ఠితేన సక్కా భవేయ్య అరహత్తం లద్ధుం, తస్సా పతిట్ఠాయ భిన్నత్తా. యథా హి చణ్డాలకుమారకస్స 'అసుకో నామ ఖత్తియకుమారో రజ్జే అభిసిత్తో'తి సుత్వాపి, యస్మిం కులే పచ్చాజాతా అభిసేకం పాపుణన్తి, తస్మిం కులే అపచ్చాజాతత్తా న ఏవం హోతి – 'కుదాస్సు నామాహమ్పి సో ఖత్తియకుమారో వియ

అభిసేకం పాపుణేయ్యా'న్తి; ఏవమేవ దుస్సీలస్స 'అసుకో నామ భిక్ఖు అరహత్తం పత్తో'తి సుత్వాపి, యస్మిం సీలే పతిట్ఠితేన అరహత్తం పత్తబ్బం, తస్స అభావతో 'కుదాస్సు నామాహమ్పి సో సీలవా వియ అరహత్తం పాపుణేయ'న్తి న ఏవం హోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో అరహత్తాసాయ అభావా **నిరాసో**తి వుచ్చతి.

౯౨. **తస్స ఏవం హోతీ**తి కస్మా హోతి? యస్మిం పతిట్ఠితేన సక్కా భవేయ్య అరహత్తం పాపుణితుం, తస్సా పతిట్ఠాయ ఠితత్తా. యథా హి సుజాతస్స ఖత్తియకుమారస్స 'అసుకో నామ ఖత్తియకుమారో రజ్జే అభిసిత్తో'తి సుత్వావ యస్మిం కులే పచ్చాజాతా అభిసేకం పాపుణన్తి, తస్మిం పచ్చాజాతస్స ఏవం హోతి – 'కుదాస్సు నామాహమ్పి, సో కుమారో వియ అభిసేకం పాపుణేయ్యా'న్తి ఏవమేవ సీలవతో 'అసుకో నామ భిక్ఖు అరహత్తం పత్తో'తి సుత్వావ యస్మిం సీలే పతిట్ఠితేన అరహత్తం పత్తబ్బం, తస్సా పతిట్ఠాయ ఠితత్తా – 'కుదాస్సు నామాహమ్పి సో భిక్ఖు వియ అరహత్తం పాపుణేయ్యా'న్తి ఏవం హోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **ఆసంసో** నామ వుచ్చతి. సో హి అరహత్తం ఆసంసతి పత్థేతీతి ఆసంసో.

౯౩. **యా హిస్స పుబ్బే అవిముత్తస్సా**తి యా తస్స ఖీణాసవస్స పుబ్బే అరహత్తవిముత్తియా అవిముత్తస్స విముత్తాసా అహోసి, సా పటిప్పస్సద్ధా, తస్మా న ఏవం హోతి. యథా హి అభిసిత్తస్స ఖత్తియస్స 'అసుకో నామ ఖత్తియకుమారో రజ్జే అభిసిత్తో'తి సుత్వా ఏకస్స రఞ్ఞో ద్విన్నం రజ్జాభిసేకానం ద్విన్నం సేతచ్ఛత్తానం అభావా న ఏవం హోతి – "కుదాస్సు నామాహమ్పి సో కుమారో వియ అభిసేకం పాపుణేయ్యా"న్తి; ఏవమేవ ఖీణాసవస్స 'అసుకో నామ భిక్ఖు అరహత్తం పత్తో'తి సుత్వా, ద్విన్నం అరహత్తానం అభావా – 'కుదాస్సు నామాహమ్పి సో భిక్ఖు వియ అరహత్తం పాపుణేయ్యా'న్తి న ఏవం హోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో అరహత్తాసాయ విగతత్తా **విగతాసో**తి వుచ్చతి.

౯౪. గిలానూపమనిద్దేసే – యాయ ఉపమాయ తే గిలానూపమాతి వుచ్చన్తి, తం తావ ఉపమం దస్సేతుం **తయో గిలానా**తిఆది వుత్తం. **తత్థ సప్పాయానీ**తి హితాని వుద్ధికరాని. **పతిరూప**న్తి అనుచ్ఛవికం. **నేవ వుట్ఠాతి తమ్హా ఆబాధా**తి ఇమినా అతేకిచ్ఛేన వాతాపమారాదినా రోగేన సమన్నాగతో నిట్ఠప్పత్తో గిలానో కథితో. **వుట్ఠాతి తమ్హా ఆబాధా**తి ఇమినా ఖిపితకచ్ఛుతిణపుప్ఫకజరాదిప్పభేదో అప్పమత్తకాబాధో కథితో.

లభన్తో సప్పాయాని భోజనాని నో అలభన్తోతి ఇమినా పన యేసం పటిజగ్గనేన ఫాసుకం హోతి, సబ్బేపి తే ఆబాధా కథితా. ఏత్థ చ పతిరూపో ఉపట్ఠాకో నామ గిలానుపట్ఠాకఅఙ్గేహి సమన్నాగతో పణ్డితో దక్ఖో అనలసో వేదితబ్బో.

గిలానుపట్ఠాకో అనుఞ్ఞాతోతి 'భిక్ఖుసఙ్ఘేన దాతబ్బో'తి అనుఞ్ఞాతో. తస్మిఞ్హి గిలానే అత్తనో ధమ్మతాయ యాపేతుం అసక్కోన్తే భిక్ఖుసఙ్ఘేన తస్స భిక్ఖునో 'ఏకో భిక్ఖు చ సామణేరో చ ఇమం పటిజగ్గథా'తి అపలోకేత్వా దాతబ్బా. యావ పన తే తం పటిజగ్గన్తి, తావ గిలానస్స చ తేసఞ్చ ద్విన్నం యేనత్థో సబ్బం భిక్ఖుసఙ్ఘస్సేవ భారో. **అఞ్ఞేపి గిలానా ఉపట్ఠాతబ్బా**తి ఇతరేపి ద్వే గిలానా ఉపట్ఠాతబ్బా. కిం కారణా? యోపి హి నిట్ఠప్పత్తగిలానో, సో అనుపట్ఠియమానో 'సచే మం పటిజగ్గేయ్యుం, ఫాసుకం మే భవేయ్య, న ఖో పన మం పటిజగ్గన్తీ'తి మనోపదోసం కత్వా అపాయే నిబ్బత్తేయ్య. పటిజగ్గియమానస్స పన ఏవం హోతి – 'భిక్ఖుసఙ్ఘేన యం కత్తబ్బం తం సబ్బం కతం, మయ్హం పన కమ్మవిపాకో ఈదిసో'తి సో భిక్ఖుసఙ్ఘే మేత్తం పచ్చుపట్ఠపేత్వా సగ్గే నిబ్బత్తతి. యో పన అప్పమత్తకేన బ్యాధినా సమన్నాగతో లభన్తోపి అలభన్తోపి వుట్ఠాతియేవ, తస్స వినాపి భేసజ్జేన వూపసమనకబ్యాధి భేసజ్జే కతే ఖిప్పతరం వూపసమ్మతి. తతో సో బుద్ధవచనం వా ఉగ్గణ్హితుం సమణధమ్మం వా కాతుం సక్ఖిస్సతి. ఇమినా కారణేన అఞ్ఞేపి గిలానా ఉపట్ఠాతబ్బాతి వుత్తం.

నేవ ఓక్కమతీతి నేవ పవిసతి. **నియామం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త**న్తి కుసలేసు ధమ్మేసు మగ్గనియామసఙ్ఖాతం సమ్మత్తం. ఇమినా పదపరమో పుగ్గలో కథితో. దుతియవారేన ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ గహితో సాసనే నాళకత్థేరసదిసో . బుద్ధన్తరే ఏకవారం పచ్చేకబుద్ధానం సన్తికే ఓవాదం లభిత్వా పటివిద్ధపచ్చేకబోధిఞాణో చ. తతియవారేన విపఞ్చితఞ్ఞూ పుగ్గలో కథితో. నేయ్యో పన తన్నిస్సితోవ హోతి.

ధమ్మదేసనా అనుఞ్ఞాతాతి మాసస్స అట్ఠ వారే ధమ్మకథా అనుఞ్ఞాతా. **అఞ్ఞేసమ్పి ధమ్మో దేసేతబ్బో**తి ఇతరేసమ్పి ధమ్మో కథేతబ్బో. కిం కారణా? పదపరమస్స హి ఇమస్మిం అత్తభావే ధమ్మం పటివిజ్ఝితుం అసక్కోన్తస్సాపి అనాగతే పచ్చయో భవిస్సతి. యో పన తథాగతస్స రూపదస్సనం లభన్తోపి అలభన్తోపి ధమ్మవినయఞ్చ సవనాయ లభన్తోపి అలభన్తోపి ధమ్మం అభిసమేతి; సో అలభన్తో న తావ అభిసమేతి, లభన్తో పన ఖిప్పమేవ అభిసమేస్సతీతి ఇమినా కారణేన తేసం ధమ్మో దేసేతబ్బో. తతియస్స పన పునప్పునం దేసేతబ్బోవ. కాయసక్ఖిదిట్ఠప్పత్తసద్ధావిముత్తా హేట్ఠా కథితాయేవ.

౯౮. గూథభాణీఆదీసు – **సభగ్గతో**తి సభాయం ఠితో. **పరిసగ్గతో**తి గామపరిసాయ ఠితో. **ఞాతిమజ్ఝగతో**తి దాయాదానం మజ్ఝే ఠితో. **పూగమజ్ఝగతో**తి సేణీనం మజ్ఝే ఠితో. **రాజకులమజ్ఝగతో**తి రాజకులస్స మజ్ఝే మహావినిచ్ఛయే ఠితో. **అభినీతో**తి పుచ్ఛనత్థాయ నీతో. **సక్ఖిపుట్ఠో**తి సక్ఖిం కత్వా పుచ్ఛితో. **ఏహమ్భో పురిసా**తి ఆలపనమేతం. **అత్తహేతు వా పరహేతు** వాతి అత్తనో వా పరస్స వా హత్థపాదాదిహేతు వా ధనహేతు వా. **ఆమిసకిఞ్చిక్ఖహేతు వా**తి ఏత్థ **ఆమిస**న్తి లాభో అధిప్పేతో. **కిఞ్చిక్ఖ**న్తి యం వా తం వా అప్పమత్తకం. అన్తమసో తిత్తిరవట్టకసప్పిపిణ్డనవనీతపిణ్డాదిఅప్పమత్తకస్సాపి లఞ్జస్స హేతూతి అత్థో. **సమ్పజానముసా భాసితా హోతీ**తి జానన్తోయేవ ముసావాదం కత్తా హోతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో గూథసదిసవచనత్తా **గూథభాణీ**తి వుచ్చతి. యథా హి గూథం నామ మహాజనస్స అనిట్ఠం హోతి అకన్తం; ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం అనిట్ఠం హోతి అకన్తం.

౯౯. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో పుప్ఫసదిసవచనత్తా **పుప్ఫభాణీ**తి వుచ్చతి. యథా హి ఫుల్లాని వస్సికాని వా అధిముత్తకాని వా మహాజనస్స ఇట్ఠాని కన్తాని హోన్తి; ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం ఇట్ఠం హోతి కన్తం.

౧౦౦. **నేలా**తి ఏలం వుచ్చతి దోసో. నాస్సా ఏలన్తి నేలా. నిద్దోసాతి అత్థో, "నేలఙ్గో సేతపచ్ఛాదో"తి (ఉదా॰ ౬౫) ఏత్థ వుత్తనేలం వియ. **కణ్ణసుఖా**తి బ్యఞ్జనమధురతాయ కణ్ణానం సుఖా. సూచివిజ్ఝనం వియ కణ్ణసూలం న జనేతి. అత్థమధురతాయ సకలసరీరే కోపం అజనేత్వా పేమం జనేతీతి **పేమనీయా**. హదయం గచ్ఛతి అప్పటిహఞ్ఞమానా సుఖేన చిత్తం పవిసతీతి **హదయఙ్గమా**. గుణపరిపుణ్ణతాయ పురే భవాతి **పోరీ**. పురే సంవడ్ఢనారీ వియ సుకుమారాతిపి పోరీ. పురస్స ఏసాతిపి పోరీ. నగరవాసీనం కథాతి అత్థో. నగరవాసినో హి యుత్తకథా హోన్తి. పితిమత్తం పితాతి, మాతిమత్తం మాతాతి, భాతిమత్తం భాతాతి వదన్తి. ఏవరూపీ కథా బహునో జనస్స కన్తా హోతీతి **బహుజనకన్తా**. బహుజనస్స కన్తభావేనేవ బహునో జనస్స మనాపా చిత్తవుద్ధికరాతి **బహుజనమనాపా. అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **మధుభాణీ**తి వుచ్చతి. ముదుభాణీతిపి పాఠో. ఉభయత్థాపి మధురవచనోతి అత్థో. యథా హి చతుమధురం నామ మధురం పణీతం; ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం మధురం హోతి.

౧౧౧. అరుకూపమచిత్తాదీసు – **అభిసజ్జతీ**తి లగ్గతి. **కుప్పతీ**తి కోపవసేన కుప్పతి. **బ్యాపజ్జతీ**తి పకతిభావం పజహతి, పూతికో హోతి. **పతిత్థీయతీ**తి థినభావం థద్ధభావఞ్చ ఆపజ్జతి. **కోప**న్తి దుబ్బలకోధం. **దోస**న్తి దుస్సనవసేన తతో బలవతరం. **అప్పచ్చయ**న్తి అతుట్ఠాకారం దోమనస్సం. **దుట్ఠారుకో**తి పురాణవణో. **కట్ఠేనా**తి దణ్డకకోటియా. **కఠలాయా**తి కపాలేన. **ఆసవం దేతీ**తి అపరాపరం సవతి. పురాణవణో హి అత్తనో ధమ్మతాయ ఏవ పుబ్బం లోహితం యూసన్తి ఇమాని తీణి సవతి , ఘట్టితో పన తాని అధికతరం సవతి. **ఏవమేవం ఖో**తి ఏత్థ ఇదం ఓపమ్మసంసన్దనం, దుట్ఠారుకో వియ హి కోధనో పుగ్గలో. తస్స అత్తనో ధమ్మతాయ సవనం వియ కోధనస్సపి అత్తనో ధమ్మతాయ ఉద్ధుమాతకస్స వియ చణ్డికతస్స చరణం. కట్ఠేన వా కఠలాయ వా ఘట్టనం వియ అప్పమత్తకమ్పి వచనం భియ్యోసో మత్తాయ సవనం వియ 'మాదిసం నామ ఏస ఏవం వదతీ'తి భియ్యోసో మత్తాయ ఉద్ధుమాయనభావో దట్ఠబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **అరుకూపమచిత్తో**తి వుచ్చతి. పురాణవణసదిసచిత్తోతి అత్థో.

౧౧౨. **రత్తన్ధకారతిమిసాయా**తి రత్తిం చక్ఖువిఞ్ఞాణుప్పత్తినివారణేన అన్ధభావకరణే బహలతమే. **విజ్జన్తరికాయా**తి విజ్జుప్పత్తిక్ఖణే. ఇధాపి ఇదం ఓపమ్మసంసన్దనం – చక్ఖుమా పురిసో వియ హి యోగావచరో దట్ఠబ్బో. అన్ధకారం వియ సోతాపత్తిమగ్గవజ్ఝా కిలేసా. విజ్జుసఞ్చరణం వియ సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్స ఉప్పత్తికాలో. విజ్జన్తరికాయ చక్ఖుమతో పురిసస్స సామన్తా రూపదస్సనం వియ సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే నిబ్బానదస్సనం. పున అన్ధకారావత్థరణం వియ సకదాగామిమగ్గవజ్ఝా కిలేసా. పున విజ్జుసఞ్చరణం వియ సకదాగామిమగ్గఞాణస్స ఉప్పాదో. విజ్జన్తరికాయ చక్ఖుమతో పురిసస్స సామన్తా రూపదస్సనం వియ సకదాగామిమగ్గక్ఖణే నిబ్బానదస్సనం. పున అన్ధకారావత్థరణం వియ అనాగామిమగ్గవజ్ఝా కిలేసా. పున విజ్జుసఞ్చరణం వియ అనాగామిమగ్గఞాణస్స ఉప్పాదో. విజ్జన్తరికాయ చక్ఖుమతో పురిసస్స సామన్తా రూపదస్సనం వియ అనాగామిమగ్గక్ఖణే నిబ్బానదస్సనం వేదితబ్బం. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **విజ్జూపమచిత్తో**తి వుచ్చతి. ఇత్తరకాలోభాసేన విజ్జుసదిసచిత్తోతి అత్థో.

౧౧౩. వజిరూపమచిత్తతాయపి ఇదం ఓపమ్మసంసన్దనం – వజిరం వియ హి అరహత్తమగ్గఞాణం దట్ఠబ్బం. మణిగణ్ఠిపాసాణగణ్ఠి వియ అరహత్తమగ్గవజ్ఝా కిలేసా. వజిరస్స మణిగణ్ఠిం వా పాసాణగణ్ఠిం వా వినివిజ్ఝిత్వా అగమనభావస్స నత్థిభావో వియ అరహత్తమగ్గఞాణేన అచ్ఛేజ్జానం కిలేసానం నత్థిభావో. వజిరేన నిబ్బిద్ధవేధస్స పున అపటిపూరణం వియ అరహత్తమగ్గేన ఛిన్నానం కిలేసానం పున అనుప్పాదో దట్ఠబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **వజిరూపమచిత్తో**తి వుచ్చతి. కిలేసానం మూలఘాతకరణసమత్థతాయ వజిరేన సదిసచిత్తోతి అత్థో.

౧౧౪. అన్ధాదీసు **తథారూపం చక్ఖు న హోతీ**తి తథాజాతికం తథాసభావం పఞ్ఞాచక్ఖు న హోతి. **ఫాతిం కరేయ్యా**తి ఫీతం వడ్ఢితం కరేయ్య. **సావజ్జానవజ్జే**తి సదోసనిద్దోసే. **హీనప్పణీతే**తి అధముత్తమే. **కణ్హసుక్కసప్పటిభాగే**తి కణ్హసుక్కాయేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపటిబాహనతో పటిపక్ఖవసేన సప్పటిభాగాతి వుచ్చన్తి. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపో – కుసలే ధమ్మే 'కుసలా ధమ్మా'తి యేన పఞ్ఞాచక్ఖునా జానేయ్య, అకుసలే ధమ్మే 'అకుసలా ధమ్మా'తి, సావజ్జాదీసుపి ఏసేవ నయో. కణ్హసుక్కసప్పటిభాగేసు పన కణ్హధమ్మే 'సుక్కసుప్పటిభాగా'తి, సుక్కధమ్మే 'కణ్హసప్పటిభాగా'తి యేన పఞ్ఞాచక్ఖునా జానేయ్య. **తథారూపమ్పిస్స చక్ఖు న హోతీ**తి ఇమినా నయేన సేసట్ఠానేసుపి అత్థో వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో దిట్ఠధమ్మికభోగసంహరణపఞ్ఞాచక్ఖునో చ సమ్పరాయికత్థసాధనపఞ్ఞాచక్ఖునో చ అభావా **అన్ధో**తి వుచ్చతి. దుతియో

దిట్ఠధమ్మికభోగసంహరణపఞ్ఞాచక్ఖునో భావా, సమ్పరాయికత్థసోధనపఞ్ఞాచక్ఖునో పన అభావా **ఏకచక్ఖూ**తి వుచ్చతి. తతియో ద్విన్నమ్పి భావా **ద్విచక్ఖూ**తి వుచ్చతి.

౧౦౭. అవకుజ్జపఞ్ఞాదీసు **ధమ్మం దేసేన్తీ**తి ఉపాసకో ధమ్మస్సవనత్థాయ ఆగతోతి అత్తనో కమ్మం పహాయ ధమ్మం దేసేన్తి. **ఆదికల్యాణ**న్తి ఆదిమ్హి కల్యాణం భద్దకం అనవజ్జం నిద్దోసం కత్వా దేసేన్తి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన **ఆదీ**తి పుబ్బపట్ఠపనా. **మజ్ఝ**న్తి కథావేమజ్ఝం. **పరియోసాన**న్తి సన్నిట్ఠానం. ఇతిస్స ధమ్మం కథేన్తా పుబ్బపట్ఠపనేపి కల్యాణం భద్దకం అనవజ్జమేవ కత్వా కథేన్తి, వేమజ్ఝేపి, పరియోసానేపి. ఏత్థ చ అత్థి దేసనాయ ఆదిమజ్ఝపరియోసానాని, అత్థి సాసనస్స. తత్థ దేసనాయ తావ – చతుప్పదికగాథాయ పఠమపదం ఆది, ద్వే పదాని మజ్ఝం, అవసానపదం పరియోసానం. ఏకానుసన్ధికసుత్తస్స – నిదానం ఆది, అనుసన్ధి మజ్ఝం, ఇదమవోచాతి అప్పనా పరియోసానం. అనేకానుసన్ధికస్స – పఠమో అనుసన్ధి ఆది , తతో పరం ఏకో వా అనేకా వా మజ్ఝం, పచ్ఛిమో పరియోసానం. అయం తావ దేసనాయ నయో.

సాసనస్స పన సీలం ఆది, సమాధి మజ్ఝం, విపస్సనా పరియోసానం. సమాధి వా ఆది, విపస్సనా మజ్ఝం, మగ్గో పరియోసానం. విపస్సనా వా ఆది, మగ్గో మజ్ఝం, ఫలం పరియోసానం. మగ్గో వా ఆది, ఫలం మజ్ఝం, నిబ్బానం పరియోసానం . ద్వే ద్వే వా కరియమానే సీలసమాధయో ఆది, విపస్సనామగ్గా మజ్ఝం, ఫలనిబ్బానాని పరియోసానం. **సాత్థ**న్తి సాత్థకం కత్వా దేసేన్తి. **సబ్యఞ్జన**న్తి అక్ఖరపారిపూరిం కత్వా దేసేన్తి. **కేవలపరిపుణ్ణ**న్తి సకలపరిపుణ్ణం అనూనం కత్వా దేసేన్తి. **పరిసుద్ధ**న్తి పరిసుద్ధం నిజ్జటం నిగ్గణ్ఠిం కత్వా దేసేన్తి. **బ్రహ్మచరియం పకాసేన్తీ**తి ఏవం దేసేన్తా చ సేట్ఠచరియభూతం సిక్ఖత్తయసఙ్గహితం అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం పకాసేన్తి. **నేవ ఆదిం మనసి కరోతీ**తి నేవ పుబ్బపట్ఠపనం మనసి కరోతి. **కుమ్భో**తి ఘటో. **నిక్కుజ్జో**తి అధోముఖో ఠపితో. **ఏవమేవ**న్తి ఏత్థ కుమ్భో నిక్కుజ్జో వియ అవకుజ్జపఞ్ఞో పుగ్గలో దట్ఠబ్బో. ఉదకాసిఞ్చనకాలో వియ ధమ్మదేసనాయ లద్ధకాలో. ఉదకస్స వివట్టనకాలో వియ తస్మిం ఆసనే నిసిన్నస్స ఉగ్గహేతుం అసమత్థకాలో. ఉదకస్స అసణ్ఠానకాలో వియ ఉట్ఠహిత్వా అసల్లక్ఖణకాలో వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **అవకుజ్జపఞ్ఞో**తి వుచ్చతి. అధోముఖపఞ్ఞోతి అత్థో.

౧౦౮. **ఆకిణ్ణానీ**తి పక్ఖిత్తాని. **సతిసమ్మోసా పకిరేయ్యా**తి ముట్ఠస్సతితాయ వికిరేయ్య. **ఏవమేవ**న్తి ఏత్థ ఉచ్ఛఙ్గో వియ ఉచ్ఛఙ్గపఞ్ఞో పుగ్గలో దట్ఠబ్బో. నానాఖజ్జకాని వియ నానప్పకారం బుద్ధవచనం. ఉచ్ఛఙ్గే నానాఖజ్జకాని ఖాదన్తస్స నిసిన్నకాలో వియ తస్మిం ఆసనే నిసిన్నస్స ఉగ్గహణకాలో. వుట్ఠహన్తస్స సతిసమ్మోసా వికిరణకాలో వియ తస్మా ఆసనా వుట్ఠాయ గచ్ఛన్తస్స అసల్లక్ఖణకాలో వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **ఉచ్ఛఙ్గపఞ్ఞో**తి వుచ్చతి. ఉచ్ఛఙ్గసదిసపఞ్ఞోతి అత్థో.

౧౦౯. **ఉక్కుజ్జో**తి ఉపరిముఖో ఠపితో. **సణ్ఠాతీ**తి పతిట్ఠహతి. **ఏవమేవ ఖో**తి ఏత్థ ఉపరిముఖో ఠపితో కుమ్భో వియ పుథుపఞ్ఞో పుగ్గలో దట్ఠబ్బో. ఉదకస్స ఆసిత్తకాలో వియ దేసనాయ లద్ధకాలో. ఉదకస్స సణ్ఠానకాలో వియ తత్థ నిసిన్నస్స ఉగ్గహణకాలో. నో వివట్టనకాలో వియ ఉట్ఠాయ గచ్ఛన్తస్స సల్లక్ఖణకాలో వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో **పుథుపఞ్ఞో**తి వుచ్చతి. విత్థారికపఞ్ఞోతి అత్థో.

౧౧౦. అవీతరాగాదీసు – యథా సోతాపన్నసకదాగామినో, ఏవం పుథుజ్జనోపి పఞ్చసు కామగుణేసు, తీసు చ భవేసు **అవీతరాగో**. అదబ్బతాయ పన న గహితో. యథా హి ఛేకో వడ్ఢకీ దబ్బసమ్భారత్థం వనం పవిట్ఠో న ఆదితో పట్ఠాయ

సమ్పత్తసమ్పత్తిరుక్ఖే ఛిన్దతి, యే పనస్స దబ్బసమ్భారూపగా హోన్తి, తేయేవ ఛిన్దతి; ఏవమిధాపి భగవతా దబ్బజాతికా అరియావ గహితా, పుథుజ్జనా పన అదబ్బతాయ న గహితాతి వేదితబ్బా. **కామేసు వీతరాగో**తి పఞ్చసు కామగుణేసు వీతరాగో. **భవేసు అవీతరాగో**తి రూపారూపభవేసు అవీతరాగో.

౧౧౩. పాసాణలేఖూపమాదీసు – **అనుసేతీ**తి అప్పహీనతాయ అనుసేతి. **న ఖిప్పం లుజ్జతీ**తి న అన్తరా నస్సతి, కప్పుట్ఠానేనేవ నస్సతి. **ఏవమేవ**న్తి ఏవం తస్సాపి పుగ్గలస్స కోధో న అన్తరా పునదివసే వా అపరదివసే వా నిబ్బాతి, అద్ధనియో పన హోతి. మరణేనేవ నిబ్బాతీతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో పాసాణలేఖా వియ కుజ్ఝనభావేన చిరట్ఠితికతో **పాసాణలేఖూపమో**తి వుచ్చతి.

౧౧౪. **నో చ ఖ్వస్స కోధో**తి నో అప్పమత్తకేపి కారణే సహసా కుద్ధస్స కోధో. **న చిర**న్తి అచిరం అప్పహీనతాయ నానుసేతి. యథా పన పథవియం ఆకడ్ఢిత్వా కతలేఖా వాతాదీహి ఖిప్పం నస్సతి, ఏవమస్స సహసా ఉప్పన్నోపి కోధో ఖిప్పమేవ నిబ్బాతీతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో పథవియం లేఖా వియ కుజ్ఝనభావేన అచిరట్ఠితికతో **పథవీలేఖూపమో**తి వుచ్చతి.

౧౧౫. **ఆగాళ్హేనా**తి అతిగాళ్హేన మమ్మచ్ఛేదకేన థద్ధవచనేన. **ఫరుసేనా**తి న సోతసుఖేన. **అమనాపేనా**తి న చిత్తసుఖేన. **సంసన్దతీ**తి ఏకీభవతి. **సన్ధియతీ**తి ఘటయతి. **సమ్మోదతీ**తి నిరన్తరో హోతి. అథ వా – **సంసన్దతీ**తి చిత్తకిరియాదీసు చిత్తేన సమోధానం గచ్ఛతి. ఖీరోదకం వియ ఏకీభావం ఉపేతీతి అత్థో. **సన్ధియతీ**తి ఠానగమనాదీసు కాయకిరియాదీసు కాయేన సమోధానం గచ్ఛతి. తిలతణ్డులా వియ మిస్సీభావం ఉపేతీతి అత్థో. **సమ్మోదతీ**తి ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీసు వచీకిరియాసు వాచాయ సమోధానం గచ్ఛతి. విప్పవాసగతోపి పియసహాయకో వియ పియతరభావం ఉపేతీతి అత్థో. అపిచ – కిచ్చకరణీయేసు తేహి సద్ధిం ఆదితోవ ఏకకిరియభావం ఉపగచ్ఛన్తో సంసన్దతి. యావ మజ్ఝా పవత్తన్తో సన్ధియతి, యావ పరియోసానా అనివత్తన్తో సమ్మోదతీతిపి వేదితబ్బో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో ఉదకలేఖా వియ ఖిప్పం సంసన్దనతో **ఉదకలేఖూపమో**తి వుచ్చతి.

౧౧౬. పోత్థకూపమేసు – యాయ ఉపమాయ తే **పోత్థకూపమా**తి వుచ్చన్తి, తం తావ ఉపమం దస్సేతుం **తయో పోత్థకా**తిఆది వుత్తం. తత్థ **నవో**తి నవవాయిమో. **పోత్థకో**తి సాణవాకసాటకో. **దుబ్బణ్ణో**తి వివణ్ణో. **దుక్ఖసమ్ఫస్సో**తి ఖరసమ్ఫస్సో. **అప్పగ్ఘో**తి అతిబహుం అగ్ఘన్తో కహాపణగ్ఘనకో హోతి. **మజ్ఝిమో**తి పరిభోగమజ్ఝిమో. సో హి నవభావం అతిక్కమిత్వా జిణ్ణభావం అప్పత్తో మజ్ఝే పరిభోగకాలేపి దుబ్బణ్ణో చ దుక్ఖసమ్ఫస్సో చ అప్పగ్ఘోయేవ చ హోతి. అతిబహుం అగ్ఘన్తో అడ్ఢం అగ్ఘతి. జిణ్ణకాలే పన అడ్ఢమాసకం వా కాకణికం వా అగ్ఘతి. **ఉక్ఖలిపరిమజ్జన**న్తి కాళుక్ఖలిపరిపుఞ్ఛనం.

నవోతి ఉపసమ్పదాయ పఞ్చవస్సకాలతో హేట్ఠా జాతియా సట్ఠివస్సోపి నవోయేవ. **దుబ్బణ్ణతాయా**తి సరీరవణ్ణేనపి గుణవణ్ణేనపి దుబ్బణ్ణతాయ. దుస్సీలస్స హి పరిసమజ్ఝే నిసిన్నస్స నిత్తేజతాయ సరీరవణ్ణోపి న సమ్పజ్జతి, గుణవణ్ణే వత్తబ్బమేవ నత్థి. **యే ఖో పనస్సా**తి యే ఖో పన తస్స ఉపట్ఠాకా వా ఞాతిమిత్తాదయో వా ఏతం పుగ్గలం సేవన్తి. **తేసం త**న్తి తేసం పుగ్గలానం ఛ సత్థారే సేవన్తానం మిచ్ఛాదిట్ఠికానం వియ, దేవదత్తం సేవన్తానం కోకాలికాదీనం వియ చ తం సేవనం దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ హోతి. **మజ్ఝిమో**తి పఞ్చవస్సకాలతో పట్ఠాయ యావ నవవస్సకాలా మజ్ఝిమో నామ.

థేరోతి దసవస్సకాలతో పట్ఠాయ థేరో నామ. **ఏవమాహంసూ**తి ఏవం వదన్తి. **కిం ను ఖో తుయ్హ**న్తి తుయ్హం బాలస్స భణితేన కో అత్థోతి వుత్తం హోతి. **తథారూప**న్తి తథాజాతికం తథాసభావం ఉక్ఖేపనీయకమ్మస్స కారణభూతం.

౧౧౭. కాసికవత్థూపమేసు – **కాసికవత్థం** నామ తయో కప్పాసంసూ గహేత్వా కన్తితసుత్తేన వాయితం సుఖుమవత్థం. తం నవవాయిమం అనగ్ఘం హోతి. పరిభోగమజ్ఝిమం వీసమ్పి తింసమ్పి సహస్సాని అగ్ఘతి. జిణ్ణకాలే పన అట్ఠపి దసపి సహస్సాని అగ్ఘతి.

తేసం తం హోతీతి తేసం సమ్మాసమ్బుద్ధాదయో సేవన్తానం వియ తం సేవనం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ హోతి. సమ్మాసమ్బుద్ధఞ్హి ఏకం నిస్సాయ యావజ్జకాలా ముచ్చనకసత్తానం పమాణం నత్థి. తథా సారిపుత్తత్థేరమహామోగ్గల్లానత్థేరే అవసేసే చ అసీతిమహాసావకే నిస్సాయ సగ్గం గతసత్తానం పమాణం నత్థి. యావజ్జకాలా తేసం దిట్ఠానుగతిం పటిపన్నసత్తానమ్పి పమాణం నత్థియేవ. **ఆధేయ్యం గచ్ఛతీ**తి తస్స మహాథేరస్స తం అత్థనిస్సితం వచనం యథా గన్ధకరణ్డకే కాసికవత్థం ఆధాతబ్బతం ఠపేతబ్బతం గచ్ఛతి, ఏవం ఉత్తమఙ్గే సిరస్మిం హదయే చ ఆధాతబ్బతం ఠపేతబ్బతమ్పి గచ్ఛతి. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తానుసారేనేవ వేదితబ్బం.

౧౧౮. సుప్పమేయ్యాదీసు – సుఖేన పమేతబ్బోతి **సుప్పమేయ్యో. ఇధా**తి ఇమస్మిం సత్తలోకే. **ఉద్ధతో**తి ఉద్ధచ్చేన సమన్నాగతో. **ఉన్నళో**తి ఉగ్గతనళో; తుచ్ఛమానం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితోతి అత్థో. **చపలో**తి పత్తమణ్డనాదినా చాపల్లేన సమన్నాగతో. **ముఖరో**తి ముఖఖరో. **వికిణ్ణవాచో**తి అసంయతవచనో. **అసమాహితో**తి చిత్తేకగ్గతారహితో. **విబ్భన్తచిత్తో**తి భన్తచిత్తో, భన్తగావీభన్తమిగీసప్పటిభాగో. **పాకటిన్ద్రియో**తి వివటిన్ద్రియో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో ‘సుప్పమేయ్యో’తి వుచ్చతి. యథా హి పరిత్తస్స ఉదకస్స సుఖేన పమాణం గయ్హతి; ఏవమేవ ఇమేహి అగుణఙ్గేహి సమన్నాగతస్స సుఖేన పమాణం గయ్హతి. తేనేస ‘సుప్పమేయ్యో’తి వుత్తో.

౧౧౯. దుక్ఖేన పమేతబ్బోతి **దుప్పమేయ్యో. అనుద్ధతా**దీని వుత్తపటిపక్ఖవసేన వేదితబ్బాని. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో ‘దుప్పమేయ్యో’తి వుచ్చతి. యథా హి మహాసముద్దస్స దుక్ఖేన పమాణం గయ్హతి; ఏవమేవ ఇమేహి గుణఙ్గేహి సమన్నాగతస్స దుక్ఖేన పమాణం గయ్హతి. తాదిసో ‘అనాగామీ ను ఖో, ఖీణాసవో ను ఖో’తి వత్తబ్బతం గచ్ఛతి, తేనేస ‘దుప్పమేయ్యో’తి వుత్తో.

౧౨౦. న సక్కా పమేతున్తి **అప్పమేయ్యో**. యథా హి ఆకాసస్స న సక్కా పమాణం గహేతుం, ఏవం ఖీణాసవస్స. తేనేస ‘అప్పమేయ్యో’తి వుత్తో.

౧౨౧. న సేవితబ్బాదీసు – **న సేవితబ్బో**తి న ఉపసఙ్కమితబ్బో. **న భజితబ్బో**తి న అల్లీయితబ్బో. **న పయిరుపాసితబ్బో**తి న సన్తికే నిసీదనవసేన పునప్పునం ఉపాసితబ్బో. **హీనో హోతి సీలేనా**తిఆదీసు ఉపాదాయుపాదాయ హీనతా వేదితబ్బా . యో హి పఞ్చ సీలాని రక్ఖతి, సో దస సీలాని రక్ఖన్తేన న సేవితబ్బో. యో పన దస సీలాని రక్ఖతి, సో చతుపారిసుద్ధిసీలం రక్ఖన్తేన న సేవితబ్బో. **అఞ్ఞత్ర అనుద్దయా అఞ్ఞత్ర అనుకమ్పా**తి ఠపేత్వా అనుద్దయఞ్చ అనుకమ్పఞ్చ. అత్తనో అత్థాయ ఏవ హి ఏవరూపో పుగ్గలో న సేవితబ్బో. అనుద్దయానుకమ్పావసేన పన తం ఉపసఙ్కమితుం వట్టతి.

౧౨౨. **సదిసో హోతీ**తి సమానో హోతి. **సీలసామఞ్ఞగతానం సత**న్తి సీలేన సమానభావం గతానం సన్తానం. **సీలకథా చ నో భవిస్సతీ**తి ఏవం సమానసీలానం అమ్హాకం సీలమేవ ఆరబ్భ కథా భవిస్సతి. **సా చ నో ఫాసు భవిస్సతీ**తి సా చ సీలకథా అమ్హాకం ఫాసువిహారో సుఖవిహారో భవిస్సతి. **సా చ నో పవత్తినీ భవిస్సతీ**తి సా చ అమ్హాకం కథా దివసమ్పి కథేన్తానం పవత్తినీ భవిస్సతి, న పటిహఞ్ఞిస్సతి. ద్వీసు హి సీలవన్తేసు ఏకేన సీలస్స వణ్ణే కథితే ఇతరో అనుమోదతి; తేన తేసం కథా ఫాసు చేవ హోతి, పవత్తినీ చ. ఏకస్మిం పన దుస్సీలే సతి దుస్సీలస్స సీలకథా దుక్కథాతి నేవ సీలకథా హోతి, న ఫాసు హోతి, న పవత్తినీ. **సమాధిపఞ్ఞాకథాసు**పి ఏసేవ నయో. ద్వే హి సమాధిలాభినో సమాధికథం, సప్పఞ్ఞా చ పఞ్ఞాకథం కథేన్తా, రత్తిం వా దివసం వా అతిక్కన్తమ్పి న జానన్తి.

౧౨౩. **సక్కత్వా గరుం కత్వా**తి సక్కారఞ్చేవ గరుకారఞ్చ కరిత్వా. **అధికో హోతీ**తి అతిరేకో హోతి. **సీలక్ఖన్ధ**న్తి సీలరాసిం. **పరిపూరేస్సామీ**తి తం అతిరేకసీలం పుగ్గలం నిస్సాయ అత్తనో అపరిపూరం సీలరాసిం పరిపూరం కరిస్సామి. **తత్థ తత్థ పఞ్ఞాయ అనుగ్గహేస్సామీ**తి ఏత్థ సీలస్స అసప్పాయే అనుపకారధమ్మే వజ్జేత్వా సప్పాయే ఉపకారధమ్మే సేవన్తో తస్మిం తస్మిం ఠానే సీలక్ఖన్ధం పఞ్ఞాయ అనుగ్గణ్హాతి నామ. **సమాధిపఞ్ఞాక్ఖన్ధేసు**పి ఏసేవ నయో.

౧౨౪. జిగుచ్ఛితబ్బాదీసు – **జిగుచ్ఛితబ్బో**తి గూథం వియ జిగుచ్ఛితబ్బో. **అథ ఖో న**న్తి అథ ఖో అస్స. **కిత్తిసద్దో**తి కథాసద్దో. **ఏవమేవ**న్తి ఏత్థ గూథకూపో వియ దుస్సీల్యం దట్ఠబ్బం. గూథకూపే పతిత్వా ఠితో ధమనీఅహి వియ దుస్సీలపుగ్గలో. గుథకూపతో ఉద్ధరియమానేన తేన అహినా పురిసస్స సరీరం ఆరుళ్హేనాపి అదట్ఠభావో వియ దుస్సీలం సేవమానస్సాపి తస్స కిరియాయ కారణభావో సరీరం గూథేన మక్ఖేత్వా అహినో గతకాలో వియ దుస్సీలం సేవమానస్స పాపకిత్తిసద్దస్స అబ్భుగ్గమనకాలో వేదితబ్బో.

౧౨౫. **తిన్దుకాలాత**న్తి తిన్దుకరుక్ఖఅలాతం. **భియ్యోసో మత్తాయ చిచ్చిటాయతీ**తి తఞ్హి ఝాయమానం పకతియాపి పపటికాయో ముఞ్చన్తం చిచ్చిటాయతి చిటిచిటాతి సద్దం కరోతి. ఘట్టితం పన అధిమత్తం కరోతీతి అత్థో. **ఏవమేవ**న్తి ఏవమేవం కోధనో అత్తనో ధమ్మతాయపి ఉద్ధతో చణ్డికతో హుత్వా చరతి. అప్పమత్తకం పన వచనం వుత్తకాలే ‘మాదిసం నామ ఏవం వదతీ’తి అతిరేకతరం ఉద్ధతో చణ్డికతో హుత్వా చరతి. **గూథకూపో**తి గూథపుణ్ణకూపో, గూథరాసియేవ వా. ఓపమ్మసంసన్దనం పనేత్థ పురిమనయేనేవ వేదితబ్బం. **తస్మా ఏవరూపో పుగ్గలో అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బో, న సేవితబ్బో**తి యస్మా కోధనో అతిసేవియమానోపి అతిఉపసఙ్కమియమానోపి కుజ్ఝతియేవ, ‘కిం ఇమినా’తి పటిక్కమన్తోపి కుజ్ఝతియేవ, తస్మా పలాలగ్గి వియ అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బో, న సేవితబ్బో. కిం వుత్తం హోతి? యో హి పలాలగ్గిం అతిఉపసఙ్కమిత్వా తప్పతి, తస్స సరీరం ఝాయతి. యో అతిపటిక్కమిత్వా తప్పతి, తస్స సీతం న వూపసమ్మతి. అనుపసఙ్కమిత్వా అపటిక్కమిత్వా పన మజ్ఝత్తభావేన తప్పేన్తస్స సీతం వూపసమ్మతి, కాయోపి న డయ్హతి. తస్మా పలాలగ్గి వియ కోధనో పుగ్గలో మజ్ఝత్తభావేన అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బో, న సేవితబ్బో, న భజితబ్బో, న పయిరుపాసితబ్బో.

౧౨౬. **కల్యాణమిత్తో**తి సుచిమిత్తో. **కల్యాణసహాయో**తి సుచిసహాయో. **సహాయో**తి సహగామీ సద్ధించరో. **కల్యాణసమ్పవఙ్కో**తి కల్యాణేసు సుచిపుగ్గలేసు సమ్పవఙ్కో, తన్నిన్నతప్పోణతప్పబ్భారమానసోతి అత్థో.

౧౨౭. సీలేసు పరిపూరకారీతిఆదీసు – **సీలేసు పరిపూరకారినో**తి ఏతే అరియసావకా యాని తాని మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఆదిభూతాని, ఆదిబ్రహ్మచరియకాని, పారాజికసఙ్ఖాతాని చత్తారి మహాసీలసిక్ఖాపదాని, తేసం

అవీతిక్కమనతో యాని ఖుద్దానుఖుద్దకాని ఆపజ్జన్తి, తేహి చ వుట్ఠానతో సీలేసు యం కత్తబ్బం, తం పరిపూరం సమత్తం కరోన్తీతి 'సీలేసు పరిపూరకారినో'తి వుచ్చన్తి. సమాధిపారిబన్ధకానం పన కామరాగబ్యాపాదానం, పఞ్ఞాపారిబన్ధకస్స చ సచ్చపటిచ్ఛాదకస్స మోహస్స అసమూహతత్తా, సమాధిం పఞ్ఞఞ్చ భావేన్తాపి సమాధిపఞ్ఞాసు యం కత్తబ్బం తం మత్తసో పమాణేన పదేసమత్తమేవ కరోన్తీతి **సమాధిస్మిం పఞ్ఞాయ చ మత్తసో కారినో**తి వుచ్చన్తి. ఇమినా ఉపాయేన ఇతరేసుపి ద్వీసు నయేసు అత్థో వేదితబ్బో.

తత్రాయం అపరోపి సుత్తన్తనయో –

> "ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సీలేసు పరిపూరకారీ హోతి, సమాధిస్మిం మత్తసో కారీ, పఞ్ఞాయ మత్తసో కారీ. సో యాని తాని ఖుద్దానుఖుద్దకాని సిక్ఖాపదాని తాని ఆపజ్జతిపి, వుట్ఠాతిపి. తం కిస్స హేతు? న హి మేత్థ, భిక్ఖవే, అభబ్బతా వుత్తా. యాని చ ఖో తాని సిక్ఖాపదాని ఆదిబ్రహ్మచరియకాని బ్రహ్మచరియసారుప్పాని, తత్థ ధువసీలో చ హోతి, ఠితసీలో చ, సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు. సో తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా సోతాపన్నో హోతి, అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో. ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సీలేసు...పే.... సో తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా, రాగదోసమోహానం తనుత్తా, సకదాగామీ హోతి; సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా దుక్ఖస్సన్తం కరోతి. ఇధ పన, భిక్ఖవే, భిక్ఖు సీలేసు పరిపూరకారీ హోతి, సమాధిస్మిం పరిపూరకారీ, పఞ్ఞాయ మత్తసో కారీ. సో యాని తాని...పే.... సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు. సో పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం...పే.... అనావత్తిధమ్మో తస్మా లోకా. ఇధ పన, భిక్ఖవే , భిక్ఖు సీలేసు పరిపూరకారీ, సమాధిస్మిం పరిపూరకారీ, పఞ్ఞాయ పరిపూరకారీ. సో యాని తాని ఖుద్దానుఖుద్దకాని...పే.... సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు. సో ఆసవానం ఖయా...పే.... ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౭).

౧౩౦. సత్థారనిద్దేసే – **పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేతీ**తి పహానం సమతిక్కమం పఞ్ఞపేతి. **తత్రా**తి తేసు తీసు జనేసు. **తేన దట్ఠబ్బో**తి తేన పఞ్ఞాపనేన సో సత్థా **రూపావచరసమాపత్తియా లాభీ**తి దట్ఠబ్బోతి అత్థో. దుతియవారేపి ఏసేవ నయో. **సమ్మాసమ్బుద్ధో సత్థా తేన దట్ఠబ్బో**తి తేన తిత్థియేహి అసాధారణేన పఞ్ఞాపనేన అయం తతియో సత్థా సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో దట్ఠబ్బో. తిత్థియా హి కామానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేన్తా రూపభవం వక్ఖన్తి. రూపానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేన్తా అరూపభవం వక్ఖన్తి. వేదనానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞపేన్తా అసఞ్ఞభవం వక్ఖన్తి. సమ్మా పఞ్ఞపేన్తా 'ఏవం పఞ్ఞపేయ్యుం', నో చ సమ్మా పఞ్ఞపేతుం సక్కోన్తి. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన కామానం పరిఞ్ఞం పహానం అనాగామిమగ్గేన పఞ్ఞపేతి . రూపవేదనానం పరిఞ్ఞం పహానం అరహత్తమగ్గేన పఞ్ఞపేతి. **ఇమే తయో సత్థారో**తి ఇమే ద్వే జనా బాహిరకా, ఏకో సమ్మాసమ్బుద్ధోతి – ఇమస్మిం లోకే తయో సత్థారో నామ.

౧౩౧. దుతియే సత్థారనిద్దేసే – **దిట్ఠే చేవ ధమ్మే**తి ఇమస్మిం అత్తభావే. **అత్తానం సచ్చతో థేతతో పఞ్ఞపేతీ**తి "అత్తా నామేకో అత్థి నిచ్చో ధువో సస్సతో"తి భూతతో థిరతో పఞ్ఞపేతి. **అభిసమ్పరాయఞ్చా**తి అపరస్మిం అత్తభావే ఏవమేవ పఞ్ఞపేతి. సేసమేత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

తికనిద్దేసవణ్ణనా.

౪. చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౨. చతుక్కనిద్దేసే – **అసప్పురిసో**తి లామకపురిసో. పాణం అతిపాతేతీతి **పాణాతిపాతీ**. అదిన్నం ఆదియతీతి **అదిన్నాదాయీ**. కామేసు మిచ్ఛా చరతీతి **కామేసుమిచ్ఛాచారీ**. ముసా వదతీతి **ముసావాదీ**. సురామేరయమజ్జపమాదే తిట్ఠతీతి **సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠాయీ.**

౧౩౩. **పాణాతిపాతే సమాదపేతీ**తి యథా పాణం అతిపాతేతి, తథా నం తత్థ గహణం గణ్హాపేతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో యస్మా సయం కతేన చ దుస్సీల్యేన సమన్నాగతో యఞ్చ సమాదపితేన కతం, తతో ఉపడ్ఢస్స దాయాదో, తస్మా **అసప్పురిసేన అసప్పురిసతరో**తి వుచ్చతి. **సప్పురిసో**తి ఉత్తమపురిసో.

౧౩౫. **సప్పురిసేన సప్పురిసతరో**తి అత్తనా కతేన సుసీల్యేన సమన్నాగతత్తా యఞ్చ సమాదపితో కరోతి. తతో ఉపడ్ఢస్స దాయాదత్తా ఉత్తమపురిసేన ఉత్తమపురిసతరో.

౧౩౬. **పాపో**తి అకుసలకమ్మపథసఙ్ఖాతేన దసవిధేన పాపేన సమన్నాగతో.

౧౩౮. **కల్యాణో**తి కుసలకమ్మపథసఙ్ఖాతేన దసవిధేన కల్యాణధమ్మేన సమన్నాగతో సుద్ధకో భద్రకో. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

౧౪౦. పాపధమ్మాదీసు – పాపో ధమ్మో అస్సాతి **పాపధమ్మో**. కల్యాణో ధమ్మో అస్సాతి **కల్యాణధమ్మో**. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౧౪౪. సావజ్జాదీసు – **సావజ్జో**తి సదోసో. **సావజ్జేన కాయకమ్మేనా**తి సదోసేన పాణాతిపాతాదినా కాయకమ్మేన. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో తీహి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మస్స సదోసత్తా, గూథకుణపాదిభరితో పదేసో వియ సావజ్జోతి వుచ్చతి.

౧౪౫. **సావజ్జేన బహులన్తి** యస్స సావజ్జమేవ కాయకమ్మం బహు హోతి, అప్పం అనవజ్జం; నో సావజ్జేన బహులం కాయకమ్మేన సమన్నాగతో, అప్పం అనవజ్జేనాతి వుచ్చతి. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. కో పన ఏవరూపో హోతీతి? యో గామధమ్మతాయ వా నిగమధమ్మతాయ వా కదాచి కరహచి ఉపోసథం సమాదియతి, సీలాని పూరేతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం ఏవరూపో పుగ్గలో తీహి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మేసు సావజ్జస్సేవ బహులతాయ అనవజ్జస్స అప్పతాయ **వజ్జబహులో**తి వుచ్చతి.

యథా హి ఏకస్మిం పదేసే దుబ్బణ్ణాని దుగ్గన్ధాని పుప్ఫాని రాసికతానస్సు, తేసం ఉపరి తహం తహం అతిముత్తకవస్సికపాటలాని పతితాని భవేయ్యుం. ఏవరూపో అయం పుగ్గలో వేదితబ్బో. యథా పన ఏకస్మిం పదేసే అతిముత్తకవస్సికపాటలాని రాసికతానస్సు, తేసం ఉపరి తహం తహం దుబ్బణ్ణదుగ్గన్ధాని బదరపుప్ఫాదీని పతితాని భవేయ్యుం. ఏవరూపో తతియో పుగ్గలో వేదితబ్బో. చతుత్థో పన తీహిపి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మస్స నిద్దోసత్తా, చతుమధురభరితసువణ్ణపాతి వియ దట్ఠబ్బో. తేసు పఠమో అన్ధబాలపుథుజ్జనో. దుతియో అన్తరన్తరా కుసలస్స కారకో లోకియపుథుజ్జనో. తతియో సోతాపన్నో సకదాగామిఅనాగామినోపి ఏతేనేవ సఙ్గహితా. చతుత్థో ఖీణాసవో. సో హి ఏకన్తేన అనవజ్జోయేవ. అయం అజ్ఝత్తరట్ఠకథాయో.

౧౪౮. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూఆదీసు – **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ**తి ఏత్థ **ఉగ్ఘటితం** నామ ఞాణుగ్ఘాటనం, ఞాణే ఉగ్ఘటితమత్తేయేవ జానాతీతి అత్థో. **సహ ఉదాహటవేలాయా**తి ఉదాహారే ఉదాహటమత్తేయేవ. **ధమ్మాభిసమయో**తి చతుసచ్చధమ్మస్స ఞాణేన సద్ధిం అభిసమయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం 'చత్తారో సతిపట్ఠానా'తిఆదినా నయేన సంఖిత్తేన మాతికాయ ఠపియమానాయ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా అరహత్తం గణ్హితుం సమత్థో పుగ్గలో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూతి వుచ్చతి.

౧౪౯. విపఞ్చితం విత్థారితమేవ అత్థం జానాతీతి **విపఞ్చితఞ్ఞూ**. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సఙ్ఖిత్తేన మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేన అత్థే భాజియమానే అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థో పుగ్గలో విపఞ్చితఞ్ఞూతి వుచ్చతి.

౧౫౦. ఉద్దేసాదీహి నేతబ్బోతి **నేయ్యో**. **అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి అనుక్కమేన అరహత్తప్పత్తి.

౧౫౧. బ్యఞ్జనపదమేవ పరమం అస్సాతి **పదపరమో**. **న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి న తేన అత్తభావేన ఝానం వా విపస్సనం వా మగ్గం వా ఫలం వా నిబ్బత్తేతుం సక్కోతీతి అత్థో.

౧౫౨. యుత్తపటిభానాదీసు – పటిభానం వుచ్చతి ఞాణమ్పి, ఞాణస్స ఉపట్ఠితవచనమ్పి. తం ఇధ అధిప్పేతం. అత్థయుత్తం కారణయుత్తఞ్చ పటిభానమస్సాతి **యుత్తప్పటిభానో**. పుచ్ఛితానన్తరమేవ సీఘం బ్యాకాతుం అసమత్థతాయ నో ముత్తం పటిభానమస్సాతి **నో ముత్తప్పటిభానో**. ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా. ఏత్థ పన పఠమో – కిఞ్చి కాలం వీమంసిత్వా యుత్తమేవ పేక్ఖతి, **తిపిటకచూళనాగత్థేరో** వియ. సో కిర పఞ్హం పుట్ఠో పరిగ్గహేత్వా యుత్తపయుత్తకారణమేవ కథేతి.

దుతియో – పుచ్ఛానన్తరమేవ యేన వా తేన వా వచనేన పటిబాహతి, వీమంసిత్వాపి చ యుత్తం న పేక్ఖతి **చతునికాయికపణ్డితతిస్సత్థేరో** వియ. సో కిర పఞ్హం పుట్ఠో పఞ్హపరియోసానమ్పి నాగమేతి, యం వా తం వా కథేతియేవ. వచనత్థం పనస్స వీమంసియమానం కత్థచి న లగ్గతి.

తతియో – పుచ్ఛాసమకాలమేవ యుత్తం పేక్ఖతి, తఙ్ఖణఞ్ఞేవ వచనం బ్యాకరోతి **తిపిటకచూళాభయత్థేరో** వియ. సో కిర పఞ్హం పుట్ఠో సీఘమేవ కథేతి, యుత్తపయుత్తకారణో చ హోతి.

చతుత్థో – పుట్ఠో సమానో నేవ యుత్తం పేక్ఖతి , న యేన వా తేన వా పటిబాహితుం సక్కోతి తిబ్బన్ధకారనిముగ్గో వియ హోతి **లాళుదాయిత్థేరో** వియ.

౧౫౩. ధమ్మకథికేసు – **అప్పఞ్చ భాసతీ**తి సమ్పత్తపరిసాయ థోకమేవ కథేతి. **అసహితఞ్చా**తి కథేన్తో చ పన న అత్థయుత్తం కారణయుత్తం కథేతి. **పరిసా చస్స న కుసలా హోతీ**తి సోతుం నిసిన్నపరిసా చస్స యుత్తాయుత్తం కారణాకారణం సిలిట్ఠాసిలిట్ఠం న జానాతీతి అత్థో. **ఏవరూపో**తి అయం ఏవంజాతికో బాలధమ్మకథికో. ఏవంజాతికాయ బాలపరిసాయ ధమ్మకథికోత్వేవ నామం లభతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ ద్వేయేవ జనా సభావధమ్మకథికా, ఇతరే పన ధమ్మకథికానం అన్తరే పవిట్ఠత్తా ఏవం వుత్తా.

౧౫౪. వలాహకూపమేసు **వలాహకా**తి మేఘా. **గజ్జితా**తి థనితా. తత్థ గజ్జిత్వా నో వస్సనభావో నామ పాపకో. మనుస్సా హి యథా దేవో గజ్జతి 'సువుట్ఠికా భవిస్సతీ'తి బీజాని నీహరిత్వా వపన్తి. అథ దేవే అవస్సన్తే ఖేత్తే బీజాని

ఖేత్తేయేవ నస్సన్తి, గేహే బీజాని గేహేయేవ నస్సన్తీతి దుబ్భిక్ఖం హోతి. నో గజ్జిత్వా వస్సనభావోపి పాపకోవ. మనుస్సా హి 'ఇమస్మిం కాలే దుబ్బుట్ఠికా భవిస్సతీ'తి నిన్నట్ఠానేసుయేవ వప్పం కరోన్తి. అథ దేవో వస్సిత్వా సబ్బబీజాని మహాసముద్దం పాపేతి, దుబ్భిక్ఖమేవ హోతి. గజ్జిత్వా వస్సనభావో పన భద్దకో. తదా హి సుభిక్ఖం హోతి. నో గజ్జిత్వా నో వస్సనభావో ఏకన్తపాపకోవ.

భాసితా హోతి నో కత్తాతి 'ఇదాని గన్ధధురం పూరేస్సామి, వాసధురం పూరేస్సామీ'తి కథేతియేవ, న పన ఉద్దేసం గణ్హాతి, న కమ్మట్ఠానం భావేతి.

కత్తా హోతి నో భాసితాతి 'గన్ధధురం వా పూరేస్సామి వాసధురం వా'తి న భాసతి. సమ్పత్తే పన కాలే తమత్థం సమ్పాదేతి. ఇమినా నయేన ఇతరేపి వేదితబ్బా. సబ్బం పనేతం పచ్చయదాయకేనేవ కథితం. ఏకో హి 'అసుకదివసే నామ దానం దస్సామీ'తి సఙ్ఘం నిమన్తేతి, సమ్పత్తకాలే నో కరోతి. అయం పుగ్గలో పుఞ్ఞేన పరిహాయతి, భిక్ఖుసఙ్ఘోపి లాభేన పరిహాయతి . అపరో సఙ్ఘం అనిమన్తేత్వావ సక్కారం కత్వా 'భిక్ఖూ ఆనేస్సామీ'తి న లభతి, సబ్బే అఞ్ఞత్థ నిమన్తితా హోన్తి. అయమ్పి పుఞ్ఞేన పరిహాయతి , సఙ్ఘోపి తేన లాభేన పరిహాయతి. అపరో పఠమం సఙ్ఘం నిమన్తేత్వా, పచ్ఛా సక్కారం కత్వా దానం దేతి, అయం కిచ్చకారీ హోతి. అపరో నేవ సఙ్ఘం నిమన్తేతి, న దానం దేతి, అయం 'పాపపుగ్గలో'తి వేదితబ్బో.

౧౩౮. మూసికూపమేసు – **గాధం కత్తా నో వసితాతి** అత్తనో ఆసయం బిలం కూపం ఖణతి, నో తత్థ వసతి, కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే వసతి, ఏవం బిళారాదిఅమిత్తవసం గచ్ఛతి. ఖత్తాతిపి పాఠో. **వసితా నో గాధం కత్తాతి** సయం న ఖణతి, పరేన ఖతే బిలే వసతి, ఏవం జీవితం రక్ఖతి. తతియా ద్వేపి కరోన్తీ, జీవితం రక్ఖతి. చతుత్థా ద్వేపి అకరోన్తీ అమిత్తవసం గచ్ఛతి. ఇమాయ పన ఉపమాయ ఉపమితేసు పుగ్గలేసు పఠమో యథా సా మూసికా గాధం ఖణతి, ఏవం నవఙ్గం సత్థుసాసనం ఉగ్గణ్హాతి. యథా పన సా తత్థ న వసతి, కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే వసన్తీ, అమిత్తవసం గచ్ఛతి; తథా అయమ్పి పరియత్తివసేన ఞాణం పేసేత్వా చతుసచ్చధమ్మం న పటివిజ్ఝతి, లోకామిసట్ఠానేసుయేవ చరన్తో మచ్చుమారకిలేసమారదేవపుత్తమారసఙ్ఖాతానం అమిత్తానం వసం గచ్ఛతి. దుతియో యథా సా మూసికా గాధం న ఖణతి, ఏవం నవఙ్గం సత్థుసాసనం న ఉగ్గణ్హాతి. యథా పన పరేన ఖతబిలే వసన్తీ జీవితం రక్ఖతి; ఏవం పరస్స కథం సుత్వా చతుసచ్చధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా తిణ్ణం మారానం వసం అతిక్కమతి. ఇమినా నయేన తతియచతుత్థేసుపి ఓపమ్మసంసన్దనం వేదితబ్బం.

౧౩౯. అమ్బూపమేసు – **ఆమం పక్కవణ్ణీతి** అన్తో ఆమం బహి పక్కసదిసం. **పక్కం ఆమవణ్ణీతి** అన్తో పక్కం బహి ఆమసదిసం. సేసద్వయేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ యథా అమ్బే అపక్కభావో ఆమతా హోతి, ఏవం పుగ్గలేపి పుథుజ్జనభావో ఆమతా, అరియభావో పక్కతా. యథా చ తత్థ పక్కసదిసతా పక్కవణ్ణితా; ఏవం పుగ్గలేపి అరియానం అభిక్కమనాదిసదిసతా పక్కవణ్ణితాతి – ఇమినా నయేన ఉపమితపుగ్గలేసు ఓపమ్మసంసన్దనం వేదితబ్బం.

౧౪౦. కుమ్భూపమేసు – **కుమ్భోతి** ఘటో. **తుచ్ఛోతి** అన్తో రిత్తో. **పిహితోతి** పిదహిత్వా ఠపితో. **పూరోతి** అన్తో పుణ్ణో. **వివటోతి** వివరిత్వా ఠపితో. ఉపమితపుగ్గలేసు పనేత్థ అన్తో గుణసారవిరహితో తుచ్ఛో బాహిరసోభనతాయ పిహితో పుగ్గలో వేదితబ్బో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

౧౬౧. ఉదకరహదూపమేసు – **ఉదకరహదో** తావ జణ్ణుమత్తేపి ఉదకే సతి పణ్ణరససమ్భిన్నవణ్ణత్తా వా బహలత్తా వా ఉదకస్స అపఞ్ఞాయమానతలో **ఉత్తానో గమ్భీరోభాసో** నామ హోతి. తిపోరిస చతుపోరిసేపి పన ఉదకే సతి అచ్ఛత్తా ఉదకస్స పఞ్ఞాయమానతలో **గమ్భీరో ఉత్తానోభాసో** నామ హోతి. ఉభయకారణసమ్భావతో పన ఇతరే ద్వే వేదితబ్బా. పుగ్గలోపి కిలేసుస్సదభావతో గుణగమ్భీరతాయ చ అభావతో గుణగమ్భీరానం సదిసేహి అభిక్కమాదీహి యుత్తో **ఉత్తానో గమ్భీరోభాసో** నామ. ఇమినా నయేన సేసాపి వేదితబ్బా.

౧౬౨. బలీబద్ధూపమేసు – **బలీబద్ధో** తావ యో అత్తనో గోగణం ఘట్టేతి ఉబ్బేజేతి, పరగోగణే పన సోరతో సుఖసీలో హోతి – అయం **సకగవచణ్డో నో పరగవచణ్డో** నామ. పుగ్గలోపి అత్తనో పరిసం ఘట్టేన్తో విజ్ఝన్తో ఫరుసేన సముదాచరన్తో, పరపరిసాయ పన సోరచ్చం నివాతవుత్తితం ఆపజ్జన్తో **సకగవచణ్డో హోతి నో పరగవచణ్డో** నామాతి. ఇమినా నయేన సేసాపి వేదితబ్బా. నిద్దేసవారే పనేత్థ **ఉబ్బేజితా హోతీ**తి ఘట్టేత్వా విజ్ఝిత్వా ఉబ్బేగప్పత్తం కరోతిచ్చేవ అత్థో.

౧౬౩. ఆసీవిసూపమేసు – **ఆసీవిసో** తావ యస్స విసం ఆసుం ఆగచ్ఛతి సీఘం ఫరతి; ఘోరం పన న హోతి, చిరకాలం న పీళేతి – అయం **ఆగతవిసో నో ఘోరవిసో**. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. పుగ్గలవిభాజనం పన ఉత్తానత్థమేవ.

౧౬౪. **అననువిచ్చ అపరియోగాహేత్వా అవణ్ణారహస్స వణ్ణం భాసితా హోతీ**తిఆదీసు **అననువిచ్చా**తి అతులయిత్వా, అపరిగ్గణ్హిత్వా. **అపరియోగాహేత్వా**తి పఞ్ఞాయ గుణే అనోగాహేత్వా.

౧౬౫. **భూతం తచ్ఛ**న్తి విజ్జమానతో భూతం, అవిపరీతతో **తచ్ఛం. కాలేనా**తి యుత్తపయుత్తకాలేన. **తత్ర కాలఞ్ఞూ హోతీ**తి యమిదం కాలేనాతి వుత్తం. తత్ర యో పుగ్గలో కాలఞ్ఞూ హోతి, కాలం జానాతి, తస్స పఞ్హస్స వేయ్యాకరణత్థాయ "ఇమస్మిం కాలే పుచ్ఛితేనాపి మయా న కథేతబ్బా, ఇమస్మిం కాలే కథేతబ్బా"తి – అయం కాలేన భణతి నామ. **ఉపేక్ఖకో విహరతీ**తి మజ్ఝత్తభూతాయ ఉపేక్ఖాయ రితో హుత్వా విహరతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౧౬౬. ఉట్ఠానఫలూపజీవీతిఆదీసు – యో ఉట్ఠానవీరియేనేవ దివసం వీతినామేత్వా తస్స నిస్సన్దఫలమత్తం కిఞ్చిదేవ లభిత్వా జీవికం కప్పేతి, తం పన ఉట్ఠానం ఆగమ్మ కిఞ్చి పుఞ్ఞఫలం న పటిలభతి, తం సన్ధాయ **యస్స పుగ్గలస్స ఉట్ఠహతో**తిఆది వుత్తం. **తతూపరి దేవా**తి తతో ఉపరి బ్రహ్మకాయికాదయో దేవా. తేసఞ్హి ఉట్ఠానవీరియేన కిచ్చం నామ నత్థి. పుఞ్ఞఫలమేవ ఉపజీవన్తి. **పుఞ్ఞవతో చా**తి ఇదం పుఞ్ఞవన్తే ఖత్తియబ్రాహ్మణాదయో చేవ భుమ్మదేవే ఆదిం కత్వా నిమ్మానరతిపరియోసానే దేవే చ సన్ధాయ వుత్తం. సబ్బేపి హేతే వాయామఫలఞ్చేవ పుఞ్ఞఫలఞ్చ అనుభవన్తి. నేరయికా పన నేవ ఉట్ఠానేన ఆజీవం ఉప్పాదేతుం సక్కోన్తి, నాపి నేసం పుఞ్ఞఫలేన కోచి ఆజీవో ఉప్పజ్జతి.

౧౬౭. తమాదీసు – "నీచే కులే పచ్చాజాతో"తిఆదికేన తమేన యుత్తోతి **తమో**. కాయదుచ్చరితాదీహి పున నిరయతమూపగమనతో **తమపరాయణో. నేసాదకులే**తి మిగలుద్దకాదీనం కులే. **వేనకులే**తి విలీవకారకులే. **రథకారకులే**తి చమ్మకారకులే. **పుక్కుసకులే**తి పుప్ఫఛడ్డకకులే. **కసిరవుత్తికే**తి దుక్ఖవుత్తికే. **దుబ్బణ్ణో**తి పంసుపిసాచకో వియ ఝామఖాణువణ్ణో. **దుద్దసికో**తి విజాతమాతుయాపి అమనాపదస్సనో. **ఓకోటిమకో**తి లకుణ్డకో. **కాణో**తి ఏకక్ఖికాణో వా ఉభయక్ఖికాణో వా. **కుణీ**తి ఏకహత్థకుణీ వా ఉభయహత్థకుణీ వా. **ఖఞ్జో**తి ఏకపాదఖఞ్జో వా ఉభయపాదఖఞ్జో వా. **పక్ఖహతో**తి హతపక్ఖో పీఠసప్పీ. **పదీపేయ్యస్సా**తి తేలకపల్లకాదినో పదీపూపకరణస్స. **ఏవం పుగ్గలో తమో హోతి తమపరాయణో**తి ఏత్థ ఏకో పుగ్గలో బహిద్ధా ఆలోకం అదిస్వా మాతుకుచ్ఛిస్మిఞ్ఞేవ కాలం కత్వా అపాయేసు నిబ్బత్తన్తో

సకలేపి కప్పే సంసరతి. సోపి తమో తమపరాయణోవ. సో పన కుహకపుగ్గలో భవేయ్య. కుహకస్స హి ఏవరూపా నిబ్బత్తి హోతీతి వుత్తం.

ఏత్థ చ **నీచే కులే పచ్చాజాతో హోతి చణ్డాలకులే వా**తిఆదీహి ఆగమనవిపత్తి చేవ పుబ్బుప్పన్నపచ్చయవిపత్తి చ దస్సితా. **దలిద్దే**తిఆదీహి పవత్తిపచ్చయవిపత్తి. **కసిరవుత్తికే**తిఆదీహి ఆజీవుపాయవిపత్తి. **దుబ్బణ్ణో**తిఆదీహి రూపవిపత్తి. **బవ్హాబాధో**తిఆదీహి దుక్ఖకారణసమాయోగో. **న లాభీ**తిఆదీహి సుఖకారణవిపత్తి చేవ ఉపభోగవిపత్తి చ. **కాయేన దుచ్చరిత**న్తిఆదీహి తమపరాయణభావస్స కారణసమాయోగో. **కాయస్స భేదా**తిఆదీహి సమ్పరాయికతమూపగమో. సుక్కపక్ఖో వుత్తపటిపక్ఖనయేన వేదితబ్బో.

అపిచేత్థ తివిధాయ కులసమ్పత్తియా పచ్చాజాతిఆదికేన జోతినా యుత్తతో **జోతి,** ఆలోకభూతోతి వుత్తం హోతి. కాయసుచరితాదీహి పన సగ్గూపపత్తిజోతిభావూపగమనతో **జోతిపరాయణో. ఖత్తియమహాసాలకులే వా**తిఆదీసు **ఖత్తియమహాసాలా**తి ఖత్తియా మహాసారా మహాసారప్పత్తా ఖత్తియా. యేసఞ్హి ఖత్తియానం హేట్ఠిమన్తేన కోటిసతం నిధానగతం హోతి, తయో కహాపణకుమ్భా వళఞ్జనత్థాయ గేహమజ్ఝే రాసిం కత్వా ఠపితా హోన్తి, తే ఖత్తియమహాసాలా నామ. యేసం బ్రాహ్మణానం అసీతికోటిధనం నిహితం హోతి, దియడ్ఢో కహాపణకుమ్భో వళఞ్జనత్థాయ గేహమజ్ఝే రాసిం కత్వా ఠపితో హోతి, తే **బ్రాహ్మణమహాసాలా** నామ. యేసం గహపతీనం చత్తాలీసకోటిధనం నిహితం హోతి, కహాపణకుమ్భో వళఞ్జత్థాయ గేహమజ్ఝే రాసిం కత్వా ఠపితో హోతి, తే **గహపతిమహాసాలా** నామ. తేసం కులేతి అత్థో. **అడ్ఢే**తి ఇస్సరే. నిధానగతధనస్స మహన్తతాయ **మహద్ధనే**. సువణ్ణరజతభాజనాదీనం ఉపభోగభణ్డానం మహన్తతాయ **మహాభోగే**. నిధానగతస్స జాతరూపరజతస్స పహూతతాయ **పహూతజాతరూపరజతే**. విత్తూపకరణస్స తుట్ఠికరణస్స పహూతతాయ **పహూతవిత్తూపకరణే**. గోధనాదీనఞ్చ సత్తవిధధఞ్ఞానఞ్చ పహూతతాయ **పహూతధనధఞ్ఞే. అభిరూపో**తి సున్దరరూపో. **దస్సనీయో**తి అఞ్ఞం కమ్మం పహాయ దివసమ్పి పస్సితబ్బయుత్తో. **పాసాదికో**తి దస్సనేనేవ చిత్తపసాదావహో. **పరమాయా**తి ఉత్తమాయ. **వణ్ణపోక్ఖరతాయా**తి పోక్ఖరవణ్ణతాయ. పోక్ఖరం వుచ్చతి సరీరం. తస్స వణ్ణసమ్పత్తియాతి అత్థో. **సమన్నాగతో**తి ఉపేతో.

౧౬౯. ఓణతోణతాదీసు – దిట్ఠధమ్మికాయ వా సమ్పరాయికాయ వా సమ్పత్తియా విరహితో **ఓణతో**. నీచో, లామకోతి అత్థో. తబ్బిపక్ఖతో **ఉణ్ణతో**. ఉచ్చో, ఉగ్గతోతి అత్థో. సేసమేత్థ తమాదీసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అపిచ – **ఓణతోణతో**తి ఇదాని నీచో, ఆయతిమ్పి నీచోవ భవిస్సతి. **ఓణతుణ్ణతో**తి ఇదాని నీచో, ఆయతిం ఉచ్చో భవిస్సతి. **ఉణ్ణతోణతో**తి ఇదాని ఉచ్చో, ఆయతిం నీచో భవిస్సతి. **ఉణ్ణతుణ్ణతో**తి ఇదాని ఉచ్చో, ఆయతిమ్పి ఉచ్చోవ భవిస్సతీతి.

౧౭౦. రుక్ఖూపమేసు – రుక్ఖో తావ **ఫేగ్గుసారపరివారో**తి వనజేట్ఠకరుక్ఖో సయం ఫేగ్గు హోతి , పరివారరుక్ఖా పనస్స సారా హోన్తి. ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా. పుగ్గలేసు పన సీలసారవిరహితో ఫేగ్గుతా, సీలాచారసమన్నాగమేన చ సారతా వేదితబ్బా.

౧౭౧. రూపప్పమాణాదీసు – సమ్పత్తియుత్తం రూపం పమాణం కరోతీతి **రూపప్పమాణో**. తత్థ పసాదం జనేతీతి **రూపప్పసన్నో**. కిత్తిసద్దభూతం ఘోసం పమాణం కరోతీతి **ఘోసప్పమాణో**. ఆరోహం వాతిఆదీసు పన – **ఆరోహన్తి** ఉచ్చత్తనం. **పరిణాహన్తి** కిసథూలభావాపగతం పరిక్ఖేపసమ్పత్తిం. **సణ్ఠానన్తి** అఙ్గపచ్చఙ్గానం దీఘరస్సవట్టతాదియుత్తట్ఠానేసు

తథాభావం. **పారిపూరి**న్తి యథావుత్తప్పకారానం అనూనతం, లక్ఖణపరిపుణ్ణభావం వా. **పరవణ్ణనాయా**తి పరేహి పరమ్ముఖా నిచ్ఛారితాయ గుణవణ్ణనాయ. **పరథోమనాయా**తి పరేహి థుతివసేన గాథాదిఉపనిబన్ధనేన వుత్తాయ థోమనాయ. **పరపసంసనాయా**తి పరేహి సమ్ముఖా వుత్తాయ పసంసాయ. **పరవణ్ణహారికాయా**తి పరమ్పరథుతివసేన పరేహి పవత్తితాయ వణ్ణహరణాయ.

౧౭౨. **చీవరలూఖ**న్తి చీవరస్స దుబ్బణ్ణాదిభావేన లూఖతం. **పత్తలూఖ**న్తి భాజనస్స వణ్ణసణ్ఠానవత్థూహి లూఖతం. **సేనాసనలూఖ**న్తి నాటకాదిసమ్పత్తివిరహేన సేనాసనస్స లూఖతం. **వివిధ**న్తి అచేలకాదిభావేన అనేకప్పకారం. **దుక్కరకారిక**న్తి సరీరతాపనం.

అపరో నయో – ఇమేసు హి చతూసు పుగ్గలేసు రూపే పమాణం గహేత్వా పసన్నో రూపప్పమాణో నామ. రూపప్పసన్నోతి తస్సేవ అత్థవచనం. ఘోసే పమాణం గహేత్వా పసన్నో ఘోసప్పమాణో నామ. చీవరలూఖపత్తలూఖేసు పమాణం గహేత్వా పసన్నో లూఖప్పమాణో నామ. ధమ్మే పమాణం గహేత్వా పసన్నో ధమ్మప్పమాణో నామ. ఇతరాని తేసంయేవ అత్థవచనాని. సబ్బసత్తే చ తయో కోట్ఠాసే కత్వా ద్వే కోట్ఠాసా రూపప్పమాణా, ఏకో న రూపప్పమాణో. పఞ్చ కోట్ఠాసే కత్వా చత్తారో కోట్ఠాసా ఘోసప్పమాణా, ఏకో న ఘోసప్పమాణో. దస కోట్ఠాసే కత్వా నవ కోట్ఠాసా లూఖప్పమాణా, ఏకో న లూఖప్పమాణో. సతసహస్సం కోట్ఠాసే కత్వా పన ఏకో కోట్ఠాసోవ ధమ్మప్పమాణో, సేసా న ధమ్మప్పమాణా. ఏవమయం చతుప్పమాణో లోకసన్నివాసో.

ఏతస్మిం చతుప్పమాణే లోకసన్నివాసే బుద్ధేసు అప్పసన్నా మన్దా, పసన్నావ బహుకా. రూపప్పమాణస్స హి బుద్ధరూపతో ఉత్తరి పసాదావహం రూపం నామ నత్థి. ఘోసప్పమాణస్స బుద్ధానం కిత్తిఘోసతో ఉత్తరి పసాదావహో ఘోసో నామ నత్థి. లూఖప్పమాణస్స కాసికాని వత్థాని మహారహాని కఞ్చనభాజనాని తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికే సబ్బసమ్పత్తియుత్తే పాసాదవరే పహాయ పంసుకూలచీవరసేలమయపత్తరుక్ఖమూలాదిసేనాసనసేవినో బుద్ధస్స భగవతో లూఖతో ఉత్తరి పసాదావహం అఞ్ఞం లూఖం నామ నత్థి. ధమ్మప్పమాణస్స సదేవకే లోకే అసాధారణసీలాదిగుణస్స తథాగతస్స సీలాదిగుణతో ఉత్తరి పసాదావహో అఞ్ఞో సీలాదిగుణో నామ నత్థి. ఇతి భగవా ఇమం చతుప్పమాణికం లోకసన్నివాసం ముట్ఠినా గహేత్వా వియ ఠితోతి.

౧౭౩. అత్తహితాయ పటిపన్నాదీసు – **సీలసమ్పన్నో**తి సీలేన సమ్పన్నో సమన్నాగతో. **సమాధిసమ్పన్నో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ చ సీలం లోకియలోకుత్తరం కథితం. తథా సమాధిపఞ్ఞా చ. **విముత్తి** అరహత్తఫలవిముత్తియేవ. **ఞాణదస్సనం** ఏకూనవీసతివిధం పచ్చవేక్ఖణఞాణం. **నో పర**న్తిఆదీసు – పరపుగ్గలం "తయాపి సీలసమ్పన్నేన భవితుం వట్టతీ"తి వత్వా యథా సీలం సమాదియతి, ఏవం న సమాదపేతి, న గణ్హాపేతి. ఏసేవ నయో సబ్బత్థ. ఏతేసు పన చతూసు పఠమో వక్కలిత్థేరసదిసో హోతి. దుతియో ఉపనన్దసక్యపుత్తసదిసో . తతియో సారిపుత్తమోగ్గల్లానత్థేరసదిసో. చతుత్థో దేవదత్తసదిసోతి వేదితబ్బో.

౧౭౪. అత్తన్తపాదీసు – అత్తానం తపతి దుక్ఖాపేతీతి **అత్తన్తపో**. అత్తనో పరితాపనానుయోగం **అత్తపరితాపనానుయోగం. అచేలకో**తి నిచ్చేలో, నగ్గో. **ముత్తాచారో**తి విసట్ఠాచారో. ఉచ్చారకమ్మాదీసు లోకియకులపుత్తాచారేన విరహితో ఠితకోవ ఉచ్చారం కరోతి, పస్సావం కరోతి, ఖాదతి, భుఞ్జతి చ. **హత్థాపలేఖనో**తి హత్థే పిణ్డమ్హి నిట్ఠితే జివ్హాయ హత్థం అపలేఖతి.

ఉచ్చారం వా కత్వా హత్థస్మిఞ్ఞేవ దణ్డకసఞ్ఞీ హుత్వా హత్థేన అపలేఖతీతి దస్సేతి. తే కిర దణ్డకం సత్థోతి పఞ్ఞపేన్తి. తస్మా తేసం పటిపదం పూరేన్తో ఏవం కరోతి. భిక్ఖాగహణత్థం 'ఏహి భద్దన్తే'తి వుత్తో, న ఏతీతి **నఏహిభద్దన్తికో**. తేన హి 'తిట్ఠ భద్దన్తే'తి వుత్తోపి న తిట్ఠతీతి **నతిట్ఠభద్దన్తికో**. తదుభయమ్పి హేతం తిత్థియా "ఏతస్స వచనం కతం భవిస్సతీ"తి న కరోన్తి. **అభిహట**న్తి పురేతరం గహేత్వా ఆహటం భిక్ఖం. **ఉద్దిస్సకత**న్తి "ఇమం తుమ్హే ఉద్దిస్స కత"న్తి ఏవం ఆరోచితభిక్ఖం. **న నిమన్తన**న్తి "అసుకం నామ కులం వా వీథిం వా గామం వా పవిసేయ్యాథా"తి ఏవం నిమన్తితభిక్ఖమ్పి న సాదియతి, న గణ్హాతి.

న కుమ్భిముఖాతి కుమ్భితో ఉద్ధరిత్వా దియ్యమానం భిక్ఖం న గణ్హాతి. **న కళోపిముఖా**తి **కళోపీ**తి ఉక్ఖలి, పచ్ఛి వా. తతోపి న గణ్హాతి. కస్మా? కుమ్భీ కళోపియో కటచ్ఛునా పహారం లభన్తీతి. **న ఏళకమన్తర**న్తి ఉమ్మారం అన్తరం కత్వా దియ్యమానం న గణ్హాతి. కస్మా? అయం మం నిస్సాయ అన్తరకరణం లభతీతి. **దణ్డముసలేసు**పి ఏసేవ నయో. **ద్విన్న**న్తి ద్వీసు భుఞ్జమానేసు ఏకస్మిం ఉట్ఠాయ దేన్తే న గణ్హతి. కస్మా? కబళన్తరాయో హోతీతి. **న గబ్భినియా**తిఆదీసు పన గబ్భినియా కుచ్ఛియం దారకో కిలమతి. **పాయన్తియా** దారకస్స ఖీరన్తరాయో హోతి. **పురిసన్తరగతాయ** రతిఅన్తరాయో హోతీతి న గణ్హాతి **న సఙ్కిత్తీసూ**తి సఙ్కిత్తేత్వా కతభత్తేసు. దుబ్భిక్ఖసమయే కిర అచేలకసావకా అచేలకానం అత్థాయ తతో తతో తణ్డులాదీని సమాదపేత్వా భత్తం పచన్తి, ఉక్కట్ఠాచేలకో తతో న పటిగ్గణ్హాతి. **న యత్థ సా**తి యత్థ సునఖో 'పిణ్డం లభిస్సామీ'తి ఉపట్ఠితో హోతి, తత్థ తస్స అదత్వా ఆహటం న గణ్హాతి. కస్మా? ఏతస్స పిణ్డన్తరాయో హోతీతి.

సణ్డసణ్డచారినీతి సమూహసమూహచారినీ. సచే హి అచేలకం దిస్వా 'ఇమస్స భిక్ఖం దస్సామా'తి మనుస్సకా భత్తగేహం పవిసన్తి, తేసు చ పవిసన్తేసు కళోపిముఖాదీసు నిలీనా మక్ఖికా ఉప్పతిత్వా సణ్డసణ్డా చరన్తి, తతో ఆహటం భిక్ఖం న గణ్హాతి. కస్మా? మం నిస్సాయ మక్ఖికానం గోచరన్తరాయో జాతోతి. **థుసోదక**న్తి సబ్బసస్ససమ్భారేహి కతం సోవీరకం. ఏత్థ చ సురాపానమేవ సావజ్జం. అయం పన ఏతస్మిమ్పి సావజ్జసఞ్ఞీ. **ఏకాగారికో**తి యో ఏకస్మింయేవ గేహే భిక్ఖం లభిత్వా నివత్తతి. **ఏకాలోపికో**తి యో ఏకేనేవ ఆలోపేన యాపేతి. **ద్వాగారికాదీసు**పి ఏసేవ నయో. **ఏకిస్సాపి దత్తియా**తి ఏకాయ దత్తియా. దత్తి నామ ఏకా ఖుద్దకపాతి హోతి, యత్థ అగ్గభిక్ఖం పక్ఖిపిత్వా ఠపేన్తి.

ఏకాహికన్తి ఏకదివసన్తరికం. **అడ్ఢమాసిక**న్తి అడ్ఢమాసన్తరికం. **పరియాయభత్తభోజన**న్తి వారభత్తభోజనం. ఏకాహవారేన ద్వీహవారేన సత్తాహవారేన అడ్ఢమాసవారేనాతి – ఏవం దివసవారేన ఆభతభత్తభోజనం. **సాకభక్ఖో**తి అల్లసాకభక్ఖో. **సామాకభక్ఖో**తి సామాకతణ్డులభక్ఖో. నీవారాదీసు – **నీవారా** నామ తావ అరఞ్ఞే సయం జాతా వీహిజాతి. **దద్దుల**న్తి చమ్మకారేహి చమ్మం విలిఖిత్వా ఛడ్డితకసటం. **హటం** వుచ్చతి సిలేసోపి, సేవాలోపి కణికారాదిరుక్ఖనియ్యాసోపి. **కణ**న్తి కుణ్డకం. **ఆచామో**తి భత్తఉక్ఖలికాయ లగ్గో ఝామోదనో. తం ఛడ్డితట్ఠానే గహేత్వా ఖాదతి. "ఓదనకఞ్జియ"న్తిపి వదన్తి. **పిఞ్ఞాకాదయో** పాకటా ఏవ. **పవత్తఫలభోజీ**తి పతితఫలభోజీ.

సాణానీతి సాణవాకచేలాని. **మసాణానీ**తి మిస్సకచేలాని. **ఛవదుస్సానీ**తి మతసరీరతో ఛడ్డితవత్థాని. ఏరకతిణాదీని వా గన్థేత్వా కతనివాసనాని. **పంసుకూలానీ**తి పథవియం ఛడ్డితనన్తకాని. **తిరీటానీ**తి రుక్ఖత్తచవత్థాని. **అజిన**న్తి అజినమిగచమ్మం. **అజినక్ఖిప**న్తి తదేవ మజ్ఝే ఫాలితం. సఖురకన్తిపి వదన్తి. **కుసచీర**న్తి కుసతిణాని గన్థేత్వా కతచీరకం. **వాకచీరఫలకచీరేసు**పి ఏసేవ నయో. **కేసకమ్బల**న్తి మనుస్సకేసేహి కతకమ్బలం. యం సన్ధాయ వుత్తం – "సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, యాని కానిచి తన్తావుతానం వత్థానం కేసకమ్బలో తేసం పటికుట్ఠో అక్ఖాయతీ"తి (అ. ని. ౩.౧౩౮). **వాళకమ్బల**న్తి అస్సవాళాదీహి కతకమ్బలం. **ఉలూకపక్ఖ**న్తి ఉలూకపత్తాని గన్థేత్వా కతనివాసనం. **ఉబ్భట్ఠకో**తి ఉద్ధం ఠితకో.

ఉక్కుటికప్పధానమనుయుత్తోతి ఉక్కుటికవీరియం అనుయుత్తో. గచ్ఛన్తోపి ఉక్కుటికోవ హుత్వా ఉప్పతిత్వా ఉప్పతిత్వా గచ్ఛతి. **కణ్టకాపస్సయికో**తి అయకణ్టకే వా పకతికణ్టకే వా భూమియం కోట్టేత్వా తత్థ చమ్మం అత్థరిత్వా ఠానచఙ్కమాదీని కరోతి. **సేయ్య**న్తి సయన్తోపి తత్థేవ సేయ్యం కప్పేతి. సాయం తతియమస్సాతి **సాయతతియకం**. "పాతో, మజ్ఝన్హికే, సాయన్తి దివసస్స తిక్ఖత్తుం పాపం పవాహేస్సామీ"తి ఉదకోరోహనానుయోగం అనుయుత్తో విహరతి.

౧౭౫. పరం తపతీతి **పరన్తపో**. పరేసం పరితాపనానుయోగం **పరపరితాపనానుయోగం**. ఓరబ్భికాదీసు – ఉరబ్భా వుచ్చన్తి ఏళకా. ఉరబ్భే హనతీతి **ఓరబ్భికో. సూకరికా**దీసుపి – ఏసేవ నయో. **లుద్దో**తి దారుణో కక్ఖళో. **మచ్ఛఘాతకో**తి మచ్ఛబన్ధో కేవట్టో. **బన్ధనాగారికో**తి బన్ధనాగారగోపకో. **కురూరకమ్మన్తా**తి దారుణకమ్మన్తా.

౧౭౬. **ముద్ధావసిత్తో**తి ఖత్తియాభిసేకేన ముద్ధని అభిసిత్తో. **పురత్థిమేన నగరస్సా**తి నగరతో పురత్థిమదిసాయ. **సన్థాగార**న్తి యఞ్ఞసాలం . **ఖరాజినం నివాసేత్వా**తి సఖురం అజినచమ్మం నివాసేత్వా. **సప్పితేలేనా**తి సప్పినా చ తేలేన చ. ఠపేత్వా హి సప్పిం అవసేసో యో కోచి స్నేహో తేలన్తి వుచ్చతి. **కణ్డువమానో**తి నఖానం ఛిన్నత్తా కణ్డువితబ్బకాలే తేన కణ్డువమానో. **అనన్తరహితాయా**తి అసన్థతాయ. **సరూపవచ్ఛాయా**తి సదిసవచ్ఛాయ. సచే గావీ సేతా హోతి, వచ్ఛోపి సేతకోవ సచే కబరా వా, రత్తా వా, వచ్ఛోపి తాదిసోవాతి – ఏవం సరూపవచ్ఛాయ. **సో ఏవమాహా**తి సో రాజా ఏవం వదేతి. **వచ్ఛతరా**తి తరుణవచ్ఛకభావం అతిక్కన్తా బలవవచ్ఛా. **వచ్ఛతరీ**సుపి ఏసేవ నయో. **బరిహిసత్థాయా**తి పరిక్ఖేపకరణత్థాయ చేవ యఞ్ఞభూమియం అత్థరణత్థాయ చ.

౧౭౭. **దిట్ఠేవ ధమ్మే**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **నిచ్ఛాతో**తి ఛాతం వుచ్చతి తణ్హా, సా అస్స నత్థీతి నిచ్ఛాతో. సబ్బకిలేసానం నిబ్బుతత్తా **నిబ్బుతో**. అన్తో తాపనకిలేసానం అభావా సీతలో జాతోతి **సీతీభూతో**. ఝానమగ్గఫలనిబ్బానసుఖాని పటిసంవేదేతీతి **సుఖప్పటిసంవేదీ. బ్రహ్మభూతేన అత్తనా**తి సేట్ఠభూతేన అత్తనా.

ఇమం పన పుగ్గలం బుద్ధుప్పాదతో పట్ఠాయ దస్సేతుం – **ఇధ తథాగతో**తిఆదిమాహ. తత్థ **తథాగతో**తి అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతో – తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథావాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతోతి. **అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో**తిఆదీని **విసుద్ధిమగ్గే** విత్థారితానేవ. **తం ధమ్మ**న్తి తం వుత్తప్పకారసమ్పదం ధమ్మం. **సుణాతి గహపతి వా**తి కస్మా పఠమం గహపతిం నిద్దిసతి? నిహతమానత్తా ఉస్సన్నత్తా చ. యేభుయ్యేన హి ఖత్తియకులతో పబ్బజితా జాతిం నిస్సాయ మానం కరోన్తి. బ్రాహ్మణకులా పబ్బజితా మన్తే నిస్సాయ మానం కరోన్తి. హీనజచ్చకులా పబ్బజితా అత్తనో విజాతితాయ పతిట్ఠాతుం న సక్కోన్తి. గహపతిదారకా పన కచ్ఛేహి సేదం ముఞ్చన్తేహి పిట్ఠియా లోణం పుప్ఫమానాయ భూమిం కసిత్వా తాదిసస్స మానస్స అభావతో నిహతమానదప్పా హోన్తి. తే పబ్బజిత్వా మానం వా దప్పం వా అకత్వా యథాబలం బుద్ధవచనం ఉగ్గహేత్వా విపస్సనాయ కమ్మం కరోన్తా సక్కోన్తి అరహత్తే పతిట్ఠాతుం. ఇతరేహి చ కులేహి నిక్ఖమిత్వా పబ్బజితా నామ న బహుకా, గహపతికావ బహుకా. ఇతి నిహతమానత్తా ఉస్సన్నత్తా చ పఠమం గహపతిం నిద్దిసతీతి.

అఞ్ఞతరస్మిం వాతి ఇతరేసం వా కులానం అఞ్ఞతరస్మిం. **పచ్చాజాతో**తి పతిజాతో. **తథాగతే సద్ధం పటిలభతీ**తి పరిసుద్ధం ధమ్మం సుత్వా ధమ్మస్సామిమ్హి తథాగతే "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత సో భగవా"తి సద్ధం పటిలభతి. **ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతీ**తి ఏవం

పచ్చవేక్ఖతి. **సమ్బాధో ఘరావాసో**తి సచేపి సట్ఠిహత్థే ఘరే యోజనసతన్తరేపి వా ద్వే జాయమ్పతికా వసన్తి, తథాపి నేసం సకిఞ్చనసపలిబోధట్ఠేన ఘరావాసో సమ్బాధోయేవ. **రజోపథో**తి రాగరజాదీనం ఉట్ఠానట్ఠానన్తి మహాఅట్ఠకథాయం వుత్తం. ఆగమనపథోతిపి వత్తుం వట్టతి. అలగ్గనట్ఠేన అబ్భోకాసో వియాతి **అబ్భోకాసో**. పబ్బజితో హి కూటాగారరతనపాసాదే చ దేవవిమానాదీసు చ సుపిహితద్వారవాతపానేసు పటిచ్ఛన్నేసు వసన్తోపి నేవ లగ్గతి, న సజ్జతి, న బజ్ఝతి. తేన వుత్తం – "అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా"తి.

అపిచ – సమ్బాధో ఘరావాసో కుసలకిరియాయ ఓకాసాభావతో. రజోపథో అసంవుతసఙ్కారట్ఠానం వియ రజానం కిలేసరజానం సన్నిపాతట్ఠానతో. అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా కుసలకిరియాయ యథాసుఖం ఓకాససమ్భావతో. **నయిదం సుకరం...పే.... పబ్బజేయ్య**న్తి ఏత్థ అయం సఙ్ఖేపకథా – యదేతం సిక్ఖత్తయబ్రహ్మచరియం ఏకమ్పి దివసం అఖణ్డం కత్వా చరిమకచిత్తం పాపేతబ్బతాయ **ఏకన్తపరిపుణ్ణం**. ఏకదివసమ్పి చ కిలేసమలేన అమలినం కత్వా చరిమకచిత్తం పాపేతబ్బతాయ **ఏకన్తపరిసుద్ధం. సఙ్ఖలిఖితం** లిఖితసఙ్ఖసదిసం ధోతసఙ్ఖసప్పటిభాగం చరితబ్బం. ఇదం న సుకరం అగారం అజ్ఝావసతా అగారమజ్ఝే వసన్తేన ఏకన్తపరిపుణ్ణం...పే.... చరితుం – "యంనూనాహం కేసే చ మస్సుఞ్చ ఓహారేత్వా కసాయరసపీతతాయ కాసాయాని బ్రహ్మచరియం చరన్తానం అనుచ్ఛవికాని వత్థాని అచ్ఛాదేత్వా పరిదహిత్వా అగారస్మా నిక్ఖమిత్వా అనగారియం పబ్బజేయ్య"న్తి. ఏత్థ చ యస్మా అగారస్స హితం కసివాణిజ్జాదికమ్మం "అగారియ"న్తి వుచ్చతి, తఞ్చ పబ్బజ్జాయ నత్థి, తస్మా పబ్బజ్జా "అనగారియ"న్తి ఞాతబ్బా. **తం అనగారియం. పబ్బజేయ్య**న్తి పటిపజ్జేయ్యం. **అప్పం వా**తి సహస్సతో హేట్ఠా భోగక్ఖన్ధో అప్పో నామ హోతి, సహస్సతో పట్ఠాయ మహా. అబన్ధనట్ఠేన ఞాతియేవ **ఞాతిపరివట్టో**. సోపి వీసతియా హేట్ఠా అప్పో హోతి, వీసతియా పట్ఠాయ మహా.

౧౨౮. **భిక్ఖూనం సిక్ఖాసాజీవసమాపన్నో**తి యా భిక్ఖూనం అధిసీలసఙ్ఖాతా సిక్ఖా, తఞ్చ. యత్థ చేతే సహ జీవన్తి, ఏకజీవికా సభాగవుత్తినో హోన్తి, తం భగవతా పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదసఙ్ఖాతం సాజీవఞ్చ. తత్థ సిక్ఖనభావేన సమాపన్నోతి **భిక్ఖూనం సిక్ఖాసాజీవసమాపన్నో. సమాపన్నో**తి సిక్ఖం పరిపూరేన్తో సాజీవఞ్చ అవీతిక్కమన్తో హుత్వా తదుభయం ఉపగతోతి అత్థో. **పాణాతిపాతం పహాయా**తిఆదీసు పాణాతిపాతాదికథా హేట్ఠా విత్థారితా ఏవ. **పహాయా**తి ఇమం పాణాతిపాతచేతనాసఙ్ఖాతం దుస్సీల్యం పజహిత్వా. **పటివిరతో హోతీ**తి పహీనకాలతో పట్ఠాయ తతో దుస్సీల్యతో ఓరతో విరతోవ హోతి. **నిహితదణ్డో నిహితసత్థో**తి పరూపఘాతత్థాయ దణ్డం వా సత్థం వా ఆదాయ అవత్తనతో నిక్ఖిత్తదణ్డో చేవ నిక్ఖిత్తసత్థో చాతి అత్థో. ఏత్థ చ ఠపేత్వా దణ్డం, సబ్బమ్పి అవసేసం ఉపకరణం సత్తానం వినాసనభావతో 'సత్థ'న్తి వేదితబ్బం. యం పన భిక్ఖూ కత్తరదణ్డం వా దన్తకట్ఠవాసిం వా పిప్ఫలికం వా గహేత్వా విచరన్తి, న తం పరూపఘాతత్థాయ. తస్మా నిహితదణ్డా నిహితసత్థాత్వేవ సఙ్ఖం గచ్ఛన్తి. **లజ్జీ**తి పాపజిగుచ్ఛనలక్ఖణాయ లజ్జాయ సమన్నాగతో. **దయాపన్నో**తి దయం మేత్తచిత్తతం ఆపన్నో. **సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీ**తి సబ్బే పాణభూతే హితేన అనుకమ్పకో. తాయ దయాపన్నతాయ సబ్బేసం పాణభూతానం హితచిత్తకోతి అత్థో. **విహరతీ**తి ఇరియతి, పాలేతి.

దిన్నమేవ ఆదియతీతి **దిన్నాదాయీ**. చిత్తేనపి దిన్నమేవ పటికఙ్ఖతీతి **దిన్నపాటికఙ్ఖీ**. థేనేతీతి థేనో. న థేనేన **అథేనేన**. అథేనత్తాయేవ **సుచిభూతేన. అత్తనా**తి అత్తభావేన. అథేనం సుచిభూతం అత్తభావం కత్వా విహరతీతి వుత్తం హోతి.

అబ్రహ్మచరియన్తి అసేట్ఠచరియం. బ్రహ్మం సేట్ఠం ఆచారం చరతీతి **బ్రహ్మచారీ. ఆరాచారీ**తి అబ్రహ్మచరియతో దూరచారీ. **మేథునా**తి రాగపరియుట్ఠానవసేన సదిసత్తా మేథునకాతి లద్ధవోహారేహి పటిసేవితబ్బతో మేథునాతి సఙ్ఖం గతా అసద్ధమ్మా.

గామధమ్మాతి గామవాసీనం ధమ్మా.

సచ్చం వదతీతి **సచ్చవాదీ**. సచ్చేన సచ్చం సన్దహతి ఘటేతీతి **సచ్చసన్ధో**. న అన్తరన్తరా ముసా వదతీతి అత్థో. యో హి పురిసో కదాచి ముసా వదతి, కదాచి సచ్చం, తస్స ముసావాదేన అన్తరితత్తా సచ్చం సచ్చేన న ఘటీయతి, తస్మా న సో సచ్చసన్ధో. అయం పన న తాదిసో. జీవితహేతుపి ముసా అవత్వా సచ్చేన సచ్చం సన్దహతియేవాతి సచ్చసన్ధో. **థేతో**తి థిరో, థిరకథోతి అత్థో. ఏకో హి పుగ్గలో హలిద్దిరాగో వియ, థుసరాసిమ్హి నిఖాతఖాణుకో వియ, అస్సపిట్ఠే ఠపితకుమ్భణ్డమివ చ, న థిరకథో హోతి. ఏకో పాసాణలేఖా వియ, ఇన్దఖీలో వియ చ థిరకథో హోతి. అసినా సీసే ఛిన్దన్తేపి ద్వే కథా న కథేతి. అయం వుచ్చతి థేతో. **పచ్చయికో**తి పత్తియాయితబ్బకో, సద్ధాయికోతి అత్థో. ఏకచ్చో హి పుగ్గలో న పచ్చయికో హోతి. 'ఇదం కేన వుత్తం? అసుకేనా'తి వుత్తే 'మా తస్స వచనం సద్దహథా'తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. ఏకో పచ్చయికో హోతి. 'ఇదం కేన వుత్తం? అసుకేనా'తి వుత్తే 'యది తేన వుత్తం, ఇదమేవ పమాణం, ఇదాని ఉపపరిక్ఖితబ్బం నత్థి, ఏవమేవ ఇద'న్తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. అయం వుచ్చతి పచ్చయికో. **అవిసంవాదకో లోకస్సా**తి తాయ సచ్చవాదితాయ లోకం న విసంవాదేతీతి అత్థో.

ఇమేసం భేదాయాతి యేసం ఇతో సుత్వాతి వుత్తానం సన్తికే సుతం, తేసం భేదాయ. **భిన్నానం వా సన్ధాతా**తి ద్విన్నం మిత్తానం వా సమానుపజ్ఝాయకాదీనం వా కేనచిదేవ కారణేన భిన్నానం ఏకమేకం ఉపసఙ్కమిత్వా – 'తుమ్హాకం ఈదిసే కులే జాతానం, ఏవం బహుస్సుతానం ఇదం న యుత్త'న్తిఆదీని వత్వా సన్ధానం కత్తా. **అనుప్పదాతా**తి సన్ధానానుప్పదాతా. ద్వే జనే సమగ్గే దిస్వా – 'తుమ్హాకం ఏవరూపే కులే జాతానం, ఏవరూపేహి గుణేహి సమన్నాగతానం అనుచ్ఛవికమేత'న్తిఆదీని వత్వా దళ్హీకమ్మం కత్తాతి అత్థో. సమగ్గో ఆరామో అస్సాతి **సమగ్గారామో**. యత్థ సమగ్గా నత్థి, తత్థ వసితుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. సమగ్గరామోతిపి పాళి. అయమేవ అత్థో. **సమగ్గరతో**తి సమగ్గేసు రతో. తే పహాయ అఞ్ఞత్ర గన్తుమ్పి న ఇచ్ఛతీతి అత్థో. సమగ్గే దిస్వాపి సుత్వాపి నన్దతీతి **సమగ్గనన్దీ**. **సమగ్గకరణిం వాచం భాసితా**తి యా వాచా సత్తే సమగ్గేయేవ కరోతి, తం సామగ్గిగుణపరిదీపకమేవ వాచం భాసతి, న ఇతరన్తి.

కాలేన వదతీతి **కాలవాదీ**. వత్తబ్బయుత్తకాలం సల్లక్ఖేత్వా వదతీతి అత్థో. భూతం తథం తచ్ఛం సభావమేవ వదతీతి **భూతవాదీ**. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థసన్నిస్సితమేవ కత్వా వదతీతి **అత్థవాదీ**. నవలోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **ధమ్మవాదీ**. సంవరవినయపహానవినయసన్నిస్సితం కత్వా వదతీతి **వినయవాదీ**. నిధానం వుచ్చతి ఠపనోకాసో. నిధానమస్స అత్థీతి **నిధానవతీ**. హదయే నిధాతబ్బయుత్తకం వాచం భాసితాతి అత్థో. **కాలేనా**తి ఏవరూపిం భాసమానోపి చ "అహం నిధానవతిం వాచం భాసిస్సామీ"తి న అకాలేన భాసతి. యుత్తకాలం పన సల్లక్ఖేత్వావ భాసతీతి అత్థో. **సాపదేస**న్తి సఉపమం, సకారణన్తి అత్థో. **పరియన్తవతి**న్తి పరిచ్ఛేదం దస్సేత్వా. యథాస్సా పరిచ్ఛేదో పఞ్ఞాయతి, ఏవం భాసతీతి అత్థో. **అత్థసంహిత**న్తి అనేకేహిపి నయేహి విభజన్తేన పరియాదాతుం అసక్కుణేయ్యతాయ అత్థసమ్పన్నం భాసతి. యం వా సో అత్థవాదీ అత్థం వదతి, తేన అత్థేన సంహితత్తా అత్థసంహితం వాచం భాసతి. న అఞ్ఞం నిక్ఖిపిత్వా అఞ్ఞం భాసతీతి వుత్తం హోతి.

౧౮౯. బీజగామభూతగామసమారమ్భాతి మూలబీజం, ఖన్ధబీజం, ఫళుబీజం, అగ్గబీజం బీజబీజన్తి పఞ్చవిధస్స బీజగామస్స చేవ యస్స కస్సచి నీలతిణరుక్ఖాదికస్స భూతగామస్స చ సమారమ్భా. ఛేదనభేదనపచనాదిభావేన వికోపనా పటివిరతోతి అత్థో. **ఏకభత్తికో**తి పాతరాసభత్తం, సాయమాసభత్తన్తి ద్వే భత్తాని. తేసు పాతరాసభత్తం అన్తోమజ్ఝన్హికేన పరిచ్ఛిన్నం. ఇతరం మజ్ఝన్హికతో ఉద్ధం అన్తోఅరుణేన. తస్మా అన్తోమజ్ఝన్హికే దసక్ఖత్తుం భుఞ్జమానోపి ఏకభత్తికోవ హోతి. తం

సన్ధాయ వుత్తం – ఏకభత్తికోతి. రత్తియా భోజనం రత్తి, తతో ఉపరతోతి **రత్తూపరతో**. అతిక్కన్తే మజ్ఝన్హికే యావ సూరియసత్థఙ్గమనా భోజనం వికాలభోజనం నామ, తతో విరతత్తా **విరతో వికాలభోజనా**. సాసనస్స అననులోమత్తా విసూకం పటాణీభూతం దస్సనన్తి విసూకదస్సనం. అత్తనా నచ్చననచ్చాపనాదివసేన నచ్చా చ గీతా చ వాదితా చ అన్తమసో మయూరనచ్చనాపనాదివసేనపి పవత్తానం నచ్చాదీనం విసూకభూతా దస్సనా చాతి **నచ్చగీతవాదితవిసూకదస్సనా**. నచ్చాదీని హి అత్తనా పయోజేతుం వా పరేహి పయోజాపేతుం వా యుత్తాని పస్సితుం వా నేవ భిక్ఖూనం న భిక్ఖునీనం వట్టన్తి. మాలాదీసు – **మాలా**తి యంకిఞ్చి పుప్ఫం. **గన్ధ**న్తి యంకిఞ్చి గన్ధజాతం. **విలేపన**న్తి ఛవిరాగకరణం. తత్థ పిళన్ధన్తో ధారేతి నామ. ఊనట్ఠానం పూరేన్తో మణ్డేతి నామ. గన్ధవసేన ఛవిరాగవసేన చ సాదియన్తో విభూసేతి నామ. **ఠానం** వుచ్చతి కారణం. తస్మా యాయ దుస్సీల్యచేతనాయ తాని మాలాధారణాదీని మహాజనో కరోతి, తతో పటివిరతోతి అత్థో. **ఉచ్చాసయనం** వుచ్చతి పమాణాతిక్కన్తం. **మహాసయనం** అకప్పియసన్థతం, తతో పటివిరతోతి అత్థో. **జాతరూప**న్తి సువణ్ణం. **రజత**న్తి కహాపణో, లోహమాసకో, జతుమాసకో, దారుమాసకోతి యే వోహారం గచ్ఛన్తి. తస్స ఉభయస్సాపి పటిగ్గహణా పటివిరతో, నేవ నం ఉగ్గణ్హాతి, న ఉగ్గణ్హాపేతి, న ఉపనిక్ఖిత్తం సాదియతీతి అత్థో.

ఆమకధఞ్ఞపటిగ్గహణాతి సాలివీహియవగోధుమకఙ్గువరకకుద్రూసకసఙ్ఖాతస్స సత్తవిధస్సాపి ఆమకధఞ్ఞస్స పటిగ్గహణా. న కేవలఞ్చ ఏతేసం పటిగ్గహణమేవ, ఆమసనమ్పి భిక్ఖూనం న వట్టతియేవ. **ఆమకమంసపటిగ్గహణా**తి ఏత్థ అఞ్ఞత్ర ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతా ఆమకమచ్ఛమంసానం పటిగ్గహణమేవ భిక్ఖూనం న వట్టతి, నో ఆమసనం. **ఇత్థికుమారికపటిగ్గహణా**తి ఏత్థ **ఇత్థీ**తి పురిసన్తరగతా. ఇతరా కుమారికా నామ. తాసం పటిగ్గహణమ్పి ఆమసనమ్పి అకప్పియమేవ. **దాసిదాసపటిగ్గహణా**తి ఏత్థ దాసిదాసవసేనేవ తేసం పటిగ్గహణం న వట్టతి. 'కప్పియకారకం దమ్మి', 'ఆరామికం దమ్మీ'తి ఏవం వుత్తే పన వట్టతి. **అజేళకాదీ**సుపి **ఖేత్తవత్థు**పరియోసానేసు కప్పియాకప్పియనయో వినయవసేన ఉపపరిక్ఖితబ్బో. తత్థ **ఖేత్తం** నామ యస్మిం పుబ్బణ్ణం రుహతి. **వత్థు** నామ యస్మిం అపరణ్ణం రుహతి. యత్థ వా ఉభయమ్పి రుహతి తం ఖేత్తం. తదత్థాయ అకతభూమిభాగో వత్థు. ఖేత్తవత్థుసీసేన చేత్థ వాపితళాకాదీనిపి సఙ్గహితానేవ.

దూతేయ్యం వుచ్చతి దూతకమ్మం. గిహీనం పహితం పణ్ణం వా సాసనం వా గహేత్వా తత్థ తత్థ గమనం . **పహీణగమనం** వుచ్చతి పరఘరం పేసితస్స ఖుద్దకగమనం. **అనుయోగో** నామ తదుభయకరణం. తస్మా దూతేయ్యపహీణగమనానం అనుగోతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **కయవిక్కయా**తి కయా చ విక్కయా చ. తులాకూటాదీసు – **కూట**న్తి వఞ్చనం. తత్థ తులాకూటం నామ రూపకూటం, అఙ్గకూటం గహణకూటం, పటిచ్ఛన్నకూటన్తి చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ **రూపకూటం** నామ ద్వే తులా సమరూపా కత్వా గణ్హన్తో మహతియా గణ్హాతి, దదన్తో ఖుద్దికాయ దేతి. **అఙ్గకూటం** నామ గణ్హన్తో పచ్ఛాభాగే హత్థేన తులం అక్కమతి, దదన్తో పుబ్బభాగే. **గహణకూటం** నామ గణ్హన్తో మూలే రజ్జుం గణ్హాతి, దదన్తో అగ్గే. **పటిచ్ఛన్నకూటం** నామ తులం సుసిరం కత్వా అన్తో అయచుణ్ణం పక్ఖిపిత్వా గణ్హన్తో తం పచ్ఛాభాగే కరోతి, దదన్తో అగ్గభాగే.

కంసో వుచ్చతి సువణ్ణపాతి. తాయ వఞ్చనం **కంసకూటం**. కథం? ఏకం సువణ్ణపాతిం కత్వా అఞ్ఞా ద్వే తిస్సో లోహపాతియో సువణ్ణవణ్ణా కరోన్తి, తతో జనపదం గన్త్వా కిఞ్చిదేవ అడ్ఢకులం పవిసిత్వా సువణ్ణభాజనాని కిణథా'తి వత్వా అగ్ఘే పుచ్ఛితే సమగ్ఘతరం దాతుకామా హోన్తి. తతో తేహి 'కథం ఇమేసం సువణ్ణభావో జానితబ్బో'తి వుత్తే 'వీమంసిత్వా గణ్హథా'తి సువణ్ణపాతిం పాసాణే ఘంసిత్వా సబ్బపాతియో దత్వా గచ్ఛన్తి.

మానకూటం నామ హదయభేదసిఖాభేదరజ్జుభేదవసేన తివిధం హోతి. తత్థ **హదయభేదో** సప్పితేలాదిమిననకాలే లబ్భతి. తాని హి గణ్హన్తో హేట్ఠా ఛిద్దేన మానేన 'సణికం ఆసిఞ్చా'తి వత్వా అన్తోభాజనే బహుం పగ్ఘరాపేత్వా గణ్హాతి. దదన్తో ఛిద్దం పిధాయ సీఘం పూరేత్వా దేతి. **సిఖాభేదో** తిలతణ్డులాదిమిననకాలే లబ్భతి. తాని హి గణ్హన్తో సణికం సిఖం ఉస్సాపేత్వా గణ్హాతి. దదన్తో వేగేన పూరేత్వా సిఖం ఛిన్దన్తో దేతి. **రజ్జుభేదో** ఖేత్తవత్థుమిననకాలే లబ్భతి. లఞ్జం అలభన్తా హి ఖేత్తం అమహన్తమ్పి మహన్తం కత్వా మినన్తి.

ఉక్కోటనాదీసు – **ఉక్కోటనన్తి** అస్సామికే సామికే కాతుం లఞ్జగ్గహణం. **వఞ్చనన్తి** తేహి తేహి ఉపాయేహి పరేసం వఞ్చనం. తత్రిదమేకం వత్థు – ఏకో కిర లుద్దకో మిగఞ్చ మిగపోతకఞ్చ గహేత్వా ఆగచ్ఛతి. తమేకో ధుత్తో – "కిం భో మిగో అగ్ఘతి, కిం మిగపోతకో"తి ఆహ. "మిగో ద్వే కహాపణే, మిగపోతకో ఏక"న్తి చ వుత్తే కహాపణం దత్వా మిగపోతకం గహేత్వా థోకం గన్త్వా నివత్తో , "న మే భో మిగపోతకేన అత్థో, మిగం మే దేహీ"తి ఆహ. తేన హి "ద్వే కహాపణే దేహీ"తి. సో ఆహ – "నను తే, భో, మయా పఠమం ఏకో కహాపణో దిన్నో"తి? "ఆమ దిన్నో"తి. ఇదమ్పి మిగపోతకం గణ్హ, ఏవం సో చ కహాపణో అయఞ్చ కహాపణగ్ఘనకో మిగపోతకోతి ద్వే కహాపణా భవిస్సన్తీతి. సో "కారణం వదతీ"తి సల్లక్ఖేత్వా మిగపోతకం గహేత్వా మిగం అదాసీతి.

నికతీతి యోగవసేన వా మాయావసేన వా అపామఙ్గం పామఙ్గన్తి, అమణిం మణీతి, అసువణ్ణం సువణ్ణన్తి కత్వా పతిరూపకేన వఞ్చనం. **సాచియోగోతి** కుటిలయోగో. ఏతేసంయేవ ఉక్కోటనాదీనమేతం నామం. తస్మా ఉక్కోటనసాచియోగో వఞ్చనసాచియోగో నికతిసాచియోగోతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. కేచి అఞ్ఞం దస్సేత్వా అఞ్ఞస్స పరివత్తనం 'సాచియోగో'తి వదన్తి. తం పన వఞ్చనేనేవ సఙ్గహితం.

ఛేదనాదీసు – **ఛేదనన్తి** హత్థచ్ఛేదనాది. **వధోతి** మారణం. **బన్ధోతి** రజ్జుబన్ధనాదీహి బన్ధనం. **విపరామోసోతి** హిమవిపరామోసో, గుమ్బవిపరామోసోతి దువిధో. యఞ్హి హిమపాతసమయే హిమేన పటిచ్ఛన్నా హుత్వా మగ్గప్పటిపన్నం జనం ముసన్తి, అయం **హిమవిపరామోసో**. యం గుమ్బాదీహి పటిచ్ఛన్నా ముసన్తి, అయం **గుమ్బవిపరామోసో. ఆలోపో** వుచ్చతి గామనిగమాదీనం విలోపకరణం. **సహసాకారోతి** సాహసికకిరియా. గేహం పవిసిత్వా మనుస్సానం ఉరే సత్థం ఠపేత్వా ఇచ్ఛితభణ్డగ్గహణం. ఏవమేతస్మా ఛేదన…పే… సహసాకారా పటివిరతో హోతి.

౧౯౫. సో సన్తుట్ఠో హోతీతి సో చతూసు పచ్చయేసు ద్వాదసవిధేన ఇతరీతరపచ్చయసన్తోసేన సమన్నాగతో హోతి. **కాయపరిహారికేనాతి** కాయం పరిహరణమత్తకేన. **కుచ్ఛిపరిహారికేనాతి** కుచ్ఛిపరిహరణమత్తకేన. **సమాదాయేవ పక్కమతీతి** అట్ఠవిధం భిక్ఖు పరిక్ఖారమత్తకం సబ్బం గహేత్వావ కాయపటిబద్ధం కత్వావ గచ్ఛతి. "మమ విహారో పరివేణం ఉపట్ఠాకో"తి సఙ్గో వా బద్ధో వా న హోతి. సో జియా ముత్తసరో వియ యూథా పక్కన్తో, మత్తహత్థీ వియ ఇచ్ఛితిచ్ఛితం సేనాసనం వనసణ్డం రుక్ఖమూలం వనపత్థం పబ్భారం పరిభుఞ్జన్తో ఏకోవ తిట్ఠతి, ఏకోవ నిసీదతి. సబ్బిరియాపథేసు ఏకోవ అదుతియో.

> "చాతుద్దిసో అప్పటిఘో చ హోతి,
> సన్తుస్సమానో ఇతరీతరేన;
> పరిస్సయానం సహితా అఛమ్భీ,
> ఏకో చరే ఖగ్గవిసాణకప్పో"తి. (సు. ని. ౪౨);

ఏవం వణ్ణితం ఖగ్గవిసాణకప్పతం ఆపజ్జతి.

ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ సాధేన్తో, ''**సేయ్యథాపీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **పక్ఖీ సకుణో**తి పక్ఖయుత్తో సకుణో. **డేతీ**తి ఉప్పతతి. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – సకుణో నామ "అసుకస్మిం పదేసే రుక్ఖో పరిపక్కఫలో"తి ఞత్వా నానాదిసాహి ఆగన్త్వా నఖపక్ఖతుణ్డాదీహి తస్స ఫలాని విజ్ఝన్తా విధునన్తా ఖాదన్తి. "ఇదం అజ్జతనాయ, ఇదం స్వాతనాయ భవిస్సతీ"తి తేసం న హోతి. ఫలే పన ఖీణే నేవ రుక్ఖస్స ఆరక్ఖం ఠపేన్తి, న తత్థ పత్తం వా నఖం వా తుణ్డం వా ఠపేన్తి. అథ ఖో తస్మిం రుక్ఖే అనపేక్ఖో హుత్వా యో యం దిసాభాగం ఇచ్ఛతి, సో తేన సపత్తభారోవ ఉప్పతిత్వా గచ్ఛతి. ఏవమేవ **అయం భిక్ఖు నిస్సఙ్గో** నిరపేక్ఖోయేవ పక్కమతి, తేన వుత్తం సమాదాయేవ పక్కమతీతి. **అరియేనా**తి నిద్దోసేన. **అజ్ఝత్త**న్తి సకే అత్తభావే. **అనవజ్జసుఖ**న్తి నిద్దోససుఖం.

౧౮౧. **సో చక్ఖునా రూపం దిస్వా**తి సో ఇమినా అరియేన సీలక్ఖన్ధేన సమన్నాగతో భిక్ఖు చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం పస్సిత్వాతి అత్థో. సేసపదేసుపి యం వత్తబ్బం, తం సబ్బం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **అబ్యాసేకసుఖ**న్తి కిలేసేహి అనవసిత్తసుఖం. అవికిణ్ణసుఖన్తిపి వుత్తం. ఇన్ద్రియసంవరసుఖఞ్హి దిట్ఠాదీసు దిట్ఠమత్తాదివసేన పవత్తతాయ అవికిణ్ణం హోతి.

౧౮౨. **సో అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే**తి సో మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం సంవరేన సమన్నాగతో భిక్ఖు ఇమేసు అభిక్కన్తపటిక్కన్తాదీసు సత్తసు ఠానేసు సతిసమ్పజఞ్ఞవసేన సమ్పజానకారీ హోతి. తత్థ యం వత్తబ్బం సియా, తం **ఝానవిభఙ్గే** వుత్తమేవ.

సో ఇమినా చాతిఆదినా కిం దస్సేతి? అరఞ్ఞవాసస్స పచ్చయసమ్పత్తిం దస్సేతి. యస్స హి ఇమే చత్తారో పచ్చయా నత్థి , తస్స అరఞ్ఞవాసో న ఇజ్ఝతి, తిరచ్ఛానగతేహి వా వనచరకేహి వా సద్ధిం వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. అరఞ్ఞే అధివత్థా దేవతా "కిం ఏవరూపస్స పాపభిక్ఖునో అరఞ్ఞవాసేనా"తి భేరవం సద్దం సావేన్తి. హత్థేహి సీసం పహరిత్వా పలాయనాకారం కరోన్తి . "అసుకో భిక్ఖు అరఞ్ఞం పవిసిత్వా ఇదఞ్చిదఞ్చ పాపకమ్మం అకాసీ"తి అయసో పత్థరతి. యస్స పనేతే చత్తారో పచ్చయా అత్థి, తస్స అరఞ్ఞవాసో ఇజ్ఝతి. సో హి అత్తనో సీలం పచ్చవేక్ఖన్తో కిఞ్చి కాళకం వా తిలకం వా అపస్సన్తో పీతిం ఉప్పాదేత్వా తం ఖయతో వయతో సమ్మసన్తో అరియభూమిం ఓక్కమతి. అరఞ్ఞే అధివత్థా దేవతా అత్తమనా వణ్ణం భాసన్తి. ఇతిస్స ఉదకే పక్ఖిత్తతేలబిన్దు వియ యసో విత్థారికో హోతి. **వివిత్త**న్తిఆదీని హేట్ఠా వుత్తత్థానేవ. **సో ఏవం సమాహితే చిత్తే...పే.... యథాకమ్మూపగే సత్తే పజానాతీ**తి ఏత్తకే ఠానే యం వత్తబ్బం సియా, తం సబ్బం **విసుద్ధిమగ్గే** వుత్తమేవ.

౧౮౩. తతియవిజ్జాయ **సో ఏవం సమాహితే చిత్తే**తి విపస్సనాపాదకం చతుత్థజ్ఝానచిత్తం వేదితబ్బం. **ఆసవానం ఖయఞాణాయా**తి అరహత్తమగ్గఞాణత్థాయ. అరహత్తమగ్గో హి ఆసవానం వినాసనతో ఆసవానం ఖయోతి వుచ్చతి. తత్ర చేతం ఞాణం తప్పరియాపన్నత్తాతి. **చిత్తం అభినిన్నామేతీ**తి విపస్సనాచిత్తం అభినీహరతి. **సో ఇదం దుక్ఖ**న్తి ఏవమాదీసు – "ఏత్తకం దుక్ఖం, న ఇతో భియ్యో"తి సబ్బమ్పి దుక్ఖసచ్చం సరసలక్ఖణప్పటివేధేన యథాభూతం పజానాతి, పటివిజ్ఝతి. తస్స చ దుక్ఖస్స నిబ్బత్తికం తణ్హం – అయం దుక్ఖసముదయోతి; తదుభయమ్పి యం ఠానం పత్వా నిరుజ్ఝతి, తం తేసం అప్పవత్తిం నిబ్బానం – అయం దుక్ఖనిరోధోతి; తస్స చ సమ్పాపకం అరియమగ్గం – అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదాతి సరసలక్ఖణపటివేధేన యథాభూతం పజానాతి, పటివిజ్ఝతీతి – ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

ఏవం సరూపతో సచ్చాని దస్సేత్వా ఇదాని కిలేసవసేన పరియాయతో దస్సేన్తో **ఇమే ఆసవాతిఆదిమాహ. తస్స ఏవం జానతో ఏవం పస్సతోతి** తస్స ఏవం జానన్తస్స ఏవం పస్సన్తస్స సహ విపస్సనాయ కోటిప్పత్తం మగ్గం కథేతి. **కామాసవాతి** కామాసవతో. **విముచ్చతీతి** ఇమినా మగ్గక్ఖణం దస్సేతి. **విముత్తస్మిన్తి** ఇమినా ఫలక్ఖణం దస్సేతి. మగ్గక్ఖణే హి చిత్తం విముచ్చతి, ఫలక్ఖణే విముత్తం హోతి. **విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణన్తి** ఇమినా పచ్చవేక్ఖణఞాణం దస్సేతి. **ఖీణా జాతీతిఆదీహి** తస్స భూమిం. తేన హి ఞాణేన సో పచ్చవేక్ఖన్తో 'ఖీణా జాతీ'తిఆదీని పజానాతి. **వుసితన్తి** వుట్ఠం పరివుట్ఠం కతం చరితం నిట్ఠితన్తి అత్థో. **బ్రహ్మచరియన్తి** మగ్గబ్రహ్మచరియం. పుథుజ్జనకల్యాణకేన హి సద్ధిం సత్త సేక్ఖా బ్రహ్మచరియవాసం వసన్తి నామ. ఖీణాసవో వుట్ఠవాసో. తస్మా సో అత్తనో బ్రహ్మచరియవాసం పచ్చవేక్ఖన్తో **వుసితం బ్రహ్మచరియన్తి** పజానాతి. **కతం కరణీయన్తి** చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనావసేన సోళసవిధమ్పి కిచ్చం నిట్ఠాపితన్తి అత్థో. పుథుజ్జనకల్యాణకాదయో హి తం కిచ్చం కరోన్తి; ఖీణాసవో కతకరణీయో. తస్మా సో అత్తనో కరణీయం పచ్చవేక్ఖన్తో. "కతం కరణీయ"న్తి పజానాతి. **నాపరం ఇత్థత్తాయాతి** "ఇదాని పున ఏత్థభావాయ ఏవం సోళసకిచ్చభావాయ కిలేసక్ఖయాయ వా మగ్గభావనాకిచ్చం నత్థీ"తి పజానాతి.

౧౮౬. సరాగాదీసు – **అప్పహీనోతి** విక్ఖమ్భనప్పహానేన వా తదఙ్గప్పహానేన వా సముచ్ఛేదప్పహానేన వా అప్పహీనో.

౧౮౭. **లాభీ హోతీతిఆదీసు – లాభీతి** లాభవా పటిలభిత్వా ఠితో. **అజ్ఝత్తం చేతోసమథస్సాతి** నియకజ్ఝత్తసఙ్ఖాతే అత్తనో చిత్తే ఉప్పన్నస్స చేతోసమథస్స. **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనాయాతి** అధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతాయ ఖన్ధధమ్మేసు అనిచ్చాదివసేన పవత్తాయ విపస్సనాయ. **రూపసహగతానన్తి** రూపనిమిత్తారమ్మణానం రూపావచరసమాపత్తీనం. **అరూపసహగతానన్తి** న రూపనిమిత్తారమ్మణానం అరూపసమాపత్తీనం. ఏత్థ చ పఠమో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ పుథుజ్జనో. దుతియో సుక్ఖవిపస్సకఅరియసావకో. తతియో అట్ఠసమాపత్తిలాభీ అరియసావకో. చతుత్థో లోకియమహాజనో వేదితబ్బో.

౧౮౮. అనుసోతగామీఆదీసు – **అనుసోతగామీతి** వట్టసోతం అనుగతో, వట్టసోతే నిముగ్గో పుథుజ్జనో వేదితబ్బో. **పటిసోతగామీతి** పటిసోతగమనో . అనుసోతం అగన్త్వా పటిసోతం గచ్ఛన్తస్సేతం అధివచనం. **పాపఞ్చ కమ్మం న కరోతీతి** పఞ్ఞత్తం వీతిక్కమన్తో న కరోతి. **సహాపి దుక్ఖేన సహాపి దోమనస్సేనాతి** కిలేసపరియుట్ఠానే సతి ఉప్పన్నేన దుక్ఖదోమనస్సేన సద్ధిమ్పి. **పరిపుణ్ణన్తి** తిస్సన్నం సిక్ఖానం ఏకాయపి అనూనం. **పరిసుద్ధన్తి** నిరుపక్కిలేసం. **బ్రహ్మచరియన్తి** సేట్ఠచరియం. ఇమినా వారేన సోతాపన్నసకదాగామినో కథితా. కిం పన తే రుదన్తా బ్రహ్మచరియం చరన్తీతి? ఆమ. కిలేసరోదనేన రుదన్తా చరన్తి నామ. సీలసమ్పన్నో పుథుజ్జనభిక్ఖుపి ఏత్థేవ సఙ్గహితో.

ఠితత్తోతి ఠితసభావో. **అనాగామీతి** కామరాగబ్యాపాదేహి అకమ్పనీయచిత్తతాయ చ తమ్హా లోకా అనావత్తిధమ్మతాయ చ ఠితసభావో నామ. **తిణ్ణోతి** తణ్హాసోతం ఉత్తిణ్ణో. **పారఙ్గతోతి** నిబ్బానపారం గతో. **థలే తిట్ఠతీతి** అరహత్తఫలసమాపత్తిథలే తిట్ఠతి. **చేతోవిముత్తిన్తి** ఫలసమాధిం. **పఞ్ఞావిముత్తిన్తి** ఫలఞాణం. **అయం వుచ్చతీతి** అయం ఖీణాసవో "తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో"తి వుచ్చతి. బాహితపాపతాయ హి ఏస **బ్రాహ్మణో** నామ.

౧౮౯. అప్పస్సుతాదీసు – **అప్పకం సుతం హోతీతి** నవఙ్గే సత్థుసాసనే కిఞ్చిదేవ థోకం సుతం హోతి. **న అత్థమఞ్ఞాయ, న ధమ్మమఞ్ఞాయ ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నో హోతీతి** అట్ఠకథఞ్చ పాళిఞ్చ జానిత్వా లోకుత్తరధమ్మస్స అనురూపధమ్మం పుబ్బభాగపటిపదం పటిపన్నో న హోతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

౧౯౦. సమణమచలాదీసు – **సమణమచలో**తి సమణఅచలో, మకారో పదసన్ధికరో. నిచ్చలసమణో, థిరసమణోతి అత్థో . **అయం వుచ్చతీ**తి అయం సోతాపన్నో సాసనే మూలజాతాయ సద్ధాయ పతిట్ఠితత్తా ‘సమణమచలో’తి వుచ్చతి. సకదాగామీ పన రజ్జనకిలేసస్స అత్థితాయ **సమణపదుమో**తి వుత్తో. రత్తట్ఠో హి ఇధ పదుమట్ఠో నామాతి వుత్తం. అనాగామీ కామరాగసఙ్ఖాతస్స రజ్జనకిలేసస్స నత్థితాయ **సమణపుణ్డరీకో**తి వుత్తో. పణ్డరట్ఠో హి ఇధ పుణ్డరీకట్ఠో నామాతి వుత్తం . ఖీణాసవో చ థద్ధభావకరానం కిలేసానం అభావేన **సమణేసు సమణసుఖుమాలో** నామాతి వుత్తో. అప్పదుక్ఖట్ఠేనపి చేస సమణసుఖుమాలోయేవాతి.

చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా.

౫. పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౧. పఞ్చకే – **తత్రా**తి తేసు “ఆరభతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ”తిఆదినా నయేన హేట్ఠా ఉద్దిట్ఠపుగ్గలేసు. **య్వాయ**న్తి యో అయం. **ఆరభతీ**తి ఏత్థ ఆరమ్భసద్దో కమ్మకిరియాహింసనవీరియవికోపనాపత్తివీతిక్కమేసు వత్తతి. తథా హేస “యంకిఞ్చి దుక్ఖం సమ్భోతి, సబ్బం ఆరమ్భపచ్చయా”తి (సు. ని. ౭౪౮) కమ్మే ఆగతో. “మహాయఞ్ఞా మహారమ్భా, న తే హోన్తి మహప్ఫలా”తి (అ. ని. ౪.౩౯) కిరియాయం. “సమణం గోతమం ఉద్దిస్స పాణం ఆరభన్తీ”తి (మ. ని. ౨.౫౧-౫౨) హింసనే. “ఆరభథ, నిక్ఖమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే”తి (సం. ని. ౧.౧౮౫) వీరియే. “బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతో హోతీ”తి (దీ. ని. ౧.౧౦, ౧౯౪; మ. ని. ౧.౨౯౩) వికోపనే. “ఆరభతి చ విప్పటిసారీ చ హోతీ”తి (అ. ని. ౫.౧౪౨) అయం పన ఆపత్తివీతిక్కమే ఆగతో. తస్మా ఆపత్తివీతిక్కమవసేన ఆరభతి చేవ తప్పచ్చయా విప్పటిసారీ చ హోతీతి అయమేత్థ అత్థో.

యథాభూతం నప్పజానాతీతి అనధిగతత్తా యథాసభావతో న జానాతి. **యత్థస్సా**తి యస్మిం అస్స, యం ఠానం పత్వా ఏతస్స పుగ్గలస్స ఉప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా అపరిసేసా నిరుజ్ఝన్తీతి అత్థో. కిం పన పత్వా తే నిరుజ్ఝన్తీతి? అరహత్తమగ్గం. ఫలప్పత్తస్స పన నిరుద్ధా నామ హోన్తి. ఏవం సన్తేపి ఇధ మగ్గకిచ్చవసేన ఫలమేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **ఆరమ్భజా**తి ఆపత్తివీతిక్కమసమ్భవా. **విప్పటిసారజా**తి విప్పటిసారతో జాతా. **పవడ్ఢన్తీ**తి పునప్పునం ఉప్పజ్జనేన వడ్ఢన్తి. **సాధూ**తి ఆయాచనసాధు. ఇదం వుత్తం హోతి – యావ అపరద్ధఞ్చ వత ఆయస్మతా, ఏవం సన్తేపి మయం ఆయస్మన్తం యాచామ – “దేసేతబ్బయుత్తకస్స దేసనాయ, వుట్ఠాతబ్బయుత్తకస్స వుట్ఠానేన, ఆవికాతబ్బయుత్తకస్స ఆవికిరియాయ, ఆరమ్భజే ఆసవే పహాయ, సుద్ధన్తే ఠితభావపచ్చవేక్ఖణేన విప్పటిసారజే ఆసవే పటివినోదేత్వా నీహరిత్వా విపస్సనాచిత్తఞ్చేవ విపస్సనాపఞ్ఞఞ్చ భావేతూ”తి. **అమునా పఞ్చమేన పుగ్గలేనా**తి ఏతేన పఞ్చమేన ఖీణాసవపుగ్గలేన. **సమసమో భవిస్సతీ**తి లోకుత్తరగుణేహి సమభావేనేవ సమో భవిస్సతీతి ఏవం ఖీణాసవేన ఓవదితబ్బోతి అత్థో.

ఆరభతి న విప్పటిసారీ హోతీతి ఆపత్తిం ఆపజ్జతి. తం పన దేసేతుం సభాగపుగ్గలం పరియేసతి. తస్మా న విప్పటిసారీ హోతి. అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం పన “వుట్ఠితత్తా న విప్పటిసారీ హోతీ”తి వుత్తం. **న ఆరభతి విప్పటిసారీ హోతీ**తి ఆపత్తిం నాపజ్జతి, వినయపఞ్ఞత్తియం పన అకోవిదత్తా అనాపత్తియం ఆపత్తిసఞ్ఞీ హుత్వా విప్పటిసారీ హోతి. అఙ్గుత్తరట్ఠకథాయం పన “సకిం ఆపత్తిం ఆపజ్జిత్వా తతో వుట్ఠాయ పచ్ఛా కిఞ్చాపి నాపజ్జతి, విప్పటిసారం పన వినోదేతుం న సక్కోతీ”తి వుత్తం. **న ఆరభతి న విప్పటిసారీ హోతీ**తి నేవ ఆపత్తిం ఆపజ్జతి, న విప్పటిసారీ హోతి. కతమో పనేస పుగ్గలోతి? ఓస్సట్ఠవీరియపుగ్గలో. సో హి

“కిం మే ఇమస్మిం బుద్ధకాలే పరినిబ్బానేన, అనాగతే **మేత్తేయ్యసమ్మాసమ్బుద్ధకాలే** పరినిబ్బాయిస్సామీ”తి విసుద్ధిసీలోపి పటిపత్తిం న పూరేతి. సోపి “కిమత్థం ఆయస్మా పమత్తో విహరతి పుథుజ్జనస్స నామ గతి అనిబద్ధా. ఆయస్మా హి మేత్తేయ్యసమ్మాసమ్బుద్ధస్స సమ్ముఖభావం లభేయ్యాపి న లభేయ్యాపీతి అరహత్తత్థాయ విపస్సనం భావేహీ”తి ఓవదితబ్బోవ. సేసం సబ్బత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౧౯౨. దత్వా అవజానాతీతిఆదీసు – ఏకో భిక్ఖు మహాపుఞ్ఞో చతుపచ్చయలాభీ హోతి. సో చీవరాదీని లభిత్వా అఞ్ఞం అప్పపుఞ్ఞం ఆపుచ్ఛతి. సోపి తస్మిం పునప్పునం ఆపుచ్ఛన్తేపి గణ్హాతియేవ. అథస్స ఇతరో థోకం కుపితో హుత్వా మఙ్కుభావం ఉప్పాదేతుకామో వదతి – “అయం అత్తనో ధమ్మతాయ చీవరాదీని న లభతి, అమ్హే నిస్సాయ లభతీ”తి. ఏవం పుగ్గలో **దత్వా అవజానాతి** నామ. ఏకో పన ఏకేన సద్ధిం ద్వే తీణి వస్సాని వసన్తో పుబ్బే తం పుగ్గలం గరుం కత్వా పచ్ఛా గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే చిత్తీకారం న కరోతి, ఆసనాపి న వుట్ఠాతి, ఉపట్ఠానమ్పి న గచ్ఛతి. ఏవం పుగ్గలో **సంవాసేన అవజానాతి** నామ.

ఆధేయ్యముఖోతి ఆదితో ధేయ్యముఖో. పఠమవచనస్మింయేవ ఠపితముఖోతి అత్థో. **అధిముచ్చితా హోతీతి** సద్ధాతా హోతి. తత్రాయం నయో – ఏకో పుగ్గలో సారుప్పంయేవ భిక్ఖుం ‘అసారుప్పో ఏసో’తి కథేతి, తం సుత్వా ఏస నిట్ఠం గచ్ఛతి. పున అఞ్ఞేన సభాగేన భిక్ఖునా ‘సారుప్పో అయ’న్తి వుత్తేపి తస్స వచనం న గణ్హాతి “అసుకేన నామ ‘అసారుప్పో అయ’న్తి అమ్హాకం కథిత”న్తి పురిమభిక్ఖునోవ కథం గణ్హాతి. అపరోపిస్స దుస్సీలం ‘సీలవా’తి కథేతి. తస్స వచనం సద్దహిత్వా పున అఞ్ఞేన “అసారుప్పో ఏస భిక్ఖు, నాయం తుమ్హాకం సన్తికం ఉపసఙ్కమితుం యుత్తో”తి వుత్తోపి తస్స వచనం అగ్గహేత్వా పురిమస్సేవ కథం గణ్హాతి. అపరో వణ్ణమ్పి కథితం గణ్హాతి, అవణ్ణమ్పి కథితం గణ్హాతియేవ. అయమ్పి ఆధేయ్యముఖోయేవ నామ. ఆధాతబ్బముఖో యం యం సుణాతి, తత్థ తత్థ ఠపితముఖోతి అత్థో.

లోలోతి సద్ధాదీనం ఇత్తరకాలట్ఠితికత్తా అస్సద్ధియాదీహి లులితభావేన లోలో. **ఇత్తరసద్ధోతి** పరిత్తసద్ధో, అపరిపుణ్ణసద్ధో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన పునప్పునం భజనవసేన సద్ధావ **భత్తి. పేమం** సద్ధాపేమం గేహసితపేమమ్పి వట్టతి. **పసాదో** సద్ధాపసాదోవ. **ఏవం పుగ్గలో లోలో హోతీతి** ఏవం ఇత్తరసద్ధాదితాయ పుగ్గలో లోలో నామ హోతి. హలిద్దిరాగో వియ , థుసరాసిమ్హి కోట్టితఖాణుకో వియ, అస్సపిట్ఠియం ఠపితకుమ్భణ్డం వియ చ అనిబద్ధట్ఠానో ముహుత్తేన పసీదతి, ముహుత్తేన కుప్పతి.

మన్దో మోమూహోతి అఞ్ఞాణభావేన మన్దో అవిసదతాయ మోమూహో. మహామూళ్హోతి అత్థో.

౧౯౩. యోధాజీవూపమేసు – **యోధాజీవాతి** యుద్ధూపజీవినో. **రజగ్గన్తి** హత్థిఅస్సాదీనం పాదప్పహారభిన్నాయ భూమియా ఉగ్గతం రజక్ఖన్ధం. **న సన్థమ్భతీతి** సన్థమ్భిత్వా ఠాతుం న సక్కోతి. **సహతి రజగ్గన్తి** రజక్ఖన్ధం దిస్వాపి అధివాసేతి. **ధజగ్గన్తి** హత్థిఅస్సాదిపిట్ఠేసు వా రథేసు వా ఉస్సాపితానం ధజానం అగ్గం. **ఉస్సారణన్తి** హత్థిఅస్సరథాదీనఞ్చేవ బలకాయస్స చ ఉచ్చాసద్దమహాసద్దం. **సమ్పహారేతి** సమాగతే అప్పమత్తకేపి పహారే. **హఞ్ఞతీతి** విహఞ్ఞతి, విఘాతం ఆపజ్జతి. **బ్యాపజ్జతీతి** విపత్తిం ఆపజ్జతి, పకతిభావం జహతి. **సహతి సమ్పహారన్తి** ద్వే తయో పహారే పత్వాపి సహతి, అధివాసేతి . **తమేవ సఙ్గామసీసన్తి** తమేవ జయఖన్ధావారట్ఠానం. **అజ్ఝావసతీతి** సత్తాహమత్తం అభిభవిత్వా ఆవసతి. కిం

కారణా? లద్ధప్పహారానం పహారజగ్గనత్థఞ్చేవ కతకమ్మానం విసేసం ఞత్వా ఠానన్తరదానత్థఞ్చ ఇస్సరియసుఖానుభవనత్థఞ్చ.

౧౯౪. ఇదాని యస్మా సత్థు యోధాజీవేహి కిచ్చం నత్థి, ఇమస్మిం పన సాసనే తథారూపే పఞ్చ పుగ్గలే దస్సేతుం ఇదం ఓపమ్మం ఆభతం, తస్మా తే పుగ్గలే దస్సేన్తో **ఏవమేవన్తి**ఆదిమాహ.

తత్థ **సంసీదతీతి** మిచ్ఛావితక్కస్మిం విసీదతి, అనుపవిసతి. **న సక్కోతి బ్రహ్మచరియం సన్ధారేతున్తి** బ్రహ్మచరియవాసం అనుపచ్ఛిజ్జమానం గోపేతుం న సక్కోతి. **సిక్ఖాదుబ్బల్యం ఆవికత్వాతి** సిక్ఖాయ దుబ్బలభావం పకాసేత్వా. **కిమస్స రజగ్గస్మిన్తి** కిం తస్స పుగ్గలస్స రజగ్గం నామాతి వదతి. **అభిరూపాతి** అభిరూపవతీ. **దస్సనీయాతి** దస్సనయోగ్గా. **పాసాదికాతి** దస్సనేనేవ చిత్తప్పసాదావహా. **పరమాయాతి** ఉత్తమాయ. **వణ్ణపోక్ఖరతాయాతి** సరీరవణ్ణేన చేవ అఙ్గసణ్ఠానేన చ.

౧౯౬. **ఊహసతీతి** అవహసతి. **ఉల్లపతీతి** కథేతి. **ఉజ్జగ్ఘతీతి** పాణిం పహరిత్వా మహాహసితం హసతి. **ఉప్పణ్డేతీతి** ఉప్పణ్డనకథం కథేతి.

౧౯౭. **అభినిసీదతీతి** అభిభవిత్వా సన్తికే వా ఏకాసనే వా నిసీదతి. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. **అజ్ఝోత్థరతీతి** అవత్థరతి.

౧౯౮. **వినివేఠేత్వా వినిమోచేత్వాతి** గహితట్ఠానతో తస్స హత్థం వినివేఠేత్వా చేవ, మోచేత్వా చ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౧౯౯. పిణ్డపాతికేసు – **మన్దత్తా మోమూహత్తాతి** నేవ సమాదానం జానాతి, న ఆనిసంసం; అత్తనో పన మన్దత్తా మోమూహత్తా అఞ్ఞాణేనేవ పిణ్డపాతికో హోతి. **పాపిచ్ఛో ఇచ్ఛాపకతోతి** పిణ్డపాతికస్స మే సతో ‘‘అయం పిణ్డపాతికో’’తి చతుపచ్చయసక్కారం కరిస్సన్తి. లజ్జీ, అప్పిచ్ఛోతిఆదీహి చ గుణేహి సమ్భావేస్సన్తీతి. ఏవం పాపికాయ ఇచ్ఛాయ ఠత్వా తాయ పాపిచ్ఛాయ అభిభూతో హుత్వా పిణ్డపాతికో హోతి. ఉమ్మాదవసేన పిణ్డాయ చరన్తో పన **ఉమ్మాదా చిత్తవిక్ఖేపా పిణ్డపాతికో** నామ హోతి. **వణ్ణితన్తి** ఇదం పిణ్డపాతికఙ్గం నామ బుద్ధేహి చ బుద్ధసావకేహి చ వణ్ణితం పసత్థన్తి పిణ్డపాతికో హోతి. **అప్పిచ్ఛతంయేవ నిస్సాయాతిఆదీసు** – ‘‘ఇతి అప్పిచ్ఛో భవిస్సామి, ఇదం మే పిణ్డపాతికఙ్గం అప్పిచ్ఛతాయ సంవత్తిస్సతి; ‘ఇతి సన్తుట్ఠో భవిస్సామి ఇదం మే పిణ్డపాతికఙ్గం సన్తుట్ఠియా సంవత్తిస్సతి’; ‘ఇతి కిలేసే సంలిఖిస్సామి’, ఇదం మే పిణ్డపాతికఙ్గం కిలేససల్లేఖనత్థాయ సంవత్తిస్సతీ’’తి పిణ్డపాతికో హోతి. **ఇదమత్థితన్తి** ఇమాయ కల్యాణాయ పటిపత్తియా అత్థికభావం, ఇమినా వా పిణ్డపాతమత్తేన అత్థికభావం. యం యం లద్ధం తేన తేనేవ యాపనభావం నిస్సాయాతి అత్థో. **అగ్గోతి** జేట్ఠకో. సేసాని తస్సేవ వేవచనాని.

గవా ఖీరన్తి గావితో ఖీరం నామ హోతి, న వినా గావియా. **ఖీరమ్హా దధీతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **ఏవమేవన్తి** యథా ఏతేసు పఞ్చసు గోరసేసు సప్పిమణ్డో అగ్గో; ఏవమేవం ఇమేసు పఞ్చసు పిణ్డపాతికేసు య్వాయం అప్పిచ్ఛతాదీని నిస్సాయ పిణ్డపాతికో హోతి. అయం అగ్గో చ సేట్ఠో చ పామోక్ఖో చ ఉత్తమో చ పవరో చ. ఇమేసు పన పఞ్చసు పిణ్డపాతికేసు ద్వేవ జనా పిణ్డపాతికా , తయో న పిణ్డపాతికా. నామమత్తేన పన పిణ్డపాతికాతి వేదితబ్బా. **ఖలుపచ్ఛాభత్తికాదీసుపి** ఏసేవ నయోతి.

పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా.

౬. ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౨. ఛక్కే – **తత్రాతి** తేసు ఛసు పుగ్గలేసు. **సమ్మాసమ్బుద్ధో తేన దట్ఠబ్బోతి** సో పుగ్గలో తేన అనాచరియకేన అత్తనా ఉప్పాదితేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సబ్బఞ్ఞుబుద్ధో దట్ఠబ్బో.

పచ్చేకసమ్బుద్ధో తేనాతిఆదీసుపి తేన పచ్చేకసమ్బోధిఞాణేన సో పుగ్గలో పచ్చేకసమ్బుద్ధో. తేన సావకపారమీఞాణేన తే పుగ్గలా సారిపుత్తమోగ్గల్లానా. తేన దుక్ఖస్స అన్తకరణేన తే పుగ్గలా అవసేసా అరహన్తో. తేన ఇత్థత్తం అనాగమనేన సో పుగ్గలో అనాగామీ. తేన ఇత్థత్తం ఆగమనేన తే పుగ్గలా సోతాపన్నసకదాగామినో దట్ఠబ్బాతి.

ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా.

౭. సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౩. సత్తకే – **సకిం నిముగ్గోతి** ఏకవారం నిముగ్గో. **ఏకన్తకాళకేహీతి** ఏకన్తేనేవ కాళకేహి నత్థికవాదఅహేతుకవాదఅకిరియవాదసఙ్ఖాతేహి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మేహి. **ఏవం పుగ్గలో**తి ఇమినా కారణేన పుగ్గలో ఏకవారం నిముగ్గో తథా నిముగ్గోవ హోతి. ఏతస్స హి పున భవతో వుట్ఠానం నామ నత్థీతి వదన్తి. మక్ఖలిగోసాలాదయో వియ హేట్ఠా నరకగ్గీనంయేవ ఆహారో హోతి.

సాహు సద్ధా కుసలేసు ధమ్మేసూతి కుసలధమ్మేసు సద్ధా నామ సాధులద్ధికాతి ఉమ్ముజ్జతి. సో తావతకేనేవ కుసలేన ఉమ్ముజ్జతి నామ. **సాధు హిరీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **హాయతియేవా**తి చఙ్కవారే ఆసిత్తఉదకం వియ ఏకన్తేన పరిహాయతేవ. **ఏవం పుగ్గలో**తి ఏవం సాహు సద్ధాతి. ఇమేసం సద్ధాదీనం వసేన ఏకవారం ఉమ్ముజ్జిత్వా తేసం పరిహానియా పున నిముజ్జతియేవ, దేవదత్తాదయో వియ. దేవదత్తో హి అట్ఠ సమాపత్తియో, పఞ్చ చ అభిఞ్ఞాయో నిబ్బత్తేత్వాపి పున బుద్ధానం పటికణ్టకతాయ తేహి గుణేహి పరిహీనో రుహిరుప్పాదకమ్మం సఙ్ఘభేదకమ్మఞ్చ కత్వా కాయస్స భేదా దుతియచిత్తవారేన నిరయే నిబ్బత్తి. కోకాలికో ద్వే అగ్గసావకే ఉపవదిత్వా పదుమనిరయే నిబ్బత్తో.

నేవ హాయతి నో వడ్ఢతీతి అప్పహోనకకాలేపి న హాయతి, పహోనకకాలేపి న వడ్ఢతి. ఉభయమ్పి పనేతం అగారికేనపి అనగారికేనపి దీపేతబ్బం. ఏకచ్చో హి అగారికో అప్పహోనకకాలే పక్ఖికభత్తం వా సలాకభత్తం వా వస్సావాసికం వా ఉపనిబన్ధాపేతి. సో పచ్ఛా పహోనకకాలేపి పక్ఖికభత్తాదిమత్తమేవ పవత్తేతి. అనగారికోపి ఆదిమ్హి అప్పహోనకకాలే ఉద్దేసం వా ధుతఙ్గం వా గణ్హాతి, మేధాబలవీరియసమ్పత్తియా పహోనకకాలేపి తతో ఉత్తరిం న కరోతి. **ఏవం పుగ్గలో**తి ఏవం ఇమాయ సద్ధాదీనం ఠితియా పుగ్గలో ఉమ్ముజ్జిత్వా ఠితో నామ హోతి.

ఉమ్ముజ్జిత్వా విపస్సతి విలోకేతీతి సోతాపన్నో పుగ్గలో ఉట్ఠహిత్వా గమనమగ్గం గన్తబ్బం దిసం వా ఆలోకేతి నామ.

ఉమ్ముజ్జిత్వా పతరతీతి సకదాగామిపుగ్గలో కిలేసతనుతాయ ఉట్ఠహిత్వా గన్తబ్బదిసాభిముఖో పతరతి నామ.

పతిగాధప్పత్తో హోతీతి అనాగామిపుగ్గలో ఉట్ఠాయ విలోకేత్వా పతరిత్వా గన్త్వా ఏకస్మిం ఠానే పతిట్ఠాపత్తో నామ హోతి, తిట్ఠతి, న పునాగచ్ఛతి.

తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతీతి సబ్బకిలేసోఘం తరిత్వా పరతీరం గన్త్వా నిబ్బానథలే ఠితో నామ హోతి. ఇమే పన సత్త పుగ్గలా ఉదకోపమేన దీపితా.

సత్త కిర జఙ్ఘవాణిజా అద్ధానమగ్గపటిపన్నా అన్తరామగ్గే ఏకం పుణ్ణనదిం పాపుణింసు. తేసు పఠమం ఓతిణ్ణో ఉదకభీరుకో పురిసో ఓతిణ్ణట్ఠానేయేవ నిముజ్జిత్వా పున ఉట్ఠాతుం నాసక్ఖి, అన్తోయేవ మచ్ఛకచ్ఛపభక్ఖో జాతో. దుతియో ఓతిణ్ణట్ఠానే నిముజ్జిత్వా సకిం ఉట్ఠహిత్వా పున నిముగ్గో ఉట్ఠాతుం నాసక్ఖి, అన్తోయేవ మచ్ఛకచ్ఛపభక్ఖో జాతో. తతియో నిముజ్జిత్వా ఉట్ఠహి. సో మజ్ఝే నదియా ఠత్వా నేవ ఓరతో ఆగన్తుం, న పరతో గన్తుం అసక్ఖి . చతుత్థో ఉట్ఠాయ ఠితో ఉత్తరణతిత్థం ఓలోకేసి. పఞ్చమో ఓతరణతిత్థం ఓలోకేత్వా పతరి. ఛట్ఠో తరిత్వా పారిమతీరం గన్త్వా కటిప్పమాణే ఉదకే ఠితో. సత్తమో పారిమతీరం గన్త్వా గన్ధచుణ్ణాదీహి న్హాత్వా వరవత్థాని నివాసేత్వా సురభివిలేపనం విలిమ్పిత్వా నీలుప్పలాదీని పిళన్ధిత్వా నానాలఙ్కారపటిమణ్డితో మహానగరం పవిసిత్వా పాసాదవరమారుయ్హ ఉత్తమభోజనం భుఞ్జి.

తత్థ సత్త జఙ్ఘవాణిజా వియ ఇమే సత్త పుగ్గలా. నదీ వియ వట్టం. పఠమస్స ఉదకభీరుకస్స పురిసస్స ఓతిణ్ణట్ఠానేయేవ నిముజ్జనం వియ మిచ్ఛాదిట్ఠికస్స వట్టే నిముజ్జనం. ఉమ్ముజ్జిత్వా నిముగ్గపురిసో వియ సద్ధాదీనం ఉప్పత్తిమత్తకేన ఉమ్ముజ్జిత్వా తేసం పరిహానియా నిముగ్గపుగ్గలో. మజ్ఝే నదియా ఠితో వియ సద్ధాదీనం ఠితియా ఠితపుగ్గలో. ఉత్తరణతిత్థం ఓలోకేన్తో వియ గన్తబ్బమగ్గం గన్తబ్బదిసం వా ఓలోకేన్తో సోతాపన్నో. పతరితపురిసో వియ కిలేసతనుతాయ పతరన్తో సకదాగామీ. తరిత్వా కటిమత్తే ఉదకే ఠితపురిసో వియ అనావత్తితధమ్మతాయ ఠితో అనాగామీ. న్హాత్వా పారిమతీరం ఉత్తరిత్వా థలే ఠితపురిసో వియ చత్తారో ఓఘే అతిక్కమిత్వా నిబ్బానథలే ఠితో ఖీణాసవబ్రాహ్మణో. థలే ఠితపురిసస్స నగరం పవిసిత్వా పాసాదవరం ఆరుయ్హ ఉత్తమభోజనభుఞ్జనం వియ ఖీణాసవస్స నిబ్బానారమ్మణం ఫలసమాపత్తిం అప్పేత్వా వీతినామనం వేదితబ్బం. ఉభతోభాగవిముత్తాదయో హేట్ఠా పకాసితాయేవాతి.

సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా.

౨౦౭. అట్ఠకనవకనిద్దేసాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా.

౧౦. దసకనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౯. దసకనిద్దేసే – **ఇధా**తి కామావచరభూమియం. కామావచరభూమియఞ్హి సత్తక్ఖత్తుపరమాదీనం కామావచరభూమియఞ్ఞేవ నిట్ఠా హోతి. కామావచరత్తభావేనేవ అరహత్తప్పత్తి చ అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తి చ హోతీతి అత్థో.

ఇధ విహాయాతి ఇధ కామావచరే అత్తభావే విహాయ సుద్ధావాసత్తభావే ఠితానం నిట్ఠా హోతీతి అత్థో. అన్తరాపరినిబ్బాయిఆదయో హి ఇధ అనాగామిఫలం పత్వా ఇతో చుతా సుద్ధావాసేసు ఉప్పజ్జిత్వా తేన అత్తభావేన అరహత్తఞ్చేవ అనుపాదిసేసనిబ్బానధాతుఞ్చ పాపుణన్తి. తేన వుత్తం – ‘‘ఇమేసం పఞ్చన్నం ఇధ విహాయ నిట్ఠా’’తి.

దసకనిద్దేసవణ్ణనా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

యం పే పుగ్గలపఞ్ఞత్తిం, లోకే అప్పటిపుగ్గలో;
నాతిసఙ్ఖేపతో సత్థా, దేసేసి తిదసాలయే.

తస్సా అట్ఠకథఞ్చేవ, దీపభాసాయ సఙ్ఖతం;
ఆగమట్ఠకథాయో చ, ఓగాహేత్వా అసేసతో.

సువిభత్తో అసంకిణ్ణో, యో యో అత్థో యహిం యహిం;
తతో తతో తం గహేత్వా, పహాయ అతివిత్థారం.

విసుద్ధిమగ్గే యం వుత్తం, తం అనాదాయ సఙ్ఖతా;
నాతిసఙ్ఖేపవిత్థార-నయేనట్ఠకథా అయం.

తం ఏతం సత్తమత్తేహి, భాణవారేహి తన్తియా;
చిరట్ఠితత్థం ధమ్మస్స, సఙ్ఖరోన్తేన యం మయా.

సమ్పత్తం కుసలం తేన, సద్ధమ్మం సుఖుమం సివం;
ఓలోకేన్తు విసుద్ధేన, పాణయో ధమ్మచక్ఖునాతి.

పుగ్గలపఞ్ఞత్తి-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

కథావత్థు-అట్ఠకథా

నిసిన్నో దేవలోకస్మిం, దేవసఙ్ఘపురక్ఖతో;
సదేవకస్స లోకస్స, సత్థా అప్పటిపుగ్గలో.

సబ్బపఞ్ఞత్తికుసలో, పఞ్ఞత్తిపరిదీపనం;
వత్వా పుగ్గలపఞ్ఞత్తిం, లోకే ఉత్తమపుగ్గలో.

యం పుగ్గలకథాదీనం, కథానం వత్థుభావతో;
కథావత్థుప్పకరణం, సఙ్ఖేపేన అదేసయీ.

మాతికాఠపనేనేవ , ఠపితస్స సురాలయే;
తస్స మోగ్గలిపుత్తేన, విభత్తస్స మహీతలే.

ఇదాని యస్మా సమ్పత్తో, అత్థసంవణ్ణనాక్కమో;
తస్మా నం వణ్ణయిస్సామి, తం సుణాథ సమాహితాతి.

నిదానకథా

యమకపాటిహీరావసానస్మిఞ్హి భగవా తిదసపురే పారిచ్ఛత్తకమూలే పణ్డుకమ్బలసిలాయం వస్సం ఉపగన్త్వా మాతరం కాయసక్ఖిం కత్వా దేవపరిసాయ అభిధమ్మకథం కథేన్తో ధమ్మసఙ్గణీవిభఙ్గధాతుకథాపుగ్గలపఞ్ఞత్తిప్పకరణాని దేసయిత్వా కథావత్థుదేసనాయ వారే సమ్పత్తే "అనాగతే మమ సావకో మహాపఞ్ఞో **మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో** నామ ఉప్పన్నం సాసనమలం సోధేత్వా తతియసఙ్గీతిం కరోన్తో భిక్ఖుసఙ్ఘస్స మజ్ఝే నిసిన్నో సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతాని పరవాదే పఞ్చాతి సుత్తసహస్సం సమోధానేత్వా ఇమం పకరణం భాజేస్సతీ"తి తస్సోకాసం కరోన్తో యా చేసా పుగ్గలవాదే తావ చతూసు పఞ్హేసు ద్విన్నం పఞ్చకానం వసేన అట్ఠముఖా వాదయుత్తి, తం ఆదిం కత్వా సబ్బకథామగ్గేసు అసమ్పుణ్ణభాణవారమత్తాయ తన్తియా మాతికం ఠపేసి. అథావసేసం అభిధమ్మకథం విత్థారనయేనేవ కథేత్వా వుత్థవస్సో సువణ్ణరజతసోపానమజ్ఝే మణిమయేన సోపానేన దేవలోకతో సఙ్కస్సనగరే ఓరుయ్హ సత్తహితం సమ్పాదేన్తో యావతాయుకం ఠత్వా అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయి.

అథస్స మహాకస్సపప్పముఖో వసీగణో అజాతసత్తురాజానం సహాయం గహేత్వా ధమ్మవినయసరీరం సఙ్గహం ఆరోపేసి. తతో వస్ససతస్స అచ్చయేన వజ్జిపుత్తకా భిక్ఖూ దస వత్థూని దీపయింసు. తాని సుత్వా కాకణ్డకస్స బ్రాహ్మణస్స పుత్తో యసత్థేరో సుసునాగపుత్తం కాలాసోకం నామ రాజానం సహాయం గహేత్వా ద్వాదసన్నం భిక్ఖుసతసహస్సానం అన్తరే సత్తథేరసతాని ఉచ్చినిత్వా తాని దసవత్థూని మద్దిత్వా ధమ్మవినయసరీరం సఙ్గహం ఆరోపేసి.

తేహి పన ధమ్మసఙ్గాహకత్థేరేహి నిగ్గహితా దససహస్సా వజ్జిపుత్తకా భిక్ఖూ పక్ఖం పరియేసమానా అత్తనో అనురూపం దుబ్బలపక్ఖం లభిత్వా విసుం మహాసఙ్ఘికాచరియకులం నామ అకంసు . తతో భిజ్జిత్వా అపరాని ద్వే ఆచరియకులాని జాతాని – గోకులికా చ ఏకబ్యోహారికా చ. గోకులికనికాయతో భిజ్జిత్వా అపరాని ద్వే ఆచరియకులాని జాతాని – పణ్ణత్తివాదా చ బాహులియా చ. బహుస్సుతికాతిపి తేసంయేవ నామం. తేసంయేవ అన్తరే చేతియవాదా నామ అపరే ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా. ఏవం మహాసఙ్ఘికాచరియకులతో దుతియే వస్ససతే పఞ్చాచరియకులాని ఉప్పన్నాని. తాని మహాసఙ్ఘికేహి సద్ధిం ఛ హోన్తి.

తస్మింయేవ దుతియే వస్ససతే థేరవాదతో భిజ్జిత్వా ద్వే ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా – మహిసాసకా చ వజ్జిపుత్తకా చ. తత్థ వజ్జిపుత్తకవాదతో భిజ్జిత్వా అపరే చత్తారో ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా – ధమ్ముత్తరియా, భద్రయానికా, ఛన్నాగారికా, సమితియాతి. పున తస్మింయేవ దుతియే వస్ససతే మహిసాసకవాదతో భిజ్జిత్వా సబ్బత్థివాదా ధమ్మగుత్తికాతి ద్వే ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా. పున సబ్బత్థివాదకులతో భిజ్జిత్వా కస్సపికా నామ జాతా. కస్సపికేసు భిన్నేసు అపరే సఙ్కన్తికా నామ జాతా. సఙ్కన్తికేసు భిన్నేసు సుత్తవాదా నామ జాతాతి థేరవాదతో భిజ్జిత్వా ఇమే ఏకాదస ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా. తే థేరవాదేహి సద్ధిం ద్వాదస హోన్తి. ఇతి ఇమే చ ద్వాదస, మహాసఙ్ఘికానఞ్చ ఛ ఆచరియవాదాతి సబ్బేవ అట్ఠారస ఆచరియవాదా దుతియే వస్ససతే ఉప్పన్నా. అట్ఠారస నికాయాతిపి, అట్ఠారసాచరియకులానీతిపి ఏతేసంయేవ నామం. ఏతేసు పన సత్తరస వాదా భిన్నకా, థేరవాదో అసమ్భిన్నకోతి వేదితబ్బో. వుత్తమ్పి చేతం **దీపవంసే** –

"నిక్కడ్ఢితా పాపభిక్ఖూ, థేరేహి వజ్జిపుత్తకా;

అఞ్ఞం పక్ఖం లభిత్వాన, అధమ్మవాదీ బహూ జనా.

“దససహస్సా సమాగన్త్వా, అకంసు ధమ్మసఙ్గహం;
తస్మాయం ధమ్మసఙ్గీతి, మహాసఙ్గీతి వుచ్చతి.

“మహాసఙ్గీతికా భిక్ఖూ, విలోమం అకంసు సాసనే;
భిన్దిత్వా మూలసఙ్గహం, అఞ్ఞం అకంసు సఙ్గహం.

“అఞ్ఞత్ర సఙ్గహితా సుత్తం, అఞ్ఞత్ర అకరింసు తే;
అత్థం ధమ్మఞ్చ భిన్దింసు, వినయే నికాయేసు చ పఞ్చసు.

“పరియాయదేసితఞ్చాపి, అథో నిప్పరియాయదేసితం;
నీతత్థఞ్చేవ నేయ్యత్థం, అజానిత్వాన భిక్ఖవో.

“అఞ్ఞం సన్ధాయ భణితం, అఞ్ఞం అత్థం ఠపయింసు తే;
బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ తే భిక్ఖూ, బహుం అత్థం వినాసయుం.

“ఛడ్డేత్వాన ఏకదేసం, సుత్తం వినయగమ్భీరం;
పతిరూపం సుత్తం వినయం, తఞ్చ అఞ్ఞం కరింసు తే.

“పరివారం అత్థుద్ధారం, అభిధమ్మం ఛప్పకరణం;
పటిసమ్భిదఞ్చ నిద్దేసం, ఏకదేసఞ్చ జాతకం.

“ఏత్తకం విస్సజ్జిత్వాన, అఞ్ఞాని అకరింసు తే;
నామం లిఙ్గం పరిక్ఖారం, ఆకప్పకరణాని చ.

“పకతిభావం జహిత్వా, తఞ్చ అఞ్ఞం అకంసు తే;
పుబ్బఙ్గమా భిన్నవాదా, మహాసఙ్గీతికారకా.

“తేసఞ్చ అనుకారేన, భిన్నవాదా బహూ అహు;
తతో అపరకాలమ్హి, తస్మిం భేదో అజాయథ.

“గోకులికా ఏకబ్యోహారి, ద్విధా భిజ్జిత్థ భిక్ఖవో;
గోకులికానం ద్వే భేదా, అపరకాలమ్హి జాయథ.

“బహుస్సుతికా చ పఞ్ఞత్తి, ద్విధా భిజ్జిత్థ భిక్ఖవో;
చేతియా చ పునవాదీ, మహాసఙ్గీతిభేదకా.

“పఞ్చవాదా ఇమే సబ్బే, మహాసఙ్గీతిమూలకా;
అత్థం ధమ్మఞ్చ భిన్దింసు, ఏకదేసఞ్చ సఙ్గహం.

“గన్థఞ్చ ఏకదేసమ్హి, ఛడ్డేత్వా అఞ్ఞం అకంసు తే;
నామం లిఙ్గం పరిక్ఖారం, ఆకప్పకరణాని చ.

“పకతిభావం జహిత్వా, తఞ్చ అఞ్ఞం అకంసు తే;
విసుద్ధత్థేరవాదమ్హి, పున భేదో అజాయథ.

“మహిసాసకా వజ్జిపుత్తకా, ద్విధా భిజ్జిత్థ భిక్ఖవో;
వజ్జిపుత్తకవాదమ్హి, చతుధా భేదో అజాయథ.

“ధమ్ముత్తరికా భద్దయానికా, ఛన్నాగారికా చ సమితి;
మహిసాసకానం ద్వే భేదా, అపరకాలమ్హి అజాయథ.

“సబ్బత్థివాదా ధమ్మగుత్తా, ద్విధా భిజ్జిత్థ భిక్ఖవో;
సబ్బత్థివాదానం కస్సపికా, సఙ్కన్తికస్సపికేన చ.

“సఙ్కన్తికానం సుత్తవాదీ, అనుపుబ్బేన భిజ్జథ;
ఇమే ఏకాదస వాదా, సమ్భిన్నా థేరవాదతో.

“అత్థం ధమ్మఞ్చ భిన్దింసు, ఏకదేసఞ్చ సఙ్గహం;
గన్థఞ్చ ఏకదేసమ్హి, ఛడ్డేత్వా అఞ్ఞం అకంసు తే.

“నామం లిఙ్గం పరిక్ఖారం, ఆకప్పకరణాని చ;
పకతిభావం జహిత్వా, తఞ్చ అఞ్ఞం అకంసు తే.

“సత్తరస భిన్నవాదా, ఏకవాదో అభిన్నకో;
సబ్బేవట్ఠారస హోన్తి, భిన్నవాదేన తే సహ.

“నిగ్రోధోవ మహారుక్ఖో, థేర వాదానముత్తమో;
అనూనం అనధికఞ్చ, కేవలం జినసాసనం.

“సన్తకా వియ రుక్ఖమ్హి, నిబ్బత్తా వాదసేసకా;
పఠమే వస్ససతే నత్థి, దుతియే వస్ససతన్తరే;
భిన్నా సత్తరస వాదా, ఉప్పన్నా జినసాసనే”తి.

అపరాపరం పన హేమవతికా, రాజగిరికా, సిద్ధత్థికా, పుబ్బసేలియా, అపరసేలియా, వాజిరియాతి అఞ్ఞేపి ఛ ఆచరియవాదా ఉప్పన్నా. తే ఇధ అనధిప్పేతా. పురిమకానం పన అట్ఠారసన్నం ఆచరియవాదానం వసేన పవత్తమానే సాసనే పటిలద్ధసద్ధో అసోకో ధమ్మరాజా దివసే దివసే బుద్ధపూజాయ సతసహస్సం, ధమ్మపూజాయ సతసహస్సం, సఙ్ఘపూజాయ సతసహస్సం, అత్తనో ఆచరియస్స నిగ్రోధత్థేరస్స సతసహస్సం, చతూసు ద్వారేసు భేసజ్జత్థాయ సతసహస్సన్తి పఞ్చసతసహస్సాని పరిచ్చజన్తో సాసనే ఉళారం లాభసక్కారం పవత్తేసి.

తిత్థియా హతలాభసక్కారా అన్తమసో ఘాసచ్ఛాదనమత్తమ్పి అలభన్తా లాభసక్కారం పత్థయమానా భిక్ఖూసు పబ్బజిత్వా సకాని సకాని దిట్ఠిగతాని – "అయం ధమ్మో, అయం వినయో, ఇదం సత్థుసాసన"న్తి దీపేన్తి. పబ్బజ్జం అలభమానాపి సయమేవ కేసే ఛిన్దిత్వా కాసాయాని వత్థాని అచ్ఛాదేత్వా విహారేసు విచరన్తా ఉపోసథకమ్మాదికరణకాలే సఙ్ఘమజ్ఝం పవిసన్తి. తే భిక్ఖుసఙ్ఘేన ధమ్మేన వినయేన సత్థుసాసనేన నిగ్గయ్హమానాపి ధమ్మవినయానులోమాయ పటిపత్తియా అసణ్ఠహన్తా అనేకరూపం సాసనస్స అబ్బుదఞ్చ మలఞ్చ కణ్టకఞ్చ సముట్ఠాపేన్తి. కేచి అగ్గిం పరిచరన్తి, కేచి పఞ్చాతపే తపన్తి, కేచి ఆదిచ్చం అనుపరివత్తన్తి, కేచి "ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ వోభిన్దిస్సామా"తి తథా తథా పగ్గణ్హింసు. తదా భిక్ఖుసఙ్ఘో న తేహి సద్ధిం ఉపోసథం వా పవారణం వా అకాసి. అసోకారామే సత్త వస్సాని ఉపోసథో ఉపచ్ఛిజ్జి.

రాజా "ఆణాయ కారేస్సామీ"తి వాయమన్తోపి కారేతుం నాసక్ఖి, అఞ్ఞదత్థు దుగ్గహితగాహినా బాలేన అమచ్చేన అనేకేసు భిక్ఖూసు జీవితా వోరోపితేసు విప్పటిసారీ అహోసి. సో తఞ్చ విప్పటిసారం తఞ్చ సాసనే ఉప్పన్నం అబ్బుదం వూపసమేతుకామో "కో ను ఖో ఇమస్మిం అత్థే పటిబలో"తి సఙ్ఘం పుచ్ఛిత్వా "మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో, మహారాజా"తి సుత్వా సఙ్ఘస్స వచనేన అహోగఙ్గాపబ్బతతో థేరం పక్కోసాపేత్వా ఇద్ధిపాటిహారియదస్సనేన థేరస్స ఆనుభావే నిబ్బిచికిచ్ఛో అత్తనో కుక్కుచ్చం పుచ్ఛిత్వా విప్పటిసారం వూపసమేసి. థేరోపి తం రాజుయ్యానేయేవ వసన్తో సత్త దివసాని సమయం ఉగ్గణ్హాపేసి. సో ఉగ్గహితసమయో సత్తమే దివసే అసోకారామే భిక్ఖుసఙ్ఘం సన్నిపాతాపేత్వా సాణిపాకారం పరిక్ఖిపాపేత్వా సాణిపాకారన్తరే నిసిన్నో ఏకలద్ధికే ఏకలద్ధికే భిక్ఖూ ఏకతో ఏకతో కారేత్వా ఏకమేకం భిక్ఖుసమూహం పక్కోసాపేత్వా పుచ్ఛి – "భన్తే, కింవాదీ సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి? తతో సస్సతవాదినో – "సస్సతవాదీ"తి ఆహంసు. ఏకచ్చసస్సతికా, అన్తానన్తికా, అమరావిక్ఖేపికా, అధిచ్చసముప్పన్నికా, సఞ్ఞీవాదా, అసఞ్ఞీవాదా, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా, ఉచ్ఛేదవాదా, దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా – "దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదీ"తి ఆహంసు. రాజా పఠమమేవ సమయస్స ఉగ్గహితత్తా నయిమే భిక్ఖూ అఞ్ఞతిత్థియా ఇమేతి ఞత్వా తేసం సేతకాని వత్థాని దత్వా ఉప్పబ్బాజేసి. తే సబ్బేపి సట్ఠిసహస్సా అహేసుం.

అథఞ్ఞే భిక్ఖూ పక్కోసాపేత్వా పుచ్ఛి – "కింవాదీ, భన్తే, సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి? "విభజ్జవాదీ, మహారాజా"తి. ఏవం వుత్తే రాజా థేరం పుచ్ఛి – "విభజ్జవాదీ, భన్తే, సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి? "ఆమ, మహారాజా"తి. తతో రాజా 'సుద్ధం దాని, భన్తే, సాసనం, కరోతు భిక్ఖుసఙ్ఘో ఉపోసథ'న్తి ఆరక్ఖం దత్వా నగరం పావిసి. సమగ్గో సఙ్ఘో సన్నిపతిత్వా ఉపోసథం అకాసి. తస్మిం సన్నిపాతే సట్ఠిభిక్ఖుసతసహస్సాని అహేసుం. తస్మిం సమాగమే మోగ్గలిపుత్తతిస్సత్థేరో యాని చ తదా ఉప్పన్నాని వత్థూని, యాని చ ఆయతిం ఉప్పజ్జిస్సన్తి, సబ్బేసమ్పి తేసం పటిబాహనత్థం సత్థారా దిన్ననయవసేనేవ తథాగతేన ఠపితమాతికం విభజన్తో సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతాని పరవాదే పఞ్చాతి సుత్తసహస్సం ఆహరిత్వా ఇమం పరప్పవాదమథనం ఆయతిలక్ఖణం **కథావత్థుప్పకరణం** అభాసి.

తతో సట్ఠిసతసహస్ససఙ్ఖ్యేసు భిక్ఖూ ఉచ్చినిత్వా తిపిటకపరియత్తిధరానం పభిన్నపటిసమ్భిదానం భిక్ఖూనం సహస్సమేకం గహేత్వా యథా మహాకస్సపత్థేరో చ యసత్థేరో చ ధమ్మఞ్చ వినయఞ్చ సఙ్గాయింసు; ఏవమేవ సఙ్గాయన్తో సాసనమలం విసోధేత్వా తతియసఙ్గీతిం అకాసి. తత్థ అభిధమ్మం సఙ్గాయన్తో ఇమం యథాభాసితం పకరణం సఙ్గహం ఆరోపేసి. తేన వుత్తం –

"యం పుగ్గలకథాదీనం, కథానం వత్థుభావతో;

కథావత్థుప్పకరణం, సఙ్ఖేపేన అదేసయీ.

"మాతికాఠపనేనేవ, ఠపితస్స సురాలయే;

తస్స మోగ్గలిపుత్తేన, విభత్తస్స మహీతలే.

"ఇదాని యస్మా సమ్పత్తో, అత్థసంవణ్ణనాక్కమో;

తస్మా నం వణ్ణయిస్సామి, తం సుణాథ సమాహితా"తి.

నిదానకథా నిట్ఠితా.

మహావగ్గో

౧. పుగ్గలకథా

౧. సుద్ధసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧. తత్థ **పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా**తి అయం పుచ్ఛా. **ఆమన్తా**తి అయం పటిజాననా. కస్స పనాయం పుచ్ఛా, కస్స పటిజాననాతి? అసుకస్సాతి న వత్తబ్బా. భగవతా హి ఇమస్మిం పకరణే నానప్పకారానం లద్ధీనం విసోధనత్థం తన్తివసేన మాతికా ఠపితా. సా థేరేన సత్థారా దిన్ననయే ఠత్వా తన్తివసేన విభత్తా. న హి థేరో యత్తకా ఏత్థ వాదమగ్గా దస్సితా, తత్తకేహి వాదీహి సద్ధిం వాదేన విగ్గాహికకథం కథేసి. ఏవం సన్తేపి పన తాసం తాసం కథానం అత్థస్స సుఖావధారణత్థం సకవాదీపుచ్ఛా, పరవాదీపుచ్ఛా, సకవాదీపటిఞ్ఞా, పరవాదీపటిఞ్ఞాతి ఏవం విభాగం దస్సేత్వావ అత్థవణ్ణనం కరిస్సామ.

పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి హి అయం సకవాదీపుచ్ఛా. తాయ "యే అత్థి పుగ్గలోతి ఏవంలద్ధికా పుగ్గలవాదినో, తే ఏవం పుచ్ఛితబ్బా"తి దీపేతి. కే పన పుగ్గలవాదినోతి? సాసనే వజ్జిపుత్తకా చేవ సమితియా చ బహిద్ధా చ బహూ అఞ్ఞతిత్థియా. తత్థ **పుగ్గలో**తి అత్తా, సత్తో జీవో. **ఉపలబ్భతీ**తి పఞ్ఞాయ ఉపగన్త్వా లబ్భతి, ఞాయతీతి అత్థో. **సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా**తి ఏత్థ **సచ్చికట్ఠో**తి మాయామరీచిఆదయో వియ అభూతాకారేన అగ్గహేతబ్బో భూతట్ఠో. **పరమత్థో**తి అనుస్సవాదివసేన అగ్గహేతబ్బో ఉత్తమత్థో. ఉభయేనాపి యో పరతో "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, రూపఞ్చ ఉపలబ్భతీ"తిఆదినా ఖన్ధాయతనధాతుఇన్ద్రియవసేన సత్తపఞ్ఞాసవిధో ధమ్మప్పభేదో దస్సితో . యథా సో భూతేన సభావట్ఠేన ఉపలబ్భతి, ఏవం తవ పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పుచ్ఛతి. పరవాదీ **ఆమన్తా**తి పటిజానాతి. పటిజాననఞ్హి కత్థచి "ఆమ, భన్తే"తి ఆగచ్ఛతి, కత్థచి "ఆమో"తి పటిజాననం ఆగచ్ఛతి. ఇధ పన "ఆమన్తా"తి ఆగతం. తత్రాయం అధిప్పాయో – సో హి యం తం పరతో వుత్తం భగవతా – "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తి సుత్తం ఆగతం, తం గహేత్వా యస్మా పన భగవా సచ్చవాదీ న విసంవాదనపురేక్ఖారో వాచం భాసతి, నాపి అనుస్సవాదివసేన ధమ్మం దేసేతి, సదేవకం పన లోకం సయం అభిఞ్ఞా సచ్చికత్వా పవేదేతి, తస్మా యో తేన వుత్తో "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తి, సో సచ్చికట్ఠపరమత్థేనేవ అత్థీతి లద్ధిం గహేత్వా "ఆమన్తా"తి పటిజానాతి.

అథస్స తాదిసస్స లేసవచనస్స ఛలవాదస్స ఓకాసం అదదమానో సకవాదీ **యో సచ్చికట్ఠో**తిఆదిమాహ. తత్రాయం అధిప్పాయో – య్వాయం పరతో "సప్పచ్చయో అప్పచ్చయో, సఙ్ఖతో అసఙ్ఖతో, సస్సతో, అసస్సతో సనిమిత్తో అనిమిత్తో"తి ఏవం పరిదీపితో రూపాదిసత్తపఞ్ఞాసవిధో ధమ్మప్పభేదో ఆగతో; న సమ్ముతిసచ్చవసేన, నాపి అనుస్సవాదివసేన గహేతబ్బో. అత్తనో పన భూతతాయ ఏవ సచ్చికట్ఠో, అత్తపచ్చక్ఖతాయ చ పరమత్థో. తం సన్ధాయాహ – "యో సచ్చికట్ఠో పరమత్థో, తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి.

తతోతి కరణవచనమేతం, తస్మా తేన సచ్చికట్ఠపరమత్థేన సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి అయమేత్థ అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – రుప్పనాదిభేదేన వా సప్పచ్చయాదిభేదేన వా ఆకారేన యో సచ్చికట్ఠపరమత్థో ఉపలబ్భతి, కిం తే పుగ్గలోపి

తేనాకారేన ఉపలబ్భతీతి? **న హేవం వత్తబ్బే**తి అవజాననా పరవాదిస్స. సో హి తథారూపం పుగ్గలం అనిచ్ఛన్తో అవజానాతి. తత్రాయం పదచ్ఛేదో – 'న హి ఏవం వత్తబ్బే'తి, న హి ఏవన్తిపి వట్టతి. ద్విన్నమ్పి ఏవం న వత్తబ్బోతి అత్థో.

ఆజానాహి నిగ్గహన్తి సకవాదివచనం. యస్మా తే పురిమాయ వత్తబ్బపటిఞ్ఞాయ పచ్ఛిమా నవత్తబ్బపటిఞ్ఞా, పచ్ఛిమాయ చ పురిమా న సన్ధియతి, తస్మాపి నిగ్గహం పత్తో. తం నిగ్గహం దోసం అపరాధం సమ్పటిచ్ఛాహీతి అత్థో. ఏవం నిగ్గహం ఆజానాపేత్వా ఇదాని తం ఠపనాయ చేవ అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనానఞ్చ వసేన పాకటం కరోన్తో **హఞ్చి పుగ్గలో**తిఆదిమాహ. తత్థ **హఞ్చి పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ**తి యది పుగ్గలో ఉపలబ్భతి, సచే పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనాతి అత్థో. అయం తావ పరవాదీపక్ఖస్స ఠపనతో నిగ్గహపాపనారోపనానం లక్ఖణభూతా అనులోమఠపనా నామ. **తేన వత రే**తిఆది అనులోమపక్ఖే నిగ్గహస్స పాపితత్తా అనులోమపాపనా నామ. తత్థ **తేనా**తి కారణవచనం. **వతా**తి ఓకప్పనవచనం. **రే**తి ఆమన్తనవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి – తేన, రే వత్తబ్బే వత, రే హమ్భో, భద్రముఖ, తేన కారణేన వత్తబ్బోయేవాతి. **యం తత్థ వదేసీ**తిఆది అనులోమపక్ఖే నిగ్గహస్స ఆరోపితత్తా అనులోమరోపనా నామ. యం తస్స పరియోసానే మిచ్ఛాతిపదం తస్స పురతో ఇదం తే'తి ఆహరితబ్బం. ఇదం తే మిచ్ఛాతి అయఞ్హేత్థ అత్థో. పరతో చ పాళియం ఏతం ఆగతమేవ.

నో చే పన వత్తబ్బేతిఆది "న హేవం వత్తబ్బే"తి పటిక్ఖిత్తపక్ఖస్స ఠపితత్తా పటిలోమతో నిగ్గహపాపనారోపనానం లక్ఖణభూతా పటిలోమఠపనా నామ. **నో చ వత రే**తిఆది పటిలోమపక్ఖే నిగ్గహస్స పాపితత్తా పటిలోమపాపనా నామ. పున **యం తత్థ వదేసీ**తిఆది పటిలోమపక్ఖే నిగ్గహస్స ఆరోపితత్తా పటిలోమరోపనా నామ. ఇధాపి పరియోసానే మిచ్ఛాతిపదస్స పురతో ఇదం తేతి ఆహరితబ్బమేవ. పరతోపి ఏవరూపేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో.

తత్రాయం ఆదితో పట్ఠాయ సఙ్ఖేపత్థో – యది పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, తేన వత భో సో ఉపలబ్భతీతి వత్తబ్బో. యం పన తత్థ వదేసి "వత్తబ్బో ఖో పురిమపఞ్హే 'సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతీ'తి, నో చ వత్తబ్బో దుతియపఞ్హే 'తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ'"తి, ఇదం తే మిచ్ఛాతి ఏవం తావ అనులోమతో ఠపనాపాపనారోపనా హోన్తి. అథ న వత్తబ్బో దుతియపఞ్హే "తతో సో ఉపలబ్భతీ"తి, పురిమపఞ్హేపి న వత్తబ్బోవ. యం పనేత్థ వదేసి "వత్తబ్బో ఖో పురిమపఞ్హే 'సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతీ'తి, నో చ వత్తబ్బో దుతియపఞ్హే 'తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ'"తి, ఇదం తే మిచ్ఛాతి ఏవం పటిలోమతో ఠపనాపాపనారోపనా హోన్తి. ఏవమేతం నిగ్గహస్స చ అనులోమపటిలోమతో చతున్నం పాపనారోపనానఞ్చ వుత్తత్తా ఉపలబ్భతీతిఆదికం అనులోమపఞ్చకం నామ. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి అనులోమతో పాపనారోపనాహి ఏకో, పటిలోమతో పాపనారోపనాహి ఏకోతి ద్వే నిగ్గహా కతా. 'ఆజానాహి నిగ్గహ'న్తి ఏతస్సేవ పనేత్థ పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పఠమం వాదం నిస్సాయ పఠమస్స నిగ్గహస్స ద్వీహాకారేహి ఆరోపితత్తా ఏకోవాయం నిగ్గహోతి పఠమో నిగ్గహో.

౨. ఇదాని పచ్చనీకనయో హోతి. తత్థ పుచ్ఛా పరవాదిస్స. సో హి "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తి గహితత్తా "నుపలబ్భతీ"తి అసమ్పటిచ్ఛన్తో ఏవం పుచ్ఛతి. సకవాదీ యథా రూపాదిధమ్మా ఉపలబ్భన్తి, ఏవం అనుపలబ్భనీయతో **ఆమన్తా**తి పటిజానాతి. పున ఇతరో అత్తనా అధిప్పేతం సచ్చికట్ఠంయేవ సన్ధాయ **యో సచ్చికట్ఠో**తిఆదిమాహ. సమ్ముతిసచ్చపరమత్థసచ్చాని వా ఏకతో కత్వాపి ఏవమాహ. సకవాదీ 'పుగ్గలో'తి ఉపాదాపఞ్ఞత్తిసబ్భావతోపి ద్విన్నం సచ్చానం ఏకతో కత్వా పుచ్ఛితత్తాపి న **హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

ఇదాని కిఞ్చాపి తేన పఠమం పరమత్థసచ్చవసేన నుపలబ్భనీయతా సమ్పటిచ్ఛితా, పచ్ఛా సమ్ముతిసచ్చవసేన వోమిస్సకవసేన వా పటిక్ఖిత్తా. పరవాదీ పన 'నుపలబ్భతీ'తి వచనసామఞ్ఞమత్తం ఛలవాదం నిస్సాయ యం తయా పఠమం పటిఞ్ఞాతం, తం పచ్ఛా పటిక్ఖిత్తన్తి భణ్డనస్స పటిభణ్డనం వియ అత్తనో కతస్స నిగ్గహకమ్మస్స పటికమ్మం కరోన్తో **ఆజానాహి పటికమ్మ**న్తి ఆహ. ఇదాని యథాస్స అనులోమపఞ్చకే సకవాదినా వాదట్ఠపనం కత్వా అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనాహి నిగ్గహో పాకటో కతో, ఏవం పటికమ్మం పాకటం కరోన్తో **హఞ్చి పుగ్గలో**తిఆదిమాహ. తం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థతో వేదితబ్బం. యస్మా పనేత్థ ఠపనా నామ పరవాదీపక్ఖస్స ఠపనతో "అయం తవ దోసో"తి దస్సేతుం ఠపనమత్తమేవ హోతి, న నిగ్గహస్స వా పటికమ్మస్స వా పాకటభావకరణం, పాపనారోపనాహి పనస్స పాకటకరణం హోతి. తస్మా ఇదం అనులోమపటిలోమతో పాపనారోపనానం వసేన చతూహాకారేహి. పటికమ్మస్స కతత్తా పటికమ్మచతుక్కం నామాతి ఏకం చతుక్కం వేదితబ్బం.

౩. ఏవం పటికమ్మం కత్వా ఇదాని య్వాస్స అనులోమపఞ్చకే సకవాదినా నిగ్గహో కతో, తస్స తమేవ ఛలవాదం నిస్సాయ దుక్కటభావం దస్సేన్తో **త్వఞ్చే పన మఞ్ఞసీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **త్వం చే పన మఞ్ఞసీ**తి యది త్వం మఞ్ఞసి. **వత్తబ్బే ఖో**తి ఇదం పచ్చనీకే ఆమన్తాతి పటిఞ్ఞం సన్ధాయ వుత్తం . **నో చ వత్తబ్బే**తి ఇదం పన న హేవాతి అవజాననం సన్ధాయ వుత్తం. **తేన తవ తత్థా**తి తేన కారణేన త్వంయేవ తస్మిం నుపలబ్భతీతి పక్ఖే – "హేవం పటిజానన్తన్తి ఆమన్తా"తి ఏవం పటిజానన్తో. **హేవం నిగ్గహేతబ్బే**తి పున న హేవాతి అవజానన్తో ఏవం నిగ్గహేతబ్బో. **అథ తం నిగ్గణ్హామా**తి అథేవం నిగ్గహారహం తం నిగ్గణ్హామ. **సునిగ్గహితో చ హోసీ**తి సకేన మతేన నిగ్గహితత్తా సునిగ్గహితో చ భవసి.

ఏవమస్స నిగ్గహేతబ్బభావం దస్సేత్వా ఇదాని తం నిగ్గణ్హన్తో **హఞ్చీ**తిఆదిమాహ. తత్థ ఠపనాపాపనారోపనా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. పరియోసానే పన **ఇదం తే మిచ్ఛా**తి ఇదం తవ వచనం మిచ్ఛా హోతీతి అత్థో. ఇదం ఛలవాదేన చతూహి ఆకారేహి నిగ్గహస్స కతత్తా నిగ్గహచతుక్కం నామ.

౪. ఏవం నిగ్గహం కత్వాపి ఇదాని "యది అయం మయా తవ మతేన కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, యో మమ తయా హేట్ఠా అనులోమపఞ్చకే కతో నిగ్గహో, సోపి దున్నిగ్గహో"తి దస్సేన్తో **ఏసే చే దున్నిగ్గహితే**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏసే చే దున్నిగ్గహితే**తి ఏసో చే తవ వాదో మయా దున్నిగ్గహితో. అథ వా ఏసో చే తవ మయా కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో. **హేవమేవం తత్థ దక్ఖా**తి తత్థాపి తయా మమ హేట్ఠా కతే నిగ్గహే ఏవమేవం పస్స. ఇదాని య్వాస్స హేట్ఠా సకవాదినా నిగ్గహో కతో, తం "వత్తబ్బే ఖో"తిఆదివచనేన దస్సేత్వా పున తం నిగ్గహం అనిగ్గహభావం ఉపనేన్తో **నో చ మయం తయా**తిఆదిమాహ. తత్థ **నో చ మయం తయా తత్థ హేతాయ పటిఞ్ఞాయా**తిఆదీసు అయమత్థో – యస్మా నో తయా మమ కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, తస్మా మయం తయా తత్థ అనులోమపఞ్చకే ఆమన్తాతి ఏతాయ పటిఞ్ఞాయ ఏవం పటిజానన్తా పున న హేవాతి పటిక్ఖేపే కతేపి "ఆజానాహి నిగ్గహ"న్తి ఏవం న నిగ్గహేతబ్బోయేవ. ఏవం అనిగ్గహేతబ్బమ్పి మం నిగ్గణ్హాసి, ఈదిసేన పన నిగ్గహేన దున్నిగ్గహితా మయం హోమ.

ఇదాని యం నిగ్గహం సన్ధాయ "దున్నిగ్గహితా చ హోమా"తి అవోచ, తం దస్సేతుం **హఞ్చి పుగ్గలో...పే.... ఇదం తే మిచ్ఛా**తిఆహ. ఏవమిదం అనులోమపటిలోమతో చతూహి పాపనారోపనాహి నిగ్గహస్స ఉపనీతత్తా ఉపనయనచతుక్కం నామ హోతి.

౫. ఇదాని "న హేవం నిగ్గహేతబ్బే"తిఆదికం నిగ్గమనచతుక్కం నామ హోతి. తత్థ **న హేవం నిగ్గహేతబ్బే**తి యథాహం తయా నిగ్గహితో, న హి ఏవం నిగ్గహేతబ్బో. ఏతస్స హి నిగ్గహస్స దున్నిగ్గహభావో మయా సాధితో. **తేన హీ**తి తేన కారణేన, యస్మా ఏస నిగ్గహో దున్నిగ్గహో, తస్మా యం మం నిగ్గణ్హాసి హఞ్చి పుగ్గలో...పే... ఇదం తే మిచ్ఛాతి, ఇదం నిగ్గణ్హనం తవ మిచ్ఛాతి అత్థో. **తేన హి యే కతే నిగ్గహే**తి యేన కారణేన ఇదం మిచ్ఛా, తేన కారణేన యో తయా నిగ్గహో కతో, సో దుక్కటో. యం మయా పటికమ్మం కతం, తదేవ సుకతం. యాపి చేసా పటికమ్మచతుక్కాదివసేన కథామగ్గసమ్పటిపాదనా కతా, సాపి సుకతా. ఏవమేతం పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతిఆదికస్స అనులోమపఞ్చకస్స నుపలబ్భతీతిఆదికానం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానం వసేన అనులోమపచ్చనీకపఞ్చకం నామ నిద్దిట్ఠన్తి వేదితబ్బం. ఏత్తావతా సకవాదినో పుబ్బపక్ఖే సతి పరవాదినో వచనసామఞ్ఞమత్తేన ఛలవాదేన జయో హోతి.

౨. పచ్చనీకానులోమవణ్ణనా

౬. ఇదాని యథా పరవాదినో పుబ్బపక్ఖే సతి సకవాదినో ధమ్మేనేవ తథేన సుజయో హోతి, తథా వాదుప్పత్తిం దస్సేతుం **పుగ్గలో నుపలబ్భతీ**తి పచ్చనీకానులోమపఞ్చకం ఆరద్ధం. తత్థ పచ్చనీకే పుచ్ఛా పరవాదిస్స, రూపాదిభేదం సచ్చికట్ఠపరమత్థం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. సుద్ధసమ్ముతిసచ్చం వా పరమత్థమిస్సకం వా సమ్ముతిసచ్చం సన్ధాయ **యో సచ్చికట్ఠో**తి పున అనుయోగో పరవాదిస్స, సమ్ముతివసేన నుపలబ్భతీతి నవత్తబ్బత్తా మిస్సకవసేన వా అనుయోగస్స సంకిణ్ణత్తా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. పటిఞ్ఞాతం పటిక్ఖిపతీతి వచనసామఞ్ఞమత్తేన **ఆజానాహి నిగ్గహ**న్తిఆదివచనం పరవాదిస్స. ఏవమయం పుగ్గలో నుపలబ్భతీతి దుతియవాదం నిస్సాయ దుతియో నిగ్గహో హోతీతి వేదితబ్బో. ఏవం తేన ఛలేన నిగ్గహో ఆరోపితో.

౭-౧౦. ఇదాని ధమ్మేన సమేన అత్తనో వాదే జయం దస్సేతుం అనులోమనయే పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధిం నిస్సాయ పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. లద్ధియా ఓకాసం అదత్వా పరమత్థవసేన పున అనుయోగో సకవాదిస్స, పరమత్థవసేన పుగ్గలస్స అభావతో పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. తతో పరం ధమ్మేన సమేన అత్తనో జయదస్సనత్థం **ఆజానాహి పటికమ్మ**న్తిఆది సబ్బం సకవాదీవచనమేవ హోతి. తత్థ సబ్బేసం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఏవమిదం పుగ్గలో నుపలబ్భతీతిఆదికస్స పచ్చనీకపఞ్చకస్స ఉపలబ్భతీతిఆదీనం పటికమ్మనిగ్గహోపనయననిగ్గమనచతుక్కానఞ్చ వసేన పచ్చనీకానులోమపఞ్చకం నామ నిద్దిట్ఠం హోతి. ఏవమేతాని పఠమసచ్చికట్ఠే ద్వే పఞ్చకాని నిద్దిట్ఠాని. తత్థ పురిమపఞ్చకే పరవాదిస్స సకవాదినా కతో నిగ్గహో సునిగ్గహో. సకవాదిస్స పన పరవాదినా ఛలవాదం నిస్సాయ పటికమ్మం కత్వా అత్తనా సాధితో జయో దుజ్జయో. దుతియపఞ్చకే సకవాదిస్స పరవాదినా కతో నిగ్గహో దున్నిగ్గహో. పరవాదిస్స పన సకవాదినా ధమ్మవాదం నిస్సాయ పటికమ్మం కత్వా అత్తనా సాధితో జయో సుజయోతి పఠమసచ్చికట్ఠో. తత్థేతం వుచ్చతి –

"నిగ్గహో పరవాదిస్స, సుద్ధో పఠమపఞ్చకే;
అసుద్ధో పన తస్సేవ, పటికమ్మజయో తహిం.

"నిగ్గహో సకవాదిస్స, అసుద్ధో దుతియపఞ్చకే;
విసుద్ధో పన తస్సేవ, పటికమ్మజయో తహిం.

“తస్మా ద్వీసుపి ఠానేసు, జయోవ సకవాదినో;
ధమ్మేన హి జయో నామ, అధమ్మేన కుతో జయో.

“సచ్చికట్ఠే యథా చేత్థ, పఞ్చకద్వయమణ్డితే;
ధమ్మాధమ్మవసేనేవ, వుత్తో జయపరాజయో.

“ఇతో పరేసు సబ్బేసు, సచ్చికట్ఠేసు పణ్డితో;
ఏవమేవ విభావేయ్య, ఉభో జయపరాజయే”తి.

౨. ఓకాససచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౧. ఏవం సుద్ధికసచ్చికట్ఠం విత్థారేత్వా ఇదాని తమేవ అపరేహి ఓకాసాదీహి నయేహి విత్థారేతుం పున **పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున **సబ్బత్థా**తి సరీరం సన్ధాయ అనుయోగో సకవాదిస్స, రూపస్మిం అత్తానం సమనుపస్సనాదోసఞ్చ ‘అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీర’న్తి ఆపజ్జనదోసఞ్చ దిస్వా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసమేత్థ అనులోమపచ్చనీకపఞ్చకే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. పాఠో పన సఙ్ఖిత్తో . తత్థ యస్మా సరీరం సన్ధాయ “సబ్బత్థ న ఉపలబ్భతీ”తి వుత్తే సరీరతో బహి ఉపలబ్భతీతి ఆపజ్జతి. తస్మా పచ్చనీకే పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స, పరమం అనుజానిత్వా పచ్ఛా అవజానాతీతి ఛలవాదస్స వసేన పటికమ్మం పరవాదిస్స. సేసం పాకటమేవ.

౩. కాలసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౨. దుతియనయే **సబ్బదా**తి పురిమపచ్ఛిమజాతికాలఞ్చ ధరమానపరినిబ్బుతకాలఞ్చ సన్ధాయ అనుయోగో సకవాదిస్స, స్వేవ ఖత్తియో సో బ్రాహ్మణోతిఆదీనం ఆపత్తిదోసఞ్చ ధరమానపరినిబ్బుతానం విసేసాభావదోసఞ్చ దిస్వా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసం పఠమనయే వుత్తసదిసమేవ.

౪. అవయవసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౩. తతియనయే **సబ్బేసూ**తి ఖన్ధాయతనాదీని సన్ధాయ అనుయోగో సకవాదిస్స, రూపస్మిం అత్తా, చక్ఖుస్మిం అత్తాతిఆదిదోసభయేన పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసం తాదిసమేవాతి.

ఓకాసదిసచ్చికట్ఠాది

౨. పచ్చనీకానులోమవణ్ణనా

౧౪. ఏవమేతాని తీణి అనులోమపచ్చనీకపఞ్చకే అనులోమమత్తవసేనేవ తావ పటిపాటియా భాజేత్వా పున పచ్చనీకానులోమపఞ్చకే పచ్చనీకమత్తవసేనేవ భాజేతుం **పుగ్గలో నుపలబ్భతీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ అనులోమపఞ్చకస్స పాళియం సఙ్ఖిపిత్వా ఆగతే పచ్చనీకే వుత్తనయేనేవ పచ్చనీకస్స చ పాళియం సఙ్ఖిపిత్వా ఆగతే అనులోమే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్తావతా సుద్ధికస్స చేవ ఇమేసఞ్చ తిణ్ణన్తి చతున్నం సచ్చికట్ఠానం ఏకేకస్మిం సచ్చికట్ఠే అనులోమపచ్చనీకస్స పచ్చనీకానులోమస్స చాతి ద్విన్నం ద్విన్నం పచ్చనీకానం వసేన అయం అట్ఠముఖా నామ వాదయుత్తి నిద్దిట్ఠా హోతీతి వేదితబ్బా. యా ఏకేకస్మిం ముఖే ఏకేకస్స నిగ్గహస్స వసేన **అట్ఠకనిగ్గహో**తి పాళియం లిఖియతి. తత్థేతం వుచ్చతి –

"ఏవం చతుబ్బిధే పఞ్హే, పఞ్చకద్వయభేదతో;
ఏసా అట్ఠముఖా నామ, వాదయుత్తి పకాసితా.

"అట్ఠేవ నిగ్గహా తత్థ, చత్తారో తేసు ధమ్మికా;
అధమ్మికా చ చత్తారో, సబ్బత్థ సకవాదినో;
జయో పరాజయో చేవ, సబ్బత్థ పరవాదినో"తి.

సచ్చికట్ఠవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సుద్ధికసంసన్దనవణ్ణనా

౧౭-౨౭. ఇదాని రూపాదీహి సద్ధిం సచ్చికట్ఠసంసన్దనం హోతి. తత్థ **రూపఞ్చా**తి యథా రూపం పరమత్థతో ఉపలబ్భతి, కిం తే పుగ్గలోపి తథేవ ఉపలబ్భతీతి సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్థి పుగ్గలోతి వచనమత్తం గహేత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. యది తే రూపం వియ పరమత్థతో పుగ్గలో అత్థి, రూపతో వేదనాదీనం వియ పుగ్గలస్సాపి అఞ్ఞత్తం ఆపజ్జతీతి అనుయోగో సకవాదిస్స, సమయసుత్తవిరోధం దిస్వా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసం అత్థతో పాకటమేవ. ధమ్మతో పనేత్థ సత్తపఞ్ఞాసభేదస్స సచ్చికట్ఠపరమత్థస్స వసేన సకవాదీపక్ఖమూలకే అనులోమపచ్చనీకే సత్తపఞ్ఞాస అనులోమపఞ్చకాని దస్సితాని. పటికమ్మచతుక్కాదీని సఙ్ఖిత్తాని. పరవాదీపక్ఖమూలకేపి పచ్చనీకానులోమే సత్తపఞ్ఞాస పటిలోమపఞ్చకాని దస్సితాని. పటికమ్మచతుక్కాదీని సఙ్ఖిత్తాని. తత్థ "వుత్తం భగవతా"తి వచనమత్తేన పుగ్గలస్స అత్థితం రూపస్స చ సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన ఉపలబ్భనీయతం దస్సేత్వా ఉభిన్నం అఞ్ఞత్తం పటిజానాపనత్థం **వుత్తం భగవతా**తి అనుయోగో పరవాదిస్స, సమ్ముతిపరమత్థానం ఏకత్తనానత్తపఞ్హస్స ఠపనీయత్తా పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. సేసమిధాపి అత్థతో పాకటమేవాతి.

సుద్ధికసంసన్దనవణ్ణనా.

౬. ఓపమ్మసంసన్దనవణ్ణనా

౨౮-౩౬. ఇదాని రూపాదీహేవ సద్ధిం ఓపమ్మవసేన సచ్చికట్ఠసంసన్దనం హోతి. తత్థ రూపవేదనానం ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన అఞ్ఞత్తపుచ్ఛా చ పుగ్గలరూపానం ఉపలద్ధిసామఞ్ఞపుచ్ఛా చాతి పుచ్ఛాద్వయమ్పి సకవాదిస్స, ఉభోపి పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స.

పరవాదినా అనుఞ్ఞాతేన ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన రూపవేదనానం వియ రూపపుగ్గలానం అఞ్ఞత్తానుయోగో సకవాదిస్స, పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. సేసమిధాపి అత్థతో పాకటమేవ. ధమ్మతో పనేత్థ రూపమూలకాదీనం చక్కానఞ్చ వసేన సకవాదీపక్ఖే వీసాధికాని నవ నిగ్గహపఞ్చకసతాని దస్సితాని. కథం? ఖన్ధేసు తావ రూపమూలకే చక్కే చత్తారి, తథా వేదనాదిమూలకేసూతి వీసతి. ఆయతనేసు చక్ఖాయతనమూలకే చక్కే ఏకాదస, తథా సేసేసూతి ద్వత్తింససతం. ధాతూసు చక్ఖుధాతుమూలకే చక్కే సత్తరస, తథా సేసేసూతి ఛాధికాని తీణి సతాని. ఇన్ద్రియేసు చక్ఖున్ద్రియమూలకే చక్కే ఏకవీసతి, తథా సేసేసూతి ద్వాసట్ఠాధికాని చత్తారి సతాని. ఏవం సబ్బానిపి వీసాధికాని నవ నిగ్గహపఞ్చకసతాని హోన్తి.

౩౭-౪౫. పరవాదీపక్ఖేపి **రూపం ఉపలబ్భతీ**తి అనులోమవసేనేవ రూపవేదనాదీనం అఞ్ఞత్తపటిఞ్ఞం కారేత్వా పున అత్థి పుగ్గలోతి సుత్తం నిస్సాయ ఛలవసేన పుగ్గలస్స రూపాదీహి ఉపలద్ధిసామఞ్ఞం ఆరోపేత్వా అఞ్ఞత్తానుయోగో కతో. సేసమిధాపి అత్థతో ఉత్తానమేవ. ధమ్మతోపి సకవాదీపక్ఖే వుత్తనయేన వీసాధికాని నవ పటికమ్మపఞ్చకసతాని దస్సితాని.

రూపాదీహి సద్ధిం ఓపమ్మవసేన సచ్చికట్ఠసంసన్దనం.

౭. చతుక్కనయసంసన్దనవణ్ణనా

౪౬-౫౨. ఇదాని యం సచ్చికట్ఠపరమత్థేన ఉపలబ్భతి, తేన యస్మా రూపాదీసు సత్తపఞ్ఞాసాయ సచ్చికట్ఠపరమత్థేసు అఞ్ఞతరేన భవితబ్బం; రూపాదినిస్సితేన వా, అఞ్ఞత్ర వా రూపాదీహి, రూపాదీనం వా నిస్సయేన, తస్మా ఇమినా చతుక్కనయేన సచ్చికట్ఠసంసన్దనం ఆరద్ధం. తత్థ **రూపం పుగ్గలో**తి అనుయోగో సకవాదిస్స, ఉచ్ఛేదదిట్ఠిభయేన **న హేవాతి** పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స, నిగ్గహారోపనం సకవాదిస్స. కిం పనేతం యుత్తం, నను రూపం వేదనాతి వుత్తమ్పి పటిక్ఖిపితబ్బమేవాతి? ఆమ పటిక్ఖిపితబ్బం. తం పన రూపతో వేదనాయ అఞ్ఞసభావసబ్భావతో, న అఞ్ఞత్తాభావతో. అయఞ్చ రూపాదీసు ఏకధమ్మతోపి పుగ్గలస్స అఞ్ఞత్తం న ఇచ్ఛతి, తస్మా యుత్తం. అయఞ్చ అనుయోగో రూపం పుగ్గలో…పే.… అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం పుగ్గలోతి సకలం పరమత్థసచ్చం సన్ధాయ ఆరద్ధో. సకలం పన పచ్చత్తలక్ఖణవసేన ఏకతో వత్తుం న సక్కాతి తన్తివసేన అనుయోగలక్ఖణమత్తమేతం ఠపితం. తేన విఞ్ఞూ అత్థం విభావేన్తి. వాదకామేన పన ఇమం లక్ఖణం గహేత్వా యథా యథా పరవాదిస్స ఓకాసో న హోతి, తథా తథా వత్తబ్బం. ఇతి తన్తివసేన అనుయోగలక్ఖణస్స ఠపితత్తాపి యుత్తమేవ. ఇమినా నయేన సబ్బానుయోగేసు అత్థో వేదితబ్బో.

అయం పన విసేసో – **రూపస్మిం పుగ్గలో**తిఆదీసు యథా ఏకం మహాభూతం నిస్సాయ తయో మహాభూతా, వత్థురూపం నిస్సాయ విఞ్ఞాణం రూపస్మిన్తి వత్తుం వట్టతి, కిం తే ఏవం రూపస్మిం పుగ్గలో? యథా చ సభాగవినిబ్భోగతో వేదనాదయో సబ్బధమ్మా, అరూపా వా పన చత్తారో ఖన్ధా, నిబ్బానమేవ వా "అఞ్ఞత్ర రూపా"తి వత్తుం వట్టతి, కిం తే ఏవం పుగ్గలో? యథా చ చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం నిస్సయవసేన "వేదనాయ రూపం…పే.… విఞ్ఞాణస్మిం రూప"న్తి వత్తుం వట్టతి, కిం తే ఏవం పుగ్గలోతి? సబ్బానుయోగేసు పన ఉచ్ఛేదదిట్ఠిభయేన చేవ సమయవిరోధేన చ పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సేసమేత్థ అత్థతో పాకటమేవ. ధమ్మతో పనేత్థ సత్తపఞ్ఞాసాయ సచ్చికట్ఠేసు ఏకేకస్మిం చత్తారి చత్తారి కత్వా నిగ్గహవసేన అట్ఠవీసాధికాని ద్వే పఞ్చకసతాని దస్సితాని. పరవాదీపక్ఖేపి పటికమ్మవసేన తత్తకానేవ. యా పనేత్థ అత్థి పుగ్గలోతి వుత్తే సకవాదిస్స పటిఞ్ఞా, సా సుత్తే ఆగతేన సమ్ముతివసేన. యో రూపం పుగ్గలోతిఆదీసు పటిక్ఖేపో, సో సక్కాయదిట్ఠిపఞ్హస్స ఠపనీయత్తా. పరవాదిస్స పటికమ్మం ఛలవసేనేవాతి.

చతుక్కనయసంసన్దనం.

నిట్ఠితా చ సంసన్దనకథా.

౮. లక్ఖణయుత్తివణ్ణనా

౫౩. ఇదాని లక్ఖణయుత్తి నామ హోతి. తత్థ యస్మా ఠపేత్వా నిబ్బానం సేసో సచ్చికట్ఠపరమత్థో పచ్చయపటిబద్ధతాయ సప్పచ్చయో, పచ్చయేహి సమాగమ్మ కతత్తా సఙ్ఖతో, ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝనతో సదా అభావతో అసస్సతో, ఉప్పత్తికారణసఙ్ఖాతస్స నిమిత్తస్స అత్థితాయ సనిమిత్తో, నిబ్బానం వుత్తప్పకారాభావతో అప్పచ్చయం అసఙ్ఖతం సస్సతం అనిమిత్తన్తి ఇదం సచ్చికట్ఠస్స లక్ఖణం. తస్మా యది పుగ్గలోపి సచ్చికట్ఠపరమత్థోవ తస్సాపి ఇమినా లక్ఖణేన భవితబ్బన్తి సన్ధాయ **పుగ్గలో సప్పచ్చయో**తిఆదయో అట్ఠపి అనుయోగా సకవాదిస్స , పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. ఆజానాహి నిగ్గహన్తిఆది పనేత్థ సఙ్ఖిత్తం. ఏవమేతాని సకవాదీపక్ఖే అనులోమపచ్చనీకే అనులోమమత్తవసేన అట్ఠ పఞ్చకాని వేదితబ్బాని.

౫౪. పరవాదీపక్ఖేపి పచ్చనీకానులోమే పచ్చనీకమత్తవసేన అట్ఠేవ. తత్థ యస్మా పరవాదినా సుత్తవసేన సమ్ముతిసచ్చం సాధితం, సమ్ముతియా చ సప్పచ్చయాదిభావో నత్థి, తస్మా యాథావతో చ పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. ఛలవసేన పన వత్తబ్బం “ఆజానాహి పటికమ్మ”న్తిఆది సబ్బం ఇధాపి సఙ్ఖిత్తమేవ.

లక్ఖణయుత్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. వచనసోధనవణ్ణనా

౫౫-౫౯. ఇదాని వచనసోధనం హోతి. తత్థ యదేతం పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి వచనం, తం సోధేతుం **పుగ్గలో ఉపలబ్భతి, ఉపలబ్భతి పుగ్గలో**తి. పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తస్సత్థో – యదేతం పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పదద్వయం, తం ఏకత్థం వా భవేయ్య నానత్థం వా. యది తావ నానత్థం, యథా అఞ్ఞం రూపం, అఞ్ఞా వేదనా, ఏవం అఞ్ఞో పుగ్గలో, అఞ్ఞో ఉపలబ్భతీతి ఆపజ్జతి. అథేకత్థం, యథా యం చిత్తం తం మనో, ఏవం స్వేవ పుగ్గలో, సో ఉపలబ్భతీతి ఆపజ్జతి. తేన తం వదామి “యది తే యో పుగ్గలో, సో ఉపలబ్భతి, ఏవం సన్తే యో యో ఉపలబ్భతి, సో సో పుగ్గలోతి ఆపజ్జతి, కిం సమ్పటిచ్ఛసి ఏత”న్తి? తతో పుగ్గలవాదీ యస్మా పుగ్గలస్స ఉపలబ్భతం ఇచ్ఛతి, న ఉపలబ్భమానానమ్పి రూపాదీనం పుగ్గలభావం, తస్మా **పుగ్గలో ఉపలబ్భతి, ఉపలబ్భతి కే హి చి పుగ్గలో కే హి చి న పుగ్గలో**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – మమ పుగ్గలో అత్థి పుగ్గలోతి సత్థు వచనతో ఉపలబ్భతి. యో పన ఉపలబ్భతి, న సో సబ్బో పుగ్గలో, అథ ఖో కే హి చి పుగ్గలో కే హి చి న పుగ్గలోతి. తత్థ **కో**-కారత్థే **కే**-కారో, **హి**-కారో చ నిపాతమత్తో. కోచి పుగ్గలో, కోచి న పుగ్గలోతి అయం పనేత్థ అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – పుగ్గలోపి హి రూపాదీసుపి యో కోచి ధమ్మో ఉపలబ్భతియేవ, తత్థ పుగ్గలోవ పుగ్గలో. రూపాదీసు పన కోచిపి న పుగ్గలోతి. తతో తం సకవాదీ ఆహ – **పుగ్గలో కే హి చి ఉపలబ్భతి కే హి చి న ఉపలబ్భతీ**తి. తస్సత్థో – పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పదద్వయస్స అత్థతో ఏకత్తే యది ఉపలబ్భతీతి అనుఞ్ఞాతో ధమ్మో పుగ్గలతో అనఞ్ఞోపి కోచి పుగ్గలో కోచి న పుగ్గలో, పుగ్గలోపి తే కోచి ఉపలబ్భతి, కోచి న ఉపలబ్భతీతి ఆపజ్జతి, కిం సమ్పటిచ్ఛసి ఏతన్తి? సో పుగ్గలస్స అనుపలద్ధిం అనిచ్ఛన్తో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి. ఇతో పరం “ఆజానాహి నిగ్గహ”న్తిఆది సబ్బం సఙ్ఖిత్తం. విత్థారతో పన వేదితబ్బం. **పుగ్గలో సచ్చికట్ఠో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బాని హేతాని ఉపలబ్భతిపేవచనానేవ, అపిచ యస్మా “పుగ్గలో

ఉపలబ్భతిసచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి అయం పుగ్గలవాదినో పటిఞ్ఞా, తస్మాస్స యథేవ పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి లద్ధి, ఏవమేవం పుగ్గలో సచ్చికట్ఠోతిపి ఆపజ్జతి. యా పనస్స పుగ్గలో అత్థీతి లద్ధి, తస్సా విజ్జమానోతిపేవచనమేవ, తస్మా సబ్బానిపేతాని వచనాని సోధితాని.

౮౦. తత్థ యం అవసానే **''పుగ్గలో అత్థి, అత్థి న సబ్బో పుగ్గలో''**తిఆది వుత్తం, తత్రాయమధిప్పాయో – యఞ్హేతం పరవాదినా "పుగ్గలో అత్థి, అత్థి కేహిచి పుగ్గలో, కేహిచి న పుగ్గలో"తి వుత్తం, తం యస్మా అత్థతో పుగ్గలో అత్థి, అత్థి న సబ్బో పుగ్గలోతి ఏత్తకం హోతి, తస్మా నం సకవాదీ సమ్పటిచ్ఛాపేత్వా ఇదాని నం ఏవం అనుయుఞ్జతి. తయా హి "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తి వచనమత్తం నిస్సాయ "పుగ్గలో అత్థీ"తి లద్ధి గహితా, యథా చ భగవతా ఏతం వుత్తం, తథా "సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సు, మోఘరాజా, సదా సతో"తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౧౧౨౫) నయేన "నత్థీ"తిపి వుత్తం, తస్మా యథేవ తే "పుగ్గలో అత్థి, అత్థి న సబ్బో పుగ్గలో"తి లద్ధి, తథా పుగ్గలో నత్థి, నత్థి న సబ్బో పుగ్గలోతిపి ఆపజ్జతి, కిం ఏతం సమ్పటిచ్ఛసీతి? అథ నం అసమ్పటిచ్ఛన్తో **న హేవాతి** పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ నిగ్గహాదివిధానం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

వచనసోధనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా

౮౧-౮౬. ఇదాని పఞ్ఞత్తానుయోగో నామ హోతి. రూపధాతుయా హి పుగ్గలవాదీ రూపిం పుగ్గలం పఞ్ఞపేతి, తథా అరూపధాతుయా అరూపిం. తస్స తం లద్ధిం భిన్దితుం సబ్బాపి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ ఇతరస్స . సో హి **రూపీ**తి వుత్తే రూపకాయసబ్భావతో చేవ తథారూపాయ చ పఞ్ఞత్తియా అత్థితాయ పటిజానాతి. **కామీ**తి వుత్తే వీతరాగసబ్భావతో చేవ తథారూపాయ చ పఞ్ఞత్తియా నత్థితాయ పటిక్ఖిపతి. **అరూపీ**తి వుత్తేపి అరూపక్ఖన్ధసబ్భావతో చేవ తథారూపాయ చ పఞ్ఞత్తియా అత్థితాయ పటిజానాతి. ద్వీసుపి నయేసు సత్తోతి పుగ్గలస్స వేవచనవసేన వుత్తం.

౮౭. ఇదాని యస్మా సో "కాయే కాయానుపస్సీ"తి ఆగతట్ఠానే అఞ్ఞో కాయో అఞ్ఞో పుగ్గలోతి ఇచ్ఛతి, తస్మా తం లద్ధిం భిన్దితుం **కాయోతి వా సరీరన్తి వా**తిఆది సకవాదీపుచ్ఛా హోతి. తత్థ **కాయం అప్పియం కరిత్వా**తి కాయం అప్పేతబ్బం అల్లీయాపేతబ్బం ఏకీభావం ఉపనేతబ్బం అవిభజితబ్బం కత్వా పుచ్ఛామీతి అత్థో. **ఏసేసే**తి ఏసో సోయేవ. ఏసే ఏసేతిపి పాఠో. ఏసో ఏసోయేవాతి అత్థో. **ఏకట్ఠే**తి ఏకట్ఠో. **సమే సమభాగే తజ్జాతే**తి సమో సమభాగో తజ్జాతికో. వచనమత్తేయేవేత్థ భేదో. అత్థతో పన కాయోవ ఏసోతి పుచ్ఛతి. పరవాదీ నానత్తం అపస్సన్తో **ఆమన్తా**తి పటిజానాతి. **పుగ్గలోతి వా జీవోతి వా**తి పుచ్ఛాయపి ఏసేవ నయో. **అఞ్ఞో కాయో**తి పుట్ఠో పన కాయానుపస్సనాయ ఏవంలద్ధికత్తా పటిజానాతి. **అఞ్ఞం జీవన్తి** పుట్ఠో పన ఆహచ్చ భాసితం సుత్తం పటిక్ఖిపితుం అసక్కోన్తో అవజానాతి. తతో పరం "ఆజానాహి నిగ్గహ"న్తిఆది ఉత్తానత్థమేవ.

౮౮. పరవాదీపక్ఖే పన **అఞ్ఞో కాయో అఞ్ఞో పుగ్గలో**తి పుట్ఠో సకవాదీ ఠపనీయపఞ్హత్తా పటిక్ఖిపతి, పరవాదీ ఛలవసేన పటికమ్మం కరోతి. తమ్పి ఉత్తానత్థమేవాతి.

పఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. గతిఅనుయోగవణ్ణనా

౬౯-౭౨. ఇదాని గతిపరివత్తనముఖేన చుతిపటిసన్ధిఅనుయోగో హోతి. తత్థ యస్మా పుగ్గలవాదీ "స సత్తక్ఖత్తుపరమం సన్ధావిత్వాన పుగ్గలో"తిఆదీని (సం॰ ని॰ ౨.౧౩౩; ఇతివు॰ ౨౪) సుత్తాని నిస్సాయ పుగ్గలో సన్ధావతీతి లద్ధిం గహేత్వా వోహరతి , తస్మాస్స తం లద్ధిం భిన్దితుం **సన్ధావతీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **సన్ధావతీ**తి సంసరతి గమనాగమనం కరోతి. అత్తనో లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **సో పుగ్గలో**తిఆదయో అనుయోగోపి సకవాదిస్స, పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. తత్థ **సో**తి సోయేవాతి అత్థో. ఏవం పన అనుయుత్తో సస్సతదిట్ఠిభయేన పటిక్ఖిపతి. **అఞ్ఞో**తి పుట్ఠో ఉచ్ఛేదదిట్ఠిభయేన. **సో చ అఞ్ఞో చా**తి పుట్ఠో ఏకచ్చసస్సతదిట్ఠిభయేన. **నేవ సో న అఞ్ఞో**తి పుట్ఠో అమరావిక్ఖేపదిట్ఠిభయేన. పున చత్తారోపి పఞ్హే ఏకతో పుట్ఠో చతున్నమ్పి దిట్ఠీనం భయేన పటిక్ఖిపిత్వా పున యానిస్స సుత్తాని నిస్సాయ లద్ధి ఉప్పన్నా తాని దస్సేన్తో **తేన హి పుగ్గలో సన్ధావతీ**తిఆదిమాహ.

౭౬. పున సకవాదినా "య్వాయం తవ లద్ధియా సన్ధావతి, కిం సో అస్మా లోకా పరం లోకం, పరస్మా లోకా ఇమం లోకం ఏకోయేవా"తి అధిప్పాయేన **స్వేవా**తి నియమేత్వా పుట్ఠో సస్సతభయా పటిక్ఖిపిత్వా పున దళ్హం కత్వా తథేవ పుట్ఠో యస్మా సో పుగ్గలోవ న అఞ్ఞో భావో, "సో తతో చుతో ఇధూపపన్నో"తిఆదిసుత్తమ్పి (పారా॰ ౧౨; దీ॰ ని॰ ౧.౨౪౫) అత్థి, తస్మా పటిజానాతి. **స్వేవ మనుస్సో**తి పుట్ఠో మనుస్సస్సేవ దేవత్తాభావతో పటిక్ఖిపతి.

౭౭. పున పుట్ఠో "అహం తేన సమయేన సునేత్తో నామ సత్థా అహోసి"న్తిఆదిసుత్తవసేన (అ॰ ని॰ ౭.౬౬ అత్థతో సమానం) పటిజానాతి. అథస్స సకవాదీ దేవమనుస్సుపపత్తీనం నానత్తతో వచనం మిచ్ఛాతి పకాసేన్తో **మనుస్సో హుత్వా**తిఆదిమాహ.

౭౮. తత్థ **హేవం మరణం న హేహితీ**తి ఏవం సన్తే మరణం న భవిస్సతీతి అత్థో. ఇతో పరం యక్ఖో పేతోతి అత్తభావనానత్తవసేన అనుయోగనానత్తం వేదితబ్బం.

౮౨. ఖత్తియోతిఆదీని జాతివసేన చేవ అఙ్గవేకల్లాదివసేన చ వుత్తాని.

౮౭. పున **న వత్తబ్బ**న్తి పరవాదినా పుట్ఠో ఇధట్ఠకస్స ఉపపత్తివసేన పరలోకస్స గమనాభావతో పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స పున సోతాపన్నస్స భవన్తరేపి సోతాపన్నభావావిజహనతో దుతియపటిఞ్ఞాపి తస్సేవ. **హఞ్చీ**తిఆదివచనం పరవాదిస్స.

౮౮. పున దేవలోకే ఉపపన్నస్స మనుస్సత్తాభావదస్సనేన అనుయోగో సకవాదిస్స.

౮౯. తతో పరం **అనఞ్ఞో అవిగతో**తి ఏత్థ **అనఞ్ఞో**తి సబ్బాకారేన ఏకసదిసో. **అవిగతో**తి ఏకేనాపి ఆకారేన అవిగతోతి అత్థో. **న హేవ**న్తి దేవలోకే ఉపపన్నస్స మనుస్సభావాభావతో ఏవమాహ.

౯౦. పున దళ్హం కత్వా అనుయుత్తో "స్వేవ పుగ్గలో సన్ధావతీ"తి లద్ధియా అనుజానాతి. **హత్థచ్ఛిన్నో**తిఆది ఆకారవిగమనదస్సనేన అవిగతో **సన్ధావతీ**తి లద్ధిభిన్దనత్థం వుత్తం. తత్థ **అళచ్ఛిన్నో**తి యస్స అఙ్గుట్ఠకా ఛిన్నా. **కణ్ణరచ్ఛిన్నో**తి యస్స మహన్హారూ ఛిన్నా.

౯౧. **సరూపో**తిఆదీసు పఠమే పఞ్హే ఇమినా రూపకాయేన సద్ధిం అగమనం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియే అన్తరాభవపుగ్గలం సన్ధాయ పటిజానాతి. సో హి తస్స లద్ధియా సరూపోవ గన్త్వా మాతుకుచ్ఛిం పవిసతి. అథస్స తం రూపం భిజ్జతి. **తం జీవ**న్తి యేన రూపసఙ్ఖాతేన సరీరేన సద్ధిం గచ్ఛతి, కిమస్స తదేవ జీవం తం సరీరన్తి పుచ్ఛతి. పరవాదీ ఇధ సరీరనిక్ఖేపా సుత్తవిరోధా చ పటిక్ఖిపతి.

సవేదనోతిఆదీసు అసఞ్ఞూపపత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, తదఞ్ఞం ఉపపత్తిం సన్ధాయ పటిజానాతి. **తం జీవ**న్తి యేన వేదనాదిసఙ్ఖాతేన సరీరేన సద్ధిం గచ్ఛతి. కిమస్స తదేవ జీవం తం సరీరన్తి పుచ్ఛతి. తం జీవం తం సరీరం, అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీరన్తి ఏతిస్సా హి లద్ధియా పఞ్చపి ఖన్ధా సరీరన్తి అధిప్పేతా. పరవాదీ సుత్తవిరోధా పటిక్ఖిపతి.

౯౨. **అరూపో**తిఆదీసు పఠమే పఞ్హే అన్తరాభవం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియే అరూపా రూపం ఉపపజ్జమానం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అఞ్ఞం, జీవ**న్తి యం రూపసఙ్ఖాతం సరీరం పహాయ అరూపో సన్ధావతి, కిం తే తం సరీరం అఞ్ఞం, అఞ్ఞం జీవన్తి పుచ్ఛతి. ఇతరో సుత్తవిరోధా పటిక్ఖిపతి.

అవేదనోతిఆదీసు సఞ్ఞీభవం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, తదఞ్ఞం ఉపపత్తిం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అఞ్ఞం జీవ**న్తి యం వేదనాదిసఙ్ఖాతం సరీరం పహాయ అవేదనో అవిఞ్ఞాణో సన్ధావతి, కిం తే తం అఞ్ఞం సరీరం, అఞ్ఞం జీవన్తి పుచ్ఛతి. ఇతరో సుత్తవిరోధా పటిక్ఖిపతి.

౯౩. **రూపం సన్ధావతీ**తిఆదీసు యే రూపాదయో ఖన్ధే ఉపాదాయ పుగ్గలం పఞ్ఞపేతి, కిం తే తస్మిం పుగ్గలే సన్ధావన్తే తమ్పి రూపం సన్ధావతీతి పుచ్ఛతి. పరవాదీ "అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సన్ధావతం సంసరత"న్తి సత్తస్సేవ సన్ధావనవచనతో పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో యస్మా రూపాదిధమ్మే వినా పుగ్గలో నత్థి, తస్మా తస్మిం సన్ధావన్తే తేనపి రూపేన సన్ధావితబ్బన్తి సఞ్ఞాయ పటిజానాతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౯౪. **రూపం న సన్ధావతీ**తిఆదీసు యస్మా తే రూపం పుగ్గలో న హోతి, స్వేవ చ సన్ధావతీతి వదేసి, తస్మా తం పుచ్ఛామి, కిం తే రూపం న సన్ధావతీతి అత్థో. ఇతరో పుగ్గలే సన్ధావన్తే న సక్కా తస్స ఉపాదానభూతేన రూపేన సన్ధావితున్తి సఞ్ఞాయ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో సత్తానఞ్ఞేవ సన్ధావనవచనతో పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

గాథానం పన అయమత్థో – ఆయస్మతో మతేన రుక్ఖం ఉపాదాయ ఛాయా వియ, ఇన్ధనం ఉపాదాయ అగ్గి వియ చ, ఖన్ధే ఉపాదాయ పుగ్గలో; రూపాదీనం సన్ధావనే అసతి తేసు ఖన్ధేసు భిజ్జమానేసు సో తవ పుగ్గలో భిజ్జతి చే, ఏవం సన్తే ఉచ్ఛేదా భవతి దిట్ఠి, ఉచ్ఛేదదిట్ఠి తే ఆపజ్జతి. కతరా యా బుద్ధేన వివజ్జితా అకుసలదిట్ఠి. యా పన "ఉచ్ఛేదవాదీ సమణో గోతమో"తి పరియాయభాసితా, న తం వదామాతి దస్సేతి. అథాపి తేసు ఖన్ధేసు భిజ్జమానేసు సో పుగ్గలో న భిజ్జతి, ఏవం సన్తే సస్సతో పుగ్గలో హోతి. తతో సో నిబ్బానేన సమసమో ఆపజ్జతి . **సమసమో**తి అతివియ సమో, సమేన వా సమో, సమభావేనేవ సమో. యథేవ నిబ్బానం నుప్పజ్జతి న భిజ్జతి, ఏవం తే పుగ్గలోపి తేన సమసమోతి.

గతిపరివత్తనముఖేన చుతిపటిసన్ధానుయోగో నిట్ఠితో.

అనుయోగవణ్ణనా.

౧౨. ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా

౯౭. ఇదాని ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగో హోతి. తత్థ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞాపటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. సో హి రుక్ఖం ఉపాదాయ ఛాయాయ వియ, ఇన్ధనం ఉపాదాయ అగ్గిస్స వియ చ, రూపాదీని ఉపాదాయ పుగ్గలస్స పఞ్ఞత్తిం పఞ్ఞాపనం అవబోధనం ఇచ్ఛతి, తస్మా "రూపం ఉపాదాయా"తి పుట్ఠో పటిజానాతి. పున యథా రుక్ఖుపాదానా ఛాయా రుక్ఖో వియ, ఇన్ధనుపాదానో చ అగ్గి ఇన్ధనం వియ అనిచ్చాదిధమ్మో, ఏవం తే రూపాదిఉపాదానో పుగ్గలో రూపాదయో వియ అనిచ్చోతి ఇమమత్థం పుట్ఠో అత్తనో లద్ధియం ఠత్వా పటిక్ఖిపతి.

౯౭. నీలం రూపం ఉపాదాయ నీలోతిఆదీసు నీలరూపేన సద్ధిం పుగ్గలస్స ఏకత్తం, ఏకసరీరే నీలాదీనం బహూనం వసేన బహుభావఞ్చ అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి.

౯౮. కుసలం వేదనన్తి ఏత్థాపి వేదనాయ సద్ధిం ఏకత్తం ఏకసన్తానే బహూనం కుసలవేదనానం వసేన బహుభావఞ్చ అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. దుతియనయే మగ్గకుసలోతిఆదివచనసబ్భావతో ఛేకట్ఠం సన్ధాయ పటిజానాతి. **సఫలో**తిఆదీని పుట్ఠో తథారూపస్స వోహారస్స అభావతో పటిక్ఖిపతి.

౯౯. అకుసలపక్ఖే అఛేకట్ఠం సన్ధాయ పటిజానాతి.

౧౦౦. అబ్యాకతపక్ఖే సస్సతాదివసేన అబ్యాకతభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౧౦౪. చక్ఖుం ఉపాదాయాతిఆదీసు "చక్ఖుమా విసమానీవ...పే.... పాపాని పరివజ్జయే"తి(ఉదా॰ ౪౩) ఆదివోహారసబ్భావతో పటిజానాతి. చక్ఖుమత్తాదినిరోధేన పుగ్గలనిరోధం అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి.

౧౦౭. రూపం ఉపాదాయ వేదనం ఉపాదాయాతి ఏత్థ అఞ్ఞోపి రూపమూలకా దుకతికచతుక్కా వేదితబ్బా. యస్మా పన ఖన్ధే ఉపాదాయ పుగ్గలస్స పఞ్ఞత్తి, తస్మా ద్వేపి తయోపి చత్తారోపి పఞ్చపి ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తిం పటిజానాతి. ఏకసన్తానే పన ద్విన్నం పఞ్చన్నం వా అభావా పటిక్ఖిపతి. ఆయతనాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౧౧౨. ఇదాని యం ఉపాదాయ యస్స పఞ్ఞత్తి, యథా తస్స అనిచ్చతాయ తస్సాపి అనిచ్చతా, తతో చ అఞ్ఞత్తం సిద్ధం, ఏవం తస్స పుగ్గలస్సాపి ఆపజ్జతీతి దస్సేతుం **యథా రుక్ఖన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **ఉపాదాయా**తి పటిచ్చ ఆగమ్మ, న వినా తన్తి అత్థో. పరవాదీ పన తథా అనిచ్ఛన్తో లద్ధియం ఠత్వా పటిక్ఖిపతి.

౧౧౭. నిగళోతి సఙ్ఖలికబన్ధనం. **నేగళికో**తి తేన బన్ధకో **యస్స రూపం సో రూపవా**తి యస్మా యస్స రూపం సో రూపవా హోతి, తస్మా యథా న నిగళో ...పే.... అఞ్ఞో రూపవాతి అత్థో.

౧౧౬. చిత్తే చిత్తేతిఆదీసు సరాగాదిచిత్తవసేన సరాగాదితం సన్ధాయ చిత్తానుపస్సనావసేన పటిజానాతి. **జాయతీ**తిఆదినా నయేన పుట్ఠో పుగ్గలస్స ఖణికభావం అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. "సో"తి వా "అఞ్ఞో"తి వా పుట్ఠో సస్సతుచ్ఛేదభయేన పటిక్ఖిపతి. పున న వత్తబ్బం "కుమారకో"తి వా "కుమారికా"తి వా పుట్ఠో లోకవోహారసముచ్ఛేదభయేన వత్తబ్బన్తి పటిజానాతి. సేసమేత్థ పాకటమేవ.

౧౧౮. ఇదాని పరవాదీ అఞ్ఞేనాకారేన లద్ధిం పతిట్ఠాపేతుకామో **న వత్తబ్బం పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **న వత్తబ్బ**న్తి కిం తే ఇమినా ఏవం బహునా ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగేన, ఇదం తావ వదేహి, కిం న వత్తబ్బం "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి. తతో సకవాదినా ఆమన్తాతి వుత్తే **నను యో పస్సతీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **యోతి** పుగ్గలో . **య**న్తి రూపం. **యేనాతి** చక్ఖునా. **సోతి** పుగ్గలో. **త**న్తి రూపం. **తేనాతి** చక్ఖునా. ఇదం వుత్తం హోతి – నను యో యం రూపం యేన చక్ఖునా పస్సతి, సో తం రూపం తేన చక్ఖునా పస్సన్తో పుగ్గలోతి. సకవాదీ కిఞ్చాపి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయభావం గచ్ఛన్తం చక్ఖుమేవ రూపం పస్సతి, తథా సోతమేవ సద్దం సుణాతి…పే… విఞ్ఞాణమేవ ధమ్మం విజానాతి, "అత్థి అరహతో చక్ఖు, పస్సతి అరహా చక్ఖునా రూప"న్తిఆదిసమ్ముతివసేన పన ఆమన్తాతి పటిజానాతి.

౧౨౦. తతో ఛలవాదం నిస్సాయ పరవాదినా పుగ్గలస్స వత్తబ్బతాయ సాధితాయ తమేవ వాదం పరివత్తేత్వా **పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి**ఆదిమాహ. తత్థ **యో న పస్సతీతి** అన్ధో అసఞ్ఞసత్తో అరూపం ఉపపన్నో నిరోధం సమాపన్నో, అనన్ధోపి చ అఞ్ఞత్ర దస్సనసమయా న పస్సతి నామ. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయో. సేసం పాళివసేనేవ అత్థతో వేదితబ్బం.

౧౨౨. సుత్తసంసన్దనాయం దిబ్బస్స చక్ఖునో రూపగోచరత్తా **రూపం పస్సతీతి** ఆహ. దుతియవారే "సత్తే పస్సామీ"తివచనతో **పుగ్గలం పస్సతీతి** ఆహ. తతియవారే "రూపం దిస్వా పుగ్గలం విభావేతీ"తి లద్ధితో **ఉభో పస్సతీతి** ఆహ. యస్మా పన పస్సితబ్బం నామ దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతన్తి చతుబ్బిధే రూపసఙ్గహే రూపాయతనమేవ సఙ్గహితం, తస్మా సకవాదీ "రూపం పుగ్గలో, పుగ్గలో రూపం, ఉభో రూప"న్తి అనుయోగం కరోతి. తస్సత్థో పాకటోయేవాతి.

ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా.

౧౩. పురిసకారానుయోగవణ్ణనా

౧౨౩. ఇదాని పురిసకారానుయోగో హోతి. తత్థ కమ్మే సతి నియమతో తస్స కారకేనపి భవితబ్బన్తి లద్ధియా పుచ్ఛా పరవాదిస్స, తథారూపానం కమ్మానం అత్థితాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పున **కత్తా కారేతాతి** పుచ్ఛా పరవాదిస్స. తత్థ **కత్తాతి** తేసం కమ్మానం కారకో. **కారేతాతి** ఆణత్తిదేసనాదీహి ఉపాయేహి కారాపకో. ఇదాని యస్మా పరవాదీ పుగ్గలం సన్ధాయ కత్తాతి పుచ్ఛతి, న కరణమత్తం, తస్మా పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స.

౧౨౪. **తస్స కత్తా కారేతాతి** ఏత్థ యది యం యం ఉపలబ్భతి, తస్స తస్స కత్తా పుగ్గలో తే ఉపలబ్భతి, కిం తస్సాపి కారకో చ కారాపకో చ అఞ్ఞో పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి అత్థో. పరవాదీ తథా అనిచ్ఛన్తో ఇస్సరనిమ్మానవాదభయేన పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో యస్మా పుగ్గలం మాతాపితరో జనేన్తి నామం కరోన్తి పోసేన్తి, తస్మాస్స తే కారకా. యే చ పన తం కల్యాణమిత్తా వా ఆచరియా వా తాని తాని విజ్జాట్ఠానసిప్పాయతనాని సిక్ఖాపేన్తి , తే కారాపకా నామాతి ఇమమత్థం సన్ధాయ పటిజానాతి. పురిమకమ్మమేవ తస్స కత్తా చేవ కారాపేతా చాతి అధిప్పేతం.

౧౨౫. **తస్స తస్సేవాతి** ఇమినా ఇదం పుచ్ఛతి – యది కమ్మానం కారకస్స కత్తా తస్సాపి కత్తా తస్సాపి కత్తా అత్థేవ, ఏవం సన్తే పురిమేన పురిమేన అవస్సం పచ్ఛా పచ్ఛా పుగ్గలో కాతబ్బోతి ఇమినాపి తే కమ్మానం కారకేన పుగ్గలేన ఆయతిం అఞ్ఞో పుగ్గలో కాతబ్బో, తేనాపి అఞ్ఞోతి నత్థి దుక్ఖస్స అన్తకిరియా, నత్థి వట్టస్స ఉపచ్ఛేదో, నత్థి అప్పచ్చయపరినిబ్బానం. పచ్చయాభావేన పచ్చయపటిబద్ధస్స దుక్ఖస్స అభావా యం నిబ్బానం వుత్తం, నత్థి తే తన్తి. అథ

వా **తస్స తస్సేవాతి** యది కమ్మం కమ్మమత్తం న హోతి, తస్స పన కారకో పుగ్గలో, తస్సాపి కారకో, తస్సాపి కారకోతి ఏవం పుగ్గలపరమ్పరా అత్థి. ఏవం సన్తే యా ఏసా కమ్మవట్టస్స అప్పవత్తికరణేన దుక్ఖస్స అన్తకిరియా వుత్తా, సా నత్థీతి అత్థో. పరవాదీ తం అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. ఇతో అపరాసుపి ఉపలబ్భతి సామఞ్ఞేన కారకపుచ్ఛాసు పుగ్గలంయేవ సన్ధాయ "కత్తా కారేతా"తి వుత్తం, న పచ్చయే. న హి మహాపథవీఆదీనం పచ్చయా నత్థి.

౧౩౫. అఞ్ఞో కల్యాణపాపకానం కమ్మానం కత్తాతి పఞ్హో "సఞ్ఞావన్తం వా అత్తాన"న్తిఆదిదిట్ఠిభయా పటిక్ఖిత్తో.

౧౩౬. విపాకో ఉపలబ్భతీతిఆది విపాకపటిసంవేదీవసేన పుగ్గలం దస్సేన్తస్స లద్ధిభిన్దనత్థం వుత్తం. తత్థ **విపాకపటిసంవేదీ**తి అనుయోగో పరవాదిస్స , విపాకపవత్తితో అఞ్ఞస్స వేదకస్స అభావా పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. పున పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

౧౩౮. తస్స పటిసంవేదీతి తస్స విపాకపటిసంవేదకస్స పటిసంవేదీ యస్మా పన పటిసంవేదితబ్బో నామ విపాకో, న చ పుగ్గలో విపాకో, తస్మా పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. పున పుట్ఠో యస్మా పుఞ్ఞవిపాకే ఠితత్తా విపాకపటిసంవేదీ పుత్తం వా పతిం వా మాతా వా జాయా వా పరిచుమ్బతి పరిసజ్జతి, తస్మా తథారూపం పటిసంవేదితం సన్ధాయ పటిజానాతి పరవాదీ.

తస్స తస్సేవాతి యది విపాకో విపాకమత్తం న హోతి, తస్స పన పటిసంవేదీ పుగ్గలో, తస్సాపి పటిసంవేదీ తస్సాపి పటిసంవేదీతి ఏవం పుగ్గలపరమ్పరా అత్థి. ఏవం సన్తే యా ఏసా విపాకవట్టస్స అప్పవత్తికరణేన దుక్ఖస్స అన్తకిరియా వుత్తా, సా నత్థీతి అత్థో. ఇతో పరం ఉపలబ్భతిసామఞ్ఞేన పటిసంవేదీపుచ్ఛాసు హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

౧౪౨. అఞ్ఞో కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకపటిసంవేదీతి పఞ్హో "వేదనవన్తం వా అత్తాన"న్తిఆదిదిట్ఠిభయా పటిక్ఖిత్తో.

౧౪౩. దిబ్బం సుఖన్తిఆది కల్యాణపాపకానం కమ్మానం విపాకం భాజేత్వా దస్సనవసేన ఆరద్ధం. తం సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. సకవాదినో చేత్థ పుగ్గలవసేనేవ పటిసంవేదీపటిక్ఖేపో వేదితబ్బో, న వేదయితవసేన.

౧౪౮. మహాపథవీఆదీని హి ఆరమ్మణం కత్వా వేదయితానం ఉప్పత్తి అప్పటిసిద్ధా.

౧౫౦. కత్తా కారేతా విపాకపటిసంవేదీతిఆది వోమిస్సకనయవసేన ఆరద్ధం. తత్థ **సో కరోతీ**తి యం త్వం కత్తాతి చ పటిసంవేదీతి చ వదేసి, కిం సోయేవ కరోతి, సో పటిసంవేదేతి. అయమనుయోగో సకవాదిస్స, సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స.

౧౫౧. పున పుట్ఠో "ఇధ నన్దతి పేచ్చ నన్దతీ"తిఆదిసుత్తవసేన (ధ. ప. ౧౮) పటిఞ్ఞా తస్సేవ. అథస్స వచనోకాసం పటిబాహన్తో సకవాదీ **సయంకతం సుఖదుక్ఖ**న్తి ఆహ.

౧౫౨. తత్థ **అఞ్ఞో కరోతీ**తి కారకవేదకానం అఞ్ఞత్తపుచ్ఛావసేన వుత్తం. తతో పరవాదీ సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో "మనుస్సభూతో కత్వా దేవభూతో పటిసంవేదేతీ"తి మఞ్ఞమానో పటిజానాతి . ఏవంవాదినో పన పరంకతం సుఖదుక్ఖం ఆపజ్జతీతి తస్స వసేన పుట్ఠో పున పటిక్ఖిపతి.

౧౭౪. **సో చ అఞ్ఞో** చాతి కారకవేదకానం ఏకత్తఅఞ్ఞత్తపుచ్ఛావసేన వుత్తం. తతో పరవాదీ సుత్తవిరోధభయేనేవ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో పురిమే ద్వేపి నయే ఏకతో కత్వా పటిజానాతి. ఏవంవాదినో పన సయంకతఞ్చ పరంకతఞ్చ సుఖదుక్ఖం ఆపజ్జతీతి తస్స వసేన పుట్ఠో పున పటిక్ఖిపతి.

౧౭౬. **నేవ సో కరోతీ**తి కారకవేదకానం ఏకత్తఅఞ్ఞత్తపటిక్ఖేపవసేన వుత్తం. తతో పరవాదీ సుత్తవిరోధవసేనేవ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో యస్మా మనుస్సో దేవలోకూపపత్తియా కమ్మం కత్వా న మనుస్సభూతోవ పటిసంవేదేతి, నాపి యేన కమ్మం కతం, తతో అఞ్ఞోవ పటిసంవేదేతి, తస్మా కారకతో వేదకో నేవ సో హోతి, న అఞ్ఞోతి మఞ్ఞమానో పటిజానాతి. లద్ధిమత్తమేవేతం? ఏవంవాదినో పన అసయంకారం అపరంకారం అధిచ్చసముప్పన్నం సుఖదుక్ఖం ఆపజ్జతీతి తస్స వసేన పుట్ఠో పున పటిక్ఖిపతి. అపిచ ఇమస్మిం వోమిస్సకనయే ఆదితో పట్ఠాయ ఇమినాపి నయేన అత్థో వేదితబ్బో. యస్మా హి అయం పుగ్గలవాదీ కమ్మానం కారకఞ్చేవ వేదకఞ్చ ఇచ్ఛతి, తస్మాస్స యో కారకో, తేనేవ వా వేదకేన భవితబ్బం, అఞ్ఞేన వా ఉభోహి వా భవితబ్బం, ఉభోహి వాపి న భవితబ్బన్తి ఇదమాపన్నం హోతి. ఏవమాపన్నమేవ అనుయోగం అనుయుఞ్జన్తో సకవాదీ “సో కరోతీ”తిఆదయో చత్తారోపి వికప్పే ఆహ. సేసం వుత్తప్పకారమేవ.

పరియోసానే పన చత్తారోపి పఞ్హా ఏకతో పుట్ఠా. తత్థ పటిక్ఖేపో చ పటిజాననా చ సయంకతాదిదోసప్పత్తి చ పురిమనయేనేవ వేదితబ్బా. ఇతో పరం “కల్యాణపాపకానీ”తి అవత్వా హేట్ఠా వుత్తనయా ఏవ “కమ్మం అత్థీ”తిఆదినా వికప్పేన దస్సితా. తేసమ్పి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

పురిసకారానుయోగవణ్ణనా.

కల్యాణవగ్గోతిపి ఏతస్సేవ నామం.

౧౪. అభిఞ్ఞానుయోగవణ్ణనా

౧౯౩. ఇతో పరం అభిఞ్ఞానుయోగాదివసేన అరహత్తసాధనా హోతి. తత్థ **ఆమన్తా**తి సకవాదినా పటిఞ్ఞాతే పరవాదీ “బహిద్ధా అనిన్ద్రియబద్ధరూపే ఇద్ధివిధాదివిసేసాధిగమో నత్థి, అజ్ఝత్తం అత్థి, తస్మా ఇద్ధాదినిబ్బత్తకేన పుగ్గలేన భవితబ్బ”న్తి మఞ్ఞమానో **నను అత్థి కోచి ఇద్ధిం వికుబ్బతీ**తిఆదిమాహ. తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవ.

అభిఞ్ఞానుయోగవణ్ణనా.

౧౫-౧౮. ఞాతకానుయోగాదివణ్ణనా

౧౯౭. ఇదాని **మాతా**తిఆదికో ఞాతకానుయోగో. **ఖత్తియో**తిఆదికో జాతిఅనుయోగో. **గహట్ఠో పబ్బజితో**తి పటిపత్తిఅనుయోగో. **దేవో మనుస్సో**తి ఉపపత్తిఅనుయోగో. **సోతాపన్నో**తిఆదికో పటివేధానుయోగో, అరియానుయోగోతిపి వుచ్చతి. తే సబ్బే ఉత్తానత్థాయేవ. “అరహా హుత్వా న అరహా”తి పనేత్థ మోఘపఞ్హత్తా న వుత్తం.

౨౦౬. **చత్తారో పురిసయుగా**తిఆది సంఘానుయోగో, సోపి ఉత్తానత్థోయేవ.

౨౦౯. **సఙ్ఖతో**తిఆది సచ్చికట్ఠసభావానుయోగో. తత్థ **తతియా కోటీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తథారూపస్స సచ్చికట్ఠస్స అభావతో పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. పున పుట్ఠో పుగ్గలం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా తస్సేవ.

౨౧౧. **అఞ్ఞో పుగ్గలో**తిపఞ్హేపి సఙ్ఖతేహి ఖన్ధేహి అఞ్ఞత్తం అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖేపో తస్సేవ.

౨౧౨. **ఖన్ధా సఙ్ఖతా**తిఆది సఙ్ఖతాసఙ్ఖతాని సరూపేన దస్సేత్వా అఞ్ఞత్తపుచ్ఛనత్థం వుత్తం.

౨౧౩. **రూపం సఙ్ఖత**న్తిఆది ఖన్ధే విభాగతో దస్సేత్వా అఞ్ఞత్తపుచ్ఛనత్థం వుత్తం.

౨౧౪. **పుగ్గలస్స ఉప్పాదో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, "జాతిధమ్మా జరాధమ్మా, అథో మరణధమ్మినో"తిఆదిసుత్తవసేన పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. సఙ్ఖతభావం పనస్స సో న ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి.

౨౧౫. పున **న ఉప్పాదో పఞ్ఞాయతీ**తిఆదినా నయేన పుట్ఠో "దుక్ఖమేవ హి సమ్భోతి , దుక్ఖం తిట్ఠతి వేతి చా"తిఆదివచనతో (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౧) పుగ్గలస్స ఉప్పాదాదయో నామ న యుజ్జన్తీతి పటిజానాతి.

౨౧౬. **అత్థత్థమ్హీ**తి అత్థం వుచ్చతి నిబ్బానం. తత్థ **అత్థీ**తి పుచ్ఛతి. తస్స అత్థితాయ సస్సతం, నత్థితాయ. ఉచ్ఛేదో ఆపజ్జతి. తదుభయమ్పి అనిచ్ఛన్తో పచ్ఛా పటిక్ఖిపతి.

ఞాతకానుయోగాదివణ్ణనా.

౧౯. పటివేధానుయోగాదివణ్ణనా

౨౧౭. భవం నిస్సాయ పఞ్హే **భవన్తి** ఉపపత్తిభవం.

౨౧౮. వేదనం వేదియమానపఞ్హే వేదనం వేదియమానో పరిగ్గహితవేదనో యోగావచరోవ పజానాతి, బాలపుథుజ్జనో నప్పజానాతి.

౨౨౪. కాయానుపస్సనాదిపఞ్హా ఉత్తానత్థాయేవ.

౨౨౬. పారాయనగాథాయ **సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సూ**తి సత్తసుఞ్ఞతవసేన ఖన్ధలోకం ఓలోకేహీతి అత్థో.

౨౨౮. **పుగ్గలో అవేక్ఖతీ**తి సకవాదిపుచ్ఛా. పరవాదిస్స హి "సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సూ"తి గాథాయ యో అవేక్ఖతి, సో పుగ్గలోతి లద్ధి, తస్మా నం ఏవం పుచ్ఛతి. **సహ రూపేనా**తి రూపకాయేన సద్ధిం. తతో అనిస్సటో హుత్వాతి అత్థో. ఇదం పఞ్చవోకారవసేన అనుజానిత్వా పున తం జీవన్తి పుట్ఠో సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖిపతి. **వినా రూపేనా**తి ఇదం చతువోకారవసేన అనుజానిత్వా పున అఞ్ఞం జీవన్తి పుట్ఠో సుత్తవిరోధభయేనేవ పటిక్ఖిపతి. "అబ్భన్తరగతో"తి చ "బహిద్ధా నిక్ఖమిత్వా"తి చ ఇదం "సహ రూపేన వినా రూపేనా"తి హేట్ఠా వుత్తస్స లక్ఖణవచనం. తత్థ **అబ్భన్తరగతో**తి రూపస్స అన్తోగతో, ఇతో వా ఏత్తో వా అనిక్ఖమిత్వా రూపపరిచ్ఛేదవసేనేవ ఠితో హుత్వాతి అత్థో. **నిక్ఖమిత్వా**తి రూపపరిచ్ఛేదం అతిక్కమిత్వా. రూపం అనిస్సితో హుత్వాతి అత్థో.

౨౩౧. అనత్తాతి అత్తనా జీవేన పుగ్గలేన రహితో. ఏకధమ్మోపి పుగ్గలో నత్థీతి అత్థో. ఏవం సబ్బసుత్తానం ఆగమట్ఠకథాసు వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఇధ పన సన్ధాయభాసితమత్తమేవ వక్ఖామ.

౨౩౭. వుత్తం భగవతా సప్పికుమ్భోతిఆది "సబ్బావ దేసనా యథారుతవసేనేవ అత్థతో న గహేతబ్బా"తి దస్సనత్థం ఆభతం. యథా హి సువణ్ణం గహేత్వా కతో సువణ్ణవికారో కుమ్భో సువణ్ణకుమ్భోతి వుచ్చతి, న ఏవం సప్పిం గహేత్వా కతో సప్పిస్స వికారో సప్పికుమ్భో నామ అత్థి. యస్మిం పన కుమ్భే సప్పి పక్ఖిత్తం, సో సప్పికుమ్భో నామాతి అయమేత్థ అత్థో. తేలకుమ్భాదీసుపి ఏసేవ నయో. యథా చ నిబ్బానం నిచ్చం ధువం, న ఏవం భత్తం వా యాగు వా అత్థి. కాలపరిచ్ఛేదం పన అకత్వా దివసే దివసే దస్సామాతి పఞ్ఞత్తవసేన "నిచ్చభత్తం ధువయాగూ"తి వుచ్చతీతి అయమేత్థ అత్థో.

"అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తిఆదీసుపి యథా రూపాదయో ధమ్మా పచ్చత్తలక్ఖణసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన అత్థి, న ఏవం పుగ్గలో . రూపాదీసు పన సతి 'ఏవంనామో''ఏవంగోత్తో'తి వోహారో హోతి. ఇతి ఇమినా లోకవోహారేన లోకసమ్ముతియా లోకనిరుత్తియా అత్థి పుగ్గలోతి అయమేత్థ అత్థో. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా – "ఇమా ఖో చిత్త, లోకసమఞ్ఞా లోకనిరుత్తియో లోకవోహారా లోకపఞ్ఞత్తియో"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౪౦). రూపాదిధమ్మా పన వినాపి లోకసమ్ముతిం పచ్చత్తసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన పఞ్ఞాపనతో అత్థీతి అయమేత్థ అత్థో.

బుద్ధానం పన **ద్వే కథా** సమ్ముతికథా చ పరమత్థకథా చ. తత్థ సత్తో, పుగ్గలో, దేవో, బ్రహ్మాతిఆదికా **సమ్ముతికథా** నామ. అనిచ్చం, దుక్ఖం, అనత్తా, ఖన్ధా, ధాతుయో, ఆయతనాని, సతిపట్ఠానా, సమ్మప్పధానాతిఆదికా **పరమత్థకథా** నామ.

తత్థ యో సమ్ముతిదేసనాయ సత్తోతి వా...పే॰... బ్రహ్మాతి వాతి వుత్తే జానితుం పటివిజ్ఝితుం నియ్యాతుం అరహత్తజయగ్గాహం గహేతుం సక్కోతి, తస్స భగవా ఆదితోవ సత్తోతి వా పుగ్గలోతి వా పోసోతి వా దేవోతి వా బ్రహ్మాతి వా కథేతి. యో పరమత్థదేసనాయ అనిచ్చన్తి వా దుక్ఖన్తి వాతిఆదీసు అఞ్ఞతరం సుత్వావ జానితుం పటివిజ్ఝితుం నియ్యాతుం అరహత్తజయగ్గాహం గహేతుం సక్కోతి. తస్స అనిచ్చన్తిఆదీసు అఞ్ఞతరం కథేతి. తథా సమ్ముతికథాయ బుజ్ఝనకసత్తస్స న పఠమం పరమత్థకథం కథేతి. సమ్ముతికథాయ పన బోధేత్వా పచ్ఛా పరమత్థకథం కథేతి . పరమత్థకథాయ బుజ్ఝనకసత్తస్సాపి న పఠమం సమ్ముతికథం కథేతి. పరమత్థకథాయ పన బోధేత్వా పచ్ఛా సమ్ముతికథం కథేతి. పకతియా పన పఠమమేవ పరమత్థకథం కథేన్తస్స దేసనా లూఖాకారా హోతి. తస్మా బుద్ధా పఠమం సమ్ముతికథం కథేత్వా పచ్ఛా పరమత్థకథం కథేన్తి. తే సమ్ముతికథం కథేన్తాపి సచ్చమేవ సభావమేవ అముసావ కథేన్తి. పరమత్థకథం కథేన్తాపి సచ్చమేవ సభావమేవ అముసావ కథేన్తి. అయఞ్హి –

> "దువే సచ్చాని అక్ఖాసి, సమ్బుద్ధో వదతం వరో;
> సమ్ముతిం పరమత్థఞ్చ, తతియం నుపలబ్భతి".

తత్థ –

> "సఙ్కేతవచనం సచ్చం, లోకసమ్ముతికారణం;
> పరమత్థవచనం సచ్చం, ధమ్మానం తథలక్ఖణ"న్తి.

అపరో నయో – ద్వే భగవతో దేసనా పరమత్థదేసనా చ ఖన్ధాదివసేన, సమ్ముతిదేసనా చ సప్పికుమ్భాదివసేన. న హి భగవా సమఞ్ఞం అతిధావతి. తస్మా “అత్థి పుగ్గలో”తి వచనమత్తేన అభినివేసో న కాతబ్బో. సత్థారా హి –

> “పఞ్ఞత్తిం అనతిక్కమ్మ, పరమత్థో పకాసితో;
> సమఞ్ఞం నాతిధావేయ్య, తస్మా అఞ్ఞోపి పణ్డితో;
> పరమత్థం పకాసేన్తో, సమఞ్ఞం నాతిధావయే”.

సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పుగ్గలకథా నిట్ఠితా.

౨. పరిహానికథా

౧. వాదయుత్తిపరిహానివణ్ణనా

౨౬౮. ఇదాని పరిహానికథా హోతి. పరిహానిధమ్మో అపరిహానిధమ్మో, “ద్వేమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సేక్ఖస్స, భిక్ఖునో పరిహానాయ సంవత్తన్తి” (అ॰ ని॰ ౨.౧౮౨), “పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సమయవిముత్తస్స భిక్ఖునో పరిహానాయ సంవత్తన్తీ”తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౪౯) ఏవమాదీని హి సుత్తాని నిస్సాయ సమ్మితియా వజ్జిపుత్తకా సబ్బత్థివాదినో ఏకచ్చే చ మహాసఙ్ఘికా అరహతోపి పరిహానిం ఇచ్ఛన్తి, తస్మా తే వా హోన్తు అఞ్ఞేయేవ వా, యేసం అయం లద్ధి, తేసం లద్ధిభిన్దనత్థం **పరిహాయతి అరహా అరహత్తా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్ర **పరిహాయతీ**తి ద్వే పరిహానియో పత్తపరిహాని చ అప్పత్తపరిహాని చ. తత్థ “దుతియమ్పి ఖో ఆయస్మా గోధికో తమ్హా సామయికాయ చేతోవిముత్తియా పరిహాయీ”తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౯) అయం పత్తపరిహాని నామ. “మా వో సామఞ్ఞత్థికానం సతం సామఞ్ఞత్థో పరిహాయీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౧౬-౪౧౭) అయం అప్పత్తపరిహాని. తాసు ఇధ పత్తపరిహాని అధిప్పేతా. తఞ్హి సన్ధాయ **ఆమన్తా**తి పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. సకసమయే పన ఇమం పత్తపరిహానిం నామ లోకియసమాపత్తియావ ఇచ్ఛన్తి, న అరహత్తాదీహి సామఞ్ఞఫలేహి. పరసమయేపి నం సబ్బసామఞ్ఞఫలేసు సబ్బభవేసు సబ్బకాలేసు సబ్బేసఞ్చ పుగ్గలానం న ఇచ్ఛన్తి. తం పన తేసం లద్ధిమత్తమేవాతి సబ్బం లద్ధిజాలం భిన్దితుం పున **సబ్బత్థా**తిఆదినా నయేన దేసనా వడ్ఢితా.

తత్థ యస్మా పరవాదీ కమేన పరిహాయిత్వా సోతాపత్తిఫలే ఠితస్స అరహతో పరిహానిం న ఇచ్ఛతి, ఉపరిఫలేసు ఠితస్సేవ ఇచ్ఛతి. యస్మా చ రూపారూపభవేసు ఠితస్స న ఇచ్ఛతి, కమ్మారామతాదీనం పన పరిహానియధమ్మానం భావతో కామభవే ఠితస్సేవ ఇచ్ఛతి, తస్మా “సబ్బత్థా”తి పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి. పున దళ్హం కత్వా పుట్ఠో కామభవం సన్ధాయ పటిజానాతి. సబ్బస్మిమ్పి హి కామభవే పరిహానికరా కామగుణా అత్థి, తస్మా తత్థ పరిహాయతీతి తస్స లద్ధి.

తతియపుచ్ఛాయ **పరిహానీ**తి పరిహానికరే ధమ్మే పుచ్ఛతి. తత్థ యస్మా పరిహాని నామ కమ్మారామతాదిధమ్మా, విసేసతో వా కామరాగబ్యాపాదా ఏవ, తే చ రూపారూపభవే నత్థి, తస్మా “న హేవ”న్తి పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స.

సబ్బదాతి కాలపుచ్ఛా. తత్థ పఠమపఞ్హే యోనిసోమనసికారకాలే అపరిహాయనతో పటిక్ఖిపతి. దుతియే అయోనిసోమనసికరోతో రత్తిభాగే వా దివసభాగే వా సబ్బదా పరిహాయనతో పటిజానాతి. తతియే పరిహానికరధమ్మసమాయోగే సతి ముహుత్తమేవ పరిహాని నామ హోతి, తతో పుబ్బే అపరిహీనస్స పచ్ఛా పరిహీనస్స చ పరిహాని నామ నత్థీతి పటిక్ఖిపతి.

సబ్బేవ అరహన్తోతి పఞ్హానం పఠమస్మిం తిక్ఖిన్ద్రియే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియస్మిం ముదిన్ద్రియే సన్ధాయ పటిజానాతి. తతియస్మిమ్పి తిక్ఖిన్ద్రియావ అధిప్పేతా. తేసఞ్హి సబ్బేసమ్పి పరిహాని న హోతీతి తస్స లద్ధి.

సేట్ఠిఉదాహరణే పఠమపుచ్ఛా పరవాదిస్స, దుతియా సకవాదిస్స. తత్రాయం అధిప్పాయో – యం మం తుమ్హే పుచ్ఛథ – “అరహా అరహత్తా పరిహాయన్తో చతూహి ఫలేహి పరిహాయతీ”తి, తత్ర వో పటిపుచ్ఛామి – “చతూహి సతసహస్సేహి సేట్ఠీ సేట్ఠిత్తం కరోన్తో సతసహస్సేహి పరిహీనే సేట్ఠీ సేట్ఠిత్తా పరిహీనో హోతీ”తి. తతో సకవాదినా ఏకదేసేన

పరిహానిం సన్ధాయ “ఆమన్తా”తి వుత్తే **సబ్బసాపతేయ్యా పరిహీనో హోతీ**తి పుచ్ఛతి. తథా అపరిహీనత్తా సకవాదీ న హేవాతి వత్వా అథ నం “ఏవమేవ అరహాపి పరిహాయతి చ. న చ చతూహి ఫలేహీ”తి ఉప్పన్నలద్ధికం దుతియం భబ్బపఞ్హం పుచ్ఛతి. పరవాదీ సేట్ఠినో అభబ్బతాయ నియమం అపస్సన్తో పటిజానిత్వా అరహతో చతూహి ఫలేహి పరిహానిభబ్బతం పుట్ఠో “నియతో సమ్బోధిపరాయణో”తి (అ. ని. ౩.౮౭) వచనస్స అయోనిసో అత్థం గహేత్వా లద్ధియం ఠితో సోతాపత్తిఫలతో పరిహాయితుం అభబ్బతం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. తం పనస్స లద్ధిమత్తమేవాతి.

ఏత్తావతా వాదయుత్తి నామ నిట్ఠితా హోతి.

౨. అరియపుగ్గలసంసన్దనపరిహానివణ్ణనా

౨౪౦. ఇదాని అరియపుగ్గలసంసన్దనా ఆరద్ధా. తత్థ యస్మా కేచి అరహతోవ పరిహానిం ఇచ్ఛన్తి, కేచి అనాగామినోపి, కేచి సకదాగామిస్సపి. సోతాపన్నస్స పన సబ్బేపి న ఇచ్ఛన్తియేవ. యే అరహత్తా పరిహాయిత్వా అనాగామిసకదాగామిభావే ఠితా, తేసం పరిహానిం ఇచ్ఛన్తి, న ఇతరేసం అనాగామిసకదాగామీనం. సోతాపన్నస్స పన తేపి సబ్బథాపి న ఇచ్ఛన్తియేవ, తస్మా పేయ్యాలముఖేన పుచ్ఛా కతా. తత్థ తేసం లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ వేదితబ్బా. “పరిహాయతి అనాగామీ అనాగామిఫలా”తి హి పఞ్హస్మిం యే అనాగామినో పరిహానిం న ఇచ్ఛన్తి, తేసం వసేన పటిక్ఖేపో. యే పకతిఅనాగామినో వా అరహత్తా పరిహాయిత్వా ఠితఅనాగామినో వా పరిహానిం ఇచ్ఛన్తి, తేసం వసేన పటిఞ్ఞాతి ఇదమేత్థ నయముఖం. తస్సానుసారేన సబ్బపేయ్యాలా అత్థతో వేదితబ్బా.

౨౪౧. యం పనేత్థ “సోతాపత్తిఫలస్స అనన్తరా అరహత్తంయేవ సచ్ఛికరోతీ”తి వుత్తం, తం పరిహీనస్స పున వాయమతో అరహత్తప్పత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. ఇతరో సోతాపత్తిఫలానన్తరం అరహత్తస్స అభావా పటిక్ఖిపతి.

౨౪౨. తతో పరం “పరిహాని నామేసా కిలేసప్పహానస్స వా మన్దతాయ భవేయ్య, మగ్గభావనాదీనం వా అనధిమత్తతాయ, సచ్చానం వా అదస్సనేనా”తి ఏవమాదీనం వసేన అనుయుఞ్జితుం **కస్స బహుతరా కిలేసా పహీనాతిఆది** వుత్తం. తం సబ్బం ఉత్తానాధిప్పాయమేవ సుత్తానం పనత్థో ఆగమట్ఠకథాసు వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

౨౬౨. **సమయవిముత్తో అరహా అరహత్తా పరిహాయతీ**తి ఏత్థ ముదిన్ద్రియో సమయవిముత్తో, తిక్ఖిన్ద్రియో అసమయవిముత్తోతి తేసం లద్ధి. సకసమయే పన అవసిప్పత్తో ఝానలాభీ సమయవిముత్తో, వసిప్పత్తో ఝానలాభీ చేవ సబ్బే చ అరియపుగ్గలా అరియే విమోక్ఖే అసమయవిముత్తాతి సన్నిట్ఠానం. సో పన తం అత్తనో లద్ధిం గహేత్వా సమయవిముత్తో పరిహాయతి, ఇతరో న పరిహాయతీ”తి ఆహ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

అరియపుగ్గలసంసన్దనపరిహానివణ్ణనా.

౩. సుత్తసాధనపరిహానివణ్ణనా

౨౬౩. ఇదాని సుత్తసాధనా హోతి. తత్థ **ఉచ్చావచాతి** ఉత్తమహీనభేదతో ఉచ్చా చ అవచా చ. **పటిపదాతి** పటిపదా. **సమణేన పకాసితాతి** బుద్ధసమణేన జోతితా. సుఖాపటిపదా హి ఖిప్పాభిఞ్ఞా ఉచ్చా. దుక్ఖాపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా అవచా. ఇతరా ద్వే ఏకేనఙ్గేన ఉచ్చా, ఏకేన అవచా. పఠమం వుత్తా ఏవ వా ఉచ్చా, ఇతరో తిస్సోపి అవచా. తాయ చేతాయ

ఉచ్చావచాయ పటిపదాయ **న పారం దిగుణం య**న్తి, ఏకమగ్గేన ద్విక్ఖత్తుం నిబ్బానం న గచ్ఛన్తీతి అత్థో. కస్మా? యేన మగ్గేన యే కిలేసా పహీనా, తేన తేసం పున అప్పహాతబ్బతో. ఏతేన పరిహానిధమ్మాభావం దీపేతి. **నయిదం ఏకగుణం ముత**న్తి తఞ్చ ఇదం పారం ఏకవారంయేవ ఘుసనారహం న హోతి. కస్మా? ఏకేన మగ్గేన సబ్బకిలేసానం అప్పహానతో. ఏతేన ఏకమగ్గేనేవ అరహత్తాభావం దీపేతి.

అత్థి ఛిన్నస్స ఛేదియన్తి ఛిన్నస్స కిలేసవట్టస్స పున ఛిన్దితబ్బం కిఞ్చి అత్థీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో తిక్ఖిన్ద్రియం సన్ధాయ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో ముదిన్ద్రియం సన్ధాయ పటిజానాతి. సకవాదీ సుత్తం ఆహరిత్వా నత్థిభావం దస్సేతి. తత్థ **ఓఘపాసో**తి కిలేసోఘో చేవ కిలేసపాసో చ.

౨౬౬. కతస్స పటిచయోతి భావితస్స మగ్గస్స పున భావనా. ఇధాపి పటిక్ఖేపపటిజాననాని పురిమనయేనేవ వేదితబ్బాని.

౨౬౭. పరిహానాయ సంవత్తన్తీతి పరవాదినా ఆభతే సుత్తే పఞ్చ ధమ్మా అప్పత్తపరిహానాయ చేవ లోకియసమాపత్తిపరిహానాయ చ సంవత్తన్తి. నో పన పత్తస్స అరహత్తఫలస్స పరిహానాయ సల్లక్ఖేతి. తేనేవ **అత్థి అరహతో కమ్మారామతా**తి ఆహ. ఇతరోపి అసమయవిముత్తం సన్ధాయ పటిక్ఖిపిత్వా ఇతరం సన్ధాయ పటిజానాతి. కామరాగవసేన వా పవత్తమానం తం పటిక్ఖిపిత్వా ఇతరథా పవత్తమానం పటిజానాతి. రాగాదీనం పన అత్థితం పుట్ఠో పటిజానితుం న సక్కోతి.

౨౬౮. కిం పరియుట్ఠితోతి కేన పరియుట్ఠితో అనుబద్ధో అజ్ఝోత్థతో వా హుత్వాతి అత్థో. అనుసయపుచ్ఛాయపి తిక్ఖిన్ద్రియముదిన్ద్రియవసేనేవ పటిక్ఖేపపటిజాననాని వేదితబ్బాని. కల్యాణానుసయోతి వచనమత్తసామఞ్ఞేన వా పటిజానాతి. **రాగో ఉపచయం గచ్ఛతీ**తి భావనాయ పహీనం సన్ధాయాహ. పరతో దోసమోహేసుపి ఏసేవ నయో. సక్కాయదిట్ఠిఆదీనం పన దస్సనేన పహీనత్తా ఉపచయం న ఇచ్ఛతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సుత్తసాధనా.

పరిహానికథా నిట్ఠితా.

౩. బ్రహ్మచరియకథా

౧. సుద్ధబ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా

౨౯౯. ఇదాని బ్రహ్మచరియకథా హోతి. తత్థ ద్వే బ్రహ్మచరియవాసా, మగ్గభావనా చ పబ్బజ్జా చ. పబ్బజ్జా సబ్బదేవేసు నత్థి. మగ్గభావనా ఠపేత్వా అసఞ్ఞసత్తే సేసేసు అప్పటిసిద్ధా. తత్థ యే పరనిమ్మితవసవత్తిదేవే ఉపాదాయ తదుపరిదేవేసు మగ్గభావనమ్పి న ఇచ్ఛన్తి సేయ్యథాపి సమ్మితియా, తే సన్ధాయ **నత్థి దేవేసూ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. "తీహి, భిక్ఖవే, ఠానేహి జమ్బుదీపకా మనుస్సా ఉత్తరకురుకే చ మనుస్సే అధిగ్గణ్హన్తి దేవే చ తావతింసే. కతమేహి తీహి? సూరా సతిమన్తో ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి (అ॰ ని॰ ౯.౨౧) ఇదం సుత్తం నిస్సాయ ద్వేపి బ్రహ్మచరియవాసా నత్థి దేవేసూతి ఉప్పన్నలద్ధివసేన పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున ద్విన్నమ్పి బ్రహ్మచరియానం అన్తరాయికధమ్మవసేనేవ **సబ్బే దేవా జళా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **హత్థసంవాచికా**తి మూగా వియ హత్థముద్ధాయ వత్తారో. పరతో **అత్థి దేవేసూ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, మగ్గభావనం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పటిఞ్ఞాయ అధిప్పాయం అసల్లక్ఖేత్వా పబ్బజ్జావసేన అనుయోగో పరవాదిస్స.

౩౦౦. యత్థ నత్థి పబ్బజ్జాతి పఞ్హే గిహీనఞ్ఞేవ ఏకచ్చానఞ్చ దేవానం మగ్గపటిలాభం సన్ధాయ పటిక్ఖేపో తస్సేవ. పున పుట్ఠో పచ్చన్తవాసినో చేవ అసఞ్ఞసత్తే చ సన్ధాయ పటిఞ్ఞా తస్సేవ. **యో పబ్బజతీ**తిఆదీసు పుచ్ఛాసుపి ఏసేవ నయో. పున "అత్థి దేవేసూ"తి పఞ్హేపి మగ్గభావనం సన్ధాయేవ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స, "సబ్బదేవేసూ"తి వుత్తే అసఞ్ఞసత్తే సన్ధాయ పటిక్ఖేపో తస్సేవ.

౩౦౧. మనుస్సేసూతి పఞ్హద్వయే జమ్బుదీపకే సన్ధాయ పటిఞ్ఞా. పచ్చన్తవాసినో సన్ధాయ పటిక్ఖేపో వేదితబ్బో.

అత్థి యత్థ అత్థీతి అత్థి తే దేవా, అత్థి వా నో పదేసో, యత్థ అత్థీతి ఏవం సత్తపదేసవిభాగముఖేన విస్సజ్జనం సకవాదిస్స. ఇమినా నయేన సబ్బే ఏకన్తరికపఞ్హా వేదితబ్బా.

౩౦౨. సుత్తానుయోగే **కుహిం ఫలుప్పత్తీ**తి తస్స అనాగామినో అరహత్తఫలుప్పత్తి కుహిన్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. **తత్థేవా**తి సుద్ధావాసేసూతి అత్థో.

హన్ద హీతి కారణత్థే నిపాతో. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా అనాగామిపుగ్గలో ఇధ లోకే భావితేన మగ్గేన తత్థ సుద్ధావాసేసు ఫలం సచ్ఛికరోతి, న తత్థ అఞ్ఞం మగ్గం భావేతి, తస్మా నత్థి దేవేసు బ్రహ్మచరియవాసోతి.

౨. సంసన్దనబ్రహ్మచరియవణ్ణనా

౩౦౩. ఇదాని యది అఞ్ఞత్థ భావితేన మగ్గేన అఞ్ఞత్థ ఫలసచ్ఛికిరియా హోతి, సోతాపన్నాదీనమ్పి సియాతి ఏతమత్థం దస్సేతుం పున **అనాగామీ**తిఆదీనం సంసన్దనపుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ అనాగామిస్స ఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిఞ్ఞా, సేసానం ఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. ఇధ భావితమగ్గో హి అనాగామీ ఇధవిహాయనిట్ఠో నామ హోతి. సో ఇధ అనాగామిమగ్గం భావేత్వా "ఓపపాతికో తత్థపరినిబ్బాయీ"తి వచనతో "పున మగ్గభావనం వినా ఉపపత్తివసేనేవ

అరహత్తఫలం సచ్ఛికరోతీ"తి తస్స లద్ధి. సోతాపన్నసకదాగామినో పన తత్థ మగ్గం భావేత్వా తత్రుపపత్తికా నామ హోన్తీతి తేసం ఇధాగమనఙ్గేవ నత్థి. ఇతి సో అనాగామిస్స ఫలసచ్ఛికిరియం పుట్ఠో పటిజానాతి. ఇతరేసం పటిక్ఖిపతి.

అనాగామీ పుగ్గలో తత్థ భావితేన మగ్గేనాతి పఞ్హే "అనాగామినో తత్థ మగ్గభావనావ నత్థీ"తి లద్ధియా పటిక్ఖిపతి. **మగ్గో చ భావీయతి, న చ కిలేసా పహీయన్తీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స , రూపావచరమగ్గం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. రూపావచరమగ్గేన హి సో ఇధవిహాయనిట్ఠో నామ జాతో.

అనాగామీ పుగ్గలో కతకరణీయోతి పఞ్హే "ఓపపాతికో తత్థపరినిబ్బాయీ"తి వచనతో ఉపపత్తియావస్స కతకరణీయాదిభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అరహా**తి పఞ్హే ఇధపరినిబ్బాయినో అరహతో వసేనేవ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో తత్థపరినిబ్బాయినో వసేన పటిజానాతి.

అత్థి అరహతో పునబ్భవోతిఆదీసుపి తత్థపరినిబ్బాయీ ఇధపరినిబ్బాయీనం వసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అప్పటివిద్ధాకుప్పోవ తత్థపరినిబ్బాయతీ**తి పుట్ఠో ఇధేవ భావితేన మగ్గేన తస్స అకుప్పపటివేధం ఇచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి.

యథా మిగోతి పఠమం ఉదాహరణం పరవాదిస్స, దుతియం సకవాదిస్స. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

బ్రహ్మచరియకథా నిట్ఠితా.

౩. ఓధిసోకథావణ్ణనా

౨౭౪. ఇదాని ఓధిసోకథా నామ హోతి. తత్థ యే సోతాపన్నాదీనం నానాభిసమయవసేన దుక్ఖదస్సనాదీహి ఓధిసో ఓధిసో ఏకదేసేన ఏకదేసేన కిలేసప్పహానం ఇచ్ఛన్తి సేయ్యథాపి ఏతరహి సమ్మితియాదయో, తేసం తం లద్ధిం భిన్దితుం **ఓధిసో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున అనుయోగో సకవాదిస్స, ఏకదేసేన సోతాపన్నాదిభావస్స అభావతో పటిక్ఖేపో పరవాదిస్స. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బవారేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

ఓధిసోకథావణ్ణనా.

౪. జహతికథా

౧. నసుత్తాహరణకథావణ్ణనా

౨౭౯. ఇదాని జహతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఝానలాభీ పుథుజ్జనో సహ సచ్చాభిసమయా అనాగామీ నామ హోతి, తస్స పుథుజ్జనకాలేయేవ కామరాగబ్యాపాదా పహీనా"తి లద్ధి సేయ్యథాపి ఏతరహి సమ్మితియానం, తేసం తం లద్ధిం భిన్దితుం **జహతి పుథుజ్జనో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, ఝానవిక్ఖమ్భితానం పన తేసం పరియుట్ఠానం అపస్సన్తస్స పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. యస్మా పన తేసం ఝానవిక్ఖమ్భితానమ్పి అనాగామిమగ్గేనేవ అచ్చన్తం పహానం హోతి, తస్మా పున **అచ్చన్త**న్తిఆదిఅనుయోగో సకవాదిస్స, తథారూపస్స పహానస్స అభావతో పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. విక్ఖమ్భేతీతి అచ్చన్తవిక్ఖమ్భనమేవ సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తతో పరం అనాగామిమగ్గట్ఠేన సద్ధిం పుథుజ్జనసంసన్దనం హోతి. తం ఉత్తానత్థమేవ.

౨౮౦. తతో పరం **అనాగామిఫలే సణ్ఠాతీ**తి పుట్ఠో ఝానానాగామితం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అరహత్తే సణ్ఠాతీ**తి పుట్ఠో దస్సనమగ్గేన ఉద్ధమ్భాగియానం పహానాభావతో పటిక్ఖిపతి.

అపుబ్బం అచరిమం తయో మగ్గేతి పుట్ఠో తథారూపాయ భావనాయ అభావా పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో తిణ్ణం మగ్గానం కిచ్చసబ్భావం సన్ధాయ పటిజానాతి. సామఞ్ఞఫలపుచ్ఛాసుపి ఏసేవ నయో. **కతమేన మగ్గేనా**తి పుట్ఠో **అనాగామిమగ్గేనా**తి ఝానానాగామితం సన్ధాయ వదతి. పున సంయోజనప్పహానం పుట్ఠో తిణ్ణం అనాగామిమగ్గేన తేసం కిలేసానం అప్పహేయ్యత్తా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో పఠమమగ్గస్సేవ ఝానానాగామిమగ్గభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

జహతికథా.

౨. సబ్బమత్థీతికథా

౧. వాదయుత్తివణ్ణనా

౨౮౨. ఇదాని సబ్బమత్థీతివాదకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం… పే… అయం వుచ్చతి రూపక్ఖన్ధో"తిఆదివచనతో (విభ. ౨) "సబ్బేపి అతీతాదిభేదా ధమ్మా ఖన్ధసభావం న విజహన్తి, తస్మా సబ్బం అత్థియేవ నామా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి సబ్బమత్థివాదానం, తేసం లద్ధివిసోధనత్థం **సబ్బమత్థీతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, వుత్తప్పకారాయ లద్ధియా ఠత్వా పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సబ్బథాతి** సబ్బస్మిం సరీరే సబ్బమత్థీతి పుచ్ఛతి. **సబ్బదాతి** సబ్బస్మిం కాలే సబ్బమత్థీతి పుచ్ఛతి. **సబ్బేన సబ్బన్తి** సబ్బేనాకారేన సబ్బమత్థీతి పుచ్ఛతి. **సబ్బేసూతి** సబ్బేసు ధమ్మేసు సబ్బమత్థీతి పుచ్ఛతి. **అయోగన్తి** అయుత్తం. నానాసభావానఞ్హి యోగో హోతి, న ఏకసభావస్స. ఇతి ఇమస్మిం పఞ్హే రూపం వేదనాయ, వేదనం వా రూపేన అనానం ఏకలక్ఖణమేవ కత్వా సబ్బమత్థీతి పుచ్ఛతి. **యమ్పి నత్థి తమ్పత్థీతి** యమ్పి ఛట్ఠఖన్ధాదికం ససవిసాణాదికం వా కిఞ్చి నత్థీతి సిద్ధం, తమ్పి తే అత్థీతి పుచ్ఛతి. **సబ్బమత్థీతి యా దిట్ఠి సా దిట్ఠి మిచ్ఛాదిట్ఠీతి, యా దిట్ఠి సా దిట్ఠి సమ్మాదిట్ఠీతి హేవమత్థీతి** ఇమినా ఇదం పుచ్ఛతి – యా తే ఏసా సబ్బమత్థీతి దిట్ఠి, సా దిట్ఠి అయాథావకత్తా మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ఏవం యా అమ్హాకం దిట్ఠి, సా దిట్ఠి యాథావకత్తా సమ్మాదిట్ఠీతి ఏవం తవ సమయే అత్థీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో సబ్బేసుపి ఏతేసు నయేసు వుత్తప్పకారాయ అత్థితాయ అభావతో పటిక్ఖిపతి. ఇమేసు పన సబ్బేసుపి నయేసు "ఆజానాహి నిగ్గహ"న్తి ఆదిం కత్వా సబ్బో కథామగ్గభేదో విత్థారతో వేదితబ్బోతి అయం తావేత్థ వాదయుత్తి.

౨. కాలసంసన్దనవణ్ణనా

౨౮౩-౨౮౪. ఇదాని అతీతం అత్థీతి కాలసంసన్దనం హోతి. తత్థ **అతీతం అత్థీతి**ఆదికం సుద్ధికసంసన్దనం. **అతీతం రూపం అత్థీతి**ఆదికం ఖన్ధవసేన కాలసంసన్దనం.

౨౮౨. **పచ్చుప్పన్నం రూపం అప్పియం కరిత్వాతి** అతీతానాగతం పహాయ పచ్చుప్పన్నరూపమేవ అప్పియం అవిభజితబ్బం కరిత్వా. **రూపభావం జహతీతిపఞ్హే** నిరుద్ధస్సాపి రూపస్స రూపక్ఖన్ధసఙ్గహితత్తా పటిక్ఖిపతి. **రూపభావం న జహతీతి** పటిలోమపఞ్హేపి రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితత్తావ పటిజానాతి. **ఓదాతం వత్థం అప్పియం కరిత్వాతి** ఏత్థ కిఞ్చాపి న సబ్బం వత్థం ఓదాతం, ఇమినా పన వత్థన్తి అవత్వా "ఓదాతం వత్థం అప్పియం కరిత్వా"తి వుత్తే సకవాదినా ఏకత్థతా అనుఞ్ఞాతా. **ఓదాతభావం జహతీతి** పఞ్హే వణ్ణవిగమం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **వత్థభావం జహతీతి** ఏత్థ పన పఞ్ఞత్తియా అవిగతత్తా పటిక్ఖేపో తస్సేవ. పటిలోమేపి ఏసేవ నయో.

౨౮౬. **అతీతం అతీతభావం న జహతీతి** పుట్ఠో "యది జహేయ్య, అనాగతం వా పచ్చుప్పన్నం వా సియా"తి మఞ్ఞమానో పటిజానాతి. **అనాగతం అనాగతభావం న జహతీతి** పుట్ఠో పన "యది న జహేయ్య, అనాగతమేవస్స , పచ్చుప్పన్నభావం న పాపుణేయ్యా"తి మఞ్ఞమానో పటిక్ఖిపతి. పచ్చుప్పన్నపఞ్హేపి అతీతభావం అనాపజ్జనదోసో సియాతి పటిక్ఖిపతి. అనులోమపఞ్హేసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౨౮౭. ఏవం సుద్ధికనయం వత్వా పున ఖన్ధవసేన దస్సేతుం **అతీతం రూప**న్తిఆది వుత్తం. తం సబ్బం పాళిఅనుసారేనేవ సక్కా జానితుం.

వచనసోధనవణ్ణనా

౨౮౮. ఇదాని "అతీతం న్వత్థీ"తిఆది వచనసోధనా హోతి. తత్థ **హఞ్చి అతీతం న్వత్థీ**తి యది అతీతం నో అత్థీతి అత్థో. **అతీతం అత్థీతి మిచ్ఛా**తి అతీతఞ్చ తం అత్థి చాతి మిచ్ఛా ఏవ. **తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న**న్తి పుట్ఠో అనాగతక్ఖణేయేవస్స పచ్చుప్పన్నతాయ అభావం సన్ధాయ కాలనానత్తేన పటిక్ఖిపతి.

దుతియం పుట్ఠో యం ఉప్పాదతో పుబ్బే అనాగతం అహోసి, తస్స ఉప్పన్నకాలే పచ్చుప్పన్నత్తా పటిజానాతి. **హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీ**తి యదేతం తయా "అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నం హోతీ"తి వదతా తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నన్తి లద్ధివసేన "అనాగతం వా పచ్చుప్పన్నం వా హుత్వా హోతీ"తి వుత్తం. కిం తే తమ్పి హుత్వా హోతీతి? ఇతరో హుత్వా భూతస్స పున హుత్వా అభావతో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

దుతియం పుట్ఠో యస్మా తం అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నం హోన్తం "హుత్వా హోతీ"తి సఙ్ఖం గతం, తస్మా పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ "యది తే తం అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నం హోన్తం 'హుత్వా హోతీ'తి సఙ్ఖం గతం, పున హుత్వా హోతి, యం అనాగతం న హుత్వా పచ్చుప్పన్నం న హోన్తం 'న హుత్వా న హోతీ'తి సఙ్ఖం గతం ససవిసాణం, కిం తే తమ్పి పున న హుత్వా న హోతీ"తిఅధిప్పాయేన **న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ**తి పఞ్హం పుచ్ఛతి. ఇతరో "యం నత్థి, తం నత్థితాయ, ఏవ అనాగతం న హుత్వా పచ్చుప్పన్నం న హోతీతి నహుత్వానహోతి నామ తావ హోతు, పున నహుత్వానహోతిభావో పనస్స కుతో"తి మఞ్ఞమానో పటిక్ఖిపతి. **తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీత**న్తి పఞ్హేపి పచ్చుప్పన్నక్ఖణేయేవస్స అతీతతాయ అభావం సన్ధాయ కాలనానత్తా పటిక్ఖిపతి.

దుతియపఞ్హే పుట్ఠో యం అతీతభావతో పుబ్బే పచ్చుప్పన్నం అహోసి, తస్సేవ అతీతత్తా పటిజానాతి. **హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీ**తి యదేతం తయా "పచ్చుప్పన్నం హుత్వా అతీతం హోతీ"తి వదతా "తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీత"న్తి లద్ధివసేన "పచ్చుప్పన్నం వా అతీతం వా హుత్వా హోతీ"తి వుత్తం, కిం తే తమ్పి హుత్వా హోతీతి? ఇతరో హుత్వా భూతస్స పున హుత్వా అభావతో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

దుతియపఞ్హే యస్మా తం పచ్చుప్పన్నం హుత్వా అతీతం హోన్తం "హుత్వా హోతీ"తి సఙ్ఖం గతం, తస్మా పటిజానాతి . అథ నం సకవాదీ "యది తే తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం హుత్వా అతీతం హోన్తం 'హుత్వా హోతీ'తి సఙ్ఖం గతం, పున హుత్వా హోతి, యం పచ్చుప్పన్నం న హుత్వా అతీతం న హోన్తం 'న హుత్వా న హోతీ'తి సఙ్ఖం గతం ససవిసాణం, కిం తే తమ్పి పున న హుత్వా న హోతీ"తి అధిప్పాయేన **న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ**తి పఞ్హం పుచ్ఛతి. ఇతరో "యం నత్థి, తం నత్థితాయ ఏవ పచ్చుప్పన్నం న హుత్వా అతీతం న హోతీతి నహుత్వానహోతి నామ తావ హోతు. పున నహుత్వానహోతిభావో పనస్స కుతో"తి మఞ్ఞమానో పటిక్ఖిపతి. ఉభయం ఏకతో కత్వా ఆగతే తతియపఞ్హేపి ఇమినావుపాయేన యోజనా కాతబ్బా.

అపరో నయో – యది తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నం, అనాగతస్స పచ్చుప్పన్నే వుత్తో హోతిభావో, పచ్చుప్పన్నస్స చ అనాగతే వుత్తో హుత్వాభావో ఆపజ్జతి. ఏవం సన్తే అనాగతమ్పి హుత్వాహోతి నామ. పచ్చుప్పన్నమ్పి హుత్వాహోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – "కిం తే ఏతేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీ"తి? ఇతరో – "తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న"న్తి పఞ్హే పటిక్ఖిత్తనయేనేవ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో దుతియే పఞ్హే పటిఞ్ఞాతనయేనేవ పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ "తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న"న్తి పఞ్హావసేన తేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీతి పటిజానన్తం పురిమం పటిక్ఖిత్తపఞ్హం పరివత్తిత్వా పుచ్ఛన్తో **న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ**తి పుచ్ఛతి. తస్సత్థో – నను "తయా తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న"న్తి వుత్తే పఠమపఞ్హం పటిక్ఖిపన్తేన అనాగతస్స హోతిభావో పచ్చుప్పన్నస్స చ హుత్వాభావో పటిక్ఖిత్తోతి. తేన అనాగతం న హోతి నామ, పచ్చుప్పన్నం న హుత్వా నామ.

దుతియపఞ్హే చ తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నన్తి పటిఞ్ఞాతం. ఏవం సన్తే అనాగతమ్పి న హుత్వా న హోతి నామ. పచ్చుప్పన్నమ్పి న హుత్వా న హోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – "కిం తే ఏతేసు ఏకేకం న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ"తి? పరవాదీ సబ్బతో అన్ధకారేన పరియోనద్ధో వియ తేసం నహుత్వానహోతిభావం అపస్సన్తో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

దుతియవారేపి యది తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీతం, పచ్చుప్పన్నస్స అతీతే వుత్తో హోతిభావో, అతీతస్స చ పచ్చుప్పన్నే వుత్తో హుత్వాభావో ఆపజ్జతి, ఏవం సన్తే పచ్చుప్పన్నమ్పి హుత్వాహోతి నామ, అతీతమ్పి హుత్వాహోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – "కిం తే ఏతేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీ"తి? ఇతరో తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీతన్తిపఞ్హే పటిక్ఖిత్తనయేనేవ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో దుతియపఞ్హే పటిఞ్ఞాతనయేనేవ పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ "తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీత"న్తి పఞ్హావసేన తేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీతి పటిజానన్తం పురిమం పటిక్ఖిత్తపఞ్హం పరివత్తిత్వా పుచ్ఛన్తో **న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ**తి పుచ్ఛతి. తస్సత్థో – నను తయా తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీతన్తి వుత్తే పఠమపఞ్హం పటిక్ఖిపన్తేన పచ్చుప్పన్నస్స హోతిభావో, అతీతస్స చ హుత్వాభావో పటిక్ఖిత్తోతి. తేన పచ్చుప్పన్నం నహోతి నామ. అతీతం నహుత్వా నామ.

దుతియపఞ్హే చ తే "తఞ్ఞేవ పచ్చుప్పన్నం తం అతీత"న్తి పటిఞ్ఞాతం. ఏవం సన్తే పచ్చుప్పన్నమ్పి న హుత్వా న హోతి నామ, అతీతమ్పి న హుత్వా న హోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – "కిం తే ఏతేసు ఏకేకం న హుత్వా న హోతి, న హుత్వా న హోతీ"తి. పరవాదీ సబ్బతో అన్ధకారేన పరియోనద్ధో వియ తేసం నహుత్వానహోతిభావం అపస్సన్తో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

తతియవారేపి యది తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నం తం అతీతం; అనాగతపచ్చుప్పన్నానం పచ్చుప్పన్నాతీతేసు వుత్తో హోతిభావో, పచ్చుప్పన్నాతీతానఞ్చ అనాగతపచ్చుప్పన్నేసు వుత్తో హుత్వాభావో ఆపజ్జతి. ఏవం సన్తే అనాగతమ్పి హుత్వాహోతి నామ. పచ్చుప్పన్నమ్పి అతీతమ్పి హుత్వా హోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – "కిం తే తీసుపి ఏతేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి హుత్వా హోతీ"తి? ఇతరో "తఞ్ఞేవ అనాగతం, తం పచ్చుప్పన్నం, తం అతీత"న్తిపఞ్హే పటిక్ఖిత్తనయేనేవ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో దుతియపఞ్హే పటిఞ్ఞాతనయేనేవ పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ "తఞ్ఞేవ అనాగతం, తం పచ్చుప్పన్నం, తం అతీత"న్తి పఞ్హావసేన తేసు ఏకేకం హుత్వా హోతి, హుత్వా హోతీతి పటిజానన్తం పురిమం పటిక్ఖిత్తపఞ్హం పరివత్తిత్వా పుచ్ఛన్తో **న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ**తి పుచ్ఛతి. తస్సత్థో –

నను తయా తఞ్ఞేవ అనాగతం, తం పచ్చుప్పన్నం, తం అతీతన్తి వుత్తే పఠమపఞ్హం పటిక్ఖిపన్తేన అనాగతపచ్చుప్పన్నానం హోతిభావో; పచ్చుప్పన్నాతీతానఞ్చ హుత్వాభావో పటిక్ఖిత్తోతి? తేన అనాగతం పచ్చుప్పన్నఞ్చ న హోతి నామ. పచ్చుప్పన్నఞ్చ అతీతఞ్చ న హుత్వా నామ.

దుతియపఞ్హే చ తే “తఞ్ఞేవ అనాగతం, తం పచ్చుప్పన్నం, తం అతీత”న్తి పటిఞ్ఞాతం. ఏవం సన్తే అనాగతమ్పి న హుత్వా న హోతి నామ, పచ్చుప్పన్నమ్పి అతీతమ్పి న హుత్వా న హోతియేవ నామ. తేన తం పుచ్ఛామ – “కిం తే ఏతేసు ఏకేకం న హుత్వా న హోతి న హుత్వా న హోతీ”తి? పరవాదీ సబ్బతో అన్ధకారేన పరియోనద్ధో వియ తేసం న హుత్వా న హోతిభావం అపస్సన్తో **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతీతి. నిగ్గహాదీని పనేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బాని.

వచనసోధనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అతీతచక్ఖురూపాదికథావణ్ణనా

౨౮౯. **అతీతం చక్ఖు అత్థీ**తిఆదీసుపి చక్ఖాదిభావావిజహనేనేవ అత్థితం పటిజానాతి. **పస్సతీ**తిఆదీని పుట్ఠో పన తేసం విఞ్ఞాణానం కిచ్చాభావవసేన పటిక్ఖిపతి.

అతీతఞాణాదికథావణ్ణనా

౨౯౦. తేన ఞాణేన ఞాణకరణీయం **కరోతీ**తి పఞ్హే తస్స ఞాణస్స నిరుద్ధత్తా కిచ్చభావమస్స అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో అతీతారమ్మణం పచ్చుప్పన్నం ఞాణం అతీతానం ధమ్మానం జాననతో అతీతం ఞాణన్తి లేసేన పచ్చుప్పన్నమేవ “అతీతం ఞాణ”న్తి కత్వా తేన ఞాణేన ఞాణకరణీయస్స అత్థితాయ పటిజానాతి. అథస్స సకవాదీ లేసోకాసం అదత్వా **తేన ఞాణేన దుక్ఖం పరిజానాతీ**తిఆదిమాహ. ఇతరో అతీతారమ్మణేనేవ ఞాణేన ఇమేసం చతున్నం కిచ్చానం అభావా పటిక్ఖిపతి. అనాగతపఞ్హేపి ఏసేవ నయో. పచ్చుప్పన్నపఞ్హో చేవ సంసన్దనపఞ్హో చ ఉత్తానత్థాయేవ.

అరహన్తాదికథావణ్ణనా

౨౯౧. **అరహతో అతీతో రాగో అత్థీ**తిఆదీసుపి రాగాదిభావావిజహన్తో ఏవం పటిజానాతి. **సరాగో**తిఆదీసు సుత్తవిరోధభయేన చేవ యుత్తివిరోధభయేన చ పటిక్ఖిపతి.

పదసోధనకథావణ్ణనా

౨౯౩. ఏవం సబ్బమ్పి పాళిఅనుసారేనేవ విదిత్వా పరతో **అత్థి సియా అతీతం, సియా న్వాతీత**న్తి ఏత్థ ఏవమత్థో వేదితబ్బో. యం అతీతమేవ అత్థి, తం అతీతం. యం పచ్చుప్పన్నానాగతం అత్థి, తం నో అత్థి, తం నో అతీతం. **తేనాతీతం న్వాతీతం, న్వాతీతం అతీత**న్తి తేన కారణేన అతీతం నో అతీతం, నో అతీతం అతీతన్తి. అనాగతపచ్చుప్పన్నపుచ్ఛాసుపి ఏసేవ నయో.

సుత్తసాధనవణ్ణనా

౪౯౬. న వత్తబ్బం ‘‘అతీతం అత్థి అనాగతం అత్థీ’’తి సుత్తసాధనాయ పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పున అత్తనో లద్ధిం నిస్సాయ **యంకిఞ్చి, భిక్ఖవే, రూప**న్తి అనుయోగో పరవాదిస్సేవ. దుతియనయే పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. ఏవం సబ్బత్థ పుచ్ఛా చ పటిఞ్ఞా చ వేదితబ్బా. యం పనేతం పరవాదినా అనాగతస్స అత్థిభావసాధనత్థం ‘‘నను వుత్తం భగవతా కబళీకారే, చే, భిక్ఖవే’’తి సుత్తస్స పరియోసానే **అత్థి తత్థ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తీ**తిఆది దస్సితం న తం అనాగతస్స అత్థిభావసాధకం . తఞ్హి హేతూనం పరినిట్ఠితత్తా అవస్సం భావితం సన్ధాయ తత్థ వుత్తం. అయం సుత్తాధిప్పాయో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సబ్బమత్థీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అతీతక్ఖన్ధాదికథా

౧. నసుత్తసాధనకథావణ్ణనా

౨౯౪. ఇదాని “అతీతం ఖన్ధా”తిఆదికథా హోతి. తత్థ ఖన్ధాదిభావావిజహనతో అతీతానాగతానం అత్థితం ఇచ్ఛన్తస్స **అతీతం ఖన్ధా**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, అతీతస్స ఖన్ధసఙ్గహితత్తా **ఆమన్తా**తి పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పున **అతీతం నత్థీ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, తస్స నిరుత్తిపథసుత్తేన అత్థితాయ వారితత్తా పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. ఆయతనధాతుపుచ్ఛాసుపి అనాగతపఞ్హేసుపి పచ్చుప్పన్నేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా అనులోమపటిలోమతో ఆగతపఞ్హేసుపి “అతీతం రూప”న్తిఆదిపఞ్హేసుపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౨. సుత్తసాధనవణ్ణనా

౨౯౮. సుత్తసాధనే పన **న వత్తబ్బ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **నత్థి చేతే**తి నత్థి చ ఏతే ధమ్మాతి అత్థో. ఖన్ధాదిభావే సతి నత్థితం అనిచ్ఛన్తస్స **ఆమన్తా**తి పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స, అథ నేసం నత్థిభావసాధనత్థం సుత్తాహరణం సకవాదిస్స. దుతియపుచ్ఛాపి పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స, సుత్తాహరణం పరవాదిస్స. తం పన నేసం ఖన్ధాదిభావమేవ సాధేతి, న అత్థిభావన్తి ఆహటమ్పి అనాహటసదిసమేవాతి.

అతీతం ఖన్ధాతిఆదికథావణ్ణనా.

౭. ఏకచ్చంఅత్థీతికథా

౧. అతీతాదిఏకచ్చకథావణ్ణనా

౨౯౯. ఇదాని **ఏకచ్చం అత్థీ**తి కథా హోతి. తత్థ యే "ఏకచ్చం అతీతం అత్థీ"తి మఞ్ఞన్తి, సెయ్యథాపి కస్సపికా; తేసం లద్ధిభిన్దనత్థం **అతీతం అత్థీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, **ఏకచ్చం అత్థీ**తి విస్సజ్జనం పరవాదిస్స. అయఞ్హి అధిప్పాయో – అవిపక్కవిపాకం అత్థి, విపక్కవిపాకం నత్థీతి. **ఏకచ్చం నిరుద్ధ**న్తి అనుయోగో సకవాదిస్స. తస్సత్థో – యది తే అతీతం ఏకచ్చం అత్థి ఏకచ్చం నత్థి, ఏవం సన్తే ఏకచ్చం అతీతం నిరుద్ధం, ఏకచ్చం అతీతం అనిరుద్ధం, తథేవ రితన్తి ఆపజ్జతి. **విగత**న్తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

అవిపక్కవిపాకధమ్మా ఏకచ్చేతి ఇదం యస్మా యేసం నో అవిపక్కవిపాకానం అత్థితం ఇచ్ఛతి, తేపి అతీతాయేవ. తస్మా యథా తే అతీతం ఏకచ్చం అత్థి, కిం తథా అవిపక్కవిపాకాపి ధమ్మా ఏకచ్చే అత్థీ ఏకచ్చే నత్థీతి చోదేతుం వుత్తం. **విపక్కవిపాకా**తి ఇదం యేసం నో నత్థితం ఇచ్ఛతి, తేసం వసేన చోదేతుం వుత్తం. **అవిపాకా**తి ఇదం అబ్యాకతానం వసేన చోదేతుం వుత్తం. ఇతి ఇమేసం తిణ్ణం రాసీనం వసేన సబ్బేసు అనులోమపటిలోమేసు పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ వేదితబ్బా. అతీతా ఏకదేసం విపక్కవిపాకా, ఏకదేసం అవిపక్కవిపాకాతి విప్పకతవిపాకా వుచ్చన్తి. యేన హి కమ్మేన పటిసన్ధి నిబ్బత్తితా, భవఙ్గమ్పి చుతిపి తస్సేవ విపాకో. తస్మా పటిసన్ధితో యావ చుతి, తావ తం విప్పకతవిపాకం నామ హోతి. తథారూపే ధమ్మే సన్ధాయేతం వుత్తం.

విపచ్చిస్సన్తీతి కత్వా తే అత్థీతి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. యథా ధమ్మధరస్స పుగ్గలస్స నిద్దాయన్తస్సాపి బహుపవత్తినో ధమ్మా అత్థీతి వుచ్చన్తి, ఏవం లోకవోహారవసేన అత్థితం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **విపచ్చిస్సన్తీతి కత్వా పచ్చుపన్నా**తి దుతియపఞ్హే "కమ్మానం అవినాససఙ్ఖాతో కమ్ముపచయో నామేకో అత్థీ"తి లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స.

౨. అనాగతాదిఏకచ్చకథావణ్ణనా

౩౦౦. అనాగతం అత్థీతిఆదీసుపి **ఏకచ్చం అత్థీ**తి ఉప్పాదినో ధమ్మే సన్ధాయ వదతి. సేసం సబ్బత్థ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఏకచ్చంఅత్థీతికథావణ్ణనా.

౮. సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా

౩౦౧. ఇదాని సతిపట్ఠానకథా హోతి. "తత్థ – చతున్నం, భిక్ఖవే, సతిపట్ఠానానం సముదయఞ్చ అత్థఙ్గమఞ్చ దేసేస్సామీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) సతిపట్ఠానసంయుత్తే వుత్తనయేనేవ యేసం కాయాదయో సతియా ఆరమ్మణధమ్మే గహేత్వా "సబ్బే ధమ్మా సతిపట్ఠానా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం. అన్ధకా నామ పుబ్బసేలియా, అపరసేలియా, రాజగిరియా, సిద్ధత్థికాతి ఇమే పచ్ఛా ఉప్పన్ననికాయా. తేసం లద్ధివివేచనత్థం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. తత్థ యస్మా "పతిట్ఠాతి ఏతేసూతి **పట్ఠానా** . కా పతిట్ఠాతి? సతి. సతియా పట్ఠానా **సతిపట్ఠానా**"తి ఇమినా అత్థేన సతిగోచరాపి సతిపట్ఠానా. "పతిట్ఠహన్తీతి **పట్ఠానా**. కా పతిట్ఠహన్తి? సతియో. సతియోవ పట్ఠానా సతిపట్ఠానా"తి ఇమినా అత్థేన సతియోవ సతిపట్ఠానా. తస్మా **ద్వేపి** వాదా పరియాయేన యుజ్జన్తి. యే పన తం పరియాయం పహాయ ఏకన్తేనేవ "సబ్బే ధమ్మా సతిపట్ఠానా"తి వదన్తి, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, ఆరమ్మణవసేన పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **సబ్బే ధమ్మా సతీ**తి అనుయుత్తస్స పన సబ్బేసం సతిసభావాభావతో పటిక్ఖేపో తస్సేవ. తత్థ **ఖయగామీ**తిఆదీని మగ్గవిసేసనాని. ఏకాయనమగ్గో హి కిలేసానం ఖయభూతం నిబ్బానం గచ్ఛతీతి **ఖయగామీ**. చత్తారి సచ్చాని బుజ్ఝన్తో గచ్ఛతీతి **బోధగామీ**. వట్టం అపచినన్తో గచ్ఛతీతి **అపచయగామీ**. ఏవమేతేహి పదేహి "కిం తే సబ్బే ధమ్మా ఏవరూపో తే ఏకాయనో మగ్గో హోతీ"తి పుచ్ఛతి. **అనాసవా అసంయోజనియా**తిఆదీనిపి లోకుత్తరభావం పుచ్ఛనత్థాయ వుత్తాని. **బుద్ధానుస్సతీ**తిఆదీని పభేదపుచ్ఛావసేన వుత్తాని.

చక్ఖాయతనం సతిపట్ఠానన్తిఆది సబ్బధమ్మానం పభేదపుచ్ఛావసేన వుత్తం. తత్థాపి సతివసేన పటిక్ఖేపో, ఆరమ్మణవసేన పటిఞ్ఞాతి. ఏవం సబ్బపఞ్హేసు అత్థో వేదితబ్బో. సుత్తసాధనా ఉత్తానత్థాయేవాతి.

సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. హేవత్థికథావణ్ణనా

౩౦౪. ఇదాని హేవత్థికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “సబ్బేపి అతీతాదిభేదా ధమ్మా రూపాదివసేన అత్థి, అతీతం అనాగతపచ్చుప్పన్నవసేన, అనాగతపచ్చుప్పన్నాని వా అతీతాదివసేన నత్థి; తస్మా సబ్బమేవిదం ఏవం అత్థి ఏవం నత్థీ”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి వుత్తప్పభేదానం అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అతీతం అత్థీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. **హేవత్థి హేవ నత్థీ**తి విస్సజ్జనం పరవాదిస్స. తత్థ **హేవా**తి ఏవం . అథ నం సకవాదీ “యది అతీతోవ ఏవం అత్థి, ఏవం నత్థీతి లద్ధి, ఏవం సన్తే సోయేవ అత్థి, సోయేవ నత్థి నామా”తి పుచ్ఛన్తో **సేవత్థి, సేవ నత్థీ**తి ఆహ. ఇతరో తేనేవ సభావేన అత్థితం, తేనేవ నత్థితం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో సకభావేనేవ అత్థితం, పరభావేనేవ నత్థితం సన్ధాయ పటిజానాతి. తతో పరం **అత్థట్ఠో నత్థట్ఠో**తి అత్థిసభావో నత్థిసభావో నామ హోతీతి పుచ్ఛతి. ఇమినావుపాయేన సబ్బవారేసు అత్థో వేదితబ్బో. పరియోసానే పన ‘‘**తేన హి అతీతం హేవత్థి, హేవ నత్థీ**’’తి చ “తేన హి రూపం హేవత్థి, హేవ నత్థీ”తి చాతిఆదీని వత్వా కిఞ్చాపి పరవాదినా లద్ధి పతిట్ఠాపితా, అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా పనేసా అప్పతిట్ఠాపితాయేవాతి.

హేవత్థికథావణ్ణనా.

మహావగ్గో నిట్ఠితో.

౨. దుతియవగ్గో

౧. పరూపహారవణ్ణనా

౩౦౭. ఇదాని పరూపహారకథా నామ హోతి. తత్థ యే అరహత్తం పటిజానన్తానం అప్పత్తే పత్తసఞ్ఞీనం అధిమానికానం కుహకానం వా అరహత్తం పటిజానన్తానం సుక్కవిస్సట్ఠిం దిస్వా "మారకాయికా దేవతా అరహతో అసుచిం ఉపసంహరన్తీ"తి మఞ్ఞన్తి; సేయ్యథాపి ఏతరహి పుబ్బసేలియా చ అపరసేలియా చ; తే సన్ధాయ **అత్థి అరహతో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. ఇదాని యస్మా సుక్కవిస్సట్ఠి నామ రాగసముట్ఠానా హోతి, తస్మా **అత్థి అరహతో రాగో**తి అనుయోగో ఆరద్ధో. సో సబ్బోపి ఉత్తానత్థోయేవ.

మారకాయికా దేవతా అత్తనోతిఆదిపఞ్హే యస్మా తాసం దేవతానం సుక్కవిస్సట్ఠి నామ నత్థి, అఞ్ఞేసమ్పి సుక్కం గహేత్వా న ఉపసంహరన్తి, అరహతో పన సుక్కమేవ నత్థి, తస్మా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

నేవ అత్తనోతిపఞ్హే పన నిమ్మినిత్వా ఉపసంహరన్తీతి లద్ధియా పటిజానాతి. **లోమకూపేహీ**తిపఞ్హే సప్పితేలానం వియ లోమకూపేహి ఉపసంహరణాభావం దిస్వా పటిక్ఖిపతి.

౩౦౮. హన్ద హీతి వచసాయత్థే నిపాతో. "అరహా ను ఖో అహం, నో"తి ఏవం విమతిం గాహయిస్సామాతి ఏవం వచసాయం కత్వా ఉపసంహరన్తీతి అత్థో. **అత్థి అరహతో విమతీ**తి పుట్ఠో అట్ఠవత్థుకం విచికిచ్ఛం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, దుతియం పుట్ఠో ఇత్థిపురిసానం నామగోత్తాదీసు సన్నిట్ఠానాభావం సన్ధాయ పటిజానాతి.

౩౦౯. అత్థి తస్స ఆసయోతి తస్స సుక్కస్స ఉచ్చారపస్సావానం వియ పతిట్ఠానోకాసో అత్థీతి పుచ్ఛతి.

౩౧౨. సధమ్మకుసలస్సాతి అత్తనో అరహత్తధమ్మమత్తేయేవ కుసలస్స. పఞ్ఞావిముత్తం సన్ధాయేవం వదతి. **పరధమ్మకుసలస్సా**తి సధమ్మతో పరస్మిం అట్ఠసమాపత్తిధమ్మేపి కుసలస్స. ఉభతోభాగవిముత్తం సన్ధాయేవం వదతి. సేసమేత్థ పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బన్తి.

పరూపహారకథావణ్ణనా.

౨-౩-౪. అఞ్ఞాణాదికథావణ్ణనా

౩౧౪. ఇదాని అఞ్ఞాణం, కఙ్ఖా, పరవితరణాతి తిస్సో కథా నామ హోన్తి. తత్థ యేసం "అరహతో ఇత్థిపురిసాదీనం నామగోత్తాదీసు ఞాణప్పవత్తియా అభావేన అత్థి అఞ్ఞాణం, తత్థేవ సన్నిట్ఠానాభావేన అత్థి కఙ్ఖా. యస్మా చ నేసం తాని వత్థూని పరే వితరన్తి పకాసేన్తి ఆచిక్ఖన్తి, తస్మా నేసం అత్థి పరవితరణా"తి ఇమా లద్ధియో, సేయ్యథాపి ఏతరహి పుబ్బసేలియాదీనం; తేసం తా లద్ధియో భిన్దితుం తీసుపి కథాసు పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ ఇతరస్స. తత్థ సబ్బేసుపి పఞ్హేసు చేవ విస్సజ్జనేసు చ పాళిం అనుగన్త్వావ అత్థో వేదితబ్బోతి.

అఞ్ఞాణాదికథావణ్ణనా.

౫. వచీభేదకథావణ్ణనా

౩౨౬. ఇదాని వచీభేదకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స దుక్ఖన్తి వాచా భిజ్జతీ”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి పుబ్బసేలియాదీనం; తే సన్ధాయ **సమాపన్నస్స అత్థి వచీభేదో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున **సబ్బత్థా**తి తయో భవే సన్ధాయ పుట్ఠో అరూపం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **సబ్బదా**తి కాలవసేన పుట్ఠో పఠమమగ్గక్ఖణే పఠమజ్ఝానికసమాపత్తితో అఞ్ఞం సబ్బం సమాపత్తికాలం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **సబ్బేసం సమాపన్నా**నన్తి పుట్ఠో లోకియసమాపత్తియో సమాపన్నే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **సబ్బసమాపత్తీసూ**తి పుట్ఠో దుతియజ్ఝానాదికం లోకుత్తరం సబ్బఞ్చ లోకియసమాపత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి.

కాయభేదోతి అభిక్కమాదివసేన పవత్తకాయవిఞ్ఞత్తి. ఇదం “యాని చిత్తాని వచీవిఞ్ఞత్తిం సముట్ఠాపేన్తి, తానేవ కాయవిఞ్ఞత్తిం. ఏవం సన్తే కస్మా కాయభేదోపి న హోతీ”తి చోదనత్థం పుచ్ఛతి. ఇతరో లద్ధివసేన పటిక్ఖిపతి చేవ పటిజానాతి చ. ఇదాని యది సో మగ్గక్ఖణే “దుక్ఖ”న్తి వాచం భాసతి, “సముదయో”తిఆదికమ్పి భాసేయ్య. యది వా తం న భాసతి, ఇతరమ్పి న భాసేయ్యాతి చోదనత్థం **దుక్ఖన్తి జానన్తో**తిఆదయో పఞ్హా వుత్తా. ఇతరో పన అత్తనో లద్ధివసేనేవ పటిజానాతి చేవ పటిక్ఖిపతి చ. లోకుత్తరం పఠమజ్ఝానం సమాపన్నో దుక్ఖదుక్ఖన్తి విపస్సతీతి హిస్స లద్ధి.

౩౨౭. **ఞాణ**న్తి లోకుత్తరం చతుసచ్చఞాణం. **సోత**న్తి సోతవిఞ్ఞాణం అధిప్పేతం, యేన తం సద్దం సుణాతి. **ద్విన్నం ఫస్సాన**న్తి సోతసమ్ఫస్సమనోసమ్ఫస్సానం.

౩౨౮. **నో వత రే వత్తబ్బే**తి యది అవిసేసేన యంకిఞ్చి సమాపన్నస్స నత్థి వచీభేదో, న అవిసేసేన వత్తబ్బం “సమాపన్నస్స అత్థి వచీభేదో”తి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ సద్ధిం సుత్తసాధనాయ. యం పనేతేన “సిఖిస్స ఆనన్ద, భగవతో”తి పరియోసానే సుత్తం ఆభతం, తత్థ యేన సమాపత్తిచిత్తేన సో వచీభేదో సముట్ఠితో, కాయభేదోపి తేన సముట్ఠాతియేవ, న చ తం లోకుత్తరం పఠమజ్ఝానచిత్తం, తస్మా అసాధకన్తి.

వచీభేదకథావణ్ణనా.

౬. దుక్ఖాహారకథావణ్ణనా

౩౩౪. ఇదాని దుక్ఖాహారకథా నామ హోతి. తత్థ “దుక్ఖం దుక్ఖన్తి వాచం భాసన్తో దుక్ఖే ఞాణం ఆహరతి, తం దుక్ఖాహారో నామ వుచ్చతి . తఞ్చ పనేతం మగ్గఙ్గం మగ్గపరియాపన్న”న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ **దుక్ఖాహారో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **యే కేచీ**తి పఠమపఞ్హే అవిపస్సకే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, దుతియపఞ్హే విపస్సకే సన్ధాయ పటిజానాతి, తం పనస్స లద్ధిమత్తమేవ. తస్మా “సబ్బే తే”తి వాదస్స భిన్దనత్థం **బాలపుథుజ్జనా**తిఆదిమాహ. తం ఉత్తానత్థమేవాతి.

దుక్ఖాహారకథావణ్ణనా.

౭. చిత్తట్ఠితికథావణ్ణనా

౩౩౫. ఇదాని చిత్తట్ఠితికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం సమాపత్తిచిత్తఞ్చేవ భవఙ్గచిత్తఞ్చ అనుప్పబన్ధేన పవత్తమానం దిస్వా "ఏకమేవ చిత్తం చిరం తిట్ఠతీ"తి లద్ధి సేయ్యథాపి ఏతరహి హేట్ఠా వుత్తప్పభేదానం అన్ధకానం, తంలద్ధివినోధనత్థం **ఏకం, చిత్తం దివసం తిట్ఠతీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **ఉపడ్ఢదివసో ఉప్పాదక్ఖణో**తి ఏత్థ ఠితిక్ఖణం అనామసిత్వా "అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా, ఉప్పాదవయధమ్మినో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬; ౨.౧౪౩) దేసనానయేన ఉప్పాదవయవసేనేవ పుచ్ఛా కతా.

తే ధమ్మా చిత్తేన లహుపరివత్తాతి పుట్ఠో చిత్తతో లహుతరపరివత్తినో ధమ్మే అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో యస్స చిత్తస్స దీఘట్ఠితిం ఇచ్ఛతి, తం సన్ధాయ పటిజానాతి. **యావతాయుకం తిట్ఠతీ**తి పఞ్హే "చుల్లాసీతిసహస్సాని, కప్పా తిట్ఠన్తి యే మరూ"తిఆదివచనవసేన (మహాని॰ ౧౦) ఆరుప్పతో అఞ్ఞత్ర పటిక్ఖిపతి, ఆరుప్పే పటిజానాతి. **ముహుత్తం ముహుత్తం ఉప్పజ్జతీ**తి పఞ్హే పరవాదిస్స "ఉప్పాదవయధమ్మినో"తిఆదిసుత్తవిరోధభయేన పటిజానాతి. ఠితిం పనస్స లద్ధివసేన ఇచ్ఛతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

చిత్తట్ఠితికథావణ్ణనా.

౮. కుక్కుళకథావణ్ణనా

౩౩౮. ఇదాని కుక్కుళకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "సబ్బం, భిక్ఖవే, ఆదిత్తం (సం॰ ని॰ ౪.౨౮; మహావ॰ ౫౪) సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా"తిఆదీని (ధ॰ ప॰ ౨౭౮) సుత్తాని అయోనిసో గహేత్వా "నిప్పరియాయేనేవ సబ్బే సఙ్ఖారా కుక్కుళా వీతచ్చితఙ్గారసమ్మిస్సా ఛారికనిరయసదిసా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి గోకులికానం; తేసం నానప్పకారసుఖసన్దస్సనేన తం లద్ధిం వివేచేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. తత్థ **అనోధిం కత్వా**తి ఓధిం మరియాదం కోట్ఠాసం అకరిత్వా, అవిసేసేన సబ్బేయేవాతి అత్థో. సేసం సబ్బం పాళినయేనేవ వేదితబ్బం సద్ధిం సుత్తసాధనాయాతి.

కుక్కుళకథావణ్ణనా.

౯. అనుపుబ్బాభిసమయకథావణ్ణనా

౩౩౯. ఇదాని అనుపుబ్బాభిసమయకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం –

> "అనుపుబ్బేన మేధావీ, థోకం థోకం ఖణే ఖణే;
>
> కమ్మారో రజతస్సేవ, నిద్ధమే మలమత్తనో"తి. (ధ॰ ప॰ ౨౩౯) –

ఆదీని సుత్తాని అయోనిసో గహేత్వా "సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో ఏకచ్చే కిలేసే దుక్ఖదస్సనేన పజహతి, ఏకచ్చే సముదయనిరోధమగ్గదస్సనేన, తథా సేసాపీతి ఏవం సోళసహి కోట్ఠాసేహి అనుపుబ్బేన కిలేసప్పహానం కత్వా అరహత్తపటిలాభో హోతీ"తి ఏవరూపా నానాభిసమయలద్ధి ఉప్పన్నా, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకసబ్బత్థికసమ్మితియభద్రయానికానం; తేసం లద్ధివివేచనత్థం **అనుపుబ్బాభిసమయో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **అనుపుబ్బేన సోతాపత్తిమగ్గ**న్తి పుట్ఠో పన ఏకస్స మగ్గస్స బహుభావాపత్తిభయేన పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో

దుక్ఖదస్సనాదివసేన పటిజానాతి. తాని వా చత్తారిపి ఞాణాని ఏకో సోతాపత్తిమగ్గోయేవాతి పటిజానాతి, ఫలం పన ఏకమేవ ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. సకదాగామిమగ్గాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౩౪౮. మగ్గే దిట్ఠే ఫలే ఠితోతి పఞ్హే యస్మా దుక్ఖదస్సనాదీహి దస్సనం అపరినిట్ఠితం, మగ్గదస్సనేన పరినిట్ఠితం నామ హోతి, తదా సో ఫలే ఠితోతి సఙ్ఖం గచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతి.

౩౪౯. దుక్ఖే దిట్ఠే చత్తారి సచ్చానీతి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, ఏకాభిసమయవసేన పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పున **దుక్ఖసచ్చం చత్తారి సచ్చానీతి** అనుయోగే చతున్నమ్పి నానాసభావత్తా పటిక్ఖేపో తస్సేవ.

రూపక్ఖన్ధే అనిచ్చతో దిట్ఠేతి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, సముద్దతో ఏకబిన్దుస్స రసే పటివిద్ధే సేసఉదకస్స పటివేధో వియ ఏకధమ్మే అనిచ్చాదితో పటివిద్ధే సబ్బేపి పటివిద్ధా హోన్తీతి లద్ధియా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స.

చతూహి ఞాణేహీతి దుక్ఖే ఞాణాదీహి. **అట్ఠహి ఞాణేహీతి** సావకానం సాధారణేహి సచ్చఞాణేహి చేవ పటిసమ్భిదాఞాణేహి చ. **ద్వాదసహి ఞాణేహీతి** ద్వాదసఙ్గపటిచ్చసముప్పాదఞాణేహి. **చతుచత్తారీసాయ ఞాణేహీతి** "జరామరణే ఞాణం, జరామరణసముదయే ఞాణ"న్తి ఏవం నిదానవగ్గే వుత్తఞాణేహి. **సత్తసత్తతియా ఞాణేహీతి** "జరామరణం, భిక్ఖవే, అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్నం ఖయధమ్మం వయధమ్మం విరాగధమ్మం నిరోధధమ్మ"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౨౦) ఏవం తత్థేవ వుత్తఞాణేహి. సేసమేత్థ పాళినయేనేవ వేదితబ్బం సద్ధిం సుత్తసాధనేనాతి.

అనుపుబ్బాభిసమయకథావణ్ణనా.

౧౦. వోహారకథావణ్ణనా

౩౫౦. ఇదాని వోహారకథా నామ హోతి. తత్థ బుద్ధో భగవా లోకుత్తరేన వోహారేన వోహరతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. **లోకుత్తరే సోతే**తిఆదీని తస్స అయుత్తవాదీభావదీపనత్థం వుత్తాని. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – "సద్దాయతనమేవ తే లోకుత్తరం, ఉదాహు సోతాదీనిపీ"తి.

హఞ్చి బుద్ధస్స భగవతో వోహారో లోకియే సోతే పటిహఞ్ఞతీతి ఏత్థ యది సో లోకుత్తరే పటిహఞ్ఞేయ్య. లోకుత్తరో సియాతి ఏవమత్థో న గహేతబ్బో. లోకియే పటిహఞ్ఞమానస్స పన లోకుత్తరతా నామ నత్థీతి అయమేత్థాధిప్పాయో. **లోకియేన విఞ్ఞాణేనాతి** ఏత్థాపి లోకియేనేవాతి అత్థో. ఇతరథా అనేకన్తతా సియా. లోకుత్తరఞ్హి లోకియేనపి ఞాణేన ఞాయతీ. ఏవం సబ్బం యథానురూపతో వేదితబ్బం. **సబ్బే తే మగ్గం భావేన్తీతి** పఞ్హేసు యే మగ్గం నప్పటిలభన్తి, తే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. యే పటిలభన్తి, తే సన్ధాయ పటిజానాతి.

౩౫౧. సోవణ్ణమయాయాతి సువణ్ణమయాయ. ఇదం పరవాదిస్స ఉదాహరణం.

ఏళణ్డియాయాతి ఏళణ్డమయాయ. ఇదం సకవాదిస్స ఉదాహరణం. లోకియం వోహరన్తస్స లోకియోతి అయమ్పి ఏకా లద్ధి. సా ఏతరహి ఏకచ్చానం అన్ధకానం లద్ధి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

వోహారకథావణ్ణనా.

౧౧. నిరోధకథావణ్ణనా

౩౨౩. ఇదాని నిరోధకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం అప్పటిసఙ్ఖానిరోధఞ్చ పటిసఙ్ఖానిరోధఞ్చ ద్వేపి ఏకతో కత్వా నిరోధసచ్చన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి మహిసాసకానఞ్చేవ అన్ధకానఞ్చ; తే సన్ధాయ **ద్వే నిరోధాతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స . **ద్వే దుక్ఖనిరోధాతి** పఞ్హేసు యస్మా ద్వే దుక్ఖసచ్చాని న ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. యస్మా ద్వీహాకారేహి దుక్ఖం నిరుజ్ఝతీతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతి. **ద్వే నిరోధసచ్చానీ**తిపఞ్హేసు ద్విన్నం దుక్ఖసచ్చానం నిరోధవసేనఅనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. ద్వీహాకారేహి దుక్ఖస్స నిరుజ్ఝనతో పటిజానాతి. **ద్వే తాణానీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

అత్థి ద్విన్నం నిబ్బానానన్తిఆదీసు పుచ్ఛాసు ఉచ్చనీచతాదీని అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి.

అప్పటిసఙ్ఖానిరుద్ధేతి యే పటిసఙ్ఖాయ లోకుత్తరేన ఞాణేన అనిరుద్ధా సుద్ధపకతికత్తా వా ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీనం వా వసేన న సముదాచరణతో నిరుద్ధాతి వుచ్చన్తి, తే సఙ్ఖారే. **పటిసఙ్ఖా నిరోధేన్తీ**తి. లోకుత్తరఞాణేన నిరోధేన్తి అనుప్పత్తిభావం గమేన్తి. **నను అప్పటిసఙ్ఖానిరుద్ధా సఙ్ఖారాతి** పుచ్ఛా పరవాదిస్స . తత్థ భగ్గానం పున అభఞ్జనతో అప్పటిసఙ్ఖానిరుద్ధానం వా అరియమగ్గే ఉప్పన్నే తథా నిరుజ్ఝనతోవ సకవాదీ అచ్చన్తభగ్గతం పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

నిరోధకథావణ్ణనా.

దుతియో వగ్గో.

౩. తతియవగ్గో

౧. బలకథావణ్ణనా

౩౨౪. ఇదాని బలకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం అనురుద్ధసంయుత్తే “ఇమేసఞ్చ పనాహం, ఆవుసో, చతున్నం సతిపట్ఠానానం భావితత్తా బహులీకతత్తా ఠానఞ్చ ఠానతో అట్ఠానఞ్చ అట్ఠానతో యథాభూతం పజానామీ”తిఆదీని (సం॰ ని॰ ౫.౯౧౩) దససుత్తాని అయోనిసో గహేత్వా “తథాగతబలం సావకసాధారణ”న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. తథాగతబలఞ్చ నామేతం సావకేహి సాధారణమ్పి అత్థి అసాధారణమ్పి సాధారణాసాధారణమ్పి. తత్థ ఆసవానం ఖయే ఞాణం సాధారణం. ఇన్ద్రియపరోపరియత్తిఞాణం అసాధారణం. సేసం సాధారణఞ్చ అసాధారణఞ్చ. ఠానాట్ఠానాదీని హి సావకా పదేసేన జానన్తి, తథాగతా నిప్పదేసేన. ఇతి తాని ఉద్దేసతో సాధారణాని, న నిద్దేసతో. అయం పన అవిసేసేన సబ్బమ్పి సాధారణన్తి ఆహ. తమేనం తతో వివేచేతుం **తథాగతబలం సావకబల**న్తి పున అనుయోగో ఆరద్ధో. తత్థ పఠమపఞ్హే నిద్దేసతో సబ్బాకారవిసయతం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియపఞ్హే ఉద్దేసతో ఠానాట్ఠానమత్తాదిజాననవసేన పటిజానాతి. **తఞ్ఞేవా**తిఆదిపఞ్హేసు సబ్బాకారేన నిన్నానాకరణతాయ అభావేన పటిక్ఖిపతి. **పుబ్బయోగో** చ **పుబ్బచరియా** చ అత్థతో ఏకం, తథా **ధమ్మక్ఖానఞ్చ ధమ్మదేసనా** చ.

ఇన్ద్రియపరోపరియత్తిపఞ్హే ఏకదేసేన సాధారణతం సన్ధాయ సావకవిసయే పటిజానాతి.

౩౨౫. ఇదాని యస్మా ఉద్దేసతో ఠానాట్ఠానాదీని సావకో జానాతి, తస్మా సావకస్స తథా జాననం పకాసేత్వా తేన జాననమత్తసామఞ్ఞేన తేసం సావకసాధారణత్తం పతిట్ఠాపేతుం **సావకో ఠానాట్ఠానం జానాతీ**తిఆదయో పరవాదిపఞ్హా హోన్తి. తత్థ ఇన్ద్రియపరోపరియత్తిఞాణం ఛన్నం అసాధారణఞాణానం అఞ్ఞతరన్తి న గహితం. **ఆసవక్ఖయేన వా ఆసవక్ఖయ**న్తి యం తథాగతస్స ఆసవక్ఖయేన సద్ధిం సావకస్స ఆసవక్ఖయం పటిచ్చ వత్తబ్బం సియా నానాకరణం, తం నత్థి. **విముత్తియా వా విముత్తి**న్తి పదేపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౩౨౬. ఇదాని యం సకవాదినా “ఆసవానం ఖయే ఞాణం సాధారణ”న్తి అనుఞ్ఞాతం, తేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా సేసానమ్పి సాధారణభావం పుచ్ఛితుం పున **ఆసవానం ఖయే**తిఆదయో పరవాదిపఞ్హావ హోన్తి. తేసం విస్సజ్జనే సకవాదినా ఆసవక్ఖయే విసేసాభావేన తం ఞాణం సాధారణన్తి అనుఞ్ఞాతం. ఇతరేసుపి విసేసాభావేన సాధారణతా పటిక్ఖిత్తా. పున ఠానాట్ఠానాదీనం ఆసవక్ఖయేనేవ సద్ధిం సంసన్దిత్వా అసాధారణపుచ్ఛా పరవాదిస్సేవ. తత్థ ఆసవక్ఖయఞాణే పటిక్ఖేపో, సేసేసు చ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. తతో ఇన్ద్రియపరోపరియత్తేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా అసాధారణపుచ్ఛా పరవాదిస్స. సా సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితా. తథాపి ఇన్ద్రియపరోపరియత్తే పటిఞ్ఞా, సేసేసు చ పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. తతో ఠానాట్ఠానాదీహి సద్ధిం సంసన్దిత్వా ఇన్ద్రియపరోపరియత్తస్స సాధారణపుచ్ఛా పరవాదిస్స. సాపి సఙ్ఖిపిత్వావ దస్సితా. తత్థ ఇన్ద్రియపరోపరియత్తే పటిక్ఖేపో. సేసేసు చ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్సాతి.

బలకథావణ్ణనా.

౨. అరియన్తికథావణ్ణనా

૩૫૪. ఇదాని అరియన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "న కేవలం ఆసవక్ఖయఞాణమేవ అరియం, అథ ఖో పురిమానిపి నవ బలాని అరియాని"చ్చేవ లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అరియ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పున యది తం అరియం, మగ్గాదీసు తేన అఞ్ఞతరేన భవితబ్బన్తి మగ్గాదివసేన పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిక్ఖేపో ఇతరస్స.

పున సుఞ్ఞతారమ్మణాదివసేన పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ ద్వే సుఞ్ఞతా – సత్తసుఞ్ఞతా చ సఙ్ఖారసుఞ్ఞతా చ. సత్తసుఞ్ఞతా నామ దిట్ఠియా పరికప్పితేన సత్తేన సుఞ్ఞా పఞ్చక్ఖన్ధా. సఙ్ఖారసుఞ్ఞతా నామ సబ్బసఙ్ఖారేహి సుఞ్ఞం వివిత్తం నిస్సటం నిబ్బానం. తత్థ పరవాదీ నిబ్బానారమ్మణతం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, సఙ్ఖారారమ్మణతం సన్ధాయ పటిజానాతి. **మనసి కరోతీ**తి పుట్ఠోపి నిబ్బానమేవ సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, సఙ్ఖారే సన్ధాయ పటిజానాతి. తతో సకవాదినా "ఠానాట్ఠానాదిమనసికారో సఙ్ఖారారమ్మణో, సుఞ్ఞతమనసికారో నిబ్బానారమ్మణో"తి ఇమం నయం గహేత్వా "ద్విన్నం ఫస్సానం ద్విన్నం చిత్తానం సమోధానం హోతీ"తి పుట్ఠో లేసోకాసం అలభన్తో పటిక్ఖిపతి. అనిమిత్తాపణిహితేసుపి ఏసేవ నయో. సత్తనిమిత్తాభావతో హి ఖన్ధా అనిమిత్తా. సఙ్ఖారనిమిత్తాభావతో నిబ్బానం. ఏకధమ్మస్మిమ్పి ఆరోపేత్వా ఠపేతబ్బసఙ్ఖాతేన చ పణిదహితబ్బట్ఠేన పణిహితసఙ్ఖం గతేన సత్తపణిధినా అప్పణిహితా ఖన్ధా. తణ్హాపణిధినా తణ్హాయ వా ఆరమ్మణభూతేన సబ్బసఙ్ఖారపణిధినా అప్పణిహితం నిబ్బానం. తస్మా ఇధాపి పటిక్ఖేపో చ పటిఞ్ఞా చ పురిమనయేనేవ వేదితబ్బా.

૩૫౮. తతో "యథా సతిపట్ఠానాదయో లోకుత్తరధమ్మా అరియా చేవ సుఞ్ఞతాదిఆరమ్మణా చ, కిం తే ఏవం ఠానాట్ఠానఞాణ"న్తి అనులోమపటిలోమపుచ్ఛా హోన్తి. తత్థ సబ్బాపి పటిఞ్ఞా సబ్బే చ పటిక్ఖేపా పరవాదిస్సేవ. ఇమినావుపాయేన సేసఞాణేసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనం వేదితబ్బం. పాళియం పన సేసాని సఙ్ఖిపిత్వా అవసానే చుతూపపాతఞాణమేవ విభత్తం. తతో పరం సకసమయేపి "అరియ"న్తి సిద్ధేన ఆసవానం ఖయఞాణేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా సేసఞాణానం అనులోమతో చ పటిలోమతో చ అరియభావపుచ్ఛా హోన్తి. తా సబ్బా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పటిక్ఖేపో చ సకవాదిస్స . తే ఉత్తానత్థాయేవ. పాళియం పనేత్థ పఠమనవమానేవ దస్సేత్వా సత్త ఞాణాని సఙ్ఖిత్తానీతి.

అరియన్తికథావణ్ణనా.

૩. విముత్తికథావణ్ణనా

૩౬૩. ఇదాని విముత్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "వీతరాగచిత్తానం విముత్తిపయోజనం నామ నత్థి. యథా పన మలీనం వత్థం ధోవియమానం మలా విముచ్చతి, ఏవం సరాగం చిత్తం రాగతో విముచ్చతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **సరాగ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో **రాగసహగత**న్తిఆదినా నయేన పుట్ఠో మగ్గక్ఖణే చిత్తం విముచ్చతి నామ. తదా చ ఏవరూపం చిత్తం నత్థీతి పటిక్ఖిపతి.

సఫస్సన్తిఆదినా నయేన పుట్ఠోపి యథా ఫస్సో చ చిత్తఞ్చ ఉభో రాగతో విముచ్చన్తి, ఏవం రాగస్స విముత్తిం అపస్సమానో పటిక్ఖిపతి. సదోసాదీసుపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

విముత్తికథావణ్ణనా.

౪. విముచ్చమానకథావణ్ణనా

౩౬౬. ఇదాని విముచ్చమానకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “ఝానేన విక్ఖమ్భనవిముత్తియా విముత్తం, మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముచ్చమానం నామ హోతీ”తి లద్ధి, తే సన్ధాయ **విముత్తం విముచ్చమాన**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస.

పున **ఏకదేస**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **ఏకదేస**న్తి భావనపుంసకం. యథా విముత్తం, ఏకదేసేన వా ఏకదేసే వా అవిముత్తం హోతి కిం ఏవం ఏకదేసం విముత్తం, ఏకదేసం అవిముత్తన్తి పుచ్ఛతి. కిం కారణా ఏవం పుచ్ఛతీతి? “విముత్తం విముచ్చమాన”న్తి విప్పకతభావేన వుత్తత్తా. యథా హి కరియమానా కటాదయో విప్పకతత్తా ఏకదేసేన కతా ఏకదేసేన అకతా హోన్తి, తథా ఇదమ్పి ఏకదేసం విముత్తం ఏకదేసం అవిముత్తన్తి ఆపజ్జతి. తతో పరవాదీ కటాదీనం వియ చిత్తస్స ఏకదేసాభావా పఠమపఞ్హే పటిక్ఖిపిత్వా దుతియే విముచ్చమానస్స అపరినిట్ఠితవిముత్తితాయ పటిజానాతి. లోకియజ్ఝానక్ఖణం వా సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. న హి తం తదా సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముచ్చమానం. లోకుత్తరజ్ఝానక్ఖణం సన్ధాయ పటిజానాతి. తఞ్హి తదా సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముత్తేకదేసేన విముచ్చమానన్తిస్స లద్ధి. తతో సకవాదీ “యది తే ఏకమేవ చిత్తం ఏకదేసం విముత్తం ఏకదేసం అవిముత్తం, ఏవం సన్తే యో ఏకేనేవ చిత్తేన సోతాపన్నో హోతి, సోపి తే ఏకదేసం సోతాపన్నో, ఏకదేసం న సోతాపన్నో ఆపజ్జతీ”తి చోదనత్థం **ఏకదేసం సోతాపన్నో**తిఆదిమాహ. ఇతరో తం విధానం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. సేసవారేసుపి ఏసేవ నయో.

ఉప్పాదక్ఖణపఞ్హే యది ఏకమేవ చిత్తం విముత్తఞ్చ విముచ్చమానఞ్చ, ఏకస్మిం ఖణే విముత్తం ఏకస్మిం విముచ్చమానం ఆపజ్జతి. కిం తే ఏవరూపం చిత్తన్తి అత్థో.

౩౬౭. సుత్తసాధనే పఠమసుత్తం పరవాదిస్స. తత్రాస్సాయమధిప్పాయో – **విముచ్చతీ**తి విప్పకతనిద్దేసో. తస్మా యం తస్స యోగినో ఏవం జానతో ఏవం పస్సతో ఏతేహి ఆసవేహి చిత్తం విముచ్చతి, తం విముచ్చమానం నామ హోతీతి. దుతియసుత్తం సకవాదిస్స. తత్రాస్సాయమధిప్పాయో – యది తే విముచ్చతీతి వచనతో విముత్తం విముచ్చమానం, ఇధ విముచ్చతీతి వచనాభావతో విముత్తమేవ సియా, న విముచ్చమానన్తి.

ఇదాని “యథా తే విప్పకతవిముత్తితాయ విముచ్చమానం, కిం ఏవం విప్పకతరాగాదితాయ రజ్జమానాదీనిపి అత్థీ”తి చోదనత్థం పున **అత్థి చిత్త**న్తిఆది ఆరద్ధం. పరవాదినాపి తథారూపం చిత్తం అపస్సన్తేన సబ్బం పటిక్ఖిత్తం. అథ నం సకవాదీ “ద్వేయేవ కోటియో, తతియా నత్థీ”తి అనుబోధేన్తో **నను రత్తఞ్చేవ అరత్తఞ్చా**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – నను భద్రముఖ, రాగసమ్పయుత్తం చిత్తం రత్తం విప్పయుత్తం అరత్తన్తి ద్వేవ కోటియో, రజ్జమానం నామ తతియా కోటి నత్థీతి? దుట్ఠాదీసుపి ఏసేవ నయో. అథ నం ఆమన్తాతి పటిజానిత్వా ఠితం. విముత్తిపక్ఖేపి ద్వేయేవ కోటియో దస్సేతుం **హఞ్చి రత్తఞ్చేవా**తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యది ఏతా ద్వే కోటియో సమ్పటిచ్ఛసి, అవిముత్తఞ్చేవ విముత్తఞ్చా తి ఇమాపి సమ్పటిచ్ఛ. కిలేససమ్పయుత్తఞ్హి చిత్తం అవిముత్తం, విప్పయుత్తం విముత్తం. విముచ్చమానం నామాతి పరమత్థతో తతియా కోటి నత్థీతి.

విముచ్చమానకథావణ్ణనా.

౫. అట్ఠమకకథావణ్ణనా

౩౬౮. ఇదాని అట్ఠమకకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం అనులోమగోత్రభుమగ్గక్ఖణే కిలేసానం సముదాచారాభావతో అట్ఠమకస్స సోతాపత్తిమగ్గట్ఠపుగ్గలస్స ద్వే పరియుట్ఠానా పహీనాతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తేసం అఞ్ఞతరం సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, మగ్గక్ఖణతో పట్ఠాయ దిట్ఠియా అనుప్పత్తిం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో యస్మా దిట్ఠి నామేసా సోతాపన్నస్సేవ పహీనా, న మగ్గట్ఠస్స, తస్మా **అట్ఠమకో పుగ్గలో సోతాపన్నో**తి అనుయోగో సకవాదిస్స. విచికిచ్ఛాపఞ్హేపి ఏసేవ నయో. అనుసయపఞ్హే పరియుట్ఠానతో అఞ్ఞో అనుసయోతి తేసం లద్ధి, తస్మా "న హేవ"న్తి పటిక్ఖిత్తం.

సీలబ్బతపరామాసపఞ్హేపి సీలబ్బతపరామాసపరియుట్ఠానన్తి వోహారం న పస్సతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. పరియుట్ఠానమేవస్స పహీనన్తి లద్ధి.

౩౬౯. **మగ్గో భావితో**తి పఞ్హే తస్మిం ఖణే భావేతి, న భావితో. తస్మా పటిక్ఖిపతి. **అమగ్గేనా**తిఆదిఅనుయోగే పరమమగ్గేనేవ పహీనభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. యది హి అమగ్గేన పహీయేథ, గోత్రభుపుగ్గలాదీనమ్పి పహీయేథాతి ఆపజ్జనతో. **ఉప్పజ్జిస్సతీ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, విస్సజ్జనం సకవాదిస్స. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అట్ఠమకకథావణ్ణనా.

౬. అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా

౩౭౧. ఇదాని అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "అట్ఠమకో మగ్గక్ఖణే ఇన్ద్రియాని పటిలభతి నామ, నో చస్స పటిలద్ధాని హోన్తీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **నత్థి సద్ధిన్ద్రియ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **నత్థి సద్ధా**తి పుట్ఠో పన సద్ధిన్ద్రియతో సద్ధాయ నానత్తం సల్లక్ఖేత్వా పటిక్ఖిపతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. యథా పన యస్స అత్థి మనో, తస్స మనిన్ద్రియమ్పి అత్థి; ఏవం యస్స సద్ధాదయో అత్థి, తస్స అత్థి సద్ధిన్ద్రియాదీనిపీతి దీపనత్థం **అత్థి మనో అత్థి మనిన్ద్రియ**న్తిఆది ఆరద్ధం. తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవ సద్ధిం సుత్తసాధనేనాతి.

అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా.

౭. దిబ్బచక్ఖుకథావణ్ణనా

౩౭౩. ఇదాని దిబ్బచక్ఖుకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం చతుత్థజ్ఝానధమ్మూపత్థద్ధం మంసచక్ఖుమేవ దిబ్బచక్ఖు నామ హోతీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **మంసచక్ఖు**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

పున "మంసచక్ఖు దిబ్బచక్ఖు, దిబ్బచక్ఖు మంసచక్ఖూ"తి పుట్ఠో తం మత్తమేవ తం న హోతీతి పటిక్ఖిపతి. **యాదిస**న్తిఆదిపుచ్ఛాసుపి ఉభిన్నం ఏకసభావాభావేనేవ పటిక్ఖిపతి.

విసయోతిఆదీసు ఉభిన్నమ్పి రూపాయతనమేవ విసయో. మంసచక్ఖు పన ఆపాథగతమేవ పస్సతి. ఇతరం అనాపాథగతం తిరోపబ్బతాదిగతమ్పి. దిబ్బచక్ఖుస్స చ అతిసుఖుమమ్పి రూపం గోచరో, న తాదిసం ఇతరస్సాతి ఏవమేతేసం ఆనుభావగోచరా అసదిసా.

ఉపాదిణ్ణం హుత్వా అనుపాదిణ్ణం హోతీతి పుట్ఠో యస్మా మంసచక్ఖు ఉపాదిణ్ణం, దిబ్బచక్ఖు అనుపాదిణ్ణం, న చ మంసచక్ఖుమేవ దిబ్బచక్ఖూతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో యస్మా "మంసచక్ఖుస్స ఉప్పాదో, మగ్గో దిబ్బస్స చక్ఖునో"తి వచనం నిస్సాయ మంసచక్ఖుపచ్చయా దిబ్బచక్ఖు ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ రూపావచరికానం చతున్నం మహాభూతానం పసాదోతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతి. **కామావచరం హుత్వాతి** పుట్ఠోపి యస్మా న మంసచక్ఖుమేవ దిబ్బచక్ఖూతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో రూపావచరజ్ఝానపచ్చయేన ఉప్పన్నత్తా రూపావచరం నామ జాతన్తి పటిజానాతి.

రూపావచరం హుత్వా అరూపావచరన్తి పుట్ఠోపి తతో పరం భావనాయ అరూపావచరక్ఖణే రూపావచరచిత్తస్స అభావా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో అరూపావచరికానం చతున్నం మహాభూతానం పసాదో హుత్వా ఉప్పజ్జతీతి లద్ధియా పటిజానాతి. అపరియాపన్నభావం పనస్స న ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతియేవ.

౩౭౪. దిబ్బచక్ఖుం ధమ్ముపత్థద్ధన్తి కామావచరధమ్మేన ఉపత్థమ్భితం హుత్వా. పున **ధమ్ముపత్థద్ధన్తి** లోకుత్తరధమ్మేన ఉపత్థద్ధం. **ద్వేవ చక్ఖూనీతి** పుట్ఠో కిఞ్చాపి దిబ్బచక్ఖునో ధమ్ముపత్థద్ధస్స పఞ్ఞాచక్ఖుభావం న ఇచ్ఛతి, పఞ్ఞాచక్ఖుస్స పన అత్థితాయ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో మంసచక్ఖు ధమ్ముపత్థద్ధం దిబ్బచక్ఖు హోతీతి లద్ధివసేన పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

దిబ్బచక్ఖుకథావణ్ణనా.

౮. దిబ్బసోతకథావణ్ణనా

౩౭౫. ఇదాని దిబ్బసోతకథా నామ హోతి. తత్థ **ఏకంయేవ సోతన్తి** పుట్ఠో ద్విన్నం అత్థితాయ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో యస్మా తదేవ ధమ్ముపత్థద్ధం దిబ్బసోతం నామ హోతి, తస్మా పటిజానాతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

దిబ్బసోతకథావణ్ణనా.

౯. యథాకమ్మూపగతఞాణకథావణ్ణనా

౩౭౭. ఇదాని యథాకమ్మూపగతఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఇతి దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన...పే.... యథాకమ్మూపగే సత్తే పజానాతీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౪౬; పటి. మ. ౧.౧౦౬) సుత్తం అయోనిసో గహేత్వా యథాకమ్మూపగతఞాణమేవ దిబ్బచక్ఖున్తి లద్ధి, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పున **యథాకమ్మూపగతఞ్చ మనసి కరోతీతి** పుట్ఠో ఏకచిత్తస్స ఆరమ్మణద్వయాభావా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో నానాచిత్తవసేన పటిజానాతి. పున లేసోకాసం అదత్వా **ద్విన్నం ఫస్సానన్తి** పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి. ఇతి యథా ఇమినా యథాకమ్మూపగతపదేన, ఏవమేవ **ఇమే వత భోన్తో , సత్తాతి**ఆదిపదేహిపి సద్ధిం యోజనాసు అత్థో వేదితబ్బో.

౩౭౮. ఆయస్మా సారిపుత్తో యథాకమ్మూపగతం ఞాణం జానాతీతి ఇదం సకవాదీ యస్మా థేరో అప్పిచ్ఛతాయ అభిఞ్ఞాఞాణాని న వళఞ్జేతీతి ఏకచ్చే న జానన్తి, తాని పనస్స నేవ అత్థీతి మఞ్ఞన్తి, తస్మా తం "దిబ్బచక్ఖునో అలాభీ థేరో"తి మఞ్ఞమానం పుచ్ఛతి. తేనేవ కారణేన "అత్థాయస్మతో సారిపుత్తస్స దిబ్బచక్ఖూ"తి పరతో పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో యంకిఞ్చి సావకేన పత్తబ్బం, సబ్బం తం థేరేన అనుప్పత్తన్తి పటిజానాతి. ఇదానిస్స విక్ఖేపం కరోన్తో సకవాదీ **నను ఆయస్మా సారిపుత్తో**తిఆదిమాహ. ఇమఞ్హి గాథం థేరో వళఞ్జనపణిధియా ఏవ అభావేన ఆహ, న అభిఞ్ఞాఞాణస్స అభావేన. పరవాదీ పన అభావేనేవాతి అత్థం సల్లక్ఖేతి. తస్మా తస్స లద్ధియా థేరస్స యథాకమ్మూపగతఞాణమేవ అత్థి, నో దిబ్బచక్ఖు. తేన వుత్తం "తేన హి న వత్తబ్బం యథాకమ్మూపగతఞాణం దిబ్బచక్ఖూ"తి.

యథాకమ్మూపగతఞాణకథావణ్ణనా.

౧౦. సంవరకథావణ్ణనా

౩౭౯. ఇదాని సంవరకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం తావతింసే దేవే ఉపాదాయ తతుత్తరి దేవేసు యస్మా తే పఞ్చ వేరాని న సమాచరన్తి, తస్మా సంవరో అత్థీతి లద్ధి, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, వేరసముదాచారం అపస్సతో పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో యస్మా సంవరో నామ సంవరితబ్బే అసంవరే సతి హోతి, తస్మా అసంవరపుచ్ఛా సకవాదిస్స, దేవేసు పాణాతిపాతాదీనం అభావేన పటిక్ఖేపో ఇతరస్స.

అత్థి మనుస్సేసూతిఆది సంవరే సతి అసంవరస్స అసంవరే చ సతి సంవరస్స పవత్తిదస్సనత్థం వుత్తం.

౩౮౦. పాణాతిపాతా వేరమణీతి ఆదిపఞ్హేసు పాణాతిపాతాదీనం అసమాచరణవసేన పటిఞ్ఞా, పాణాతిపాతాదీనం నత్థితాయ పటిక్ఖేపో వేదితబ్బో. పటిలోమపఞ్హా ఉత్తానత్థాయేవ.

అవసానే **నత్థి దేవేసు సంవరో**తిపఞ్హే పాణాతిపాతాదీని కత్వా పున తతో సంవరాభావం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. తతో ఛలవసేన యది సంవరో నత్థి, సబ్బే దేవా పాణాతిపాతినోతిఆదిపుచ్ఛా పరవాదిస్స. దేవానం వేరసముదాచారస్స అభావేన పటిక్ఖేపో సకవాదిస్స. **నహేవ**న్తి వచనమత్తం గహేత్వా లద్ధిపతిట్ఠాపనం పరవాదిస్స. ఏవం పతిట్ఠితా పన లద్ధి అప్పతిట్ఠితావ హోతీతి.

సంవరకథావణ్ణనా.

౧౧. అసఞ్ఞకథావణ్ణనా

౩౮౧. ఇదాని అసఞ్ఞకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణ"న్తి వచనతో వినా విఞ్ఞాణేన పటిసన్ధి నామ నత్థి. "సఞ్ఞుప్పాదా చ పన తే దేవా తమ్హా కాయా చవన్తీ"తి వచనతో అసఞ్ఞసత్తానమ్పి చుతిపటిసన్ధిక్ఖణే సఞ్ఞా అత్థీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో నం సకవాదీ "కిం తే తం ఠానం సఞ్ఞాభవో"తిఆదీహి చోదేతుం **సఞ్ఞాభవో సఞ్ఞాగతీ**తిఆదిమాహ. తం సబ్బం తతో పరఞ్చ పాళినయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

అసఞ్ఞకథావణ్ణనా.

౧౨. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకథావణ్ణనా

౩౮౪. ఇదాని నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతన”న్తి వచనతో న వత్తబ్బం “తస్మిం భవే సఞ్ఞా అత్థీ”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ సబ్బం పాళినయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకథావణ్ణనా.

తతియో వగ్గో.

౪. చతుత్థవగ్గో

౧. గిహిస్స అరహాతికథావణ్ణనా

౩౭౭. ఇదాని గిహిస్స అరహాతి కథా నామ హోతి. తత్థ యేసం యసకులపుత్తాదీనం గిహిబ్యఞ్జనే ఠితానం అరహత్తప్పత్తిం దిస్వా "గిహి అస్స అరహా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **గిహిస్సాతి** యో గిహిసంయోజనసమ్పయుత్తతాయ గిహి, నో అరహం అస్సాతి అత్థో. పరవాదీ పన అధిప్పాయం అసల్లక్ఖేత్వా గిహిబ్యఞ్జనమత్తమేవ పస్సన్తో పటిజానాతి. ఇదానిస్స "గిహి నామ గిహిసంయోజనేన హోతి, న బ్యఞ్జనమత్తేన. యథాహ భగవా –

'అలఙ్కతో చేపి సమం చరేయ్య,

సన్తో దన్తో నియతో బ్రహ్మచారీ;

సబ్బేసు భూతేసు నిధాయ దణ్డం,

సో బ్రాహ్మణో సో సమణో స భిక్ఖూ'"తి. (ధ॰ ప॰ ౧౪౨);

ఇమం నయం దస్సేతుం **అత్థి అరహతో**తిఆది ఆరద్ధం. తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవాతి.

గిహిస్స అరహాతికథావణ్ణనా.

౨. ఉపపత్తికథావణ్ణనా

౩౭౮. ఇదాని ఉపపత్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఓపపాతికో హోతి తత్థపరినిబ్బాయీ"తివచనాని (పు॰ ప॰ ౩౹-౪౦) అయోనిసో గహేత్వా సుద్ధావాసేసు ఉపపత్తియా అరహాతి లద్ధి, "యేసం వా ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ"తి పదం పరివత్తిత్వా "ఉపపజ్జపరినిబ్బాయీ"తి పరియాపుణన్తానం సహ ఉపపత్తియా అరహా హోతీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తత్థ యస్మా ఉపపత్తిచిత్తం నామ లోకియం, తేన సోతాపన్నాదయోపి న హోన్తి, పగేవ అరహా. తస్మాస్స ఇమం నయం దస్సేతుం **సహ ఉపపత్తియా సోతాపన్నో**తిఆది ఆరద్ధం.

౩౭౯. **సారిపుత్తో**తిఆది ఇమేసు మహాథేరేసు కో ఏకోపి సహ ఉపపత్తియా అరహా నామాతి చోదనత్థం వుత్తం.

౩౮౦. **ఉపపత్తేసియేనాతి** పటిసన్ధిచిత్తేన. తఞ్హి ఉపపత్తిం ఏసతి గవేసతి, తస్మా ఉపపత్తేసియన్తి వుచ్చతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఉపపత్తికథావణ్ణనా.

౩. అనాసవకథావణ్ణనా

౩౯౧. ఇదాని అనాసవకథా నామ హోతి. తత్థ యే ధమ్మా అనాసవస్స అరహతో, సబ్బే తే అనాసవాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అరహతో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం అనాసవా నామ మగ్గాదయో, కిం తస్స తేయేవ ఉప్పజ్జన్తీతి చోదనత్థం **మగ్గో ఫల**న్తిఆది ఆరద్ధం. **చక్ఖు అనాసవ**న్తి పుట్ఠో తస్స సాసవత్తా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో అనాసవస్సేతన్తి పటిజానాతి.

౩౯౨. చీవరపఞ్హే ఏకోవ ధమ్మో అనాసవో సాసవో చ హోతీతి లక్ఖణవిరోధభయా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో అనాసవస్స హుత్వా సాసవస్స హోతీతి పటిజానాతి. **తఞ్ఞేవ అనాసవ**న్తి పఞ్హాద్వయేపి ఏసేవ నయో. సకవాదీ పన **తఞ్ఞేవా**తి అనుఞ్ఞాతత్తా “మగ్గో అనాసవో హుత్వా”తిఆదీహి చోదేతి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

అనాసవకథావణ్ణనా.

౪. సమన్నాగతకథావణ్ణనా

౩౯౩. ఇదాని సమన్నాగతకథా నామ హోతి. తత్థ ద్వే సమన్నాగమా పచ్చుప్పన్నక్ఖణే సమఙ్గీభావసమన్నాగమో చ రూపావచరాదీసు అఞ్ఞతరభూమిప్పత్తితో పటిలాభసమన్నాగమో చ. సో యావ అధిగతవిసేసా న పరిహాయతి, తావదేవ లబ్భతి. యేసం పన ఠపేత్వా ఇమే ద్వే సమన్నాగమే అఞ్ఞో ఉపపత్తిధమ్మవసేన ఏకో సమన్నాగమో నామ హోతీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానం, తేసం పత్తిధమ్మో నామ కోచి నత్థీతి అనుబోధనత్థం **అరహా చతూహి ఫలేహి సమన్నాగతో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పత్తిం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథస్స “యది తే అరహా చతూహి ఖన్ధేహి వియ చతూహి ఫలేహి సమన్నాగతో, ఏవం సన్తే యే చతూసు ఫలేసు చత్తారో ఫస్సాదయో, తేహి తే అరహతో సమన్నాగతతా పాపుణాతీ”తి చోదనత్థం **అరహా చతూహి ఫస్సేహీ**తిఆది ఆరద్ధం. తం సబ్బం పరవాదినా ఏకక్ఖణే చతున్నం ఫస్సాదీనం అభావా పటిక్ఖిత్తం. అనాగామిపఞ్హాదీసుపి ఏసేవ నయో.

౩౯౫. సోతాపత్తిఫలం వీతివత్తోతి న పఠమజ్ఝానం వియ దుతియజ్ఝానలాభీ; పున అనుప్పత్తియా పన వీతివత్తోతి పుచ్ఛతి. **సోతాపత్తిమగ్గ**న్తిఆది యం వీతివత్తో, తేనస్స పున అసమన్నాగమం దస్సేతుం ఆరద్ధం.

౩౯౬. తేహి చ అపరిహీనోతి పఞ్హో యస్మా యథా పచ్చనీకసముదాచారేన లోకియజ్ఝానధమ్మా పరిహాయన్తి, న ఏవం లోకుత్తరా. మగ్గేన హి యే కిలేసా పహీయన్తి, ఫలేన చ పటిప్పస్సమ్భన్తి, తే తథా పహీనావ తథా పటిప్పస్సద్ధాయేవ చ హోన్తి, తస్మా సకవాదినా ఆమన్తాతి పటిఞ్ఞాతం. స్వాయమత్థో పరతో “అరహతా చత్తారో మగ్గా పటిలద్ధా”తిఆదీసు పకాసితోయేవ. సేసం ఉత్తానత్థమేవాతి.

సమన్నాగతకథావణ్ణనా.

౫. ఉపేక్ఖాసమన్నాగతకథావణ్ణనా

౩౯౭. అరహా ఛహి ఉపేక్ఖాహీతి కథాయపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. అరహా హి ఛసు ద్వారేసు ఉపేక్ఖానం ఉప్పత్తిభబ్బతాయ తాహి సమన్నాగతోతి వుచ్చతి, న ఏకక్ఖణే సబ్బాసం ఉప్పత్తిభావేనాతి.

ఉపేక్ఖాసమన్నాగతకథావణ్ణనా.

౬. బోధియాబుద్ధోతికథావణ్ణనా

౩౮౮. ఇదాని **బోధియా బుద్ధో**తికథా నామ హోతి. తత్థ **బోధీ**తి చతుమగ్గఞాణస్సాపి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్సాపి అధివచనం. తస్మా యేసం యథా ఓదాతేన వణ్ణేన ఓదాతో, సామేన వణ్ణేన సామో, ఏవం బోధియా బుద్ధోతి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా చ అనుయోగో చ సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ ఇతరస్స.

అతీతాయాతి పఞ్హే తస్మిం ఖణే అభావతో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో పటిలాభం సన్ధాయ పటిజానాతి. పున కిచ్చవసేన పుట్ఠో కిచ్చాభావతో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో యం తేన తాయ కరణీయం కతం, తత్థ సమ్మోహాభావం పటిజానాతి. లేసోకాసం పన అదత్వా **దుక్ఖం పరిజానాతీ**తిఆదినా నయేన పుట్ఠో తస్స కిచ్చస్స అభావా పటిక్ఖిపతి.

అనాగతపఞ్హే తస్మిం ఖణే మగ్గఞాణస్స అభావా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో "అగమా రాజగహం బుద్ధో"తి (సు॰ ని॰ ౪౧౦) అనాగతాయ బోధియా బుద్ధభావం మఞ్ఞమానో పటిజానాతి. **బోధికరణీయం కరోతీ**తి పుట్ఠో తస్మిం ఖణే కిచ్చాభావేన పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో యది న కరేయ్య, బుద్ధోతి న వుచ్చేయ్య. యస్మా అవస్సం కరిస్సతి, తస్మా కరోతియేవ నామాతి పటిజానాతి. పున లేసోకాసం అదత్వా పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి. పచ్చుప్పన్నపఞ్హో సద్ధిం సంసన్దనాయ ఉత్తానత్థోవ.

౩౮౯. తిస్సో బోధియో ఏకతో కత్వా పుట్ఠో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం సన్ధాయ తీహిపి బుద్ధోతి వత్తబ్బభావతో పటిజానాతి. పున తీహీతి పుట్ఠో సబ్బాసం ఏకక్ఖణే అభావా పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స వసేన పటిజానాతి. పున లేసోకాసం అదత్వా సతతం సమితన్తి పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి.

న బత్తబ్బం బోధియాతి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, బోధియా అభావక్ఖణే అబుద్ధభావాపత్తితో పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **నను బోధిపటిలాభా**తి పఞ్హే పన యస్మిం సన్తానే బోధిసఙ్ఖాతం మగ్గఞాణం ఉప్పన్నం, తత్థ బుద్ధోతి సమ్ముతిసబ్భావతో పటిఞ్ఞా తస్సేవ. తస్స అధిప్పాయం అజానిత్వా హఞ్చీతి లద్ధిట్ఠపనా పరవాదిస్స. ఇదానిస్స అసల్లక్ఖణం పాకటం కాతుం **బోధిపటిలాభా బుద్ధోతి బోధియా బుద్ధో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తస్సత్థో – "కిం తే యస్మా బోధిపటిలాభా బుద్ధో, తస్మా బోధియా బుద్ధో"తి. ఇతరో "బోధిపటిలాభో నామ బోధియా ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధాయపి సన్తానే ఉప్పన్నభావోయేవ. బోధి నామ మగ్గక్ఖణే ఞాణ"న్తి ఇమం విభాగం అసల్లక్ఖేన్తోవ పున పటిజానాతి. తతో సకవాదినా **బోధిపటిలాభా బోధీ**తి పుట్ఠో వచనోకాసం అలభన్తో పటిక్ఖిపతీతి.

బోధియాబుద్ధోతికథావణ్ణనా.

ఇతి ఇమా తిస్సోపి కథా ఉత్తరాపథకానంయేవ.

౭. లక్ఖణకథావణ్ణనా

౪౦౦. ఇదాని లక్ఖణకథా నామ హోతి. తత్థ "యేహి సమన్నాగతస్స మహాపురిసస్స ద్వేవ గతియో భవన్తీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౫౮) ఇమం సుత్తం అయోనిసో గహేత్వా లక్ఖణసమన్నాగతో బోధిసత్తోవ హోతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి

ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

చక్కవత్తిసత్తోతి పఞ్హేసు యస్మా చక్కవత్తీ సత్తోపి చ బోధిసత్తోపి, తస్మా అబోధిసత్తం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. బోధిసత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి.

౮౦౨. ద్వత్తింసిమానీతిసుత్తం బోధిసత్తమేవ సన్ధాయ వుత్తం. సో హి పచ్ఛిమే భవే బుద్ధో హోతి, ఇతరేసు చక్కవత్తీ, తస్మా ఆభతమ్పి అనాభతసదిసమేవాతి.

లక్ఖణకథావణ్ణనా.

౮. నియామోక్కన్తికథావణ్ణనా

౮౦౩. ఇదాని నియామోక్కన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం ఘటికారసుత్తే జోతిపాలస్స పబ్బజ్జం సన్ధాయ "బోధిసత్తో కస్సపభగవతో పావచనే ఓక్కన్తనియామో చరితబ్రహ్మచరియో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **బోధిసత్తో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో యస్మా నియామోతి వా బ్రహ్మచరియన్తి వా అరియమగ్గస్స నామం, బోధిసత్తానఞ్చ ఠపేత్వా పారమీపూరణం అఞ్ఞా నియామోక్కన్తి నామ నత్థి. యది భవేయ్య, బోధిసత్తో సోతాపన్నో సావకో భవేయ్య. న చేతమేవం. కేవలఞ్హి నం బుద్ధా అత్తనో ఞాణబలే ఠత్వా – "అయం బుద్ధో భవిస్సతీ"తి బ్యాకరోన్తి, తస్మా పున **బోధిసత్తో**తి అనుయోగో సకవాదిస్స. పచ్ఛిమభవం సన్ధాయ పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. దుతియపఞ్హే జోతిపాలకాలం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా తస్సేవ. **సావకో హుత్వా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **అనుస్సవియో**తి అనుస్సవేన పటివిద్ధధమ్మో. పచ్ఛిమభవం సన్ధాయ పటిక్ఖిపిత్వా జోతిపాలకాలే అనుస్సవం సన్ధాయ పటిజానాతి.

౮౦౪. అఞ్ఞం సత్థారన్తిఆళారఞ్చ రామపుత్తఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. **ఆయస్మా ఆనన్దో**తిఆది "ఓక్కన్తనియామావ సావకా హోన్తి, న ఇతరే ఓక్కన్తనియామా ఏవరూపా హోన్తీ"తి దస్సేతుం వుత్తం.

సావకో జాతిం వీతివత్తోతి యాయ జాతియా సావకో, తం వీతివత్తో అఞ్ఞస్మిం భవే అసావకో హోతీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో సోతాపన్నాదీనం సోతాపన్నాదిసావకభావతో పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

నియామోక్కన్తికథావణ్ణనా.

౯. అపరాపి సమన్నాగతకథావణ్ణనా

౮౦౬. ఇదాని అపరాపి సమన్నాగతకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "చతుత్థమగ్గట్ఠో పుగ్గలో పత్తిధమ్మవసేన తీహి ఫలేహి సమన్నాగతో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ హేట్ఠా చతూహి ఫలేహి సమన్నాగతకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

అపరాపి సమన్నాగతకథావణ్ణనా.

౧౦. సబ్బసంయోజనప్పహానకథావణ్ణనా

౪౧౩. ఇదాని సంయోజనప్పహానకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “నిప్పరియాయేనేవ సబ్బసంయోజనప్పహానం అరహత్త”న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పున **సబ్బే సంయోజనా**తి పుట్ఠో హేట్ఠా వుత్తమగ్గత్తయేన పహీనే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో తేన మగ్గేన అప్పహీనస్స అభావా పటిజానాతి. **సక్కాయదిట్ఠి**ఆదీసుపి పఠమమగ్గేన పహీనభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, చతుత్థమగ్గేన అనవసేసప్పహానం సన్ధాయ పటిజానాతి. ఏసేవ నయో సబ్బత్థాతి.

సబ్బసంయోజనప్పహానకథావణ్ణనా.

చతుత్థో వగ్గో.

౫. పఞ్చమవగ్గో

౧. విముత్తికథావణ్ణనా

౪౧౮. ఇదాని విముత్తికథా నామ హోతి. తత్థ విపస్సనా, మగ్గో, ఫలం, పచ్చవేక్ఖణన్తి చతున్నం ఞాణానం విముత్తిఞాణన్తి నామం. తేసు విపస్సనాఞాణం నిచ్చనిమిత్తాదీహి విముత్తత్తా, తదఙ్గవిముత్తిభావేన వా విముత్తత్తా విముత్తిఞాణం. మగ్గో సముచ్ఛేదవిముత్తి, ఫలం పటిప్పస్సద్ధివిముత్తి, పచ్చవేక్ఖణఞాణం పన విముత్తిం జానాతీతి **విముత్తిఞాణం**. ఏవం చతుబ్బిధే విముత్తిఞాణే నిప్పరియాయేన ఫలఞాణమేవ విముత్తి. సేసాని "విముత్తానీ"తి వా "అవిముత్తానీ"తి వా న వత్తబ్బాని. తస్మా "ఇదం నామ విముత్తిఞాణం విముత్త"న్తి అవత్వా అవిసేసేనేవ "విముత్తిఞాణం విముత్త"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున **యంకిఞ్చీ**తి పుట్ఠో పచ్చవేక్ఖణాదీని సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **పటిపన్నస్సా**తి పుట్ఠో మగ్గఞాణస్స అనాసవతం సన్ధాయ పటిజానాతి. యస్మా పన తం సోతాపన్నస్స ఫలే ఠితస్స ఞాణం న హోతి, తస్మా విముత్తం నామ న హోతీతి చోదనత్థం పున సకవాదీ **సోతాపన్నస్సా**తిఆదిమాహ. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

విముత్తికథావణ్ణనా.

౨. అసేఖఞాణకథావణ్ణనా

౪౨౧. ఇదాని అసేఖకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా ఆనన్దత్థేరాదయో సేఖా "ఉళారో భగవా"తిఆదినా నయేన అసేఖే జానన్తి, తస్మా "సేఖస్స అసేఖఞాణం అత్థీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **జానాతి పస్సతీ**తి ఇదం అత్తనా అధిగతస్స జాననవసేన వుత్తం. **గోత్రభునో**తిఆది హేట్ఠిమాయ భూమియం ఠితస్స ఉపరూపరిఞాణస్స అభావదస్సనత్థం వుత్తం. **నను ఆయస్మా ఆనన్దో సేఖో ''ఉళారో భగవా''తి జానాతీ**తి పరవాదీ అసేఖే భగవతి పవత్తత్తా తం అసేఖఞాణన్తి ఇచ్ఛతి, న పనేతం అసేఖం. తస్మా ఏవం పతిట్ఠాపితాపి లద్ధి అప్పతిట్ఠాపితావ హోతీతి.

అసేఖఞాణకథావణ్ణనా.

౩. విపరీతకథావణ్ణనా

౪౨౪. ఇదాని విపరీతకథా నామ హోతి. తత్థ "య్వాయం పథవీకసిణే పథవీసఞ్ఞీ సమాపజ్జతి, తస్స తం ఞాణం విపరీతఞాణ"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పథవిం నిస్సాయ ఉప్పన్ననిమిత్తఞ్హి న పథవీయేవ, తత్ర చాయం పథవీసఞ్ఞీ. తస్మా విపరీతఞాణన్తి అయమేతస్స అధిప్పాయో. తతో సకవాదీ "లక్ఖణపథవీపి ససమ్భారపథవీపి నిమిత్తపథవీపి పథవీదేవతాపి సబ్బా పథవీయేవ, తాసు పథవీతి ఞాణం విపరీతం న హోతి. అనిచ్చే నిచ్చన్తిఆదివిపరియేసో పన విపరీతఞాణం నామ. కిం తే ఇదం ఏతేసు అఞ్ఞతర"న్తి చోదేతుం **అనిచ్చే నిచ్చ**న్తిఆదిమాహ. ఇతరో విపల్లాసలక్ఖణాభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, పథవీనిమిత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి.

కుసలన్తి సేక్ఖపుథుజ్జనానం ఞాణం సన్ధాయ వుత్తం. **అత్థి అరహతో**తి పఞ్హేసుపి విపల్లాసలక్ఖణాభావేన పటిక్ఖిపతి. పథవీనిమిత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి. **సబ్బేవ పథవీ**తి సబ్బం తం పథవీకసిణం లక్ఖణపథవీయేవ హోతీతి పుచ్ఛతి. సకవాదీ తథా అభావతో పటిక్ఖిపతి. **నను పథవీ అత్థి, అత్థి చ కోచి పథవిం పథవితో సమాపజ్జతీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స . తస్సత్థో – నను నిమిత్తపథవీ అత్థి, అత్థి చ కోచి తం పథవిం పథవితోయేవ సమాపజ్జతి, న ఆపతో వా తేజతో వాతి. **పథవీ అత్థీ**తిఆది "యది యం యథా అత్థి, తం తథా సమాపజ్జన్తస్స ఞాణం విపరీతం హోతి, నిబ్బానం అత్థి, తమ్పి సమాపజ్జన్తస్స సబ్బవిపరియేససముగ్ఘాతనం మగ్గఞాణమ్పి తే విపరీతం హోతూ"తి దస్సనత్థం వుత్తన్తి.

విపరీతకథావణ్ణనా.

౪. నియామకథావణ్ణనా

౪౨౮-౪౩౧. ఇదాని నియామకథా నామ హోతి. తత్థ యో పుగ్గలో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమిస్సతి, తం "భబ్బో ఏస ధమ్మం అభిసమేతు"న్తి యస్మా భగవా జానాతి, తస్మా "అనియతస్స పుథుజ్జనస్సేవ సతో పుగ్గలస్స నియామగమనాయ ఞాణం అత్థీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అనియతస్సా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **నియామగమనాయా**తి నియామో వుచ్చతి మగ్గో, మగ్గగమనాయ మగ్గోక్కమనాయాతి అత్థో. యం పనస్స ఞాణం దిస్వా భగవా "భబ్బో అయ"న్తి జానాతి, తం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స.

అథస్స సకవాదీ అయుత్తవాదితం దీపేతుం **నియతస్సా**తి విపరీతానుయోగమాహ. తత్థ పఠమపఞ్హే మగ్గేన నియతస్స అనియామగమనాయ ఞాణం నామ నత్థీతి పటిక్ఖిపతి. దుతియే నత్థిభావేన పటిజానాతి. తతియే అనియతస్స నత్థీతి పుట్ఠత్తా లద్ధివిరోధేన పటిక్ఖిపతి. పున పఠమపఞ్హమేవ చతుత్థం కత్వా నియతస్స నియామగమనాదివసేన తయో పఞ్హా కతా. తేసు పఠమే యస్మా ఆదిమగ్గేన నియతస్స పున తదత్థాయ ఞాణం నత్థి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. దుతియే నత్థిభావేనేవ పటిజానాతి. తతియే లద్ధివిరోధేనేవ పటిక్ఖిపతి. పున పఠమపఞ్హం అట్ఠమం కత్వా అనియతస్స అనియామగమనాదివసేన తయో పఞ్హా కతా. తేసం అత్థో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. పున పఠమపఞ్హమేవ ద్వాదసమం కత్వా తంమూలకా **అత్థి నియామో**తిఆదయో పఞ్హా కతా. తత్థ యస్మా నియామగమనాయ ఞాణం నామ మగ్గఞాణమేవ హోతి, తస్మా తం సన్ధాయ **అత్థి నియామో**తి వుత్తం. ఇతరో పన నియామోతి వుత్తే పటిక్ఖిపతి, ఞాణన్తి వుత్తే పటిజానాతి. **సతిపట్ఠానా**దీసుపి ఏసేవ నయో. పచ్చనీకం ఉత్తానత్థమేవ. **గోత్రభునో**తిఆది యేన యం అప్పత్తం, తస్స తం నత్థీతి దస్సనత్థం వుత్తం. **భగవా జానాతీ**తి అత్తనో ఞాణబలేన జానాతి, న తస్స నియామగమనఞాణసబ్భావతో. తస్మా ఇమినా కారణేన పతిట్ఠితాపిస్స లద్ధి అప్పతిట్ఠితాయేవాతి.

నియామకథావణ్ణనా.

౫. పటిసమ్భిదాకథావణ్ణనా

౪౩౨-౪౩౩. ఇదాని పటిసమ్భిదాకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "యంకిఞ్చి అరియానం ఞాణం, సబ్బం లోకుత్తరమేవా"తి గహేత్వా "సబ్బం ఞాణం పటిసమ్భిదా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సమ్ముతిఞాణ**పఞ్హేసు పథవీకసిణసమ్ముతియం సమాపత్తిఞాణం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, నిరుత్తిఞాణం

సన్ధాయ పటిజానాతి. యే కేచి సమ్ముతిన్తి పఞ్హే పుథుజ్జనే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. చేతోపరియాయపఞ్హేసు పుథుజ్జనస్స ఞాణం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, అరియస్స ఞాణం సన్ధాయ పటిజానాతి. **సబ్బా పఞ్ఞా**తిపఞ్హేసు కసిణసమాపత్తిపఞ్ఞం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, లోకుత్తరం సన్ధాయ పటిజానాతి. **పథవీకసిణసమాపత్తి**న్తిఆది "యా ఏతేసు ఏత్తకేసు ఠానేసు పఞ్ఞా, కిం సబ్బా సా పటిసమ్భిదా"తి పుచ్ఛనత్థం వుత్తం. **తేన హి సబ్బం ఞాణ**న్తి యస్మా సబ్బా లోకుత్తరపఞ్ఞా పటిసమ్భిదా , తస్మా సబ్బన్తి వచనం సామఞ్ఞఫలేన సద్ధిం పతిట్ఠాపేతీతి.

పటిసమ్భిదాకథావణ్ణనా.

౬. సమ్ముతిఞాణకథావణ్ణనా

౪౩౪-౪౩౫. ఇదాని సమ్ముతిఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ సమ్ముతిసచ్చం పరమత్థసచ్చన్తి ద్వే సచ్చాని. యే పన ఏవం విభాగం అకత్వా సచ్చన్తి వచనసామఞ్ఞేన సమ్ముతిఞాణమ్పి "సచ్చారమ్మణమేవా"తి వదన్తి, సేయ్యథాపి అన్ధకా; తే అయుత్తవాదినోతి తేసం వాదవినోధనత్థం అయం కథా ఆరద్ధా. తత్థ **న వత్తబ్బ**న్తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పరమత్థసచ్చం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **సమ్ముతిసచ్చమ్హీ**తి సమ్ముతిం అనుపవిట్ఠే సచ్చమ్హి. పచ్చత్తే వా భుమ్మవచనం, సమ్ముతిసచ్చన్తి అత్థో. **సమ్ముతిఞాణం సచ్చారమ్మణఞ్ఞేవా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో నం "యది తం అవిసేసేన సచ్చారమ్మణఞ్ఞేవ, తేన ఞాణేన దుక్ఖపరిఞ్ఞాదీని కరేయ్యా"తి చోదేతుం **తేన ఞాణేనా**తిఆదిమాహ.

సమ్ముతిఞాణకథావణ్ణనా.

౭. చిత్తారమ్మణకథావణ్ణనా

౪౩౬-౪౩౮. ఇదాని చిత్తారమ్మణకథా నామ హోతి. తత్థ చేతోపరియాయే ఞాణన్తి వచనమత్తమేవ గహేత్వా "తం ఞాణం చిత్తారమ్మణమేవా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథస్స "యో సరాగాదివసేన చిత్తం జానాతి, తస్స రాగాదయోపి ఆరమ్మణా హోన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం తం చిత్తారమ్మణఞ్ఞేవా"తి చోదనత్థం **నను అత్థి కోచీ**తిఆది ఆరద్ధం. **ఫస్సారమ్మణే**తి ఫస్ససఙ్ఖాతే ఆరమ్మణే. **వేదనారమ్మణే**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. పున **ఫస్సారమ్మణే ఞాణం న వత్తబ్బ**న్తి పుట్ఠో ఫస్సస్స ఫుసనలక్ఖణం మనసికరోతో ఫస్సోవారమ్మణం హోతీతి పటిజానాతి. **కిం పనేతం ఫస్సపరియాయే ఞాణ**న్తి పుట్ఠో పన తాదిసస్స సుత్తపదస్స అభావా పటిక్ఖిపతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఇదాని యం నిస్సాయ లద్ధి, తదేవ దస్సేత్వా లద్ధిం పతిట్ఠాపేతుం **నను చేతోపరియాయే ఞాణ**న్తిఆదిమాహ. సా పనేసా వచనమత్తాభినివేసేన పతిట్ఠాపితాపి అప్పతిట్ఠాపితావ హోతీతి.

చిత్తారమ్మణకథావణ్ణనా.

౮. అనాగతఞాణకథావణ్ణనా

౪౩౯-౪౪౦. ఇదాని అనాగతఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ అనాగతం నామ అన్తరమ్పి అత్థి, అనన్తరమ్పి. తేసు అనన్తరే ఏకన్తేనేవ ఞాణం నత్థి. యథా చ అనన్తరే, తథా ఏకవీథిఏకజవనపరియాపన్నేపి. తత్థ యే సబ్బస్మిమ్పి అనాగతే ఞాణం

ఇచ్ఛన్తి, సేయ్యథాపి అన్ధకా; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యం తే అనాగతే ఞాణం, కిం తేన అనన్తరం అనాగతం మూలాదివసేన జానాతీ"తి చోదేతుం **అనాగతం మూలతో**తిఆదిమాహ. తత్థ **మూలతో**తిఆదీని సబ్బాని కారణవేవచనానేవ. కారణఞ్హి యం అత్తనో ఫలం కరోతి, తం తత్థ మూలయతి పతిట్ఠాతీతి **మూలం**. తతో చ తం హినోతి పవత్తయతీతి **హేతు**. తదేవ తం నిదేతి "హన్ద నం గణ్హథా"తి. నియ్యాతేతి వియాతి **నిదానం**. తతో తం సమ్భవతీతి **సమ్భవో**. పభవతీతి **పభవో**. తత్థ చ తం సముట్ఠాతి, తం వా నం సముట్ఠాపేతీతి **సముట్ఠానం**. తదేవ నం ఆహరతీతి **ఆహారో**. తఞ్చస్స అపరిచ్చజితబ్బట్ఠేన **ఆరమ్మణం**. తదేవ చేతం పటిచ్చ ఏతీతి **పచ్చయో**. తతో నం సముదేతీతి **సముదయో**తి వుచ్చతి. యస్మా పన అనన్తరం చిత్తం ఏతేహాకారేహి న సక్కా జానితుం, తస్మా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి. **అనాగతం హేతుపచ్చయత**న్తి యా అనన్తరానాగతే చిత్తే హేతుపచ్చయతా, తం జానాతి. యే తత్థ ధమ్మా హేతుపచ్చయా హోన్తి, తే జానాతీతి అత్థో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **గోత్రభునో**తిఆది యస్మిం అనాగతే ఞాణం న ఉప్పజ్జతి, తం సరూపతో దస్సేతుం వుత్తం. **పాటలిపుత్తస్సా**తి సుత్తం యస్మిం అనాగతే ఞాణం ఉప్పజ్జతి, తం దస్సేతుం ఆహటం. యస్మా పనేతం న సబ్బస్మిం అనాగతే ఞాణస్స సాధకం; తస్మా అనాహటమేవాతి.

అనాగతఞాణకథావణ్ణనా.

౯. పటుప్పన్నఞాణకథావణ్ణనా

౪౪౧-౪౪౨. ఇదాని పటుప్పన్నఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "సబ్బసఙ్ఖారేసు అనిచ్చతో దిట్ఠేసు తమ్పి ఞాణం అనిచ్చతో దిట్ఠం హోతీ"తి వచనం నిస్సాయ "అవిసేసేన సబ్బస్మిం పచ్చుప్పన్నే ఞాణం అత్థీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **పటుప్పన్నే**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది అవిసేసేన పటుప్పన్నే ఞాణం అత్థి, ఖణపచ్చుప్పన్నేపి తేన భవితబ్బం. ఏవం సన్తే ద్విన్నం ఞాణానం ఏకతో అభావా తేనేవ ఞాణేన తం జానితబ్బం హోతీ"తి చోదనత్థం **తేనా**తి అనుయోగో సకవాదిస్స. తత్థ పఠమపఞ్హే తేనేవ తం జానితుం న సక్కాతి పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. దుతియపఞ్హే సన్తతిం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా తస్సేవ. పటిపాటితో భఙ్గం పస్సన్తో భఙ్గానుపస్సనేనేవ భఙ్గానుపస్సనాఞాణం పస్సతీతి అధిప్పాయో. **తేన ఞాణేన తం ఞాణం జానాతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **తేన ఫస్సేన తం ఫస్స**న్తిఆదీనిస్స లేసోకాసనివారణత్థం వుత్తాని . యం పనేతేన లద్ధిపతిట్ఠాపనత్థం **నను సబ్బసఙ్ఖారే**తిఆది వుత్తం. తత్థ నయతో తం ఞాణం దిట్ఠం హోతి, న ఆరమ్మణతోతి అధిప్పాయేన పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. తస్మా ఏవం పతిట్ఠితాపిస్స లద్ధి అప్పతిట్ఠితావ హోతి.

పటుప్పన్నఞాణకథావణ్ణనా.

౧౦. ఫలఞాణకథావణ్ణనా

౪౪౩-౪౪౪. ఇదాని ఫలే ఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ "బుద్ధాపి సత్తానం అరియఫలప్పత్తియా ధమ్మం దేసేన్తి సావకాపి, ఇతి ఇమినా సామఞ్ఞేన బుద్ధానం వియ సావకానమ్పి తేన తేన సత్తేన పత్తబ్బే ఫలే ఞాణం అత్థీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **సావకస్సా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది సావకస్స ఫలే ఞాణం అత్థి, యథా బుద్ధా సమానేపి సోతాపత్తిఫలే అత్తనో ఞాణబలేన 'అయం ఏకబీజీ, అయం కోలంకోలో, అయం సత్తక్ఖత్తుపరమో'తి ఫలస్సకతం పఞ్ఞపేన్తి, కిం తే ఏవం సావకోపీ"తి చోదేతుం **సావకో ఫలస్స కతం పఞ్ఞపేతీ**తి ఆహ. ఇతరో పటిక్ఖిపతి.

అత్థి సావకస్స ఫలపరోపరియత్తీతిఆది ఫలే ఞాణస్స అత్థితాయ పచ్చయపుచ్ఛనత్థం వుత్తం. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో – బుద్ధానం “ఇదం ఫలం పరం, ఇదం ఓపర”న్తి ఏవం ఫలానం ఉచ్చావచభావజాననసఙ్ఖాతా ఫలే పరోపరియత్తి నామ అత్థి. తథా ఇన్ద్రియపుగ్గలపరోపరియత్తియో, తాసం అత్థితాయ తస్స తస్స పుగ్గలస్స తేసం తేసం ఇన్ద్రియానం వసేన తం తం ఫలం జానన్తి, కిం తే సావకస్సాపి ఏతా పరోపరియత్తియో అత్థీతి.

అత్థి సావకస్స ఖన్ధపఞ్ఞత్తీతిఆదీనిపి “యది తే సావకస్స బుద్ధానం వియ ఫలే ఞాణం అత్థి, ఇమా హి పిస్స పఞ్ఞత్తీహి భవితబ్బం. కిమస్స తా అత్థి, సక్కోతి సో ఏతా పఞ్ఞత్తియో అత్తనో బలేన జానితుం వా పఞ్ఞపేతుం వా”తి చోదనత్థం వుత్తాని. **సావకో జినో**తిఆది “యది సావకస్స బుద్ధానం వియ ఫలే ఞాణం అత్థి, ఏవం సన్తే స్వేవ జినో”తి చోదనత్థం వుత్తం. **సావకో అనుప్పన్నస్సా**తి పఞ్హేపి అయమేవ నయో. **అఞ్ఞాణీ**తి పఞ్హే అవిజ్జాసఙ్ఖాతస్స అఞ్ఞాణస్స విహతత్తా పటిక్ఖిత్తో, న పనస్స బుద్ధానం వియ ఫలే ఞాణం అత్థి. తస్మా అప్పతిట్ఠితోవ పరవాదీవాదోతి.

ఫలఞాణకథావణ్ణనా.

పఞ్చమో వగ్గో.

మహాపణ్ణాసకో సమత్తో.

౬. ఛట్ఠవగ్గో

౧. నియామకథావణ్ణనా

౪౪౩-౪౪౭. ఇదాని నియామకథా నామ హోతి. తత్థ **నియామోతి** “భబ్బో నియామం ఓక్కమితుం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్త”న్తి (పు. ప. ౧౩) వచనతో అరియమగ్గో వుచ్చతి. యస్మా పన తస్మిం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధేపి పుగ్గలో అనియతో నామ న హోతి, తస్మా “సో నియామో నిచ్చట్ఠేన అసఙ్ఖతో”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తతో “యది సో అసఙ్ఖతో, ఏవరూపేన తేన భవితబ్బ”న్తి దీపేన్తో **నిబ్బానన్తి**ఆదిమాహ. సంసన్దనపుచ్ఛా ఉత్తానత్థాయేవ.

అత్థి కేచీతిఆది నియామస్స సఙ్ఖతభావదీపనత్థం వుత్తం. **మగ్గో అసఙ్ఖతోతి**పఞ్హే తస్స ఉప్పాదనిరోధభావతో పటిక్ఖిపతీతి. **నియామో సఙ్ఖతోతి**పఞ్హే నిరుద్ధేపి మగ్గే నియామస్స అత్థితం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **సోతాపత్తినియామోతి**ఆదిపఞ్హేసుపి అనులోమతో చ పటిలోమతో చ ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **పఞ్చ అసఙ్ఖతానీతి** పుట్ఠో పఞ్చన్నం అసఙ్ఖతానం ఆగతట్ఠానం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో చతున్నం సమ్మత్తనియామానం నియామవచనతో నిబ్బానస్స చ అసఙ్ఖతభావతో పటిజానాతి. మిచ్ఛత్తనియామపఞ్హో నియామవచనమత్తేన అసఙ్ఖతతాయ అయుత్తభావదీపనత్థం వుత్తోతి.

నియామకథావణ్ణనా.

౨. పటిచ్చసముప్పాదకథావణ్ణనా

౪౪౮. ఇదాని పటిచ్చసముప్పాదకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం నిదానవగ్గే “ఉప్పాదా వా తథాగతానం అనుప్పాదా వా తథాగతానం ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా”తిఆదివచనతో (సం. ని. ౨.౨౦) “పటిచ్చసముప్పాదో అసఙ్ఖతో”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానఞ్చ మహింసాసకానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

౪౪౯. అవిజ్జా అసఙ్ఖతాతి ఆదయో పఞ్హా అవిజ్జాదీనంయేవ పటిచ్చసముప్పాదభావదస్సనత్థం వుత్తా. యేన పనత్థేన తత్థ ఏకేకం అఙ్గం “పటిచ్చసముప్పాదో”తి వుచ్చతి, సో పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గే వుత్తోయేవ.

౪౫౧. అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతి యా తత్థ ధమ్మట్ఠితతాతిఆది యేన సుత్తేన లద్ధి పతిట్ఠాపితా, తస్సేవ అత్థదస్సనేన లద్ధిభిన్దనత్థం వుత్తం. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యా అయం హేట్ఠా “ఠితావ సా ధాతు ధమ్మట్ఠితతా ధమ్మనియామతా”తి వుత్తా న సా అఞ్ఞత్ర అవిజ్జాదీహి విసుం ఏకా అత్థి. అవిజ్జాదీనం పన పచ్చయానంయేవేతం నామం. ఉప్పన్నేపి హి తథాగతే అనుప్పన్నేపి అవిజ్జాతో సఙ్ఖారా సమ్భవన్తి, సఙ్ఖారాదీహి చ విఞ్ఞాణాదీని, తస్మా “అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా”తి యా ఏతస్మిం పదే సఙ్ఖారధమ్మానం కారణట్ఠేన ఠితతాతి ధమ్మట్ఠితతా. తేసంయేవ చ ధమ్మానం కారణట్ఠేనేవ నియామతాతి ధమ్మనియామతాతి అవిజ్జా వుచ్చతి. సా చ అసఙ్ఖతా, నిబ్బానఞ్చ అసఙ్ఖతన్తి పుచ్ఛతి. పరవాదీ లద్ధివసేన పటిజానిత్వా

పున **ద్వే అసఙ్ఖతానీ**తి పుట్ఠో సుత్తాభావేన పటిక్ఖిపిత్వా లద్ధివసేనేవ పటిజానాతి. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. హేట్ఠా వుత్తసదిసం పన తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

పటిచ్చసముప్పాదకథావణ్ణనా.

౩. సచ్చకథావణ్ణనా

౪౩౩-౪౩౪. ఇదాని సచ్చకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథానీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦) సుత్తం నిస్సాయ "చత్తారి సచ్చాని నిచ్చాని అసఙ్ఖతానీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అయఞ్హిస్స అధిప్పాయో – దుక్ఖసముదయమగ్గేసు వత్థుసచ్చం సఙ్ఖతం, లక్ఖణసచ్చం అసఙ్ఖతం. నిరోధే వత్థుసచ్చం నామ నత్థి అసఙ్ఖతమేవ తన్తి. తస్మా **ఆమన్తా**తి ఆహ. తం పనస్స లద్ధిమత్తమేవ. సో హి దుక్ఖం వత్థుసచ్చం ఇచ్ఛతి, తథా సముదయం మగ్గఞ్చ. యాని పన నేసం బాధనపభవనియ్యానికలక్ఖణాని, తాని లక్ఖణసచ్చం నామాతి, న చ బాధనలక్ఖణాదీహి అఞ్ఞాని దుక్ఖాదీని నామ అత్థీతి. **తాణానీ**తిఆదీసు అధిప్పాయో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

దుక్ఖసచ్చన్తి పఞ్హే లద్ధివసేన లక్ఖణం సన్ధాయ పటిజానాతి. **దుక్ఖ**న్తి పఞ్హే వత్థుం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. ఇతో పరం సుద్ధికపఞ్హా చ సంసన్దనపఞ్హా చ సబ్బే పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బా. అవసానే లద్ధిపతిట్ఠాపనత్థం ఆహటసుత్తం అత్థస్స మిచ్ఛా గహితత్తా అనాహటసదిసమేవాతి.

సచ్చకథావణ్ణనా.

౪. ఆరుప్పకథావణ్ణనా

౪౩౫-౪౩౬. ఇదాని ఆరుప్పకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "చత్తారో ఆరుప్పా ఆనేఞ్జా"తి వచనం నిస్సాయ "సబ్బేపి తే ధమ్మా అసఙ్ఖతా"తి లద్ధి, తే సన్ధాయ **ఆకాసానఞ్చాయతన**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి. సాధకసుత్తమ్పి అత్థం అజానిత్వా ఆహటత్తా అనాహటసదిసమేవాతి.

ఆరుప్పకథావణ్ణనా.

౫. నిరోధసమాపత్తికథావణ్ణనా

౪౩౭-౪౩౮. ఇదాని నిరోధసమాపత్తికథా నామ హోతి. తత్థ **నిరోధసమాపత్తీ**తి చతున్నం ఖన్ధానం అప్పవత్తి. యస్మా పన సా కరియమానా కరియతి, సమాపజ్జియమానా సమాపజ్జియతి, తస్మా నిప్ఫన్నాతి వుచ్చతి. సఙ్ఖతాసఙ్ఖతలక్ఖణానం పన అభావేన న వత్తబ్బా "సఙ్ఖతాతి వా అసఙ్ఖతా"తి వా. తత్థ యేసం "యస్మా సఙ్ఖతా న హోతి, తస్మా అసఙ్ఖతా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ ఉత్తరాపథకానఞ్చ; తే సన్ధాయ **నిరోధసమాపత్తీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఉప్పాదేన్తీ**తిఆది సమాపజ్జనపటిలాభవసేనేవ వుత్తం. యథా పన రూపాదయో అసఙ్ఖతధమ్మే ఉప్పాదేన్తి; న తథా తం కేచి ఉప్పాదేన్తి నామ. **నిరోధా వోదానం వుట్ఠాన**న్తి ఫలసమాపత్తి వేదితబ్బా. అసఙ్ఖతా పన తం నత్థియేవ, తస్మా పటిక్ఖిపతి. **తేన**

హీతి యస్మా సఙ్ఖతా న హోతి, తస్మా అసఙ్ఖతాతి లద్ధి. ఇదం పన అసఙ్ఖతభావే కారణం న హోతీతి వుత్తమ్పి అవుత్తసదిసమేవాతి.

నిరోధసమాపత్తికథావణ్ణనా.

౬. ఆకాసకథావణ్ణనా

౪౬౦-౪౬౨. ఇదాని ఆకాసకథా నామ హోతి. తత్థ తివిధో ఆకాసో – పరిచ్ఛేదాకాసో , కసిణుగ్ఘాటిమాకాసో, అజటాకాసో. "తుచ్ఛాకాసో"తిపి తస్సేవ నామం. తేసు పరిచ్ఛేదాకాసో సఙ్ఖతో, ఇతరే **ద్వే** పణ్ణత్తిమత్తా. యేసం పన "దువిధోపి యస్మా సఙ్ఖతో న హోతి, తస్మా అసఙ్ఖతో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం మహిసాసకానఞ్చ; తే సన్ధాయ **ఆకాసో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఆకాసకథావణ్ణనా.

౭. ఆకాసో సనిదస్సనోతికథావణ్ణనా

౪౬౩-౪౬౪. ఇదాని ఆకాసో సనిదస్సనోతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం తాళచ్ఛిద్దాదీసు ఞాణప్పవత్తిం నిస్సాయ "సబ్బోపి అజటాకాసో సనిదస్సనో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం ; తే సన్ధాయ **ఆకాసో సనిదస్సనో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది సనిదస్సనో, ఏవంవిధో భవేయ్యా"తి చోదనత్థం **రూపన్తి**ఆది వుత్తం. **చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చా**తిపఞ్హేసు ఏవరూపస్స సుత్తస్స అభావేన పటిక్ఖిపిత్వా తులన్తరికాదీనం ఉపలద్ధిం నిస్సాయ పటిజానాతి. **ద్విన్నం రుక్ఖానం అన్తర**న్తి ఏత్థ రుక్ఖరూపం చక్ఖునా దిస్వా అన్తరే రూపాభావతో ఆకాసన్తి మనోద్వారవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతి, న చక్ఖువిఞ్ఞాణం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. తస్మా అసాధకమేతన్తి.

ఆకాసో సనిదస్సనోతికథావణ్ణనా.

౧౦. పథవీధాతుసనిదస్సనాతిఆదికథావణ్ణనా

౪౬౫-౪౭౦. ఇదాని పథవీధాతు సనిదస్సనాతిఆదికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం పాసాణఉదకజాలరుక్ఖచలనానఞ్చేవ పఞ్చిన్ద్రియపతిట్ఠోకాసానఞ్చ వణ్ణాయతనం కాయవిఞ్ఞత్తికాలే హత్థపాదాదిరూపఞ్చ దిస్వా "పథవీధాతుఆదయో సనిదస్సనా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ సబ్బకథాసు ఆదిపుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం సబ్బత్థ పాళిఅనుసారేన చేవ హేట్ఠా వుత్తనయేన చ వేదితబ్బన్తి. **పథవీధాతు సనిదస్సనా**తి ఆదిం కత్వా **కాయకమ్మం సనిదస్సన**న్తి పరియోసానకథా నిట్ఠితా.

ఛట్ఠో వగ్గో.

౭. సత్తమవగ్గో

౧. సఙ్గహితకథావణ్ణనా

౪౭౧-౪౭౨. ఇదాని సఙ్గహితకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా దామాదీహి బలిబద్దాదయో వియ కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సఙ్గహితా నామ నత్థి, తస్మా "నత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సఙ్గహితా, ఏవం సన్తే ఏకవిధేన రూపసఙ్గహోతిఆది నిరత్థక"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికానఞ్చేవ సిద్ధత్థికానఞ్చ; తే సన్ధాయ అఞ్ఞేనత్థేన సఙ్గహభావం దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. ఇదాని యేనత్థేన సఙ్గహో లబ్భతి, తం దస్సేతుం **నను అత్థి కేచి ధమ్మా**తిఆది ఆరద్ధం. తం సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ. యా పనేసా పరవాదినా లద్ధిపతిట్ఠాపనత్థం **యథా దామేన వా**తిఆదికా ఉపమా ఆహటా, సకవాదినా తం అనభినన్దిత్వా అప్పటిక్ఖిపిత్వా "హఞ్చి దామేన వా"తి తస్స లద్ధి భిన్నాతి వేదితబ్బా. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యది తే దామాదీహి బలిబద్దాదయో సఙ్గహితా నామ, అత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సఙ్గహితాతి.

సఙ్గహితకథావణ్ణనా.

౨. సమ్పయుత్తకథావణ్ణనా

౪౭౩-౪౭౪. ఇదాని సమ్పయుత్తకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా తిలమ్హి తేలం వియ న వేదనాదయో సఞ్ఞాదీసు అనుపవిట్ఠా, తస్మా "నత్థి కేచి ధమ్మా కేహిచి ధమ్మేహి సమ్పయుత్తా, ఏవం సన్తే ఞాణసమ్పయుత్తన్తిఆది నిరత్థకం హోతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికసిద్ధత్థికానఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ అఞ్ఞేనేవత్థేన సమ్పయుత్తతం దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ. యో పనేస పరవాదినా "యథా తిలమ్హి తేల"న్తిఆదికో ఉపమాపఞ్హో ఆహటో, సో యస్మా వేదనాసఞ్ఞానం వియ తిలతేలానం లక్ఖణతో నానత్తవవత్థానం నత్థి. సబ్బేసుపి హి తిలఅట్ఠితచేసు తిలోతి వోహారమత్తం, తేనేవ తిలం నిబ్బత్తేత్వా గహితే పురిమసణ్ఠానేన తిలో నామ న పఞ్ఞాయతి, తస్మా అనాహటసదిసోవ హోతీతి.

సమ్పయుత్తకథావణ్ణనా.

౩. చేతసికకథావణ్ణనా

౪౭౫-౪౭౭. ఇదాని చేతసికకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా ఫస్సికాదయో నామ నత్థి, తస్మా "చేతసికేనాపి న భవితబ్బం, ఇతి నత్థి చేతసికో ధమ్మో"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికసిద్ధత్థికానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సహజాతో**తి సమ్పయుత్తసహజాతం సన్ధాయ వుత్తం. **ఫస్సికా**తి తాదిసం వోహారం అపస్సన్తస్స పుచ్ఛా పరవాదిస్స. కిం వోహారేన, యథా చిత్తనిస్సితకోతి చేతసికో, ఏవం సోపి ఫస్సనిస్సితత్తా ఫస్సికోతి వుత్తే దోసో నత్థీతి పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. సేసం ఉత్తానత్థమేవాతి.

చేతసికకథావణ్ణనా.

౪. దానకథావణ్ణనా

౪౭౮. ఇదాని దానకథా నామ హోతి. తత్థ దానం నామ తివిధం – చాగచేతనాపి, విరతిపి, దేయ్యధమ్మోపి. "సద్ధా హిరియం కుసలఞ్చ దాన"న్తి (అ॰ ని॰ ౮.౩౦) ఆగతట్ఠానే చాగచేతనా దానం. "అభయం దేతీ"తి (అ॰ ని॰ ౮.౩౯) ఆగతట్ఠానే విరతి. "దానం దేతి అన్నం పాన"న్తి ఆగతట్ఠానే దేయ్యధమ్మో. తత్థ చాగచేతనా "దేతి వా దేయ్యధమ్మం, దేన్తి వా ఏతాయ దేయ్యధమ్మ"న్తి దానం. విరతి అవఖణ్డనట్ఠేన లవనట్ఠేన వా దానం. సా హి ఉప్పజ్జమానా భయభేరవాదిసఙ్ఖాతం దుస్సీల్యచేతనం దాతి ఖణ్డేతి లునాతి వాతి దానం. దేయ్యధమ్మో దియ్యతీతి దానం. ఏవమేతం తివిధమ్పి అత్థతో చేతసికో చేవ ధమ్మో దేయ్యధమ్మో చాతి దువిధం హోతి. తత్థ యేసం "చేతసికోవ ధమ్మో దానం, న దేయ్యధమ్మో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికసిద్ధత్థికానం; తే సన్ధాయ **చేతసికో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం దేయ్యధమ్మవసేన చోదేతుం **లబ్భా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అన్నాదీని వియ సో న సక్కా దాతున్తి పటిక్ఖేపో ఇతరస్స. పున దళ్హం కత్వా పుట్ఠే "అభయం దేతీ"తి సుత్తవసేన పటిఞ్ఞా తస్సేవ. ఫస్సపఞ్హాదీసు పన ఫస్సం దేతీతిఆదివోహారం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతేవ.

౪౭౯. అనిట్ఠఫలన్తిఆది అచేతసికస్స ధమ్మస్స దానభావదీపనత్థం వుత్తం. న హి అచేతసికో అన్నాదిధమ్మో ఆయతిం విపాకం దేతి, ఇట్ఠఫలభావనియమనత్థం పనేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అయమ్పి హేత్థ అధిప్పాయో – యది అచేతసికో అన్నాదిధమ్మో దానం భవేయ్య, హితచిత్తేన అనిట్ఠం అకన్తం భేసజ్జం దేన్తస్స నిమ్బబీజాదీహి వియ నిమ్బాదయో అనిట్ఠమేవ ఫలం నిబ్బత్తేయ్య. యస్మా పనేత్థ హితఫరణచాగచేతనా దానం, తస్మా అనిట్ఠేపి దేయ్యధమ్మే దానం ఇట్ఠఫలమేవ హోతీతి.

ఏవం పరవాదినా చేతసికధమ్మస్స దానభావే పతిట్ఠాపితే సకవాదీ ఇతరేన పరియాయేన దేయ్యధమ్మస్స దానభావం సాధేతుం **దానం ఇట్ఠఫలం వుత్తం భగవతా**తిఆదిమాహ. పరవాదీ పన చీవరాదీనం ఇట్ఠవిపాకతం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. సుత్తసాధనం పరవాదీవాదేపి యుజ్జతి సకవాదీవాదేపి, న పన ఏకేనత్థేన. దేయ్యధమ్మో ఇట్ఠఫలోతి ఇట్ఠఫలభావమత్తమేవ పటిక్ఖిత్తం. తస్మా **తేన హి న వత్తబ్బ**న్తి ఇట్ఠఫలభావేనేవ న వత్తబ్బతా యుజ్జతి . దాతబ్బట్ఠేన పన దేయ్యధమ్మో దానమేవ. దిన్నఞ్హి దానానం సఙ్కరభావమోచనత్థమేవ అయం కథాతి.

దానకథావణ్ణనా.

౫. పరిభోగమయపుఞ్ఞకథావణ్ణనా

౪౮౩. ఇదాని పరిభోగమయపుఞ్ఞకథా నామ హోతి. తత్థ "తేసం దివా చ రత్తో చ, సదా పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి (సం॰ ని॰ ౧.౪౭) చ "యస్స భిక్ఖవే, భిక్ఖు చీవరం పరిభుఞ్జమానో"తి (అ॰ ని॰ ౪.౫౧) చ ఏవమాదీని సుత్తాని అయోనిసో గహేత్వా యేసం పరిభోగమయం నామ పుఞ్ఞం అత్థీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికసిద్ధత్థికసమ్మితియానం; తే సన్ధాయ **పరిభోగమయ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "పుఞ్ఞం నామ ఫస్సాదయో కుసలా ధమ్మా, న తతో పరం, తస్మా ఫస్సాదీహి తే వడ్ఢితబ్బ"న్తి చోదేతుం **పరిభోగమయో ఫస్సో**తిఆది ఆరద్ధం. తం సబ్బం ఇతరేన తేసం అవడ్ఢనతో పటిక్ఖిత్తం. **లతావియా**తిఆదీని "కిరియాయ వా భావనాయ వా వినాపి యథా లతాదీని సయమేవ వడ్ఢన్తి, కిం తే ఏవం వడ్ఢన్తీ"తి చోదనత్థం వుత్తాని. తథా పనస్స అవడ్ఢనతో **న హేవా**తి పటిక్ఖిత్తం.

౪౮౪. **న సమన్నాహరతీ**తి పఞ్హే పటిగ్గాహకానం పరిభోగేన పురిమచేతనా వడ్ఢతి, ఏవం తం హోతి పుఞ్ఞన్తి లద్ధివసేన పటిజానాతి. తతో **అనావట్టేన్తస్సా**తిఆదీహి పుట్ఠో దాయకస్స చాగచేతనం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. తత్థ **అనావట్టేన్తస్సా**తి దానచేతనాయ పురేచారికేన ఆవజ్జనేన భవఙ్గం అనావట్టేన్తస్స అపరివట్టేన్తస్స. **అనాభోగస్సా**తి నిరాభోగస్స. **అసమన్నాహరన్తస్సా**తి న సమన్నాహరన్తస్స. ఆవజ్జనఞ్హి భవఙ్గం విచ్ఛిన్దిత్వా అత్తనో గతమగ్గే ఉప్పజ్జమానం దానచేతనం సమన్నాహరతి నామ. ఏవంకిచ్చేన ఇమినా చిత్తేన అసమన్నాహరన్తస్స పుఞ్ఞం హోతీతి పుచ్ఛతి. **అమనసికరోన్తస్సా**తి మనం అకరోన్తస్స. ఆవజ్జనేన హి తదనన్తరం ఉప్పజ్జమానం మనం కరోతి నామ. ఏవం అకరోన్తస్సాతి అత్థో. ఉపయోగవచనస్మిఞ్హి ఏతం భుమ్మం. **అచేతయన్తస్సా**తి చేతనం అనుప్పాదేన్తస్స. **అపత్థేన్తస్సా**తి పత్థనాసఙ్ఖాతం కుసలచ్ఛన్దం అకరోన్తస్స. **అప్పణిదహన్తస్సా**తి దానచేతనావసేన చిత్తం అట్ఠపేన్తస్సాతి అత్థో. **నను ఆవట్టేన్తస్సా**తి వారే **ఆభోగస్సా**తి ఆభోగవతో. అథ వా ఆభోగా అస్స, ఆభోగస్స వా అనన్తరం తం పుఞ్ఞం హోతీతి అత్థో.

౪౮౫. **ద్విన్నం ఫస్సాన**న్తిఆదీసుపి ఏకక్ఖణే దాయకస్స ద్విన్నం ఫస్సాదీనం అభావా పటిక్ఖిపతి, దాయకస్స చ పరిభుఞ్జన్తస్స చాతి ఉభిన్నం ఫస్సాదయో సన్ధాయ పటిజానాతి. అపిచస్స పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమోధానం హోతీతి లద్ధి, తస్సాపి వసేన పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ పరియాయస్స ద్వారంపిదహిత్వా ఉజువిపచ్చనీకవసేన చోదేతుం **కుసలా**దిపఞ్హం పుచ్ఛతి. తత్రాపి కుసలాకుసలానం ఏకస్సేకక్ఖణే సమ్పయోగాభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. పరిభోగమయం పన చిత్తవిప్పయుత్తం ఉప్పజ్జతీతి లద్ధియా పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ సుత్తేన నిగ్గణ్హాతి.

౪౮౬. సుత్తసాధనే ఆరామరోపకాదీనం అనుస్సరణపటిసఙ్ఖరణాదివసేన అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానం పుఞ్ఞం సన్ధాయ **సదా పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ**తి వుత్తం. **అప్పమాణో తస్స పుఞ్ఞాభిసన్దో**తి ఇదం అప్పమాణవిహారినో దిన్నపచ్చయత్తా చ "ఏవరూపో మే చీవరం పరిభుఞ్జతీ"తి అనుమోదనవసేన చ వుత్తం. తం నో **పరిభోగమయ**న్తి సల్లక్ఖేతి. యస్మా పన పటిగ్గాహకేన పటిగ్గహేత్వా అపరిభుత్తేపి దేయ్యధమ్మే పుఞ్ఞం హోతియేవ, తస్మా సకవాదీవాదోవ బలవా, తత్థ పటిగ్గాహకేన పటిగ్గహితేతి అత్థో దట్ఠబ్బో. సేసం ఉత్తానత్థమేవాతి.

పరిభోగమయపుఞ్ఞకథావణ్ణనా.

౬. ఇతోదిన్నకథావణ్ణనా

౪౮౮-౪౯౧. ఇదాని ఇతో దిన్నకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఇతో దిన్నేన యాపేన్తి, పేతా కాలఙ్కతా తహి"న్తి (పే. వ. ౧౯) వచనం నిస్సాయ "యం ఇతో చీవరాది దిన్నం తేనేవ యాపేన్తీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికసిద్ధత్థికానం; తే సన్ధాయ **ఇతో దిన్నే**నాతి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స . పున చీవరాదివసేన అనుయుత్తో పటిక్ఖిపతి. **అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స కారకో**తి అఞ్ఞస్స విపాకదాయకానం కమ్మానం అఞ్ఞో కారకో, న అత్తనావ అత్తనో కమ్మం కరోతీతి వుత్తం హోతి. ఏవం పుట్ఠో పన ఇతరో సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖిపతి. **దానం దేన్త**న్తి దానం దదమానం దిస్వాతి అత్థో. తత్థ యస్మా అత్తనో అనుమోదితత్తా చ తేసం తత్థ భోగా ఉప్పజ్జన్తి, తస్మాస్స ఇమినా కారణేన లద్ధిం పతిట్ఠపేన్తస్సాపి అప్పతిట్ఠితావ హోతి. న హి తే ఇతో దిన్నేనేవ వత్థునా యాపేన్తి. సేసేసుపి సుత్తసాధనేసు ఏసేవ నయోతి.

ఇతో దిన్నకథావణ్ణనా.

౭. పథవీకమ్మవిపాకోతికథావణ్ణనా

౪౮౨. ఇదాని పథవీ కమ్మవిపాకోతికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా “అత్థి ఇస్సరియసంవత్తనియం కమ్మం, ఆధిపచ్చసంవత్తనియం కమ్మ”న్తి ఏత్థ ఇస్సరానం భావో ఇస్సరియం నామ , అధిపతీనఞ్చ భావో ఆధిపచ్చం నామ, పథవిస్సరియఆధిపచ్చసంవత్తనికఞ్చ కమ్మం అత్థీతి వుత్తం. తస్మా యేసం “పథవీ కమ్మవిపాకో”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **పథవీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సుఖవేదనీయా**తిఆది కమ్మవిపాకసభావదస్సనవసేన వుత్తం. “ఫస్సో హోతీ”తిఆదినా నయేన నిద్దిట్ఠేసు విపాకేసు ఫస్సో సుఖవేదనీయాదిభేదో హోతి. సో చ సఞ్ఞాదయో చ సుఖవేదనాదీహి సమ్పయుత్తా, వేదనాదయో సఞ్ఞాదీహి, సబ్బేపి సారమ్మణా, అత్థి చ నేసం పురేచారికఆవట్టనాదిసఙ్ఖాతం ఆవజ్జనం, కమ్మపచ్చయభూతా చేతనా, యో తత్థ ఇట్ఠవిపాకో, తస్స పత్థనా, పణిధానవసేన పవత్తా మూలతణ్హా, కిం తే ఏవరూపా పథవీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో పటిక్ఖిపతి. పటిలోమపుచ్ఛాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

౪౮౩. కమ్మవిపాకో పరేసం సాధారణోతి పఞ్హే ఫస్సాదయో సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, కమ్మసముట్ఠానం రూపఞ్చ పథవీఆదీనంయేవ చ సాధారణభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అసాధారణమఞ్ఞేస**న్తి సుత్తం పరసమయతో ఆహరిత్వా దస్సితం. **సబ్బే సత్తా పథవిం పరిభుఞ్జన్తీ**తి పఞ్హే పథవిం అనిస్సితే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, నిస్సితే సన్ధాయ పటిజానాతి. **పథవిం అపరిభుఞ్జిత్వా పరినిబ్బాయన్తీ**తి పఞ్హే ఆరుప్పే పరినిబ్బాయన్తానం వసేన పటిజానాతి. **కమ్మవిపాకం అఖేపేత్వా**తి ఇదం పరసమయవసేన వుత్తం. కమ్మవిపాకఞ్హి ఖేపేత్వావ పరినిబ్బాయన్తీతి తేసం లద్ధి. సకసమయే పన కతోకాసస్స కమ్మస్స ఉప్పన్నం విపాకం అఖేపేత్వా పరినిబ్బానం నత్థి. తేసఞ్చ లద్ధియా పథవీ సాధారణవిపాకత్తా ఉప్పన్నవిపాకోయేవ హోతి. తం విపాకభావేన ఠితం అఖేపేత్వా పరినిబ్బానం న యుజ్జతీతి చోదేతుం వట్టతి. ఇతరో లద్ధివసేన పటిక్ఖిపతి. **చక్కవత్తిసత్తస్స కమ్మవిపాక**న్తి పఞ్హే అసాధారణం ఫస్సాదిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, సాధారణం సన్ధాయ పటిజానాతి. పథవీసముద్దసూరియచన్దిమాదయో హి సబ్బేసం సాధారణకమ్మవిపాకోతి తేసం లద్ధి.

౪౮౪. ఇస్సరియసంవత్తనియన్తి ఏత్థ ఇస్సరియం నామ బహుధనతా. ఆధిపచ్చం నామ సేసజనే అత్తనో వసే వత్తేత్వా తేహి గరుకాతబ్బట్ఠేన అధిపతిభావో. తత్థ కమ్మం పటిలాభవసేన తంసంవత్తనికం నామ హోతి, న జనకవసేన. తస్మా విపాకభావే అసాధకమేతన్తి.

పథవీ కమ్మవిపాకోతికథావణ్ణనా.

౮. జరామరణం విపాకోతికథావణ్ణనా

౪౮౫. ఇదాని జరామరణం విపాకోతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “అత్థి దుబ్బణ్ణసంవత్తనియం కమ్మం అప్పాయుకసంవత్తనియం కమ్మ”న్తి ఏత్థ దుబ్బణ్ణతా నామ జరా. అప్పాయుకతా నామ మరణం. తంసంవత్తనియఞ్చ కమ్మం అత్థి. తస్మా జరామరణం విపాకోతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పటిలోమపఞ్హే **అనారమ్మణ**న్తి రూపధమ్మానం తావ అనారమ్మణమేవ, అరూపానం పన జరామరణం సమ్పయోగలక్ఖణాభావా అనారమ్మణమేవ.

౪౯౬. అకుసలానం ధమ్మానం జరామరణం అకుసలానం ధమ్మానం విపాకోతి పఞ్హే జరామరణేన నామ అనిట్ఠవిపాకేన భవితబ్బన్తి లద్ధియా పటిజానాతి . తేనేవ కారణేన కుసలానం ధమ్మానం జరామరణస్స కుసలవిపాకతం పటిక్ఖిపతి. పరతో చస్స అకుసలవిపాకతఞ్ఞేవ పటిజానాతి.

కుసలానఞ్చ అకుసలానఞ్చాతి పుచ్ఛావసేన ఏకతో కతం, ఏకక్ఖణే పన తం నత్థి. అబ్యాకతానం అవిపాకానం జరామరణం విపాకోతి వత్తబ్బతాయ పరియాయో నత్థి, తస్మా అబ్యాకతవసేన **పుచ్ఛా న కతా**.

౪౯౭. దుబ్బణ్ణసంవత్తనియన్తి ఏత్థ దుబ్బణ్ణియం నామ అపరిసుద్ధవణ్ణతా. అప్పాయుకతా నామ ఆయునో చిరం పవత్తితుం అసమత్థతా. తత్థ అకుసలకమ్మం కమ్మసముట్ఠానస్స దుబ్బణ్ణరూపస్స కమ్మపచ్చయో హోతి, అసదిసత్తా పనస్స తంవిపాకో న హోతి. ఉతుసముట్ఠానాదినో పన తంపటిలాభవసేన ఆయునో చ ఉపచ్ఛేదకవసేన పచ్చయో హోతి. ఏవమేతం పరియాయేన తంసంవత్తనికం నామ హోతి, న విపాకఫస్సాదీనం వియ జనకవసేన, తస్మా విపాకభావే అసాధకం. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తసదిసమేవాతి.

జరామరణం విపాకోతికథావణ్ణనా.

౯. అరియధమ్మవిపాకకథావణ్ణనా

౪౯౮. ఇదాని అరియధమ్మవిపాకకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం కిలేసప్పహానమత్తమేవ సామఞ్ఞఫలం, న చిత్తచేతసికా ధమ్మాతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **నత్థి అరియధమ్మవిపాకోతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **అరియధమ్మవిపాకోతి** మగ్గసఙ్ఖాతస్స అరియధమ్మస్స విపాకో. కిలేసక్ఖయమత్తం అరియఫలన్తి లద్ధియా పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సామఞ్ఞన్తి** సమణభావో, మగ్గస్సేతం నామం. "సామఞ్ఞఞ్చ వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి సామఞ్ఞఫలఞ్చా"తి హి వుత్తం. బ్రహ్మఞ్ఞేపి ఏసేవ నయో.

సోతాపత్తిఫలం న విపాకోతిఆదీసు సోతాపత్తిమగ్గాదీనం అపచయగామితం సన్ధాయ అరియఫలానం నవిపాకభావం పటిజానాతి, దానఫలాదీనం పటిక్ఖిపతి . సో హి ఆచయగామిత్తికస్స ఏవం అత్థం ధారేతి – విపాకసఙ్ఖాతం ఆచయం గచ్ఛన్తి, తం వా ఆచినన్తా గచ్ఛన్తీతి ఆచయగామినో, విపాకం అపచినన్తా గచ్ఛన్తీతి అపచయగామినోతి. తస్మా ఏవం పటిజానాతి చ పటిక్ఖిపతి చ.

౫౦౦. కామావచరం కుసలం సవిపాకం ఆచయగామీతిఆదికా పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ సకవాదిస్స. లోకియఞ్హి కుసలం విపాకచుతిపటిసన్ధియో చేవ వట్టఞ్చ ఆచినన్తం గచ్ఛతీతి ఆచయగామి. లోకుత్తరకుసలం చుతిపటిసన్ధియో చేవ వట్టఞ్చ అపచినన్తం గచ్ఛతీతి అపచయగామి. ఏవమేతం సవిపాకమేవ హోతి, న అపచయగామివచనమత్తేన అవిపాకం. ఇమమత్థం సన్ధాయేత్థ సకవాదినో పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ వేదితబ్బాతి.

అరియధమ్మవిపాకకథావణ్ణనా.

౧౦. విపాకో విపాకధమ్మధమ్మోతికథావణ్ణనా

౨౦౧. ఇదాని విపాకో విపాకధమ్మధమ్మోతికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా విపాకో విపాకస్స అఞ్ఞమఞ్ఞాదిపచ్చయవసేన పచ్చయో హోతి, తస్మా విపాకోపి విపాకధమ్మధమ్మోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **తస్స విపాకోతి** తస్స విపాకధమ్మధమ్మస్స విపాకస్స యో విపాకో, సోపి తే విపాకధమ్మధమ్మో హోతీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో ఆయతిం విపాకదానాభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో తప్పచ్చయాపి అఞ్ఞస్స విపాకస్స ఉప్పత్తిం సన్ధాయ పటిజానాతి. ఏవం సన్తే పనస్స కుసలాకుసలస్స వియ తస్సాపి విపాకస్స విపాకో, తస్సాపి విపాకోతి వట్టానుపచ్ఛేదో ఆపజ్జతీతి పుట్ఠో సమయవిరోధభయేన పటిక్ఖిపతి.

విపాకోతి వాతిఆదిమ్హి వచనసాధనే పన యది విపాకస్స విపాకధమ్మధమ్మేన ఏకత్థతా భవేయ్య, కుసలాకుసలబ్యాకతానం ఏకత్థతం ఆపజ్జేయ్యాతి పటిక్ఖిపతి. **విపాకో చ విపాకధమ్మధమ్మో చాతి** ఏత్థ అయం అధిప్పాయో – సో హి చతూసు విపాకక్ఖన్ధేసు ఏకేకం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాదీసు పచ్చయట్ఠేన విపాకధమ్మధమ్మతం పచ్చయుప్పన్నట్ఠేన చ విపాకం మఞ్ఞమానో “విపాకో విపాకధమ్మధమ్మో”తి పుట్ఠో ఆమన్తాతి పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ “యస్మా తయా ఏకక్ఖణే చతూసు ఖన్ధేసు విపాకో విపాకధమ్మధమ్మోపి అనుఞ్ఞాతో, తస్మా తేసం సహగతాదిభావో ఆపజ్జతీ”తి చోదేతుం ఏవమాహ. ఇతరో కుసలాకుసలసఙ్ఖాతం విపాకధమ్మధమ్మం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. **తఞ్ఞేవ అకుసలన్తి** యది తే విపాకో విపాకధమ్మధమ్మో, యో అకుసలవిపాకో, సో అకుసలం ఆపజ్జతి. కస్మా? విపాకధమ్మధమ్మేన ఏకత్తా. **తఞ్ఞేవ కుసలన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

౨౦౨. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాతి** ఇదం సహజాతానం పచ్చయమత్తవసేన వుత్తం, తస్మా అసాధకం. మహాభూతానమ్పి చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతా వుత్తా, న చ తాని విపాకాని, న చ విపాకధమ్మధమ్మానీతి.

విపాకో విపాకధమ్మధమ్మోతికథావణ్ణనా.

సత్తమో వగ్గో.

౮. అట్ఠమవగ్గో

౧. ఛగతికథావణ్ణనా

౨౦౩-౨౦౪. ఇదాని ఛగతికథా నామ హోతి. తత్థ అసురకాయేన సద్ధిం ఛగతియోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ ఉత్తరాపథకానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సకవాదీ "పఞ్చ ఖో పనిమా, సారిపుత్త, గతియో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౩) లోమహంసనపరియాయే పరిచ్ఛిన్నానం గతీనం వసేన చోదేతుం **నను పఞ్చ గతియోతి**ఆదిమాహ. ఇతరో సుత్తవిరోధభయేన పటిజానాతి. కస్మా పన సకవాదీ ఛ గతియో న సమ్పటిచ్ఛతి, నను "చతూహపాయేహి చ విప్పముత్తో"తి ఏత్థ అసురకాయోపి గహితోతి. సచ్చం గహితో, న పనేసా గతి. కస్మా? విసుం అభావతో. అసురకాయస్మిఞ్హి కాలకఞ్చికా అసురా పేతగతియా సఙ్గహితా , వేపచిత్తిపరిసా దేవగతియా, అసురకాయోతి విసుం ఏకా గతి నామ నత్థి.

ఇదాని ఏతమేవ అత్థం దస్సేతుం **నను కాలకఞ్చికాతి**ఆది ఆరద్ధం. తత్థ **సమానవణ్ణాతి** సదిసరూపసణ్ఠానా బీభచ్ఛా విరూపా దుద్దస్సికా. **సమానభోగాతి** సదిసమేథునసమాచారా. **సమానాహారాతి** సదిసఖేళసిఙ్ఘాణికపుబ్బలోహితాదిఆహారా. **సమానాయుకాతి** సదిసఆయుపరిచ్ఛేదా. **ఆవాహవివాహన్తి** కఞ్ఞాగహణఞ్చేవ కఞ్ఞాదానఞ్చ. సుక్కపక్ఖే **సమానవణ్ణాతి** సదిసరూపసణ్ఠానా అభిరూపా పాసాదికా దస్సనీయా పభాసమ్పన్నా. **సమానభోగాతి** సదిసపఞ్చకామగుణభోగా. **సమానాహారాతి** సదిససుధాభోజనాదిఆహారా. సేసం వుత్తనయమేవ. **నను అత్థి అసురకాయోతి** ఇదం అసురకాయస్సేవ సాధకం. తస్స పన విసుం గతిపరిచ్ఛేదాభావేన న గతిసాధకన్తి.

ఛగతికథావణ్ణనా.

౨. అన్తరాభవకథావణ్ణనా

౨౦౫. ఇదాని అన్తరాభవకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "అన్తరా పరినిబ్బాయీ"తి సుత్తపదం అయోనిసో గహేత్వా "అన్తరాభవో నామ అత్థి, యత్థ సత్తో దిబ్బచక్ఖుకో వియ అదిబ్బచక్ఖుకో, ఇద్ధిమా వియ అనిద్ధిమా మాతాపితిసమాగమఞ్చేవ ఉతుసమయఞ్చ ఓలోకయమానో సత్తాహం వా అతిరేకసత్తాహం వా తిట్ఠతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **అత్థీతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యే చ భగవతా తయో భవా వుత్తా, తేసం వసేన చోదేతుం **కామభవోతి**ఆదిమాహ. తత్రాయం అధిప్పాయో – యది తే అన్తరాభవో నామ కోచి భవో అత్థి, తేన కామభవాదీనంయేవ అఞ్ఞతరేన భవితబ్బం పఞ్చవోకారభవాదినా వియ, తేన తం పుచ్ఛామి – "కిం తే అయం అన్తరాభవో నామ కామభవో, ఉదాహు రూపభవో అరూపభవో వా"తి? ఇతరో తథా అనిచ్ఛన్తో సబ్బం పటిక్ఖిపతి. **కామభవస్స చాతి**ఆది యది అన్తరాభవో నామ అత్థి, ఇమేసం భవానం అన్తరా ద్విన్నం సీమానం సీమన్తరికా వియ భవేయ్యాతి చోదేతుం ఆరద్ధం. పరవాదీ పన తథా అనిచ్ఛన్తో సబ్బపఞ్హే పటిక్ఖిపతి కేవలం లద్ధియా, న సహధమ్మేన. తేనేవ నం సకవాదీ 'నో వత రే'తి పటిసేధేతి.

౫౦౬. **పఞ్చమీ సా యోనీ**తిఆదీనిపి యథాపరిచ్ఛిన్నయోనిఆదీసు నో సమోధానం న గచ్ఛతి, అథ తేన తతో తతో అతిరేకేన భవితబ్బన్తి చోదేతుం వుత్తాని. **అన్తరాభవూపగం కమ్మ**న్తి యది నోపి ఏకో భవో, యథా కామభవూపగాదీని కమ్మాని అత్థీతి సత్థారా విభజిత్వా దస్సితాని, ఏవం తదుపగేనాపి కమ్మేన భవితబ్బన్తి చోదనత్థం వుత్తం. యస్మా పన పరసమయే అన్తరాభవూపగం నామ పాటియేక్కం కమ్మం నత్థి, యం యం భవం ఉపపజ్జిస్సతి, తదుపగేనేవ కమ్మేన అన్తరాభవే నిబ్బత్తతీతి తేసం లద్ధి, తస్మా 'నహేవ'న్తి పటిక్ఖిత్తం. **అత్థి అన్తరాభవూపగా సత్తా**తి పుట్ఠోపి కామభవూపగాయేవ నామ తేతి లద్ధియా పటిక్ఖిపతి. **జాయన్తీ**తిఆదీని పుట్ఠోపి తత్థ జాతిజరామరణాని చేవ చుతిపటిసన్ధిపరమ్పరఞ్చ అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. రూపాదివసేన పుట్ఠోపి యస్మా అన్తరాభవసత్తస్స అనిదస్సనం రూపం, వేదనాదయోపి అఞ్ఞేసం వియ న ఓళారికాతి తస్స లద్ధి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. ఇమినావ కారణేన పఞ్చవోకారభవభావేపి పటిక్ఖేపో వేదితబ్బో.

౫౦౭. ఇదాని **కామభవో భవో గతీ**తిఆది భవసంసన్దనం నామ హోతి. తత్రాయం అధిప్పాయో – యది తే అన్తరాభవో నామ కోచి భవో భవేయ్య, యథా కామభవాదీసు భవగతిఆదిభేదో లబ్భతి, తథా తత్రాపి లబ్భేథ. యథా వా తత్థ న లబ్భతి, తథా ఇమేసుపి న లబ్భేథ. సమానస్మిఞ్హి భవభావే ఏతేస్వేవ విభాగో అత్థి, న ఇతరస్మిన్తి కో ఏత్థ విసేసహేతూతి. ఇతరో పున లద్ధిమత్తవసేన తం తం పటిజానాతి చేవ పటిక్ఖిపతి చ.

౫౦౮. **సబ్బేసఞ్ఞేవ సత్తానం అత్థి అన్తరాభవో**తి పుట్ఠో యస్మా నిరయూపగఅసఞ్ఞసత్తూపగఅరూపూపగానం అన్తరాభవం న ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. తేనేవ కారణేన పటిలోమే పటిజానాతి. **ఆనన్తరియస్సా**తిఆది యేసం నో అన్తరాభవం న ఇచ్ఛతి, తే తావ విభజిత్వా దస్సేతుం వుత్తం. తం సబ్బం పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బం సద్ధిం సుత్తసాధనేనాతి.

అన్తరాభవకథావణ్ణనా.

౩. కామగుణకథావణ్ణనా

౫౦౯. ఇదాని కామగుణకథా నామ హోతి. తత్థ సకసమయే తావ **కామధాతూ**తి వత్థుకామాపి వుచ్చన్తి – కిలేసకామాపి కామభవోపి. ఏతేసు హి వత్థుకామా కమనీయట్ఠేన కామా, సభావనిస్సత్తసుఞ్ఞతట్ఠేన ధాతూతి కామధాతు. కిలేసకామా కమనీయట్ఠేన చేవ కమనట్ఠేన చ కామా, యథావుత్తేనేవత్థేన ధాతూతి కామధాతు. కామభవో కమనీయట్ఠేన కమనట్ఠేన వత్థుకామపవత్తిదేసట్ఠేనాతి తీహి కారణేహి కామో, యథావుత్తేనేవత్థేన ధాతూతి కామధాతు. పరసమయే పన – "పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, కామగుణా"తి వచనమత్తం నిస్సాయ పఞ్చేవ కామగుణా కామధాతూతి గహితం. తస్మా యేసం అయం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ కామధాతునానత్తం బోధేతుం **పఞ్చేవా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **నను అత్థీ**తిఆది కిలేసకామదస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ **తప్పటిసంయుత్తో**తి కామగుణపటిసంయుత్తో, కామగుణారమ్మణోతి అత్థో. **నో చ వత రే వత్తబ్బే పఞ్చేవా**తి ఇమేసు తప్పటిసంయుత్తఛన్దాదీసు సతి పఞ్చేవ కామగుణా కామధాతూతి న వత్తబ్బం. ఏతేపి హి ఛన్దాదయో కమనీయట్ఠేన కామా చ ధాతు చాతిపి కామధాతు. కమనట్ఠేన కామసఙ్ఖాతా ధాతూతిపి కామధాతూతి అత్థో.

మనుస్సానం చక్ఖున్తిఆది వత్థుకామదస్సనత్థం వుత్తం. తత్థ పరవాదీ ఛన్నమ్పి ఆయతనానం వత్థుకామభావేన నకామధాతుభావం పటిక్ఖిపిత్వా పున మనోతి పుట్ఠో మహగ్గతలోకుత్తరం సన్ధాయ నకామధాతుభావం పటిజానాతి. యస్మా

పన సబ్బోపి తేభూమకమనో కామధాతుయేవ, తస్మా నం సకవాదీ సుత్తేన నిగ్గణ్హాతి.

౨౧౧. **కామగుణా భవో**తిఆది భవస్స కామధాతుభావదస్సనత్థం వుత్తం. యస్మా పన కామగుణమత్తే భవోతి వోహారో నత్థి, తస్మా పరవాదీ నహేవాతి పటిక్ఖిపతి. **కామగుణూపగం కమ్మ**న్తిఆది సబ్బం కామగుణమత్తస్స నకామధాతుభావదస్సనత్థం వుత్తం. కామధాతుసఙ్ఖాతకామభవూపగమేవ హి కమ్మం అత్థి, కామభవూపగా ఏవ చ సత్తా హోన్తి. తత్థ జాయన్తి జియన్తి మియన్తి చవన్తి ఉపపజ్జన్తి, న కామగుణేసూతి ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

కామగుణకథావణ్ణనా.

౪. కామకథావణ్ణనా

౨౧౩-౨౧౪. ఇదాని కామకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, కామగుణా"తి వచనమత్తం నిస్సాయ రూపాయతనాదీని పఞ్చేవాయతనాని కామాతి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తేసం కిలేసకామస్సేవ నిప్పరియాయేన కామభావం దస్సేతుం **పఞ్చేవా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

కామకథావణ్ణనా.

౫. రూపధాతుకథావణ్ణనా

౨౧౫-౨౧౬. ఇదాని రూపధాతుకథా నామ హోతి. తత్థ "రూపినో ధమ్మా రూపధాతు నామా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **రూపినో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సకవాదీ యస్మా రూపధాతు నామ రూపభవో, న రూపమత్తమేవ, తస్మా తేనత్థేన చోదేతుం **రూపధాతూ**తిఆదిమాహ. తం సబ్బం కామగుణకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **సావ కామధాతూ**తి పుట్ఠో భూమిపరిచ్ఛేదేన విరోధం పస్సమానో పటిక్ఖిపతి. పున దళ్హం కత్వా పుట్ఠో అత్తనో లద్ధివసేన పటిజానాతి. ఏవం సన్తే పన ద్వీహి భవేహి సమన్నాగతతా ఆపజ్జతి, తేన తం సకవాదీ **కామభవేన చా**తి ఆదిమాహ. ఇతరో ఏకస్స ద్వీహి సమన్నాగతాభావతో పటిక్ఖిపతీతి.

రూపధాతుకథావణ్ణనా.

౬. అరూపధాతుకథావణ్ణనా

౨౧౭-౨౧౮. అరూపధాతుకథాయపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో. అరూపధమ్మేసు పన వేదనాక్ఖన్ధమేవ గహేత్వా వేదనా భవోతిఆదినా నయేనేత్థ దేసనా కతా. తత్థ కిం తే అరూపినో ధమ్మాతి సఙ్ఖం గతా వేదనాదీసు అఞ్ఞతరా హోతీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

అరూపధాతుకథావణ్ణనా.

౭. రూపధాతుయా ఆయతనకథావణ్ణనా

౨౯౯. ఇదాని రూపధాతుయా ఆయతనకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "రూపీ మనోమయో సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గీ అహీనిన్ద్రియో"తి (దీ. ని. ౧.౮౭) సుత్తం నిస్సాయ బ్రహ్మకాయికానం ఘానాదినిమిత్తానిపి ఆయతనానేవాతి కప్పేత్వా సళాయతనికో తేసం అత్తభావోతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **సళాయతనికోతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యం తత్థ ఆయతనం నత్థి, తస్స వసేన చోదేతుం **అత్థి తత్థ ఘానాయతనన్తి**ఆది ఆరద్ధం. తతో పరవాదీ యం తత్థ అజ్ఝత్తికానం తిణ్ణం ఆయతనానం ఘానాదికం సణ్ఠాననిమిత్తం తదేవ ఆయతనన్తి లద్ధియా పటిజానాతి. బాహిరానం గన్ధాయతనాదీనం వసేన పుట్ఠో ఘానప్పసాదాదయో తత్థ న ఇచ్ఛతి, తస్మా తేసం గోచరం పటిసేధేన్తో పటిక్ఖిపతి. పటిలోమపఞ్హసంసన్దనపఞ్హేసుపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౩౦౧. అత్థి తత్థ ఘానాయతనం అత్థి గన్ధాయతనం తేన ఘానేన తం గన్ధం ఘాయతీతి తస్మింయేవ పరసమయే ఏకచ్చే ఆచరియే సన్ధాయ వుత్తం. తే కిర తత్థ ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని పరిపుణ్ణాని ఇచ్ఛన్తి, ఆయతనేన చ నామ సకిచ్చకేన భవితబ్బన్తి తేహి ఘానాదీహి తే గన్ధాదయో ఘాయన్తి సాయన్తి ఫుసన్తీతిపి ఇచ్ఛన్తి. తం లద్ధిం సన్ధాయ పరవాదీ ఆమన్తాతి పటిజానాతి.

౩౦౩. **అత్థి తత్థ మూలగన్ధోతి**ఆదీని పన పుట్ఠో అత్థిభావం సాధేతుం అసక్కోన్తో పటిక్ఖిపతి. **నను అత్థి తత్థ ఘాననిమిత్తన్తి**ఆది సణ్ఠానమత్తస్సేవ సాధకం, న ఆయతనస్స, తస్మా ఉదాహటమ్పి అనుదాహటసదిసమేవాతి.

రూపధాతుయా ఆయతనకథావణ్ణనా.

౮. అరూపే రూపకథావణ్ణనా

౩౦౪-౩౦౬. ఇదాని అరూపే రూపకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూప"న్తి వచనతో అరుప్పభవేపి ఓళారికరూపా నిస్సటం సుఖుమరూపం అత్థీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అత్థి రూపన్తి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అరూపే రూపకథావణ్ణనా.

౯. రూపం కమ్మన్తికథావణ్ణనా

౩౦౭-౩౩౭. ఇదాని రూపం కమ్మన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం కాయవచీవిఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతం రూపమేవ కాయకమ్మం వచీకమ్మం నామ, తఞ్చ కుసలసముట్ఠానం కుసలం, అకుసలసముట్ఠానం అకుసలన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహిసాసకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **కుసలేన చిత్తేన సముట్ఠితన్తి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సచే తం కుసలం, య్వాయం సారమ్మణాదిభేదో కుసలస్స లబ్భతి, అత్థి తే సో తస్సాతి చోదేతుం **సారమ్మణన్తి**ఆది ఆరద్ధం. తత్థ **పత్థనా పణిధీతి** చేతనాయేవేతం వేవచనం. కుసలచేతనాయేవ హి పకప్పయమానా పత్థనాతి. పకప్పనవసేన ఠితత్తా పణిధీతి చ వుచ్చతి. పరతో పన **కుసలేన చిత్తేన సముట్ఠితా వేదనా సఞ్ఞా చేతనా సద్ధాతి**ఆదీసు వేదనాదీనఞ్ఞేవ చేత్థ పత్థనా పణిధీతి లబ్భతి, న చేతనాయ. కస్మా? ద్విన్నం చేతనానం ఏకతో అభావా, నోతపతితత్తా పన ఏవం తన్తి గతాతి వేదితబ్బా. **రూపాయతనన్తి**ఆది పురిమవారే "సబ్బన్తం కుసల"న్తి సంఖిత్తస్స పభేదదస్సనత్థం వుత్తం . సేసా

సంసన్దననయా, వచీకమ్మకథా “అకుసలేన చిత్తేన సముట్ఠిత”న్తిఆదివిధానఞ్చ సబ్బం పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బం. **అసుచీ**తి పనేత్థ సుక్కం అధిప్పేతం. సుత్తసాధనం ఉత్తానత్థమేవ.

రూపం కమ్మన్తికథావణ్ణనా.

౧౦. జీవితిన్ద్రియకథావణ్ణనా

౫౪౦. ఇదాని జీవితిన్ద్రియకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం జీవితిన్ద్రియం నామ చిత్తవిప్పయుత్తో అరూపధమ్మో, తస్మా రూపజీవితిన్ద్రియం నత్థీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **నత్థి రూపీనం ధమ్మానం ఆయూ**తి పఞ్హే ఉపాదిన్నరూపానమ్పి తిణకట్ఠాదీనమ్పి సన్తానవసేన పవత్తిమేవ ఆయు ఠితి యపనా యాపనా ఇరియనా వత్తనా పాలనాతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. **అత్థీ**తి పఞ్హేపి ఇమినా కారణేన పటిజానాతి. **అత్థి అరూపజీవితిన్ద్రియ**న్తి పఞ్హే అరూపధమ్మానం చిత్తవిప్పయుత్తం జీవితిన్ద్రియసన్తానం నామ అత్థీతి ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతి.

౫౪౧. రూపీనం ధమ్మానం ఆయు అరూపజీవితిన్ద్రియన్తి పఞ్హే సత్తసన్తానే రూపినో వా హోన్తు అరూపినో వా, సబ్బేసం చిత్తవిప్పయుత్తం అరూపజీవితిన్ద్రియమేవ ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతి.

౫౪౨. నిరోధసమాపన్నపఞ్హేసుపి చిత్తవిప్పయుత్తం అరూపజీవితమేవ సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి చ పటిజానాతి చ. సకవాదీ పన తం అసమ్పటిచ్ఛన్తో యం అరూపపవత్తే అసతి అత్థి, రూపేన తేన భవితబ్బన్తి చోదేతుం **హఞ్చీ**తిఆదిమాహ. సఙ్ఖారక్ఖన్ధపఞ్హే ఫస్సాదిసఙ్ఖారక్ఖన్ధం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, కాయకమ్మాదిసఙ్ఖారక్ఖన్ధం సన్ధాయ పటిజానాతి. కాయవిఞ్ఞత్తి వచీవిఞ్ఞత్తి సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో జీవితిన్ద్రియన్తి ఏవమాదయోపి ధమ్మా సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నాతిస్స లద్ధి. సకవాదీ పన తం అసమ్పటిచ్ఛన్తో యది నిరుద్ధేపి అరూపపవత్తే సఙ్ఖారక్ఖన్ధో అత్థి, చతున్నమ్పి ఖన్ధానం అత్థితా హోతూతి చోదేతుం **అత్థి వేదనాక్ఖన్ధో**తి ఆదిమాహ. ఇతరో అన్తోసమాపత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, సమాపజ్జన్తస్స చ వుట్ఠహన్తస్స చ పుబ్బాపరభాగం సన్ధాయ పటిజానాతి.

౫౪౩. అసఞ్ఞసత్తవారేపి ఏసేవ నయో. తస్స హి లద్ధియా అసఞ్ఞసత్తానం పటిసన్ధికాలే చిత్తం ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝతి, తేన సహ చిత్తవిప్పయుత్తఅరూపజీవితిన్ద్రియం ఉప్పజ్జిత్వా యావతాయుకం పవత్తతి. తస్మా తేసం జీవితిన్ద్రియం నత్థీతి పుట్ఠో పటిక్ఖిపతి, అత్థీతి పుట్ఠో పటిజానాతి. వేదనాక్ఖన్ధాదయోపి తేసం పవత్తివసేన పటిక్ఖిపతి, చుతిపటిసన్ధివసేన పటిజానాతి. సకవాదీ పన తం అనిచ్ఛన్తో “సచే తత్థ ఏకక్ఖణేపి వేదనాదయో అత్థి, పఞ్చవోకారభవత్తం పాపుణాతీ”తి చోదేతుం **పఞ్చవోకారభవో**తి ఆహ. ఇతరో సుత్తవిరోధభయా పటిక్ఖిపతి.

౫౪౪-౫౪౫. ఏకదేసం భిజ్జతీతి పఞ్హే సమ్పయుత్తం భిజ్జతి, విప్పయుత్తం తిట్ఠతీతి తస్స లద్ధి, తస్మా పటిజానాతి. **ద్వే జీవితిన్ద్రియానీ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. రూపారూపవసేన హి ద్వే జీవితిన్ద్రియాని, తేహియేవ సత్తో జీవతి, తేసం భఙ్గేన మరతీతి వుచ్చతి. చుతిక్ఖణస్మిఞ్హి ద్వేపి జీవితాని సహేవ భిజ్జన్తి.

జీవితిన్ద్రియకథావణ్ణనా.

౧౧. కమ్మహేతుకథావణ్ణనా

౫౪౬. ఇదాని కమ్మహేతుకథా నామ హోతి. తత్థ యేన అరహతా పురిమభవే అరహా అబ్భాచిక్ఖితపుబ్బో, సో తస్స కమ్మస్స హేతు అరహత్తా పరిహాయతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **కమ్మహేతూ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం పరిహానికథాయం వుత్తనయమేవ .

హన్ద హి అరహన్తానం అబ్భాచిక్ఖతీతి ఇదం యస్స కమ్మస్స హేతు పరిహాయతి, తం సమ్పటిచ్ఛాపేతుం వదతి. అథ నం సకవాదీ తం పక్ఖం పటిజానాపేత్వా "యది ఏవం యేహి అరహన్తో న అబ్భాచిక్ఖితపుబ్బా, తే సబ్బే అరహత్తం పాపుణేయ్యు"న్తి చోదేతుం **యే కేచీ**తిఆదిమాహ. ఇతరో తస్స కమ్మస్స అరహత్తం సమ్పాపుణనే నియామం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి.

కమ్మహేతుకథావణ్ణనా.

అట్ఠమో వగ్గో.

౯. నవమవగ్గో

౧. ఆనిసంసదస్సావీకథావణ్ణనా

౫౪౭. ఇదాని ఆనిసంసదస్సావీకథా నామ హోతి. తత్థ సకసమయే సఙ్ఖారే ఆదీనవతో నిబ్బానఞ్చ ఆనిసంసతో పస్సన్తస్స సంయోజనప్పహానం హోతీతి నిచ్ఛయో. యేసం పన తేసు ద్వీసుపి ఏకంసికవాదం గహేత్వా "ఆనిసంసదస్సావినోవ సంయోజనప్పహానం హోతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథస్స "ఏకంసికవాదో తయా గహితో, ఆదీనవోపి దట్ఠబ్బోయేవా"తి విభాగదస్సనత్థం సకవాదీ **సఙ్ఖారే**తిఆదిమాహ.

సఙ్ఖారే చ అనిచ్చతో మనసికరోతి, నిబ్బానే చ ఆనిసంసదస్సావీ హోతీతి పఞ్హస్మిం అయమధిప్పాయో – ఆనిసంసదస్సావిస్స సంయోజనానం పహానం హోతీతి తేసం లద్ధి. నను సఙ్ఖారే అనిచ్చతో మనసికరోతో సంయోజనా పహీయన్తీతి చ పుట్ఠో ఆమన్తాతి పటిజానాతి. తేన తే సఙ్ఖారే చ అనిచ్చతో మనసికరోతి, నిబ్బానే చ ఆనిసంసదస్సావీ హోతీతి ఇదం ఆపజ్జతి, కిం సమ్పటిచ్ఛసి ఏతన్తి. తతో పరవాదీ ఏకచిత్తక్ఖణం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, దుతియం పుట్ఠో నానాచిత్తవసేన పటిజానాతి. సకవాదీ పనస్స అధిప్పాయం మద్దిత్వా అనిచ్చమనసికారస్స ఆనిసంసదస్సావితాయ చ ఏకతో పటిఞ్ఞాతత్తా **ద్విన్నం ఫస్సానం ద్విన్నం చిత్తానం సమోధానం హోతీ**తి పుచ్ఛతి. ఇతరో ద్విన్నం సమోధానం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **దుక్ఖతో**తిఆదిపఞ్హేసుపి ఏసేవ నయో. కిం పనేత్థ సన్నిట్ఠానం, కిం అనిచ్చాదితో మనసికరోతో సంయోజనా పహీయన్తి, ఉదాహు నిబ్బానే ఆనిసంసదస్సావిస్స, ఉదాహు ద్వేపి ఏకతో కరోన్తస్సాతి. యది తావ అనిచ్చాదితో మనసికరోతో పహానం భవేయ్య, విపస్సనాచిత్తేనేవ భవేయ్య. అథ ఆనిసంసదస్సావినో, అనుస్సవవసేన నిబ్బానే ఆనిసంసం పస్సన్తస్స విపస్సనాచిత్తేనేవ భవేయ్య, అథ ద్వేపి ఏకతో కరోన్తస్స భవేయ్య, ద్విన్నం ఫస్సాదీనం సమోధానం భవేయ్య. యస్మా పన అరియమగ్గక్ఖణే అనిచ్చాదిమనసికారస్స కిచ్చం నిప్ఫత్తిం గచ్ఛతి పున నిచ్చతోతిఆదిగహణస్స అనుప్పత్తిధమ్మభావతో, నిబ్బానే చ పచ్చక్ఖతోవ ఆనిసంసదస్సనం ఇజ్ఝతి, తస్మా కిచ్చనిప్ఫత్తివసేన అనిచ్చాదితో మనసికరోతో ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తివసేన చ నిబ్బానే ఆనిసంసదస్సావిస్స సంయోజనానం పహానం హోతీతి వేదితబ్బం.

౫౪౮. నిబ్బానే సుఖానుపస్సీతి సుత్తం నిబ్బానే సుఖానుపస్సనాదిభావమేవ సాధేతి, న ఆనిసంసదస్సావితామత్తేన సంయోజనానం పహానం. తస్మా ఆభతమ్పి అనాభతసదిసమేవాతి.

ఆనిసంసదస్సావీకథావణ్ణనా.

౨. అమతారమ్మణకథావణ్ణనా

౫౪౯. ఇదాని అమతారమ్మణకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "నిబ్బానం మఞ్ఞతీ"తిఆదీనం అయోనిసో అత్థం గహేత్వా అమతారమ్మణం సంయోజనం హోతీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సచే అమతారమ్మణం సంయోజనం, అమతస్స సంయోజనియాదిభావో ఆపజ్జతీతి చోదేతుం **అమతం**

సంయోజనియన్తిఆదిమాహ. ఇతరో సుత్తవిరోధభయేన సబ్బం పటిక్ఖిపతి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బవారేసు అత్థో వేదితబ్బో. **నిబ్బానం నిబ్బానతో**తి ఆహటసుత్తం పన దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం సన్ధాయ భాసితం, తస్మా అసాధకన్తి.

అమతారమ్మణకథావణ్ణనా.

౩. రూపం సారమ్మణన్తికథావణ్ణనా

౫౫౨-౫౫౩. ఇదాని రూపం సారమ్మణన్తికథా నామ హోతి. తత్థ రూపం సప్పచ్చయట్ఠేన సారమ్మణం నామ హోతి, న అఞ్ఞం ఆరమ్మణం కరోతీతి ఆరమ్మణపచ్చయవసేన. యేసం పన అవిసేసేన రూపం సారమ్మణన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ ఆరమ్మణత్థస్స విభాగదస్సనత్థం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బం. **న వత్తబ్బ**న్తి పఞ్హే ఓలుబ్భారమ్మణం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. దుతియపఞ్హేపి పచ్చయారమ్మణం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా తస్సేవ. ఇతి సప్పచ్చయట్ఠేనేవేత్థ సారమ్మణతా సిద్ధాతి.

రూపం సారమ్మణన్తికథావణ్ణనా.

౪. అనుసయా అనారమ్మణకథావణ్ణనా

౫౫౪-౫౫౬. ఇదాని అనుసయా అనారమ్మణాతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం అనుసయా నామ చిత్తవిప్పయుత్తా అహేతుకా అబ్యాకతా, తేనేవ చ అనారమ్మణాతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ ఏకచ్చానఞ్చ ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అనుసయా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం అనారమ్మణేన నామ ఏవంవిధేన భవితబ్బన్తి చోదేతుం **రూప**న్తిఆదిమాహ. **కామరాగో**తిఆది కామరాగానుసయతో అనఞ్ఞత్తా దస్సితం. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధో అనారమ్మణో**తి పఞ్హే చిత్తసమ్పయుత్తసఙ్ఖారక్ఖన్ధం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. అనుసయం జీవితిన్ద్రియం కాయకమ్మాదిరూపఞ్చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నం, తం సన్ధాయ పటిజానాతి. ఇమినావుపాయేన సబ్బవారేసు అత్థో వేదితబ్బో. **సానుసయో**తి పఞ్హే పన అప్పహీనానుసయత్తా సానుసయతా అనుఞ్ఞాతా. న అనుసయానం పవత్తిసబ్భావా. యో హి అప్పహీనో, న సో అతీతో, నానాగతో, న పచ్చుప్పన్నో చ. మగ్గవజ్ఝకిలేసో పనేస అప్పహీనత్తావ అత్థీతి వుచ్చతి. ఏవరూపస్స చ ఇదం నామ ఆరమ్మణన్తి న వత్తబ్బం. తస్మా తం పటిక్ఖిత్తం. తం పనేతం న కేవలం అనుసయస్స, రాగాదీనమ్పి తాదిసమేవ, తస్మా అనుసయానం అనారమ్మణతాసాధకం న హోతీతి.

అనుసయా అనారమ్మణాతికథావణ్ణనా.

౫. ఞాణం అనారమ్మణన్తికథావణ్ణనా

౫౫౭-౫౫౮. ఇదాని ఞాణం అనారమ్మణన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అరహా చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గీ ఞాణీతి వుచ్చతి, తస్స ఞాణస్స తస్మిం ఖణే ఆరమ్మణం నత్థి, తస్మా ఞాణం అనారమ్మణన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ అనుసయకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

ఞాణం అనారమ్మణన్తికథావణ్ణనా.

౬. అతీతానాగతారమ్మణకథావణ్ణనా

౫౫౫-౫౬౧. ఇదాని అతీతానాగతారమ్మణకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అతీతానాగతారమ్మణం నామ నత్థి, తస్మా తదారమ్మణేన చిత్తేన ఆరమ్మణస్స నత్థితాయ అనారమ్మణేన భవితబ్బన్తి అతీతం అనారమ్మణన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ **అతీతారమ్మణ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

అతీతానాగతారమ్మణకథావణ్ణనా.

౭. వితక్కానుపతితకథావణ్ణనా

౫౬౨. ఇదాని వితక్కానుపతితకథా నామ హోతి. తత్థ వితక్కానుపతితా నామ దువిధా – ఆరమ్మణతో చ సమ్పయోగతో చ. తత్థ అసుకచిత్తం నామ వితక్కస్సారమ్మణం న హోతీతి నియమాభావతో సియా సబ్బం చిత్తం వితక్కానుపతితం, వితక్కవిప్పయుత్తచిత్తసబ్భావతో పన న సబ్బం చిత్తం వితక్కానుపతితం. ఇతి ఇమం విభాగం అకత్వా అవిసేసేనేవ సబ్బం చిత్తం వితక్కానుపతితన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ పాళివసేనేవ నియ్యాతీతి.

వితక్కానుపతితకథావణ్ణనా.

౮. వితక్కవిప్ఫారసద్దకథావణ్ణనా

౫౬౩. ఇదాని వితక్కవిప్ఫారసద్దకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా "వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారా"తి వుత్తా, తస్మా సబ్బసో వితక్కయతో విచారయతో అన్తమసో మనోధాతుపవత్తికాలేపి వితక్కవిప్ఫారో సద్దోయేవాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ **సబ్బసో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యది వితక్కవిప్ఫారమత్తం సద్దో, ఫస్సాదివిప్ఫారోపి సద్దో భవేయ్యాతి చోదేతుం **సబ్బసో ఫుసయతో**తిఆదిమాహ. ఇతరో తాదిసం సుత్తలేసం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **వితక్కవిప్ఫారో సద్దో సోతవిఞ్ఞేయ్యో**తి వితక్కస్స విప్ఫారమత్తమేవ సద్దోతి కత్వా పుచ్ఛతి, న వితక్కవిప్ఫారసముట్ఠితం సుత్తపమత్తానం సద్దం, ఇతరో పటిక్ఖిపతి. **నను వితక్కవిప్ఫారసద్దో న సోతవిఞ్ఞేయ్యో**తి ఇదం తస్సేవ లద్ధియా దస్సేతి. సో హి వితక్కవిప్ఫారమత్తమేవ సద్దం వదతి, సో న సోతవిఞ్ఞేయ్యోతి. ఇతరో పన "వితక్కవిప్ఫారసద్దం సుత్వా ఆదిసతీ" తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౪౮) వచనతో సోతవిఞ్ఞేయ్యోవాతి వదతి.

వితక్కవిప్ఫారసద్దకథావణ్ణనా.

౯. నయథాచిత్తస్స వాచాతికథావణ్ణనా

౫౬౪. ఇదాని నయథాచిత్తస్స వాచాతికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా కోచి అఞ్ఞం భణిస్సామీతి అఞ్ఞం భణతి, తస్మా నయథాచిత్తస్స వాచా చిత్తానురూపా చిత్తానుగతికా న హోతి, వినాపి చిత్తేన పవత్తతీతి యేసం లద్ధి; సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తంసముట్ఠాపకం చిత్తం న సియా,

ఫస్సాదయోపి తస్మిం ఖణే న సియు”న్తి చోదేతుం **అఫస్సకస్సాతిఆదిమాహ. న భణితుకామోతిఆదీసు** యస్మా అఞ్ఞం భణిస్సామీతి అఞ్ఞం భణన్తోపి భణితుకామోయేవ నామ హోతి, తస్మా న హేవాతి పటిక్ఖిపతి.

౫౬౫. నను అత్థి కోచి అఞ్ఞం భణిస్సామీతిఆదీసు చీవరన్తి భణితుకామో చీరన్తి భణేయ్య. తత్థ అఞ్ఞం భణితుకామతాచిత్తం, అఞ్ఞం భణనచిత్తం, ఇతి పుబ్బభాగేన చిత్తేన అసదిసత్తా అయథాచిత్తో నామ హోతి, తేనస్స కేవలం అనాపత్తి నామ హోతి, న పన చీరన్తి వచనసముట్ఠాపకచిత్తం నత్థి, ఇతి అచిత్తకా సా వాచాతి అత్థం సన్ధాయ ఇమినా ఉదాహరణేన “నయథాచిత్తస్స వాచా”తి పతిట్ఠాపితాపి అప్పతిట్ఠాపితావ హోతీతి.

నయథాచిత్తస్స వాచాతికథావణ్ణనా.

౧౦. నయథాచిత్తస్స కాయకమ్మన్తికథావణ్ణనా

౫౬౬-౫౬౭. ఇదాని నయథాచిత్తస్స కాయకమ్మన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా కోచి అఞ్ఞత్ర గచ్ఛిస్సామీతి అఞ్ఞత్ర గచ్ఛతి, తస్మా నయథాచిత్తస్స కాయకమ్మం చిత్తానురూపం చిత్తానుగతికం న హోతి, వినాపి చిత్తేన పవత్తతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానంయేవ, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

నయథాచిత్తస్స కాయకమ్మన్తికథావణ్ణనా.

౧౧. అతీతానాగతసమన్నాగతకథావణ్ణనా

౫౬౮-౫౭౦. ఇదాని అతీతానాగతేహి సమన్నాగతకథా నామ హోతి. తత్థ సమన్నాగతపఞ్ఞత్తి పటిలాభపఞ్ఞత్తీతి ద్వే పఞ్ఞత్తియో వేదితబ్బా. తాసు పచ్చుప్పన్నధమ్మసమఙ్గీ సమన్నాగతోతి వుచ్చతి. అట్ఠ సమాపత్తిలాభినో పన సమాపత్తియో కిఞ్చాపి న ఏకక్ఖణే పవత్తన్తి, అఞ్ఞా అతీతా హోన్తి, అఞ్ఞా అనాగతా, అఞ్ఞా పచ్చుప్పన్నా, పటివిజ్ఝిత్వా అపరిహీనతాయ పన లాభీతి వుచ్చతి. తత్థ యేసం ఇమం విభాగం అగ్గహేత్వా యస్మా ఝానలాభీనం అతీతానాగతాని ఝానానిపి అత్థి, తస్మా “తే అతీతేనపి అనాగతేనపి సమన్నాగతా”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం. తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి. “అట్ఠవిమోక్ఖఝాయీ”తిఆది పన లాభీభావస్స సాధకం, న సమన్నాగతభావస్సాతి.

అతీతానాగతసమన్నాగతకథావణ్ణనా.

నవమో వగ్గో.

౧౦. దసమవగ్గో

౧. నిరోధకథావణ్ణనా

౨౭౧-౨౭౨. ఇదాని నిరోధకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఉపపత్తేసియన్తి సఙ్ఖం గతస్స భవఙ్గచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేన సహేవ కిరియాతి సఙ్ఖం గతా కుసలా వా అకుసలా వా చత్తారో ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చాతి పఞ్చక్ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తి. తేసు హి అనుప్పన్నేసు భవఙ్గే నిరుద్ధే సన్తతివిచ్ఛేదో భవేయ్యా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **ఉపపత్తేసియే**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తత్థ **ఉపపత్తేసియే**తి చతూసుపి పదేసు బహువచనభుమ్మత్థే ఏకవచనభుమ్మం. ఉపపత్తేసియేసు పఞ్చసు ఖన్ధేసు అనిరుద్ధేసూతి అయమేత్థ అత్థో. **దసన్న**న్తి ఉపపత్తేసియఖన్ధానఞ్చ కిరియఖన్ధానఞ్చ వసేన వుత్తం. తత్థ పఠమపఞ్హే ఖన్ధలక్ఖణవసేన కిరియవసేన చ పఞ్చేవ నామ తే ఖన్ధాతి పటిక్ఖిపతి. దుతియపఞ్హే పురిమపచ్ఛిమవసేన ఉపపత్తేసియకిరియవసేన చ నానత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి. ద్విన్నం పన ఫస్సానం చిత్తానఞ్చ సమోధానం పుట్ఠో సుత్తలేసాభావేన పటిక్ఖిపతి.

కిరియా చత్తారోతి రూపేన వినా కుసలా అకుసలా వా చత్తారో గహితా. **కిరియాఞాణ**న్తి పరవాదినా చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గిక్ఖణే అరహతో అనుఞ్ఞాతం అనారమ్మణఞాణం. **నిరుద్ధే మగ్గో ఉప్పజ్జతీ**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, అనిరుద్ధే అనుప్పజ్జనతో పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **మతో మగ్గం భావేతీ**తి ఛలేన పుచ్ఛా పరవాదిస్స. యస్మా పన పటిసన్ధితో యావ చుతిచిత్తా సత్తో జీవతియేవ నామ, తస్మా సకవాదీ **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

నిరోధకథావణ్ణనా.

౨. రూపంమగ్గోతికథావణ్ణనా

౨౭౩-౨౭౫. ఇదాని రూపం మగ్గోతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా రూప"న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహిసాసకసమ్మితియమహాసంఘికానం; తే సన్ధాయ **మగ్గసమఙ్గిస్సా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే సమ్మావాచాదయో రూపం, న విరతియో, యథా సమ్మాదిట్ఠాదిమగ్గో సారమ్మణాదిసభావో, ఏవం తమ్పి రూపం సియా"తి చోదేతుం **సారమ్మణో**తిఆదిమాహ. తత్థ పటిక్ఖేపో చ పటిఞ్ఞా చ పరవాదినో లద్ధిఅనురూపేన వేదితబ్బా. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

రూపం మగ్గోతికథావణ్ణనా.

౩. పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స మగ్గకథావణ్ణనా

౨౭౬. ఇదాని పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స మగ్గకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "చక్ఖునా రూపం దిస్వా న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీ"తి సుత్తం నిస్సాయ "పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే తస్స మగ్గభావనా అత్థి, పఞ్చవిఞ్ఞాణగతికేన వా మగ్గేన, మగ్గగతికేహి వా పఞ్చవిఞ్ఞాణేహి భవితబ్బం, న చ తాని మగ్గగతికాని అనిబ్బానారమ్మణత్తా అలోకుత్తరత్తా చ, న మగ్గో

పఞ్చవిఞ్ఞాణగతికో తేసం లక్ఖణేన అసఙ్గహితత్తా”తి చోదేతుం **నను పఞ్చవిఞ్ఞాణా ఉప్పన్నవత్థుకాతిఆదిమాహ**. తత్రాయం అధిప్పాయో – యది పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స మగ్గభావనా సియా, యేన మనోవిఞ్ఞాణేన మగ్గో సమ్పయుత్తో, తమ్పి పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స సియా. ఏవం సన్తే యదిదం “పఞ్చవిఞ్ఞాణా ఉప్పన్నవత్థుకా”తిఆది లక్ఖణం వుత్తం, తం ఏవం అవత్వా “ఛ విఞ్ఞాణా”తి వత్తబ్బం సియా. తథా పన అవత్వా “పఞ్చవిఞ్ఞాణా”త్వేవ వుత్తం, తస్మా న వతబ్బం “పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనా”తి. యస్మా చేత్థ అయమేవ అధిప్పాయో, తస్మా సకవాదీ తం లక్ఖణం పరవాదిం సమ్పటిచ్ఛాపేత్వా **నో చ వత రే వత్తబ్బే పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనాతి** ఆహ.

అపరో నయో – పఞ్చవిఞ్ఞాణా ఉప్పన్నవత్థుకా, మగ్గో అవత్థుకోపి హోతి. తే చ ఉప్పన్నారమ్మణా, మగ్గో నవత్తబ్బారమ్మణో. తే పురేజాతవత్థుకావ మగ్గో అవత్థుకోపి. తే పురేజాతారమ్మణా, మగ్గో అపురేజాతారమ్మణో. తే అజ్ఝత్తికవత్థుకావ మగ్గో అవత్థుకోపి హోతి. తే చ రూపాదివసేన బాహిరారమ్మణా, మగ్గో నిబ్బానారమ్మణో. తే అనిరుద్ధం వత్థుం నిస్సయం కత్వా పవత్తనతో అసమ్భిన్నవత్థుకా, మగ్గో అవత్థుకోపి. తే అనిరుద్ధానేవ రూపాదీని ఆరబ్భ పవత్తనతో అసమ్భిన్నారమ్మణా, మగ్గో నిబ్బానారమ్మణో. తే నానావత్థుకా, మగ్గో అవత్థుకో వా ఏకవత్థుకో వా. తే నానారమ్మణా మగ్గో ఏకారమ్మణో. తే అత్తనో అత్తనోవ రూపాదిగోచరే పవత్తనతో న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స గోచరవిసయం పచ్చనుభోన్తి, మగ్గో రూపాదీసు ఏకమ్పి గోచరం న కరోతి. తే కిరియమనోధాతుం పురేచారికం కత్వా ఉప్పజ్జనతో న అసమన్నాహారా న అమనసికారా ఉప్పజ్జన్తి, మగ్గో నిరావజ్జనోవ. తే సమ్పటిచ్ఛనాదీహి వోకిణ్ణా ఉప్పజ్జన్తి, మగ్గస్స వోకారోయేవ నత్థి. తే అఞ్ఞమఞ్ఞం పుబ్బచరిమభావేన ఉప్పజ్జన్తి, మగ్గస్స తేహి సద్ధిం పురిమపచ్ఛిమతావ నత్థి, తేసం అనుప్పత్తికాలే తిక్ఖవిపస్సనాసమయే, తేసం అనుప్పత్తిదేసే ఆరుప్పేపి చ ఉప్పజ్జనతో. తే సమ్పటిచ్ఛనాదీహి అన్తరితత్తా న అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సమనన్తరా ఉప్పజ్జన్తి, మగ్గస్స సమ్పటిచ్ఛనాదీహి అన్తరితభావోవ నత్థి. తేసం అఞ్ఞత్ర అభినిపాతా ఆభోగమత్తమ్పి కిచ్చం నత్థి, మగ్గస్స కిలేససముగ్ఘాతనం కిచ్చన్తి. యస్మా చేత్థ అయమ్పి అధిప్పాయో, తస్మా సకవాదీ ఇమేహాకారేహి పరవాదిం మగ్గస్స అపఞ్చవిఞ్ఞాణగతికభావం సమ్పటిచ్ఛాపేత్వా **నో చ వత రే వత్తబ్బే పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనాతి** ఆహ.

౨౭౭. సుఞ్ఞతం ఆరబ్భాతి “యథా లోకుత్తరమగ్గో సుఞ్ఞతం నిబ్బానం ఆరబ్భ, లోకియో సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతి, కిం తే ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణ”న్తి పుచ్ఛతి. ఇతరో “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా”తి వచనతో పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో “న నిమిత్తగ్గాహీ”తి వచనతో యం తత్థ అనిమిత్తం, తదేవ సుఞ్ఞతన్తి సన్ధాయ పటిజానాతి. **చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చాతి** పఞ్హద్వయేపి ఏసేవ నయో.

౨౭౮-౨౭౯. చక్ఖువిఞ్ఞాణం అతీతానాగతం ఆరబ్భాతి ఏత్థ అయమధిప్పాయో – మనోవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనా, మనోవిఞ్ఞాణఞ్చ అతీతానాగతమ్పి ఆరబ్భ ఉప్పజ్జతి, కిం తే ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణమ్పీతి. **ఫస్సం ఆరబ్భాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **చక్ఖునా రూపం దిస్వా న నిమిత్తగ్గాహీతి** ఏత్థ జవనక్ఖణే న నిమిత్తగ్గాహితా వుత్తా, న చక్ఖువిఞ్ఞాణక్ఖణే. తస్మా లోకియమగ్గమ్పి సన్ధాయేతం అసాధకన్తి.

పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స మగ్గకథావణ్ణనా.

౯. పఞ్చవిఞ్ఞాణా కుసలాపీతికథావణ్ణనా

౨౮౦-౨౮౩. ఇదాని పఞ్చవిఞ్ఞాణా కుసలాపీతికథా నామ హోతి. సా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థతో వేదితబ్బాతి.

పఞ్చవిఞ్ఞాణా కుసలాపీతికథావణ్ణనా.

౫. పఞ్చవిఞ్ఞాణా సాభోగాతికథావణ్ణనా

౫౮౪-౫౮౬. ఇదాని పఞ్చవిఞ్ఞాణా సాభోగాతికథా నామ హోతి. తత్థ ఆభోగో నామ కుసలాకుసలవసేన హోతి సత్థారా చ "చక్ఖునా రూపం దిస్వా నిమిత్తగ్గాహీ హోతి, న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీ"తిఆది వుత్తం, తం అయోనిసో గహేత్వా "పఞ్చవిఞ్ఞాణా సాభోగా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ పురిమకథాసదిసమేవాతి.

పఞ్చవిఞ్ఞాణా సాభోగాతికథావణ్ణనా.

౬. ద్వీహి సీలేహీతికథావణ్ణనా

౫౮౭-౫౮౯. ఇదాని ద్వీహి సీలేహీతికథా నామ హోతి. తత్థ "సీలే పతిట్ఠాయ నరో సపఞ్ఞో"తిఆదివచనతో (సం॰ ని॰ ౧.౨౩) యస్మా లోకియేన సీలేన సీలవా లోకుత్తరం మగ్గం భావేతి, తస్మా "పురిమేన చ లోకియేన మగ్గక్ఖణే లోకుత్తరేన చాతి ద్వీహి సీలేహి సమన్నాగతో నామ హోతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానంయేవ, తే సన్ధాయ **మగ్గసమఙ్గీతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది సో ఏకక్ఖణే లోకియలోకుత్తరేహి ద్వీహి సీలేహి సమన్నాగతో, ద్వీహి ఫస్సాదీహిపి తేన సమన్నాగతేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **ద్వీహి ఫస్సేహీతి**ఆదిమాహ. ఇతరో తథారూపం నయం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **లోకియేన చ లోకుత్తరేన చాతి** పఞ్హే పుబ్బే సమాదిన్నఞ్చ మగ్గక్ఖణే ఉప్పన్నసమ్మావాచాదీని చ సన్ధాయ పటిజానాతి.

లోకియే సీలే నిరుద్ధేతి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, ఖణభఙ్గనిరోధం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. ఇతరో పన తం వీతిక్కమం వియ సల్లక్ఖేన్తో **దుస్సీలోతి**ఆదిమాహ. లద్ధిపతిట్ఠాపనం పనస్స పుబ్బే అభిన్నసీలతంయేవ దీపేతి, న ద్వీహి సమన్నాగతతం. తస్మా అప్పతిట్ఠితావ లద్ధీతి.

ద్వీహి సీలేహీతికథావణ్ణనా.

౭. సీలం అచేతసికన్తికథావణ్ణనా

౫౯౦-౫౯౪. ఇదాని సీలం అచేతసికన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా సీలే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధేపి సమాదానహేతుకో సీలోపచయో నామ అత్థి, యేన సో సీలవాయేవ నామ హోతి, తస్మా "సీలం అచేతసిక"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ "దానం అచేతసిక"న్తికథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. లద్ధిపతిట్ఠాపనమ్పి అయోనిసో గహితత్తా అప్పతిట్ఠాపనమేవాతి.

సీలం అచేతసికన్తికథావణ్ణనా.

౮. సీలం న చిత్తానుపరివత్తీతికథావణ్ణనా

౩౯౩-౩౯౭. ఇదాని సీలం న చిత్తానుపరివత్తీతికథా నామ హోతి. తత్థ **న చిత్తానుపరివత్తీ**తి భాసన్తరమేవ నానం, సేసం పురిమకథాసదిసమేవాతి.

సీలం న చిత్తానుపరివత్తీతికథావణ్ణనా.

౯. సమాదానహేతుకథావణ్ణనా

౩౯౮-౬౦౦. ఇదాని సమాదానహేతుకథా నామ హోతి. తత్థ "ఆరామరోపా"తి గాథాయ అత్థం అయోనిసో గహేత్వా "సదా పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీ"తి వచనతో "సమాదానహేతుకం సీలం వడ్ఢతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానఞ్ఞేవ, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, చిత్తవిప్పయుత్తం సీలోపచయం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. సేసం పురిమకథాసదిసమేవాతి.

సమాదానహేతుకథావణ్ణనా.

౧౦. విఞ్ఞత్తి సీలన్తికథావణ్ణనా

౬౦౧-౬౦౨. ఇదాని విఞ్ఞత్తి సీలన్తికథా నామ హోతి. తత్థ కాయవిఞ్ఞత్తి కాయకమ్మం, వచీవిఞ్ఞత్తి వచీకమ్మన్తి గహితత్తా "విఞ్ఞత్తి సీల"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **విఞ్ఞత్తీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యస్మా సీలం నామ విరతి, న రూపధమ్మో, తస్మా తేనత్థేన చోదేతుం **పాణాతిపాతా వేరమణీ**తిఆదిమాహ. **అభివాదనం సీల**న్తిఆది యథారూపం విఞ్ఞత్తిం సో "సీల"న్తి మఞ్ఞతి తం ఉద్ధరిత్వా దస్సేతుం వుత్తం. యస్మా పన సా విరతి న హోతి, తస్మా పున **పాణాతిపాతా**తిఆదిమాహ. లద్ధి పనస్స ఛలేన పతిట్ఠితత్తా అప్పతిట్ఠితాయేవాతి.

విఞ్ఞత్తి సీలన్తికథావణ్ణనా.

౧౧. అవిఞ్ఞత్తి దుస్సీల్యన్తికథావణ్ణనా

౬౦౩-౬౦౪. ఇదాని అవిఞ్ఞత్తి దుస్సీల్యన్తికథా నామ హోతి. తత్థ చిత్తవిప్పయుత్తం అపుఞ్ఞూపచయఞ్చేవ ఆణత్తియా చ పాణాతిపాతాదీసు అఙ్గపారిపూరిం సన్ధాయ "అవిఞ్ఞత్తి దుస్సీల్య"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే సా దుస్సీల్యం, పాణాతిపాతాదీసు అఞ్ఞతరా సియా"తి చోదేతుం **పాణాతిపాతో**తిఆదిమాహ. **పాపకమ్మం సమాదియిత్వా**తి "అసుకం నామ ఘాతేస్సామి, అసుకం భణ్డం అవహరిస్సామీ"తి ఏవం పాపసమాదానం కత్వా. **ఉభో వడ్ఢన్తీ**తి పుట్ఠో దానక్ఖణే పాపస్స అనుప్పత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో చిత్తవిప్పయుత్తం పాపూపచయం సన్ధాయ పటిజానాతి. సేసమేత్థ పరిభోగమయకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. లద్ధిపతిట్ఠాపనమ్పిస్స పాపసమాదిన్నపుబ్బభాగమేవ సాధేతి; న అవిఞ్ఞత్తియా దుస్సీలభావన్తి.

అవిఞ్ఞత్తి దుస్సీల్యన్తికథావణ్ణనా.

దసమో వగ్గో.

దుతియపణ్ణాసకో సమత్తో.

౧౧. ఏకాదసమవగ్గో

౧-౩. తిస్సోపి అనుసయకథావణ్ణనా

౬౦౫-౬౧౩. ఇదాని అనుసయా అబ్యాకతా, అహేతుకా, చిత్తవిప్పయుత్తాతి తిస్సోపి అనుసయకథా నామ హోన్తి. తత్థ యస్మా పుథుజ్జనో కుసలాబ్యాకతే చిత్తే వత్తమానే "సానుసయో"తి వత్తబ్బో, యో చస్స తస్మిం ఖణే హేతు, న తేన హేతునా అనుసయా సహేతుకా, న తేన చిత్తేన సమ్పయుత్తా, తస్మా "తే అబ్యాకతా, అహేతుకా, చిత్తవిప్పయుత్తా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ తీసుపి కథాసు పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సక్కా పాళిమగ్గేనేవ జానితున్తి, తస్మా న విత్థారితన్తి.

తిస్సోపి అనుసయకథావణ్ణనా.

౪. ఞాణకథావణ్ణనా

౬౧౪-౬౧౫. ఇదాని ఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ మగ్గఞాణేన అఞ్ఞాణే విగతేపి పున చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివసేన ఞాణవిప్పయుత్తచిత్తే వత్తమానే యస్మా తం మగ్గచిత్తం న పవత్తతి, తస్మా "న వత్తబ్బం ఞాణీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది అఞ్ఞాణే విగతే 'ఞాణీ'తి పఞ్ఞత్తి న సియా, రాగాదీసు విగతేసు వీతరాగాదిపఞ్ఞత్తిపి న సియాతి పుగ్గలపఞ్ఞత్తియం అకోవిదోసీ"తి చోదేతుం **రాగే విగతే**తిఆదిమాహ. ఇతరో తేసు విగతేసు సరాగాదిభావే యుత్తిం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. పరియోసానే యస్మా ఞాణపటిలాభేన సో ఞాణీతి వత్తబ్బతం అరహతి, తస్మా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖేపో సకవాదిస్సాతి.

ఞాణకథావణ్ణనా.

౫. ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా

౬౧౬-౬౧౭. ఇదాని ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అరహా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసమఙ్గీ పటిలద్ధం మగ్గఞాణం సన్ధాయ "ఞాణీ"తి వుచ్చతి, న చస్స తం తేన చిత్తేన సమ్పయుత్తం, తస్మా "ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్త"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్తం చిత్తవిప్పయుత్తేసు రూపాదీసు అఞ్ఞతరం సియా"తి చోదేతుం **రూప**న్తిఆదిమాహ. ఇతరో పటిక్ఖిపతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. పరియోసానే పన **పఞ్ఞవా**తి పుట్ఠో పటిలాభవసేన తం పవత్తిం ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిజానాతీతి.

ఞాణం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా.

౬. ఇదం దుక్ఖన్తికథావణ్ణనా

౬౧౮-౬౨౦. ఇదాని ఇదం దుక్ఖన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే యోగావచరో ఇదం దుక్ఖన్తి వాచం భాసతి, ఏవమస్స ఇదం దుక్ఖన్తి వాచం భాసతో చ ఇదం దుక్ఖన్తి ఞాణం పవత్తతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ

పుచ్ఛా సకవాదిస్స, మగ్గక్ఖణే తథా వాచాభాసనం ఞాణప్పవత్తిఞ్చ సన్ధాయ పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. యస్మా పన సో సేససచ్చపటిసంయుత్తం వాచం పుథుజ్జనోవ భాసతి , న చ తస్స తథా ఞాణప్పవత్తీతి ఇచ్ఛతి, తస్మా సముదయాదిపఞ్హేసు పటిక్ఖిపతి. **రూపం అనిచ్చ**న్తిఆది దుక్ఖపరియాయదస్సనవసేన వుత్తం. ఇతరో పన సకసమయే తాదిసం వోహారం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **ఇతి చ దన్తి చా**తిఆది యది తస్స దుక్ఖే ఞాణం పవత్తతి, ఇ-కార దం-కార దు-కార ఖ-కారేసు పటిపాటియా చతూహి ఞాణేహి పవత్తితబ్బన్తి దస్సేతుం వుత్తం. ఇతరో పన తథా న ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి.

ఇదం దుక్ఖన్తికథావణ్ణనా.

౭. ఇద్ధిబలకథావణ్ణనా

౬౨౧-౬౨౪. ఇదాని ఇద్ధిబలకథా నామ హోతి. తత్థ ఇద్ధిపాదభావనానిసంసస్స అత్థం అయోనిసో గహేత్వా "ఇద్ధిబలేన సమన్నాగతో కప్పం తిట్ఠేయ్యా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తే సన్ధాయ **ఇద్ధిబలేన సమన్నాగతో కప్పం తిట్ఠేయ్యా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ కప్పో నామ మహాకప్పో, కప్పేకదేసో, ఆయుకప్పోతి తివిధో. "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, కప్పస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యానీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౫౬) ఏత్థ హి మహాకప్పోవ కప్పోతి వుత్తో. "బ్రహ్మకాయికానం దేవానం కప్పో ఆయుప్పమాణ"న్తి (అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) ఏత్థ కప్పేకదేసో. "కప్పం నిరయమ్హి పచ్చతి, కప్పం సగ్గమ్హి మోదతీ"తి (చూళవ॰ ౩౫౪) ఏత్థ ఆయుకప్పో. ఆయుకప్పనం ఆయువిధానం కమ్మస్స విపాకవసేన వా వస్సగణనాయ వా ఆయుపరిచ్ఛేదోతి అత్థో. తేసు మహాకప్పం సన్ధాయ పుచ్ఛతి, ఇతరో పటిజానాతి.

అథ నం సకవాదీ "సచే తే ఇద్ధిబలేన సమన్నాగతో, 'యో చిరం జీవతి, సో వస్ససతం అప్పం వా భియ్యో'తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౪౩) ఏవం పరిచ్ఛిన్నా ఆయుకప్పా ఉద్ధం మహాకప్పం వా మహాకప్పేకదేసం వా జీవేయ్య ఇద్ధిమయికేనస్స ఆయునా భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **ఇద్ధిమయికో సో ఆయూ**తిఆదిమాహ. ఇతరో "జీవితిన్ద్రియం నామ ఇద్ధిమయికం నత్థి, కమ్మసముట్ఠానమేవా"తి వుత్తత్తా పటిక్ఖిపతి. కో పనేత్థ ఇద్ధిమతో విసేసో, నను అనిద్ధిమాపి ఆయుకప్పం తిట్ఠేయ్యాతి? అయం విసేసో – ఇద్ధిమా హి యావతాయుకం జీవితప్పవత్తియా అన్తరాయకరే ధమ్మే ఇద్ధిబలేన పటిబాహిత్వా అన్తరా అకాలమరణం నివారేతుం సక్కోతి, అనిద్ధిమతో ఏతం బలం నత్థి. అయమేతేసం విసేసో.

అతీతం అనాగతన్తి ఇదం అవిసేసేన కప్పం తిట్ఠేయ్యాతి పటిఞ్ఞాతత్తా చోదేతి. ద్వే **కప్పే**తిఆది "యది ఇద్ధిమా జీవితపరిచ్ఛేదం అతిక్కమితుం సక్కోతి, న కేవలం ఏకం అనేకేపి కప్పే తిట్ఠేయ్యా"తి చోదనత్థం వుత్తం. **ఉప్పన్నో ఫస్సో**తిఆది న సబ్బం ఇద్ధియా లబ్భతి, ఇద్ధియా అవిసయోపి అత్థీతి దస్సేతుం వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఇద్ధిబలకథావణ్ణనా.

౮. సమాధికథావణ్ణనా

౬౨౫-౬౨౬. ఇదాని సమాధికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం ఏకచిత్తక్ఖణే ఉప్పన్నాపి ఏకగ్గతా సమాధానట్ఠేన సమాధీతి అగ్గహేత్వా "సత్త రత్తిన్దివాని ఏకన్తసుఖపటిసంవేదీ విహరితు"న్తిఆదివచనం (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౦) నిస్సాయ "చిత్తసన్తతి సమాధీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి సబ్బత్థివాదానఞ్చేవ ఉత్తరాపథకానఞ్చ; తే సన్ధాయ **చిత్తసన్తతీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా

ఇతరస్స. అథ నం "యది చిత్తసన్తతి సమాధి, చిత్తసన్తతి నామ అతీతాపి అత్థి, అనాగతాపి అత్థి. న హి ఏకం పచ్చుప్పన్నచిత్తమేవ చిత్తసన్తతి నామ హోతి, కిం తే సబ్బాపి సా సమాధీ"తి చోదేతుం **అతీతా**తిఆదిమాహ, ఇతరో తథా అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి.

నను అతీతం నిరుద్ధన్తిఆది "చిత్తసన్తతియం పచ్చుప్పన్నమేవ చిత్తం కిచ్చకరం, అతీతానాగతం నిరుద్ధత్తా అనుప్పన్నత్తా చ నత్థి, కథం తం సమాధి నామ హోతీ"తి దస్సేతుం వుత్తం. **ఏకచిత్తక్ఖణికో**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స. తతో యా సకసమయే "సమాధిం, భిక్ఖవే, భావేథా"తిఆదీసు పచ్చుప్పన్నకుసలచిత్తసమ్పయుత్తా ఏకగ్గతా సమాధీతి వుత్తా, తం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గీ**తిఆది "ఏకచిత్తక్ఖణికో"తి వచనమత్తం గహేత్వా ఛలేన వుత్తం, తేనేవ సకవాదినా పటిక్ఖిత్తం. **నను వుత్తం భగవతా**తి సుత్తం పురిమపచ్ఛిమవసేన పవత్తమానస్స సమాధిస్స అబ్బోకిణ్ణతం సాధేతి, న సన్తతియా సమాధిభావం, తస్మా అసాధకన్తి.

సమాధికథావణ్ణనా.

౯. ధమ్మట్ఠితతాకథావణ్ణనా

౬౨౭. ఇదాని ధమ్మట్ఠితతాకథా నామ హోతి. తత్థ "ఠితావ సా ధాతూ"తి వచనం నిస్సాయ "పటిచ్చసముప్పాదసఙ్ఖాతా ధమ్మట్ఠితతా నామ ఏకా అత్థి, సా చ పరినిప్ఫన్నా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది పరినిప్ఫన్నానం అవిజ్జాదీనం అఞ్ఞా ధమ్మట్ఠితతా నామ పరినిప్ఫన్నా అత్థి, తాయపి చ తే ధమ్మట్ఠితతాయ అఞ్ఞా ఠితతా పరినిప్ఫన్నా ఆపజ్జతీ"తి చోదేతుం **తాయ ఠితతా**తిఆదిమాహ. పరవాదీ ఏవరూపాయ లద్ధియా అభావేన పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో అనన్తరపచ్చయతఞ్చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతఞ్చ సన్ధాయ పటిజానాతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవాతి.

ధమ్మట్ఠితతాకథావణ్ణనా.

౧౦. అనిచ్చతాకథావణ్ణనా

౬౨౮. ఇదాని అనిచ్చతాకథా నామ హోతి. తత్థ "అనిచ్చానం రూపాదీనం అనిచ్చతాపి రూపాదయో వియ పరినిప్ఫన్నా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే రూపాదయో వియ అనిచ్చతా పరినిప్ఫన్నా, తస్సాపి అఞ్ఞాయ పరినిప్ఫన్నాయ అనిచ్చతాయ భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **తాయ అనిచ్చతాయా**తిఆదిమాహ. ఇతరో ద్విన్నం అనిచ్చతాయ ఏకతో అభావేన పటిక్ఖిపిత్వా పున యస్మా సా అనిచ్చతా నిచ్చా న హోతి, తేనేవ అనిచ్చేన సద్ధిం అన్తరధాయతి, తస్మా పటిజానాతి. అథస్స సకవాదీ లేసోకాసం అదత్వా యా తేన దుతియా అనిచ్చతా పటిఞ్ఞాతా , తాయపి తతో పరాయపీతి పరమ్పరవసేన అనుపచ్ఛేదదోసం ఆరోపేన్తో **తాయ తాయేవా**తిఆదిమాహ. జరా **పరినిప్ఫన్నా**తిఆది యస్మా ఉప్పన్నస్స జరామరణతో అఞ్ఞా అనిచ్చతా నామ నత్థి, తస్మా అనిచ్చతావిభాగానుయుఞ్జనవసేన వుత్తం. తత్రాపి పరవాదినో పురిమనయేనేవ పటిఞ్ఞా చ పటిక్ఖేపో చ వేదితబ్బో.

౬౨౯. రూపం పరినిప్ఫన్నన్తిఆది యేసం సా అనిచ్చతా, తేహి సద్ధిం సంసన్దనత్థం వుత్తం. తత్థ “యథా పరినిప్ఫన్నానం రూపాదీనం అనిచ్చతాజరామరణాని అత్థి, ఏవం పరినిప్ఫన్నానం అనిచ్చతాదీనం తాని నత్థీ”తి మఞ్ఞమానో ఏకన్తేన పటిక్ఖిపతియేవాతి.

అనిచ్చతాకథావణ్ణనా.

ఏకాదసమో వగ్గో.

౧౨. ద్వాదసమవగ్గో

౧. సంవరో కమ్మన్తికథావణ్ణనా

౬౩౦-౬౩౨. ఇదాని సంవరో కమ్మన్తికథా నామ హోతి. తత్థ "చక్ఖునా రూపం దిస్వా నిమిత్తగ్గాహీ హోతి, న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీ"తి సుత్తం నిస్సాయ "సంవరోపి అసంవరోపి కమ్మ"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

అథ నం యా సకసమయే చేతనా "కమ్మ"న్తి వుత్తా యథా సా కాయవచీమనోద్వారేసు పవత్తమానా కాయకమ్మాదినామం లభతి, తథా "యది తే సంవరో కమ్మం, సోపి చక్ఖున్ద్రియాదీసు పవత్తమానో చక్ఖుకమ్మాదినామం లభేయ్యా"తి చోదేతుం **చక్ఖున్ద్రియసంవరో చక్ఖుకమ్మ**న్తిఆదిమాహ. ఇతరో తాదిసం సుత్తపదం అపస్సన్తో చతూసు ద్వారేసు పటిక్ఖిపిత్వా పఞ్చమే కాయద్వారే పసాదకాయం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, విఞ్ఞత్తికాయం సన్ధాయ పటిజానాతి. సో హి పసాదకాయమ్పి విఞ్ఞత్తికాయమ్పి కాయిన్ద్రియన్త్వేవ ఇచ్ఛతి. మనోద్వారేపి విపాకద్వారం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, కమ్మద్వారం సన్ధాయ పటిజానాతి. అసంవరేపి ఏసేవ నయో. "చక్ఖునా రూపం దిస్వా"తి సుత్తం తేసు ద్వారేసు సంవరాసంవరమేవ దీపేతి, న తస్స కమ్మభావం, తస్మా అసాధకన్తి.

సంవరో కమ్మన్తికథావణ్ణనా.

౨. కమ్మకథావణ్ణనా

౬౩౩-౬౩౫. ఇదాని కమ్మకథా నామ హోతి. తత్థ "నాహం, భిక్ఖవే, సఞ్చేతనికానం కమ్మాన"న్తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧౭) సుత్తపదం నిస్సాయ "సబ్బం కమ్మం సవిపాక"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తేసం "చేతనాహం, భిక్ఖవే, కమ్మం వదామీ"తి (అ॰ ని॰ ౬.౬౩) సత్థారా అవిసేసేన చేతనా "కమ్మ"న్తి వుత్తా; సా చ కుసలాకుసలావ సవిపాకా, అబ్యాకతా అవిపాకాతి ఇమం విభాగం దస్సేతుం **సబ్బం కమ్మ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. పున **సబ్బా చేతనా**తి పఞ్హేసు అబ్యాకతం సన్ధాయ పటిక్ఖేపో, కుసలాకుసలే సన్ధాయ పటిఞ్ఞా వేదితబ్బా . **విపాకాబ్యాకతా**తిఆది సవిపాకావిపాకచేతనం సరూపేన దస్సేతుం వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ. "నాహం, భిక్ఖవే"తి సుత్తం సతి పచ్చయే దిట్ఠధమ్మాదీసు విపాకపటిసంవేదనం సన్ధాయ వుత్తం, తస్మా అసాధకన్తి.

కమ్మకథావణ్ణనా.

౩. సద్దో విపాకోతికథావణ్ణనా

౬౩౬-౬౩౭. ఇదాని సద్దో విపాకోతికథా నామ హోతి. తత్థ "సో తస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా ఉస్సన్నత్తా విపులత్తా బ్రహ్మస్సరో హోతీ"తిఆదీని (దీ॰ ని॰ ౩.౨౩౬) అయోనిసో గహేత్వా "సద్దో విపాకో"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తేసం "కమ్మసముట్ఠానా అరూపధమ్మావ విపాకాతి నామం లభన్తి. రూపధమ్మేసు పనాయం వోహారో నత్థీ"తి దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సుఖవేదనీయో**తిఆది "విపాకో నామ ఏవరూపో హోతీ"తి

దస్సనత్థం వుత్తం. "సో తస్స కమ్మస్సా"తి సుత్తం లక్ఖణపటిలాభదస్సనత్థం వుత్తం. మహాపురిసో హి కమ్మస్స కతత్తా సుచిపరివారోపి హోతి, న చ పరివారో విపాకో, తస్మా అసాధకమేతన్తి.

సద్దో విపాకోతికథావణ్ణనా.

౪. సళాయతనకథావణ్ణనా

౬౩౮-౬౪౦. ఇదాని సళాయతనకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా సళాయతనం కమ్మస్స కతత్తా ఉప్పన్నం, తస్మా "విపాకో"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసంఘికానం; తే సన్ధాయ **చక్ఖాయతనం విపాకో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **సళాయతనం విపాకో**తి ఏత్థ మనాయతనం సియా విపాకో. సేసాని కేవలం కమ్మసముట్ఠానాని, న విపాకో. తస్మా అసాధకమేతన్తి.

సళాయతనకథావణ్ణనా.

౫. సత్తక్ఖత్తుపరమకథావణ్ణనా

౫౪౧-౫౪౫. ఇదాని సత్తక్ఖత్తుపరమకథా నామ హోతి, తత్థ యస్మా "సత్తక్ఖత్తుపరమో"తి వుత్తం, తస్మా "సత్తక్ఖత్తుపరమో పుగ్గలో సత్తక్ఖత్తుపరమతాయ నియతో"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తేసం ఠపేత్వా "అరియమగ్గం అఞ్ఞో తస్స నియమో నత్థి, యేన సో సత్తక్ఖత్తుపరమతాయ నియతో భవేయ్యా"తి ఇమం విభాగం దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

మాతా జీవితాతిఆదీసు అయమధిప్పాయో – ద్వే నియామా సమ్మత్తనియామో చ మిచ్ఛత్తనియామో చ. సమ్మత్తనియామో అరియమగ్గో. సో అవినిపాతధమ్మతఞ్చేవ ఫలుప్పత్తిఞ్చ నియమేతి. మిచ్ఛత్తనియామో ఆనన్తరియకమ్మం. తం అనన్తరా నిరయూపపత్తిం నియమేతి. తత్థ సత్తక్ఖత్తుపరమో సోతాపత్తిమగ్గేన అవినిపాతధమ్మతాయ చ ఫలుప్పత్తియా చ నియమితో. సేసమగ్గనియామో పనస్స నత్థి అనధిగతత్తా, ఆనన్తరియమ్పి కాతుం సో అభబ్బో. త్వం పనస్స నియామం ఇచ్ఛసి, తేన తం వదామ – "కిం తే సో ఇమినా మిచ్ఛత్తనియామేన నియమితో"తి.

అభబ్బో అన్తరాతి పఞ్హేసు ఆనన్తరియాభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, సత్తక్ఖత్తుపరమం సన్ధాయ పటిజానాతి. **అత్థి సో నియామో**తి పఞ్హే సత్తక్ఖత్తుపరమతాయ నియామం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **అత్థి తే సతిపట్ఠానా**తిఆది నియామసఙ్ఖాతే మగ్గధమ్మే దస్సేతుం వుత్తం. తస్స పన పున పఠమమగ్గానుప్పత్తితో తేపి నత్థి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ. **నను సో సత్తక్ఖత్తుపరమో**తి ఏత్థ భగవా "అయం పుగ్గలో ఏత్తకే భవే సన్ధావిత్వా పరినిబ్బాయిస్సతి, అయం ఏత్తకే"తి అత్తనో ఞాణబలేన బ్యాకరోతి, న భవనియామం నామ కిఞ్చి తేన సత్తక్ఖత్తుపరమో, కోలంకోలో, ఏకబీజీ వాతి వుత్తం, తస్మా అసాధకమేతన్తి.

సత్తక్ఖత్తుపరమకథావణ్ణనా.

౬౪౬-౬౪౭. కోలంకోలఏకబీజికథాయోపి ఇమినావుపాయేన వేదితబ్బా.

కోలంకోలఏకబీజికథావణ్ణనా.

౮. జీవితావోరోపనకథావణ్ణనా

౬౪౮-౬౪౯. ఇదాని జీవితావోరోపనకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా దోససమ్పయుత్తేన చిత్తేన పాణాతిపాతో హోతి, దోసో చ దిట్ఠిసమ్పన్నస్స అప్పహీనో, తస్మా "దిట్ఠిసమ్పన్నో సఞ్చిచ్చ పాణం జీవితా వోరోపేయ్యా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియాపరసేలియానం; తే సన్ధాయ **దిట్ఠిసమ్పన్నో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సఞ్చిచ్చ మాతరన్తి**ఆదిపఞ్హేసు పన "అట్ఠానమేతం అనవకాసో"తి సుత్తభయేన పటిక్ఖిపతి. **సత్థరి అగారవో**తిఆది సత్థారాదీసు సగారవస్స సిక్ఖాపదస్స వీతిక్కమాభావదస్సనత్థం వుత్తం. ఇతరో పన అకుసలవసేన తస్స అగారవో నామ నత్థీతి పటిక్ఖిపిత్వా సగారవభావఞ్చ సమ్పటిచ్ఛిత్వా పున **అగారవో**తి పుట్ఠో తేసు తేసు కిచ్చేసు పసుతతాయ విక్ఖిత్తానం అసతియా అమనసికారేన చేతియే అభివాదనపదక్ఖిణకరణాభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. పున **ఓహదేయ్యా**తిఆదినా నయేన పుట్ఠో తాదిసాయ కిరియాయ సఞ్చిచ్చ అకరణతో పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

జీవితావోరోపనకథావణ్ణనా.

౯. దుగ్గతికథావణ్ణనా

౬౫౦-౬౫౨. ఇదాని దుగ్గతికథా నామ హోతి. తత్థ యే దుగ్గతిఞ్చ దుగ్గతిసత్తానం రూపాదిఆరమ్మణం తణ్హఞ్చాతి ఉభయమ్పి దుగ్గతీతి గహేత్వా పున తథా అవిభజిత్వా అవిసేసేనేవ "దిట్ఠిసమ్పన్నస్స పహీనా దుగ్గతీ"తి వదన్తి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకా; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఆపాయికే రూపే రజ్జేయ్యా**తిఆది పరవాదినో లద్ధియా దిట్ఠిసమ్పన్నస్స దుగ్గతి అప్పహీనా, తస్స వసేన చోదేతుం వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ. **నిరయం ఉపపజ్జేయ్యా**తిఆది దుగ్గతిపహానమేవ దుగ్గతిగామినితణ్హాపహానం వా దీపేతి, న దుగ్గతిసత్తానం రూపాదిఆరమ్మణాయ తణ్హాయ పహానం, తస్మా అసాధకన్తి.

దుగ్గతికథావణ్ణనా.

౬౫౩. సత్తమభవికకథాయపి ఏసేవ నయోతి.

ద్వాదసమో వగ్గో.

౧౩. తేరసమవగ్గో

౧. కప్పట్ఠకథావణ్ణనా

౬౩౪-౬౩౬. ఇదాని కప్పట్ఠకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం ‘‘సఙ్ఘం సమగ్గం భేత్వాన, కప్పం నిరయమ్హి పచ్చతీ’’తి ‘‘సకలమ్పి కప్పం సఙ్ఘభేదకో నిరయే తిట్ఠతీ’’తి లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికానం; తే సన్ధాయ **కప్పట్ఠో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **బుద్ధో చ లోకే**తి ఇదం వినా బుద్ధుప్పాదేన సఙ్ఘభేదస్స అభావదస్సనత్థం వుత్తం. **కప్పో చ సణ్ఠాతి సఙ్ఘో చ భిజ్జతీ**తిఆది ‘‘యది సో సకలం కప్పం తిట్ఠతి, సణ్ఠహనతో పట్ఠాయ తం కమ్మం కత్వా తత్థ ఉప్పజ్జిత్వా తిట్ఠేయ్యా’’తి దస్సేతుం వుత్తం. **అతీతన్తి**ఆది హేట్ఠా వుత్తాధిప్పాయమేవ. **కప్పట్ఠో ఇద్ధిమా**తి పఞ్హే భావనామయం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, పరసమయే పనస్స జాతిమయం ఇద్ధిం ఇచ్ఛన్తి, తం సన్ధాయ పటిజానాతి. **ఛన్దిద్ధిపాదో**తిఆది ‘‘జాతిమయాయ ఇద్ధియా ఇద్ధిమాతి లద్ధిమత్తమేతం, కిం తేన, యది పనస్స ఇద్ధి అత్థి, ఇమినా నయేన ఇద్ధిపాదా భావితా భవేయ్యు’’న్తి చోదనత్థం వుత్తం. **ఆపాయికో నేరయికో**తి సుత్తం యం సో ఏకం కప్పం అసీతిభాగే కత్వా తతో ఏకభాగమత్తం కాలం తిట్ఠేయ్య, తం ఆయుకప్పం సన్ధాయ వుత్తం, తస్మా అసాధకన్తి.

కప్పట్ఠకథావణ్ణనా.

౨. కుసలపటిలాభకథావణ్ణనా

౬౩౮-౬౩౯. ఇదాని కుసలపటిలాభకథా నామ హోతి. తత్థ కప్పట్ఠో సకసమయే కామావచరకుసలమేవ పటిలభతి. యేన పన తం ఉపపత్తిం పటిబాహేయ్య, తం మహగ్గతం లోకుత్తరం వా న పటిలభతి. యేసం పన ఇమం విభాగం అకత్వా అవిసేసేనేవ ‘‘సో కుసలచిత్తం న పటిలభతీ’’తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తేసం విభాగదస్సనేన తం లద్ధిం భిన్దితుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

కుసలపటిలాభకథావణ్ణనా.

౩. అనన్తరాపయుత్తకథావణ్ణనా

౬౬౦-౬౬౨. ఇదాని అనన్తరాపయుత్తకథా నామ హోతి. తత్థ అనన్తరాపయుత్తో నామ యేన ఖన్ధభేదతో అనన్తరా విపాకదాయకం మాతుఘాతాది ఆనన్తరియకమ్మం ఆణత్తం. తత్థ యస్స నియతాయ ఆణత్తియా ఆణత్తో తం కమ్మం కరిస్సతి, సో అత్థసాధికాయ చేతనాయ ఉప్పాదితత్తా మిచ్ఛత్తనియతో హోతి, అభబ్బో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమితుం. యస్స అనియతాయ ఆణత్తియా ఆణత్తో తం కమ్మం కరిస్సతి, సో అత్థసాధికాయ చేతనాయ అనుప్పాదితత్తా న మిచ్ఛత్తనియతో, భబ్బో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమితున్తి ఇదం సకసమయే సన్నిట్ఠానం. యేసం పన ‘‘అనియతాయపి ఆణత్తియా అభబ్బోయేవ సమ్మత్తనియామం ఓక్కమితు’’న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తేసం తం లద్ధిం భిన్దితుం సకవాదీ పుబ్బపక్ఖం దత్వా **అనన్తరాపయుత్తో**తి పరవాదినా అత్తానం పుచ్ఛాపేతి. తేనేత్థ పరమపుచ్ఛా పరవాదిస్స, అత్థసాధికచేతనాయ అభావం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. తతో పరవాదీ మాతుఘాతాదికమ్మస్స ఆణత్తత్తావ ‘‘సో

మిచ్ఛత్తనియతో"తి మఞ్ఞతి. తస్మా **మిచ్ఛత్తనియామఞ్చా**తి పఞ్హం పుచ్ఛతి. సకవాదీ పన ఏకస్స పుగ్గలస్స ద్విన్నం నియామానం అనోక్కన్తిమత్తమేవ సన్ధాయ **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి.

నను తం కమ్మన్తి మాతుఘాతాదికమ్మం. తత్థ అనియతాణత్తిం సన్ధాయ "ఆమన్తా"తి పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. అనియతమ్పి హి ఆణత్తిం పయోజేత్వా ఠితస్స "అననుచ్ఛవికం మయా కత"న్తి కుక్కుచ్చం ఉప్పజ్జతేవ, విప్పటిసారో జాయతేవ. **హఞ్చీ**తిఆది కుక్కుచ్చుప్పత్తిమత్తం గహేత్వా పరవాదినా లద్ధిపతిట్ఠాపనత్థం వుత్తం.

౬౬౧. ఇదాని యస్స అనియతాణత్తికస్సాపి అనన్తరాపయుత్తస్స పరవాదినా సమ్మత్తనియామోక్కమనం పటిసిద్ధం, తమేవ పుగ్గలం గహేత్వా **అనన్తరాపయుత్తో పుగ్గలో అభబ్బో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సకవాదీ "అభబ్బో నామ మాతుఘాతాదికమ్మానం కారకో, కిం తే తేన తాని కమ్మాని కతానీ"తి చోదేతుం **మాతా జీవితా వోరోపితా**తిఆదిమాహ. ఇతరో తేసం వత్థూనం అరోగతాయ తథారూపం కిరియం అపస్సన్తో "న హేవ"న్తి పటిక్ఖిపతి.

తం కమ్మం పటిసంహరిత్వాతి అనియతాణత్తికమ్మం సన్ధాయ వుత్తం. తఞ్హి "మా ఖో మయా ఆణత్తం అకాసీ"తి ఆణత్తం నివారేన్తేన పటిసంహటం నామ హోతి. పటిసంహటత్తాయేవ చేత్థ కుక్కుచ్చం పటివినోదితం, విప్పటిసారో పటివినీతో నామ హోతి. ఏవం సన్తేపి పనేత్థ పురిమాణత్తియాయేవ నియతభావం మఞ్ఞమానో పరవాదీ "ఆమన్తా"తి పటిజానాతి. అథ నం సకవాదీ తస్స కమ్మస్స పటిసంహటభావం సమ్పటిచ్ఛాపేత్వా అత్తనో లద్ధిం పతిట్ఠాపేత్వా **హఞ్చీ**తిఆదిమాహ.

౬౬౨. పున **అనన్తరాపయుత్తో**తి పరియోసానపఞ్హో పఠమపఞ్హో వియ పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **నను తం కమ్మ**న్తి అనుయోగో పరవాదిస్స, పటిసంహటకాలతో పుబ్బే పయుత్తకాలం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. పయుత్తపుబ్బతామత్తం గహేత్వా అనియతాణత్తివసేన హఞ్చీతి లద్ధిపతిట్ఠాపనం పరవాదిస్స. అయం పన లద్ధి అయోనిసో పతిట్ఠితత్తా అప్పతిట్ఠితావ హోతీతి.

అనన్తరాపయుత్తకథావణ్ణనా.

౪. నియతస్స నియామకథావణ్ణనా

౬౬౩-౬౬౪. ఇదాని నియతస్స నియామకథా నామ హోతి. తత్థ దువిధో నియామో – మిచ్ఛత్తనియామో చ ఆనన్తరియకమ్మం, సమ్మత్తనియామో చ అరియమగ్గో. ఇమే ద్వే నియామే ఠపేత్వా అఞ్ఞో నియామో నామ నత్థి. సబ్బేపి హి సేసా తేభూమకధమ్మా అనియతా నామ. తేహి సమన్నాగతోపి అనియతోయేవ. బుద్ధేహి పన అత్తనో ఞాణబలేన "అయం సత్తో అనాగతే బోధిం పాపుణిస్సతీ"తి బ్యాకతో బోధిసత్తో పుఞ్ఞుస్సదత్తా నియతోతి వుచ్చతి. ఇతి ఇమం వోహారమత్తం గహేత్వా "పచ్ఛిమభవికో బోధిసత్తో తాయ జాతియా భబ్బో ధమ్మం అభిసమేతు"న్తి అధిప్పాయేన "నియతో నియామం ఓక్కమతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియాపరసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **మిచ్ఛత్తనియతో**తిఆది అఞ్ఞేన నియామేన నియతస్స అఞ్ఞనియామాభావదస్సనత్థం వుత్తం. **పుబ్బే మగ్గం భావేత్వా**తిఆది నియామప్పభేదదస్సనత్థం వుత్తం. **సతిపట్ఠాన**న్తిఆది ఏకస్మిమ్పి నియామే ధమ్మప్పభేదదస్సనత్థం వుత్తం. **భబ్బో బోధిసత్తో**తి వచనం కేవలం బోధిసత్తస్స భబ్బతం దీపేతి, న నియతస్స నియామోక్కమనం, తస్మా అసాధకం. సో హి పుబ్బే ఏకేనపి నియతధమ్మేన అనియతో బోధిమూలే సచ్చదస్సనేన నియామం ఓక్కన్తోతి.

నియతస్స నియామకథావణ్ణనా.

౫. నివుతకథావణ్ణనా

౬౬౫-౬౬౭. ఇదాని నివుతకథా నామ హోతి. తత్థ సుద్ధస్స సుద్ధకిచ్చాభావతో నీవరణేహి నివుతో ఓఫుటో పరియోనద్ధో చ నీవరణం జహతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **నివుతో**తిపుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **రత్తో రాగన్తి**ఆది నివుతస్స నీవరణజహనే దోసదస్సనత్థం వుత్తం. **పరిసుద్ధే పరియోదాతే**తిఆది విక్ఖమ్భనవిసుద్ధియా విసుద్ధస్స సముచ్ఛేదవిసుద్ధిదస్సనత్థం వుత్తం. **తస్స ఏవం జానతో**తిఆది జానతో పస్సతో ఆసవక్ఖయం దీపేతి, న నివుతస్స నీవరణజహనం, తస్మా అసాధకన్తి.

నివుతకథావణ్ణనా.

౬. సమ్ముఖీభూతకథావణ్ణనా

౬౬౮-౬౭౦. ఇదాని సమ్ముఖీభూతకథా నామ హోతి. తత్థ **సమ్ముఖీభూతో**తి సంయోజనానం సమ్ముఖీభావం తేహి సమఙ్గీభావం ఉపగతో. సేసమేత్థ నివుతకథాసదిసమేవాతి.

సమ్ముఖీభూతకథావణ్ణనా.

౭. సమాపన్నో అస్సాదేతీతికథావణ్ణనా

౬౭౧-౬౭౩. ఇదాని సమాపన్నో అస్సాదేతీతికథా నామ హోతి. తత్థ “పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, సో తదస్సాదేతీ”తిఆదివచనం (అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) నిస్సాయ “సమాపన్నో అస్సాదేతి, సా చస్స ఝాననికన్తి ఝానారమ్మణా హోతీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తే సన్ధాయ **సమాపన్నో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **తం ఝానం తస్స ఝానస్స ఆరమ్మణన్తి** పఞ్హేసు తస్సేవ తదారమ్మణతం అపస్సన్తో సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖిపతి, “తదస్సాదేతీ”తివచనమత్తేన పటిజానాతి. **సో తదస్సాదేతీ**తి సుత్తం ఝానలాభినో ఝానా వుట్ఠాయ ఝానస్సాదం సాధేతి, న అఞ్ఞసమాపత్తియంయేవ ఝాననికన్తియా ఝానారమ్మణతం, తస్మా అసాధకన్తి.

సమాపన్నో అస్సాదేతీతికథావణ్ణనా.

౮. అసాతరాగకథావణ్ణనా

౬౭౪. ఇదాని అసాతరాగకథా నామ హోతి. తత్థ “యంకిఞ్చి వేదనం వేదేతి సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, సో తం వేదనం అభినన్దతి అభివదతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౯) సుత్తే దిట్ఠాభినన్దనవసేన వుత్తం. “అభినన్దతీ”తివచనం నిస్సాయ “దుక్ఖవేదనాయపి రాగస్సాదవసేన అభినన్దనా హోతి. తస్మా అత్థి అసాతరాగో”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అత్థి అసాతరాగో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **అసాతరాగో**తి అసాతే దుక్ఖవేదయితే “అహో వత మే ఏతదేవ భవేయ్యా”తి రజ్జనా. **ఆమన్తా**తి లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ.

౬౫౫. నో తం వేదనం అభినన్దతీతి సుత్తే పన వినివట్టేత్వా దుక్ఖవేదనమేవ ఆరబ్భ రాగుప్పత్తి నామ నత్థి, సమూహగ్గహణేన పన వేదయితలక్ఖణం ధమ్మం దుక్ఖవేదనమేవ వా అత్తతో సమనుపస్సన్తో దిట్ఠిమఞ్ఞనాసఙ్ఖాతాయ దిట్ఠాభినన్దనాయ వేదనం అభినన్దతి, దుక్ఖాయ వేదనాయ విపరిణామం అభినన్దతి, దుక్ఖాయ వేదనాయ అభిభూతో తస్సా పటిపక్ఖం కామసుఖం పత్థయన్తోపి దుక్ఖవేదనం అభినన్దతి నామ. ఏవం దుక్ఖవేదనాయ అభినన్దనా హోతీతి అధిప్పాయో. తస్మా అసాధకమేతం అసాతరాగస్సాతి.

అసాతరాగకథావణ్ణనా.

౯. ధమ్మతణ్హాఅబ్యాకతాతికథావణ్ణనా

౬౫౬-౬౬౦. ఇదాని ధమ్మతణ్హా అబ్యాకతాతికథా నామ హోతి. తత్థ రూపతణ్హా...పే॰... ధమ్మతణ్హాతి ఇమాసు ఛసు తణ్హాసు యస్మా సబ్బపచ్ఛిమా తణ్హా ధమ్మతణ్హాతి వుత్తా, తస్మా సా అబ్యాకతాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసపఞ్హానం పాళియా అత్థో నియ్యాతి. **కామతణ్హాతిఆదీహి** తీహి కోట్ఠాసేహి ఛపి తణ్హా సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితా. రూపాదీసు హి ఛసు ఆరమ్మణేసు కామస్సాదవసేన పవత్తా తణ్హా కామతణ్హా. "భవిస్సతి అత్తా చ లోకో చా"తి సస్సతదిట్ఠిసహగతా తణ్హా భవతణ్హా. "న భవిస్సతీ"తి ఉచ్ఛేదదిట్ఠిసహగతా తణ్హా విభవతణ్హాతి. **నను సా ధమ్మతణ్హాతి** పదం తణ్హాయ ధమ్మారమ్మణం ఆరబ్భ పవత్తిం దీపేతి, న అబ్యాకతభావం తస్మా అసాధకన్తి.

ధమ్మతణ్హా అబ్యాకతాతికథావణ్ణనా.

౧౦. ధమ్మతణ్హానదుక్ఖసముదయోతికథావణ్ణనా

౬౬౧-౬౬౫. ఇదాని ధమ్మతణ్హా నదుక్ఖసముదయోతికథా నామ హోతి. తత్రాపి యస్మా సా ధమ్మతణ్హాతి వుత్తా, తస్మా న దుక్ఖసముదయోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం పురిమకథాసదిసమేవాతి.

ధమ్మతణ్హా నదుక్ఖసముదయోతికథావణ్ణనా.

తేరసమో వగ్గో.

౧౪. చుద్దసమవగ్గో

౧. కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథావణ్ణనా

౬౮౬-౬౯౦. ఇదాని కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథా నామ హోతి. తత్థ కుసలం వా అకుసలస్స, అకుసలం వా కుసలస్స అనన్తరా ఉప్పజ్జనకం నామ నత్థీతి తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిసన్ధానం న యుజ్జతి. యే పన యస్మా ఏకవత్థుస్మింయేవ రజ్జతి విరజ్జతి చ, తస్మా తం అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిసన్దహతీతి లద్ధిం గహేత్వా ఠితా, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికా; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స; పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఆవట్టనా పణిధీ**తి ఉభయం ఆవజ్జనస్సేవ నామం. తఞ్హి భవఙ్గం ఆవట్టేతీతి ఆవట్టనా. భవఙ్గారమ్మణతో అఞ్ఞస్మిం ఆరమ్మణే చిత్తం పణిదహతి ఠపేతీతి పణిధి. **కుసలం అనావట్టేన్తస్సా**తి యం తం అకుసలానన్తరం పటిసన్దహన్తం కుసలం ఉప్పజ్జతి, తం అనావట్టేన్తస్స ఉప్పజ్జతీతి పుచ్ఛతి. ఇతరో పన వినా ఆవజ్జనేన కుసలస్స ఉప్పత్తిం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **కుసలం అయోనిసో మనసికరోతో**తి ఇదం యది అకుసలానన్తరం కుసలం ఉప్పజ్జేయ్య, అకుసలస్సేవ ఆవజ్జనేన అయోనిసో మనసికరోతో ఉప్పజ్జేయ్యాతి చోదనత్థం వుత్తం. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **నను యస్మింయేవ వత్థుస్మి**న్తి వచనం ఏకారమ్మణే సరాగవిరాగుప్పత్తిం దీపేతి, న కుసలాకుసలానం అనన్తరతం, తస్మా అసాధకన్తి.

కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథావణ్ణనా.

౨. సళాయతనుప్పత్తికథావణ్ణనా

౬౯౧-౬౯౨. ఇదాని సళాయతనుప్పత్తికథా నామ హోతి. తత్థ ఉపపత్తేసియేన పటిసన్ధిచిత్తేన సహేవ ఓపపాతికానం సళాయతనం ఉప్పజ్జతి. గబ్భసేయ్యకానం అజ్ఝత్తికాయతనేసు మనాయతనకాయాయతనానేవ పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పజ్జన్తి. సేసాని చత్తారి సత్తసత్తతిరత్తిమ్హి. తాని చ ఖో యేన కమ్మునా పటిసన్ధి గహితా, తస్సేవ అఞ్ఞస్స వా కతత్తాతి అయం సకసమయే వాదో. యేసం పన ఏకకమ్మసమ్భవత్తా సమ్పన్నసాఖావిటపానం రుక్ఖాదీనం అంకురో వియ బీజమత్తం సళాయతనం మాతుకుచ్ఛిస్మిం పటిసన్ధిక్ఖణేయేవ ఉప్పజ్జతీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ **సళాయతన**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సబ్బఙ్గపచ్చఙ్గీ**తిఆది సళాయతనే సతి ఏవరూపో హుత్వా ఓక్కమేయ్యాతి చోదనత్థం వుత్తం. **మాతుకుచ్ఛిగతస్సా**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స. పరతో **మాతుకుచ్ఛిగతస్స పచ్ఛా కేసా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

సళాయతనుప్పత్తికథావణ్ణనా.

౩. అనన్తరపచ్చయకథావణ్ణనా

౬౯౩-౬౯౭. ఇదాని అనన్తరపచ్చయకథా నామ హోతి. తత్థ నచ్చగీతాదీసు రూపదస్సనసద్దసవనాదీనం లహుపరివత్తితం దిస్వా "ఇమాని విఞ్ఞాణాని అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అనన్తరా ఉప్పజ్జన్తీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **చక్ఖువిఞ్ఞాణస్సా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సోతవిఞ్ఞాణం రూపారమ్మణంయేవా**తి యది చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స అనన్తరా ఉప్పజ్జేయ్య, విపాకమనోధాతు వియ రూపారమ్మణం సియాతి చోదేతుం వుత్తం. **చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ**

రూపే చ ఉప్పజ్జతి సోతవిఞ్ఞాణన్తి పఞ్హేసు సుత్తాభావేన పటిక్ఖిపిత్వా అనన్తరుప్పత్తిం సల్లక్ఖేన్తో లద్ధివసేన పటిజానాతి. **తఞ్ఞేవ చక్ఖువిఞ్ఞాణం తం సోతవిఞ్ఞాణన్తి** యథా పఠమజవనానన్తరం దుతియజవనం మనోవిఞ్ఞాణభావేన తఞ్ఞేవ హోతి, కిం తే తథా ఏతమ్పి ద్వయం ఏకమేవాతి పుచ్ఛతి. ఇమినా నయేన సబ్బవారేసు అత్థో వేదితబ్బో. **నచ్చతి గాయతీ**తిఆదివచనం ఆరమ్మణసమోధానే లహుపరివత్తితాయ వోకిణ్ణభావం దీపేతి, న అనన్తరపచ్చయతం, తస్మా అసాధకన్తి.

అనన్తరపచ్చయకథావణ్ణనా.

౪. అరియరూపకథావణ్ణనా

౬౯౮-౬౯౯. ఇదాని అరియరూపకథా నామ హోతి. తత్థ సమ్మావాచాకమ్మన్తా రూపం, తఞ్చ ఖో "సబ్బం రూపం చత్తారి చ మహాభూతాని చతున్నఞ్చ మహాభూతానం ఉపాదాయరూప"న్తి (మ॰ ని॰ ౩.౬౭) వచనతో ఉపాదాయరూపన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అరియరూపం మహాభూతానం ఉపాదాయా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ అరియానం రూపం, అరియం వా రూపన్తి **అరియరూపం. ఆమన్తా**తి లద్ధియం ఠత్వా పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **కుసలన్తి** పుట్ఠో లద్ధివసేనేవ పటిజానాతి. అనాసవపుచ్ఛాదీసుపి ఏసేవ నయో. **యం కిఞ్చి రూపన్తి** సుత్తం ఠపేత్వా భూతాని సేసరూపస్స ఉపాదాభావం దీపేతి, న సమ్మావాచాకమ్మన్తానం. తేసఞ్హి రూపమత్తఞ్ఞేవ అసిద్ధం, కుతో ఉపాదారూపతా; తస్మా అసాధకన్తి.

అరియరూపకథావణ్ణనా.

౫. అఞ్ఞో అనుసయోతికథావణ్ణనా

౭౦౦-౭౦౧. ఇదాని అఞ్ఞో అనుసయోతికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా పుథుజ్జనో కుసలాబ్యాకతే చిత్తే వత్తమానే సానుసయోతి వత్తబ్బో, న పరియుట్ఠితోతి తస్మా అఞ్ఞో అనుసయో, అఞ్ఞం పరియుట్ఠానన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అఞ్ఞో కామరాగానుసయోతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం హేట్ఠా అనుసయకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **సానుసయోతి**ఆది పన తస్మిం సమయే అనుసయస్స అప్పహీనత్తా సానుసయోతి వత్తబ్బతం, అనుప్పన్నత్తా చ పరియుట్ఠితోతి అవత్తబ్బతం దీపేతి, న అనుసయపరియుట్ఠానానం అఞ్ఞత్తం, తస్మా అసాధకన్తి.

అఞ్ఞో అనుసయోతికథావణ్ణనా.

౬. పరియుట్ఠానం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా

౭౦౨. ఇదాని పరియుట్ఠానం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అనిచ్చాదితో మనసికరోతోపి రాగాదయో ఉప్పజ్జన్తి. వుత్తమ్పి చేతం – "అప్పేకదా, భో భారద్వాజ, అసుభతో మనసికరిస్సామీతి సుభతోవ మనసికరోతీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౧౨౭). తస్మా పరియుట్ఠానం చిత్తవిప్పయుత్తన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పరియుట్ఠానం చిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా.

౭. పరియాపన్నకథావణ్ణనా

౨౦౩-౨౦౫. ఇదాని పరియాపన్నకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా కామరాగో కామధాతుం అనుసేతి, కామధాతుపరియాపన్నోతి చ వుచ్చతి, తస్మా రూపరాగారూపరాగాపి రూపధాతుఅరూపధాతుయో అనుసేన్తి. రూపధాతుఅరూపధాతుపరియాపన్నాయేవ చ నామ హోన్తీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **రూపరాగో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స . తత్థ **అనుసేతీ**తి యథా కామరాగో కామవితక్కసఙ్ఖాతం కామధాతుం సహజాతవసేన అనుసేతి, కిం తే ఏవం రూపరాగో రూపధాతున్తి పుచ్ఛతి. **పరియాపన్నో**తి యథా చ సో తివిధాయ కామధాతుయా కిలేసకామవసేన పరియాపన్నత్తా కామధాతుపరియాపన్నో, కిం తే ఏవం రూపరాగోపి రూపధాతుపరియాపన్నోతి పుచ్ఛతి. ఇతరో పనస్స అధిప్పాయం అసల్లక్ఖేన్తో కేవలం లద్ధివసేన ఆమన్తాతి పటిజానాతి. అథ నం తమత్థం సల్లక్ఖాపేతుం కుసలవిపాకకిరియసఙ్ఖాతేహి సమాపత్తేసియాదీహి సంసన్దిత్వా పుచ్ఛితుం **సమాపత్తేసియో**తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **నను కామరాగో**తిఆదివచనమ్పి కామరాగస్సేవ కామధాతుయం అనుసయభావం పరియాపన్నతఞ్చ దీపేతి, న ఇతరేసం ఇతరధాతూసూతి.

పరియాపన్నకథావణ్ణనా.

౮. అబ్యాకతకథావణ్ణనా

౨౦౬-౨౦౮. ఇదాని అబ్యాకతకథా నామ హోతి. తత్థ విపాకకిరియరూపనిబ్బానసఙ్ఖాతం చతుబ్బిధం అబ్యాకతం అవిపాకత్తా అబ్యాకతన్తి వుత్తం. దిట్ఠిగతం "సస్సతో లోకోతి ఖో, వచ్ఛ, అబ్యాకతమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౪౧౬ థోకం విసదిసం) సస్సతాదిభావేన అకథితత్తా. యేసం పన ఇమం విభాగం అగ్గహేత్వా పురిమాబ్యాకతం వియ దిట్ఠిగతమ్పి అబ్యాకతన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ ఉత్తరాపథకానఞ్చ; తేసం తం విభాగం దస్సేతుం **దిట్ఠిగతం అబ్యాకత**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

అబ్యాకతకథావణ్ణనా.

౯. అపరియాపన్నకథావణ్ణనా

౨౦౯-౨౧౦. ఇదాని అపరియాపన్నకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా పుథుజ్జనో ఝానలాభీ కామేసు వీతరాగోతి వత్తబ్బో హోతి, న పన విగతదిట్ఠికోతి , తస్మా దిట్ఠిగతం అపరియాపన్నన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

అపరియాపన్నకథావణ్ణనా.

చుద్దసమో వగ్గో.

౧౫. పన్నరసమవగ్గో

౧. పచ్చయతాకథావణ్ణనా

౭౧౧-౭౧౭. ఇదాని పచ్చయతాకథా నామ హోతి. తత్థ యో ధమ్మో హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, సో యేసం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, తేసఞ్ఞేవ యస్మా ఆరమ్మణానన్తరసమనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో న హోతి, యో వా ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, సో యస్మా తేసంయేవ అనన్తరసమనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో న హోతి, తస్మా పచ్చయతా వవత్థితాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

పచ్చయతాకథావణ్ణనా.

౨. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథావణ్ణనా

౭౧౮-౭౧౯. ఇదాని అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం సమయే "అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా"తి అయమేవ తన్తి, "సఙ్ఖారపచ్చయాపి అవిజ్జా"తి అయం నత్థి, తస్మా అవిజ్జావ సఙ్ఖారానం పచ్చయో, న పన సఙ్ఖారా అవిజ్జాయాతి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం; తే సన్ధాయ అవిజ్జాసఙ్ఖారాదీనం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతాపి అత్థీతి దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స . **అవిజ్జా సఙ్ఖారేనాతి** ఏత్థ అపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారోవ గహితో. తస్మా సఙ్ఖారపచ్చయాపి అవిజ్జాతి ఏత్థ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞఅత్థిఅవిగతసమ్పయుత్తవసేన పచ్చయతా వేదితబ్బా. **ఉపాదానపచ్చయాపి తణ్హాతి** ఏత్థ ఠపేత్వా కాముపాదానం సేసాని తీణి ఉపాదానాని అవిజ్జాయ సఙ్ఖారా వియ తణ్హాయ పచ్చయా హోన్తీతి వేదితబ్బాని. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **జరామరణపచ్చయాతి** పుచ్ఛా పరవాదిస్స, **నామరూపం విఞ్ఞాణపచ్చయాతి** సకవాదిస్సాతి.

అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథావణ్ణనా.

౩. అద్ధాకథావణ్ణనా

౭౨౦-౭౨౧. ఇదాని అద్ధాకథా నామ హోతి. తత్థ "తీణిమాని, భిక్ఖవే, కథావత్థూనీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౬౮) సుత్తం నిస్సాయ కాలసఙ్ఖాతో అద్ధా నామ పరినిప్ఫన్నో అత్థీతి యేసం లద్ధి; తేసం "అద్ధా నామ కోచి పరినిప్ఫన్నో నత్థి అఞ్ఞత్ర కాలపఞ్ఞత్తిమత్తా. రూపాదయో పన ఖన్ధావ పరినిప్ఫన్నా"తి విభాగం దస్సేతుం **అద్ధా పరినిప్ఫన్నోతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే సో పరినిప్ఫన్నో, రూపాదీసు అనేన అఞ్ఞతరేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **రూపన్తిఆదిమాహ**. ఇతరో పటిక్ఖిపతి. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

అద్ధాకథావణ్ణనా.

౪. ఖణలయముహుత్తకథావణ్ణనా

౭౨౨-౭౨౩. ఖణలయముహుత్తకథాసుపి ఏసేవ నయో. సబ్బేపి హేతే ఖణాదయో అద్ధాపరియాయా ఏవాతి.

ఖణలయముహుత్తకథావణ్ణనా.

౫. ఆసవకథావణ్ణనా

౨౨౪-౨౨౫. ఇదాని ఆసవకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా చతూహి ఆసవేహి ఉత్తరి అఞ్ఞో ఆసవో నామ నత్థి, యేన చత్తారో ఆసవా సాసవా సియుం, తస్మా చత్తారో ఆసవా అనాసవాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే ఆసవా అనాసవా, ఏవం సన్తే తేహి మగ్గాదిలక్ఖణప్పత్తేహి భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **మగ్గో**తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఆసవకథావణ్ణనా.

౬. జరామరణకథావణ్ణనా

౨౨౬-౨౨౭. ఇదాని జరామరణకథా నామ హోతి. తత్థ జరామరణం నామ అపరినిప్ఫన్నత్తా లోకియన్తి వా లోకుత్తరన్తి వా న వత్తబ్బం. "లోకియా ధమ్మా లోకుత్తరా ధమ్మా"తి హి దుకే జరామరణం నేవ లోకియపదే, న లోకుత్తరపదే నిద్దిట్ఠం. తత్థ యేసం ఇమం లక్ఖణం అనాదియిత్వా లోకుత్తరానం ధమ్మానం జరామరణం లోకుత్తరన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

జరామరణకథావణ్ణనా.

౭. సఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా

౨౨౮-౨౨౯. ఇదాని సఞ్ఞావేదయితకథా నామ హోతి. తత్థ సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తి నామ న కోచి ధమ్మో, చతున్నం పన ఖన్ధానం నిరోధో. ఇతి సా నేవ లోకియా న లోకుత్తరా. యస్మా పన లోకియా న హోతి, తస్మా లోకుత్తరాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం పురిమకథాసదిసమేవాతి.

సఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా.

౮. దుతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా

౨౩౦-౨౩౧. ఇదాని యస్మా సా లోకుత్తరా న హోతి, తస్మా లోకియాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం పురిమసదిసమేవాతి.

దుతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా.

౯. తతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా

౨౩౨. ఇదాని యస్మా “అసుకో మరణధమ్మో, అసుకో న మరణధమ్మో”తి సత్తానం మరణధమ్మతాయ నియామో నత్థీతి సఞ్ఞావేదయితనిరోధం సమాపన్నోపి కాలం కరేయ్యాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికానం; తేసం సమాపన్నాయపి మరణధమ్మతాయ మరణసమయఞ్చ అమరణసమయఞ్చ దస్సేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యస్మా కాలం కరోన్తస్స నామ మరణన్తికేహి ఫస్సాదీహి భవితబ్బం, తస్మా తేనాకారేన చోదేతుం **అత్థీ**తిఆదిమాహ.

అఫస్సకస్స కాలకిరియాతిఆదీని పుట్ఠో సేససత్తే సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి **విసం కమేయ్యా**తిఆదీని పుట్ఠో సమాపత్తిఆనుభావం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియవారే సరీరపకతిం సన్ధాయ పటిజానాతి. ఏవం సన్తే పన సమాపత్తిఆనుభావో నామ న హోతి, తేనేవ **న నిరోధసమాపన్నో**తి అనుయుఞ్జతి.

౨౩౩-౨౩౪. **న కాలం కరేయ్యా**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స. **అత్థి నో నియామో**తి పరవాదిస్స పఞ్హో పన యస్మా ఏవరూపో నియామో నామ నత్థి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గీతిఆది సకవాదినా “నియామే అసన్తేపి మరణసమయేనేవ మరతి, నాసమయేనా”తి దస్సేతుం వుత్తం. తత్రాయమధిప్పాయో – యది నియామాభావేన కాలకిరియా భవేయ్య, చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గినోపి భవేయ్య. తతో “పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న చవతి, న ఉపపజ్జతీ”తి సుత్తవిరోధో సియా. యథా పన చక్ఖువిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స కాలకిరియా న హోతి, తథా నిరోధసమాపన్నస్సాపీతి.

తతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా.

౧౦. అసఞ్ఞసత్తుపికాకథావణ్ణనా

౨౩౫. ఇదాని అసఞ్ఞసత్తుపికాకథా నామ హోతి. తత్థ సఞ్ఞావిరాగవసేన పవత్తభావనా అసఞ్ఞసమాపత్తిపి నిరోధసమాపత్తిపి సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తి నామ. ఇతి ద్వే సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తియో లోకియా చ లోకుత్తరా చ. తత్థ లోకియా పుథుజ్జనస్స అసఞ్ఞసత్తుపికా హోతి, లోకుత్తరా అరియానం, సా చ నాసఞ్ఞసత్తుపికా. ఇమం పన విభాగం అకత్వా అవిసేసేన సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తి అసఞ్ఞసత్తుపికాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యస్మా అసఞ్ఞసమాపత్తిం సమాపన్నస్స అలోభాదయో అత్థి, న నిరోధసమాపత్తిం, తస్మా తేసం వసేన చోదేతుం **అత్థీ**తిఆదిమాహ.

౨౩౬. **ఇధాపి అసఞ్ఞీ**తి పఞ్హే ఇధ సఞ్ఞావిరాగవసేన సమాపన్నత్తా అసఞ్ఞితా అనుఞ్ఞాతా, **తత్రాపి** అసఞ్ఞసత్తేసేవ. తస్మా ఇమం పటిఞ్ఞం గహేత్వా లద్ధిం పతిట్ఠపేన్తేన ఛలేన పతిట్ఠాపితా హోతి. ఇధ వా నిరోధసమాపత్తిం సన్ధాయ అసఞ్ఞితా అనుఞ్ఞాతా. తత్రాపి ఇతో చుతస్స అనాగామినో నిరోధసమాపత్తిమేవ తస్మాపి ఇమాయ పటిఞ్ఞాయ పతిట్ఠాపితా లద్ధి అప్పతిట్ఠితాయేవాతి.

అసఞ్ఞసత్తుపికాకథావణ్ణనా.

౧౧. కమ్మూపచయకథావణ్ణనా

౨౩౭. ఇదాని కమ్మూపచయకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం కమ్మూపచయో నామ కమ్మతో అఞ్ఞో చిత్తవిప్పయుత్తో అబ్యాకతో అనారమ్మణోతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **అఞ్ఞం కమ్మ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది కమ్మతో అఞ్ఞో కమ్మూపచయో, ఫస్సాదితోపి అఞ్ఞేన ఫస్సూపచయాదినా భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **అఞ్ఞో ఫస్సో**తిఆదిమాహ. ఇతరో లద్ధియా అభావేన పటిక్ఖిపతి.

౨౩౮-౨౩౯. కమ్మేన సహజాతోతి పఞ్హేసు చిత్తవిప్పయుత్తం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, చిత్తసమ్పయుత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి. **కుసలో**తి పఞ్హేసుపి చిత్తవిప్పయుత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి. పరతో **అకుసలో**తిపఞ్హేసుపి ఏసేవ నయో.

౨౪౦. సారమ్మణోతి పుట్ఠో పన ఏకన్తం అనారమ్మణమేవ ఇచ్ఛతి, తస్మా పటిక్ఖిపతి. **చిత్తం భిజ్జమాన**న్తి యదా చిత్తం భిజ్జమానం హోతి, తదా కమ్మం భిజ్జతీతి అత్థో. భుమ్మత్థే వా పచ్చత్తం, చిత్తే భిజ్జమానేతి అత్థో. అయమేవ వా పాఠో. తత్థ యస్మా సమ్పయుత్తో భిజ్జతి, విప్పయుత్తో న భిజ్జతి, తస్మా పటిజానాతి చేవ పటిక్ఖిపతి చ.

౨౪౧. కమ్మమ్హి కమ్మూపచయోతి కమ్మే సతి కమ్మూపచయో, కమ్మే వా పతిట్ఠితే కమ్మూపచయో, కమ్మూపచయతోవ విపాకో నిబ్బత్తతి. తస్మిం పన కమ్మే నిరుద్ధే యావ అంకురుప్పాదా బీజం వియ యావ విపాకుప్పాదా కమ్మూపచయో తిట్ఠతీతిస్స లద్ధి, తస్మా పటిజానాతి. **తఞ్ఞేవ కమ్మం, సో కమ్మూపచయో, సో కమ్మవిపాకో**తి యస్మా కమ్మమ్హి కమ్మూపచయో, సో చ యావ విపాకుప్పాదా తిట్ఠతీతిస్స లద్ధి, తస్మా నం తేసం తిణ్ణమ్పి ఏకత్తం పుచ్ఛతి **విపాకో సారమ్మణో**తి ఇదం విపాకో వియ విపాకధమ్మధమ్మోపి ఆరమ్మణపటిబద్ధోయేవాతి చోదనత్థం పుచ్ఛతి. ఇతరో పన లద్ధివసేనేకం పటిజానాతి, ఏకం పటిక్ఖిపతి. పటిలోమేపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

కమ్మూపచయకథావణ్ణనా.

పన్నరసమో వగ్గో.

తతియపణ్ణాసకో సమత్తో.

౧౬. సోళసమవగ్గో

౧. నిగ్గహకథావణ్ణనా

౭౪౩-౭౪౪. ఇదాని నిగ్గహకథా నామ హోతి. తత్థ యే లోకే బలప్పత్తా వసీభూతా, తే యది పరస్స చిత్తం నిగ్గణ్హితుం న సక్కుణేయ్యుం, కా తేసం బలప్పత్తి, కో వసీభావో. బలప్పత్తియా పన వసీభావేన చ అద్ధా తే పరస్స చిత్తం నిగ్గణ్హన్తీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం; తే సన్ధాయ **పరో పరస్సా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. తత్థ **నిగ్గణ్హాతీ**తి సంకిలేసాపత్తితో నివారేతి. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి. పగ్గహకథాయపి ఏసేవ నయో.

నిగ్గహకథావణ్ణనా.

౩. సుఖానుప్పదానకథావణ్ణనా

౭౪౭-౭౪౮. ఇదాని సుఖానుప్పదానకథా నామ హోతి. తత్థ "బహూనం వత నో భగవా సుఖధమ్మానం ఉపహత్తా"తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౪౮) సుత్తం నిస్సాయ పరో పరస్స సుఖం అనుప్పదేతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **దుక్ఖం అనుప్పదేతీ**తి పుట్ఠో పన తాదిసం సుత్తపదం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **అత్తనో సుఖ**న్తిఆదిపఞ్హే యం అత్తనో పరస్స వా, తం అనుప్పదాతుం న సక్కా. యం తస్సేవ, కిం తత్థ అనుప్పదానం నామాతి పటిక్ఖిపతి. **నేవత్తనో**తిఆదిపఞ్హే పన యం ఏవరూపం, న తం అనుప్పదిన్నం నామ భవితుమరహతీతి లద్ధియాపటిజానాతి. **నో చ వత రే**తితాదిసస్స సుఖస్స అభావా వుత్తం. **సుఖధమ్మానం ఉపహత్తా**తివచనం భగవతో పరేసం సుఖుప్పత్తియా పచ్చయభావం దీపేతి, న అన్నాదీనం వియ సుఖస్స అనుప్పదానం, తస్మా అసాధకన్తి.

సుఖానుప్పదానకథావణ్ణనా.

౪. అధిగయ్హమనసికారకథావణ్ణనా

౭౪౯-౭౫౩. ఇదాని అధిగయ్హ మనసికారకథా నామ హోతి. తత్థ దువిధో మనసికారో నయతో చ ఆరమ్మణతో చ. తత్థ ఏకసఙ్ఖారస్సాపి అనిచ్చతాయ దిట్ఠాయ సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చాతి అవసేసేసు నయతో మనసికారో హోతి. అతీతే పన సఙ్ఖారే మనసికరోన్తో న అనాగతే మనసికాతుం సక్కోతి. అతీతాదీసు అఞ్ఞతరం మనసికరోతో ఆరమ్మణతో మనసికారో హోతి . తత్థ పచ్చుప్పన్నే మనసికరోన్తో యేన చిత్తేన తే మనసికరోతి, తం పచ్చుప్పన్నక్ఖణే మనసికాతుం న సక్కోతి. తత్థ యేసం "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తిఆదివచనం నిస్సాయ "మనసికరోన్తో నామ అధిగయ్హ అధిగణ్హిత్వా సఙ్గణ్హిత్వా సబ్బే సఙ్ఖారే ఏకతో మనసికరోతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియాపరసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స.

అథ నం యస్మా సబ్బే ఏకతో మనసికరోన్తేన యేన చిత్తేన తే మనసికరోతి, తమ్పి మనసికాతబ్బం హోతి. తస్మా తంచిత్తతాయ చోదేతుం **తేన చిత్తేనా**తి ఆహ. ఇతరో ఆరమ్మణం కత్వా న సక్కా జానితున్తి సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. ఏవంలక్ఖణం చిత్తన్తి ఞాతత్తా పన తమ్పి చిత్తం ఞాతమేవ హోతీతి సన్ధాయ పటిజానాతి. అథ వా తఞ్ఞేవ తస్స ఆరమ్మణం న హోతీతి పటిక్ఖిపతి. "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ"తిఆదీని నిస్సాయ ఉప్పన్నలద్ధివసేన పటిజానాతి.

సేసపఞ్హద్వయేపి ఏసేవ నయో. **తేన ఫస్సేనా**తిఆదీసు పన తథారూపం సుత్తం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతేవ. అతీతాదిపఞ్హేసు హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పటిక్ఖేపపటిఞ్ఞా వేదితబ్బా. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి. **సబ్బే సఙ్ఖారా**తిఆదివచనం నయతో దస్సనం సన్ధాయ వుత్తం, న ఏకక్ఖణే ఆరమ్మణతో, తస్మా అసాధకన్తి.

అధిగయ్హమనసికారకథావణ్ణనా.

౫. రూపం హేతూతికథావణ్ణనా

౭౫౪-౭౫౬. ఇదాని రూపం హేతూతి కథానామ హోతి. తత్థ **హేతూ**తి కుసలమూలాదినో హేతుహేతుస్సాపి నామం, యస్స కస్సచి పచ్చయస్సాపి. ఇమం పన విభాగం అకత్వా "చత్తారో మహాభూతా హేతూ"తి వచనమత్తం నిస్సాయ అవిసేసేనేవ రూపం హేతూతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **అలోభో హేతూ**తి కిం తే రూపం అలోభసఙ్ఖాతో హేతూతి పుచ్ఛతి, ఇతరో పటిక్ఖిపతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **మహాభూతా ఉపాదాయరూపానం ఉపాదాయహేతూ**తి ఏత్థ పచ్చయట్ఠేన హేతుభావో వుత్తో, న మూలట్ఠేన, తస్మా అసాధకన్తి.

రూపం హేతూతికథావణ్ణనా.

౭౫౭-౭౫౯. సహేతుకకథాయమ్పి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బోతి.

రూపం సహేతుకన్తికథావణ్ణనా.

౭. రూపం కుసలాకుసలన్తికథావణ్ణనా

౭౬౦-౭౬౪. ఇదాని రూపం కుసలాకుసలన్తికథా నామ హోతి. తత్థ "కాయకమ్మం వచీకమ్మం కుసలమ్పి అకుసలమ్పీ"తివచనం నిస్సాయ కాయవచీకమ్మసఙ్ఖాతం కాయవిఞ్ఞత్తివచీవిఞ్ఞత్తిరూపం కుసలమ్పి అకుసలమ్పీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహింసాసకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ **రూపం కుసల**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే రూపం కుసలం, ఏవంవిధేన అనేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **సారమ్మణ**న్తి ఆదిమాహ. పరతో అకుసలపఞ్హేపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

రూపం కుసలాకుసలన్తికథావణ్ణనా.

౮. రూపం విపాకోతికథావణ్ణనా

౭౬౫-౭౬౭. ఇదాని రూపం విపాకోతికథా నామ హోతి. తత్థ యం కమ్మస్స కతత్తా ఉప్పన్నా చిత్తచేతసికా వియ కమ్మస్స కతత్తా ఉప్పన్నం తం రూపమ్పి విపాకోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే రూపం విపాకో, ఏవంవిధేన అనేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **సుఖవేదనీయ**న్తిఆదిమాహ. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

రూపం విపాకోతికథావణ్ణనా.

౯. రూపం రూపావచరారూపావచరన్తికథావణ్ణనా

౨౯౮-౨౨౦. ఇదాని రూపం రూపావచరారూపావచరన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యం కామావచరకమ్మస్స కతత్తా రూపం, తం యస్మా కామావచరం, తస్మా రూపావచరారూపావచరకమ్మానమ్పి కతత్తా రూపేన రూపావచరారూపావచరేన భవితబ్బన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అత్థి రూపం రూపావచరారూపావచర**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

రూపం రూపావచరారూపావచరన్తికథావణ్ణనా.

౧౦. రూపారూపధాతుపరియాపన్నకథావణ్ణనా

౨౨౧-౨౨౩. ఇదాని రూపరాగో రూపధాతుపరియాపన్నో అరూపరాగో అరూపధాతుపరియాపన్నోతి కథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా కామరాగో కామధాతుపరియాపన్నో, తస్మా రూపరాగారూపరాగేహిపి రూపధాతుఅరూపధాతుపరియాపన్నేహి భవితబ్బన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. కేవలఞ్హి తత్థ “రూపధాతుం అనుసేతి, అరూపధాతుం అనుసేతీ”తి పదం విసేసో. సా చ లద్ధి అన్ధకానఞ్చేవ సమ్మితియానఞ్చ. అయం అన్ధకానంయేవాతి.

రూపరాగో రూపధాతుపరియాపన్నో అరూపరాగో అరూపధాతుపరియాపన్నోతికథావణ్ణనా.

రూపారూపధాతుపరియాపన్నకథావణ్ణనా.

సోళసమో వగ్గో.

౧౭. సత్తరసమవగ్గో

౧. అత్థి అరహతో పుఞ్ఞూపచయకథావణ్ణనా

౭౭౬-౭౭౯. ఇదాని అత్థి అరహతో పుఞ్ఞూపచయోతికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం అరహతో దానసంవిభాగచేతియవన్దనాదీని కమ్మాని దిస్వా అత్థి అరహతో పుఞ్ఞూపచయోతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "అరహా నామ పహీనపుఞ్ఞపాపో, సో యది పుఞ్ఞం కరేయ్య, పాపమ్పి కరేయ్యా"తి చోదేతుం **అపుఞ్ఞూపచయోతి** ఆహ. ఇతరో పాణాతిపాతాదికిరియం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారన్తిఆదీసు** భవగామికమ్మం అరహతో నత్థీతి పటిక్ఖిపతి. **దానం దదేయ్యాతిఆదీసు** కిరియచిత్తేన దానాదిపవత్తిసబ్భావతో సకవాదీ పటిజానాతి. ఇతరో చిత్తం అనాదియిత్వా కిరియాపవత్తిమత్తదస్సనేనేవ లద్ధిం పతిట్ఠపేతి. సా పన అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠాపితా హోతీతి.

అత్థి అరహతో పుఞ్ఞూపచయోతికథావణ్ణనా.

౨. నత్థి అరహతో అకాలమచ్చూతికథావణ్ణనా

౭౮౦. ఇదాని నత్థి అరహతో అకాలమచ్చూతికథా నామ హోతి. తత్థ "నాహం, భిక్ఖవే, సఞ్చేతనికానం కమ్మానం కతానం ఉపచితానం అప్పటిసంవేదిత్వా బ్యన్తీభావం వదామీ"తి (అ॰ ని॰ ౧౦.౨౧౭) సుత్తస్స అత్థం అయోనిసో గహేత్వా "అరహతా నామ సబ్బకమ్మవిపాకం పటిసంవేదయిత్వావ పరినిబ్బాయితబ్బం, తస్మా నత్థి, అరహతో అకాలమచ్చూ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి రాజగిరికానఞ్చేవ సిద్ధత్థికానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే తస్స నత్థి అకాలమచ్చు, అరహన్తఘాతకేన నామ న భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **నత్థి అరహన్తఘాతకోతి** ఆహ. ఇతరో ఆనన్తరియకమ్మస్స చేవ తాదిసానఞ్చ పుగ్గలానం సబ్భావతో పటిక్ఖిపతి.

౭౮౧. విసం న కమేయ్యాతి పఞ్హే "యావ పుబ్బే కతకమ్మం పరిక్ఖయం న గచ్ఛతి, తావ న కమతీ"తి లద్ధియా పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

౭౮౨. నాహం, భిక్ఖవేతి సుత్తం ఇదం సన్ధాయ వుత్తం – సఞ్చేతనికానం కమ్మానం కతానం విపాకం అప్పటిసంవేదిత్వా అవిన్దిత్వా అననుభవిత్వా బ్యన్తీభావం తేసం కమ్మానం పరివటుమపరిచ్ఛిన్నభావం న వదామి, తఞ్చ ఖో దిట్ఠధమ్మవేదనీయానం దిట్ఠేవ ధమ్మే, న తతో పరం, ఉపపజ్జవేదనీయానం అనన్తరం ఉపపత్తిం ఉపపజ్జిత్వావ న తతో పరం, అపరాపరియవేదనీయానం యదా విపాకోకాసం లభన్తి, తథారూపే అపరాపరే వా పరియాయే. ఏవం సబ్బథాపి సంసారపవత్తే సతి లద్ధవిపాకవారే కమ్మే న విజ్జతేసో జగతిప్పదేసో, యత్థట్ఠితో ముచ్చేయ్య పాపకమ్మాతి. ఏవం సన్తే యదేతం "అలద్ధవిపాకవారమ్పి కమ్మం అవస్సం అరహతో పటిసంవేదితబ్బ"న్తి కప్పనావసేన "నత్థి అరహతో అకాలమచ్చూ"తి లద్ధిపతిట్ఠాపనం కతం, తం దుక్కటమేవాతి.

నత్థి అరహతో అకాలమచ్చూతికథావణ్ణనా.

౩. సబ్బమిదం కమ్మతోతికథావణ్ణనా

౭౮౩. ఇదాని సబ్బమిదం కమ్మతోతికథా నామ హోతి. తత్థ "కమ్మునా వత్తతి లోకో"తి సుత్తం నిస్సాయ "సబ్బమిదం కమ్మకిలేసవిపాకవట్టం కమ్మతోవ హోతీ"తి యేసం లద్ధి , సేయ్యథాపి రాజగిరికానఞ్చేవ సిద్ధత్థికానఞ్చ; తే సన్ధాయ **సబ్బమిదన్తి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "ఏవం సన్తే కమ్మమ్పి కమ్మతో ఆపజ్జతీ"తి చోదేతుం **కమ్మమ్పి కమ్మతోతి** ఆహ. ఇతరో యది కమ్మమ్పి కమ్మతోవ నామ తం కమ్మం విపాకోయేవ సియాతి పటిక్ఖిపతి. **పుబ్బేకతహేతూతి** "యది సబ్బమిదం కమ్మతో, పుబ్బేకతహేతునా తేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం పుచ్ఛతి, ఇతరో పుబ్బేకతహేతువాదభయేన పటిక్ఖిపతి.

౭౮౪. కమ్మవిపాకతోతి "యది సబ్బమిదం కమ్మతో, యం అతీతభవే పవత్తస్స హేతుభూతం కమ్మం, తమ్పి పురిమతరే భవే కమ్మతోతి కమ్మవిపాకో సమ్పజ్జతి, తేన తే సబ్బమిదం కమ్మవిపాకతో ఆపజ్జతీ"తి చోదేతుం పుచ్ఛతి. ఇతరో బీజతో అంకురస్సేవ పచ్చుప్పన్నపవత్తస్స కమ్మతో నిబ్బత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియం పుట్ఠో తస్సాపి కమ్మస్స బీజస్స పురిమబీజతో వియ పురిమకమ్మతో పవత్తత్తా పటిజానాతి. **పాణం హనేయ్యాతిఆది** "యది సబ్బం కమ్మవిపాకతో, పాణాతిపాతాదీని కమ్మవిపాకేనేవ కరేయ్యా"తి చోదేతుం వుత్తం. ఇతరో దుస్సీల్యచేతనాపి పురిమకమ్మనిబ్బత్తా ఏకేన పరియాయేన విపాకోయేవాతి లద్ధియా పటిజానాతి. అథ నం "యది తే పాణాతిపాతో కమ్మవిపాకతో నిబ్బత్తతి, పాణాతిపాతో వియ విపాకోపి సఫలో ఆపజ్జతీ"తి చోదేతుం **సఫలోతి** ఆహ. ఇతరో పాణాతిపాతస్స నిరయసంవత్తనికాదిభావతో సఫలతం పస్సన్తో పటిజానాతి. కమ్మవిపాకస్స పన ఇదం నామ ఫలన్తి వుత్తట్ఠానం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. అదిన్నాదానాదీసుపి ఏసేవ నయో. **గిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారో సఫలోతి** దేయ్యధమ్మవసేన దానఫలం పుచ్ఛతి. **కమ్మునా వత్తతీతి** సుత్తం "నత్థి కమ్మ"న్తి అకమ్మవాదితం పటిక్ఖిపిత్వా "అత్థి కమ్మ"న్తి కమ్మవాదితం కమ్మస్సకతం దీపేతి. న సబ్బస్సేవ కమ్మతో నిబ్బత్తిం, తస్మా అసాధకన్తి.

సబ్బమిదం కమ్మతోతికథావణ్ణనా.

౪. ఇన్ద్రియబద్ధకథావణ్ణనా

౭౮౬-౭౮౭. ఇదాని ఇన్ద్రియబద్ధకథా నామ హోతి. తత్థ దువిధం దుక్ఖం – ఇన్ద్రియబద్ధం, అనిన్ద్రియబద్ధఞ్చ. ఇన్ద్రియబద్ధం దుక్ఖవత్థుతాయ దుక్ఖం, అనిన్ద్రియబద్ధం ఉదయబ్బయపటిపీళనట్ఠేన "యదనిచ్చం తం దుక్ఖ"న్తి సఙ్గహితత్తా దుక్ఖం. ఇమం విభాగం అగ్గహేత్వా "యస్స పరిఞ్ఞాయ భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతి, తం ఇన్ద్రియబద్ధమేవ దుక్ఖం, న ఇతర"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం, తేసం ఇతరస్సాపి దుక్ఖభావం దస్సేతుం **ఇన్ద్రియబద్ధఞ్ఞేవాతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యస్మా భగవతా 'యదనిచ్చం తం దుక్ఖ'న్తి వుత్తం, తస్మా ఇన్ద్రియబద్ధేనేవ తేన అనిచ్చేన భవితబ్బ"న్తి చోదేతుం **ఇన్ద్రియబద్ధఞ్ఞేవ అనిచ్చన్తిఆదిమాహ. నను అనిన్ద్రియబద్ధం అనిచ్చన్తి** నను పథవీపబ్బతపాసాణాది అనిన్ద్రియబద్ధమ్పి అనిచ్చన్తి అత్థో.

౭౮౮. న వత్తబ్బం ఇన్ద్రియబద్ధఞ్ఞేవ దుక్ఖన్తి పఞ్హే **ఆమన్తాతి** పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. అనిన్ద్రియబద్ధఞ్హి దుక్ఖదోమనస్సానం ఆరమ్మణం హోతి. ఉణ్హకాలస్మిఞ్హి అగ్గి సీతకాలే చ వాతో దుక్ఖస్స ఆరమ్మణం, నిచ్చమ్పి భోగవినాసాదయో దోమనస్సస్స. తస్మా వినాపి అనిచ్చట్ఠేన అనిన్ద్రియబద్ధం దుక్ఖన్తి వత్తబ్బం. కమ్మకిలేసేహి పన అనిబ్బత్తత్తా దుక్ఖం అరియసచ్చన్తి న

వత్తబ్బం, తథా మగ్గేన అపరిఞ్ఞేయ్యత్తా. యస్మా పన తిణకట్ఠాదినిరోధో వా ఉతుబీజాదినిరోధో వా దుక్ఖనిరోధం అరియసచ్చం నామ న హోతి, తస్మా ఇన్ద్రియబద్ధం దుక్ఖఞ్చేవ అరియసచ్చఞ్చ, ఇతరం పన దుక్ఖమేవాతి ఇదం నానత్తం దస్సేతుం పటిజానాతి. **యథా ఇన్ద్రియబద్ధస్సా**తిఆదివచనం ఇన్ద్రియబద్ధస్స పరిఞ్ఞాయ బ్రహ్మచరియవాసం పరిఞ్ఞాతస్స పున అనుప్పత్తిం దీపేతి. తేనేవేత్థ సకవాదినా పటిక్ఖేపో కతో. "యదనిచ్చం తం దుక్ఖ"న్తి వచనేన పన సఙ్గహితస్స అనిన్ద్రియబద్ధస్స దుక్ఖభావం పటిసేధేతుం న సక్కాతి, తస్మా అసాధకన్తి.

ఇన్ద్రియబద్ధకథావణ్ణనా.

౫. ఠపేత్వా అరియమగ్గన్తికథావణ్ణనా

౭౮౯-౭౯౦. ఇదాని ఠపేత్వా అరియమగ్గన్తికథా నామ హోతి. తత్థ "యస్మా అరియమగ్గో 'దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదా'తి వుత్తో, తస్మా ఠపేత్వా అరియమగ్గం అవసేసా సఙ్ఖారా దుక్ఖా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది ఏవం సముదయస్సాపి దుక్ఖభావో ఆపజ్జతీ"తి చోదేతుం **దుక్ఖసముదయోపీ**తి ఆహ. ఇతరో హేతులక్ఖణం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో పవత్తపరియాపన్నభావం సన్ధాయ పటిజానాతి. **తీణేవా**తి పఞ్హేసు సుత్తవిరోధభయేన పటిక్ఖిపతి, లద్ధివసేన పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఠపేత్వా అరియమగ్గన్తికథావణ్ణనా.

౬. న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీతికథావణ్ణనా

౭౯౧-౭౯౨. ఇదాని న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీతికథా నామ హోతి. తత్థ "పరమత్థతో మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో, మగ్గఫలేహి అఞ్ఞో సఙ్ఘో నామ నత్థి, మగ్గఫలాని చ న కిఞ్చి పటిగ్గణ్హన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి మహాపుఞ్ఞవాదీసఙ్ఖాతానం వేతుల్లకానం; తే సన్ధాయ **న వత్తబ్బ**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది సఙ్ఘో న పటిగ్గణ్హేయ్య, న నం సత్థా ఆహునేయ్యాతిఆదీహి థోమేయ్యా"తి చోదేతుం **నను సఙ్ఘో ఆహునేయ్యో**తిఆదిమాహ. **సఙ్ఘస్స దానం దేన్తీ**తి "యే తే సఙ్ఘస్స దేన్తి, తే పటిగ్గాహకేసు అసతి కస్స దదేయ్యు"న్తి చోదనత్థం వుత్తం. **ఆహుతిం జాతవేదో వా**తి సుత్తం పరసమయతో ఆగతం. తత్థ **మహామేఘ**న్తి మేఘవుట్ఠిం సన్ధాయ వుత్తం. వుట్ఠిఞ్హి మేదనీ పటిగ్గణ్హాతి, న మేఘమేవ. మగ్గో పటిగ్గణ్హాతీతి "మగ్గఫలాని సఙ్ఘో"తి లద్ధియా వదతి, న చ మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో. మగ్గఫలపాతుభావపరిసుద్ధే పన ఖన్ధే ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తా అట్ఠ పుగ్గలా సఙ్ఘో, తస్మా అసాధకమేతన్తి.

న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం పటిగ్గణ్హాతీతికథావణ్ణనా.

౭. న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీతికథావణ్ణనా

౭౯౩-౭౯౪. ఇదాని న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీతికథా నామ హోతి. తత్థ "మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ తాని దక్ఖిణం విసోధేతుం సక్కోన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఆహునేయ్యో**తిఆది "యది సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతుం న సక్కుణేయ్య, న నం సత్థా ఏవం థోమేయ్యా"తి దస్సనత్థం వుత్తం. **విసోధేతీ**తి మహప్ఫలం కరోతి. సఙ్ఘస్మిఞ్హి అప్పం దిన్నం బహు హోతి, బహు

దిన్నం బహుతరం. **దక్ఖిణేయ్యాతి** దక్ఖిణారహా దక్ఖిణాయ అనుచ్ఛవికా, దక్ఖిణం విసోధేతుం సమత్థాతి అత్థో. **దక్ఖిణం ఆరాధేన్తీ**తి సమ్పాదేన్తి, అప్పమత్తికాయపి దక్ఖిణాయ మహన్తం ఫలం పాపుణన్తీతి అత్థో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

న వత్తబ్బం సఙ్ఘో దక్ఖిణం విసోధేతీతికథావణ్ణనా.

౮. న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతీతికథావణ్ణనా

౭౯౩-౭౯౬. ఇదాని న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతీతికథా నామ హోతి. తత్రాపి "మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ తాని కిఞ్చి భుఞ్జన్తి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతి, పివతి, ఖాదతి, సాయతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది సఙ్ఘో న భుఞ్జేయ్య, సఙ్ఘభత్తాదికరణం నిరత్థకం భవేయ్యా"తి చోదేతుం **నను అత్థి కేచి సఙ్ఘభత్తాని కరోన్తీ**తిఆదిమాహ. **గణభోజన**న్తిఆది "యది సఙ్ఘో న భుఞ్జేయ్య, కస్స గణభోజనాదీని సియు"న్తి చోదనత్థం వుత్తం. **అట్ఠ పానానీ**తి ఇదమ్పి "యది సఙ్ఘో న పివేయ్య, కస్సేతాని పానాని సత్థా అనుజానేయ్యా"తి చోదనత్థం వుత్తం. సేసమిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

న వత్తబ్బం సఙ్ఘో భుఞ్జతీతికథావణ్ణనా.

౯. న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథావణ్ణనా

౭౯౭-౭౯౮. ఇదాని న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథా నామ హోతి. తత్రాపి "మగ్గఫలానేవ సఙ్ఘో నామ, న చ సక్కా తేసం కిఞ్చి దాతుం, న చ తేహి పటిగ్గణ్హితుం, నాపి తేసం దానేన కోచి ఉపకారో ఇజ్ఝతి, తస్మా న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫల"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఆహునేయ్యో**తిఆది "యది సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫలం న భవేయ్య, న నం సత్థా ఏవం థోమేయ్యా"తి దస్సనత్థం వుత్తం. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

న వత్తబ్బం సఙ్ఘస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథావణ్ణనా.

౧౦. న వత్తబ్బం బుద్ధస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథావణ్ణనా

౭౯౯. ఇదాని న వత్తబ్బం బుద్ధస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథా నామ హోతి. తత్థ "బుద్ధో భగవా న కిఞ్చి పరిభుఞ్జతి, లోకానువత్తనత్థం పన పరిభుఞ్జమానం వియ అత్తానం దస్సేతి, తస్మా నిరుపకారత్తా న వత్తబ్బం తస్మిం దిన్నం మహప్ఫల"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసంయేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ద్విపదానం అగ్గో**తిఆది "మనుస్సదుస్సీలేపి దానం సహస్సగుణం హోతి, కిమఙ్గం పన ఏవరూపే అగ్గపుగ్గలే"తి దస్సనత్థం వుత్తం. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

న వత్తబ్బం బుద్ధస్స దిన్నం మహప్ఫలన్తికథావణ్ణనా.

౧౧. దక్ఖిణావిసుద్ధికథావణ్ణనా

౮౦౦-౮౦౧. ఇదాని దక్ఖిణావిసుద్ధికథా నామ హోతి. తత్థ “యది పటిగ్గాహకతో దక్ఖిణా విసుజ్ఝేయ్య, మహప్ఫలా భవేయ్య. దాయకేన దానం దిన్నం, పటిగ్గాహకేన విపాకో నిబ్బత్తితోతి అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స కారకో భవేయ్య, పరంకతం సుఖదుక్ఖం ఆపజ్జేయ్య, అఞ్ఞో కరేయ్య, అఞ్ఞో పటిసంవేదేయ్య. తస్మా దాయకతోవ దానం విసుజ్ఝతి, నో పటిగ్గాహకతో, దాయకస్సేవ చిత్తవిసుద్ధి విపాకదాయికా హోతీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఆహునేయ్యాతిఆది** “యది పటిగ్గాహకతో దానం న విసుజ్ఝేయ్య, కిమస్స ఆహునేయ్యాదిభావో కరేయ్యా”తి దస్సనత్థం వుత్తం. **అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స కారకోతి** యది దాయకస్స దానచేతనా పటిగ్గాహకేన కతా భవేయ్య, యుత్తరూపం సియా. తస్స పన దానచేతనా పరిసుద్ధా పటిగ్గాహకసఙ్ఖాతం వత్థుం పటిచ్చ మహావిపాకత్తేన విసుజ్ఝతి, తస్మా అచోదనా ఏసా “పటిగ్గాహకతో దానం విసుజ్ఝతీ”తి.

దక్ఖిణావిసుద్ధికథావణ్ణనా.

సత్తరసమో వగ్గో.

౧౮. అట్ఠారసమవగ్గో

౧. మనుస్సలోకకథావణ్ణనా

౮౦౨-౮౦౩. ఇదాని మనుస్సలోకకథా నామ హోతి. తత్థ "తథాగతో లోకే, జాతో లోకే సంవడ్ఢో, లోకం అభిభుయ్య విహరతి అనుపలిత్తో లోకేనా"తి (సం॰ ని॰ ౩.౯౪) సుత్తం అయోనిసో గహేత్వా "భగవా తుసితభవనే నిబ్బత్తో తత్థేవ వసతి, న మనుస్సలోకం ఆగచ్ఛతి, నిమ్మితరూపమత్తకం పనేత్థ దస్సేతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏతరహి వేతుల్లకానంయేవ, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం పుట్ఠోకాసేన చేవ సుత్తసాధనేన చ సఞ్ఞాపేతుం **నను అత్థీ**తిఆదిమాహ. **లోకే జాతో**తి పరవాదీ తుసితపురం సన్ధాయ వదతి. సత్థారా పనేతం మనుస్సలోకఞ్ఞేవ సన్ధాయ లోకం వుత్తం. **లోకం అభిభుయ్యా**తి పరవాదీ మనుస్సలోకం అభిభవిత్వాతి దిట్ఠియా వదతి, సత్థా పన ఆరమ్మణలోకం అభిభవిత్వా విహాసి. **అనుపలిత్తో లోకేనా**తి పరవాదీ మనుస్సలోకేన అనుపలిత్తతంవ సన్ధాయ వదతి, సత్థా పన లోకధమ్మేసు కిలేసేహి అనుపలిత్తో విహాసి. తస్మా అసాధకమేతన్తి.

మనుస్సలోకకథావణ్ణనా.

౨. ధమ్మదేసనాకథావణ్ణనా

౮౦౪-౮౦౬. ఇదాని ధమ్మదేసనాకథా నామ హోతి. తత్థ "తుసితపురే ఠితో భగవా ధమ్మదేసనత్థాయ అభినిమ్మితం పేసేసి, తేన చేవ తస్స చ దేసనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా ఆయస్మతా ఆనన్దేన ధమ్మో దేసితో, న బుద్ధేన భగవతా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి వేతుల్లకానఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తేన ధమ్మో దేసితో, స్వేవ సత్థా భవేయ్యా"తి చోదేతుం **అభినిమ్మితో జినో**తిఆదిమాహ. ఇతరో తథా అసమ్పటిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ధమ్మదేసనాకథావణ్ణనా.

౩. కరుణాకథావణ్ణనా

౮౦౭-౮౦౮. ఇదాని కరుణాకథా నామ హోతి. తత్థ పియాయితానం వత్థూనం విపత్తియా సరాగానం రాగవసేన కరుణాపతిరూపికం పవత్తిం దిస్వా "రాగోవ కరుణా నామ, సో చ భగవతో నత్థి, తస్మా నత్థి బుద్ధస్స భగవతో కరుణా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "కరుణా నామేసా నిక్కిలేసతాయ చేవ సత్తారమ్మణతాయ చ చేతోవిముత్తితాయ చ ఏకాదసానిసంసతాయ చ మేత్తాదీహి సమానజాతికా, తస్మా యది భగవతో కరుణా నత్థి, మేత్తాదయోపిస్స న సియు"న్తి చోదనత్థం **నత్థి బుద్ధస్స భగవతో మేత్తా**తిఆదిమాహ. **అకారుణికో**తి పఞ్హే తథారూపం వోహారం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

కరుణాకథావణ్ణనా.

౪. గన్ధజాతకథావణ్ణనా

౮౦౯. ఇదాని గన్ధజాతకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం బుద్ధే భగవతి అయోనిసో పేమవసేన "భగవతో ఉచ్చారపస్సావో అఞ్ఞే గన్ధజాతే అతివియ అధిగణ్హాతి, నత్థి తతో చ సుగన్ధతరం గన్ధజాత"న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం అన్ధకానఞ్చేవ ఉత్తరాపథకానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

గన్ధజాతకథావణ్ణనా.

౫. ఏకమగ్గకథావణ్ణనా

౮౧౦-౮౧౧. ఇదాని ఏకమగ్గకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం బుద్ధే భగవతి అయోనిసో పేమవసేనేవ "భగవా సోతాపన్నో హుత్వా సకదాగామీ, సకదాగామీ హుత్వా అనాగామీ, అనాగామీ హుత్వా అరహత్తం సచ్ఛాకాసి, ఏకేనేవ పన అరియమగ్గేన చత్తారి ఫలాని సచ్ఛాకాసీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం చతూహి ఫలేహి సద్ధిం ఉప్పన్నానం చతున్నం ఫస్సాదీనం ఏకతో సమోధానవసేన చోదేతుం **చతున్నం ఫస్సాన**న్తిఆదిమాహ. **సోతాపత్తిమగ్గేనా**తిఆది "కతరమగ్గేన సచ్ఛికరోతీ"తి పుచ్ఛనత్థం వుత్తం. **అరహత్తమగ్గేనా**తి చ వుత్తే తేన సక్కాయదిట్ఠిఆదీనం పహానాభావవసేన చోదేతి. **భగవా సోతాపన్నో**తి బుద్ధభూతస్స సోతాపన్నభావో నత్థీతి పటిక్ఖిపతి. పరతో పఞ్హద్వయేపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

ఏకమగ్గకథావణ్ణనా.

౬. ఝానసఙ్కన్తికథావణ్ణనా

౮౧౩-౮౧౬. ఇదాని ఝానసఙ్కన్తికథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు వివిచ్చేవ కామేహి పఠమం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, వితక్కవిచారానం వూపసమా దుతియం ఝానం, తతియం ఝానం, చతుత్థం ఝానం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౯౨౩-౯౩౪) ఇమం పటిపాటిదేసనం నిస్సాయ "తస్స తస్స ఝానస్స ఉపచారప్పవత్తిం వినావ ఝానా ఝానం సఙ్కమతీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహిసాసకానఞ్చేవ ఏకచ్చానఞ్చ అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తే దుతియజ్ఝానూపచారం అప్పత్వా ఉప్పటిపాటియా పఠమజ్ఝానా దుతియజ్ఝానమేవ సఙ్కమతి, పఠమతో తతియం, దుతియతో చతుత్థమ్పి సఙ్కమేయ్యా"తి చోదేతుం **పఠమా ఝానా**తిఆదిమాహ. **యా పఠమస్సా**తిఆది "యది పఠమతో అనన్తరం దుతియం, దుతియాదీహి వా తతియాదీని సమాపజ్జతి, ఏకావజ్జనేన సమాపజ్జేయ్యా"తి చోదనత్థం వుత్తం. **కామే ఆదీనవతో**తి పఠమం కామే ఆదీనవతో మనసి కరోతో పచ్ఛా ఉప్పజ్జతి. ఝానక్ఖణే పనేస నిమిత్తమేవ మనసి కరోతి. **తఞ్ఞేవ పఠమ**న్తి "యది పురిమజవనతో పచ్ఛిమజవనం వియ అనన్తరం ఉప్పజ్జేయ్య, ఠపేత్వా పురిమపచ్ఛిమభావం లక్ఖణతో తఞ్ఞేవ తం భవేయ్యా"తి చోదేతుం పుచ్ఛతి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **వివిచ్చేవ కామేహీ**తిఆదీహి పటిపాటియా ఝానానం దేసితభావం దీపేతి, న అనన్తరుప్పత్తిం, తస్మా అసాధకన్తి.

ఝానసఙ్కన్తికథావణ్ణనా.

౭. ఝానన్తరికకథావణ్ణనా

౮౧౭-౮౧౮. ఇదాని ఝానన్తరికకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం సమయే “పఞ్చకనయే పఞ్చ ఝానాని విభత్తాని, కేవలం తయో సమాధీ ఉద్దిట్ఠా”తి అవితక్కవిచారమత్తస్స సమాధినో ఓకాసం అజానన్తానం “పఠమస్స చ దుతియస్స చ ఝానస్స అన్తరే ఝానన్తరికా నామ ఏసా”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి సమ్మితియానఞ్చేవ ఏకచ్చానఞ్చ అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం “ఝానమ్పి చేతసికా ధమ్మా, ఫస్సాదయోపి, తస్మా యది ఝానన్తరికా నామ భవేయ్య, ఫస్సన్తరికాదీహిపి భవితబ్బ”న్తి చోదనత్థం **అత్థి ఫస్సన్తరికా**తిఆదిమాహ .

దుతియస్స చ ఝానస్సాతి “యది ఝానన్తరికా నామ భవేయ్య, దుతియతతియాదీనిపి ఝానానేవ, తేసమ్పి అన్తరికాయ భవితబ్బ”న్తి చోదనత్థం వుత్తం. నో కేవలం లద్ధియా అభావేన పటిక్ఖిపతి చేవ పటిజానాతి చ. **పఠమస్స చా**తి పుట్ఠో లద్ధివసేన పటిజానాతి.

౮౧౯. సవితక్కో సవిచారోతిఆది “తిణ్ణమ్పి సమాధీనం సమాధిభావే సమానే అవితక్కో విచారమత్తోవ సమాధి ఝానన్తరికో, న ఇతరోతి కో ఏత్థ విసేసహేతూ”తి చోదనత్థం వుత్తం.

౮౨౦-౮౨౨. ద్విన్నం ఝానానం పటుప్పన్నానన్తి పఠమదుతియాని సన్ధాయ పుచ్ఛతి. ఇతరో “తేసం పచ్చుప్పన్నానంయేవ అన్తరే అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి ఝానన్తరికో నామ హోతీ”తి లద్ధియా పటిజానాతి. **పఠమం ఝానం నిరుద్ధ**న్తి పుట్ఠో తిణ్ణం ఏకక్ఖణే పవత్తి న యుత్తాతి పటిజానాతి . **అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి పఠమం ఝాన**న్తి చతుక్కనయవసేన పుచ్ఛతి. సకవాదీ తస్మిం నయే తస్స అభావా పటిక్ఖిపతి. **నను తయో సమాధీ**తి ఏత్థాయమధిప్పాయో – యథా తేసు తీసు సమాధీసు ద్వే సమాధీ ఝానానేవ, న ఝానన్తరికా, ఏవం ఇతరేనపి ఝానేనేవ భవితబ్బం, న ఝానన్తరికాయాతి.

ఝానన్తరికకథావణ్ణనా.

౮. సమాపన్నో సద్దం సుణాతీతికథావణ్ణనా

౮౨౩-౮౨౮. ఇదాని సమాపన్నో సద్దం సుణాతీతికథా నామ హోతి. తత్థ “యస్మా పఠమస్స ఝానస్స సద్దో కణ్డకో వుత్తో భగవతా, యది చ సమాపన్నో తం న సుణేయ్య, కథం కణ్డకో సియా. తస్మా సమాపన్నో సద్దం, సుణాతీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **చక్ఖునా రూపం పస్సతీ**తిఆది “సమాపన్నస్స తావ పఞ్చద్వారప్పవత్తం నత్థి, తస్మిం అసతి యది నో సద్దం సుణేయ్య, రూపమ్పి పస్సేయ్యా”తి చోదనత్థం వుత్తం. **సద్దో కణ్డకో**తి విక్ఖేపకరత్తా వుత్తం. ఓళారికేన హి సద్దేన సోతే ఘట్టితే పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠానం హోతి, తేనేతం వుత్తం, తస్మా అసాధకం. **దుతియస్స ఝానస్సా**తిఆది “యథా అఞ్ఞోపి కణ్డకో అన్తోసమాపత్తియం నత్థి, ఏవం సద్దస్సవనమ్పీ”తి బోధనత్థం వుత్తం, తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవాతి.

సమాపన్నో సద్దం సుణాతీతికథావణ్ణనా.

౯. చక్ఖునారూపంపస్సతీతికథావణ్ణనా

౮౨౬-౮౨౭. ఇదాని చక్ఖునా రూపం పస్సతీతికథా నామ హోతి. తత్థ “చక్ఖునా రూపం దిస్వా”తి వచనం నిస్సాయ “పసాదచక్ఖుమేవ రూపం పస్సతీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం , తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం “యది చక్ఖునా రూపం పస్సేయ్య, రూపేన రూపం పస్సేయ్యాతీ”తి చోదేతుం **రూపేన రూపం పస్సతీతి** ఆహ. ఇతరో రూపాయతనం సన్ధాయ పటిక్ఖిపిత్వా పున పుట్ఠో చక్ఖుమేవ సన్ధాయ పటిజానాతి. **పటివిజానాతీతి** ఏత్థ అయమధిప్పాయో – పస్సతీతి హి మయం పటిజాననం సన్ధాయ పుచ్ఛామ, న చక్ఖూపసంహారమత్తం. తస్మా వదేహి తావ “కిం తే చక్ఖుమా రూపేన రూపం పటివిజానాతీ”తి. ఇతరో పురిమనయేనేవ పటిక్ఖిపతి చేవ పటిజానాతి చ. అథ నం “ఏవం సన్తే రూపం మనోవిఞ్ఞాణం ఆపజ్జతి, తఞ్హి పటివిజానాతి నామా”తి చోదేతుం **రూపం మనోవిఞ్ఞాణన్తి** ఆహ. ఇతరో లేసం అలభన్తో పటిక్ఖిపతేవ. **అత్థి చక్ఖుస్స ఆవట్టనాతిఆది** “యది చక్ఖు పటివిజాననట్ఠేన పస్సతి, చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వియ తస్సాపి ఆవజ్జనాయ భవితబ్బ”న్తి చోదేతుం పుచ్ఛతి. ఇతరో యస్మా న ఆవజ్జనపటిబద్ధం చక్ఖు, న తం ఆవజ్జనానన్తరం ఉప్పజ్జతి, తస్మా **న హేవన్తి** పటిక్ఖిపతి. **సోతేన సద్దన్తిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు చక్ఖునా రూపం పస్సతీతి** ససమ్భారకథానయేన వుత్తం. యథా హి ఉసునా విజ్ఝన్తోపి “ధనునా విజ్ఝతీ”తి వుచ్చతి, ఏవం చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పస్సన్తోపి “చక్ఖునా పస్సతీ”తి వుత్తో, తస్మా అసాధకమేతం. సేసేసుపి ఏసేవ నయోపి.

చక్ఖునా రూపం పస్సతీతికథావణ్ణనా.

అట్ఠారసమో వగ్గో.

౧౯. ఏకూనవీసతిమవగ్గో

౧. కిలేసపజహనకథావణ్ణనా

౮౨౮-౮౩౧. ఇదాని కిలేసపజహనకథా నామ హోతి. తత్థ "యస్మా కిలేసపహానం నామ అత్థి, పహీనకిలేసస్స చ అతీతాపి కిలేసా పహీనావ హోన్తి, అనాగతాపి, పచ్చుప్పన్నాపి, తస్మా అతీతేపి కిలేసే పజహతి, అనాగతేపి, పచ్చుప్పన్నేపీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అతీతే**తిఆదిపుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స . సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **నత్థి కిలేసే జహతీ**తి ఇమస్మిం పన పరవాదిస్స పఞ్హే యస్మా కచవరం పజహన్తస్స కచవరే ఛడ్డనవాయామో వియ కిలేసే పజహన్తస్స న అతీతాదిభేదేసు కిలేసేసు వాయామో అత్థి, నిబ్బానారమ్మణే పన అరియమగ్గే పవత్తితే కిలేసా అనుప్పన్నాయేవ నుప్పజ్జన్తీతి పహీనా నామ హోన్తి, తస్మా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి. **తేన హి అతీతే కిలేసే పజహతీ**తిఆది పన యస్మా "నత్థి కిలేసపజహనా"తి న వత్తబ్బం, తస్మా అతీతాదిభేదే పజహతీతి ఛలేన వుత్తం.

కిలేసపజహనకథావణ్ణనా.

౨. సుఞ్ఞతకథావణ్ణనా

౮౩౨. ఇదాని సుఞ్ఞతకథా నామ హోతి. తత్థ **సుఞ్ఞతా**తి ద్వే సుఞ్ఞతా ఖన్ధానఞ్చ అనత్తలక్ఖణం నిబ్బానఞ్చ. తేసు అనత్తలక్ఖణం తావ ఏకచ్చం ఏకేన పరియాయేన సియా సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నం, నిబ్బానం, అపరియాపన్నమేవ. ఇమం పన విభాగం అగ్గహేత్వా "సుఞ్ఞతా సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **అనిమిత్త**న్తి సబ్బనిమిత్తరహితం నిబ్బానం. "అప్పణిహితో"తిపి తస్సేవ నామం. కస్మా పనేతం ఆభతన్తి? అవిభజ్జవాదీవాదే దోసారోపనత్థం. యస్స హి అవిభజిత్వా "ఏకదేసేనేవ సుఞ్ఞతా సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నా"తి లద్ధి, తస్స నిబ్బానమ్పి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నన్తి ఆపజ్జతి. ఇమస్స దోసస్సారోపనత్థం "అనిమిత్తం అప్పణిహిత"న్తి ఆభతం. ఇతరో తస్స పరియాపన్నభావం అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతి. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధో న అనిచ్చో**తిఆది నిబ్బానసఙ్ఖాతాయ సుఞ్ఞతాయ అనిచ్చభావాపత్తిదోసదస్సనత్థం వుత్తం.

౮౩౩. సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స సుఞ్ఞతాతి "యది అఞ్ఞస్స ఖన్ధస్స సుఞ్ఞతా అఞ్ఞక్ఖన్ధపరియాపన్నా, సఙ్ఖారక్ఖన్ధసుఞ్ఞతాయపి సేసక్ఖన్ధపరియాపన్నాయ భవితబ్బ"న్తి చోదనత్థం వుత్తం. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స సుఞ్ఞతా న వత్తబ్బా**తిఆది "యది సఙ్ఖారక్ఖన్ధసుఞ్ఞతా సేసక్ఖన్ధపరియాపన్నా న హోతి, సేసక్ఖన్ధసుఞ్ఞతాపి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నా న హోతీ"తి పటిలోమదస్సనత్థం వుత్తం.

౮౩౪. సుఞ్ఞమిదం, భిక్ఖవే, సఙ్ఖారాతి సుత్తం పరసమయతో ఆభతం. తత్థ **సఙ్ఖారా**తి "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి ఆగతట్ఠానే వియ పఞ్చక్ఖన్ధా, తే చ అత్తత్తనియసుఞ్ఞత్తా సుఞ్ఞతాతి సాసనావచరం హోతి, న విరుజ్ఝతి, తస్మా అనుఞ్ఞాతం. యస్మా పనేతం న సుఞ్ఞతాయ సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నభావం దీపేతి, తస్మా అసాధకన్తి.

సుఞ్ఞతకథావణ్ణనా.

౩. సామఞ్ఞఫలకథావణ్ణనా

౮౩౫-౮౩౬. ఇదాని సామఞ్ఞఫలకథా నామ హోతి. తత్థ మగ్గవీథియమ్పి ఫలసమాపత్తివీథియమ్పి అరియమగ్గస్స విపాకచిత్తం సామఞ్ఞఫలం నామాతి సకసమయే సన్నిట్ఠానం. యేసం పన తథా అగ్గహేత్వా "కిలేసపహానఞ్చేవ ఫలుప్పత్తి చ సామఞ్ఞఫలం, తస్మా అసఙ్ఖత"న్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా యథా పాళిమేవ నియ్యాతీతి.

సామఞ్ఞఫలకథావణ్ణనా.

౪. పత్తికథావణ్ణనా

౮౩౭-౮౪౦. ఇదాని పత్తికథా నామ హోతి. తత్థ "యం యం పటిలబ్భతి, తస్స తస్స పటిలాభో పత్తి నామ. సా చ అసఙ్ఖతా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయత్తా యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి . **న వత్తబ్బ**న్తిఆది యాయ లద్ధియా పత్తి అసఙ్ఖతాతి మఞ్ఞతి, తం పకాసేతుం వుత్తం. తత్థ సకవాదీ "న హేవం వత్తబ్బే"తి పటిక్ఖిపన్తో కేవలం పత్తియా రూపాదిభావం న సమ్పటిచ్ఛతి. న హి పత్తి నామ కోచి ధమ్మో అత్థి, న పన అసఙ్ఖతభావం అనుజానాతి. ఇతరో పన పటిక్ఖేపమత్తేనేవ అసఙ్ఖతాతి లద్ధిం పతిట్ఠపేతి, సా అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠితాయేవాతి.

పత్తికథావణ్ణనా.

౫. తథతాకథావణ్ణనా

౮౪౧-౮౪౩. ఇదాని తథతాకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "రూపాదీనం సబ్బధమ్మానం రూపాదిసభావతాసఙ్ఖాతా తథతా నామ అత్థి, సా చ సఙ్ఖతేసు రూపాదీసు అపరియాపన్నత్తా అసఙ్ఖతా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స , పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయత్తా పాకటమేవాతి.

తథతాకథావణ్ణనా.

౬. కుసలకథావణ్ణనా

౮౪౪-౮౪౬. ఇదాని కుసలకథా నామ హోతి. తత్థ అనవజ్జమ్పి కుసలం ఇట్ఠపాకమ్పి. అనవజ్జం నామ కిలేసవిప్పయుత్తం. అయం నయో ఠపేత్వా అకుసలం సబ్బధమ్మే భజతి. ఇట్ఠవిపాకం నామ ఆయతిం ఉపపత్తిపవత్తేసు ఇట్ఠఫలనిప్ఫాదకం పుఞ్ఞం. అయం నయో కుసలత్తికే ఆదిపదమేవ భజతి. యేసం పన ఇమం విభాగం అగ్గహేత్వా అనవజ్జభావమత్తేనేవ నిబ్బానం కుసలన్తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తేసం ఇట్ఠవిపాకట్ఠేన నిబ్బానస్స కుసలతాభావం దీపేతుం పుచ్ఛా సకవాదిస్స, అత్తనో లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమిధాపి హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవాతి.

కుసలకథావణ్ణనా.

౭. అచ్చన్తనియామకథావణ్ణనా

౮౪౭. ఇదాని అచ్చన్తనియామకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం “సకిం నిముగ్గో నిముగ్గోవ హోతీ”తి (అం॰ ని॰ ౭.౧౫) సుత్తం నిస్సాయ “అత్థి పుథుజ్జనస్స అచ్చన్తనియామతా”తి లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **మాతుఘాతకో**తిఆది “నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికస్స చ మాతుఘాతకాదీనఞ్చ సమానే మిచ్ఛత్తనియామే మాతుఘాతకాదీహిపి తే అచ్చన్తనియతేహి భవితబ్బ”న్తి చోదనత్థం వుత్తం. ఇతరో “నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికో సంసారఖాణుకో భవన్తరేపి నియతోవ ఇమే పన ఏకస్మింయేవ అత్తభావే”తి లద్ధియా **న హేవ**న్తి పటిక్ఖిపతి .

౮౪౮. విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జేయ్యాతి “అయం నియతో వా నో వా”తి ఏవం ఉప్పజ్జేయ్యాతి పుచ్ఛతి. ఇతరో అనుప్పత్తికారణం అపస్సన్తో పటిజానాతి. **నుప్పజ్జేయ్యా**తి పుట్ఠో పన యం దిట్ఠిం ఆసేవన్తో నియామం ఓక్కన్తో, తత్థ అనుప్పత్తిం సన్ధాయ పటిజానాతి. తతో **పహీనా**తి పుట్ఠో మగ్గేన అప్పహీనత్తా పటిక్ఖిపతి, తం దిట్ఠిం ఆరబ్భ అసముదాచారతో పటిజానాతి. అథ నం యస్మా పహానం నామ వినా అరియమగ్గేన నత్థి, తస్మా తస్స వసేన చోదేతుం **సోతాపత్తిమగ్గేనా**తిఆదిమాహ. సో ఏకమగ్గేనాపి అప్పహీనత్తా పటిక్ఖిపతి. పున **కతమేనా**తి పుట్ఠో మిచ్ఛామగ్గం సన్ధాయ **అకుసలేనా**తిఆదిమాహ.

౮౪౯. ఉచ్ఛేదదిట్ఠి ఉప్పజ్జేయ్యాతి దుతియనియాముప్పత్తిం పుచ్ఛతి. ఇతరో యస్మా “యేపి తే ఓక్కలా వయభిఞ్ఞా నత్థికవాదా అకిరియవాదా అహేతుకవాదా”తి (మ॰ ని॰ ౩.౧౪౩) వచనతో తిస్సోపి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠియో ఏకస్స ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా పటిజానాతి.

౮౫౦. అథ నం “న చ నామ సో అచ్చన్తనియామో”తి చోదేతుం **హఞ్చీ**తిఆదిమాహ. అచ్చన్తనియతస్స హి దుతియనియామో నిరత్థకో. **నుప్పజ్జేయ్యా**తి పఞ్హే యం సస్సతదిట్ఠియా సస్సతన్తి గహితం, తదేవ ఉచ్ఛిజ్జిస్సతీతి గహేత్వా అనుప్పత్తిం సన్ధాయ పటిజానాతి. **పహీనా**తి పుట్ఠో మగ్గేన అప్పహీనత్తా పటిక్ఖిపతి, వుత్తనయేన అనుప్పజ్జనతో పటిజానాతి. **సస్సతదిట్ఠి ఉప్పజ్జేయ్యా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. సేసం విచికిచ్ఛావారే వుత్తనయమేవ.

౮౫౧-౮౫౨. న వత్తబ్బన్తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, సుత్తస్స అత్థితాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. న పన సో భవన్తరేపి నిముగ్గోవ. ఇమస్మింయేవ హి భవే అభబ్బో సో తం దిట్ఠిం పజహితున్తి అయమేత్థ అధిప్పాయో, తస్మా అసాధకమేతన్తి. **సబ్బకాలం ఉమ్ముజ్జిత్వా నిముజ్జతీ**తిఆది వచనమత్తే అభినివేసం అకత్వా అత్థో పరియేసితబ్బోతి దస్సనత్థం వుత్తన్తి.

అచ్చన్తనియామకథావణ్ణనా.

౮. ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా

౮౫౩-౮౫౬. ఇదాని ఇన్ద్రియకథా నామ హోతి. తత్థ లోకియా సద్ధా సద్ధా ఏవ నామ, న సద్ధిన్ద్రియం. తథా లోకియం వీరియం...పే॰... సతి... సమాధి... పఞ్ఞా పఞ్ఞాయేవ నామ, న పఞ్ఞిన్ద్రియన్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానఞ్చేవ మహింసాసకానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స . **నత్థి లోకియా సద్ధా**తిఆది యస్మా లోకియాపి సద్ధాదయోవ ధమ్మా అధిపతియట్ఠేన ఇన్ద్రియం, న సద్ధాదీహి అఞ్ఞం సద్ధిన్ద్రియాది నామ అత్థి, తస్మా లోకియానమ్పి

సద్ధాదీనఞ్ఞేవ సద్ధిన్ద్రియాదిభావదస్సనత్థం వుత్తం. **అత్థి లోకియో మనో**తిఆది యథా తే లోకియాపి మనాదయో ధమ్మా మనిన్ద్రియాదీని, ఏవం లోకియా సద్ధాదయోపి సద్ధిన్ద్రియానీతి ఉపమాయ తస్సత్థస్స విభావనత్థం వుత్తం. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా.

ఏకూనవీసతిమో వగ్గో.

౨౦. వీసతిమవగ్గో

౧. అసఞ్చిచ్చకథావణ్ణనా

౮౭౪-౮౮౨. ఇదాని అసఞ్చిచ్చకథా నామ హోతి. తత్థ "ఆనన్తరియవత్థూని నామ గరూని భారియాని, తస్మా అసఞ్చిచ్చాపి తేసు వత్థూసు వికోపితేసు ఆనన్తరికో హోతీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **అసఞ్చిచ్చా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, లద్ధివసేన పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యస్మా ఆనన్తరియకమ్మం నామ కమ్మపథప్పత్తం. యది చ అసఞ్చిచ్చ కమ్మపథభేదో సియా, అవసేసా పాణాతిపాతాదయోపి అసఞ్చిచ్చ భవేయ్యు"న్తి చోదనత్థం **అసఞ్చిచ్చపాణం హన్త్వా**తిఆదిమాహ. ఇతరో తథారూపాయ లద్ధియా అభావేన పటిక్ఖిపతి. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **న వత్తబ్బం మాతుఘాతకో**తి పుచ్ఛా పరవాదిస్స, రోగపటికారాదికాలే అసఞ్చిచ్చ ఘాతం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. **నను మాతా జీవితా వోరోపితా**తి పఞ్హేపి అసఞ్చిచ్చ వోరోపితం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్సేవ. ఏవం అధిప్పాయం పన అగ్గహేత్వా హఞ్చీతి లద్ధిపతిట్ఠాపనం ఇతరస్స. తం అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠితమేవ. పితుఘాతకాదీసుపి ఏసేవ నయో. సఙ్ఘభేదకే పన ధమ్మసఞ్ఞిం సన్ధాయ **సఙ్ఘభేదో ఆనన్తరికో**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, "సఙ్ఘం సమగ్గం భేత్వాన, కప్పం నిరయమ్హి పచ్చతీ"తి వచనం అయోనిసో గహేత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. పున **సబ్బే**తి పుట్ఠో సకపక్ఖే ధమ్మసఞ్ఞిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, పరపక్ఖే ధమ్మసఞ్ఞిం సన్ధాయ పటిజానాతి. **ధమ్మసఞ్ఞీ**తి పఞ్హద్వయేపి ఏసేవ నయో. **నను వుత్తం భగవతా**తి సుత్తం ఏకన్తేనేవ ధమ్మవాదిస్స ఆనన్తరికభావదస్సనత్థం వుత్తం. **ఆపాయికో నేరయికో**తి గాథాయపి అధమ్మవాదీయేవ అధిప్పేతో. ఇతరో పన అధిప్పాయం అగ్గహేత్వా లద్ధిం పతిట్ఠపేతి. సా అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠితాయేవాతి.

అసఞ్చిచ్చకథావణ్ణనా.

౨. ఞాణకథావణ్ణనా

౮౮౩-౮౮౪. ఇదాని ఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ దువిధం ఞాణం – లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ. లోకియం సమాపత్తిఞాణమ్పి హోతి దానాదివసేన పవత్తం కమ్మస్సకతఞాణమ్పి; లోకుత్తరం సచ్చపరిచ్ఛేదకం మగ్గఞాణమ్పి ఫలఞాణమ్పి. ఇమం పన విభాగం అకత్వా "సచ్చపరిచ్ఛేదకమేవ ఞాణం న ఇతరం, తస్మా నత్థి పుథుజ్జనస్స ఞాణ"న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి హేతువాదానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **పఞ్ఞా**తిఆది ఞాణవేవచనదస్సనత్థం వుత్తం. తేనేతం దీపేతి – యది తస్స ఞాణం నత్థి, పఞ్ఞాదయోపి నత్థి. అథ పఞ్ఞాదయో అత్థి, ఞాణమ్పి అత్థి. కస్మా? పఞ్ఞాదీనం ఞాణతో అనఞ్ఞత్తాతి. **పఠమం ఝాన**న్తిఆది సమాపత్తిఞాణస్స దస్సనత్థం వుత్తం. **దానం దదేయ్యా**తిఆది కమ్మస్సకతఞాణస్స. **దుక్ఖం పరిజానాతీ**తి లోకుత్తరమగ్గఞాణమేవ దీపేతి, న చ లోకుత్తరమేవ ఞాణన్తి.

ఞాణకథావణ్ణనా.

౩. నిరయపాలకథావణ్ణనా

౮౬౬. ఇదాని నిరయపాలకథా నామ హోతి. తత్థ "నిరయే నేరయికకమ్మానేవ నిరయపాలరూపవసేన వధేన్తి, నత్థి నిరయపాలా నామ సత్తా"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది తత్థ నిరయపాలా న సియుం, కమ్మకారణాపి న భవేయ్యుం. కారణికేసు హి సతి కారణా"తి చోదేతుం **నత్థి నిరయేసూతి**ఆదిమాహ.

౮౬౭-౮౬౮. అత్థి మనుస్సేసూతి పచ్చక్ఖేన ఞాపనత్థం. యథా హి మనుస్సేసు సతి కారణికేసు కారణా, ఏవం తత్థాపీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. **అత్థి నిరయేసూతి** పుచ్ఛా పరవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **న వేస్సభూ నోపి చ పేత్తిరాజాతి** పరవాదినా సకసమయతో సుత్తం ఆభతం. తం పన సాసనావచరికన్తి సకవాదినా అనుఞ్ఞాతం. తత్థ **వేస్సభూతి** ఏకో దేవో. **పేత్తిరాజాతి** పేత్తివిసయే పేతమహిద్ధికో. **సోమా**దయో పాకటా ఏవ. ఇదం వుత్తం హోతి – అత్తనో కమ్మేహి ఇతో పణున్నం పరలోకం పత్తం పురిసం న ఏతే వేస్సభూఆదయో హనన్తి. యేహి పన సో కమ్మేహి తత్థ పణున్నో, తాని సకాని కమ్మానియేవ నం తత్థ హనన్తీతి కమ్మస్సకతం దీపేతి, న నిరయపాలానం అభావం. సకవాదినా పన **తమేనం, భిక్ఖవేతి** ఆభతాని సుత్తపదాని నీతత్థానేవాతి.

నిరయపాలకథావణ్ణనా.

౪. తిరచ్ఛానకథావణ్ణనా

౮౬౯-౮౭౧. ఇదాని తిరచ్ఛానకథా నామ హోతి. తత్థ దేవేసు ఏరావణాదయో దేవపుత్తా హత్థివణ్ణం అస్సవణ్ణం వికుబ్బన్తి, నత్థి తత్థ తిరచ్ఛానగతా. యేసం పన తిరచ్ఛానవణ్ణినో దేవపుత్తే దిస్వా "అత్థి దేవేసు తిరచ్ఛానగతా"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "యది దేవయోనియం తిరచ్ఛానగతా సియుం, తిరచ్ఛానయోనియమ్పి దేవా సియు"న్తి చోదేతుం **అత్థి తిరచ్ఛానగతేసూతి**ఆదిమాహ. **కీటాతి**ఆది యేసం నో అభావం ఇచ్ఛతి, తే దస్సేతుం వుత్తం. **ఏరావణోతి** పఞ్హే తస్స అత్థితాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స , న తిరచ్ఛానగతస్స. **హత్థిబన్ధాతి**ఆది "యది తత్థ హత్థిఆదయో సియుం, హత్థిబన్ధాదయోపి సియు"న్తి చోదనత్థం వుత్తం. తత్థ **యావసికాతి** యవస్స దాయకా. **కారణికాతి** హత్థాచరియాదయో, యేహి తే నానావిధం కారణం కరేయ్యుం. **భత్తకారకాతి** హత్థిఆదీనం భత్తరన్ధకా. **న హేవన్తి** తథా అనిచ్ఛన్తో పటిక్ఖిపతీతి.

తిరచ్ఛానకథావణ్ణనా.

౫. మగ్గకథావణ్ణనా

౮౭౨-౮౭౫. ఇదాని మగ్గకథా నామ హోతి. తత్థ యేసం "పుబ్బేవ ఖో పనస్స కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ"తి (అం. ని. ౩.౪౩౧) ఇదఞ్చేవ సుత్తం సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవానఞ్చ చిత్తవిప్పయుత్తతం నిస్సాయ "నిప్పరియాయేన పఞ్చఙ్గికోవ మగ్గో"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి మహింసాసకానం, తే సన్ధాయ **పఞ్చఙ్గికోతి** పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సమ్మావాచా మగ్గఙ్గం, సా చ న మగ్గోతి**ఆది పరసమయవసేన వుత్తం. పరసమయస్మిఞ్హి సమ్మావాచాదయో మగ్గఙ్గన్తి ఆగతా. రూపత్తా పన మగ్గో న హోతీతి వణ్ణితా. **సమ్మాదిట్ఠి మగ్గఙ్గన్తి**ఆది మగ్గఙ్గస్స అమగ్గతా నామ నత్థీతి దస్సనత్థం వుత్తం. **పుబ్బేవ ఖో పనస్సాతి** సుత్తే పరిసుద్ధసీలస్స మగ్గభావనా నామ హోతి, న ఇతరస్సాతి

ఆగమనియపటిపదాయ విసుద్ధిభావదస్సనత్థం “కాయకమ్మం వచీకమ్మం ఆజీవో సుపరిసుద్ధో హోతీ”తి వుత్తం, న ఇమేహి వినా పఞ్చఙ్గికభావదస్సనత్థం. తేనేవాహ “ఏవమస్సాయం అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతీ”తి. సకవాదినా ఆభతసుత్తం నీతత్థమేవాతి.

మగ్గకథావణ్ణనా.

౬. ఞాణకథావణ్ణనా

౮౭౬-౮౭౭. ఇదాని ఞాణకథా నామ హోతి. తత్థ ధమ్మచక్కప్పవత్తనే ద్వాదసాకారఞాణం సన్ధాయ “ద్వాదసవత్థుకం ఞాణం లోకుత్తర”న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం “సచే తం ద్వాదసవత్థుకం, ద్వాదసహి మగ్గఞాణేహి భవితబ్బ”న్తి చోదేతుం **ద్వాదసా**తిఆదిమాహ. ఇతరో మగ్గస్స ఏకత్తం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, ఏకేకస్మిం సచ్చే సచ్చఞాణకిచ్చఞాణకతఞాణానం వసేన ఞాణనానత్తం సన్ధాయ పటిజానాతి. **ద్వాదస సోతాపత్తిమగ్గా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **నను వుత్తం భగవతా**తి సుత్తం సద్ధిం పుబ్బభాగపరభాగేహి ఞాణనానత్తం దీపేతి, న అరియమగ్గస్స ద్వాదస ఞాణతం. తస్మా అసాధకన్తి.

ఞాణకథావణ్ణనా.

వీసతిమో వగ్గో.

చతుత్థపణ్ణాసకో సమత్తో.

౨౧. ఏకవీసతిమవగ్గో

౧. సాసనకథావణ్ణనా

౮౭౮. ఇదాని సాసనకథా నామ హోతి. తత్థ తిస్సో సఙ్గీతియో సన్ధాయ “సాసనం నవం కత”న్తి చ “అత్థి కోచి తథాగతస్స సాసనం నవం కరోతీ”తి చ “లబ్భా తథాగతస్స సాసనం నవం కాతు”న్తి చ యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ తీసుపి కథాసు పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **సతిపట్ఠానాతి**ఆది సాసనం నామ సతిపట్ఠానాదయో చేవ అరియధమ్మా, కుసలాదీనఞ్చ దేసనా. తత్థ యేసం భగవతా దేసితా సతిపట్ఠానాదయో, ఠపేత్వా తే అఞ్ఞేసం వా సతిపట్ఠానాదీనం కరణేన అకుసలాదీనం వా కుసలాదిభావకరణేన సాసనం నవంకతం నామ భవేయ్య, కిం తం ఏవం కతం కేనచి, అత్థి వా కోచి ఏవం కరోతి, లబ్భా వా ఏవం కాతున్తి తీసుపి పుచ్ఛాసు చోదనత్థం వుత్తం. సేసం సబ్బత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

సాసనకథావణ్ణనా.

౨. అవివిత్తకథావణ్ణనా

౮౭౯-౮౮౦. ఇదాని అవివిత్తకథా నామ హోతి. తత్థ యస్స పుగ్గలస్స యో ధమ్మో పచ్చుప్పన్నో, సో తేన అవివిత్తో నామాతి ఇదం సకసమయే సన్నిట్ఠానం. యస్మా పన పుథుజ్జనేన తేధాతుకా ధమ్మా అపరిఞ్ఞాతా, తస్మా సో ఏకక్ఖణేయేవ సబ్బేహిపి తేధాతుకేహి ధమ్మేహి అవివిత్తోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **ఫస్సేహీతి**ఆది సబ్బేసం ఫస్సాదీనం ఏకక్ఖణే పవత్తిదోసదస్సనత్థం వుత్తం. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అవివిత్తకథావణ్ణనా.

౩. సఞ్ఞోజనకథావణ్ణనా

౮౮౧-౮౮౨. ఇదాని సఞ్ఞోజనకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అరహా సబ్బం బుద్ధవిసయం న జానాతి, తస్మా తస్స తత్థ అవిజ్జావిచికిచ్ఛాహి అప్పహీనాహి భవితబ్బన్తి సఞ్ఞాయ “అత్థి కిఞ్చి సఞ్ఞోజనం అప్పహాయ అరహత్తప్పత్తీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **అత్థి కిఞ్చి సక్కాయదిట్ఠీతి**ఆది అరహతో సబ్బసంయోజనప్పహానదస్సనత్థం వుత్తం. **సబ్బం బుద్ధవిసయ**న్తి పఞ్హద్వయే అరహతో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాభావేన పటిసేధో కతో, న అవిజ్జావిచికిచ్ఛానం అప్పహానేన. ఇతరో పన తేసం అప్పహీనతం సన్ధాయ **తేన హీ**తి లద్ధిం పతిట్ఠపేతి. సా అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠితావ హోతీతి.

సఞ్ఞోజనకథావణ్ణనా.

౪. ఇద్ధికథావణ్ణనా

౮౮౩-౮౮౪. ఇదాని ఇద్ధికథా నామ హోతి. తత్థ ఇద్ధి నామేసా కత్థచి ఇజ్ఝతి, కత్థచి న ఇజ్ఝతి, అనిచ్చాదీనం నిచ్చాదికరణే ఏకన్తేనేవ న ఇజ్ఝతి. సభాగసన్తతిం పన పరివత్తేత్వా విసభాగసన్తతికరణే వా సభాగసన్తతివసేనేవ చిరతరప్పవత్తనే వా యేసం అత్థాయ కరియతి, తేసం పుఞ్ఞాదీని కారణాని నిస్సాయ కత్థచి ఇజ్ఝతి, భిక్ఖూనం అత్థాయ పానీయస్స సప్పిఖీరాదికరణే వియ మహాధాతునిధానే దీపాదీనం చిరసన్తానప్పవత్తనే వియ చాతి ఇదం సకసమయే సన్నిట్ఠానం. యం పన ఆయస్మా పిలిన్దవచ్ఛో రఞ్ఞో పాసాదం సువణ్ణన్త్వేవ అధిముచ్చి, తం నిస్సాయ యేసం "అత్థి అధిప్పాయఇద్ధీ"తి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అత్థి అధిప్పాయఇద్ధీ**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స. తత్థ **అధిప్పాయఇద్ధీ**తి అధిప్పాయఇద్ధి, యథాధిప్పాయం ఇజ్ఝనఇద్ధీతి అత్థో. **ఆమన్తా**తి లద్ధిమత్తే ఠత్వా పటిఞ్ఞా పరవాదిస్స. అథ నం అనిచ్చాదీనం నిచ్చాదితాయ అనుయుఞ్జితుం **నిచ్చపణ్ణా రుక్ఖా హోన్తూ**తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవ. లద్ధిపతిట్ఠాపనే **సువణ్ణో చ పనాసీ**తి రఞ్ఞో పుఞ్ఞూపనిస్సయేన ఆసి, న కేవలం థేరస్స అధిప్పాయేనేవ. తస్మా అసాధకమేతన్తి.

ఇద్ధికథావణ్ణనా.

౫. బుద్ధకథావణ్ణనా

౮౮౫. ఇదాని బుద్ధకథా నామ హోతి. తత్థ ఠపేత్వా తస్మిం తస్మిం కాలే సరీరవేమత్తతం ఆయువేమత్తతం పభావేమత్తతఞ్చ సేసేహి బుద్ధధమ్మేహి బుద్ధానం బుద్ధేహి హీనాతిరేకతా నామ నత్థి. యేసం పన అవిసేసేనేవ అత్థీతి లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ **అత్థి బుద్ధాన**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం బుద్ధధమ్మేహి అనుయుఞ్జితుం **సతిపట్ఠానతో**తిఆదిమాహ. ఇతరో తేసం వసేన హీనాతిరేకతం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతియేవాతి.

బుద్ధకథావణ్ణనా.

౬. సబ్బదిసాకథావణ్ణనా

౮౮౬. ఇదాని సబ్బదిసాకథా నామ హోతి. తత్థ చతూసు దిసాసు హేట్ఠా ఉపరీతి సమన్తతో లోకధాతుసన్నివాసం, సబ్బలోకధాతూసు చ బుద్ధా అత్థీతి అత్తనో వికప్పసిప్పం ఉప్పాదేత్వా "సబ్బదిసాసు బుద్ధా తిట్ఠన్తీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి మహాసఙ్ఘికానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **పురత్థిమాయా**తి పుట్ఠో సక్యమునిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. పున పుట్ఠో లద్ధివసేన అఞ్ఞలోకధాతుయం ఠితం సన్ధాయ పటిజానాతి. **కిన్నామో సో భగవా**తిఆది "సచే త్వం జానాసి, నామాదివసేన నం కథేహీ"తి చోదనత్థం వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బోతి.

సబ్బదిసాకథావణ్ణనా.

౭. ధమ్మకథావణ్ణనా

౮౮౭-౮౮౮. ఇదాని ధమ్మకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా రూపాదయో రూపాదిసభావేన నియతా న తం సభావం విజహన్తి, తస్మా సబ్బధమ్మా నియతాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ ఏకచ్చానఞ్చ ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ **సబ్బే ధమ్మా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే తే నియతా, మిచ్ఛత్తనియతా వా సియుం

సమ్మత్తనియతా వా, ఇతో అఞ్ఞో నియామో నామ నత్థీ”తి చోదేతుం **మిచ్ఛత్తనియతా**తిఆదిమాహ. తత్థ పటిక్ఖేపో చ పటిఞ్ఞా చ పరవాదిస్స. **రూపం రూపట్ఠేనా**తిఆది యేనత్థేన నియతాతి వదతి, తస్స వసేన చోదేతుం వుత్తం. తత్రాయం అధిప్పాయో – రూపఞ్హి రూపట్ఠేన నియతన్తి రూపం రూపమేవ, న వేదనాదిసభావన్తి అధిప్పాయేన వత్తబ్బం, ఇతో అఞ్ఞథా న వత్తబ్బం. కస్మా? రూపట్ఠతో అఞ్ఞస్స రూపస్స అభావా. రూపసభావో హి రూపట్ఠో, రూపసభావో చ రూపమేవ, న రూపతో అఞ్ఞో. వేదనాదీహి పనస్స నానత్తపఞ్ఞాపనత్థం ఏస వోహారో హోతీతి. తస్మా “రూపం రూపట్ఠేన నియత”న్తి వదన్తేన రూపం నియతన్తి వుత్తం హోతి. నియతఞ్చ నామ మిచ్ఛత్తనియతం వా సియా సమ్మత్తనియతం వా, ఇతో అఞ్ఞో నియామో నామ నత్థీతి. అథ కస్మా పటిజానాతీతి? అత్థన్తరవసేన. **రూపం రూపట్ఠేన నియత**న్తి ఏత్థ హి రూపం రూపమేవ, న వేదనాదిసభావన్తి అయమత్థో. తస్మా పటిజానాతి. ఇతో అఞ్ఞథా పనస్స నియతత్తం నత్థీతి పున తేనేవ నయేన చోదేతుం **మిచ్ఛత్తనియత**న్తిఆదిమాహ . తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవ. **తేన హి రూప**న్తి లద్ధిపి అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా అప్పతిట్ఠితావ హోతీతి.

ధమ్మకథావణ్ణనా.

౮. కమ్మకథావణ్ణనా

౮౮౮-౮౯౧. ఇదాని కమ్మకథా నామ హోతి. తత్థ “యస్మా దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీని దిట్ఠధమ్మవేదనీయట్ఠాదీహి నియతాని, తస్మా సబ్బే కమ్మా నియతా”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **దిట్ఠధమ్మవేదనీయట్ఠేన నియత**న్తి ఏత్థ దిట్ఠధమ్మవేదనీయం దిట్ఠధమ్మవేదనీయట్ఠమేవ. సచే దిట్ఠేవ ధమ్మే విపాకం దాతుం సక్కోతి దేతి, నో చే అహోసికమ్మం నామ హోతీతి ఇమమత్థం సన్ధాయ పటిఞ్ఞా సకవాదిస్స. మిచ్ఛత్తసమ్మత్తనియామవసేన పనేతం అనియతమేవాతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

కమ్మకథావణ్ణనా.

ఏకవీసతిమో వగ్గో.

౨౨. బావీసతిమవగ్గో

౧. పరినిబ్బానకథావణ్ణనా

౮౯౨. ఇదాని పరినిబ్బానకథా నామ హోతి. తత్థ “యస్మా అరహా సబ్బఞ్ఞువిసయే అప్పహీనసంయోజనోవ పరినిబ్బాయతి, తస్మా అత్థి కిఞ్చి సంయోజనం అప్పహాయ పరినిబ్బాన”న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయమేవాతి.

పరినిబ్బానకథావణ్ణనా.

౨. కుసలచిత్తకథావణ్ణనా

౮౯౪-౮౯౫. ఇదాని కుసలచిత్తకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా అరహా సతివేపుల్లప్పత్తో పరినిబ్బాయన్తోపి సతో సమ్పజానోవ పరినిబ్బాతి, తస్మా కుసలచిత్తో పరినిబ్బాయతీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యస్మా కుసలచిత్తో నామ పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారాభిసఙ్ఖరణాదివసేన హోతి, తస్మా తేనత్థేన చోదేతుం **అరహా పుఞ్ఞాభిసఙ్ఖార**న్తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. **సతో సమ్పజానో**తి ఇదం జవనక్ఖణే కిరియసతిసమ్పజఞ్ఞానం వసేన అసమ్మోహమరణదీపనత్థం వుత్తం, న కుసలచిత్తదీపనత్థం. తస్మా అసాధకన్తి.

కుసలచిత్తకథావణ్ణనా.

౩. ఆనేఞ్జకథావణ్ణనా

౮౯౬. ఇదాని ఆనేఞ్జకథా నామ హోతి. తత్థ భగవా చతుత్థజ్ఝానే ఠితో పరినిబ్బాయీతి సల్లక్ఖేత్వా “అరహా ఆనేఞ్జే ఠితో పరినిబ్బాయతీ”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **పకతిచిత్తే**తి భవఙ్గచిత్తే. సబ్బే హి సఞ్ఞినో సత్తా భవఙ్గచిత్తే ఠత్వా భవఙ్గపరియోసానేన చుతిచిత్తేన కాలం కరోన్తి. ఇతి నం ఇమినా అత్థేన చోదేతుం ఏవమాహ. తత్థ కిఞ్చాపి చతువోకారభవే అరహతో పకతిచిత్తమ్పి ఆనేఞ్జం హోతి, అయం పన పఞ్హో పఞ్చవోకారభవవసేన ఉద్ధటో. తస్మా **నో చ వత రే వత్తబ్బే**తి ఆహ. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఆనేఞ్జకథావణ్ణనా.

౪. ధమ్మాభిసమయకథావణ్ణనా

౮౯౭. ఇదాని ధమ్మాభిసమయకథా నామ హోతి. తత్థ అతీతభవే సోతాపన్నం మాతుకుచ్ఛియం వసిత్వా నిక్ఖన్తం దిస్వా “అత్థి గబ్భసేయ్యాయ ధమ్మాభిసమయో”తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం “యది తత్థ ధమ్మాభిసమయో అత్థి, ధమ్మాభిసమయస్స కారణేహిపి ధమ్మదేసనాదీహి భవితబ్బ”న్తి చోదేతుం **అత్థి గబ్భసేయ్యాయ ధమ్మదేసనా**తిఆదిమాహ. **సుత్తస్సా**తిఆది భవఙ్గవారం సన్ధాయ వుత్తం. గబ్భసేయ్యాయ హి యేభుయ్యేన భవఙ్గమేవ పవత్తతి. తేనేవ సత్తో కిరియమయప్పవత్తాభావా సుత్తో,

భావనానుయోగస్స అభావా పమత్తో, కమ్మట్ఠానపరిగ్గాహకానం సతిసమ్పజఞ్ఞానం అభావా ముట్ఠస్సతి అసమ్పజానో నామ హోతి, తథారూపస్స కుతో ధమ్మాభిసమయోతి?

ధమ్మాభిసమయకథావణ్ణనా.

౨-౭. తిస్సోపికథావణ్ణనా

౮౯౮-౯౦౦. ఇదాని తిస్సోపికథా నామ హోన్తి. తత్థ అచిరజాతానం పన సోతాపన్నానం అరహత్తప్పత్తిం సుప్పవాసాయ చ ఉపాసికాయ సత్తవస్సికం గబ్భం దిస్వా “అత్థి గబ్భసేయ్యాయ అరహత్తప్పత్తీ”తి చ సుపినే ఆకాసగమనాదీని దిస్వా “అత్థి ధమ్మాభిసమయో”తి చ “అత్థి తత్థ అరహత్తప్పత్తీ”తి చ ఇధాపి యేసం లద్ధియో, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ పురిమకథా సదిసమేవాతి.

తిస్సోపికథావణ్ణనా.

౮. అబ్యాకతకథావణ్ణనా

౯౦౧-౯౦౨. ఇదాని అబ్యాకతకథా నామ హోతి. తత్థ “అత్థేసా, భిక్ఖవే, చేతనా, సా చ ఖో అబ్బోహారికా”తి (పారా. ౨౩౫) వచనతో “సబ్బం సుపినగతస్స చిత్తం అబ్యాకత”న్తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానఞ్ఞేవ, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథా పాళిమేవ నియ్యాతి. **సుపినగతస్స చిత్తం అబ్బోహారికన్తి** ఇదం ఆపత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. సుపినగతస్స హి పాణాతిపాతాదివసేన కిఞ్చాపి అకుసలచిత్తం పవత్తతి, వత్థువికోపనం పన నత్థీతి న సక్కా తత్థ ఆపత్తిం పఞ్ఞపేతుం. ఇమినా కారణేన తం అబ్బోహారికం, న అబ్యాకతత్తాతి.

అబ్యాకతకథావణ్ణనా.

౯. ఆసేవనపచ్చయకథావణ్ణనా

౯౦౩-౯౦౫. ఇదాని ఆసేవనపచ్చయకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా సబ్బే ధమ్మా ఖణికా , న కోచి ముహుత్తమ్పి ఠత్వా ఆసేవనపచ్చయం ఆసేవతి నామ. తస్మా నత్థి కిఞ్చి ఆసేవనపచ్చయతా. ఆసేవనపచ్చయతాయ ఉప్పన్నం పన న కిఞ్చి అత్థీతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి తేసఞ్ఞేవ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం సుత్తవసేనేవ పఞ్ఞాపేతుం **నను వుత్తం భగవతా పాణాతిపాతో**తిఆది ఆభతం. తం సబ్బం ఉత్తానత్థమేవాతి.

ఆసేవనపచ్చయకథావణ్ణనా.

౧౦. ఖణికకథావణ్ణనా

౯౦౬-౯౦౭. ఇదాని ఖణికకథా నామ హోతి. తత్థ యస్మా సబ్బసఙ్ఖతధమ్మా అనిచ్చా, తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికాయేవ. సమానాయ హి అనిచ్చతాయ ఏకో లహుం భిజ్జతి, ఏకో చిరేనాతి కో ఏత్థ నియామోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి పుబ్బసేలియాపరసేలియానం; తే సన్ధాయ **ఏకచిత్తక్ఖణికా**తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. **చిత్తే మహాపథవీ**తిఆదీసు

తేసం తథా సణ్ఠానం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. **చక్ఖాయతనన్**తిఆది "యది సబ్బే ఏకచిత్తక్ఖణికా భవేయ్యుం, చక్ఖాయతనాదీని చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి సద్ధింయేవ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝేయ్యు"న్తి చోదనత్థం వుత్తం. ఇతరో పన అన్తోమాతుకుచ్ఛిగతస్స విఞ్ఞాణుప్పత్తిం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి , పవత్తం సన్ధాయ లద్ధివసేన పటిజానాతి. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి. **తేన హి ఏకచిత్తక్ఖణికా**తి యస్మా నిచ్చా న హోన్తి, తస్మా ఏకచిత్తక్ఖణికాతి అత్తనో రుచియా కారణం వదతి. తం అవుత్తసదిసమేవాతి.

ఖణికకథావణ్ణనా.

బావీసతిమో వగ్గో.

౨౩. తేవీసతిమవగ్గో

౧. ఏకాధిప్పాయకథావణ్ణనా

౯౦౮. ఇదాని ఏకాధిప్పాయకథా నామ హోతి. తత్థ కారుఞ్ఞేన వా ఏకేన అధిప్పాయేన ఏకాధిప్పాయో, సంసారే వా ఏకతో భవిస్సామాతి ఇత్థియా సద్ధిం బుద్ధపూజాదీని కత్వా పణిధివసేన ఏకో అధిప్పాయో అస్సాతి ఏకాధిప్పాయో. ఏవరూపో ద్విన్నమ్పి జనానం ఏకాధిప్పాయో మేథునో ధమ్మో పటిసేవితబ్బోతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానఞ్చేవ వేతుల్లకానఞ్చ; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతీతి.

ఏకాధిప్పాయకథావణ్ణనా.

౨. అరహన్తవణ్ణకథావణ్ణనా

౯౦౯. ఇదాని అరహన్తవణ్ణకథా నామ హోతి. తత్థ ఇరియాపథసమ్పన్నే ఆకప్పసమ్పన్నే పాపభిక్ఖూ దిస్వా "అరహన్తానం వణ్ణేన అమనుస్సా మేథునం ధమ్మం పటిసేవన్తీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరాపథకానం; తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

అరహన్తవణ్ణకథావణ్ణనా.

౩-౭. ఇస్సరియకామకారికాకథావణ్ణనా

౯౧౦-౯౧౪. ఇదాని ఇస్సరియకామకారికాకథా నామ హోతి. ఛద్దన్తజాతకాదీని సన్ధాయ "బోధిసత్తో ఇస్సరియకామకారికాహేతు వినిపాతం గచ్ఛతి, గబ్భసేయ్యం ఓక్కమతి, దుక్కరకారికం అకాసి, అపరన్తపం అకాసి, అఞ్ఞం సత్థారం ఉద్దిసీ"తి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం, తే సన్ధాయ పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. సేసం పఠమకథాయం ఉత్తానత్థమేవ. దుతియకథాయం **ఇద్ధిమాతి** యది ఇస్సరియకామకారికాహేతు గచ్ఛేయ్య, ఇద్ధియా గచ్ఛేయ్య, న కమ్మవసేనాతి చోదనత్థం వుత్తం. ఇతరో పన పఠమపఞ్హే భావనామయం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి. దుతియపఞ్హే పుఞ్ఞిద్ధిం సన్ధాయ పటిజానాతి. తతియకథాయం ఇస్సరియకామకారికాహేతు నామ దుక్కరకారికా మిచ్ఛాదిట్ఠియా కరియతి. యది చ సో తం కరేయ్య, సస్సతాదీనిపి గణ్హేయ్యాతి చోదనత్థం **సస్సతో లోకోతి**ఆది వుత్తం. చతుత్థకథాయమ్పి ఏసేవ నయోతి.

ఇస్సరియకామకారికాకథావణ్ణనా.

౮. పతిరూపకథావణ్ణనా

౯౧౫-౯౧౬. ఇదాని రాగపతిరూపకథా నామ హోతి. తత్థ మేత్తాకరుణాముదితాయో సన్ధాయ "న రాగో రాగపతిరూపకో"తి చ ఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని సన్ధాయ "న దోసో దోసపతిరూపకో"తి చ హసితుప్పాదం సన్ధాయ "న మోహో మోహపతిరూపకో"తి చ దుమ్మఙ్కూనం పుగ్గలానం నిగ్గహం పేసలానం భిక్ఖూనం అనుగ్గహం పాపగరహితం

కల్యాణపసంసం ఆయస్మతో పిలిన్దవచ్ఛస్స వసలవాదం భగవతో ఖేళాసకవాదం మోఘపురిసవాదఞ్చ సన్ధాయ "న కిలేసో కిలేసపతిరూపకో"తి చ యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి అన్ధకానం; తే సన్ధాయ సబ్బకథాసు పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం యస్మా ఫస్సాదిపతిరూపకా నఫస్సాదయో నామ నత్థి, తస్మా రాగాదిపతిరూపకా నరాగాదయోపి నత్థీతి చోదేతుం **అత్థి న ఫస్సో**తిఆదిమాహ . ఇతరో తేసం అభావా పటిక్ఖిపతి. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పతిరూపకథావణ్ణనా.

౯. అపరినిప్ఫన్నకథావణ్ణనా

౯౧౭-౯౧౮. ఇదాని అపరినిప్ఫన్నకథా నామ హోతి. తత్థ –

"దుక్ఖమేవ హి సమ్భోతి, దుక్ఖం తిట్ఠతి వేతి చ;

నాఞ్ఞత్ర దుక్ఖా సమ్భోతి, నాఞ్ఞం దుక్ఖా నిరుజ్ఝతీ"తి. (సం॰ ని॰ ౧.౧౭౧) –

వచనం నిస్సాయ దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్నం, సేసా ఖన్ధాయతనధాతుఇన్ద్రియధమ్మా అపరినిప్ఫన్నాతి యేసం లద్ధి, సేయ్యథాపి ఏకచ్చానం ఉత్తరపథకానఞ్చేవ హేతువాదానఞ్చ; తే సన్ధాయ **రూపం అపరినిప్ఫన్న**న్తి పుచ్ఛా సకవాదిస్స, పటిఞ్ఞా ఇతరస్స. అథ నం "సచే రూపం అపరినిప్ఫన్నం, న అనిచ్చాదిసభావం సియా"తి చోదేతుం **రూపం న అనిచ్చ**న్తిఆదిమాహ. ఇతరో తథారూపం రూపం అపస్సన్తో పటిక్ఖిపతి. సకవాదీ **నను రూపం అనిచ్చ**న్తిఆది వచనేన తస్స ఏకం లద్ధిం పటిసేధేత్వా దుతియం పుచ్ఛన్తో **దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్న**న్తిఆదిమాహ. అథస్స తమ్పి లద్ధిం పటిసేధేతుం **న యదనిచ్చ**న్తిఆదిమాహ. తత్రాయం అధిప్పాయో – న కేవలఞ్హి పరమసచ్చమేవ దుక్ఖం. యం పన కిఞ్చి అనిచ్చం, తం దుక్ఖమేవ. రూపఞ్చ అనిచ్చం, తస్మా తమ్పి పరినిప్ఫన్నం. ఇతి యం త్వం వదేసి "రూపం అపరినిప్ఫన్నం, దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్న"న్తి, తం నో వత రే వత్తబ్బే "దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్న"న్తి. వేదనాదిమూలికాదీసుపి యోజనాసు ఏసేవ నయో. ధమ్మాయతనధమ్మధాతూసు పన ఠపేత్వా నిబ్బానం సేసధమ్మానం వసేన అనిచ్చతా వేదితబ్బా. ఇన్ద్రియాని అనిచ్చానేవాతి.

అపరినిప్ఫన్నకథావణ్ణనా.

తేవీసతిమో వగ్గో.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

పణ్ణాసకేహి చతూహి, తీహి వగ్గేహి చేవ చ;

సఙ్గహేత్వా కథా సబ్బా, ఊనతిసతభేదనా.

కథావత్థుప్పకరణం, కథామగ్గేసు కోవిదో;

యం జినో దేసయి తస్స, నిట్ఠితా అత్థవణ్ణనా.

ఇమం తేరసమత్తేహి, భాణవారేహి తన్తియా;
చిరట్ఠితత్థం ధమ్మస్స, సఙ్ఖరోన్తేన యం మయా.

యం పత్తం కుసలం తేన, లోకోయం సనరామరో;
ధమ్మరాజస్స సద్ధమ్మ-రసమేవాధిగచ్ఛతూతి.

కథావత్థు-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

యమకప్పకరణ-అట్ఠకథా

సఙ్ఖేపేనేవ దేవానం, దేవదేవో సురాలయే;
కథావత్థుప్పకరణం, దేసయిత్వా రణఞ్జహో.

యమస్స విసయాతీతో, నానాయమకమణ్డితం;
అభిధమ్మప్పకరణం, ఛట్ఠం ఛట్ఠాన దేసకో.

యమకం అయమావత్త-నీలామలతనూరుహో;
యం దేసయి అనుప్పత్తో, తస్స సంవణ్ణనాక్కమో;
ఇదాని యస్మా తస్మాస్స, హోతి సంవణ్ణనా అయన్తి.

౧. మూలయమకం

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧. మూలయమకం , ఖన్ధయమకం, ఆయతనయమకం, ధాతుయమకం, సచ్చయమకం, సఙ్ఖారయమకం, అనుసయయమకం, చిత్తయమకం, ధమ్మయమకం, ఇన్ద్రియయమకన్తి ఇమేసం దసన్నం యమకానం వసేన ఇదం పకరణం దసవిధేన విభత్తన్తి హి వుత్తం. తత్థ యేసం దసన్నం యమకానం వసేన ఇదం పకరణం దసవిధేన విభత్తం, తేసఞ్చేవ ఇమస్స చ పకరణస్స నామత్థో తావ ఏవం వేదితబ్బో – కేనట్ఠేన యమకన్తి? యుగళట్ఠేన. యుగళఞ్హి యమకన్తి వుచ్చతి – 'యమకపాటిహారియం, యమకసాలా'తిఆదీసు వియ. ఇతి యుగళసఙ్ఖాతానం యమకానం వసేన దేసితత్తా ఇమేసు దససు ఏకేకం యమకం నామ. ఇమేసం పన యమకానం సమూహభావతో సబ్బమ్పేతం పకరణం యమకన్తి వేదితబ్బం.

తత్థ మూలవసేన పుచ్ఛావిస్సజ్జనం కత్వా దేసితత్తా దసన్నం తావ సబ్బపఠమం మూలయమకన్తి వుత్తం. తస్స ఉద్దేసవారో, నిద్దేసవారోతి ద్వే వారా హోన్తి . తేసు ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన నిద్దిసితబ్బత్తా ఉద్దేసవారో పఠమో. తస్స **యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలా; యే వా పన కుసలమూలా, సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా**తి ఇదం యమకం ఆది . తస్స కుసలాకుసలమూలసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం అత్థానం వసేన అత్థయమకన్తి వా, తేసఞ్ఞేవ అత్థానం వసేన అనులోమపటిలోమతో పవత్తపాళిధమ్మవసేన ధమ్మయమకన్తి వా, అనులోమపటిలోమతో పవత్తపుచ్ఛావసేన పుచ్ఛాయమకన్తి వా తిధా యమకభావో వేదితబ్బో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

ఇదాని ఇమేసం యమకానం వసేన దేసితే ఇమస్మిం మూలయమకే ఉద్దేసవారస్స తావ నయయమకపుచ్ఛాఅత్థవారప్పభేదవసేన పాళివవత్థానమేవ ఏవం వేదితబ్బం – కుసలత్తికమాతికాయ హి 'కుసలా ధమ్మా'తి ఇదం ఆదిపదం నిస్సాయ మూలనయో, మూలమూలనయో, మూలకనయో, మూలమూలకనయోతి ఇమే చత్తారో నయా హోన్తి. తేసం ఏకేకస్మిం నయే మూలయమకం, ఏకమూలయమకం, అఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకన్తి తీణి తీణి యమకాని. ఏవం చతూసు నయేసు ద్వాదస యమకాని, ఏకేకస్మిం యమకే అనులోమపటిలోమవసేన ద్వే ద్వే పుచ్ఛాతి చతువీసతి పుచ్ఛా, ఏకేకాయ పుచ్ఛాయ సన్నిట్ఠానసంసయవసేన ద్వే ద్వే అత్థాతి అట్ఠచత్తాలీస అత్థాతి.

తత్థ **యే కేచి కుసలా ధమ్మా**తి కుసలేసు "కుసలా ను ఖో, న కుసలా ను ఖో"తి సన్దేహాభావతో ఇమస్మిం పదే సన్నిట్ఠానత్థో వేదితబ్బో. **సబ్బే తే కుసలమూలా**తి "సబ్బే తే కుసలా ధమ్మా కుసలమూలా ను ఖో, నను ఖో"తి ఏవం విమతివసేన పుచ్ఛితత్తా ఇమస్మిం పదే సంసయత్థో వేదితబ్బో. సో చ ఖో వేనేయ్యానం సంసయట్ఠానే సంసయదీపనత్థం వుత్తో, తథాగతస్స పన సంసయో నామ నత్థి. ఇతో పరేసుపి పుచ్ఛాపదేసు ఏసేవ నయో.

యథా చ కుసలపదం నిస్సాయ ఇమే చత్తారో నయా, ఏకేకస్మిం నయే తిణ్ణం తిణ్ణం యమకానం వసేన ద్వాదస యమకాని, ఏకేకస్మిం యమకే ద్విన్నం ద్విన్నం పుచ్ఛానం వసేన చతువీసతి పుచ్ఛా; ఏకేకాయ పుచ్ఛాయ ద్విన్నం ద్విన్నం అత్థానం వసేన అట్ఠచత్తాలీస అత్థా చ హోన్తి. అకుసలపదం నిస్సాయపి తథేవ. అబ్యాకతపదం నిస్సాయపి తథేవ. తీణిపి పదాని ఏకతో కత్వా నిద్దిట్ఠం నామపదం నిస్సాయపి తథేవాతి కుసలత్తికమాతికాయ చతూసు పదేసు సబ్బేపి సోళస

నయా, అట్ఠచత్తాలీస యమకాని , ఛన్నవుతి పుచ్ఛా, ద్వేనవుతిసతం అత్థా చ ఉద్దేసవసేన వుత్తాతి వేదితబ్బా. ఏత్తావతా మూలవారో నామ పఠమం ఉద్దిట్ఠో హోతి.

తతో పరం **యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలహేతూ**తిఆదయో తస్సేవ మూలవారస్స వేవచనవసేన నవ వారా ఉద్దిట్ఠా. ఇతి మూలవారో, హేతువారో, నిదానవారో, సమ్భవవారో, పభవవారో, సముట్ఠానవారో, ఆహారవారో, ఆరమ్మణవారో, పచ్చయవారో, సముదయవారోతి సబ్బేపి దస వారా హోన్తి. తత్థ మూలవారే ఆగతపరిచ్ఛేదేనేవ సేసేసుపి నయాదయో వేదితబ్బాతి సబ్బేసుపి దససు వారేసు సట్ఠిసతనయా, అసీతిఅధికాని చత్తారి యమకసతాని, సట్ఠిఅధికాని నవపుచ్ఛాసతాని, వీసాధికాని ఏకూనవీసతి అత్థసతాని చ ఉద్దిట్ఠానీతి వేదితబ్బాని. ఏవం తావ ఉద్దేసవారే నయయమకపుచ్ఛాఅత్థవారప్పభేదవసేన పాళివవత్థానమేవ వేదితబ్బం.

మూలం హేతు నిదానఞ్చాతి గాథా దసన్నమ్పి వారానం ఉద్దానగాథా నామ. తత్థ మూలాదీని సబ్బానిపి కారణవేవచనానేవ. కారణఞ్హి పతిట్ఠానట్ఠేన మూలం. అత్తనో ఫలనిప్ఫాదనత్థం హినోతి పవత్తతీతి హేతు. 'హన్ద, నం గణ్హథా'తి దస్సేన్తం వియ అత్తనో ఫలం నిదేతీతి నిదానం. ఏతస్మా ఫలం సమ్భోతీతి సమ్భవో. పభవతీతి పభవో. సముట్ఠాతి ఏత్థ ఫలం, ఏతేన వా సముట్ఠాతీతి సముట్ఠానం. అత్తనో ఫలం ఆహరతీతి ఆహారో. అప్పటిక్ఖిపితబ్బేన అత్తనో ఫలేన ఆలమ్బియతీతి ఆలమ్బణం. ఏతం పటిచ్చ అప్పటిక్ఖిపిత్వా ఫలం ఏతి పవత్తతీతి పచ్చయో. ఏతస్మా ఫలం సముదేతీతి సముదయో. ఏవమేతేసం పదానం వచనత్థో వేదితబ్బో.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౨౦. ఇదాని **యేకేచి కుసలా ధమ్మా**తిఆదినా నయేన నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ **యే కేచీ**తి అనవసేసవచనం. **కుసలా ధమ్మా**తి కుసలత్తికస్స పదభాజనే వుత్తలక్ఖణా అనవజ్జసుఖవిపాకా కుసలసభావా. **సబ్బే తే కుసలమూలా**తి కిం తే సబ్బేయేవ కుసలమూలాతి పుచ్ఛతి. **తీణేవ కుసలమూలానీ**తి న తే సబ్బే కుసలమూలాని, అలోభాదీని పన తీణి ఏవ కుసలమూలానీతి అత్థో. **అవసేసా కుసలా ధమ్మా న కుసలమూలా**తి అవసేసా ఫస్సాదయో కుసలా ధమ్మా కుసలమూలాని నామ న హోన్తి. అథ వా అవసేసా ఫస్సాదయో కుసలా ధమ్మాయేవ నామ, న కుసలమూలానీతిపి అత్థో. **యే వా పన కుసలమూలా**తి యే వా పన పఠమపుచ్ఛాయ దుతియపదేన కుసలమూలాతి తయో అలోభాదయో గహితా. **సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా**తి కిం తే సబ్బే తయోపి ధమ్మా కుసలాతి పుచ్ఛతి. **ఆమన్తా**తి సబ్బేసమ్పి కుసలమూలానం కుసలభావం సమ్పటిచ్ఛన్తో ఆహ. అయం తావ మూలనయే మూలయమకస్స అత్థో. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బపుచ్ఛాసు విస్సజ్జననయో వేదితబ్బో. యం పన యత్థ విసేసమత్తం అత్థి, తదేవ వణ్ణయిస్సామ.

౨౧. ఏకమూలయమకే తావ **సబ్బే తే కుసలమూలేన ఏకమూలా**తి గణనట్ఠేన ఏకమూలకం అగ్గహేత్వా సమానట్ఠేన గహేతబ్బా. అయఞ్హేత్థ అత్థో – సబ్బే తే కుసలమూలేన సమానమూలా. యం ఫస్సస్స మూలం, తదేవ వేదనాదీనన్తి. అథ నేసం తథాభావం సమ్పటిచ్ఛన్తో **ఆమన్తా**తి ఆహ. **కుసలసముట్ఠాన**న్తి కుసలచిత్తసముట్ఠానరూపం దస్సితం. **ఏకమూల**న్తి అలోభాదినా కుసలమూలేన సమానమూలం . యథేవ హి ఫస్సాదీనం అలోభాదయో హేతుపచ్చయత్తా మూలం, తథా తం సముట్ఠానరూపస్సాపి, కుసలలక్ఖణాభావేన పన తం న కుసలం.

౪౨. అఞ్ఞమఞ్ఞయమకే ‘యేకేచి కుసలా’తి అపుచ్ఛిత్వా **యేకేచి కుసలమూలేన ఏకమూలాతి** పుచ్ఛా కతా. కస్మా? ఇమినాపి బ్యఞ్జనేన తస్సేవత్థస్స సమ్భవతో. **కుసలమూలానీ**తి ఇదం పురిమస్స విసేసనం. ‘మూలాని యాని ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీ’తి హి వుత్తం, తాని పన కుసలమూలానిపి హోన్తి అకుసలఅబ్యాకతమూలానిపి, ఇధ కుసలమూలానీతి విసేసదస్సనత్థమిదం వుత్తం. **అఞ్ఞమఞ్ఞమూలాని చా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞం హేతుపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తీతి అత్థో. తస్సేవ పటిలోమపుచ్ఛాయ ‘సబ్బే తే ధమ్మా కుసలమూలేన ఏకమూలా’తి అవత్వా **సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా**తి వుత్తం. కస్మా? అత్థవిసేసాభావతో. కుసలమూలేన ఏకమూలాతి హి పుచ్ఛాయ కతాయ ‘మూలాని యాని ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీ’తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ విస్సజ్జనం కాతబ్బం భవేయ్య, ఏవఞ్చ సతి అత్థవిసేసాభావో హోతి. తస్మా తథా అకత్వా ఏవం పుచ్ఛా కతా. ఇమినా ఉపాయేన మూలమూలనయాదీసుపి అఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకే పుచ్ఛావిసేసో వేదితబ్బో.

౪౩-౪౪. మూలమూలనయే **సబ్బే తే కుసలమూలమూలా**తి సబ్బే తే కుసలమూలసఙ్ఖాతా మూలాతి పుచ్ఛతి. **ఏకమూలమూలా**తి సమానట్ఠేన ఏకమేవ మూలమూలం ఏతేసన్తి ఏకమూలమూలా. **అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స మూలం అఞ్ఞమఞ్ఞమూలం, అఞ్ఞమఞ్ఞమూలం హేతుపచ్చయట్ఠేన మూలం ఏతేసన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా.

౪౫. మూలకనయే **కుసలమూలకా**తి హేతుపచ్చయట్ఠేన కుసలం మూలం ఏతేసన్తి కుసలమూలకా.

౪౬-౫౧. మూలమూలకనయే **కుసలమూలమూలకా**తి కుసలానం మూలం కుసలమూలం. హేతుపచ్చయట్ఠేనేవ కుసలమూలం మూలం ఏతేసన్తి కుసలమూలమూలకాతి. అయం తావ కుసలపదం నిస్సాయ నయయమకపుచ్ఛాసు విసేసత్థో.

౫౨-౬౩. అకుసలపదాదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో, **అహేతుకం అకుసల**న్తి విచికిచ్ఛాయ చేవ ఉద్ధచ్చేన చ సమ్పయుత్తం మోహం సన్ధాయ వుత్తం.

౬౪-౭౪. అహేతుకం అబ్యాకతన్తి అట్ఠారస చిత్తుప్పాదా రూపం, నిబ్బానఞ్చ. **అబ్యాకతమూలేన న ఏకమూల**న్తి ఇధ పన ఠపేత్వా సహేతుకఅబ్యాకతసముట్ఠానం రూపం, సేసం లబ్భతి. సహేతుకఅబ్యాకతసముట్ఠానం రూపం అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలం హోతి, తం అబ్బోహారికం కత్వా ఏకతో లబ్భమానకవసేనేవ చేతం విస్సజ్జనం కతం.

౭౫-౮౬. నామా ధమ్మాతి నామసఙ్ఖాతా ధమ్మా. తే అత్థతో చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా, నిబ్బానఞ్చ. **నవేవ నామమూలానీ**తి కుసలాకుసలఅబ్యాకతమూలవసేన నవ మూలాని. **అహేతుకం నామం నామమూలేన న ఏకమూల**న్తి అహేతుకం సబ్బమ్పి అట్ఠారస చిత్తుప్పాదవిచికిచ్ఛుద్ధచ్చసమ్పయుత్తమోహనిబ్బానసఙ్ఖాతం నామం నామమూలేన న ఏకమూలం . న హి తం తేన సద్ధిం ఉప్పజ్జతి. **సహేతుకం నామం నామమూలేనా**తి పదేపి సహేతుకం నామం నామమూలేనాతి అత్థో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

మూలవారవణ్ణనా.

౮౭-౮౮. హేతువారాదీసుపి ఇమినావుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **మూలం హేతు నిదానఞ్చా**తిగాథా యథానిద్దిట్ఠానం దసన్నమ్పి వారానం పున ఉద్దానవసేనేవ వుత్తాతి.

౨. ఖన్ధయమకం

౧. పణ్ణత్తిఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧. ఇదాని మూలయమకే దేసితేయేవ కుసలాదిధమ్మే ఖన్ధవసేన సఙ్గణ్హిత్వా మూలయమకానన్తరం దేసితస్స ఖన్ధయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థ పాళివవత్థానం తావ ఏవం వేదితబ్బం – ఇమస్మిఞ్హి ఖన్ధయమకే తయో మహావారా హోన్తి – పణ్ణత్తివారో, పవత్తివారో, పరిఞ్ఞావారోతి. తేసు పణ్ణత్తివారో ఖన్ధానం నామాభిధానసోధనవసేనేవ గతత్తా పణ్ణత్తివారోతి వుచ్చతి. పవత్తివారో తేన సోధితనామాభిధానానం ఖన్ధానం ఉప్పాదనిరోధవసేన పవత్తిం సోధయమానో గతో, తస్మా పవత్తివారోతి వుచ్చతి. పరిఞ్ఞావారో ఇమినానుక్కమేన పవత్తానం ఖన్ధానం సఙ్ఖేపేనేవ తిస్సో పరిఞ్ఞా దీపయమానో గతో, తస్మా పరిఞ్ఞావారోతి వుచ్చతి. తత్థ పణ్ణత్తివారో ఉద్దేసనిద్దేసవసేన ద్విహాకారేహి వవత్థితో. ఇతరేసు విసుం ఉద్దేసవారో నత్థి. ఆదితో పట్ఠాయ పుచ్ఛావిస్సజ్జనవసేన ఏకధా వవత్థితా. తత్థ **పఞ్చక్ఖన్ధా**తిపదం ఆదిం కత్వా యావ **న ఖన్ధా, న సఙ్ఖారా**తి పదం తావ పణ్ణత్తివారస్స ఉద్దేసవారో వేదితబ్బో. పుచ్ఛావారోతిపి తస్సేవ నామం. తత్థ **పఞ్చక్ఖన్ధా**తి అయం యమకవసేన పుచ్ఛితబ్బానం ఖన్ధానం ఉద్దేసో. **రూపక్ఖన్ధో...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో**తి తేసఞ్ఞేవ పభేదతో నామవవత్థానం.

౨-౩. ఇదాని ఇమేసం ఖన్ధానం వసేన పదసోధనవారో, పదసోధనమూలచక్కవారో, సుద్ధఖన్ధవారో, సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారోతి చత్తారో నయవారా హోన్తి. తత్థ **రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప**న్తిఆదినా నయేన పదమేవ సోధేత్వా గతో పదసోధనవారో నామ. సో అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తత్థ అనులోమవారే 'రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప'న్తిఆదీని పఞ్చ యమకాని. పటిలోమవారేపి 'న రూపం, న రూపక్ఖన్ధో; న రూపక్ఖన్ధో న రూప'న్తిఆదీని పఞ్చేవ. తతో పరం తేసఞ్ఞేవ పదసోధనవారే సోధితానం ఖన్ధానం 'రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో'తిఆదినా నయేన ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి చక్కాని బన్ధిత్వా గతో పదసోధనమూలకానం చక్కానం అత్థితాయ పదసోధనమూలచక్కవారో నామ. సోపి అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తత్థ అనులోమవారే 'రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో'తిఆదీని ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి కత్వా వీసతి యమకాని. పటిలోమవారేపి 'న రూపం, న రూపక్ఖన్ధో; న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో'తిఆదీని వీసతిమేవ.

తతో పరం **రూపం ఖన్ధో ఖన్ధా రూప**న్తిఆదినా నయేన సుద్ధఖన్ధవసేనేవ గతో సుద్ధఖన్ధవారో నామ. తత్థ **ఖన్ధా రూప**న్తిఆదీసు ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధోతి అత్థో గహేతబ్బో. కస్మా? నిద్దేసవారే ఏవం భాజితత్తా. తత్థ హి 'రూపం ఖన్ధోతి ఆమన్తా. ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధోతి రూపక్ఖన్ధో ఖన్ధో చేవ రూపక్ఖన్ధో చ, అవసేసా ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో'తి ఏవం 'ఖన్ధా రూప'న్తిఆదీనం ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధోతిఆదినా నయేన పదం ఉద్ధరిత్వా అత్థో విభత్తో. తేనేవ చ కారణేనేసే సుద్ధఖన్ధవారోతి వుత్తో. వచనసోధనే వియ హి ఏత్థ న వచనం పమాణం. యథా యథా పన సుద్ధఖన్ధా లబ్భన్తి, తథా తథా అత్థోవ పమాణం. పరతో ఆయతనయమకాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏసోపి చ సుద్ధఖన్ధవారో అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తత్థ అనులోమవారే 'రూపం ఖన్ధో ఖన్ధా రూప'న్తిఆదీని పఞ్చ యమకాని. పటిలోమవారేపి 'న రూపం న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న రూప'న్తిఆదీని పఞ్చేవ.

తతో పరం తేసఞ్ఞేవ సుద్ధఖన్ధానం **రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా**తిఆదినా నయేన ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి చక్కాని బన్ధిత్వా గతో సుద్ధఖన్ధమూలకానం చక్కానం అత్థితాయ సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారో నామ. తత్థ **ఖన్ధా వేదనా**తిఆదీసు ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధోతిఆదినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఇతరథా నిద్దేసవారేన సద్ధిం విరోధో హోతి. సోపి అనులోమపటిలోమవసేన దువిధో హోతి. తత్థ అనులోమవారే 'రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనా'తిఆదీని ఏకేకఖన్ధమూలకాని చత్తారి చత్తారి కత్వా వీసతి యమకాని. పటిలోమవారేపి 'న రూపం, న ఖన్ధో, న ఖన్ధా న వేదనా'తిఆదీని వీసతిమేవ. ఏవం తావ ఏకేన యమకసతేన ద్వీహి పుచ్ఛాసతేహి ఏకేకపుచ్ఛాయ సన్నిట్ఠానసంసయవసేన ద్వే ద్వే అత్థే కత్వా చతూహి చ అత్థసతేహి పటిమణ్డితో పణ్ణత్తివారస్స ఉద్దేసవారో వేదితబ్బోతి.

పణ్ణత్తిఉద్దేసవారవణ్ణనా.

౧. పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా

౨౬. ఇదాని **రూపం రూపక్ఖన్ధో**తిఆదినా నయేన నిద్దేసవారో ఆరద్ధో. తత్థ **రూపం రూపక్ఖన్ధో**తి యంకిఞ్చి రూపన్తి వుచ్చతి. సబ్బం తం రూపం రూపక్ఖన్ధోతి వచనసోధనత్థం పుచ్ఛతి. **పియరూపం సాతరూపం, రూపం, న రూపక్ఖన్ధో**తి యం 'పియరూపం సాతరూప'న్తి ఏత్థ రూపన్తి వుత్తం, తం రూపమేవ, న రూపక్ఖన్ధోతి అత్థో. **రూపక్ఖన్ధో రూపఞ్చేవ రూపక్ఖన్ధో చా**తి యో పన రూపక్ఖన్ధో, సో రూపన్తిపి రూపక్ఖన్ధోతిపి వత్తుం వట్టతీతి అత్థో. **రూపక్ఖన్ధో రూప**న్తి ఏత్థ పన యస్మా రూపక్ఖన్ధో నియమేనేవ రూపన్తి వత్తబ్బో. తస్మా **ఆమన్తా**తి ఆహ. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బో. యో పన యత్థ విసేసో భవిస్సతి, తత్థేవ తం వణ్ణయిస్సామ . సఞ్ఞాయమకే తావ **దిట్ఠిసఞ్ఞా**తి 'పపఞ్చసఞ్ఞా'తిఆదీసు ఆగతా దిట్ఠిసఞ్ఞా. సఙ్ఖారయమకే **అవసేసా సఙ్ఖారా**తి 'అనిచ్చా వత సఙ్ఖారా'తిఆదీసు ఆగతా సఙ్ఖారక్ఖన్ధతో అవసేసా సఙ్ఖతధమ్మా. పటిలోమవారేపి ఏసేవ నయోతి.

పదసోధనవారో నిట్ఠితో.

౨౮. పదసోధనమూలచక్కవారే **ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో**తి యేకేచి ఖన్ధా, సబ్బే తే వేదనాక్ఖన్ధోతి పుచ్ఛతి. సేసపుచ్ఛాసుపి ఏసేవ నయో. పటిలోమే **న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో**తి ఏత్థ యే పఞ్ఞత్తినిబ్బానసఙ్ఖాతా ధమ్మా ఖన్ధా న హోన్తి, తే యస్మా వేదనాక్ఖన్ధోపి న హోన్తి, తస్మా **ఆమన్తా**తి ఆహ. సేసవిస్సజ్జనేసుపి ఏసేవ నయోతి.

పదసోధనమూలచక్కవారో నిట్ఠితో.

౩౮. సుద్ధఖన్ధవారే **రూపం ఖన్ధో**తి యంకిఞ్చి రూపన్తి వుత్తం, సబ్బం తం ఖన్ధోతి పుచ్ఛతి. తత్థ యస్మా పియరూపసాతరూపసఙ్ఖాతం వా రూపం హోతు, భూతుపాదారూపం వా, సబ్బం పఞ్చసు ఖన్ధేసు సఙ్గహం గచ్ఛతేవ. తస్మా **ఆమన్తా**తి పటిజానాతి. దుతియపదే 'ఖన్ధా రూప'న్తి పుచ్ఛితబ్బే యస్మా రూపన్తివచనేన రూపక్ఖన్ధోవ అధిప్పేతో, తస్మా వచనం అనాదియిత్వా అత్థవసేన పుచ్ఛన్తో **ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో**తి ఆహ. ఇమినా నయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. పరతో ఆయతనయమకాదీనం నిద్దేసవారేపి ఏసేవ నయో. **సఞ్ఞా ఖన్ధో**తి ఏత్థాపి దిట్ఠిసఞ్ఞా వా హోతు, సఞ్ఞా ఏవ వా, సబ్బాయపి ఖన్ధభావతో ఆమన్తాతి వుత్తం. **సఙ్ఖారా ఖన్ధో**తి పదేపి ఏసేవ నయో. ఖన్ధవినిముత్తకో హి సఙ్ఖారో నామ నత్థి.

౩౮. పటిలోమే **న రూపం న ఖన్ధోతి** యం ధమ్మజాతం రూపం న హోతి, తం ఖన్ధోపి న హోతీతి పుచ్ఛతి. విస్సజ్జనే పనస్స **రూపం ఠపేత్వా అవసేసా ఖన్ధా న రూపం, ఖన్ధాతి** రూపతో అఞ్ఞే వేదనాదయో ఖన్ధా రూపమేవ న హోన్తి, ఖన్ధా పన హోన్తీతి అత్థో. **రూపఞ్చ ఖన్ధే చ ఠపేత్వా అవసేసాతి** పఞ్చక్ఖన్ధవినిముత్తం నిబ్బానఞ్చేవ పఞ్ఞత్తి చ. ఇతో పరేసుపి 'అవసేసా'తి పదేసు ఏసేవ నయోతి.

సుద్ధఖన్ధవారో నిట్ఠితో.

౪౦-౪౪. సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారే **రూపం ఖన్ధోతిఆదీనం** హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బోతి.

సుద్ధఖన్ధమూలచక్కవారో నిట్ఠితో.

పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౫౦-౨౦౫. ఇదాని **యస్స రూపక్ఖన్ధోతిఆదినా** నయేన పవత్తివారో ఆరద్ధో. కస్మా పనేత్థ ఉద్దేసవారో న వుత్తోతి? హేట్ఠా దస్సితనయత్తా. పణ్ణత్తివారస్మిఞ్హి ఉద్దేసవారే నయో దస్సితో. తేన పన నయేన సక్కా నో ఇధ అవుత్తోపి జానితున్తి తం అవత్వా నిద్దేసవారోవ ఆరద్ధో. ఇమస్మిం పన పవత్తివారసఙ్ఖాతే మహావారే ఉప్పాదవారో, నిరోధవారో, ఉప్పాదనిరోధవారోతి తయో అన్తరవారా హోన్తి. తేసు పఠమో ధమ్మానం ఉప్పాదలక్ఖణస్స దీపితత్తా **ఉప్పాదవారో**తి వుచ్చతి. దుతియో తేసఞ్ఞేవ నిరోధలక్ఖణస్స దీపితత్తా **నిరోధవారో**తి వుచ్చతి. తతియో ఉభిన్నమ్పి లక్ఖణానం దీపితత్తా **ఉప్పాదనిరోధవారో**తి వుచ్చతి. ఉప్పాదవారేన చేత్థ ధమ్మానం ఉప్పజ్జనాకారోవ దీపితో. నిరోధవారేన 'ఉప్పన్నం నామ నిచ్చం నత్థీ'తి తేసఞ్ఞేవ అనిచ్చతా దీపితా. ఉప్పాదనిరోధవారేన తదుభయం.

తత్థ ఉప్పాదవారే తావ తిణ్ణం అద్ధానం వసేన ఛ కాలభేదా హోన్తి – పచ్చుప్పన్నో, అతీతో, అనాగతో, పచ్చుప్పన్నేనాతీతో, పచ్చుప్పన్నేనానాగతో, అతీతేనానాగతోతి. తేసు **'యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ'**తి పచ్చుప్పన్నాభిధానవసేన పచ్చుప్పన్నో వేదితబ్బో. సో పచ్చుప్పన్నానం ధమ్మానం పచ్చక్ఖతో గహేతబ్బత్తా అతివియ సువిఞ్ఞేయ్యోతి పఠమం వుత్తో. **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి** అతీతాభిధానవసేన అతీతో వేదితబ్బో. సో పచ్చక్ఖతో అనుభూతపుబ్బానం అతీతధమ్మానం అనుమానేన అనాగతేహి సువిఞ్ఞేయ్యతరత్తా దుతియం వుత్తో. **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి** అనాగతాభిధానవసేన అనాగతో వేదితబ్బో. సో పచ్చక్ఖతో చ అనుభూతపుబ్బవసేన చ గహితధమ్మానుమానేన 'అనాగతేపి ఏవరూపా ధమ్మా ఉప్పజ్జిస్సన్తీ'తి గహేతబ్బతో తతియం వుత్తో.

యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థాతి పచ్చుప్పన్నేన సద్ధిం అతీతాభిధానవసేన పచ్చుప్పన్నేనాతీతో వేదితబ్బో. సో మిస్సకేసు తీసు సువిఞ్ఞేయ్యతరత్తా చతుత్థం వుత్తో. **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి** పచ్చుప్పన్నేన సద్ధిం అనాగతాభిధానవసేన పచ్చుప్పన్నేనానాగతో వేదితబ్బో. సో పచ్చక్ఖతో గహేతబ్బానం ధమ్మానం అత్థితాయ అత్థతో సువిఞ్ఞేయ్యతరోతి పఞ్చమం వుత్తో. **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స**

వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిస్సతీతి అతీతేన సద్ధిం అనాగతాభిధానవసేన అతీతేనానాగతో వేదితబ్బో. సో పురిమేహి దువిఞ్ఞేయ్యోతి ఛట్ఠం వుత్తో.

ఏవమేతేసు ఛసు కాలభేదేసు య్వాయం పఠమో పచ్చుప్పన్నో, తత్థ పుగ్గలతో, ఓకాసతో, పుగ్గలోకాసతోతి తయో వారా హోన్తి. తేసు **యస్సా**తి పుగ్గలవసేన ఖన్ధానం ఉప్పత్తిదీపనో **పుగ్గలవారో**. **యత్థా**తి ఓకాసవసేన ఖన్ధానం ఉప్పత్తిదీపనో **ఓకాసవారో**. **యస్స యత్థా**తి పుగ్గలోకాసవసేన ఖన్ధానం ఉప్పత్తిదీపనో **పుగ్గలోకాసవారో**. ఇమే పన తయోపి వారా పఠమం అనులోమనయేన నిద్దిసిత్వా పచ్ఛా పటిలోమనయేన నిద్దిట్ఠా. తేసు 'ఉప్పజ్జతి' 'ఉప్పజ్జిత్థ,' 'ఉప్పజ్జిస్సతీ'తి వచనతో ఉప్పత్తిదీపనో అనులోమనయో. 'నుప్పజ్జతి', 'నుప్పజ్జిత్థ,' 'నుప్పజ్జిస్సతీ'తి వచనతో అనుప్పత్తిదీపనో పటిలోమనయో.

తత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే తావ పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే "యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స సఞ్ఞాక్ఖన్ధో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఉప్పజ్జతి. యస్స వా పన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ"తి ఏవం రూపక్ఖన్ధమూలకాని చత్తారి యమకాని; "యస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స సఞ్ఞాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ"తిఆదినా నయేన వేదనాక్ఖన్ధమూలకాని తీణి; సఞ్ఞాక్ఖన్ధమూలకాని ద్వే; సఙ్ఖారక్ఖన్ధమూలకం ఏకన్తి అగ్గహితగ్గహణేన దస యమకాని హోన్తి.

తత్థ రూపక్ఖన్ధమూలకేసు చతూసు ఆదితో ఏకమేవ విస్సజ్జితం. సేసాని తేన సదిసవిస్సజ్జనానీతి తన్తియా లహుభావత్థం సఙ్ఖిత్తాని. వేదనాక్ఖన్ధాదిమూలకేసుపి 'ఆమన్తా'తి ఏకసదిసమేవ విస్సజ్జనం. తస్మా తానిపి తన్తియా లహుభావత్థం సఙ్ఖిత్తానేవాతి ఏవమేతాని పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారే అనులోమనయే ఏకయమకవిస్సజ్జనేనేవ దస యమకాని విస్సజ్జితాని నామ హోన్తీతి వేదితబ్బాని. యథా చ పుగ్గలవారే దస, ఏవం ఓకాసవారే దస, పుగ్గలోకాసవారే దసాతి పచ్చుప్పన్నకాలే తీసు వారేసు అనులోమనయే తింస యమకాని హోన్తి. యథా చ అనులోమనయే, ఏవం పటిలోమనయేపీతి సబ్బానిపి పచ్చుప్పన్నకాలే సట్ఠి యమకాని హోన్తి. తేసు వీసపుచ్ఛాసతం, చత్తారీసాని చ ద్వే అత్థసతాని హోన్తీతి వేదితబ్బాని. ఏవం సేసేసుపి పఞ్చసు కాలభేదేసు పుగ్గలాదిభేదతో అనులోమపటిలోమనయవసేన ఛ ఛ వారా. ఏకేకస్మిం వారే దస దస కత్వా సట్ఠి సట్ఠి యమకానీతి తీణి యమకసతాని. తాని పురిమేహి సద్ధిం సట్ఠాధికాని తీణి యమకసతాని, వీసాధికాని సత్తపుచ్ఛాసతాని, చత్తారీసాని చ చుద్దస అత్థసతాని హోన్తి. ఇదం తావ ఉప్పాదవారే పాళివవత్థానం. యథా చ ఉప్పాదవారే, తథా నిరోధవారేపి, ఉప్పాదనిరోధవారేపీతి సబ్బస్మిమ్పి పవత్తిమహావారే అసీతి యమకసహస్సం, సట్ఠిసతాధికాని ద్వే పుచ్ఛాసహస్సాని, వీసం తిసతాధికాని చ చత్తారి అత్థసహస్సాని వేదితబ్బాని.

పాళి పన ఉప్పాదవారే నిరోధవారే చ తీసు అసమ్మిస్సకకాలభేదేసు తస్మిం తస్మిం వారే ఏకేకమేవ యమకం విస్సజ్జేత్వా సఙ్ఖిత్తా. తీసు మిస్సకకాలభేదేసు 'యస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స సఞ్ఞాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థా'తిఆదినా నయేన వేదనాక్ఖన్ధాదిమూలకేసుపి ఏకం యమకం విస్సజ్జితం. ఉప్పాదనిరోధవారే పన ఛసుపి కాలభేదేసు తం విస్సజ్జితమేవ. సేసాని తేన సమానవిస్సజ్జనత్తా సఙ్ఖిత్తానీతి. ఇదం సకలేపి పవత్తిమహావారే పాళివవత్థానం.

అత్థవినిచ్ఛయత్థం పనస్స ఇదం లక్ఖణం వేదితబ్బం – ఇమస్మిఞ్హి పవత్తిమహావారే చతున్నం పఞ్హానం పఞ్చ విస్సజ్జనాని సత్తవీసతియా ఠానేసు పక్ఖిపిత్వా అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్థ పురేపఞ్హో, పచ్ఛాపఞ్హో, పరిపుణ్ణపఞ్హో, మోఘపఞ్హోతి ఇమే చత్తారో పఞ్హా నామ. ఏకేకస్మిఞ్హి యమకే ద్వే ద్వే పుచ్ఛా. ఏకేకపుచ్ఛాయపి ద్వే ద్వే పదాని. తత్థ

యాయ పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనే ఏకేనేవ పదేన గహితక్ఖన్ధస్స ఉప్పాదో వా నిరోధో వా లబ్భతి , అయం **పురేపఞ్హో** నామ. యాయ పన పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనే ద్వీహిపి పదేహి గహితక్ఖన్ధానం ఉప్పాదో వా నిరోధో వా లబ్భతి, అయం **పచ్ఛాపఞ్హో** నామ. యాయ పన పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనే ఏకేనపి పదేన గహితక్ఖన్ధస్స ద్వీహిపి పదేహి గహితక్ఖన్ధానం ఉప్పాదో వా, నిరోధో వా లబ్భతి, అయం **పరిపుణ్ణపఞ్హో** నామ. యాయ పన పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనే పటిక్ఖేపో వా, పటిసేధో వా లబ్భతి, అయం **మోఘపఞ్హో** నామ. యస్మా పనేస అదస్సియమానో న సక్కా జానితుం, తస్మా నం దస్సయిస్సామ.

'యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీ'తి పుచ్ఛాయ తావ ఉప్పజ్జతీతి ఇమస్మిం విస్సజ్జనే ఏకేనేవ పదేన గహితస్స వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉప్పాదో లబ్భతి, ఇతి అయఞ్చేవ అఞ్ఞో చ ఏవరూపో పఞ్హో పురేపఞ్హోతి వేదితబ్బో. 'యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థా'తి పుచ్ఛాయ పన 'ఆమన్తా'తి ఇమస్మిం విస్సజ్జనే ద్వీహి పదేహి గహితానం రూపవేదనాక్ఖన్ధానం యస్స కస్సచి సత్తస్స అతీతే ఉప్పాదో లబ్భతి. ఇతి అయఞ్చేవ అఞ్ఞో చ ఏవరూపో పఞ్హో పచ్ఛాపఞ్హోతి వేదితబ్బో.

'యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ'తి ఇమాయ పన పఠమపుచ్ఛాయ 'అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తాన'న్తిఆదికే ఇమస్మిం విస్సజ్జనే 'అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ'తి ఇమస్మిం కోట్ఠాసే ఏకేనేవ పదేన గహితస్స రూపక్ఖన్ధస్సపి ఉప్పాదో లబ్భతి. 'పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానం తేసం రూపక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి వేదనాక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతీ'తి ఇమస్మిం కోట్ఠాసే ద్వీహిపి పదేహి సఙ్గహితానం రూపవేదనాక్ఖన్ధానమ్పి ఉప్పాదో లబ్భతి. ఇతి అయఞ్చేవ అఞ్ఞో చ ఏవరూపో పఞ్హో పరిపుణ్ణపఞ్హోతి వేదితబ్బో. పురేపచ్ఛాపఞ్హోతిపి ఏతస్సేవ నామం. ఏతస్స హి విస్సజ్జనే పురిమకోట్ఠాసే ఏకేన పదేన సఙ్గహితస్స రూపక్ఖన్ధస్సేవ ఉప్పాదో దస్సితో. దుతియకోట్ఠాసే ద్వీహి పదేహి సఙ్గహితానం రూపవేదనాక్ఖన్ధానం. ఇమినాయేవ చ లక్ఖణేన యత్థ ఏకేన పదేన సఙ్గహితస్స ఖన్ధస్స ఉప్పాదో వా నిరోధో వా లబ్భతి, సో పురేపఞ్హోతి వుత్తో. యత్థ ద్వీహిపి పదేహి సఙ్గహితానం ఖన్ధానం ఉప్పాదో వా నిరోధో వా లబ్భతి, సో పచ్ఛాపఞ్హోతి వుత్తో.

'యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా'తి ఇమాయ పన పుచ్ఛాయ 'నత్థీ'తి ఇమస్మిం విస్సజ్జనే పటిక్ఖేపో లబ్భతి. 'యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతీ'తి పుచ్ఛాయ 'నో'తి ఇమస్మిం విస్సజ్జనే పటిసేధో లబ్భతి. తస్మా అయఞ్చేవ దువిధో అఞ్ఞో చ ఏవరూపో పఞ్హో మోఘపఞ్హోతి వేదితబ్బో. తుచ్ఛపఞ్హోతిపి వుచ్చతి. ఏవం తావ చత్తారో పఞ్హా వేదితబ్బా.

పాళిగతియా విస్సజ్జనం, పటివచనవిస్సజ్జనం, సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం, పటిక్ఖేపేన విస్సజ్జనం, పటిసేధేన విస్సజ్జనన్తి ఇమాని పన పఞ్చ విస్సజ్జనాని నామ . తత్థ యం విస్సజ్జనం పాళిపదమేవ హుత్వా అత్థం విస్సజ్జేతి, ఇదం **పాళిగతియా విస్సజ్జనం** నామ. తం పురేపఞ్హే లబ్భతి. 'యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతి తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీ'తి హి పఞ్హే 'ఉప్పజ్జతీ'తి ఇదం విస్సజ్జనం పాళిపదమేవ హుత్వా అత్థం విస్సజ్జయమానం గతం, తస్మా ఏవరూపేసు ఠానేసు పాళిగతియా విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. యం పన విస్సజ్జనం పటివచనభావేన అత్థం విస్సజ్జేతి, ఇదం **పటివచనవిస్సజ్జనం** నామ. తం పచ్ఛాపఞ్హే లబ్భతి. 'యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థా'తి హి పఞ్హే 'ఆమన్తా'తి ఇదం విస్సజ్జనం పటివచనవసేనేవ అత్థం విస్సజ్జయమానం గతం, తస్మా ఏవరూపేసు ఠానేసు పటివచనవిస్సజ్జనం వేదితబ్బం. యం విస్సజ్జనం సరూపేన దస్సేత్వా అత్థం విస్సజ్జేతి; ఇదం **సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం** నామ. తం పరిపుణ్ణపఞ్హే లబ్భతి.

‘యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి; తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ’తి హి పఞ్హే ‘అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తాన’న్తి ఇదం విస్సజ్జనం ‘ఇమేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, నో చ వేదనాక్ఖన్ధో, ఇమేసం రూపక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి, వేదనాక్ఖన్ధో చా’తి సరూపదస్సనేనేవ అత్థం విస్సజ్జయమానం గతం. తస్మా ఏవరూపేసు ఠానేసు సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. యం పన విస్సజ్జనం తథారూపస్స అత్థస్సాభావతో అత్థపటిక్ఖేపేన పఞ్హం విస్సజ్జేతి, ఇదం **పటిక్ఖేపేన విస్సజ్జనం** నామ. యం తథారూపస్స అత్థస్స ఏకక్ఖణే అలాభతో అత్థపటిసేధనేన పఞ్హం విస్సజ్జేతి, ఇదం **పటిసేధేన విస్సజ్జనం** నామ. తం మోఘపఞ్హే లబ్భతి. ‘యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా’తి హి పఞ్హే ‘నత్థీ’తి ఇదం విస్సజ్జనం; ఏవరూపో నామ సత్తో నత్థీతి అత్థపటిక్ఖేపేన పఞ్హం విస్సజ్జయమానం గతం; తస్మా ఏవరూపేసు ఠానేసు పటిక్ఖేపేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. ‘యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతీ’తి పఞ్హే పన ‘నో’తి ఇదం విస్సజ్జనం ఏకస్మిం పటిసన్ధిక్ఖణే ఉప్పాదేన సద్ధిం నిరోధో నామ న లబ్భతీతి అత్థపటిసేధనేన పఞ్హం విస్సజ్జయమానం గతం, తస్మా ఏవరూపేసు ఠానేసు పటిసేధేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం.

ఇదాని ఇమే చత్తారో పఞ్హా, ఇమాని చ పఞ్చ విస్సజ్జనాని, యేసు సత్తవీసతియా ఠానేసు పక్ఖిపితబ్బాని, తాని ఏవం వేదితబ్బాని – అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం ఠానం, అసఞ్ఞసత్తే తత్థాతి ఏకం, అసఞ్ఞసత్తానన్తి ఏకం; అసఞ్ఞసత్తా చవన్తానన్తి ఏకం; అరూపం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం, అరూపే తత్థాతి ఏకం, అరూపానన్తి ఏకం, అరూపా చవన్తానన్తి ఏకం , అరూపే పచ్ఛిమభవికానన్తి ఏకం, అరూపే పరినిబ్బన్తానన్తి ఏకం; యే చ అరూపం ఉపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తీతి ఏకం; పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం, పఞ్చవోకారే తత్థాతి ఏకం, పఞ్చవోకారానన్తి ఏకం పఞ్చవోకారా చవన్తానన్తి ఏకం, పఞ్చవోకారే పచ్ఛిమభవికానన్తి ఏకం, పఞ్చవోకారే పరినిబ్బన్తానన్తి ఏకం; సుద్ధావాసం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం, సుద్ధావాసే తత్థాతి ఏకం, సుద్ధావాసానన్తి ఏకం, సుద్ధావాసే పరినిబ్బన్తానన్తి ఏకం; సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం, సబ్బేసం చవన్తానన్తి ఏకం; సబ్బసాధారణవసేన పచ్ఛిమభవికానన్తి ఏకం, పరినిబ్బన్తానన్తి ఏకం, చతువోకారం పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఏకం, చవన్తానన్తి ఏకం. ఏవం ఇమేసం చతున్నం పఞ్హానం ఇమాని పఞ్చ విస్సజ్జనాని ఇమేసు సత్తవీసతియా ఠానేసు పక్ఖిపిత్వా ఇమస్మిం పవత్తిమహావారే అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. ఏవం విదిత్వా హి పఞ్హం విస్సజ్జన్తేన సువిస్సజ్జితో హోతి, అత్థఞ్చ వినిచ్ఛయన్తేన సువినిచ్ఛితో హోతి.

తత్థాయం నయో – **యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ**తి యస్స పుగ్గలస్స ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గితాయ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి. **తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ**తి వేదనాక్ఖన్ధోపి తస్స తస్మిఞ్ఞేవ ఖణే ఉప్పజ్జతీతి పుచ్ఛతి. **అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తాన**న్తి అచిత్తకపటిసన్ధివసేన అసఞ్ఞసత్తభవం ఉపపజ్జన్తానం. **తేసం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ**తి తేసం ఏకన్తేన రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతియేవ. పవత్తే ఉప్పన్నానం రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతిపి నిరుజ్ఝతిపి, తస్మా ‘అసఞ్ఞసత్తాన’న్తి అవత్వా’అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తాన’న్తి వుత్తం. **నో చ తేసం వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ**తి అచిత్తకత్తా పన తేసం వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతేవ. ఇదం సత్తవీసతియా ఠానేసు పఠమే ఠానే పరిపుణ్ణపఞ్హస్స పురిమకోట్ఠాసే సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం. **పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తాన**న్తి రూపారూపమిస్సకపటిసన్ధివసేన పఞ్చవోకారభవం ఉపపజ్జన్తానం. **తేసం రూపక్ఖన్ధో చ ఉప్పజ్జతి, వేదనాక్ఖన్ధో చా**తి తేసం ఏకన్తేన రూపవేదనాక్ఖన్ధసఙ్ఖాతా ద్వేపి ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తియేవ. పవత్తే పన తత్థ ఉప్పన్నానం తే ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తిపి నిరుజ్ఝన్తిపి, తస్మా ‘పఞ్చవోకారాన’న్తి అవత్వా ‘పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తాన’న్తి వుత్తం. ఇదం పఞ్చవోకారం ఉపపజ్జన్తానన్తి ఠానే పరిపుణ్ణపఞ్హస్స పచ్ఛిమకోట్ఠాసే సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బాని విస్సజ్జనాని వేదితబ్బాని.

ఇదం పనేత్థ ఉప్పాదనిరోధేసు నియమలక్ఖణం – సకలేపి హి ఇమస్మిం ఖన్ధయమకే తత్థ తత్థ ఉప్పన్నానం పవత్తే యావ మరణా ఖన్ధానం అపరియన్తేసు ఉప్పాదనిరోధేసు విజ్జమానేసుపి లహుపరివత్తానం ధమ్మానం వినిబ్భోగం కత్వా ఉప్పాదనిరోధే దస్సేతుం న సుకరన్తి పవత్తియం ఉప్పాదనిరోధే అనామసిత్వా అభినవం విపాకవట్టం నిప్ఫాదయమానేన నానాకమ్మేన నిబ్బత్తానం పటిసన్ధిఖన్ధానం ఉప్పాదం దస్సేతుం సుఖన్తి పటిసన్ధికాలే ఉప్పాదవసేనేవ ఉప్పాదవారో కథితో. ఉప్పన్నస్స పన విపాకవట్టస్స పరియోసానేన నిరోధం దస్సేతుం సుఖన్తి మరణకాలే నిరోధవసేన నిరోధవారో కథితో.

కిం పనేత్థ పవత్తియం ఉప్పాదనిరోధానం అనామట్ఠభావే పమాణన్తి? పాళియేవ. పాళియఞ్హి విసేసేన ఉప్పాదవారస్స అనాగతకాలవారే 'పచ్ఛిమభవికానం తేసం రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిస్సతి, వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిస్సతీ'తి అయం పాళి అతిపమాణమేవ. పచ్ఛిమభవికానఞ్హి పవత్తే రూపారూపధమ్మానం ఉప్పజ్జితుం యుత్తభావే సతిపి 'రూపక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిస్సతి, వేదనాక్ఖన్ధో చ నుప్పజ్జిస్సతీ'తి సన్నిట్ఠానం కత్వా వుత్తభావేన పవత్తే ఉప్పాదో న గహితోతి వేదితబ్బో. 'సుద్ధావాసే పరినిబ్బన్తానం తేసం తత్థ సఞ్ఞాక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝిత్థ, నో చ తేసం తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝతీ'తి అయం పన పాళి పవత్తే నిరోధస్స అనామట్ఠభావే అతివియ పమాణం. సుద్ధావాసే పరినిబ్బన్తానఞ్హి చుతిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే ఠితానం పటిసన్ధితో పట్ఠాయ పవత్తే ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధసఞ్ఞాక్ఖన్ధానం గణనపథో నత్థి. 'ఏవం సన్తేపి తేసం తత్థ సఞ్ఞాక్ఖన్ధో న నిరుజ్ఝిత్థా'తి సన్నిట్ఠానం కత్వా వుత్తభావేన పవత్తే నిరోధో న గహితోతి వేదితబ్బో.

ఏవమేత్థ ఉప్పాదనిరోధేసు నియమలక్ఖణం విదిత్వా పటిసన్ధిఉప్పాదమేవ చుతినిరోధమేవ చ గహేత్వా తేసు తేసు ఠానేసు ఆగతానం విస్సజ్జనానం అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. సో పన సక్కా ఆదివిస్సజ్జనే వుత్తనయేన సబ్బత్థ విదితున్తి విస్సజ్జనపటిపాటియా న విత్థారితో. ఇమినా పన ఏవం దిన్నేనపి నయేన యో ఏతేసం అత్థవినిచ్ఛయం జానితుం న సక్కోతి, తేన ఆచరియే పయిరుపాసిత్వా సాధుకం సుత్వాపి జానితబ్బో.

ఉప్పాదస్స నిరోధస్స, ఉప్పన్నఞ్చాపి ఏకతో;
నయస్స అనులోమస్స, పటిలోమనయస్స చ.

వసేన యాని ఖన్ధేసు, యమకాని చ పఞ్చసు;
పుగ్గలం అథ ఓకాసం, పుగ్గలోకాసమేవ చ.

ఆమసిత్వా పవత్తేసు, ఠానేసు కథయీ జినో;
తేసం పాళివవత్థానం, దస్సితం అనుపుబ్బతో.

వినిచ్ఛయత్థం అత్థస్స, పఞ్హావిస్సజ్జనాని చ;
విస్సజ్జనానం ఠానాని, యాని తాని చ సబ్బసో.

దస్సేత్వా ఏకపఞ్హస్మిం, యోజనాపి పకాసితా;
విత్థారేన గతే ఏత్థ, పఞ్హావిస్సజ్జనక్కమే.

అత్థం వణ్ణయతా కాతుం, కిం ను సక్కా ఇతో పరం;

నయేన ఇమినా తస్మా, అత్థం జానన్తు పణ్డితాతి.

పవత్తిమహావారవణ్ణనా.

౩. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౨౦౬-౨౦౮. తదనన్తరే పరిఞ్ఞావారేపి ఛళేవ కాలభేదా. అనులోమపటిలోమతో ద్వేయేవ నయా. పుగ్గలవారో, ఓకాసవారో, పుగ్గలోకాసవారోతి ఇమేసు పన తీసు పుగ్గలవారోవ లబ్భతి, న ఇతరే ద్వే. కిం కారణా? సదిసవిస్సజ్జనతాయ. యో హి కోచి పుగ్గలో యత్థ కత్థచి ఠానే రూపక్ఖన్ధం చే పరిజానాతి, వేదనాక్ఖన్ధమ్పి పరిజానాతియేవ. వేదనాక్ఖన్ధం చే పరిజానాతి, రూపక్ఖన్ధమ్పి పరిజానాతియేవ. రూపక్ఖన్ధం చే న పరిజానాతి, వేదనాక్ఖన్ధమ్పి న పరిజానాతియేవ. వేదనాక్ఖన్ధం చే న పరిజానాతి, రూపక్ఖన్ధమ్పి న పరిజానాతియేవ. తస్మా తేసుపి 'యత్థ రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానాతీ'తి ఆదివసేన పుచ్ఛం కత్వా 'ఆమన్తా'త్వేవ విస్సజ్జనం కాతబ్బం . సియాతి సదిసవిస్సజ్జనతాయ తే ఇధ న లబ్భన్తీతి వేదితబ్బా.

అథ వా పరిఞ్ఞాకిచ్చం నామ పుగ్గలస్సేవ హోతి, నో ఓకాసస్స, పుగ్గలోవ పరిజానితుం సమత్థో, నో ఓకాసోతి పుగ్గలవారోవేత్థ గహితో, న ఓకాసవారో. తస్స పన అగ్గహితత్తా తదనన్తరో పుగ్గలోకాసవారో లబ్భమానోపి న గహితో. యో పనేస పుగ్గలవారో గహితో, తత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే రూపక్ఖన్ధమూలకాని చత్తారి, వేదనాక్ఖన్ధమూలకాని తీణి, సఞ్ఞాక్ఖన్ధమూలకాని ద్వే, సఙ్ఖారక్ఖన్ధమూలకం ఏకన్తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అనులోమనయే అగ్గహితగ్గహణేన దస యమకాని. పటిలోమనయే దసాతి వీసతి. తథా సేసేసుపీతి ఏకేకస్మిం కాలే వీసతి వీసతి కత్వా ఛసు కాలేసు వీసం యమకసతం, చత్తారీసాని ద్వే పుచ్ఛాసతాని, అసీత్యాధికాని చత్తారి అత్థసతాని చ హోన్తీతి ఇదమేత్థ పాళివవత్థానం.

అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నసఙ్ఖాతా తయో అద్ధా పవత్తివారే వియ చుతిపటిసన్ధివసేన న లబ్భన్తి. పవత్తే చిత్తక్ఖణవసేనేవ లబ్భన్తి. తేనేవేత్థ 'యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానాతీ'తిఆదీసు పుచ్ఛాసు 'ఆమన్తా'తి విస్సజ్జనం కతం. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణస్మిఞ్హి నిబ్బానారమ్మణేన చిత్తేన పఞ్చసు ఖన్ధేసు పరిఞ్ఞాకిచ్చనిబ్బత్తియా యం కిఞ్చి ఏకం ఖన్ధం పరిజానన్తో ఇతరమ్పి పరిజానాతీతి వుచ్చతి. ఏవమేత్థ 'పరిజానాతీ'తి పఞ్హేసు అనులోమనయే పరిఞ్ఞాకిచ్చస్స మత్థకప్పత్తం అగ్గమగ్గసమఙ్గిం సన్ధాయ 'ఆమన్తా'తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. పటిలోమనయే పన 'న పరిజానాతీ'తి పఞ్హేసు పుథుజ్జనాదయో సన్ధాయ 'ఆమన్తా'తి వుత్తం. 'పరిజానిత్థా'తి ఇమస్మిం పన అతీతకాలవారే మగ్గానన్తరఅగ్గఫలే ఠితోపి పరిఞ్ఞాకిచ్చస్స నిట్ఠితత్తా పరిజానిత్థయేవ నామ.

౨౦౯. యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, సో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానిత్థాతి పఞ్హేన అగ్గమగ్గసమఙ్గిం పుచ్ఛతి. యస్మా పనేస ఖన్ధపఞ్చకం పరిజానాతియేవ నామ, న తావ నిట్ఠితపరిఞ్ఞాకిచ్చో; తస్మా 'నో'తి పటిసేధో కతో. దుతియపఞ్హే పన **పరిజానిత్థా**తి అరహన్తం పుచ్ఛతి. యస్మా పనేసో నిట్ఠితపరిఞ్ఞాకిచ్చో. నత్థి తస్స పరిఞ్ఞేయ్యం నామ; తస్మా 'నో'తి పటిసేధో కతో. పటిలోమనయవిస్సజ్జనే పనేత్థ **అరహా రూపక్ఖన్ధం న పరిజానాతీ**తి అరహతో పరిఞ్ఞాయ అభావేన వుత్తం. **అగ్గమగ్గసమఙ్గీ వేదనాక్ఖన్ధం న పరిజానిత్థా**తి అరహత్తమగ్గట్ఠస్స అనిట్ఠితపరిఞ్ఞాకిచ్చతాయ వుత్తం. న కేవలఞ్చ వేదనాక్ఖన్ధమేవ, ఏకధమ్మమ్పి సో న పరిజానిత్థేవ. ఇదం పన పుచ్ఛావసేన వుత్తం. **నో చ రూపక్ఖన్ధ**న్తి ఇదమ్పి పుచ్ఛావసేనేవ వుత్తం. అఞ్ఞమ్పి పన సో ఖన్ధం పరిజానాతి.

౨౧౦-౨౧౧. యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతి, నో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానిస్సతీతి ఏత్థ యస్మా మగ్గట్ఠపుగ్గలో ఏకచిత్తక్ఖణికో, తస్మా నో పరిజానిస్సతీతి సఙ్ఖం న గచ్ఛతి. తేన వుత్తం 'నో'తి. **తే రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానిత్థాతి** పుచ్ఛాసభాగేన వుత్తం, న పరిజానింసూతి పనేత్థ అత్థో. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా.

ఖన్ధయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆయతనయమకం

౧. పణ్ణత్తిఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౯. ఇదాని మూలయమకే దేసితేయేవ కుసలాదిధమ్మే ఆయతనవసేనాపి సఙ్గణ్హిత్వా ఖన్ధయమకానన్తరం దేసితస్స ఆయతనయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థ ఖన్ధయమకే వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం. యథేవ హి తత్థ పణ్ణత్తివారో, పవత్తివారో, పరిఞ్ఞావారోతి తయో మహావారా హోన్తి, తథా ఇధాపి. వచనత్థోపి నేసం తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఇధాపి చ పణ్ణత్తివారో ఉద్దేసనిద్దేసవసేన ద్విధా వవత్థితో. ఇతరే నిద్దేసవసేనేవ. 'తత్థ ద్వాదసాయతనానీ'తి పదం ఆదిం కత్వా యావ **నాయతనా న మనోతి**, తావ పణ్ణత్తివారస్స ఉద్దేసవారో వేదితబ్బో. తత్థ **ద్వాదసాయతనానీ**తి అయం యమకవసేన పుచ్ఛితబ్బానం ఆయతనానం ఉద్దేసో. **చక్ఖాయతనం...పే.... ధమ్మాయతన**న్తి తేసఞ్ఞేవ పభేదతో నామవవత్థానం. యమకవసేన పుచ్ఛాసుఖత్థఞ్చేత్థ పఠమం పటిపాటియా అజ్ఝత్తరూపాయతనాని వుత్తాని. పచ్ఛా బాహిరరూపాయతనాని. పరియోసానే మనాయతనధమ్మాయతనాని.

యథా పన హేట్ఠా ఖన్ధవసేన, ఏవమిధ ఇమేసం ఆయతనానం వసేన పదసోధనవారో, పదసోధనమూలచక్కవారో, సుద్ధాయతనవారో, సుద్ధాయతనమూలచక్కవారోతి, చత్తారోవ నయవారా హోన్తి. ఏకేకో చేత్థ అనులోమపటిలోమవసేన దువిధోయేవ. తేసమత్థో తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. యథా పన ఖన్ధయమకే పదసోధనవారస్స అనులోమవారే 'రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప'న్తిఆదీని పఞ్చ యమకాని, తథా ఇధ 'చక్ఖు, చక్ఖాయతనం; చక్ఖాయతనం; చక్ఖూ'తిఆదీని ద్వాదస. పటిలోమవారేపి 'న చక్ఖు, న చక్ఖాయతనం; న చక్ఖాయతనం, న చక్ఖూ'తిఆదీని ద్వాదస , పదసోధనమూలచక్కవారస్స పనేత్థ అనులోమవారే ఏకేకాయతనమూలకాని ఏకాదస ఏకాదస కత్వా ద్వత్తింససతం యమకాని. పటిలోమవారేపి ద్వత్తింససతమేవ. సుద్ధాయతనవారస్సాపి అనులోమవారే ద్వాదస, పటిలోమవారే ద్వాదస, సుద్ధాయతనమూలచక్కవారస్సాపి అనులోమవారే ఏకేకాయతనమూలకాని ఏకాదస ఏకాదస కత్వా ద్వత్తింససతం యమకాని. పటిలోమవారేపి ద్వత్తింససతమేవాతి ఏవమిధ ఛసత్తతాధికేహి పఞ్చహి యమకసతేహి, ద్విపఞ్ఞాసాధికేహి ఏకాదసహి పుచ్ఛాసతేహి, చతురాధికేహి తేవీసాయ అత్థసతేహి చ పటిమణ్డితో పణ్ణత్తివారస్స ఉద్దేసవారో వేదితబ్బో.

పణ్ణత్తిఉద్దేసవారవణ్ణనా.

౧. పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా

౧౦-౧౭. నిద్దేసవారే పన హేట్ఠా ఖన్ధయమకస్స పణ్ణత్తివారనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. అఞ్ఞత్ర విసేసా. తత్రాయం విసేసో – **దిబ్బచక్ఖూ**తి దుతియవిఞ్ఞాణం. **పఞ్ఞాచక్ఖూ**తి తతియవిఞ్ఞాణం. **దిబ్బసోత**న్తి దుతియఅభిఞ్ఞాఞాణం. **తణ్హాసోత**న్తి తణ్హావ. **అవసేసో కాయో**తి నామకాయో, రూపకాయో, హత్థికాయో, అస్సకాయోతి ఏవమాది. **అవసేసం రూప**న్తి రూపాయతనతో సేసం భూతుపాదాయరూపఞ్చేవ పియరూపసాతరూపఞ్చ. **సీలగన్ధో**తిఆదీని వాయనట్ఠేన సీలాదీనంయేవ నామాని. **అత్థరసో**తిఆదీనిపి సాధుమధురట్ఠేన అత్థాదీనఞ్ఞేవ నామాని. **అవసేసో ధమ్మో**తి పరియత్తిధమ్మాదిఅనేకప్పభేదోతి అయమేత్థ విసేసో.

పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౧౮-౨౧. ఇధాపి చ పవత్తివారస్స ఉప్పాదవారాదీసు తీసు అన్తరవారేసు ఏకేకస్మిం ఛళేవ కాలభేదా. తేసం ఏకేకస్మిం కాలే పుగ్గలవారాదయో తయో వారా. తే సబ్బేపి అనులోమపటిలోమనయవసేన దువిధావ హోన్తి. తత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే యథా ఖన్ధయమకే రూపక్ఖన్ధమూలకాని చత్తారి, వేదనాక్ఖన్ధమూలకాని తీణి, సఞ్ఞాక్ఖన్ధమూలకాని ద్వే, సఙ్ఖారక్ఖన్ధమూలకం ఏకన్తి అగ్గహితగ్గహణేన దస యమకాని హోన్తి. ఏవం "యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స సోతాయతనం ఉప్పజ్జతి; యస్స వా పన సోతాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి; యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ఘాణాయతనం, జివ్హాయతనం, కాయాయతనం, రూపాయతనం, సద్దాయతనం, గన్ధాయతనం, రసాయతనం, ఫోట్ఠబ్బాయతనం, మనాయతనం, ధమ్మాయతనం, ఉప్పజ్జతి; యస్స వా పన ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తి ఏవం చక్ఖాయతనమూలకాని ఏకాదస. "యస్స సోతాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ఘానాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదినా నయేన సోతాయతనమూలకాని దస; ఘానాయతనమూలకాని నవ, జివ్హాయతనమూలకాని అట్ఠ; కాయాయతనమూలకాని సత్త; రూపాయతనమూలకాని ఛ; సద్దాయతనమూలకాని పఞ్చ; గన్ధాయతనమూలకాని చత్తారి; రసాయతనమూలకాని తీణి; ఫోట్ఠబ్బాయతనమూలకాని ద్వే; మనాయతనమూలకం ఏకన్తి అగ్గహితగ్గహణేన ఛసట్ఠి యమకాని హోన్తి.

తత్థ చక్ఖాయతనమూలకేసు ఏకాదససు "యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స సోతాయతనం, ఘానాయతనం, రూపాయతనం, మనాయతనం, ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తి ఇమాని పఞ్చేవ విస్సజ్జితాని. తేసు పఠమం విస్సజ్జేతబ్బం తావ విస్సజ్జితం. దుతియం కిఞ్చాపి పఠమేన సదిసవిస్సజ్జనం, చక్ఖుసోతాయతనానం పవత్తిట్ఠానే పన ఘానాయతనస్స న ఏకన్తేన పవత్తితో "కథం ను ఖో ఏతం విస్సజ్జేతబ్బ"న్తి విమతినివారణత్థం విస్సజ్జితం. రూపాయతనమనాయతనధమ్మాయతనేహి సద్ధిం తీణి యమకాని అసదిసవిస్సజ్జనత్తా విస్సజ్జితాని. సేసేసు జివ్హాయతనకాయాయతనేహి తావ సద్ధిం ద్వే యమకాని పురిమేహి ద్వీహి సద్ధిం సదిసవిస్సజ్జనాని. సద్దాయతనస్స పటిసన్ధిక్ఖణే అనుప్పత్తితో తేన సద్ధిం యమకస్స విస్సజ్జనమేవ నత్థి. గన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనేహిపి సద్ధిం తీణి యమకాని పురిమేహి ద్వీహి సదిసవిస్సజ్జనానేవ హోన్తీతి తన్తియా లహుభావత్థం సఙ్ఖిత్తాని. సోతాయతనమూలకేసు యం లబ్భతి , తం పురిమేహి సదిసవిస్సజ్జనమేవాతి ఏకమ్పి పాళిం నారుళ్హం. ఘానాయతనమూలకేసు రూపాయతనేన సద్ధిం ఏకం, మనాయతనధమ్మాయతనేహి సద్ధిం ద్వేతి తీణి యమకాని పాళిం ఆరుళ్హాని. సేసాని ఘానాయతనయమకేన సదిసవిస్సజ్జనత్తా నారుళ్హాని. తథా జివ్హాయతనకాయాయతనమూలకాని. రూపాయతనమూలకేసు మనాయతనధమ్మాయతనేహి సద్ధిం ద్వేయేవ విస్సజ్జితాని. గన్ధరసఫోట్ఠబ్బేహి పన సద్ధిం తీణి రూపాయతనమనాయతనేహి సద్ధిం సదిసవిస్సజ్జనాని. యథేవ హేత్థ "సరూపకానం అచిత్తకాన"న్తిఆది వుత్తం, తథా ఇధాపి "సరూపకానం అగన్ధకానం, అరసకానం అఫోట్ఠబ్బకాన"న్తి యోజనా వేదితబ్బా. గన్ధాదీని చేత్థ ఆయతనభూతానేవ అధిప్పేతాని. తస్మా "సరూపకానం సగన్ధాయతనాన"న్తి ఆయతనవసేనేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

సద్దాయతనమూలకాని అత్థాభావతో పాళిం నారుళ్హానేవ. గన్ధరసఫోట్ఠబ్బమూలకాని చత్తారి తీణి ద్వే చ హేట్ఠిమేహి సదిసవిస్సజ్జనత్తా పాళిం నారుళ్హాని. మనాయతనమూలకం విస్సజ్జితమేవాతి ఏవమేతాని పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స

అనులోమనయే కతిపయయమకవిస్సజ్జనేనేవ ఛసట్ఠియమకాని విస్సజ్జితాని నామ హోన్తీతి వేదితబ్బాని. యథా చ పుగ్గలవారే, ఏవం ఓకాసవారేపి పుగ్గలోకాసవారేపి ఛసట్ఠీతి పచ్చుప్పన్నకాలే తీసు వారేసు అనులోమనయే అట్ఠనవుతిసతం యమకాని హోన్తి. యథా చ అనులోమనయే, ఏవం పటిలోమనయేపీతి సబ్బానిపి పచ్చుప్పన్నకాలే ఛన్నవుతాధికాని తీణి యమకసతాని హోన్తి. తేసు ద్వానవుతాధికాని సత్త పుచ్ఛాసతాని, చతురాసీతాధికాని చ పన్నరస అత్థసతాని హోన్తీతి వేదితబ్బాని. ఏవం సేసేసుపి పఞ్చసు కాలభేదేసూతి సబ్బానిపి ఛసత్తతాధికాని తేవీసతి యమకసతాని. తతో దిగుణా పుచ్ఛా, తతో దిగుణా అత్థాతి ఇదమేత్థ ఉప్పాదవారే పాళివవత్థానం. నిరోధవారఉప్పాదనిరోధవారేసుపి ఏసేవ నయోతి. సబ్బస్మిమ్పి పవత్తివారే అట్ఠవీసాని ఏకసత్తతి యమకసతాని. తతో దిగుణా పుచ్ఛా, తతో దిగుణా అత్థా వేదితబ్బా. పాళి పన మనాయతనం ధమ్మాయతనఞ్చ ఏకసదిసం, నానం నత్థి. ఉపరి పన "వారసఙ్ఖేపో హోతీ"తిఆదీని వత్వా తత్థ తత్థ సఙ్ఖిత్తా. తస్మా యం తత్థ తత్థ సఙ్ఖిత్తం, తం సబ్బం అసమ్ముయ్హన్తేహి సల్లక్ఖేతబ్బం.

అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం నయముఖం. **సచక్ఖుకానం అసోతకాన**న్తి అపాయే జాతిబధిరఓపపాతికం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి సచక్ఖుకో అసోతకో హుత్వా ఉపపజ్జతి. యథాహ – "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి అపరాని దసాయతనాని పాతుభవన్తి. ఓపపాతికానం పేతానం , ఓపపాతికానం అసురానం, ఓపపాతికానం తిరచ్ఛానగతానం, ఓపపాతికానం నేరయికానం; జచ్చబధిరానం ఉపపత్తిక్ఖణే దసాయతనాని పాతుభవన్తి, చక్ఖాయతనం రూపఘానగన్ధజివ్హారసకాయఫోట్ఠబ్బాయతనం మనాయతనం ధమ్మాయతన"న్తి. **సచక్ఖుకానం ససోతకాన**న్తి సుగతిదుగ్గతీసు పరిపుణ్ణాయతనే చ ఓపపాతికే రూపీబ్రహ్మానో చ సన్ధాయ వుత్తం. తే హి సచక్ఖుకా ససోతకా హుత్వా ఉపపజ్జన్తి. యథాహ – "కామధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే కస్సచి ఏకాదసాయతనాని పాతుభవన్తి; కామావచరానం దేవానం, పఠమకప్పికానం మనుస్సానం, ఓపపాతికానం పేతానం, ఓపపాతికానం అసురానం, ఓపపాతికానం తిరచ్ఛానగతానం, ఓపపాతికానం నేరయికానం, పరిపుణ్ణాయతనానం. రూపధాతుయా ఉపపత్తిక్ఖణే పఞ్చాయతనాని పాతుభవన్తి, చక్ఖాయతనం రూపసోతమనాయతనం ధమ్మాయతన"న్తి.

అఘానకానన్తి బ్రహ్మపారిసజ్జాదయో సన్ధాయ వుత్తం. తే హి సచక్ఖుకా అఘానకా హుత్వా ఉపపజ్జన్తి. కామధాతుయం పన అఘానకో ఓపపాతికో నత్థి. యది భవేయ్య "కస్సచి అట్ఠాయతనాని పాతుభవన్తీ"తి వదేయ్య. యో గబ్భసేయ్యకో పన అఘానకో సియా, సో "సచక్ఖుకాన"న్తి వచనతో ఇధ అనధిప్పేతో. **సచక్ఖుకానం సఘానకాన**న్తి జచ్చబధిరమ్పి పరిపుణ్ణాయతనమ్పి ఓపపాతికం సన్ధాయ వుత్తం. **సఘానకానం అచక్ఖుకాన**న్తి జచ్చన్ధమ్పి జచ్చబధిరమ్పి ఓపపాతికం సన్ధాయ వుత్తమేవ. **సఘానకానం సచక్ఖుకాన**న్తి పరిపుణ్ణాయతనమేవ ఓపపాతికం సన్ధాయ వుత్తం.

సరూపకానం అచక్ఖుకానన్తి ఏత్థ జచ్చన్ధజచ్చబధిరఓపపాతికేసు అఞ్ఞతరోపి గబ్భసేయ్యకోపి లబ్భతియేవ. **సచిత్తకానం అచక్ఖుకాన**న్తి ఏత్థ హేట్ఠా వుత్తేహి జచ్చన్ధాదీహి తీహి సద్ధిం అరూపినోపి లబ్భన్తి. **అచక్ఖుకాన**న్తి ఏత్థ పురిమపదే వుత్తేహి చతూహి సద్ధిం అసఞ్ఞసత్తాపి లబ్భన్తి. **సరూపకానం అఘానకాన**న్తి ఏత్థ గబ్భసేయ్యకా చ అసఞ్ఞసత్తా చ సేసరూపీబ్రహ్మానో చ లబ్భన్తి. **సచిత్తకానం అఘానకాన**న్తి ఏత్థ గబ్భసేయ్యకా చ రూపారూపబ్రహ్మానో చ లబ్భన్తి. **అచిత్తకానం అరూపకాన**న్తిపదేసు పన ఏకవోకారచతువోకారసత్తావ లబ్భన్తీతి ఇమినా నయేన సబ్బేసు పుగ్గలవారేసు పుగ్గలవిభాగో వేదితబ్బో.

౨౨-౨౩౪. ఓకాసవారే **యత్థ చక్ఖాయతన**న్తి రూపీబ్రహ్మలోకం పుచ్ఛతి. తేనేవ **ఆమన్తా**తి వుత్తం . తస్మిఞ్హి తలే నియమతో తాని ఆయతనాని పటిసన్ధియం ఉప్పజ్జన్తి. ఇదమేత్థ నయముఖం. ఇమినా నయముఖేన సకలేపి పవత్తివారే అత్థో వేదితబ్బో. పరిఞ్ఞావారో ఖన్ధయమకే వుత్తనయోయేవాతి.

పవత్తివారవణ్ణనా.

ఆయతనయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ధాతుయమకం

౧-౧౯. ఇదాని తేయేవ మూలయమకే దేసితే కుసలాదిధమ్మే ధాతువసేన సఙ్గణ్హిత్వా ఆయతనయమకానన్తరం దేసితస్స ధాతుయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థ ఆయతనయమకే వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం. ఇధాపి హి పణ్ణత్తివారాదయో తయో మహావారా, అవసేసా అన్తరవారా చ సద్ధిం కాలప్పభేదాదీహి ఆయతనయమకే ఆగతసదిసాయేవ. ఇధాపి చ యమకపుచ్ఛాసుఖత్థం పటిపాటియా అజ్ఝత్తికబాహిరా రూపధాతుయోవ వత్వా విఞ్ఞాణధాతుయో వుత్తా. ధాతూనం పన బహుత్తా ఇధ ఆయతనయమకతో బహుతరాని యమకాని, యమకదిగుణా పుచ్ఛా, పుచ్ఛాదిగుణా చ అత్థా హోన్తి. తత్థ చక్ఖుధాతుమూలకాదీసు యమకేసు లబ్భమానానం యమకానం అత్థవినిచ్ఛయో ఆయతనయమకే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. తంసదిసాయేవ హేత్థ అత్థగతి, తేనేవ చ కారణేన పాళిపి సఙ్ఖిత్తా. పరిఞ్ఞావారో పాకతికోయేవాతి.

ధాతుయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సచ్చయమకం

౧. పణ్ణత్తివారవణ్ణనా

౧-౯. ఇదాని తేయేవ మూలయమకే దేసితే కుసలాదిధమ్మే సచ్చవసేన సఙ్గణ్హిత్వా ధాతుయమకానన్తరం దేసితస్స సచ్చయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పణ్ణత్తివారాదయో తయో మహావారా అన్తరవారాదయో చ అవసేసప్పభేదా వేదితబ్బా. పణ్ణత్తివారే పనేత్థ చతున్నం సచ్చానం వసేన పదసోధనవారో, పదసోధనమూలచక్కవారో, సుద్ధసచ్చవారో, సుద్ధసచ్చమూలచక్కవారోతి ఇమేసు చతూసు వారేసు యమకగణనా వేదితబ్బా.

౧౦-౨౬. పణ్ణత్తివారనిద్దేసే పన **అవసేసం దుక్ఖసచ్చ**న్తి దుక్ఖవేదనాయ చేవ తణ్హాయ చ వినిముత్తా తేభూమకధమ్మా వేదితబ్బా. **అవసేసో సముదయో**తి సచ్చవిభఙ్గే నిద్దిట్ఠకామావచరకుసలాదిభేదో దుక్ఖసచ్చస్స పచ్చయో. **అవసేసో నిరోధో**తి తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదపటిపస్సద్ధినిరోధో చేవ ఖణభఙ్గనిరోధో చ. **అవసేసో మగ్గో**తి “తస్మిం ఖో పన సమయే పఞ్చఙ్గికో మగ్గో హోతి, అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, మిచ్ఛామగ్గో, జఙ్ఘమగ్గో, సకటమగ్గో”తి ఏవమాదికో.

పణ్ణత్తివారవణ్ణనా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౨౭-౧౬౪. పవత్తివారే పనేత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే “యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతి; యస్స వా పన సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జతి, తస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీ”తి దుక్ఖసచ్చమూలకేహి తీహి, సముదయసచ్చమూలకేహి ద్వీహి, నిరోధసచ్చమూలకేన ఏకేనాతి లబ్భమానఞ్చ అలబ్భమానఞ్చ గహేత్వా పాళివసేన ఛహి యమకేహి భవితబ్బం. తేసు యస్మా నిరోధస్స నేవ ఉప్పాదో, న నిరోధో యుజ్జతి, తస్మా దుక్ఖసచ్చమూలకాని సముదయసచ్చమగ్గసచ్చేహి సద్ధిం ద్వే, సముదయసచ్చమూలకం మగ్గసచ్చేన సద్ధిం ఏకన్తి తీణి యమకాని ఆగతాని. తస్స పటిలోమనయేపి ఓకాసవారాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ సబ్బవారేసు తిణ్ణం తిణ్ణం యమకానం వసేన యమకగణనా వేదితబ్బా. అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం – ఇమస్స హి సచ్చయమకస్స పవత్తివారే నిరోధసచ్చం తావ న లబ్భతేవ. సేసేసు పన తీసు సముదయసచ్చమగ్గసచ్చాని ఏకన్తేన పవత్తియంయేవ లబ్భన్తి. దుక్ఖసచ్చం చుతిపటిసన్ధీసుపి పవత్తేపి లబ్భతి. పచ్చుప్పన్నాదయో పన తయో కాలా చుతిపటిసన్ధీనమ్పి పవత్తియాపి వసేన లబ్భన్తి. ఏవమేత్థ యం యం లబ్భతి, తస్స తస్స వసేన అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్రిదం నయముఖం – **సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తాన**న్తి అన్తమసో సుద్ధావాసానమ్పి. తేపి హి దుక్ఖసచ్చేనేవ ఉపపజ్జన్తి. **తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్సా**తి ఇదం దుక్ఖసచ్చసముదయసచ్చేసు ఏకకోట్ఠాసస్స ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. తస్మా పఞ్చవోకారవసేనేవ గహేతబ్బం. చతువోకారే పన తణ్హావిప్పయుత్తస్స ఫలసమాపత్తిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఏకమ్పి సచ్చం నుప్పజ్జతి. ఇదం ఇధ న గహేతబ్బం. **తేసం దుక్ఖసచ్చఞ్చా**తి తస్మిఞ్హి ఖణే తణ్హం ఠపేత్వా సేసం దుక్ఖసచ్చం నామ హోతీతి సన్ధాయేతం వుత్తం. మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణేపి ఏసేవ నయో. తత్థ పన రూపమేవ దుక్ఖసచ్చం నామ. సేసా మగ్గసమ్పయుత్తకా

ధమ్మా సచ్చవినిముత్తా. తేనేవ కారణేన “అరూపే మగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం మగ్గసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీ”తి వుత్తం. **సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే తేసం తత్థా**తి తేసం తస్మిం ఉపపత్తిక్ఖణే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తుప్పత్తిక్ఖణే చాతి ఏవమేత్థ ఖణవసేన ఓకాసో వేదితబ్బో. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఏసేవ నయో. **అనభిసమేతావీన**న్తి చతుసచ్చపటివేధసఙ్ఖాతం అభిసమయం అప్పత్తసత్తానం. **అభిసమేతావీన**న్తి అభిసమితసచ్చానన్తి. ఇమినా నయముఖేన సబ్బత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

పవత్తివారవణ్ణనా.

౩. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౧౬౭-౧౭౦. పరిఞ్ఞావారే పన ఞాతపరిఞ్ఞా, తీరణపరిఞ్ఞా, పహానపరిఞ్ఞాతి తిస్సోపేత్థ పరిఞ్ఞాయో లబ్భన్తి. యస్మా చ లోకుత్తరధమ్మేసు పరిఞ్ఞా నామ నత్థి; తస్మా ఇధ ద్వే సచ్చాని గహితాని. తత్థ **దుక్ఖసచ్చం పరిజానాతీ**తి ఞాతతీరణపరిఞ్ఞావసేనేవ వుత్తం. **సముదయసచ్చం పజహతీ**తి ఞాతపహానపరిఞ్ఞావసేన. ఇతి ఇమాసం పరిఞ్ఞానం వసేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా.

సచ్చయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సఙ్ఖారయమకం

౧. పణ్ణత్తివారవణ్ణనా

౧. ఇదాని తేసఞ్ఞేవ మూలయమకే దేసితానం కుసలాదిధమ్మానం లబ్భమానవసేన ఏకదేసం సఙ్గణ్హిత్వా సచ్చయమకానన్తరం దేసితస్స సఙ్ఖారయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పణ్ణత్తివారాదయో తయో మహావారా, అన్తరవారాదయో చ అవసేసపభేదా వేదితబ్బా. అయం పనేత్థ విసేసో – పణ్ణత్తివారే తావ యథా హేట్ఠా ఖన్ధాదయో ధమ్మే ఉద్దిసిత్వా "రూపం రూపక్ఖన్ధో; చక్ఖు చక్ఖాయతనం; చక్ఖు చక్ఖుధాతు; దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చ"న్తి పదసోధనవారో ఆరద్ధో. తథా అనారభిత్వా "అస్సాసపస్సాసా కాయసఙ్ఖారో"తి పఠమం తయోపి సఙ్ఖారా విభజిత్వా దస్సితా.

తత్థ కాయస్స సఙ్ఖారో **కాయసఙ్ఖారో**. "అస్సాసపస్సాసా కాయికా, ఏతే ధమ్మా కాయప్పటిబద్ధా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩; సం॰ ని॰ ౪.౩౪౮ అత్థతో సమానం) హి వచనతో కారణభూతస్స కరజకాయస్స ఫలభూతో ఏవ సఙ్ఖారోతి కాయసఙ్ఖారో. అపరో నయో – సఙ్ఖరియతీతి సఙ్ఖారో. కేన సఙ్ఖరియతీతి? కాయేన. అయఞ్హి వాతో వియ భస్తాయ కరజకాయేన సఙ్ఖరియతీతి. ఏవమ్పి కాయస్స సఙ్ఖారోతి కాయసఙ్ఖారో. కాయేన కతో అస్సాసపస్సాసవాతోతి అత్థో. "పుబ్బేవ ఖో, ఆవుసో విసాఖ, వితక్కేత్వా విచారేత్వా పచ్ఛా వాచం భిన్దతి, తస్మా వితక్కవిచారా వచీసఙ్ఖారో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩; సం॰ ని॰ ౪.౩౪౮) వచనతో పన సఙ్ఖరోతీతి సఙ్ఖారో. కిం సఙ్ఖరోతి? వచిం. వచియా సఙ్ఖారోతి **వచీసఙ్ఖారో**. వచీభేదసముట్ఠాపకస్స వితక్కవిచారద్వయస్సేతం నామం. "సఞ్ఞా చ వేదనా చ చేతసికా ఏతే ధమ్మా చిత్తపటిబద్ధా"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౩; సం॰ ని॰ ౪.౩౪౮) వచనతోయేవ పన తతియపదేపి సఙ్ఖరియతీతి సఙ్ఖారో. కేన సఙ్ఖరియతి? చిత్తేన. కరణత్థే సామివచనం కత్వా చిత్తస్స సఙ్ఖారోతి **చిత్తసఙ్ఖారో**. సబ్బేసమ్పి చిత్తసముట్ఠానానం చేతసికధమ్మానమేతం అధివచనం. వితక్కవిచారానం పన వచీసఙ్ఖారభావేన విసుం గహితత్తా "ఠపేత్వా వితక్కవిచారే"తి వుత్తం.

౨-౭. ఇదాని **కాయో కాయసఙ్ఖారో**తి పదసోధనవారో ఆరద్ధో. తస్స అనులోమనయే తీణి, పటిలోమనయే తీణీతి ఛ యమకాని. పదసోధనమూలచక్కవారే ఏకేకసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే ద్వే కత్వా అనులోమనయే ఛ, పటిలోమనయే ఛాతి ద్వాదస యమకాని. సుద్ధసఙ్ఖారవారే పన యథా సుద్ధఖన్ధవారాదీసు "రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపం; చక్ఖు ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖూ"తిఆదినా నయేన యమకాని వుత్తాని. ఏవం "కాయో సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయో"తి అవత్వా "కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో కాయసఙ్ఖారో"తిఆదినా నయేన కాయసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే, వచీసఙ్ఖారమూలకం ఏకన్తి అనులోమే తీణి, పటిలోమే తీణీతి సబ్బానిపి సుద్ధికవారే ఛ యమకాని వుత్తాని. కిం కారణా? సుద్ధికఏకేకపదవసేన అత్థాభావతో. యథా హి ఖన్ధయమకాదీసు రూపాదివిసిట్ఠానం ఖన్ధానం చక్ఖాదివిసిట్ఠానఞ్చ ఆయతనాదీనం అధిప్పేతత్తా "రూపం ఖన్ధో , ఖన్ధా రూపం, చక్ఖు ఆయతనం, ఆయతనా చక్ఖూ"తి సుద్ధికఏకేకపదవసేన అత్థో అత్థి. ఏవమిధ "కాయో సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయో"తి నత్థి. కాయసఙ్ఖారోతి పన ద్వీహిపి పదేహి ఏకోవ అత్థో లబ్భతి. అస్సాసో వా పస్సాసో వాతి సుద్ధికఏకేకపదవసేన అత్థాభావతో "కాయో సఙ్ఖారో, సఙ్ఖారా కాయో"తి న వుత్తం. "కాయో కాయసఙ్ఖారో"తిఆది పన వత్తబ్బం సియా. తమ్పి కాయవచీచిత్తపదేహి ఇధ అధిప్పేతానం సఙ్ఖారానం అగ్గహితత్తా న యుజ్జతి. సుద్ధసఙ్ఖారవారో హేస. పదసోధనే పన వినాపి అత్థేన వచనం యుజ్జతీతి తత్థ సో నయో గహితోవ. ఇధ పన కాయసఙ్ఖారస్స వచీసఙ్ఖారాదీహి, వచీసఙ్ఖారస్స చ చిత్తసఙ్ఖారాదీహి, చిత్తసఙ్ఖారస్స చ కాయసఙ్ఖారాదీహి, అఞ్ఞత్తా "కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో, వచీసఙ్ఖారో, కాయసఙ్ఖారో"తి

ఏకేకసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే ద్వే కత్వా చ యమకాని యుజ్జన్తి. తేసు అగ్గహితగ్గహణేన తీణేవ లబ్భన్తి. తస్మా తానేవ దస్సేతుం అనులోమనయే తీణి, పటిలోమనయే తీణీతి చ యమకాని వుత్తాని. సుద్ధసఙ్ఖారమూలచక్కవారో పనేత్థ న గహితోతి. ఏవం పణ్ణత్తివారస్స ఉద్దేసవారో వేదితబ్బో.

౮-౧౮. నిద్దేసవారే పనస్స అనులోమే తావ యస్మా న కాయాదయోవ కాయసఙ్ఖారాదీనం నామం, తస్మా **నో**తి పటిసేధో కతో. పటిలోమే **న కాయో న కాయసఙ్ఖారో**తి యో న కాయో నో కాయసఙ్ఖారోపి న హోతీతి పుచ్ఛతి. **కాయసఙ్ఖారో న కాయో కాయసఙ్ఖారో**తి కాయసఙ్ఖారో కాయో న హోతి, కాయసఙ్ఖారోయేవ పనేసోతి అత్థో. **అవసేస**న్తి న కేవలం సేససఙ్ఖారద్వయమేవ. కాయసఙ్ఖారవినిముత్తం పన సేసం సబ్బమ్పి సఙ్ఖతాసఙ్ఖతపణ్ణత్తిభేదం ధమ్మజాతం నేవ కాయో, న కాయసఙ్ఖారోతి ఇమినా ఉపాయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

పణ్ణత్తివారవణ్ణనా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౧౯. పవత్తివారే పనేత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే “యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీ”తి కాయసఙ్ఖారమూలకాని ద్వే, వచీసఙ్ఖారమూలకం ఏకన్తి తీణేవ యమకాని లబ్భన్తి; తాని గహితానేవ. తస్స పటిలోమనయేపి ఓకాసవారాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ సబ్బవారేసు తిణ్ణం తిణ్ణం యమకానం వసేన యమకగణనా వేదితబ్బా.

అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం – ఇమస్మిఞ్హి సఙ్ఖారయమకే “అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే వితక్కవిచారానం ఉప్పాదక్ఖణే”తిఆదివచనతో పచ్చుప్పన్నాదికాలభేదో పవత్తివసేనాపి గహేతబ్బో, న చుతిపటిసన్ధివసేనేవ. “దుతియజ్ఝానే తతియజ్ఝానే తత్థ కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదివచనతో చ ఝానమ్పి ఓకాసవసేన గహితన్తి వేదితబ్బం. ఏవమేత్థ యం యం లబ్భతి, తస్స తస్స వసేన అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్రిదం నయముఖం – **వినా వితక్కవిచారేహీ**తి దుతియతతియజ్ఝానవసేన వుత్తం. **తేస**న్తి తేసం దుతియతతియజ్ఝానసమఙ్గీనం. **కామావచరాన**న్తి కామావచరే ఉప్పన్నసత్తానం. రూపావచరదేవానం పన అస్సాసపస్సాసా నత్థి. అరూపావచరానం రూపమేవ నత్థి. **వినా అస్సాసపస్సాసేహీ**తి రూపారూపభవేసు నిబ్బత్తసత్తానం వితక్కవిచారుప్పత్తిం సన్ధాయ వుత్తం.

౨౧. పఠమజ్ఝానే కామావచరేతి కామావచరభూమియం ఉప్పన్నే పఠమజ్ఝానే. అఙ్గమత్తవసేన చేత్థ పఠమజ్ఝానం గహేతబ్బం, న అప్పనావసేనేవ. అనప్పనాపత్తేపి హి సవితక్కసవిచారచిత్తే ఇదం సఙ్ఖారద్వయం ఉప్పజ్జతేవ.

౨౪. చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేతి ఇదం కాయసఙ్ఖారస్స ఏకన్తచిత్తసముట్ఠానత్తా వుత్తం. ఉప్పజ్జమానమేవ హి చిత్తం రూపం వా అరూపం వా సముట్ఠాపేతి, న భిజ్జమానం.

౩౭. సుద్ధావాసానం దుతియే చిత్తే వత్తమానేతి పటిసన్ధితో దుతియే భవఙ్గచిత్తే. కామఞ్చేతం పటిసన్ధిచిత్తేపి వత్తమానే తేసం తత్థ నుప్పజ్జిత్థేవ. యావ పన అబ్బోకిణ్ణం విపాకచిత్తం వత్తతి, తావ నుప్పజ్జిత్థేవ నామాతి దస్సనత్థమేతం వుత్తం.

యస్స వా ఝానస్స విపాకచిత్తేన తే నిబ్బత్తా, తం సతసోపి సహస్ససోపి ఉప్పజ్జమానం పఠమచిత్తమేవ. విపాకచిత్తేన పన విసదిసం భవనికన్తియా ఆవజ్జనచిత్తం దుతియచిత్తం నామ. తం సన్ధాయేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౪౪. పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గీనన్తి సబ్బపచ్ఛిమేన అప్పటిసన్ధికచిత్తేన సమఙ్గీభూతానం ఖీణాసవానం. **అవితక్కఅవిచారం పచ్ఛిమచిత్త**న్తి రూపావచరానం దుతియజ్ఝానికాదిచుతిచిత్తవసేన, అరూపావచరానఞ్చ చతుత్థజ్ఝానికచుతిచిత్తవసేనేతం వుత్తం. **తేస**న్తి తేసం పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గీఆదీనం.

౭౯. యస్స కాయసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతి, తస్స చిత్తసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీతి ఏత్థ నియమతో కాయసఙ్ఖారస్స చిత్తసఙ్ఖారేన సద్ధిం ఏకక్ఖణే నిరుజ్ఝనతో ఆమన్తాతి పటివచనం దిన్నం. న చిత్తసఙ్ఖారస్స కాయసఙ్ఖారేన సద్ధిం. కిం కారణా? చిత్తసఙ్ఖారో హి కాయసఙ్ఖారేన వినాపి ఉప్పజ్జతి చ నిరుజ్ఝతి చ. కాయసఙ్ఖారో పన చిత్తసముట్ఠానో అస్సాసపస్సాసవాతో. చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చ చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జిత్వా యావ అఞ్ఞాని సోళసచిత్తాని ఉప్పజ్జన్తి, తావ తిట్ఠతి. తేసం సోళసన్నం సబ్బపచ్ఛిమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతీతి యేన చిత్తేన సద్ధిం ఉప్పజ్జతి, తతో పట్ఠాయ సత్తరసమేన సద్ధిం నిరుజ్ఝతి. న కస్సచి చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే వా ఠితిక్ఖణే వా నిరుజ్ఝతి, నాపి ఠితిక్ఖణే వా భఙ్గక్ఖణే వా ఉప్పజ్జతి. ఏసా చిత్తసముట్ఠానరూపస్స ధమ్మతాతి నియమతో చిత్తసఙ్ఖారేన సద్ధిం ఏకక్ఖణే నిరుజ్ఝనతో ఆమన్తాతి వుత్తం. యం పన విభఙ్గప్పకరణస్స సీహళట్ఠకథాయం "చిత్తసముట్ఠానం రూపం సత్తరసమస్స చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే నిరుజ్ఝతీ"తి వుత్తం, తం ఇమాయ పాళియా విరుజ్ఝతి. అట్ఠకథాతో చ పాళియేవ బలవతరాతి పాళియం వుత్తమేవ పమాణం.

౧౨౮. యస్స కాయసఙ్ఖారో ఉప్పజ్జతి, తస్స వచీసఙ్ఖారో నిరుజ్ఝతీతి ఏత్థ యస్మా కాయసఙ్ఖారో చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జతి, న చ తస్మిం ఖణే వితక్కవిచారా నిరుజ్ఝన్తి, తస్మా నోతి పటిసేధో కతోతి. ఇమినా నయముఖేన సబ్బత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. పరిఞ్ఞావారో పాకతికోయేవాతి.

పవత్తివారవణ్ణనా.

సఙ్ఖారయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అనుసయయమకం

పరిచ్ఛేదపరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారవణ్ణనా

౧. ఇదాని తేసఙ్ఖేవ మూలయమకే దేసితానం కుసలాదిధమ్మానం లబ్భమానవసేన ఏకదేసం సఙ్గణ్హిత్వా సఙ్ఖారయమకానన్తరం దేసితస్స అనుసయయమకస్స అత్థవణ్ణనా హోతి. తత్థ పాళివవత్థానం తావ వేదితబ్బం – ఇమస్మిఞ్హి అనుసయయమకే ఖన్ధయమకాదీసు వియ దేసనం అకత్వా అఞ్ఞేన నయేన పాళిదేసనా కతా. కథం? పఠమం తావ పరిచ్ఛేదతో, ఉద్దేసతో, ఉప్పత్తిట్ఠానతోతి తీహాకారేహి అనుసయే గహేతుం పరిచ్ఛేదవారో, పరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారో, ఉప్పత్తిట్ఠానవారోతి, తయో వారా దేసితా. తతో సత్తన్నం మహావారానం వసేన అనుసయే యోజేత్వా యమకదేసనా కతా. తత్థ **సత్తానుసయాతి** అయం "సత్తేవ, న తతో ఉద్ధం, న హేట్ఠా"తి గణనపరిచ్ఛేదేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా అనుసయానం దేసితత్తా పరిచ్ఛేదవారో నామ. **కామరాగానుసయో...పే.... అవిజ్జానుసయోతి** అయం పరిచ్ఛేదవారేన పరిచ్ఛిన్నానం నామమత్తం ఉద్దిసిత్వా "ఇమే నామ తే"తి దేసితత్తా పరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారో నామ. **కత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతి...పే.... ఏత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీ**తి అయం "ఇమేసు నామ ఠానేసు ఇమే అనుసయా అనుసేన్తీ"తి ఏవం తేసంయేవ ఉప్పత్తిట్ఠానస్స దేసితత్తా ఉప్పత్తిట్ఠానవారో నామ.

యేసం పన సత్తన్నం మహావారానం వసేన అనుసయే యోజేత్వా యమకదేసనా కతా, తేసం ఇమాని నామాని – అనుసయవారో, సానుసయవారో, పజహనవారో, పరిఞ్ఞావారో, పహీనవారో, ఉప్పజ్జనవారో ధాతువారోతి. తేసు పఠమో అనుసయవారో. సో అనులోమపటిలోమనయవసేన దువిధో హోతి.

తత్థ అనులోమనయే "యస్స అనుసేతి, యత్థ అనుసేతి, యస్స యత్థ అనుసేతీ"తి పుగ్గలోకాసతదుభయవసేన తయో అన్తరవారా హోన్తి. తేసు పఠమే పుగ్గలవారే "యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతి; యస్స వా పన పటిఘానుసయో అనుసేతి, తస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి; యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స మానానుసయో, దిట్ఠానుసయో, విచికిచ్ఛానుసయో, భవరాగానుసయో, అవిజ్జానుసయో అనుసేతి. యస్స వా పన అవిజ్జానుసయో అనుసేతి, తస్స కామరాగానుసయో అనుసేతీ"తి కామరాగానుసయమూలకాని ఛ యమకాని. పున అగహితగ్గహణవసేన పటిఘానుసయమూలకాని పఞ్చ, మానానుసయమూలకాని చత్తారి, దిట్ఠానుసయమూలకాని తీణి, విచికిచ్ఛానుసయమూలకాని ద్వే, భవరాగానుసయమూలకం ఏకన్తి ఏవం సబ్బానిపి ఏకమూలకాని ఏకవీసతి. పున "యస్స కామరాగానుసయో చ పటిఘానుసయో చ అనుసేన్తీ"తి ఏవం ఆగతాని దుకమూలకాని పఞ్చ, తికమూలకాని చత్తారి, చతుక్కమూలకాని తీణి, పఞ్చకమూలకాని ద్వే, ఛక్కమూలకం ఏకన్తి అపరానిపి పన్నరస హోన్తి. తాని పురిమేహి ఏకవీసతియా సద్ధిం ఛత్తింసాతి పుగ్గలవారే ఛత్తింస యమకాని. తథా ఓకాసవారే, తథా పుగ్గలోకాసవారేతి సబ్బానిపి అనులోమనయే అట్ఠసతం యమకాని. తథా పటిలోమనయేతి అనుసయవారే సోళసాధికాని ద్వే యమకసతాని, తతో దిగుణా పుచ్ఛా, తతో దిగుణా అత్థా చ వేదితబ్బా. యథా చేత్థ, ఏవం సానుసయవారో, పజహనవారో, పరిఞ్ఞావారో, పహీనవారో, ఉప్పజ్జనవారోతి ఇమేసమ్పి పఞ్చన్నం వారానం, ఏకేకస్మిం యమకగణనా; యమకదిగుణా పుచ్ఛా, పుచ్ఛాదిగుణా చ అత్థా వేదితబ్బా. అయం పనేత్థ పురిమేసు తీసు వారేసు విసేసో. ఓకాసవారే "యత్థ తత్థా"తి అవత్వా **యతో తతో**తి నిస్సక్కవచనేన దేసనా కతా. సేసం తాదిసమేవ.

యో పనాయం సబ్బపచ్ఛిమో ధాతువారో నామ, సో పుచ్ఛావారో, విస్సజ్జనావారోతి ద్విధా ఠితో. తస్స పుచ్ఛావారే **కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్సా**తి వత్వా “కామధాతుం వా పన ఉపపజ్జన్తస్స కామధాతుయా చుతస్సా”తి న వుత్తం. కిం కారణా? అత్థవిసేసాభావతో. ద్వేపి హి ఏతా పుచ్ఛా ఏకత్థాయేవ, తస్మా ఏకేకస్మా యమకా ఏకేకమేవ పుచ్ఛం పుచ్ఛిత్వా సబ్బపుచ్ఛావసానే పుచ్ఛానుక్కమేనేవ “కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కస్సచి సత్త అనుసయా అనుసేన్తీ”తిఆదినా నయేన విస్సజ్జనం కతం.

తత్థ “కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స, రూపధాతుం, అరూపధాతుం, నకామధాతుం, నరూపధాతుం నఅరూపధాతుం , ఉపపజ్జన్తస్సా”తి ఛ సుద్ధికపుచ్ఛా; “నకామధాతుం, నఅరూపధాతుం, నరూపధాతుం; నఅరూపధాతుం, నకామధాతుం, నరూపధాతుం, ఉపపజ్జన్తస్సా”తి తిస్సో మిస్సకా పుచ్ఛా చాతి కామధాతుమూలకా నవ అనులోమపుచ్ఛా హోన్తి. తథా రూపధాతుమూలకా నవ, అరూపధాతుమూలకా నవాతి సత్తవీసతి అనులోమపుచ్ఛా హోన్తి. తథా నకామధాతునరూపధాతునఅరూపధాతుమూలకా సత్తవీసతి పటిలోమపుచ్ఛా. పున “నకామధాతుయా, నఅరూపధాతుయా, నరూపధాతుయా, నఅరూపధాతుయా, నకామధాతుయా, నఅరూపధాతుయా”తి సత్తవీసతి దుకమూలకా పుచ్ఛాతి సబ్బాపి సమ్పిణ్డితా ఏకాసీతి పుచ్ఛా హోన్తి. తాసం వసేనేత్థ విస్సజ్జనం కతన్తి ఇదం ధాతువారే పాళివవత్థానం. ఏవం తావ సకలేపి అనుసయయమకే పాళివవత్థానమేతం వేదితబ్బం.

ఆదితో పట్ఠాయ పనేత్థ యం యం అనుత్తానం, తత్థ తత్థ అయం వినిచ్ఛయకథా – **అనుసయా**తి కేనట్ఠేన అనుసయా? అనుసయనట్ఠేన. కో ఏస అనుసయనట్ఠో నామాతి? అప్పహీనట్ఠో. ఏతే హి అప్పహీనట్ఠేన తస్స తస్స సన్తానే అనుసేన్తి నామ, తస్మా అనుసయాతి వుచ్చన్తి. **అనుసేన్తీ**తి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. అథాపి సియా – అనుసయనట్ఠో నామ అప్పహీనాకారో. అప్పహీనాకారో చ ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం న యుజ్జతి, తస్మా న అనుసయా ఉప్పజ్జన్తీతి . తత్రిదం పటివచనం – అప్పహీనాకారో అనుసయో, అనుసయోతి పన అప్పహీనట్ఠేన థామగతకిలేసో వుచ్చతి. సో చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో సప్పచ్చయట్ఠేన సహేతుకో ఏకన్తాకుసలో అతీతోపి హోతి అనాగతోపి పచ్చుప్పన్నోపి, తస్మా ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం యుజ్జతి.

తత్రిదం పమాణం – అభిధమ్మే తావ కథావత్థుస్మిం (కథా॰ ౫౫౪ ఆదయో) “అనుసయా అబ్యాకతా, అనుసయా అహేతుకా, అనుసయా చిత్తవిప్పయుత్తా”తి సబ్బే వాదా పటిసేధితా. పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౩.౨౧) “పచ్చుప్పన్నే కిలేసే పజహతీ”తి పుచ్ఛం కత్వా అనుసయానం పచ్చుప్పన్నభావస్స అత్థితాయ “థామగతానుసయం పజహతీ”తి వుత్తం. ధమ్మసఙ్గహే పన మోహస్స పదభాజనే “అవిజ్జానుసయో అవిజ్జాపరియుట్ఠానం అవిజ్జాలఙ్గీ మోహో అకుసలమూలం, అయం తస్మిం సమయే మోహో హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౩౯౦) అకుసలచిత్తేన సద్ధిం అవిజ్జానుసయస్స ఉప్పన్నభావో వుత్తో. ఇమస్మింయేవ అనుసయయమకే సత్తన్నం మహావారానం అఞ్ఞతరస్మిం ఉప్పజ్జనవారే “యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ”తిఆది వుత్తం. తస్మా “అనుసేన్తీతి అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీ”తి యం వుత్తం, తం ఇమినా తన్తిప్పమాణేన సువుత్తన్తి వేదితబ్బం. యమ్పి “చిత్తసమ్పయుత్తో సారమ్మణో”తిఆది వుత్తం, తమ్పి సువుత్తమేవ. అనుసయో హి నామేస పరినిప్పన్నో చిత్తసమ్పయుత్తో అకుసలధమ్మోతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. **కామరాగానుసయో**తిఆదీసు కామరాగో చ సో అప్పహీనట్ఠేన అనుసయో చాతి కామరాగానుసయో. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో.

పరిచ్ఛేదపరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారవణ్ణనా.

ఉప్పత్తిట్ఠానవారవణ్ణనా

౨. ఇదాని తేసం ఉప్పత్తిట్ఠానం పకాసేతుం **కత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతీ**తిఆదిమాహ. తత్థ **కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసూ**తి కామావచరభూమియం సుఖాయ చ ఉపేక్ఖాయ చాతి ద్వీసు వేదనాసు. **ఏత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతీ**తి ఇమాసు ద్వీసు వేదనాసు ఉప్పజ్జతి. సో పనేస అకుసలవేదనాసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చాతి ద్వీహాకారేహి అనుసేతి. అకుసలాయ సుఖాయ వేదనాయ చేవ ఉపేక్ఖాయ వేదనాయ చ సహజాతోపి హుత్వా ఉప్పజ్జతి. తా వేదనా ఆరమ్మణం కత్వాపి ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. అవసేసా పన కామావచరకుసలవిపాకకిరియవేదనా ఆరమ్మణమేవ కత్వా ఉప్పజ్జతి. కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసయమానో చేస తాహి వేదనాహి సమ్పయుత్తేసు సఞ్ఞాసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణేసుపి అనుసేతియేవ. న హి సక్కా వేదనాసు అనుసయమానేన తంసమ్పయుత్తేహి సఞ్ఞాదీహి సద్ధిం అసహజాతేన వా భవితుం, తంసమ్పయుత్తే వా సఞ్ఞాదయో ఆరమ్మణం అకత్వా ఉప్పజ్జితుం. ఏవం సన్తేపి పన యస్మా ఇమా ద్వే వేదనావ సాతసన్తసుఖత్తా అస్సాదట్ఠేన కామరాగానుసయస్స ఉప్పత్తియా సేససమ్పయుత్తధమ్మేసు పధానా, తస్మా “ద్వీసు వేదనాసు ఏత్థ కామరాగానుసయో అనుసేతీ”తి వుత్తం, ఓళారికవసేన హి బోధనేయ్యే సుఖం బోధేతున్తి.

నను చేస ఆరమ్మణవసేన అనుసయమానో న కేవలం ఇమాసు ద్వీసు వేదనాసు చేవ వేదనాసమ్పయుత్తధమ్మేసు చ అనుసేతి, ఇట్ఠేసు పన రూపాదీసుపి అనుసేతియేవ. వుత్తమ్పి చేతం విభఙ్గప్పకరణే (విభ. ౮౧౬) “యం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థ సత్తానం కామరాగానుసయో అనుసేతీ”తి ఇమస్మిమ్పి పకరణే అనుసయవారస్స పటిలోమనయే వుత్తం. “యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి తత్థ దిట్ఠానుసయో నానుసేతీతి దుక్ఖాయ వేదనాయ రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, నో చ తత్థ దిట్ఠానుసయో నానుసేతి. అపరియాపన్నే ఏత్థ కామరాగానుసయో చ నానుసేతి, దిట్ఠానుసయో చ నానుసేతీ”తి. ఏత్థ హి దుక్ఖవేదనాయ చేవ రూపధాతుఆదీసు చ నానుసేతీతి వుత్తత్తా ససమ్పయుత్తధమ్మం దుక్ఖవేదనం సఓకాసే రూపారూపావచరధమ్మే నవ చ, లోకుత్తరధమ్మే ఠపేత్వా అవసేసేసు రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బేసు అనుసేతీతి వుత్తం హోతి. తం ఇధ కస్మా న వుత్తన్తి? అనోళారికత్తా. హేట్ఠా వుత్తనయేన హి వేదనానఞ్ఞేవ ఓళారికత్తా ఇమేసం పన అనోళారికత్తా ఏతేసు రూపాదీసు అనుసేతీతి న వుత్తం, అత్థతో పన లబ్భతి. తస్మా ఏతేసుపి కామరాగానుసయో అనుసేతియేవాతి వేదితబ్బో. న హి సత్థా సబ్బం సబ్బత్థ కథేతి. బోధనేయ్యసత్తానం పన వసేన కత్థచి యం లబ్భతి, తం సబ్బం కథేతి, కత్థచి న కథేతి. తథా హి అనేన కత్థచి దిట్ఠానుసయో అనుసేతీతి పుచ్ఛిత్వా “సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు ఏత్థ దిట్ఠానుసయో అనుసేతీ”తి యం లబ్భతి తం సబ్బం కథితం. అపరస్మిం ఠానే విస్సజ్జన్తేన “రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో చ మానానుసయో చ దిట్ఠానుసయో చ అనుసేన్తి, కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో చ కామరాగానుసయో చ మానానుసయో చ దిట్ఠానుసయో చ అనుసేన్తి, దుక్ఖాయ వేదనాయ ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో చ పటిఘానుసయో చ దిట్ఠానుసయో చ అవిజ్జానుసయో చ అనుసేన్తీ”తి యం లబ్భతి తం సబ్బం అకథేత్వా రూపధాతుఅరూపధాతూహి సద్ధిం తిస్సో వేదనావ కథితా. వేదనాసమ్పయుత్తా పన అరూపధమ్మా, సబ్బఞ్చ రూపం న కథితం. కిఞ్చాపి న కథితం, దిట్ఠానుసయో పనేత్థ అనుసేతియేవ. ఏవమేవ కిఞ్చాపి ఇధ రూపాదిఇట్ఠారమ్మణం న కథితం, కామరాగానుసయో పనేత్థ అనుసేతియేవాతి. ఏవం తావ కామరాగానుసయస్స అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం.

పటిఘానుసయస్స పన “దుక్ఖాయ వేదనాయా”తి వచనతో ద్వే దోమనస్సవేదనా కాయవిఞ్ఞాణసమ్పయుత్తా దుక్ఖవేదనాతి తిస్సో వేదనా అనుసయనట్ఠానం. సో పనేస దోమనస్సవేదనాసు సహజాతవసేన ఆరమ్మణవసేన చాతి ద్వీహాకారేహి అనుసేతి. అవసేసదుక్ఖవేదనాయ పన ఆరమ్మణవసేనేవ అనుసేతి. తాసు వేదనాసు అనుసయమానో చేస తాహి సమ్పయుత్తేసు సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీసుపి అనుసేతియేవ. యాయ హి వేదనాయ ఏస సహజాతో, తంసమ్పయుత్తేహి సఞ్ఞాదీహిపి సహజాతోవ. యా చ వేదనా ఆరమ్మణం కరోతి, తాహి సమ్పయుత్తే సఞ్ఞాదయోపి కరోతియేవ. ఏవం సన్తేపి పన యస్మా దుక్ఖవేదనావ అసాతదుక్ఖవేదయితత్తా నిరస్సాదట్ఠేన పటిఘానుసయస్స ఉప్పత్తియా సేససమ్పయుత్తధమ్మేసు అధికా; తస్మా “దుక్ఖాయ వేదనాయ ఏత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతీ”తి వుత్తం, ఓళారికవసేన హి బోధనేయ్యే సుఖం బోధేతున్తి.

నను చేస ఆరమ్మణవసేన అనుసయమానో న కేవలం దుక్ఖవేదనాయ చేవ తంసమ్పయుత్తధమ్మేసు చ అనుసేతి, అనిట్ఠేసు పన రూపాదీసుపి అనుసేతియేవ? వుత్తమ్పి చేతం విభఙ్గప్పకరణే (విభ॰ ౮౧౬) “యం లోకే అప్పియరూపం అసాతరూపం, ఏత్థ సత్తానం పటిఘానుసయో అనుసేతీ”తి ఇమస్మిమ్పి పకరణే అనుసయవారస్స పటిలోమనయే వుత్తం – “కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు ఏత్థ పటిఘానుసయో నానుసేతి, నో చ తత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి. రూపధాతుయా అరూపధాతుయా అపరియాపన్నే ఏత్థ పటిఘానుసయో చ నానుసేతి, కామరాగానుసయో చ నానుసేతీ”తి. ఏత్థ హి ద్వీసు కామావచరవేదనాసు చేవ రూపధాతుఆదీసు చ నానుసేతీతి వుత్తత్తా ససమ్పయుత్తధమ్మా ద్వే వేదనా సఓకాసే రూపారూపావచరధమ్మే నవ చ, లోకుత్తరధమ్మే ఠపేత్వా అవసేసేసు రూపాదీసు అనుసేతీతి వుత్తం హోతి . తం ఇధ కస్మా న వుత్తన్తి? అనోళారికత్తా. హేట్ఠా వుత్తనయేన హి దుక్ఖవేదనాయ ఏవ ఓళారికత్తా ఇమేసం పన అనోళారికత్తా ఏతేసు రూపాదీసు అనుసేతీతి న వుత్తం. అత్థతో పన లబ్భతి, తస్మా ఏతేసుపి పటిఘానుసయో అనుసేతియేవాతి వేదితబ్బో.

కిం పన ఇతరా ద్వే వేదనా ఇట్ఠారమ్మణం వా పటిఘస్స ఆరమ్మణం న హోన్తీతి? నో న హోన్తి. పరిహీనజ్ఝానస్స విప్పటిసారవసేన ససమ్పయుత్తధమ్మా తా వేదనా ఆరబ్భ దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. ఇట్ఠారమ్మణస్స చ పటిలద్ధస్స విపరిణామం వా అప్పటిలద్ధస్స అప్పటిలాభం వా సమనుస్సరతోపి దోమనస్సం ఉప్పజ్జతి. దోమనస్సమత్తమేవ పన తం హోతి, న పటిఘానుసయో. పటిఘానుసయో హి అనిట్ఠారమ్మణే పటిహఞ్ఞనవసేన ఉప్పన్నో థామగతో కిలేసో, తస్మా ఏత్థ దోమనస్సేన సద్ధిం పటిఘో ఉప్పన్నోపి అత్తనో పటిఘకిచ్చం అకరణభావేన ఏవ పటిఘానుసయో న హోతి అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛతి. యథా హి పాణాతిపాతచేతనాయ సద్ధిం ఉప్పన్నోపి బ్యాపాదో మనోకమ్మం నామ న హోతి అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛతి, ఏవం పటిఘానుసయో న హోతి, అబ్బోహారికత్తం గచ్ఛతి. వుత్తమ్పి చేతం ఏకచ్చం ఇట్ఠారమ్మణం నేక్ఖమ్మసితమ్పి వా దోమనస్సం సన్ధాయ “యం ఏవరూపం దోమనస్సం పటిఘం తేన పజహతి న తత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫). ఏవం పటిఘానుసయస్స అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం.

మానానుసయస్స పన “కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసూ”తిఆదివచనతో ద్వే కామావచరవేదనా రూపారూపధాతుయో చాతి ఇదం తివిధం అనుసయనట్ఠానం. తస్స అకుసలాసు వేదనాసు కామరాగానుసయస్స వియ సహజాతానుసయతా వేదితబ్బా. ససమ్పయుత్తధమ్మాసు పన సబ్బాసుపి కామావచరాసు సుఖఅదుక్ఖమసుఖవేదనాసు రూపారూపధాతూసు చ ఆరమ్మణవసేనేవ అనుసేతి. అనుసయవారస్స పన పటిలోమనయే “దుక్ఖాయ వేదనాయ

అపరియాపన్నే ఏత్థ కామరాగానుసయో చ నానుసేతి, మానానుసయో చ నానుసేతీ”తి వుత్తత్తా ఠపేత్వా దుక్ఖవేదనఞ్చేవ నవవిధం లోకుత్తరధమ్మఞ్చ సేసరూపారూపధమ్మేసుపి అయం అనుసేతియేవాతి. ఏవం మానానుసయస్స అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం.

దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయా పన కేవలం లోకుత్తరధమ్మేస్వేవ నానుసేన్తి. తేభూమకేసు పన సబ్బేసుపి అనుసేన్తియేవ. తేన వుత్తం – “సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు ఏత్థ దిట్ఠానుసయో అనుసేతి, ఏత్థ విచికిచ్ఛానుసయో అనుసేతీ”తి. తత్థ **సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసూతి** సంసారవట్టనిస్సితట్ఠేన సక్కాయపరియాపన్నేసు సబ్బధమ్మేసూతి అత్థో. తత్థ పనేతే పఞ్చసు చిత్తుప్పాదేసు సహజాతానుసయనవసేన అనుసేన్తి. తే వా పన పఞ్చ చిత్తుప్పాదే అఞ్ఞే వా తేభూమకధమ్మే ఆరబ్భ పవత్తికాలే ఆరమ్మణానుసయనవసేన అనుసేన్తీతి. ఏవం దిట్ఠానుసయవిచికిచ్ఛానుసయానం అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం.

భవరాగానుసయో పన కిఞ్చాపి దిట్ఠివిప్పయుత్తేసు చతూసు చిత్తేసు ఉప్పజ్జనతో సహజాతానుసయనవసేన “కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీ”తి వత్తబ్బో భవేయ్య. కామధాతుయం పనేస ద్వీహి వేదనాహి సద్ధిం ఉప్పజ్జమానోపి రూపారూపావచరధమ్మమేవ పటిలభతి. కామధాతుయా పరియాపన్నం ఏకధమ్మమ్పి ఆరమ్మణం న కరోతి, తస్మా ఆరమ్మణానుసయనవసేన నియమం కత్వా “రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీ”తి వుత్తం. అపిచ రాగో నామేస కామరాగభవరాగవసేన దువిధో. తత్థ కామరాగో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీతి వుత్తో. సచే పన భవరాగోపి కామరాగో వియ ఏవం వుచ్చేయ్య, కామరాగేన సద్ధిం దేసనా సంకిణ్ణా వియ భవేయ్యాతి రాగకిలేసం ద్విధా భిన్దిత్వా కామరాగతో భవరాగస్స విసేసదస్సనత్థమ్పి ఏవం దేసనా కతాతి. ఏవం భవరాగానుసయస్స అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం.

అవిజ్జానుసయో పన సబ్బేసుపి తేభూమకధమ్మేసు అనుసేతి. తేన వుత్తం “సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు ఏత్థ అవిజ్జానుసయో అనుసేతీ”తి. తస్స ద్వాదససు చిత్తుప్పాదేసు సహజాతానుసయతా వేదితబ్బా. ఆరమ్మణకరణవసేన పన న కిఞ్చి తేభూమకధమ్మం ఆరబ్భ న పవత్తతీతి. ఏవం అవిజ్జానుసయస్స అనుసయనట్ఠానం వేదితబ్బం. అయం తావ పరిచ్ఛేదవారపరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారఉప్పత్తిట్ఠానవారేసు వినిచ్ఛయకథా.

ఉప్పత్తిట్ఠానవారవణ్ణనా.

మహావారో

౧. అనుసయవారవణ్ణనా

౩. సత్తన్నం పన మహావారానం పఠమే అనుసయవారే **యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతీతి** ఏత్థ యదేతం **‘‘ఆమన్తా’’**తి పటివచనం దిన్నం, తం దుద్దిన్నం వియ ఖాయతి. కస్మా? కామరాగపటిఘానం ఏకక్ఖణే అనుప్పత్తితో. యథా హి “యస్స మనాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స ధమ్మాయతనం ఉప్పజ్జతీతి ‘ఆమన్తా’, అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే తేసం కాయసఙ్ఖారో చ ఉప్పజ్జతి, వచీసఙ్ఖారో చ ఉప్పజ్జతీ”తిఆదీసు మనాయతనధమ్మాయతనాని కాయసఙ్ఖారవచీసఙ్ఖారా చ ఏకక్ఖణే ఉప్పజ్జన్తి, న తథా కామరాగపటిఘా. కామరాగో హి

అట్ఠసు లోభసహగతచిత్తుప్పాదేసు ఉప్పజ్జతి. పటిఘో ద్వీసు దోమనస్ససహగతేసూతి, నత్థి నేసం ఏకక్ఖణే ఉప్పత్తి; తస్మా ఏత్థ 'నో'తి పటిసేధో కత్తబ్బో సియా. తం అకత్వా పన 'ఆమన్తా'తి పటివచనస్స దిన్నత్తా హేట్ఠాయమకేసు వియ ఏత్థ ఖణపచ్చుప్పన్నవసేన వత్తమానవోహారం అగ్గహేత్వా అఞ్ఞథా గహేతబ్బో.

కథం? అప్పహీనవసేన. అప్పహీనతఞ్హి సన్ధాయ అయం "అనుసేతీ"తి వత్తమానవోహారో వుత్తో, న ఖణపచ్చుప్పన్నతం. యస్మా చ అప్పహీనతం సన్ధాయ వుత్తో, తస్మా "యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతీ"తి పుచ్ఛాయ యస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనో, న అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితో, తస్స పటిఘానుసయోపి అప్పహీనోతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. యస్మా చ తేసు యస్సేకో అప్పహీనో, తస్స ఇతరోపి అప్పహీనోవ హోతి, తస్మా "ఆమన్తా"తి వుత్తం. యది ఏవం, యం ఉపరి ఉప్పజ్జనవారే 'యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీ'తి పుచ్ఛిత్వా 'ఆమన్తా'తి వుత్తం; తత్థ కథం అత్థో గహేతబ్బోతి? తత్థాపి అప్పహీనవసేనేవ ఉప్పత్తిపచ్చయే సతి ఉప్పత్తియా అనివారితవసేన వా. యథా హి చిత్తకమ్మాదీని ఆరభిత్వా అపరినిట్ఠితకమ్మన్తా చిత్తకారాదయో తేసం కమ్మన్తానం అకరణక్ఖణేపి మిత్తసుహజ్జాదీహి దిట్ఠదిట్ఠట్ఠానే "ఇమేసు దివసేసు కిం కరోథా"తి వుత్తా, "చిత్తకమ్మం కరోమ, కట్ఠకమ్మం కరోమా"తి వదన్తి. తే కిఞ్చాపి తస్మిం ఖణే న కరోన్తి అవిచ్ఛిన్నకమ్మన్తత్తా పన కతఖణఞ్చ కత్తబ్బఖణఞ్చ ఉపాదాయ కరోన్తియేవ నామ హోన్తి. ఏవమేవ యస్మిం సన్తానే అనుసయా అప్పహీనా, యస్మిం వా పన నేసం సన్తానే ఉప్పత్తిపచ్చయే సతి ఉప్పత్తి అనివారితా, తత్థ అనుప్పజ్జనక్ఖణేపి ఉప్పన్నపుబ్బఞ్చేవ కాలన్తరే ఉప్పజ్జనకఞ్చ ఉపాదాయ యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతియేవ నామాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఇతో పరేసుపి ఏవరూపేసు విస్సజ్జనేసు ఏసేవ నయో. **నో చ తస్సా**తి ఇదం అనాగామిస్స కామరాగబ్యాపాదానం అనవసేసతో పహీనత్తా వుత్తం. **తిణ్ణం పుగ్గలాన**న్తి పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామీనం. **ద్విన్నం పుగ్గలాన**న్తి సోతాపన్నసకదాగామీనం. పరతోపి ఏవరూపేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో.

౧౪. ఓకాసవారస్స పఠమదుతియపుచ్ఛాసు యస్మా కామరాగానుసయో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతి, పటిఘానుసయో దుక్ఖవేదనాయ; తస్మా '**నో**'తి పటిసేధో కతో. తతియపుచ్ఛాయం ఉభిన్నమ్పి కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసయనతో **'ఆమన్తా'**తి పటివచనం దిన్నం. రూపధాతుఅరూపధాతుయా పన మానానుసయస్స కామరాగానుసయేన సద్ధిం అసాధారణం ఉప్పత్తిట్ఠానం. తస్మా **నో చ తత్థ కామరాగానుసయోతి** వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బేసం ఉప్పత్తిట్ఠానవారం ఓలోకేత్వా సాధారణాసాధారణం ఉప్పత్తిట్ఠానం వేదితబ్బం.

౨౦. దుకమూలకపుచ్ఛాయం యస్మా కామరాగపటిఘానుసయా నాపి ఏకస్మిం ఠానే ఉప్పజ్జన్తి, న ఏకం ధమ్మం ఆరమ్మణం కరోన్తి, తస్మా **నత్థీ**తి పటిక్ఖేపో కతో. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో. యస్మిం ఇమే ద్వే అనుసయా అనుసయేయ్యుం, తం ఠానమేవ నత్థి. తస్మా "కత్థ మానానుసయో అనుసేతీ"తి అయం పుచ్ఛా అపుచ్ఛాయేవాతి. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఏసేవ నయో.

౨౭. పుగ్గలోకాసవారే **చతున్న**న్తి పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామీనం.

౩౬. పటిలోమనయే **యస్స కామరాగానుసయో నానుసేతీ**తి అయం పుచ్ఛా అనాగామిం గహేత్వా పుచ్ఛతి.

౨౬. ద్విన్నం పుగ్గలానం సబ్బత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతీతి అనాగామిఅరహన్తానం. **కామధాతుయా తీసు వేదనాసూ**తి చ వేదనాగ్గహణేన వేదనాసమ్పయుత్తకానమ్పి తేసం వత్థారమ్మణానమ్పీతి సబ్బేసమ్పి కామావచరధమ్మానం గహణం వేదితబ్బం. అయం అనుసయవారే వినిచ్ఛయకథా.

అనుసయవారవణ్ణనా.

౨. సానుసయవారవణ్ణనా

౬౬-౧౩౧. సానుసయవారే పన **యో కామరాగానుసయేన సానుసయో**తి యథా ఏకన్తరికజరాదిరోగేన ఆబాధికో యావ తమ్హా రోగా న ముచ్చతి, తావ తస్స రోగస్స అనుప్పత్తిక్ఖణేపి సరోగోయేవ నామ హోతి. ఏవం ససంకిలేసస్స వట్టగామిసత్తస్స యావ అరియమగ్గేన అనుసయా సముగ్ఘాతం న గచ్ఛన్తి, తావ తేసం అనుసయానం అనుప్పత్తిక్ఖణేపి సానుసయోయేవ నామ హోతి. ఏవరూపం సానుసయతం సన్ధాయ **‘ఆమన్తా’**తి వుత్తం. సేసమేత్థ అనుసయవారసదిసమేవ.

ఓకాసవారే పన “రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ మానానుసయేన సానుసయో”తి వుత్తే తాసు ధాతూసు పుగ్గలస్స సానుసయతా పఞ్ఞాయేయ్య, అనుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం న పఞ్ఞాయేయ్య. అనుసయస్స చ ఉప్పత్తిట్ఠానదస్సనత్థం అయం వారో ఆరద్ధో, తస్మా **తతో మానానుసయేన సానుసయో**తి వుత్తం. ఏవఞ్హి సతి తతో ధాతుద్వయతో ఉప్పన్నేన మానానుసయేన సానుసయోతి అనుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం దస్సితం హోతి. ఇమస్స పన పఞ్హస్స అత్థే అవుత్తే ఆదిపఞ్హస్స అత్థో పాకటో న హోతీతి పఠమం న వుత్తో, తస్మా సో ఏవం వేదితబ్బో. **యతో కామరాగానుసయేనా**తి యతో ఉప్పన్నేన కామరాగానుసయేన సానుసయో, కిం నో తతో ఉప్పన్నేన పటిఘానుసయేనపి సానుసయోతి? యస్మా పనేతే ద్వే ఏకస్మా ఠానా నుప్పజ్జన్తి; తస్మా “నో”తి పటిసేధో కతో. **అరహా సబ్బత్థా**తి అరహా సబ్బధమ్మేసు ఉప్పజ్జనకేన కేనచి అనుసయేన నిరానుసయోతి. ఇమినా అత్థవసేన నిప్పదేసట్ఠానేసు భుమ్మవచనమేవ కతన్తి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి.

సానుసయవారవణ్ణనా.

౩. పజహనవారవణ్ణనా

౧౩౨-౧౯౭. పజహనవారే **పజహతీ**తి తేన తేన మగ్గేన పహానపరిఞ్ఞావసేన పజహతి, ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదేతి. **ఆమన్తా**తి అనాగామీమగ్గట్ఠం సన్ధాయ పటివచనం. **తదేకట్ఠం పజహతీ**తి పహానేకట్ఠతం సన్ధాయ వుత్తం. **నో**తి అరహత్తమగ్గట్ఠం సన్ధాయ పటిసేధో.

యతో కామరాగానుసయం పజహతీతి యతో ఉప్పజ్జనకం కామరాగానుసయం పజహతీతి అత్థో. **అట్ఠమకో**తి అరహత్తఫలట్ఠతో పట్ఠాయ పచ్చోరోహనగణనాయ గణియమానో సోతాపత్తిమగ్గట్ఠో అట్ఠమకో నామ. దక్ఖిణేయ్యగణనాయ హి అరహా అగ్గదక్ఖిణేయ్యత్తా పఠమో, అరహత్తమగ్గట్ఠో దుతియో, అనాగామీ తతియో…పే.… సోతాపత్తిమగ్గట్ఠో అట్ఠమో. సో ఇధ “అట్ఠమకో”తి వుత్తో. నామసఞ్ఞాయేవ వా ఏసా తస్సాతి. **అనాగామిమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అట్ఠమకఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసా**తి సద్ధిం

పుథుజ్జనేన సేక్ఖాసేక్ఖా. తేసు హి పుథుజ్జనో పహానపరిఞ్ఞాయ అభావేన నప్పజహతి. సేసా తేసం అనుసయానం పహీనత్తా. **ద్విన్నం మగ్గసమఙ్గీన**న్తి ద్వే మగ్గసమఙ్గినో ఠపేత్వాతి అత్థో. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి.

పజహనవారవణ్ణనా.

౪. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౧౮౮-౨౬౩. పరిఞ్ఞావారే **పరిజానాతీ**తి తీహి పరిఞ్ఞాహి పరిజానాతి. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. అయమ్పి హి వారో పజహనవారో వియ మగ్గట్ఠానఞ్ఞేవ వసేన విస్సజ్జితోతి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా.

౫. పహీనవారవణ్ణనా

౨౬౪-౨౭౪. పహీనవారే ఫలట్ఠవసేనేవ దేసనా ఆరద్ధా. అనాగామిస్స హి ఉభోపేతే అనుసయా పహీనా, తస్మా "ఆమన్తా"తి వుత్తం.

౨౭౫-౨౮౬. ఓకాసవారే **యత్థ కామరాగానుసయో పహీనో తత్థ పటిఘానుసయో పహీనోతి** పుచ్ఛిత్వా **న వత్తబ్బో పహీనోతి వా అప్పహీనోతి వా**తి వుత్తం తం కస్మాతి? ఉప్పత్తిట్ఠానస్స అసాధారణత్తా. అఞ్ఞం హి కామరాగానుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం, అఞ్ఞం పటిఘానుసయస్స. అభావితమగ్గస్స చ యత్థ అనుసయో ఉప్పజ్జతి, మగ్గే భావితే తత్థేవ సో పహీనో నామ హోతి . తత్థ యస్మా నేవ కామరాగానుసయట్ఠానే పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతి, న పటిఘానుసయట్ఠానే కామరాగానుసయో, తస్మా తత్థ సో పహీనోతి వా అప్పహీనోతి వా న వత్తబ్బో. సో హి యస్మిం అత్తనో ఉప్పత్తిట్ఠానే కామరాగానుసయో పహీనో, తస్మిం అప్పహీనత్తా తత్థ పహీనోతి న వత్తబ్బో. యం కామరాగానుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం, తస్మిం అట్ఠితత్తా తత్థ అప్పహీనోతి న వత్తబ్బో.

యత్థ కామరాగానుసయో పహీనో, తత్థ మానానుసయో పహీనోతి ఏత్థ పన సాధారణట్ఠానం సన్ధాయ ఆమన్తాతి వుత్తం. కామరాగానుసయో హి కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతి. మానానుసయో తాసు చేవ రూపారూపధాతూసు చ. సో ఠపేత్వా అసాధారణట్ఠానం సాధారణట్ఠానే తేన సద్ధిం పహీనో నామ హోతి. తస్మా 'ఆమన్తా'తి వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బస్మిమ్పి ఓకాసవారే పహీనతా చ నవత్తబ్బతా చ వేదితబ్బా. 'నత్థీ'తి ఆగతట్ఠానేసు పన హేట్ఠా వుత్తసదిసోవ వినిచ్ఛయో. పుగ్గలోకాసవారో, ఓకాసవారగతికోయేవ.

౨౮౭-౩౦౭. పటిలోమనయే **యస్స కామరాగానుసయో అప్పహీనో**తి పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామివసేన పుచ్ఛతి. కిఞ్చాపి హి ఇమే ద్వే అనుసయా పుథుజ్జనతో పట్ఠాయ యావ అనాగామిమగ్గట్ఠా ఛన్నం పుగ్గలానం అప్పహీనా. ఇధ పన పరతో "తిణ్ణం పుగ్గలానం ద్విన్నం పుగ్గలాన"న్తిఆదివచనతో మగ్గట్ఠా అనధిప్పేతా, తస్మా పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామినోవ సన్ధాయ 'ఆమన్తా'తి వుత్తం. **ద్విన్నం పుగ్గలాన**న్తి సోతాపన్నసకదాగామీనం. ఇమినా నయేన పుగ్గలవారే వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

౩౦౮-౩౨౯. ఓకాసవారపుగ్గలోకాసవారా పన హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాతి.

పహీనవారవణ్ణనా.

౬. ఉప్పజ్జనవారవణ్ణనా

౩౩౦. ఉప్పజ్జనవారో అనుసయవారసదిసోయేవ.

౭. ధాతుపుచ్ఛావారవణ్ణనా

౩౩౨-౩౪౦. ధాతువారస్స పుచ్ఛావారే తావ **కతి అనుసయా అనుసేన్తీ**తి కతి అనుసయా సన్తానం అనుగతా హుత్వా సయన్తి. **కతి అనుసయా నానుసేన్తీ**తి కతి అనుసయా సన్తానం న అనుగతా హుత్వా సయన్తి. **కతి అనుసయా భఙ్గా**తి కతి అనుసయా అనుసేన్తి నానుసేన్తీతి ఏవం విభజితబ్బాతి అత్థో. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం సియా, తం హేట్ఠా పాళివవత్థానే వుత్తమేవ.

౭. ధాతువిస్సజ్జనావారవణ్ణనా

౩౪౧-౩౪౯. నిద్దేసవారే పనస్స **కస్సచి సత్త అనుసయా అనుసేన్తీ**తి పుథుజ్జనవసేన వుత్తం. **కస్సచి పఞ్చా**తి సోతాపన్నసకదాగామివసేన వుత్తం. తేసఞ్హి దిట్ఠానుసయో చ విచికిచ్ఛానుసయో చ పహీనాతి పఞ్చేవ అనుసేన్తి. తత్థ యథా అనుసయవారే ''అనుసేన్తీ''తి పదస్స ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో గహితో, ఏవమిధ న గహేతబ్బో. కస్మా? తస్మిం ఖణే అనుప్పజ్జనతో. కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స హి విపాకచిత్తఞ్చేవ కమ్మసముట్ఠానరూపఞ్చ ఉప్పజ్జతి, అకుసలచిత్తం నత్థి. అనుసయా చ అకుసలచిత్తక్ఖణే ఉప్పజ్జన్తి, న విపాకచిత్తక్ఖణేతి తస్మిం ఖణే అనుప్పజ్జనతో తథా అత్థో న గహేతబ్బో. కథం పన గహేతబ్బోతి? యథా లబ్భతి తథా గహేతబ్బో. కథఞ్చ లబ్భతి? అప్పహీనట్ఠేన. యథా హి రాగదోసమోహానం అప్పహీనత్తా. కుసలాబ్యాకతచిత్తసమఙ్గీ పుగ్గలో ''సరాగో సదోసో సమోహో''తి వుచ్చతి, ఏవం మగ్గభావనాయ అప్పహీనత్తా పటిసన్ధిక్ఖణేపి తస్స తస్స పుగ్గలస్స తే తే అనుసయా అనుసేన్తీతి వుచ్చన్తి. న కేవలఞ్చ వుచ్చన్తి, అప్పహీనత్తా పన తే అనుసేన్తియేవ నామాతి వేదితబ్బా.

అనుసయా భఙ్గా నత్థీతి యస్స హి యో అనుసేతి, సో అనుసేతియేవ; యో నానుసేతి, సో నానుసేతియేవ. అయం అనుసేతి చ నానుసేతి చ, అయం సియా అనుసేతి సియా నానుసేతీతి, ఏవం విభజితబ్బో అనుసయో నామ నత్థి. **రూపధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స కస్సచి తయో**తి అనాగామివసేన వుత్తం. తస్స హి కామరాగపటిఘదిట్ఠివిచికిచ్ఛానుసయా చత్తారోపి అనవసేసతో పహీనా. ఇతరే తయోవ అప్పహీనా. తేన వుత్తం – ''కస్సచి తయో అనుసయా అనుసేన్తీ''తి.

న కామధాతున్తి కామధాతుయా పటిసిద్ధత్తా సేసా ద్వే ధాతుయో ఉపపజ్జన్తస్సాతి అత్థో. **సత్తే వా**తి యస్మా అరియసావకస్స రూపధాతుయా చుతస్స కామధాతుయం ఉపపత్తి నామ నత్థి, పుథుజ్జనస్సేవ హోతి, తస్మా సత్తేవాతి నియమేత్వా వుత్తం. ''అరూపధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స సత్తేవా''తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **రూపధాతుయా ఉపపత్తి నత్థీ**తి కస్మా నత్థి? ఉపపత్తినిప్ఫాదకస్స రూపావచరజ్ఝానస్స అభావా. సో హి సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా తం ధాతుం ఉపపన్నోతి నాస్స తత్థ రూపావచరజ్ఝానం అత్థి. తదభావా రూపధాతుయం

ఉపపత్తి నత్థీతి వేదితబ్బా. **అరూపధాతుయా చుతస్స న కామధాతు**న్తి ఏత్థ అరూపధాతుయేవ అధిప్పేతా. ఇమినా నయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

ధాతువారవణ్ణనా.

అనుసయయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. చిత్తయమకం

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౬౨. ఇదాని తేసఙ్ఞేవ మూలయమకే దేసితానం కుసలాదిధమ్మానం లబ్భమానవసేన ఏకదేసమేవ సఙ్గణ్హిత్వా అనుసయయమకానన్తరం దేసితస్స చిత్తయమకస్స అత్థవణ్ణనా హోతి. తత్థ పాళివవత్థానం తావ వేదితబ్బం. ఇమస్మిఞ్హి చిత్తయమకే మాతికాఠపనం, ఠపితమాతికాయ విస్సజ్జనన్తి ద్వే వారా హోన్తి. తత్థ మాతికాఠపనే పుగ్గలవారో, ధమ్మవారో, పుగ్గలధమ్మవారోతి ఆదితోవ తయో సుద్ధికమహావారా హోన్తి.

తత్థ "యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ"తి ఏవం పుగ్గలవసేన చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో పుగ్గలవారో నామ. "యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ"తి ఏవం ధమ్మవసేనేవ చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో ధమ్మవారో నామ. "యస్స యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ"తి ఏవం ఉభయవసేన చిత్తస్స ఉప్పజ్జననిరుజ్ఝనాదిభేదం దీపేన్తో గతో పుగ్గలధమ్మవారో నామ. తతో "యస్స సరాగం చిత్త"న్తి సోళసన్నం పదానం వసేన అపరే సరాగాదిపదవిసేసితా సోళస పుగ్గలవారా, సోళస ధమ్మవారా, సోళస పుగ్గలధమ్మవారాతి అట్ఠచత్తాలీసం మిస్సకవారా హోన్తి. తే సరాగాదిపదమత్తం దస్సేత్వా సఙ్ఖిత్తా. తతో "యస్స కుసలం చిత్త"న్తిఆదినా నయేన ఛసట్ఠిద్విసతసఙ్ఖానం అభిధమ్మమాతికాపదానం వసేన అపరే కుసలాదిపదవిసేసితా ఛసట్ఠిద్విసతపుగ్గలవారా, ఛసట్ఠిద్విసతధమ్మవారా ఛసట్ఠిద్విసతపుగ్గలధమ్మవారాతి అట్ఠనవుతిసత్తసతా మిస్సకవారా హోన్తి. తేపి కుసలాదిపదమత్తం దస్సేత్వా సఙ్ఖిత్తాయేవ. యానిపేత్థ సనిదస్సనాదీని పదాని చిత్తేన సద్ధిం న యుజ్జన్తి, తాని మోఘపుచ్ఛావసేన ఠపితాని.

తేసు పన తీసు వారేసు సబ్బపఠమే సుద్ధికపుగ్గలమహావారే ఉప్పాదనిరోధకాలసమ్భేదవారో, ఉప్పాదుప్పన్నవారో, నిరోధుప్పన్నవారో, ఉప్పాదవారో, నిరోధవారో, ఉప్పాదనిరోధవారో ఉప్పజ్జమాననిరోధవారో, ఉప్పజ్జమానుప్పన్నవారో, నిరుజ్ఝమానుప్పన్నవారో, ఉప్పన్నుప్పాదవారో, అతీతానాగతవారో, ఉప్పన్నుప్పజ్జమానవారో, నిరుద్ధనిరుజ్ఝమానవారో, అతిక్కన్తకాలవారోతి చుద్దస అన్తరవారా. తేసు ఉప్పాదవారో, నిరోధవారో, ఉప్పాదనిరోధవారోతి ఇమేసు తీసు వారేసు అనులోమపటిలోమవసేన ఛ ఛ కత్వా అట్ఠారస యమకాని. ఉప్పన్నుప్పాదవారే అతీతానాగతకాలవసేన అనులోమతో ద్వే, పటిలోమతో ద్వేతి చత్తారి యమకాని. సేసేసు ఆదితో నిద్దిట్ఠేసు తీసు, అనన్తరే నిద్దిట్ఠేసు తీసు; అవసానే నిద్దిట్ఠేసు చతూసూతి దససు వారేసు అనులోమతో ఏకం, పటిలోమతో ఏకన్తి ద్వే ద్వే కత్వా వీసతి యమకాని. ఏవం సబ్బేసుపి చుద్దససు అన్తరవారేసు ద్వాచత్తాలీస యమకాని, చతురాసీతి పుచ్ఛా అట్ఠసట్ఠిఅత్థసతం హోతి. యథా చ ఏకస్మిం సుద్ధికపుగ్గలమహావారే, తథా సుద్ధికధమ్మవారేపి సుద్ధికపుగ్గలధమ్మవారేపీతి తీసు మహావారేసు ఛబ్బీసతియమకసతం, తతో దిగుణా పుచ్ఛా, తతో దిగుణా అత్థా చ వేదితబ్బా. ఇదం పన వారత్తయం సరాగాదివసేన సోళసగుణం, కుసలాదివసేన ఛసట్ఠిద్విసతగుణం కత్వా ఇమస్మిం చిత్తయమకే అనేకాని యమకసహస్సాని, తతో దిగుణా పుచ్ఛా, తతో దిగుణా అత్థా చ హోన్తీతి . పాఠో పన సంఖిత్తోతి. ఏవం తావ ఇమస్మిం చిత్తయమకే పాళివవత్థానం వేదితబ్బం.

మాతికాఠపనవణ్ణనా.

నిద్దేసో

౧. పుగ్గలవారవణ్ణనా

౬౩. ఇదాని ఠపితానుక్కమేన మాతికం విస్సజ్జేతుం **యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి న నిరుజ్ఝతీ**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **ఉప్పజ్జతీ**తి ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గితాయ ఉప్పజ్జతి **న నిరుజ్ఝతీ**తి నిరోధక్ఖణం అప్పత్తతాయ న నిరుజ్ఝతి. **తస్స చిత్త**న్తి తస్స పుగ్గలస్స తతో పట్ఠాయ చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి నుప్పజ్జిస్సతీతి పుచ్ఛతి. **తేసం చిత్త**న్తి యేసం పరిచ్ఛిన్నవట్టదుక్ఖానం ఖీణాసవానం సబ్బపచ్ఛిమస్స చుతిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణో వత్తతి, ఏతేసం తదేవ చుతిచిత్తం ఉప్పాదప్పత్తతాయ ఉప్పజ్జతి నామ, భఙ్గం అప్పత్తతాయ న నిరుజ్ఝతి. ఇదాని పన భఙ్గం పత్వా తం తేసం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, తతో అప్పటిసన్ధికత్తా అఞ్ఞం నుప్పజ్జిస్సతి. **ఇతరేస**న్తి పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిం ఖీణాసవం ఠపేత్వా అవసేసానం సేక్ఖాసేక్ఖపుథుజ్జనానం **నిరుజ్ఝిస్సతి చేవ ఉప్పజ్జిస్సతి చా**తి యం తం ఉప్పాదక్ఖణప్పత్తం తం నిరుజ్ఝిస్సతేవ. అఞ్ఞం పన తస్మిం వా అఞ్ఞస్మిం వా అత్తభావే ఉప్పజ్జిస్సతి చేవ నిరుజ్ఝిస్సతి చ. దుతియపుచ్ఛావిస్సజ్జనేపి తథారూపస్సేవ ఖీణాసవస్స చిత్తం సన్ధాయ 'ఆమన్తా'తి వుత్తం. **నుప్పజ్జతి నిరుజ్ఝతీ**తి భఙ్గక్ఖణే అరహతో పచ్ఛిమచిత్తమ్హి సేసానం భిజ్జమానచిత్తమ్హి. తతో పట్ఠాయ పన అరహతో చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతీతి సక్కా వత్తుం ఉప్పజ్జిస్సతీతి పన న సక్కా. సేసానం ఉప్పజ్జిస్సతీతి సక్కా వత్తుం, న నిరుజ్ఝిస్సతీతి న సక్కా. తస్మా 'నో'తి పటిసేధో కతో. దుతియపఞ్హే యస్స చిత్తం న నిరుజ్ఝిస్సతి, ఉప్పజ్జిస్సతీతి సో పుగ్గలోయేవ నత్థి, తస్మా నత్థీతి పటిక్ఖేపో కతో.

౬౫-౮౨. **ఉప్పన్న**న్తి ఉప్పాదసమఙ్గినోపేతం నామం. ఉప్పాదం పత్వా అనిరుద్ధస్సాపి. తత్థ ఉప్పాదసమఙ్గితం సన్ధాయ 'ఆమన్తా'తి, ఉప్పాదం పత్వా అనిరుద్ధభావం సన్ధాయ "తేసం చిత్తం ఉప్పన్న"న్తి వుత్తం. **అనుప్పన్న**న్తి ఉప్పాదం అప్పత్తం. **తేసం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థా**తి ఏత్థాపి సబ్బేసం తావ చిత్తం ఖణపచ్చుప్పన్నమేవ హుత్వా ఉప్పాదక్ఖణం అతీతత్తా ఉప్పజ్జిత్థ నామ, నిరోధసమాపన్నానం నిరోధతో పుబ్బే ఉప్పన్నపుబ్బత్తా, అసఞ్ఞసత్తానం సఞ్ఞీభవే ఉప్పన్నపుబ్బత్తా. **ఉప్పజ్జిత్థ చేవ ఉప్పజ్జతి చా**తి ఉప్పాదం పత్తత్తా ఉప్పజ్జిత్థ, అనతీతత్తా ఉప్పజ్జతి నామాతి అత్థో.

ఉప్పాదక్ఖణే అనాగతఞ్చాతి ఉప్పాదక్ఖణే చ చిత్తం అనాగతఞ్చ చిత్తన్తి అత్థో.

౮౩. అతిక్కన్తకాలవారే **ఉప్పజ్జమానం ఖణ**న్తి ఉప్పాదక్ఖణం. తత్థ కిఞ్చాపి ఉప్పాదక్ఖణో ఉప్పజ్జమానో నామ న హోతి, ఉప్పజ్జమానస్స పన ఖణత్తా ఏవం వుత్తో. **ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాల**న్తి న చిరం వీతిక్కన్తం తమేవ పన ఉప్పాదక్ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలన్తి సఙ్ఖం గచ్ఛతి. **నిరుజ్ఝమానం ఖణ**న్తి నిరోధక్ఖణం. తత్థ కిఞ్చాపి నిరోధక్ఖణో నిరుజ్ఝమానో నామ న హోతి, నిరుజ్ఝమానస్స పన ఖణత్తా ఏవం వుత్తో. **ఖణం వీతిక్కన్తం అతిక్కన్తకాల**న్తి కిం తస్స చిత్తం ఏవం నిరోధక్ఖణమ్హి వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతీతి పుచ్ఛతి. తత్థ యస్మా భఙ్గక్ఖణే చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం హోతి, నిరోధక్ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ న హోతి. అతీతం పన చిత్తం ఉభోపి ఖణే ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ, తస్మా "భఙ్గక్ఖణే చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణం వీతిక్కన్తం, భఙ్గక్ఖణం అవీతిక్కన్తం, అతీతం చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణఞ్చ వీతిక్కన్తం భఙ్గక్ఖణఞ్చ వీతిక్కన్త"న్తి విస్సజ్జనమాహ. దుతియపఞ్హస్స విస్సజ్జనే యస్మా అతీతం చిత్తం ఉభోపి ఖణే వీతిక్కన్తం హుత్వా అతిక్కన్తకాలం నామ హోతి, తస్మా అతీతం చిత్తన్తి వుత్తం. పటిలోమపఞ్హస్స విస్సజ్జనే యస్మా ఉప్పాదక్ఖణే చ చిత్తం అనాగతఞ్చ చిత్తం ఉభోపి ఖణే ఖణం వీతిక్కన్తం హుత్వా

అతిక్కన్తకాలం నామ న హోతి, తేసం ఖణానం అవీతిక్కన్తత్తా. తస్మా “ఉప్పాదక్ఖణే చిత్తం అనాగతం చిత్త”న్తి వుత్తం. దుతియవిస్సజ్జనం పాకటమేవ.

౮౪-౧౧౩. ధమ్మవారేపి ఇమినావుపాయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బో. పుగ్గలధమ్మవారో ధమ్మవారగతికోయేవ.

౧౧౪-౧౧౬. సబ్బేపి మిస్సకవారా **యస్స సరాగం చిత్త**న్తిఆదినా నయేన ముఖమత్తం దస్సేత్వా సఙ్ఖిత్తా. విత్థారో పన నేసం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. తేసు పన “యస్స సరాగం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతి; తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, నుప్పజ్జిస్సతీ”తి ఏవం విత్థారేతబ్బతాయ పుచ్ఛావ సదిసా హోతి. యస్మా పన సరాగం చిత్తం పచ్ఛిమచిత్తం న హోతి, తస్మా “యస్స సరాగం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతి; తస్స చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, నుప్పజ్జిస్సతీతి నో”తి ఏవం విస్సజ్జితబ్బత్తా విస్సజ్జనం అసదిసం హోతి. తం తం తస్సా తస్సా పుచ్ఛాయ అనురూపవసేన వేదితబ్బన్తి.

చిత్తయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ధమ్మయమకం

౧. పణ్ణత్తిఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౧౬. ఇదాని తేసఞ్ఞేవ మూలయమకే దేసితానం కుసలాదిధమ్మానం మాతికం ఠపేత్వా చిత్తయమకానన్తరం దేసితస్స ధమ్మయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థ ఖన్ధయమకే వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం. యథా హి తత్థ పణ్ణత్తివారాదయో తయో మహావారా, అవసేసా అన్తరవారా చ హోన్తి, తథా ఇధాపి. "యో కుసలం ధమ్మం భావేతి, నో అకుసలం ధమ్మం పజహతీ"తి ఆగతత్తా పనేత్థ పరిఞ్ఞావారో, భావనావారో నామాతి వేదితబ్బో. తత్థ యస్మా అబ్యాకతో ధమ్మో నేవ భావేతబ్బో, న పహాతబ్బో, తస్మా తం పదమేవ న ఉద్ధటం. పణ్ణత్తివారే పనేత్థ తిణ్ణం కుసలాదిధమ్మానం వసేన పదసోధనవారో, పదసోధనమూలచక్కవారో, సుద్ధధమ్మవారో, సుద్ధధమ్మమూలచక్కవారోతి ఇమేసు చతూసు వారేసు యమకగణనా వేదితబ్బా.

౧. పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా

౧౭-౩౨. పణ్ణత్తివారనిద్దేసే పన **కుసలా కుసలధమ్మా**తి కుసలానం ఏకన్తేన కుసలధమ్మత్తా "ఆమన్తా"తి వుత్తం. సేసవిస్సజ్జనేసుపి ఏసేవ నయో. **అవసేసా ధమ్మా న అకుసలా ధమ్మా**తి అవసేసా ధమ్మా అకుసలా న హోన్తి, ధమ్మా పన హోన్తీతి అత్థో. ఇమినా నయేన సబ్బవిస్సజ్జనాని వేదితబ్బాని.

పణ్ణత్తివారవణ్ణనా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౩౩-౩౪. పవత్తివారే పనేత్థ పచ్చుప్పన్నకాలే పుగ్గలవారస్స అనులోమనయే "యస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తస్స అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి; యస్స వా పన అకుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, తస్స కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీ"తి కుసలధమ్మమూలకాని ద్వే యమకాని, అకుసలధమ్మమూలకం ఏకన్తి తీణి యమకాని హోన్తి. తస్స పటిలోమనయేపి ఓకాసవారాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ సబ్బవారేసు తిణ్ణం తిణ్ణం యమకానం వసేన యమకగణనా వేదితబ్బా. అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం లక్ఖణం – ఇమస్స హి ధమ్మయమకస్స పవత్తిమహావారే "ఉప్పజ్జన్తి నిరుజ్ఝన్తీ"తి ఇమేసు ఉప్పాదనిరోధేసు కుసలాకుసలధమ్మా తావ ఏకన్తేన పవత్తియంయేవ లబ్భన్తి, న చుతిపటిసన్ధీసు. అబ్యాకతధమ్మా పన పవత్తే చ చుతిపటిసన్ధీసు చాతి తీసుపి కాలేసు లబ్భన్తి. ఏవమేత్థ యం యత్థ యత్థ లబ్భతి, తస్స వసేన తత్థ తత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

తత్రిదం నయముఖం – కుసలాకుసలానం తావ ఏకక్ఖణే అనుప్పజ్జనతో "నో"తి పటిసేధో కతో. **అబ్యాకతా చాతి** చిత్తసముట్ఠానరూపవసేన వుత్తం.

౩౫-౩౬. యత్థ కుసలా ధమ్మా నుప్పజ్జన్తీతి అసఞ్ఞభవం సన్ధాయ వుత్తం. తేనేవేత్థ "ఆమన్తా"తి విస్సజ్జనం కతం. **ఉప్పజ్జన్తీ**తి ఇదమ్పి అసఞ్ఞభవంయేవ సన్ధాయ వుత్తం. అబ్యాకతానం పన అనుప్పత్తిట్ఠానస్స అభావా "నత్థీ"తి పటిక్ఖేపో

కతో.

౪౯. దుతియే అకుసలేతి భవం అస్సాదేత్వా ఉప్పన్నేసు నికన్తిజవనేసు దుతియే జవనచిత్తే. **దుతియే చిత్తే వత్తమానే**తి పటిసన్ధితో దుతియే భవఙ్గచిత్తే వత్తమానే సహ వా పటిసన్ధియా భవఙ్గం విపాకవసేన ఏకమేవ కత్వా భవనికన్తియా ఆవజ్జనచిత్తే. తఞ్హి కిరియచిత్తత్తా అబ్యాకతజాతియం విపాకతో దుతియం నామ హోతి.

౨౩. యస్స చిత్తస్స అనన్తరా అగ్గమగ్గన్తి గోత్రభుచిత్తం సన్ధాయ వుత్తం. **కుసలా ధమ్మా ఉప్పజ్జిస్సన్తీ**తి తే అగ్గమగ్గధమ్మేయేవ సన్ధాయ వుత్తం.

౭౯. యస్స చిత్తస్స అనన్తరా అగ్గమగ్గం పటిలభిస్సన్తి, తస్స చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేతి ఇదం చిత్తజాతివసేన వుత్తం. తజ్జాతికస్స హి ఏకావజ్జనేన ఉప్పన్నస్స తతో ఓరిమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణేపి ఏతం లక్ఖణం లబ్భతేవ.

౯౯. నిరోధవారేపి కుసలాకుసలానం ఏకతో అనిరుజ్ఝనతో “నో”తి వుత్తం. ఇమినా నయముఖేన సబ్బత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి.

ధమ్మయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఇన్ద్రియయమకం

ఇదాని తేసఞ్ఞేవ మూలయమకే దేసితానం కుసలాదిధమ్మానం లబ్భమానవసేన ఏకదేసం సఙ్గణ్హిత్వా ధమ్మయమకానన్తరం దేసితస్స ఇన్ద్రియయమకస్స వణ్ణనా హోతి. తత్థ ఖన్ధయమకాదీసు వుత్తనయేనేవ పాళివవత్థానం వేదితబ్బం. ఇధాపి హి పణ్ణత్తివారాదయో తయో మహావారా అవసేసా అన్తరవారా చ సద్ధిం కాలప్పభేదాదీహి ఖన్ధయమకాదీసు ఆగతసదిసావ. ఇన్ద్రియానం పన బహుతాయ ధాతుయమకతోపి బహుతరాని యమకాని హోన్తి. యథా పన హేట్ఠా పుగ్గలవారాదీసు చక్ఖాయతనచక్ఖుధాతుమూలకే నయే చక్ఖాయతనచక్ఖుధాతూహి సద్ధిం జివ్హాయతనకాయాయతనాని న యోజితాని. జివ్హాయతనకాయాయతనమూలకాని చ యమకానేవ న గహితాని, తథా ఇధాపి చక్ఖున్ద్రియమూలకే నయే జివ్హిన్ద్రియకాయిన్ద్రియాని న యోజితాని, జివ్హిన్ద్రియకాయిన్ద్రియమూలకాని చ యమకానేవ న గహితాని. తేసం అగ్గహణే కారణం తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. మనిన్ద్రియం పన యథా చక్ఖున్ద్రియాదిమూలకేహి తథేవ ఇత్థిన్ద్రియాదిమూలకేహిపి సద్ధిం యస్మా యోజనం గచ్ఛతి, తస్మా నిక్ఖిత్తపటిపాటియా అయోజేత్వా సబ్బేహిపి చక్ఖున్ద్రియమూలకాదీహి సద్ధిం పరియోసానే యోజితన్తి వేదితబ్బం. చక్ఖున్ద్రియేన సద్ధిం ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియాని యోజితాని సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియదోమనస్సిన్ద్రియాని పటిసన్ధియం నత్థీతి న గహితాని. సోమనస్సిన్ద్రియఉపేక్ఖిన్ద్రియాని పటిసన్ధియం ఉప్పత్తిసబ్భావతో గహితాని. తథా సద్ధిన్ద్రియాదీని పఞ్చ. లోకుత్తరాని తీణి పటిసన్ధియం అభావేనేవ న గహితాని. ఇతి యాని గహితాని, తేసం వసేనేత్థ చక్ఖున్ద్రియమూలకే నయే యమకగణనా వేదితబ్బా. యథా చేత్థ, ఏవం సబ్బత్థ. యాని పన న గహితాని, తేసం వసేన యమకాని న గణేతబ్బాని. గణేన్తేన వా మోఘపుచ్ఛావసేన గణేతబ్బానీతి ఏవం తావ సబ్బవారేసు పాళివవత్థానమేవ వేదితబ్బం.

పవత్తివారవణ్ణనా

౧-౮౬. అత్థవినిచ్ఛయే పనేత్థ ఇదం నయముఖం – **సచక్ఖుకానం న ఇత్థీన**న్తి బ్రహ్మపారిసజ్జాదీనఞ్చేవ రూపీనం పురిసనపుంసకానఞ్చ వసేన వుత్తం. తేసఞ్హి ఇత్థిన్ద్రియం నుప్పజ్జతి. **సచక్ఖుకానం న పురిసాన**న్తి రూపీబ్రహ్మానఞ్చేవ ఇత్థినపుంసకానఞ్చ వసేన వుత్తం. తేసఞ్హి పురిసిన్ద్రియం నుప్పజ్జతి. **అచక్ఖుకానం ఉపపజ్జన్తానం తేసం జీవితిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీ**తి ఏకవోకారచతువోకారకామధాతుసత్తే సన్ధాయ వుత్తం. **సచక్ఖుకానం వినా సోమనస్సేనా**తి ఉపేక్ఖాసహగతానం చతున్నం మహావిపాకపటిసన్ధీనం వసేన వుత్తం. **సచక్ఖుకానం వినా ఉపేక్ఖాయా**తి సోమనస్ససహగతపటిసన్ధికానం వసేన వుత్తం. **ఉపేక్ఖాయ అచక్ఖుకాన**న్తి అహేతుకపటిసన్ధివసేన వుత్తం. **అహేతుకాన**న్తి అహేతుకపటిసన్ధిచిత్తేన సద్ధిం సద్ధిన్ద్రియాదీనం అభావతో వుత్తం. తత్థ హి ఏకన్తేనేవ సద్ధాసతిపఞ్ఞాయో నత్థి. సమాధివీరియాని పన ఇన్ద్రియప్పత్తాని న హోన్తి. **సహేతుకానం అచక్ఖుకాన**న్తి గబ్భసేయ్యకవసేన చేవ అరూపీవసేన చ వుత్తం. అఞ్ఞో హి సహేతుకో అచక్ఖుకో నామ నత్థి. **సచక్ఖుకానం అహేతుకాన**న్తి అపాయే ఓపపాతికవసేన వుత్తం. **సచక్ఖుకానం ఞాణవిప్పయుత్తాన**న్తి కామధాతుయం దుహేతుకపటిసన్ధికానం వసేన వుత్తం. **సచక్ఖుకానం ఞాణసమ్పయుత్తాన**న్తి రూపీబ్రహ్మానో చేవ కామావచరదేవమనుస్సే చ సన్ధాయ వుత్తం. **ఞాణసమ్పయుత్తానం అచక్ఖుకాన**న్తి అరూపినో చ తిహేతుకగబ్భసేయ్యకే చ సన్ధాయ వుత్తం.

౧౮౦. జీవితిన్ద్రియమూలకే **వినా సోమనస్సేన ఉపపజ్జన్తాన**న్తి ద్వేపి జీవితిన్ద్రియాని సన్ధాయ వుత్తం. **పవత్తే సోమనస్సవిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే**తి అరూపజీవితిన్ద్రియం సన్ధాయ వుత్తం. ఇమినా నయేన సబ్బత్థాపి

పటిసన్ధిపవత్తివసేన జీవితిన్ద్రియయోజనా వేదితబ్బా. సోమనస్సిన్ద్రియాదిమూలకేసుపి పటిసన్ధిపవత్తివసేనేవత్థో గహేతబ్బో. పటిలోమనయే పన నిరోధవారే చ ఏతేసఞ్ఞేవ అఞ్ఞేసఞ్చ ధమ్మానం యథాలాభవసేన చుతిపటిసన్ధిపవత్తేసు తీసుపి అనుప్పాదనిరోధా వేదితబ్బా.

౨౮౧. అనాగతవారే **ఏతేనేవ భావేనాతి** ఏతేన పురిసభావేనేవ, అన్తరా ఇత్థిభావం అనాపజ్జిత్వా పురిసపటిసన్ధిగ్గహణేనేవాతి అత్థో. **కతిచి భవే దస్సేత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తీతి** కతిచి పటిసన్ధియో గహేత్వా ఇత్థిభావం అప్పత్వావ పరినిబ్బాయిస్సన్తీతి అత్థో. దుతియపుచ్ఛాయపి ఏసేవ నయో.

౩౬౧. పచ్చుప్పన్నేన అతీతవారే **సుద్ధావాసానం ఉపపత్తిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే మనిన్ద్రియఞ్చ నుప్పజ్జిత్థాతి** చిత్తయమకే వియ ఉప్పాదక్ఖణాతిక్కమవసేన అత్థం అగ్గహేత్వా తస్మిం భవే అనుప్పన్నపుబ్బవసేన గహేతబ్బోతి. ఇమినా నయముఖేన సబ్బస్మిమ్పి పవత్తివారే అత్థవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

పవత్తివారవణ్ణనా.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౪౩౫-౪౮౨. పరిఞ్ఞావారే పన చక్ఖుమూలకాదీసు ఏకమేవ చక్ఖుసోతయమకం దస్సితం. యస్మా పన సేసానిపి లోకియఅబ్యాకతాని చేవ లోకియఅబ్యాకతమిస్సకాని చ పరిఞ్ఞేయ్యానేవ, తస్మా తాని అనుపదిట్ఠానిపి ఇమినావ దస్సితాని హోన్తి. యస్మా పన అకుసలం ఏకన్తతో పహాతబ్బమేవ, ఏకన్తం కుసలం భావేతబ్బమేవ, లోకుత్తరాబ్యాకతం సచ్ఛికాతబ్బం, తస్మా "దోమనస్సిన్ద్రియం పజహతీ"తి "అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం భావేతీ"తి "అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం సచ్ఛికరోతీ"తి వుత్తం. అఞ్ఞిన్ద్రియం పన భావేతబ్బమ్పి అత్థి సచ్ఛికాతబ్బమ్పి, తం భావనావసేనేవ గహితం. తత్థ **ద్వే పుగ్గలాతి** సకదాగామిమగ్గసమఙ్గీ చ, అరహత్తమగ్గసమఙ్గీ చ. తేసు ఏకో సముచ్ఛిన్దితుం అసమత్థత్తా దోమనస్సిన్ద్రియం న పజహతి నామ. ఏకో పహీనదోసత్తా **చక్ఖున్ద్రియం న పరిజానాతీతి** అనుప్పాదం ఆపాదేతుం అసమత్థతాయ న పరిజానాతి. ఇమినా నయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా.

ఇన్ద్రియయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథా

ఏత్తావతా చ –

యస్సోవాదే ఠత్వా, నిట్ఠితకిచ్చస్స కిచ్చసమ్పన్నో;
యువతిజనోపి అతీతో, సువిహితనియమో యమస్సాణం.

దేవపరిసాయ మజ్ఝే, దేవపురే సబ్బదేవదేవేన;
యమకం నామ పకాసితం, యమామలలోమేన యం తేన.

పాళివవత్థానవిధిం, పుచ్ఛావిస్సజ్జనే చ అత్థనయం;
దస్సేతుం ఆరద్ధా, యమకఅట్ఠకథా మయా తస్స.

సా సుబహుఅన్తరాయే, లోకమ్హి యథా అనన్తరాయేన;
అయమజ్జ పఞ్చమత్తేహి, తన్తియా భాణవారేహి.

నిట్ఠం పత్తా ఏవం, నిట్ఠానం పాపుణన్తు సబ్బేపి;
హితసుఖనిబ్బత్తికరా, మనోరథా సబ్బసత్తానన్తి.

యమకప్పకరణ-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

పట్ఠానప్పకరణ-అట్ఠకథా

దేవాతిదేవో దేవానం, దేవదానవపూజితో,
దేసయిత్వా పకరణం, యమకం సుద్ధసంయమో.

అత్థతో ధమ్మతో చేవ, గమ్భీరస్సాథ తస్స యం,
అనన్తరం మహావీరో, సత్తమం ఇసిసత్తమో.

పట్ఠానం నామ నామేన, నామరూపనిరోధనో,
దేసేసి అతిగమ్భీర-నయమణ్డితదేసనం.

ఇదాని తస్స సమ్పత్తో, యస్మా సంవణ్ణనాక్కమో,
తస్మా నం వణ్ణయిస్సామి, తం సుణాథ సమాహితాతి.

పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా

సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి అనులోమపట్ఠానే ద్వావీసతి తికే నిస్సాయ తికపట్ఠానం నామ నిద్దిట్ఠం, సతం దుకే నిస్సాయ దుకపట్ఠానం నామ నిద్దిట్ఠం. తతో పరం ద్వావీసతి తికే గహేత్వా దుకసతే పక్ఖిపిత్వా దుకతికపట్ఠానం నామ దస్సితం. తతో పరం దుకసతం గహేత్వా ద్వావీసతియా తికేసు పక్ఖిపిత్వా తికదుకపట్ఠానం నామ దస్సితం. తికే పన తికేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా తికతికపట్ఠానం నామ దస్సితం. దుకే చ దుకేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా దుకదుకపట్ఠానం నామ దస్సితం. ఏవం –

తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ **అనులోమమ్హి** నయా సుగమ్భీరాతి.

పచ్చనీయపట్ఠానేపి ద్వావీసతి తికే నిస్సాయ తికపట్ఠానం నామ. దుకసతం నిస్సాయ దుకపట్ఠానం నామ. ద్వావీసతి తికే దుకసతే పక్ఖిపిత్వా దుకతికపట్ఠానం నామ. దుకసతం ద్వావీసతియా తికేసు పక్ఖిపిత్వా తికదుకపట్ఠానం నామ. తికే తికేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా తికతికపట్ఠానం నామ. దుకే దుకేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా దుకదుకపట్ఠానం నామాతి ఏవం పచ్చనీయేపి ఛహి నయేహి పట్ఠానం నిద్దిట్ఠం. తేన వుత్తం –

“తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ **పచ్చనీయమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి.

తతో పరం అనులోమపచ్చనీయేపి ఏతేనేవుపాయేన ఛ నయా దస్సితా. తేనాహ –

“తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ **అనులోమపచ్చనీయమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి.

తదనన్తరం పచ్చనీయానులోమమ్హి ఏతేహేవ ఛహి నయేహి నిద్దిట్ఠం. తేనాహ –

“తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ **పచ్చనీయానులోమమ్హి** నయా సుగమ్భీరా”తి.

ఏవం అనులోమే ఛ పట్ఠానాని, పచ్చనీయే ఛ, అనులోమపచ్చనీయే ఛ, పచ్చనీయానులోమే ఛ పట్ఠానానీతి ఇదం "చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానపట్ఠానమహాపకరణం నామా"తి హి వుత్తం.

తత్థ యేసం చతువీసతియా సమన్తపట్ఠానానం సమోధానవసేనేతం చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానం పట్ఠానమహాపకరణం నామాతి వుత్తం, తేసఞ్చేవ ఇమస్స చ పకరణస్స నామత్థో తావ ఏవం వేదితబ్బో. కేనట్ఠేన **పట్ఠాన**న్తి? నానప్పకారపచ్చయట్ఠేన. 'ప-కారో' హి నానప్పకారత్థం దీపేతి, ఠానసద్దో పచ్చయత్థం. ఠానాట్ఠానకుసలతాతిఆదీసు హి పచ్చయో ఠానన్తి వుత్తో. ఇతి నానప్పకారానం పచ్చయానం వసేన దేసితత్తా ఇమేసు చతువీసతియా పట్ఠానేసు ఏకేకం పట్ఠానం నామ. ఇమేసం పన పట్ఠానానం సమూహతో సబ్బమ్పేతం పకరణం పట్ఠానన్తి వేదితబ్బం.

అపరో నయో – కేనట్ఠేన పట్ఠానన్తి? విభజనట్ఠేన. "పఞ్ఞాపనా పట్ఠపనా వివరణా విభజనా ఉత్తానీకమ్మ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౭౧) ఆగతట్ఠానస్మిఞ్హి విభజనట్ఠేన పట్ఠానం పఞ్ఞాయతి. ఇతి కుసలాదీనం ధమ్మానం హేతుపచ్చయాదివసేన విభత్తత్తా ఇమేసు చతువీసతియా పట్ఠానేసు ఏకేకం పట్ఠానం నామ. ఇమేసం పన పట్ఠానానం సమూహతో సబ్బమ్పేతం పకరణం పట్ఠానం నామాతి వేదితబ్బం.

అపరో నయో – కేనట్ఠేన పట్ఠానన్తి? పట్ఠితత్థేన. గమనట్ఠేనాతి అత్థో. "గోట్ఠా పట్ఠితగావో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౬) ఆగతట్ఠానస్మిఞ్హి యేన పట్ఠానేన పట్ఠితగావోతి వుత్తో, తం అత్థతో గమనం హోతి. ఇతి నాతివిత్థారితనయేసు ధమ్మసఙ్గణీఆదీసు అనిస్సఙ్గగమనస్స సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స హేతుపచ్చయాదిభేదభిన్నేసు కుసలాదీసు విత్థారితనయలాభతో నిస్సఙ్గవసేన పవత్తగమనత్తా ఇమేసు చతువీసతియా పట్ఠానేసు ఏకేకం పట్ఠానం నామ. ఇమేసం పన పట్ఠానానం సమూహతో సబ్బమ్పేతం పకరణం పట్ఠానం నామాతి వేదితబ్బం.

తత్థ అనులోమమ్హి తావ పఠమం తికవసేన దేసితత్తా తికపట్ఠానం నామ. తస్స పదచ్ఛేదో – తికానం పట్ఠానం ఏత్థ అత్థీతి **తికపట్ఠానం**. తికానం నానప్పకారకా పచ్చయా ఏతిస్సా దేసనాయ అత్థీతి అత్థో. దుతియవికప్పేపి తికానం పట్ఠానన్త్వేవ తికపట్ఠానం. హేతుపచ్చయాదివసేన తికానం విభజనాతి అత్థో. తతియవికప్పే హేతుపచ్చయాదిభేదభిన్నతాయ లద్ధవిత్థారా తికా ఏవ పట్ఠానం తికపట్ఠానం. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స నిస్సఙ్గగమనభూమీతి అత్థో. దుకపట్ఠానాదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం అనులోమే ఛపట్ఠానాని విదిత్వా పచ్చనీయాదీసుపి ఇమినావుపాయేన వేదితబ్బాని.

యస్మా పనేతాని అనులోమే, పచ్చనీయే, అనులోమపచ్చనీయే, పచ్చనీయానులోమేతి సమన్తా ఛ ఛ హుత్వా చతువీసతి హోన్తి; తస్మా "చతువీసతి సమన్తపట్ఠానానీ"తి వుచ్చన్తి. ఇతి ఇమేసం చతువీసతియా ఖుద్దకపట్ఠానసఙ్ఖాతానం సమన్తపట్ఠానానం సమోధానవసేనేతం చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానం పట్ఠానమహాపకరణం నామ.

తం పనేతం యే తికాదయో నిస్సాయ నిద్దిట్ఠత్తా "తికపట్ఠానం దుకపట్ఠానం...పే॰... దుకదుకపట్ఠాన"న్తి వుత్తం, తే అనామసిత్వా యేసం పచ్చయానం వసేన తే తికాదయో విభత్తా తే పచ్చయే దస్సేతుం ఆదితో తావస్స మాతికానిక్ఖేపవారో నామ వుత్తో; పచ్చయవిభఙ్గవారోతిపి తస్సేవ నామం. సో ఉద్దేసనిద్దేసతో దువిధో. తస్స **హేతుపచ్చయో...పే॰... అవిగతపచ్చయోతి** అయం ఉద్దేసో.

తత్థ హేతు చ సో పచ్చయో చాతి **హేతుపచ్చయో**. హేతు హుత్వా పచ్చయో, హేతుభావేన పచ్చయోతి వుత్తం హోతి. ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ **హేతూ**తి వచనావయవకారణమూలానమేతం అధివచనం. "పటిఞ్ఞా హేతూ"తిఆదీసు హి లోకే వచనావయవో హేతూతి, వుచ్చతి. సాసనే పన "యే ధమ్మా హేతుప్పభవా"తిఆదీసు (మహావ. ౬౦) కారణం. "తయో కుసలా హేతూ, తయో అకుసలా హేతూ"తిఆదీసు (ధ. స. ౧౦౫౯) మూలం హేతూతి వుచ్చతి. తం ఇధ అధిప్పేతం. **పచ్చయోతి** ఏత్థ పన అయం వచనత్థో – పటిచ్చ ఏతస్మా ఏతీతి పచ్చయో, అప్పచ్చక్ఖాయ నం వత్తతీతి అత్థో. యో హి ధమ్మో యం ధమ్మం అప్పచ్చక్ఖాయ తిట్ఠతి వా ఉప్పజ్జతి వా, సో తస్స పచ్చయోతి వుత్తం హోతి.

లక్ఖణతో పన ఉపకారకలక్ఖణో పచ్చయో, యో హి ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స ఠితియా వా ఉప్పత్తియా వా ఉపకారకో హోతి, సో తస్స పచ్చయోతి వుచ్చతి. పచ్చయో, హేతు; కారణం నిదానం సమ్భవో, పభవోతి అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనతో నానం. ఇతి మూలట్ఠేన హేతు, ఉపకారకట్ఠేన పచ్చయోతి సఙ్ఖేపతో మూలట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో హేతుపచ్చయో. సో హి సాలిఆదీనం సాలిబీజాదీని వియ, మణిప్పభాదీనం వియ చ మణివణ్ణాదయో కుసలాదీనం కుసలాదిభావసాధకోతి ఆచరియానం అధిప్పాయో. ఏవం సన్తే పన తంసముట్ఠానరూపేసు హేతుపచ్చయతా న సమ్పజ్జతి. న హి సో తేసం కుసలాదిభావం సాధేతి, న చ పచ్చయో న హోతీతి. వుత్తఞ్హేతం "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తి. అహేతుకచిత్తానఞ్చ వినా ఏతేన అబ్యాకతభావో సిద్ధో.

సహేతుకానమ్పి చ యోనిసోమనసికారాదిపటిబద్ధో కుసలాదిభావో న సమ్పయుత్తహేతుపటిబద్ధో. యది చ సమ్పయుత్తహేతూసు సభావతోవ కుసలాదిభావో సియా, తంసమ్పయుత్తేసు హేతుపటిబద్ధో అలోభో కుసలో వా సియా అబ్యాకతో వా. యస్మా పన ఉభయథాపి హోతి, తస్మా యథా సమ్పయుత్తేసు, ఏవం హేతూసుపి కుసలాదితా పరియేసితబ్బా. కుసలాదిభావసాధనవసేన పన హేతూనం మూలట్ఠం అగ్గహేత్వా సుప్పతిట్ఠితభావసాధనవసేన గయ్హమానే న కిఞ్చి విరుజ్ఝతి. లద్ధహేతుపచ్చయా హి ధమ్మా విరుళ్హమూలా వియ పాదపా థిరా హోన్తి సుప్పతిట్ఠితా, అహేతుకా పన తిలబీజకాదిసేవాలా వియ న సుప్పతిట్ఠితా. ఇతి మూలట్ఠేన ఉపకారకోతి సుప్పతిట్ఠితభావసాధనేన ఉపకారకో ధమ్మో హేతుపచ్చయోతి వేదితబ్బో.

తతో పరేసు ఆరమ్మణవసేన ఉపకారకో ధమ్మో **ఆరమ్మణపచ్చయో**. సో "రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా"తి ఆరభిత్వాపి "యం యం ధమ్మం ఆరబ్భ యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఓసాపితత్తా న కోచి ధమ్మో న హోతి. యథా హి దుబ్బలో పురిసో దణ్డం వా రజ్జుం వా ఆలమ్బిత్వావ ఉట్ఠహతి చేవ తిట్ఠతి చ, ఏవం చిత్తచేతసికా ధమ్మా రూపాదిఆరమ్మణం ఆరబ్భేవ ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చ. తస్మా సబ్బేపి చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం ఆరమ్మణభూతా ధమ్మా ఆరమ్మణపచ్చయోతి వేదితబ్బా.

జేట్ఠకట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో **అధిపతిపచ్చయో**. సో సహజాతారమ్మణవసేన దువిధో. తత్థ "ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదివచనతో ఛన్దవీరియచిత్తవీమంససఙ్ఖాతా చత్తారో ధమ్మా సహజాతాధిపతిపచ్చయోతి వేదితబ్బా, నో చ ఖో ఏకతో. యదా హి ఛన్దం ధురం జేట్ఠకం కత్వా చిత్తం పవత్తతి, తదా ఛన్దోవ అధిపతి, న ఇతరే. ఏస నయో సేసేసుపి. యం పన ధమ్మం గరుం కత్వా అరూపధమ్మా పవత్తన్తి, సో నేసం ఆరమ్మణాధిపతి. తేన వుత్తం – "యం యం ధమ్మం గరుం కత్వా యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో"తి.

అనన్తరభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **అనన్తరపచ్చయో**. సమనన్తరభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **సమనన్తరపచ్చయో**. ఇదఞ్చ పచ్చయద్వయం బహుధా పపఞ్చయన్తి. అయం పనేత్థ సారో – యో హి ఏస చక్ఖువిఞ్ఞాణానన్తరా మనోధాతు, మనోధాతుఅనన్తరా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతిఆది చిత్తనియమో, సో యస్మా పురిమచిత్తవసేనేవ ఇజ్ఝతి, న అఞ్ఞథా. తస్మా అత్తనో అత్తనో అనన్తరం అనురూపస్స చిత్తుప్పాదస్స ఉప్పాదనసమత్థో ధమ్మో అనన్తరపచ్చయో. తేనేవాహ – "అనన్తరపచ్చయోతి చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు తంసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆది.

యో అనన్తరపచ్చయో, స్వేవ సమనన్తరపచ్చయో. బ్యఞ్జనమత్తమేవ హేత్థ నానం, ఉపచయసన్తతిఆదీసు వియ, అధివచననిరుత్తిదుకాదీసు వియ చ, అత్థతో పన నానం నత్థి. యమ్పి "అద్ధానన్తరతాయ అనన్తరపచ్చయో, కాలానన్తరతాయ సమనన్తరపచ్చయో"తి ఆచరియానం మతం , తం "నిరోధా వుట్ఠహన్తస్స నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలం ఫలసమాపత్తియా సమనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదీహి విరుజ్ఝతి. యమ్పి తత్థ వదన్తి – "ధమ్మానం సముట్ఠాపనసమత్థతా న పరిహాయతి, భావనాబలేన పన వారితత్తా ధమ్మా సమనన్తరం నుప్పజ్జన్తీ"తి, తమ్పి కాలానన్తరతాయ అభావమేవ సాధేతి. భావనాబలేన హి తత్థ కాలానన్తరతా నత్థీతి, మయమ్పి ఏతదేవ వదామ. యస్మా చ కాలానన్తరతా నత్థి, తస్మా సమనన్తరపచ్చయతా న యుజ్జతి. కాలానన్తరతాయ హి తేసం సమనన్తరపచ్చయో హోతీతి లద్ధి. తస్మా అభినివేసం అకత్వా బ్యఞ్జనమత్తతోవేత్థ నానాకరణం పచ్చేతబ్బం, న అత్థతో. కథం? నత్థి ఏతేసం అన్తరన్తి హి అనన్తరా. సణ్ఠానాభావతో సుట్ఠు అనన్తరాతి సమనన్తరా.

ఉప్పజ్జమానో సహ ఉప్పజ్జమానభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **సహజాతపచ్చయో**, పకాసస్స పదీపో వియ. సో అరూపక్ఖన్ధాదివసేన ఛబ్బిధో హోతి. యథాహ – చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో. చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం...పే.... ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞం...పే.... చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం...పే.... మహాభూతా ఉపాదారూపానం...పే.... రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానం కిఞ్చికాలే సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో; కిఞ్చి కాలే న సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి. ఇదం హదయవత్థుమేవ సన్ధాయ వుత్తం.

అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదనుపత్థమ్భనభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో**. అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భకం తిదణ్డం వియ. సో అరూపక్ఖన్ధాదివసేన తివిధో హోతి. యథాహ – చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. చత్తారో మహాభూతా...పే.... ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయోతి.

అధిట్ఠానాకారేన నిస్సయాకారేన చ ఉపకారకో ధమ్మో **నిస్సయపచ్చయో**, తరుచిత్తకమ్మాదీనం పథవీపటాదయో వియ. సో "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం సహజాతే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఛట్ఠో పనేత్థ కోట్ఠాసో "చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా, సోతఘానజివ్హాకాయాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తి , తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం విభత్తో.

ఉపనిస్సయపచ్చయోతి ఇధ పన అయం తావ వచనత్థో – తదధీనవుత్తితాయ అత్తనో ఫలేన నిస్సితో, న పటిక్ఖిత్తోతి నిస్సయో. యథా పన భుసో ఆయాసో ఉపాయాసో, ఏవం భుసో నిస్సయో ఉపనిస్సయో. బలవకారణస్సేతం అధివచనం. తస్మా బలవకారణభావేన ఉపకారకో ధమ్మో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి వేదితబ్బో. సో ఆరమ్మణూపనిస్సయో, అనన్తరూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయోతి తివిధో హోతి. తత్థ "దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, పుబ్బే సుచిణ్ణాని గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, ఝానా వుట్ఠహిత్వా ఝానం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖతి, సేక్ఖా గోత్రభుం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తి, వోదానం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తి, సేక్ఖా మగ్గా వుట్ఠహిత్వా మగ్గం గరుం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తీ"తి ఏవమాదినా నయేన **ఆరమ్మణూపనిస్సయో** తావ ఆరమ్మణాధిపతినా సద్ధిం నానత్తం అకత్వా విభత్తో. తత్థ యం ఆరమ్మణం గరుం కత్వా చిత్తచేతసికా ఉప్పజ్జన్తి, తం నియమతో తేసం ఆరమ్మణేసు బలవారమ్మణం హోతి . ఇతి గరుకాతబ్బమత్తట్ఠేన ఆరమ్మణాధిపతి, బలవకారణట్ఠేన ఆరమ్మణూపనిస్సయోతి ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

అనన్తరూపనిస్సయోపి "పురిమా పురిమా కుసలా ఖన్ధా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ఖన్ధానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన అనన్తరపచ్చయేన సద్ధిం నానత్తం అకత్వావ విభత్తో. మాతికానిక్ఖేపే పన నేసం "చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు తంసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన అనన్తరస్స చ "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన ఉపనిస్సయస్స చ ఆగతత్తా నిక్ఖేపవిసేసో అత్థి, సోపి అత్థతో ఏకీభావమేవ గచ్ఛతి. ఏవం సన్తేపి అత్తనో అత్తనో అనన్తరం అనురూపస్స చిత్తుప్పాదస్స పవత్తనసమత్థతాయ అనన్తరతా పురిమచిత్తస్స చ పచ్ఛిమచిత్తుప్పాదనే బలవతాయ అనన్తరూపనిస్సయతా వేదితబ్బా. యథా హి హేతుపచ్చయాదీసు కఞ్చి ధమ్మం వినాపి చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న ఏవం అనన్తరచిత్తం, వినా చిత్తస్స ఉప్పత్తి నామ అత్థి, తస్మా బలవపచ్చయో హోతి. ఇతి అత్తనో అత్తనో అనన్తరం అనురూపచిత్తుప్పాదవసేన అనన్తరపచ్చయో, బలవకారణవసేన అనన్తరూపనిస్సయోతి ఏవమేతేసం నానత్తం వేదితబ్బం.

పకతూపనిస్సయో పన పకతో ఉపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో. పకతో నామ అత్తనో సన్తానే నిప్ఫాదితో వా సద్ధాసీలాది; ఉపసేవితో వా ఉతుభోజనాది. పకతియాయేవ వా ఉపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో, ఆరమ్మణానన్తరేహి అసమ్మిస్సోతి అత్థో. తస్స "పకతూపనిస్సయో – సద్ధం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, ఝానం ఉప్పాదేతి, విపస్సనం ఉప్పాదేతి, మగ్గం ఉప్పాదేతి, అభిఞ్ఞం ఉప్పాదేతి, సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి, సీలం... సుతం... చాగం... పఞ్ఞం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి...పే.... సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి. సద్ధా... సీలం... సుతం... చాగో... పఞ్ఞా సద్ధాయ... సీలస్స... సుతస్స... చాగస్స... పఞ్ఞాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన అనేకప్పకారకో పభేదో వేదితబ్బో. ఇతి ఇమే సద్ధాదయో పకతా చేవ బలవకారణట్ఠేన ఉపనిస్సయా చాతి పకతూపనిస్సయోతి.

పఠమతరం ఉప్పజ్జిత్వా వత్తమానభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **పురేజాతపచ్చయో**. సో పఞ్చద్వారే వత్థారమ్మణహదయవత్థువసేన ఏకాదసవిధో హోతి . యథాహ – చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో. సోత... ఘాన... జివ్హా... కాయాయతనం, రూపాయతనం, సద్ద... గన్ధ... రస... ఫోట్ఠబ్బాయతనం, కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో. రూపసద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో. యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తి, తం రూపం

మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం కిఞ్చి కాలే పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, కిఞ్చి కాలే న పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి.

పురేజాతానం రూపధమ్మానం ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకో అరూపధమ్మో **పచ్ఛాజాతపచ్చయో,** గిజ్ఝపోతకసరీరానం ఆహారాసాచేతనా వియ. తేన వుత్తం – "పచ్ఛాజాతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి.

ఆసేవనట్ఠేన అనన్తరానం పగుణబలవభావాయ ఉపకారకో ధమ్మో **ఆసేవనపచ్చయో,** గన్థాదీసు పురిమాపురిమాభియోగో వియ. సో కుసలాకుసలకిరియజవనవసేన తివిధో హోతి. యథాహ – పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయో . పురిమా పురిమా అకుసలా...పే.... కిరియాబ్యాకతా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కిరియాబ్యాకతానం ధమ్మానం ఆసేవనపచ్చయేన పచ్చయోతి.

చిత్తపయోగసఙ్ఖాతేన కిరియాభావేన ఉపకారకో ధమ్మో **కమ్మపచ్చయో.** సో నానాక్ఖణికాయ చేవ కుసలాకుసలచేతనాయ సహజాతాయ చ సబ్బాయపి చేతనాయ వసేన దువిధో హోతి. యథాహ – కుసలాకుసలం కమ్మం విపాకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. చేతనా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తం సముట్ఠానానఞ్చ రూపానం కమ్మపచ్చయేన పచ్చయోతి.

నిరుస్సాహసన్తభావేన నిరుస్సాహసన్తభావాయ ఉపకారకో విపాకధమ్మో **విపాకపచ్చయో**. సో పవత్తే చిత్తసముట్ఠానానం, పటిసన్ధియం కటత్తా చ రూపానం, సబ్బత్థ చ సమ్పయుత్తధమ్మానం విపాకపచ్చయో హోతి. యథాహ – విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణం ఖన్ధానం, చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం, విపాకపచ్చయేన పచ్చయో...పే.... పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో...పే.... ద్వే ఖన్ధా ద్విన్నం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో. ఖన్ధా వత్థుస్స విపాకపచ్చయేన పచ్చయోతి.

రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకా చత్తారో ఆహారా **ఆహారపచ్చయో**. యథాహ – కబళీకారో ఆహారో ఇమస్స కాయస్స ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో. అరూపినో ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయోతి. పఞ్హావారే పన "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో"తిపి వుత్తం.

అధిపతియట్ఠేన ఉపకారకా ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియవజ్జా వీసతిన్ద్రియా **ఇన్ద్రియపచ్చయో**. తత్థ చక్ఖున్ద్రియాదయో పఞ్చ అరూపధమ్మానంయేవ, సేసా రూపారూపానం పచ్చయా హోన్తి. యథాహ – చక్ఖున్ద్రియం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా, సోత... ఘాన... జివ్హా... కాయిన్ద్రియం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో. రూపజీవితిన్ద్రియం కటత్తారూపానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో. అరూపినో ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయోతి. పఞ్హావారే పన "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో"తిపి వుత్తం.

ఉపనిజ్ఝాయనట్ఠేన ఉపకారకాని ఠపేత్వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసు కాయికసుఖదుక్ఖవేదనాద్వయం సబ్బానిపి కుసలాదిభేదాని సత్త ఝానఙ్గాని **ఝానపచ్చయో**. యథాహ – ఝానఙ్గాని ఝానసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయోతి. పఞ్హావారే పన పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని ఝానఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయో"తిపి వుత్తం.

యతో తతో వా నియ్యానట్ఠేన ఉపకారకాని కుసలాదిభేదాని ద్వాదస మగ్గఙ్గాని **మగ్గపచ్చయో**. యథాహ – "మగ్గఙ్గాని మగ్గసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం మగ్గపచ్చయేన పచ్చయో"తి. పఞ్హావారే పన "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని మగ్గఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం మగ్గపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తం. న ఏతే పన ద్వేపి ఝానమగ్గపచ్చయా యథాసఙ్ఖ్యం ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాహేతుకచిత్తేసు లబ్భన్తీతి వేదితబ్బా.

ఏకవత్థుకఏకారమ్మణఏకుప్పాదేకనిరోధసఙ్ఖాతేన సమ్పయుత్తభావేన ఉపకారకా అరూపధమ్మా **సమ్పయుత్తపచ్చయో**. యథాహ – "చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తి.

ఏకవత్థుకాదిభావానుపగమేన ఉపకారకా రూపినో ధమ్మా అరూపీనం, అరూపినో ధమ్మా రూపీనం **విప్పయుత్తపచ్చయేన** పచ్చయో. సో సహజాతపచ్ఛాజాతపురేజాతవసేన తివిధో హోతి. వుత్తఞ్హేతం – సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయోతి. అబ్యాకతపదస్స పన సహజాతవిభఙ్గే "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఖన్ధా కటత్తారూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. ఖన్ధా వత్థుస్స, వత్థు ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తం. పురేజాతం పన చక్ఖున్ద్రియాదివత్థువసేనేవ వేదితబ్బం. యథాహ – పురేజాతం చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స…పే.… కాయాయతనం కాయవిఞ్ఞాణస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. వత్థు విపాకాబ్యాకతానం కిరియాబ్యాకతానం ఖన్ధానం వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం, వత్థు అకుసలానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయోతి.

పచ్చుప్పన్నలక్ఖణేన అత్థిభావేన తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స ఉపత్థమ్భకట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో **అత్థిపచ్చయో** . తస్స అరూపక్ఖన్ధమహాభూతనామరూపచిత్తచేతసికమహాభూతాయతనవత్థువసేన సత్తధా మాతికా నిక్ఖిత్తా. యథాహ – చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో; చత్తారో మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం, ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూపం అఞ్ఞమఞ్ఞం, చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం మహాభూతా ఉపాదారూపానం, చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా…పే.… కాయాయతనం…పే.… రూపాయతనం…పే.… ఫోట్ఠబ్బాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. రూపాయతనం…పే.… ఫోట్ఠబ్బాయతనం మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. యం రూపం నిస్సాయ మనోధాతు చ మనోవిఞ్ఞాణధాతు చ వత్తన్తి, తం రూపం మనోధాతుయా చ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయోతి. పఞ్హావారే పన సహజాతం, పురేజాతం, పచ్ఛాజాతం, ఆహారం, ఇన్ద్రియన్తిపి నిక్ఖిపిత్వా సహజాతే తావ "ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన నిద్దేసో కతో. పురేజాతే పురేజాతానం చక్ఖాదీనం వసేన నిద్దేసో కతో. పచ్ఛాజాతే పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతానం చిత్తచేతసికానం పచ్చయవసేన నిద్దేసో కతో. ఆహారిన్ద్రియేసు పన "కబళీకారో ఆహారో ఇమస్స కాయస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. రూపజీవితిన్ద్రియం కటత్తారూపానం అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం నిద్దేసో కతోతి.

అత్తనో అనన్తరం ఉప్పజ్జమానానం అరూపధమ్మానం పవత్తిఓకాసస్స దానేన ఉపకారకా సమనన్తరనిరుద్ధా అరూపధమ్మా **నత్థిపచ్చయో**. యథాహ – సమనన్తరనిరుద్ధా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పటుప్పన్నానం చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం నత్థిపచ్చయేన పచ్చయోతి.

తే ఏవ విగతభావేన ఉపకారకత్తా **విగతపచ్చయో**. యథాహ – సమనన్తరవిగతా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పటుప్పన్నానం చిత్తచేతసికానం ధమ్మానం విగతపచ్చయేన పచ్చయోతి.

అత్థిపచ్చయధమ్మా ఏవ అవిగతభావేన ఉపకారకత్తా **అవిగతపచ్చయో**తి వేదితబ్బా. దేసనావిలాసేన పన తథా వినేతబ్బవేనేయ్యవసేన వా అయం దుకో వుత్తో; సహేతుకదుకం వత్వాపి హేతుసమ్పయుత్తదుకో వియాతి.

ఇమేసు పన చతువీసతియా పచ్చయేసు అసమ్మోహత్థం –

ధమ్మతో కాలతో చేవ, నానప్పకారభేదతో;
పచ్చయుప్పన్నతో చేవ, విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

తత్థ **ధమ్మతో**తి – ఇమేసు హి పచ్చయేసు హేతుపచ్చయో తావ నామరూపధమ్మేసు నామధమ్మేకదేసో. ఆరమ్మణపచ్చయో సద్ధిం పఞ్ఞత్తియా చ అభావేన సబ్బేపి నామరూపధమ్మా. అధిపతిపచ్చయే సహజాతాధిపతి నామధమ్మేకదేసో, తథా కమ్మఝానమగ్గపచ్చయా. ఆరమ్మణాధిపతి సబ్బేపి గరుకాతబ్బా ఆరమ్మణధమ్మా. అనన్తరసమనన్తరపచ్ఛాజాతఆసేవనవిపాకసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా నామధమ్మావ. నిబ్బానస్స అసఙ్గహితత్తా నామధమ్మేకదేసోతిపి వత్తుం వట్టతి. పురేజాతపచ్చయో రూపేకదేసో. సేసా యథాలాభవసేన నామరూపధమ్మాతి ఏవం తావేత్థ ధమ్మతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

కాలతోతి –

పచ్చుప్పన్నావ హోన్తేత్థ, పచ్చయా దస పఞ్చ చ;
అతీతా ఏవ పఞ్చేకో, తే కాలే ద్వేపి నిస్సితో;
తయో తికాలికా చేవ, విముత్తా చాపి కాలతోతి.

ఏతేసు హి హేతుపచ్చయో సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయపురేజాతపచ్ఛాజాతవిపాకఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయోతి ఇమే పన్నరస పచ్చయా పచ్చుప్పన్నధమ్మావ హోన్తి. అనన్తరపచ్చయో సమనన్తరఆసేవననత్థివిగతపచ్చయోతి ఇమే పఞ్చ అతీతాయేవ హోన్తి. ఏకో పన కమ్మపచ్చయో, సో పచ్చుప్పన్నాతీతే ద్వేపి కాలే నిస్సితో హోతి. సేసా ఆరమ్మణపచ్చయో అధిపతిపచ్చయో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి ఇమే తయో పచ్చయా తేకాలికాపి హోన్తి, పఞ్ఞత్తియా సద్ధిం నిబ్బానస్స సఙ్గహితత్తా కాలవిముత్తాపీతి. ఏవమేత్థ కాలతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

నానప్పకారభేదతో పచ్చయుప్పన్నతోతి ఇమేసం పన ద్విన్నం పదానం అత్థో నిద్దేసవారే ఆవిభవిస్సతీతి.

పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా.

పచ్చయనిద్దేసో

౧. హేతుపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧. ఇదాని సబ్బేపి తే పచ్చయే ఉద్దిట్ఠపటిపాటియా నిద్దిసిత్వా దస్సేతుం **హేతుపచ్చయోతి హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి**ఆదిమాహ. తత్థ **హేతుపచ్చయోతి** చతువీసతియా పచ్చయేసు నిక్ఖిత్తపటిపాటియా సబ్బపఠమం భాజేతబ్బస్స పదుద్ధారో. సేసపచ్చయేసుపి ఇమినావ నయేన పఠమం భాజేతబ్బపదం ఉద్ధరిత్వా విస్సజ్జనం కతన్తి వేదితబ్బం. అయం పనేత్థ సమ్బన్ధో – యో పచ్చయుద్దేసే హేతుపచ్చయోతి ఉద్దిట్ఠో, సో నిద్దేసతో "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం వేదితబ్బో . ఇమినా ఉపాయేన సబ్బపచ్చయేసు భాజేతబ్బస్స పదస్స విస్సజ్జనేన సద్ధిం సమ్బన్ధో వేదితబ్బో.

ఇదాని **హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానన్తి** ఏత్థ "హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి అవత్వా "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి కస్మా వుత్తన్తి? పచ్చయస్స చేవ పచ్చయుప్పన్నానఞ్చ వవత్థాపనతో. హేతుసమ్పయుత్తకానన్తి హి వుత్తే హేతునా సమ్పయుత్తకానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి అత్థో భవేయ్య. ఏవం సన్తే అసుకో నామ ధమ్మో హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి పచ్చయవవత్థానం న పఞ్ఞాయేయ్య. అథాపి హేతునా సమ్పయుత్తకానం హేతుసమ్పయుత్తకానన్తి అత్థం అగ్గహేత్వావ యేసం కేసఞ్చి సమ్పయుత్తకానం హేతూ హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి అత్థో భవేయ్య, ఏవం సన్తే హేతునా విప్పయుత్తా చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయోపి సమ్పయుత్తకాయేవ, హేతునా సమ్పయుత్తా కుసలాదయోపి. తత్థ అయం హేతు అసుకస్స నామ సమ్పయుత్తకధమ్మస్స పచ్చయోతి పచ్చయుప్పన్నవవత్థానం న పఞ్ఞాయేయ్య. తస్మా పచ్చయఞ్చేవ పచ్చయుప్పన్నఞ్చ వవత్థాపేన్తో "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఆహ. తస్సత్థో – హేతుసమ్పయుత్తకానం కుసలాదిధమ్మానం యో హేతు సమ్పయుత్తకో, సో హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి. తత్రాపి "పచ్చయో"తి అవత్వా "హేతుపచ్చయేనా"తి వచనం హేతునో అఞ్ఞథా పచ్చయభావపటిసేధనత్థం. అయఞ్హి హేతు హేతుపచ్చయేనాపి పచ్చయో హోతి, సహజాతాదిపచ్చయేనాపి. తత్రాస్స య్వాయం సహజాతాదిపచ్చయవసేన అఞ్ఞథాపి పచ్చయభావో, తస్స పటిసేధనత్థం హేతుపచ్చయేనాతి వుత్తం. ఏవం సన్తేపి "తంసమ్పయుత్తకాన"న్తి అవత్వా కస్మా "హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి వుత్తన్తి? నిద్దిసితబ్బస్స అపాకటత్తా. తంసమ్పయుత్తకానన్తి హి వుత్తే యేన తే తంసమ్పయుత్తకా నామ హోన్తి , అయం నామ సోతి నిద్దిసితబ్బో అపాకటో. తస్స అపాకటత్తా యేన సమ్పయుత్తా తే తంసమ్పయుత్తకాతి వుచ్చన్తి, తం సరూపతోవ దస్సేతుం "హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి వుత్తం.

తంసముట్ఠానానన్తి ఏత్థ పన నిద్దిసితబ్బస్స పాకటత్తా తం-గహణం కతం. అయఞ్హేత్థ అత్థో – తే హేతూ చేవ హేతుసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా సముట్ఠానం ఏతేసన్తి తంసముట్ఠానాని. తేసం తంసముట్ఠానానం, హేతుతో చేవ హేతుసమ్పయుత్తధమ్మేహి చ నిబ్బత్తానన్తి అత్థో. ఇమినా చిత్తసముట్ఠానరూపం గణ్హాతి . కిం పన తం చిత్తతో అఞ్ఞేనపి సముట్ఠాతీతి? ఆమ, సముట్ఠాతి. సబ్బేపి హి చిత్తచేతసికా ఏకతో హుత్వా రూపం సముట్ఠాపేన్తి. లోకియధమ్మదేసనాయం పన చిత్తస్స అధికభావతో తథావిధం రూపం చిత్తసముట్ఠానన్తి వుచ్చతి. తేనేవాహ చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి.

యది ఏవం ఇధాపి “తంసముట్ఠానాన”న్తి అవత్వా చిత్తసముట్ఠానానన్తి కస్మా న వుత్తన్తి? అచిత్తసముట్ఠానానమ్పి సఙ్గణ్హనతో. పఞ్హావారస్మిఞ్హి “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి ఆగతం”. తస్స సఙ్గణ్హనత్థం ఇధ చిత్తసముట్ఠానానన్తి అవత్వా తంసముట్ఠానానన్తి వుత్తం. తస్సత్థో – చిత్తజరూపం అజనయమానాపి తే హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకా ధమ్మా సహజాతాదిపచ్చయవసేన సముట్ఠానం ఏతేసన్తి తంసముట్ఠానాని. తేసం తంసముట్ఠానానం పవత్తే చిత్తజానం పటిసన్ధియఞ్చ కటత్తారూపానమ్పి హేతూ హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి. ఇమినా ఉపాయేన అఞ్ఞేసుపి తంసముట్ఠానానన్తి ఆగతట్ఠానేసు అత్థో వేదితబ్బో.

కస్మా పనాయం హేతు పటిసన్ధియమేవ కటత్తారూపానం హేతుపచ్చయో హోతి, న పవత్తేతి? పటిసన్ధియం కమ్మజరూపానం చిత్తపటిబద్ధవుత్తితాయ. పటిసన్ధియఞ్హి కమ్మజరూపానం చిత్తపటిబద్ధా పవత్తి, చిత్తవసేన ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చ. తస్మిఞ్హి ఖణే చిత్తం చిత్తజరూపం జనేతుం న సక్కోతి, తానిపి వినా చిత్తేన ఉప్పజ్జితుం వా ఠాతుం వా న సక్కోన్తి. తేనేవాహ – “విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, తస్మిం పతిట్ఠితే విఞ్ఞాణే నామరూపస్స అవక్కన్తి హోతీ”తి (సం॰ ని॰ ౨.౩౯). పవత్తియం పన తేసం చిత్తే విజ్జమానేపి కమ్మపటిబద్ధావ పవత్తి, న చిత్తపటిబద్ధా. అవిజ్జమానే చాపి చిత్తే నిరోధసమాపన్నానం ఉప్పజ్జన్తియేవ.

కస్మా పన పటిసన్ధిక్ఖణే చిత్తం చిత్తజరూపం జనేతుం న సక్కోతీతి? కమ్మవేగక్ఖిత్తతాయ చేవ అప్పతిట్ఠితవత్థుతాయ చ దుబ్బలత్తా. తఞ్హి తదా కమ్మవేగక్ఖిత్తం అపురేజాతవత్థుకత్తా చ అప్పతిట్ఠితవత్థుకన్తి దుబ్బలం హోతి. తస్మా పపాతే పతితమత్తో పురిసో కిఞ్చి సిప్పం కాతుం వియ రూపం జనేతుం న సక్కోతి; కమ్మజరూపమేవ పనస్స చిత్తసముట్ఠానరూపట్ఠానే తిట్ఠతి. తఞ్చ కమ్మజరూపస్సేవ బీజట్ఠానే తిట్ఠతి. కమ్మం పనస్స ఖేత్తసదిసం, కిలేసా ఆపసదిసా. తస్మా సన్తేపి ఖేత్తే ఆపే చ పఠముప్పత్తియం బీజానుభావేన రుక్ఖుప్పత్తి వియ పటిసన్ధిక్ఖణే చిత్తానుభావేన రూపకాయస్స ఉప్పత్తి. బీజే పన విగతేపి పథవీఆపానుభావేన రుక్ఖస్స ఉపరూపరి పవత్తి వియ; వినా చిత్తేన కమ్మతోవ కటత్తారూపానం పవత్తి హోతీతి వేదితబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం – “కమ్మం ఖేత్తం విఞ్ఞాణం బీజం తణ్హా స్నేహో”తి (అం॰ ని॰ ౩.౭౭).

అయఞ్చ పనత్థో ఓకాసవసేనేవ గహేతబ్బో. తయో హి ఓకాసా – నామోకాసో, రూపోకాసో, నామరూపోకాసోతి. తత్థ అరూపభవో నామోకాసో నామ. తత్ర హి హదయవత్థుమత్తమ్పి రూపపచ్చయం వినా అరూపధమ్మావ ఉప్పజ్జన్తి. అసఞ్ఞభవో రూపోకాసో నామ. తత్ర హి పటిసన్ధిచిత్తమత్తమ్పి అరూపపచ్చయం వినా రూపధమ్మావ ఉప్పజ్జన్తి. పఞ్చవోకారభవో నామరూపోకాసో నామ. తత్ర హి వత్థురూపమత్తమ్పి వినా పటిసన్ధియం అరూపధమ్మా, పటిసన్ధిచిత్తఞ్చ వినా కమ్మజాపి రూపధమ్మా నుప్పజ్జన్తి. యుగనద్ధావ రూపారూపానం ఉప్పత్తి. యథా హి సస్సామికే సరాజకే గేహే సద్వారపాలకే రాజాణత్తిం వినా పఠమప్పవేసో నామ నత్థి, అపరభాగే పన వినాపి ఆణత్తిం పురిమాణత్తిఆనుభావేనేవ హోతి, ఏవమేవ పఞ్చవోకారే పటిసన్ధివిఞ్ఞాణరాజస్స సహజాతాదిపచ్చయతం వినా రూపస్స పటిసన్ధివసేన పఠముప్పత్తి నామ నత్థి. అపరభాగే పన వినాపి పటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స సహజాతాదిపచ్చయానుభావం పురిమానుభావవసేన లద్ధప్పవేసస్స కమ్మతో పవత్తి హోతి. అసఞ్ఞభవే పన యస్మా అరూపోకాసో న హోతి, తస్మా తత్థ వినావ అరూపపచ్చయా అసఞ్ఞోకాసత్తా రూపం పవత్తతి, అస్సామికే సుఞ్ఞగేహే అత్తనో గేహే చ పురిసస్స పవేసో వియ. అరూపభవోపి యస్మా రూపోకాసో న హోతి, తస్మా తత్థ వినావ రూపపచ్చయా అఞ్ఞోకాసత్తా అరూపధమ్మా పవత్తన్తి. పఞ్చవోకారభవో పన రూపారూపోకాసోతి నత్థేత్థ

అరూపపచ్చయం వినా పటిసన్ధిక్ఖణే రూపానం ఉప్పత్తీతి. ఇతి అయం హేతు పటిసన్ధియమేవ కటత్తారూపానం పచ్చయో హోతి, న పవత్తేతి.

నను "హేతూ సహజాతానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తే సబ్బోపి అయమత్థో గహితో హోతి, అథ కస్మా "హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం తంసముట్ఠానానఞ్చ రూపాన"న్తి ఇదం గహితన్తి? పవత్తియం కటత్తారూపాదీనం పచ్చయభావపటిబాహనతో. ఏవఞ్హి సతి యాని పవత్తియం హేతునా సహ ఏకక్ఖణే కటత్తారూపాని చేవ ఉతుఆహారసముట్ఠానాని చ జాయన్తి, తేసమ్పి హేతూ హేతుపచ్చయోతి ఆపజ్జేయ్య, న చ సో తేసం పచ్చయో. తస్మా తేసం పచ్చయభావస్స పటిబాహనత్థమేతం గహితన్తి వేదితబ్బం.

ఇదాని "నానప్పకారభేదతో పచ్చయుప్పన్నతో"తి ఇమేసం పదానం వసేనేత్థ విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. తేసు **నానప్పకారభేదతో**తి అయఞ్హి హేతు నామ జాతితో కుసలాకుసలవిపాకకిరియభేదతో చతుబ్బిధో. తత్థ కుసలహేతు భూమన్తరతో కామావచరాదిభేదేన చతుబ్బిధో, అకుసలహేతు కామావచరోవ విపాకహేతు కామావచరాదిభేదేన చతుబ్బిధో, కిరియహేతు కామావచరో రూపావచరో అరూపావచరోతి తివిధో. తత్థ కామావచరకుసలహేతు నామతో అలోభాదివసేన తివిధో. రూపావచరాదికుసలహేతూసుపి ఏసేవ నయో. అకుసలహేతు లోభాదివసేన తివిధో. విపాకకిరియహేతూ పన అలోభాదివసేన తయో తయో హోన్తి. తంతంచిత్తసమ్పయోగవసేన పన తేసం తేసం హేతూనం నానప్పకారభేదోయేవాతి ఏవం తావేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

పచ్చయుప్పన్నతోతి ఇమినా పచ్చయేన ఇమే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, ఇమేసం నామ ధమ్మానం అయం పచ్చయోతి ఏవమ్పి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి అత్థో. తత్థ ఇమస్మిం తావ హేతుపచ్చయే కామావచరకుసలహేతు కామభవరూపభవేసు అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ హేతుపచ్చయో హోతి, అరూపభవే సమ్పయుత్తధమ్మానంయేవ. రూపావచరకుసలహేతు కామభవరూపభవేసుయేవ సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ హేతుపచ్చయో. అరూపావచరకుసలహేతు కామావచరకుసలహేతుసదిసోవ. తథా అపరియాపన్నకుసలహేతు, తథా అకుసలహేతు. కామావచరవిపాకహేతు పన కామభవస్మింయేవ అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానం, పటిసన్ధియం కటత్తారూపానం, పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ హేతుపచ్చయో. రూపావచరవిపాకహేతు రూపభవే వుత్తప్పకారానఞ్ఞేవ హేతుపచ్చయో. అరూపావచరవిపాకహేతు అరూపభవే సమ్పయుత్తకానఞ్ఞేవ హేతుపచ్చయో. అపరియాపన్నవిపాకహేతు కామభవరూపభవేసు సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ అరూపభవే అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ హేతుపచ్చయో. కిరియహేతూసు పన తేభూమకేసుపి కుసలహేతుసదిసోవ పచ్చయోతి. ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

హేతుపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౨. ఆరమ్మణపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨. ఆరమ్మణపచ్చయనిద్దేసే **రూపాయతనన్తి** రూపసఙ్ఖాతం ఆయతనం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణసఙ్ఖాతాయ ధాతుయా. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. **తంసమ్పయుత్తకానన్తి** తాయ చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా సమ్పయుత్తకానం తిణ్ణం ఖన్ధానం, సబ్బేసమ్పి చక్ఖుపసాదవత్థుకానం చతున్నం ఖన్ధానం

రూపాయతనం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతి అత్థో. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో. **మనోధాతుయాతి** ససమ్పయుత్తధమ్మాయ తివిధాయపి మనోధాతుయా రూపాయతనాదీని పఞ్చ ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, నో చ ఖో ఏకక్ఖణే. **సబ్బే ధమ్మాతి** ఏతాని చ రూపాయతనాదీని పఞ్చ అవసేసా చ సబ్బేపి ఞేయ్యధమ్మా ఇమా ఛ ధాతుయో ఠపేత్వా సేసాయ ససమ్పయుత్తధమ్మాయ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతి అత్థో. **యం యం ధమ్మం ఆరబ్భాతి** ఇమినా యే ఏతే ఏతాసం సత్తన్నం విఞ్ఞాణధాతూనం ఆరమ్మణధమ్మా వుత్తా, తే తాసం ధాతూనం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జనక్ఖణేయేవ ఆరమ్మణపచ్చయో హోన్తీతి దీపేతి. ఏవం హోన్తాపి చ న ఏకతో హోన్తి, యం యం ఆరబ్భ యే యే ఉప్పజ్జన్తి, తేసం తేసం తే తే విసుం విసుం ఆరమ్మణపచ్చయో హోన్తీతిపి దీపేతి. **ఉప్పజ్జన్తీతి** ఇదం యథా నజ్జో సన్దన్తి, పబ్బతా తిట్ఠన్తీతి సబ్బకాలసఙ్గహవసేన, ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తేన యేపి ఆరబ్భ యే ఉప్పజ్జింసు, యేపి ఉప్పజ్జిస్సన్తి, తే సబ్బే ఆరమ్మణపచ్చయేనేవ ఉప్పజ్జింసు చ ఉప్పజ్జిస్సన్తి చాతి సిద్ధం హోతి. **చిత్తచేతసికా ధమ్మాతి** ఇదం “యే యే ధమ్మా”తి వుత్తానం సరూపతో నిదస్సనం. **తే తే ధమ్మాతి** తే తే ఆరమ్మణధమ్మా. **తేసం తేసన్తి** తేసం తేసం చిత్తచేతసికధమ్మానం. అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

ఇదం పన ఆరమ్మణం నామ రూపారమ్మణం సద్దగన్ధరసఫోట్ఠబ్బధమ్మారమ్మణన్తి కోట్ఠాసతో ఛబ్బిధం హోతి. తత్థ ఠపేత్వా పఞ్ఞత్తిం అవసేసం భూమితో కామావచరం...పే.... అపరియాపన్నన్తి చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ కామావచరం కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపభేదతో పఞ్చవిధం; రూపావచరం కుసలవిపాకకిరియతో తివిధం, తథా అరూపావచరం, అపరియాపన్నం కుసలవిపాకనిబ్బానవసేన తివిధం హోతి. సబ్బమేవ వా ఏతం కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపనిబ్బానపఞ్ఞత్తిభేదతో సత్తవిధం హోతి. తత్థ కుసలం భూమిభేదతో చతుబ్బిధం హోతి, అకుసలం కామావచరమేవ, విపాకం చతుభూమకం, కిరియం తిభూమకం, రూపం ఏకభూమకం కామావచరమేవ, నిబ్బానమ్పి ఏకభూమకం అపరియాపన్నమేవ, పఞ్ఞత్తి భూమివినిముత్తాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేతస్మిం ఆరమ్మణే కామావచరకుసలారమ్మణం కామావచరకుసలస్స, రూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, కామావచరవిపాకస్స, కామావచరకిరియస్స, రూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. రూపావచరకుసలారమ్మణం తేసు ఛసు రాసీసు కామావచరవిపాకవజ్జానం పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అరూపావచరకుసలారమ్మణం కామావచరకుసలస్స, రూపావచరకుసలస్స, అరూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, అరూపావరచరవిపాకస్స, కామావచరకిరియస్స, రూపావచరకిరియస్స, అరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం అట్ఠన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అపరియాపన్నకుసలారమ్మణం కామావచరరూపావచరతో కుసలకిరియానమేవ ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అకుసలారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, కామావచరవిపాకస్స, కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

కామావచరవిపాకారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, కామావచరవిపాకస్స, కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. రూపావచరవిపాకారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం పఞ్చన్నం రాసీనం

ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అరూపావచరవిపాకారమ్మణమ్పి ఇమేసంయేవ పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అపరియాపన్నవిపాకారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలకిరియానఞ్ఞేవ ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి.

కామావచరకిరియారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స, అకుసలస్స, కామావచరవిపాకస్స, కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. రూపావచరకిరియారమ్మణం ఇమేసు ఛసు రాసీసు కామావచరవిపాకవజ్జానం పఞ్చన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. అరూపావచరకిరియారమ్మణం తేసం పఞ్చన్నం అరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. చతుసముట్ఠానం రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖాతం రూపారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స అకుసలస్స కామావచరవిపాకస్స కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. నిబ్బానారమ్మణం కామావచరరూపావచరకుసలస్స, అపరియాపన్నతో కుసలవిపాకస్స, కామావచరరూపావచరకిరియస్స చాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. రూపావచరకుసలకిరియానం కేచి నిచ్ఛన్తి, తం యుత్తితో ఉపధారేతబ్బం. నానప్పకారకం పన పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణం తేభూమకకుసలస్స, అకుసలస్స, రూపావచరవిపాకస్స, అరూపావచరవిపాకస్స, తేభూమకకిరియస్స చాతి ఇమేసం నవన్నం రాసీనం ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి. తత్థ యం యం ఆరమ్మణం యేసం యేసం పచ్చయో, తే తే తంతంపచ్చయుప్పన్నా నామ హోన్తీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఆరమ్మణపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౩. అధిపతిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౩. అధిపతిపచ్చయనిద్దేసే **ఛన్దాధిపతీతి** ఛన్దసఙ్ఖాతో అధిపతి. ఛన్దం ధురం కత్వా ఛన్దం జేట్ఠకం కత్వా చిత్తుప్పత్తికాలే ఉప్పన్నస్స కత్తుకమ్యతాఛన్దస్సేతం నామం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. కస్మా పన యథా హేతుపచ్చయనిద్దేసే హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన”న్తి వుత్తం, ఏవమిధ “అధిపతీ అధిపతిసమ్పయుత్తకానన్తి అవత్వా “ఛన్దాధిపతి ఛన్దసమ్పయుత్తకాన”న్తిఆదినా నయేన దేసనా కతాతి? ఏకక్ఖణే అభావతో. పురిమనయస్మిఞ్హి ద్వే తయో హేతూ ఏకక్ఖణేపి హేతుపచ్చయో హోన్తి మూలట్ఠేన. ఉపకారకభావస్స అవిజహనతో. అధిపతి పన జేట్ఠకట్ఠేన ఉపకారకో, న చ ఏకక్ఖణే బహూ జేట్ఠకా నామ హోన్తి. తస్మా ఏకతో ఉప్పన్నానమ్పి నేసం ఏకక్ఖణే అధిపతిపచ్చయభావో నత్థి. తస్స అధిపతిపచ్చయభావస్స ఏకక్ఖణే అభావతో ఇధ ఏవం దేసనా కతాతి.

ఏవం సహజాతాధిపతిం దస్సేత్వా ఇదాని ఆరమ్మణాధిపతిం దస్సేతుం **యం యం ధమ్మం గరుం కత్వాతిఆది** ఆరద్ధం. తత్థ **యం యం ధమ్మన్తి** యం యం ఆరమ్మణధమ్మం. **గరుం కత్వాతి** గరుకారచిత్తీకారవసేన వా అస్సాదవసేన వా గరుం భారియం లద్ధబ్బం అవిజహితబ్బం అనవఞ్ఞాతం కత్వా. **తే తే ధమ్మాతి** తే తే గరుకాతబ్బధమ్మా. **తేసం తేసన్తి** తేసం తేసం గరుకారకధమ్మానం. **అధిపతిపచ్చయేనాతి** ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో హోతీతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన అధిపతి నామ సహజాతారమ్మణవసేన దువిధో. తత్థ సహజాతో ఛన్దాదివసేన చతుబ్బిధో. తేసు ఏకేకో కామావచరాదివసేన భూమితో చతుబ్బిధో. తత్థ కామావచరో కుసలాకుసలకిరియవసేన తివిధో. అకుసలం పత్వా పనేత్థ వీమంసాధిపతి న లబ్భతి. రూపారూపావచరో కుసలకిరియవసేన దువిధో, అపరియాపన్నో కుసలవిపాకవసేన దువిధో.

ఆరమ్మణాధిపతి పన జాతిభేదతో కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపనిబ్బానానం వసేన ఛబ్బిధోతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ సహజాతాధిపతిమ్హి తావ కామావచరకుసలకిరియసఙ్ఖాతో అధిపతి దుహేతుకతిహేతుకేసు చిత్తుప్పాదేసు ఛన్దాదీనం అఞ్ఞతరం జేట్ఠకం కత్వా ఉప్పత్తికాలే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ అధిపతిపచ్చయో హోతి. రూపావచరకుసలకిరియసఙ్ఖాతేపి ఏసేవ నయో. అయం పన ఏకన్తేనేవ లబ్భతి. న హి తే ధమ్మా సహజాతాధిపతిం వినా ఉప్పజ్జన్తి. అరూపావచరకుసలకిరియసఙ్ఖాతో పన పఞ్చవోకారే రూపావచరఅధిపతిసదిసోవ చతువోకారే పన సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ అధిపతిపచ్చయో హోతి. తథా తత్థుప్పన్నో సబ్బోపి కామావచరాధిపతి. అపరియాపన్నో కుసలతోపి విపాకతోపి పఞ్చవోకారే ఏకన్తేనేవ సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ అధిపతిపచ్చయో హోతి, చతువోకారే అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ. అకుసలో కామభవే మిచ్ఛత్తనియతచిత్తేసు ఏకన్తేనేవ సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ అధిపతిపచ్చయో హోతి. అనియతో కామభవరూపభవేసు అత్తనో అధిపతికాలే తేసఞ్ఞేవ. అరూపభవే అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ అధిపతిపచ్చయో హోతి. అయం తావ సహజాతాధిపతిమ్హి నయో.

ఆరమ్మణాధిపతిమ్హి పన కామావచరకుసలో ఆరమ్మణాధిపతి కామావచరకుసలస్స లోభసహగతాకుసలస్సాతి ఇమేసం ద్విన్నం రాసీనం ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. రూపావచరారూపావచరేపి కుసలారమ్మణాధిపతిమ్హి ఏసేవ నయో. అపరియాపన్నకుసలో పన ఆరమ్మణాధిపతి కామావచరతో ఞాణసమ్పయుత్తకుసలస్స చేవ ఞాణసమ్పయుత్తకిరియస్స చ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. అకుసలో పన ఆరమ్మణాధిపతి నామ లోభసహగతచిత్తుప్పాదో వుచ్చతి. సో లోభసహగతాకుసలస్సేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. కామావచరో పన విపాకారమ్మణాధిపతి లోభసహగతాకుసలస్సేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. తథా రూపావచరారూపావచరవిపాకారమ్మణాధిపతి. లోకుత్తరో పన విపాకారమ్మణాధిపతి కామావచరతో ఞాణసమ్పయుత్తకుసలకిరియానఞ్ఞేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. కామావచరాదిభేదతో పన తివిధోపి కిరియారమ్మణాధిపతి లోభసహగతాకుసలస్సేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. చతుసముట్ఠానికరూపసఙ్ఖాతో రూపక్ఖన్ధో ఆరమ్మణాధిపతి లోభసహగతాకుసలస్సేవ ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతి. నిబ్బానం కామావచరతో ఞాణసమ్పయుత్తకుసలస్స ఞాణసమ్పయుత్తకిరియస్స లోకుత్తరకుసలస్స లోకుత్తరవిపాకస్స చాతి ఇమేసం చతున్నం రాసీనం ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

అధిపతిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౪. అనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౪. అనన్తరపచ్చయనిద్దేసే **మనోధాతుయాతి** విపాకమనోధాతుయా. **మనోవిఞ్ఞాణధాతుయాతి** సన్తీరణకిచ్చాయ అహేతుకవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా. తతో పరం పన వోట్ఠబ్బనజవనతదారమ్మణభవఙ్గకిచ్చా మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో వత్తబ్బా సియుం, తా అవుత్తాపి ఇమినావ నయేన వేదితబ్బాతి నయం దస్సేత్వా దేసనా సఙ్ఖిత్తా. "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా"తిఆదికే చ ఛట్ఠనయే తా సఙ్గహితాతిపి ఇధ న వుత్తాతి వేదితబ్బా. తత్థ **పురిమా పురిమాతి** చక్ఖుద్వారేసుపి అనన్తరాతీతా కుసలజవనధమ్మా దట్ఠబ్బా. **పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానన్తి** అనన్తరఉప్పజ్జమానానఞ్ఞేవ. **కుసలానన్తి**

సదిసకుసలానం. **అబ్యాకతాన**న్తి ఇదం పన కుసలానన్తరం తదారమ్మణభవఙ్గఫలసమాపత్తివసేన వుత్తం. అకుసలమూలకే **అబ్యాకతాన**న్తి తదారమ్మణభవఙ్గసఙ్ఖాతానఞ్ఞేవ. అబ్యాకతమూలకే **అబ్యాకతాన**న్తి ఆవజ్జనజవనవసేన వా భవఙ్గవసేన వా పవత్తానం కిరియవిపాకాబ్యాకతానం కిరియమనోధాతుతో పట్ఠాయ పన యావ వోట్ఠబ్బనకిచ్చా మనోవిఞ్ఞాణధాతు, తావ పవత్తేసు వీథిచిత్తేసుపి అయం నయో లబ్భతేవ. **కుసలాన**న్తి పఞ్చద్వారే వోట్ఠబ్బనానన్తరానం మనోద్వారే ఆవజ్జనానన్తరానం పఠమజవనకుసలానం. **అకుసలాన**న్తి పదేపి ఏసేవ నయో. **యేసం యేస**న్తి ఇదం సబ్బేసమ్పి అనన్తరపచ్చయధమ్మానం. సఙ్ఖేపలక్ఖణన్తి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన అనన్తరపచ్చయో నామ ఠపేత్వా నిబ్బానం చతుభూమకో అరూపధమ్మరాసియేవాతి వేదితబ్బో. సో జాతివసేన కుసలాకుసలవిపాకకిరియతో చతుధా భిజ్జతి. తత్థ కుసలో కామావచరాదిభేదతో చతుబ్బిధో హోతి, అకుసలో కామావచరోవ విపాకో చతుభూమకో, కిరియానన్తరపచ్చయో పన తే భూమకోతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ కామావచరకుసలో అత్తనా సదిసస్సేవ కామావచరకుసలస్స అనన్తరపచ్చయో హోతి. ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరకుసలో పన రూపావచరకుసలస్స అరూపావచరకుసలస్స లోకుత్తరకుసలస్సాతి ఇమేసం తిణ్ణం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. కామావచరకుసలో చ కామావచరవిపాకస్స, రూపావచరారూపావచరవిపాకస్స, ఞాణసమ్పయుత్తో లోకుత్తరవిపాకస్సాపీతి ఇమేసం చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. రూపావచరకుసలో రూపావచరకుసలస్స, ఞాణసమ్పయుత్తకామావచరవిపాకస్స, రూపావచరవిపాకస్సాతి ఇమేసం తిణ్ణం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. అరూపావచరకుసలో తేసం ద్విన్నం విపాకానం అత్తనో కుసలస్స విపాకస్స చాతి అవిసేసేన చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. విసేసేన పనేత్థ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనకుసలో అనాగామిఫలసఙ్ఖాతస్స లోకుత్తరవిపాకస్సపి అనన్తరపచ్చయో హోతి. లోకుత్తరకుసలో లోకుత్తరవిపాకస్సేవ అనన్తరపచ్చయో హోతి. అకుసలో అవిసేసేన అకుసలస్స చేవ కుసలాకుసలవిపాకస్స చ. విసేసేన పనేత్థ సుఖుమజ్ఝత్తవేదనాసమ్పయుత్తో అకుసలో రూపావచరారూపావచరవిపాకస్సాపీతి ఇమేసం చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి.

కామావచరవిపాకస్స ఞాణసమ్పయుత్తో వా ఞాణవిప్పయుత్తో వా విపాకో కామావచరకిరియావజ్జనస్స, ఞాణసమ్పయుత్తవిపాకో పనేత్థ పటిసన్ధివసేన ఉప్పజ్జమానస్స రూపావచరారూపావచరవిపాకస్సాపీతి ఇమేసం చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. రూపావచరవిపాకో సహేతుకకామావచరవిపాకస్స రూపావచరారూపావచరవిపాకస్స కామావచరకిరియావజ్జనస్సాతి ఇమేసం చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. అరూపావచరవిపాకో తిహేతుకకామావచరవిపాకస్స అరూపావచరవిపాకస్స కామావచరకిరియావజ్జనస్సాతి తిణ్ణం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. లోకుత్తరవిపాకో తిహేతుకకామావచరవిపాకస్స రూపావచరారూపావచరలోకుత్తరవిపాకస్సాతి చతున్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి.

కామావచరకిరియం కామావచరకుసలాకుసలస్స చతుభూమకవిపాకస్స తేభూమకకిరియస్సాతి నవన్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. రూపావచరకిరియం తిహేతుకకామావచరవిపాకస్స రూపావచరవిపాకస్స రూపావచరకిరియస్సాతి తిణ్ణం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతి. అరూపావచరకిరియం తిహేతుకకామావచరవిపాకస్స

రూపావచరారూపావచరలోకుత్తరవిపాకస్స అరూపావచరకిరియస్సాతి పఞ్చన్నం రాసీనం అనన్తరపచ్చయో హోతీతి. ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

అనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౫. సమనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౫. సమనన్తరపచ్చయనిద్దేసోపి ఇమినా సమానగతికోవ. ఇమే పన ద్వే పచ్చయా మహావిత్థారా, తస్మా సబ్బచిత్తుప్పత్తివసేన తేసం ఉపపరిక్ఖిత్వా విత్థారో గహేతబ్బోతి.

సమనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౬. సహజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౬. సహజాతపచ్చయనిద్దేసే **అఞ్ఞమఞ్ఞన్తి** అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స. ఇమినా ఏతేసం ధమ్మానం ఏకక్ఖణే పచ్చయభావఞ్చేవ పచ్చయుప్పన్నభావఞ్చ దీపేతి. **ఓక్కన్తిక్ఖణేతి** పఞ్చవోకారభవే పటిసన్ధిక్ఖణే. తస్మిఞ్హి ఖణే నామరూపం ఓక్కన్తం వియ పక్ఖన్దన్తం వియ పరలోకతో ఇమం లోకం ఆగన్త్వా పవిసన్తం వియ ఉప్పజ్జతి, తస్మా సో ఖణో "ఓక్కన్తిక్ఖణో"తి వుచ్చతి. ఏత్థ చ **రూపన్తి** హదయవత్థుమత్తమేవ అధిప్పేతం. తఞ్హి నామస్స, నామఞ్చ తస్స అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయట్ఠం ఫరతి. **చిత్తచేతసికాతి** పవత్తియం చత్తారో ఖన్ధా. **సహజాతపచ్చయేనాతి** ఏత్థ చిత్తసముట్ఠానరూపా చిత్తచేతసికానం పచ్చయట్ఠం న ఫరన్తి, తస్మా "అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి న వుత్తం. తథా ఉపాదారూపా భూతానం. **రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానన్తి** హదయవత్థు చతున్నం ఖన్ధానం. **కిఞ్చి కాలేతి** కిస్మిఞ్చి కాలే. **సహజాతపచ్చయేనాతి** పటిసన్ధిం సన్ధాయ వుత్తం. **న సహజాతపచ్చయేనాతి** పవత్తిం సన్ధాయ వుత్తం.

అయం పన 'చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో'తి ఏవం ఛహి కోట్ఠాసేహి ఠితో. తత్థ తయో కోట్ఠాసా అఞ్ఞమఞ్ఞవసేన వుత్తా, తయో న అఞ్ఞమఞ్ఞవసేన. తత్థ పఠమకోట్ఠాసే అరూపమేవ పచ్చయో చేవ పచ్చయుప్పన్నఞ్చ, దుతియే రూపమేవ, తతియే నామరూపం, చతుత్థే పచ్చయో అరూపం, పచ్చయుప్పన్నం రూపం; పఞ్చమే పచ్చయోపి పచ్చయుప్పన్నమ్పి రూపమేవ; ఛట్ఠే పచ్చయో రూపం, పచ్చయుప్పన్నం అరూపన్తి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన సహజాతపచ్చయో జాతివసేన కుసలో అకుసలో విపాకో కిరియం రూపన్తి పఞ్చధా భిజ్జతి. తత్థ కుసలో భూమితో చతుబ్బిధో హోతి, అకుసలో ఏకవిధోవ విపాకో చతుబ్బిధో, కిరియసఙ్ఖాతో తివిధో, రూపం ఏకవిధం కామావచరమేవాతి ఏవం తావేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకమ్పి కుసలం పఞ్చవోకారభవే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సహజాతపచ్చయో హోతి, తథా అకుసలం. యం పనేత్థ అరూపే ఉప్పజ్జతి, తం అరూపధమ్మానంయేవ సహజాతపచ్చయో హోతి.

కామావచరరూపావచరవిపాకం చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చేవ సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చ సహజాతపచ్చయో హోతి. యం పనేత్థ రూపం న సముట్ఠాపేతి, తం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ. యం పటిసన్ధియం ఉప్పజ్జతి, తం కటత్తారూపానఞ్చాపి సహజాతపచ్చయో హోతి. అరూపావచరవిపాకం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ. లోకుత్తరవిపాకం పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ, చతువోకారే అరూపానఞ్ఞేవ. కామావచరఅరూపావచరకిరియా పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ సహజాతపచ్చయో హోతి, చతువోకారే అరూపానఞ్ఞేవ. రూపావచరకిరియా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ ఏకన్తేన సహజాతపచ్చయో హోతి.

చతుసముట్ఠానికస్స రూపస్స కమ్మసముట్ఠానరూపే ఏకం మహాభూతం తిణ్ణం, తీణి ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నం మహాభూతానం, మహాభూతా ఉపాదారూపస్స సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో. కామావచరరూపావచరపటిసన్ధిక్ఖణే వత్థురూపం విపాకక్ఖన్ధానం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో. ఉతుచిత్తాహారసముట్ఠానేసు పన మహాభూతాని అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చేవ ఉపాదారూపస్స చ సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

సహజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౭. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౭. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయనిద్దేసే సహజాతపచ్చయనిద్దేసస్స పురిమానం తిణ్ణం కోట్ఠాసానం వసేన పాళి ఆగతా. తస్సా తత్థ వుత్తసదిసావ వణ్ణనాతి పున న గహితా. అయమ్పి చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో జాతివసేన కుసలో అకుసలో విపాకో కిరియం రూపన్తి పఞ్చధా భిన్నో. తత్థ కుసలో భూమితో చతుబ్బిధో. సబ్బం పురిమసదిసమేవాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ సబ్బమ్పి చతుభూమకం కుసలం అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. తథా అకుసలం. విపాకే పన కామావచరరూపావచరవిపాకం పటిసన్ధియం వత్థురూపస్స, పవత్తే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ. అరూపావచరలోకుత్తరవిపాకం అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. సబ్బమ్పి కిరియం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. చతుసముట్ఠానికరూపస్స కమ్మసముట్ఠానే ఏకం మహాభూతం తిణ్ణం, తీణి ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నం మహాభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. కామావచరరూపావచరపటిసన్ధియం వత్థురూపం విపాకక్ఖన్ధానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో. ఉతుచిత్తాహారసముట్ఠానేసు మహాభూతానేవ మహాభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౮. నిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౮. నిస్సయపచ్చయనిద్దేసే సహజాతపచ్చయనిద్దేసస్స పురిమానం పఞ్చన్నం కోట్ఠాసానం వసేన సహజాతనిస్సయనయం దస్సేత్వా పున ఛట్ఠేన కోట్ఠాసేన పురేజాతనిస్సయనయం దస్సేతుం **చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **యం రూపం నిస్సాయా**తి వత్థురూపం సన్ధాయ వుత్తం. తఞ్హి నిస్సాయ తివిధా మనోధాతు, ఠపేత్వా అరూపవిపాకం ద్వాసత్తతివిధా మనోవిఞ్ఞాణధాతూతి ఇమాని పఞ్చసత్తతి చిత్తాని వత్తన్తీతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా. అయమ్పి నిస్సయపచ్చయో జాతివసేన కుసలాదిభేదతో పఞ్చధావ భిజ్జతి. తత్థ కుసలో భూమితో చతుబ్బిధోవ అకుసలో ఏకవిధో విపాకో చతుబ్బిధో, కిరియసఙ్ఖాతో తివిధో, రూపం ఏకవిధమేవాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకమ్పి కుసలం పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. తథా అకుసలం . యం పనేత్థ ఆరుప్పే ఉప్పజ్జతి, తం అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ నిస్సయపచ్చయో హోతి. కామావచరరూపావచరవిపాకం పవత్తే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, పటిసన్ధియం కటత్తారూపస్సాపి నిస్సయపచ్చయో హోతి. అరూపావచరవిపాకం సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానంయేవ హోతి. లోకుత్తరవిపాకం పఞ్చవోకారే; సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, చతువోకారే అరూపస్సేవ నిస్సయపచ్చయో హోతి. కామావచరఅరూపావచరకిరియా పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ నిస్సయపచ్చయో హోతి, చతువోకారే అరూపానఞ్ఞేవ. రూపావచరకిరియా సమ్పయుత్తకానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ ఏకన్తేన నిస్సయపచ్చయో హోతి.

చతుసముట్ఠానికరూపస్స చ కమ్మసముట్ఠానరూపే ఏకం మహాభూతం తిణ్ణం, తీణి ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నం మహాభూతానం, మహాభూతా ఉపాదారూపానం, వత్థురూపం పఞ్చవోకారభవే చతుభూమకకుసలస్స, అకుసలస్స, ఠపేత్వా ఆరుప్పవిపాకఞ్చేవ ద్వే పఞ్చవిఞ్ఞాణాని చ సేసతేభూమకవిపాకస్స, తేభూమకకిరియస్సాతి ఇమేసం చతున్నం ధమ్మరాసీనం నిస్సయపచ్చయో హోతి. చక్ఖాయతనాదీని పఞ్చ ససమ్పయుత్తానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం నిస్సయపచ్చయో హోతి. ఉతుచిత్తాహారసముట్ఠానేసు పన మహాభూతా మహాభూతానఞ్చేవ ఉపాదారూపస్స చ నిస్సయపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

నిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౯. ఉపనిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౯. ఉపనిస్సయపచ్చయనిద్దేసే **పురిమా పురిమా**తి అనన్తరూపనిస్సయే సమనన్తరాతీతా లబ్భన్తి, ఆరమ్మణూపనిస్సయపకతూపనిస్సయేసు నానావీథివసేన పురిమతరా. తే తయోపి రాసయో కుసలవసేన కుసలపదే లబ్భన్తి, కుసలేన పన అకుసలే సమనన్తరాతీతా న లబ్భన్తి. తేనేవ వుత్తం – "అకుసలానం ధమ్మానం కేసఞ్చి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి . ఇదఞ్హి – "కుసలో ధమ్మో అకుసలస్స ధమ్మస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో; ఆరమ్మణూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయో. ఆరమ్మణూపనిస్సయో – దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం గరుం కత్వా అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి, పుబ్బే సుచిణ్ణాని గరుం కత్వా అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి, దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. ఝానా వుట్ఠహిత్వా ఝానం గరుం కత్వా

అస్సాదేతి అభినన్దతి, తం గరుం కత్వా రాగో ఉప్పజ్జతి దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. పకతూపనిస్సయో – సద్ధం ఉపనిస్సాయ మానం జప్పేతి, దిట్ఠిం గణ్హాతి. సీలం సుతం చాగం పఞ్ఞం ఉపనిస్సాయ మానం జప్పేతి, దిట్ఠిం గణ్హాతి. సద్ధా సీలం సుతం చాగో పఞ్ఞా రాగస్స దోసస్స మోహస్స మానస్స దిట్ఠియా పత్థనాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఇమం నయం సన్ధాయ వుత్తం. కుసలేన అబ్యాకతే తయోపి లబ్భన్తి, తథా అకుసలేన అకుసలే.

అకుసలేన పన కుసలే సమనన్తరాతీతా న లబ్భన్తి. తేన వుత్తం – "కుసలానం ధమ్మానం కేసఞ్చి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి. ఇదమ్పి హి – "అకుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. పకతూపనిస్సయో – రాగం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి, సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, ఝానం ఉప్పాదేతి విపస్సనం ఉప్పాదేతి, మగ్గం ఉప్పాదేతి, అభిఞ్ఞం ఉప్పాదేతి, సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి; దోసం మోహం మానం దిట్ఠిం పత్థనం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి…పే.… సమాపత్తిం ఉప్పాదేతి. రాగో దోసో మోహో మానో దిట్ఠి పత్థనా సద్ధాయ సీలస్స సుతస్స చాగస్స పఞ్ఞాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. పాణం హన్త్వా తస్స పటిఘాతత్థాయ దానం దేతీ"తిఆదినా నయేన పఞ్హావారే ఆగతం పకతూపనిస్సయమేవ సన్ధాయ వుత్తం. అకుసలం పన కుసలస్స ఆరమ్మణూపనిస్సయో న హోతి. కస్మా? తం గరుం కత్వా తస్స అప్పవత్తనతోతి యథా అనన్తరూపనిస్సయో, ఏవం ఆరమ్మణూపనిస్సయోపేత్థ న లబ్భతీతి వేదితబ్బో. అకుసలేన అబ్యాకతపదే ఆరమ్మణూపనిస్సయోవ న లబ్భతి. న హి అబ్యాకతా ధమ్మా అకుసలం గరుం కరోన్తి . యస్మా పన అనన్తరతా లబ్భతి, తస్మా ఏత్థ "కేసఞ్చీ"తి న వుత్తం. అబ్యాకతేన పన అబ్యాకతే కుసలే అకుసలేతి తీసు నయేసు తయోపి ఉపనిస్సయా లబ్భన్తేవ. **పుగ్గలోపి సేనాసనమ్పీ**తి ఇదం ద్వయం పకతూపనిస్సయవసేన వుత్తం. ఇదఞ్హి ద్వయం కుసలాకుసలపవత్తియా బలవపచ్చయో హోతి. పచ్చయభావో చస్స పనేత్థ పరియాయవసేన వేదితబ్బోతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన ఉపనిస్సయపచ్చయో నామ సద్ధిం ఏకచ్చాయ పఞ్ఞత్తియా సబ్బేపి చతుభూమకధమ్మా. విభాగతో పన ఆరమ్మణూపనిస్సయాదివసేన తివిధో హోతి. తత్థ ఆరమ్మణూపనిస్సయో ఆరమ్మణాధిపతినా నిన్నానాకరణోతి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ నానప్పకారభేదతో గహేతబ్బో. అనన్తరూపనిస్సయో అనన్తరపచ్చయేన నిన్నానాకరణో, సోపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ నానప్పకారభేదతో వేదితబ్బో. పచ్చయుప్పన్నతోపి నేసం తత్థ వుత్తనయేనేవ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. పకతూపనిస్సయో పన జాతివసేన కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపభేదతో పఞ్చవిధో హోతి, కుసలాదీనం పన భూమిభేదతో అనేకవిధోతి ఏవం తావేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ తేభూమకకుసలో చతుభూమకస్సాపి కుసలస్స అకుసలస్స విపాకకిరియస్సాతి చతున్నం రాసీనం పకతూపనిస్సయో హోతి. లోకుత్తరో అకుసలస్సేవ న హోతి. అమ్హాకం ఆచరియేన "లోకుత్తరధమ్మో నిబ్బత్తితో"తి ఇమినా పన నయేన అఞ్ఞేసం అకుసలస్సాపి హోతి. యస్స వా ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్సాపి అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠాపయతో ఇమినా నయేన హోతియేవ. అకుసలో సబ్బేసమ్పి చతుభూమకానం ఖన్ధానం పకతూపనిస్సయో హోతి, తథా తేభూమకవిపాకో. లోకుత్తరవిపాకే హేట్ఠిమాని తీణి ఫలాని అకుసలస్సేవ న హోన్తి, ఉపరిట్ఠిమం కుసలస్సాపి. పురిమనయేన పన అఞ్ఞేసం వా యస్స వా ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స సన్తానే సబ్బోపి లోకుత్తరవిపాకో సబ్బేసం కుసలాదీనం అరూపక్ఖన్ధానం పకతూపనిస్సయో హోతి. కిరియసఙ్ఖాతోపి పకతూపనిస్సయో చతుభూమకానం అకుసలాదిఖన్ధానం

హోతియేవ, తథా రూపసఙ్ఖాతో. సయం పన రూపం ఇమస్మిం పట్ఠానమహాపకరణే ఆగతనయేన ఉపనిస్సయపచ్చయం న లభతి, సుత్తన్తికపరియాయేన పన లభతీతి వత్తుం వట్టతి. ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఉపనిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౦. పురేజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౦. పురేజాతపచ్చయనిద్దేసే **పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో**తి ఏత్థ పురేజాతం నామ యస్స పచ్చయో హోతి, తతో పురిమతరం జాతం జాతిక్ఖణం అతిక్కమిత్వా ఠితిక్ఖణప్పత్తం. **చక్ఖాయతనన్తి**ఆది వత్థుపురేజాతవసేన వుత్తం. **రూపాయతనన్తి**ఆది ఆరమ్మణపురేజాతవసేన. **కిఞ్చికాలే పురేజాతపచ్చయేనా**తి పవత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. **కిఞ్చికాలే న పురేజాతపచ్చయేనా**తి పటిసన్ధిం సన్ధాయ వుత్తం. ఏవం సబ్బథాపి పఞ్చద్వారే వత్థారమ్మణవసేన, మనోద్వారే వత్థువసేనేవాయం పాళి ఆగతా, పఞ్హావారే పన "ఆరమ్మణపురేజాతం – సేక్ఖా వా పుథుజ్జనా వా చక్ఖుం అనిచ్చతో దుక్ఖతో అనత్తతో విపస్సన్తీ"తి ఆగతత్తా మనోద్వారేపి ఆరమ్మణపురేజాతం లబ్భతేవ. ఇధ పన సావసేసవసేన దేసనా కతాతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన పురేజాతపచ్చయో సుద్ధరూపమేవ హోతి. తఞ్చ ఖో ఉప్పాదక్ఖణం అతిక్కమిత్వా ఠితిప్పత్తం అట్ఠారసవిధం రూపరూపమేవ. తం సబ్బమ్పి వత్థుపురేజాతం ఆరమ్మణపురేజాతన్తి ద్విధా ఠితం. తత్థ చక్ఖాయతనం…పే.… కాయాయతనం వత్థురూపన్తి ఇదం వత్థుపురేజాతం నామ. సేసం ఇమాయ పాళియా ఆగతఞ్చ అనాగతఞ్చ వణ్ణో సద్దో గన్ధో రసో చతస్సో ధాతుయో తీణి ఇన్ద్రియాని కబళీకారో ఆహారోతి ద్వాదసవిధం రూపం ఆరమ్మణపురేజాతపచ్చయో నామాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చక్ఖాయతనం ద్విన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో, తథా ఇతరాని చత్తారి సోతవిఞ్ఞాణాదీనం. వత్థురూపం పన ఠపేత్వా ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణాని చత్తారో చ ఆరుప్పవిపాకే సేసానం సబ్బేసమ్పి చతుభూమకానం కుసలాకుసలాబ్యాకతానం చిత్తచేతసికానం పురేజాతపచ్చయో హోతి. రూపాదీని పన పఞ్చారమ్మణాని ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణానఞ్చేవ మనోధాతూనఞ్చ ఏకన్తేనేవ పురేజాతపచ్చయా హోన్తి. అట్ఠారసవిధమ్పి పనేతం రూపరూపం కామావచరకుసలస్స రూపావచరతో అభిఞ్ఞాకుసలస్స అకుసలస్స తదారమ్మణభావినో కామావచరవిపాకస్స కామావచరకిరియస్స రూపావచరతో అభిఞ్ఞాకిరియస్సాతి ఇమేసం ఛన్నం రాసీనం పురేజాతపచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

పురేజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౧. పచ్ఛాజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧. పచ్ఛాజాతపచ్చయనిద్దేసే **పచ్ఛాజాతా**తి యస్స కాయస్స పచ్చయా హోన్తి, తస్మిం ఉప్పజ్జిత్వా ఠితే జాతా. **పురేజాతస్సా**తి తేసం ఉప్పాదతో పఠమతరం జాతస్స జాతిక్ఖణం అతిక్కమిత్వా ఠితిప్పత్తస్స. **ఇమస్స కాయస్సా**తి ఇమస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికభూతఉపాదారూపసఙ్ఖాతస్స కాయస్స. ఏత్థ చ తిసముట్ఠానికకాయోతి ఆహారసముట్ఠానస్స

అభావతో బ్రహ్మపారిసజ్జాదీనం కాయో వేదితబ్బో. అయమేత్థ పాళివణ్ణనా. అయం పన పచ్ఛాజాతపచ్చయో నామ సఙ్ఖేపతో ఠపేత్వా ఆరుప్పవిపాకే అవసేసా చతుభూమకా అరూపక్ఖన్ధా. సో జాతివసేన కుసలాకుసలవిపాకకిరియభేదేన చతుధా భిజ్జతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ పఞ్చవోకారభవే ఉప్పన్నం చతుభూమకకుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ ఉప్పాదక్ఖణం అతిక్కమిత్వా ఠితిప్పత్తస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికరూపకాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయో హోతి. విపాకేపి ఠపేత్వా పటిసన్ధివిపాకం అవసేసో కామావచరరూపావచరవిపాకో తస్సేవ ఏకన్తేన పచ్ఛాజాతపచ్చయో హోతి. లోకుత్తరోపి పఞ్చవోకారే ఉప్పన్నవిపాకో తస్సేవ పచ్ఛాజాతపచ్చయో హోతి. తేభూమకకిరియాపి పఞ్చవోకారే ఉప్పన్నావ వుత్తప్పకారస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

పచ్ఛాజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౨. ఆసేవనపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౨. ఆసేవనపచ్చయనిద్దేసే **పురిమా పురిమా**తి సబ్బనయేసు సమనన్తరాతీతావ దట్ఠబ్బా. కస్మా పనేత్థ అనన్తరపచ్చయే వియ “పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం అబ్యాకతానం ధమ్మాన”న్తిఆదినా నయేన భిన్నజాతికేహి సద్ధిం నిద్దేసో న కతోతి? అత్తనో గతిం గాహాపేతుం అసమత్థతాయ. భిన్నజాతికా హి భిన్నజాతికానం అరూపధమ్మానం ఆసేవనగుణేన పగుణబలవభావం సాధయమానా అత్తనో కుసలాదిభావసఙ్ఖాతం గతిం గాహాపేతుం న సక్కోన్తి. తస్మా తేహి సద్ధిం నిద్దేసం అకత్వా యే యేసం వాసనాసఙ్ఖాతేన ఆసేవనేన పగుణతరబలవతరభావవిసిట్ఠం అత్తనో కుసలాదిభావసఙ్ఖాతం గతిం గాహాపేతుం సక్కోన్తి, తేసం తేహి సమానజాతికేహేవ సద్ధిం నిద్దేసో కతోతి వేదితబ్బో. అథ విపాకాబ్యాకతం కస్మా న గహితన్తి? ఆసేవనాభావేన. విపాకఞ్హి కమ్మవసేన విపాకభావప్పత్తం కమ్మపరిణామితం హుత్వా వత్తతి నిరుస్సాహం దుబ్బలన్తి తం ఆసేవనగుణేన అత్తనో సభావం గాహాపేత్వా పరిభావేత్వా నేవ అఞ్ఞం విపాకం ఉప్పాదేతుం సక్కోతి, న పురిమవిపాకానుభావం గహేత్వా ఉప్పజ్జితున్తి. కమ్మవేగక్ఖిత్తం పన పతితం వియ హుత్వా ఉప్పజ్జతీతి సబ్బథాపి విపాకే ఆసేవనం నత్థీతి ఆసేవనాభావేన విపాకం న గహితం. కుసలాకుసలకిరియానన్తరం ఉప్పజ్జమానమ్పి చేతం కమ్మపటిబద్ధవుత్తితాయ ఆసేవనగుణం న గణ్హాతీతి కుసలాదయోపిస్స ఆసేవనపచ్చయా న హోన్తి. అపిచ నానాజాతికత్తాపేతే న హోన్తియేవ. భూమితో పన ఆరమ్మణతో వా నానాజాతికత్తం నామ నత్థి. తస్మా కామావచరకుసలకిరియామహగ్గతకుసలకిరియానమ్పి, సఙ్ఖారారమ్మణఞ్చ అనులోమకుసలం నిబ్బానారమ్మణస్స గోత్రభుకుసలస్స ఆసేవనపచ్చయో హోతియేవాతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా. అయం పన ఆసేవనపచ్చయో జాతితో తావ కుసలో అకుసలో కిరియాబ్యాకతోతి తిధా ఠితో. తత్థ కుసలో భూమితో కామావచరో రూపావచరో అరూపావచరోతి తివిధో హోతి, అకుసలో కామావచరోవ కిరియాబ్యాకతో కామావచరో రూపావచరో అరూపావచరోతి తివిధోవ, లోకుత్తరో ఆసేవనపచ్చయో నామ నత్థీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ కామావచరకుసలం అత్తనో అనన్తరస్స కామావచరకుసలస్సేవ. యం పనేత్థ ఞాణసమ్పయుత్తం, తం అత్తనా సదిసవేదనస్స రూపావచరకుసలస్స అరూపావచరకుసలస్స లోకుత్తరకుసలస్సాతి ఇమేసం రాసీనం ఆసేవనపచ్చయో హోతి. రూపావచరకుసలం పన రూపావచరకుసలస్సేవ. అరూపావచరకుసలం అరూపావచరకుసలస్సేవ.

అకుసలం పన అకుసలస్సేవ ఆసేవనపచ్చయో హోతి. కిరియతో పన కామావచరకిరియసఙ్ఖాతో తావ కామావచరకిరియస్సేవ. యో పనేత్థ ఞాణసమ్పయుత్తో, సో అత్తనా సదిసవేదనస్స రూపావచరకిరియస్స అరూపావచరకిరియస్సాతి ఇమేసం రాసీనం ఆసేవనపచ్చయో హోతి. రూపావచరకిరియసఙ్ఖాతో పన రూపావచరకిరియస్సేవ, అరూపావచరకిరియసఙ్ఖాతో అరూపావచరకిరియస్సేవ ఆసేవనపచ్చయో హోతి. విపాకో పన ఏకధమ్మస్సాపి ఏకధమ్మోపి వా కోచి విపాకస్స ఆసేవనపచ్చయో నత్థీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఆసేవనపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౩. కమ్మపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩. కమ్మపచ్చయనిద్దేసే **కమ్మన్తి** చేతనాకమ్మమేవ. **కటత్తా చ రూపానన్తి** కమ్మస్స కటత్తా ఉప్పన్నరూపానం. **కమ్మపచ్చయేనాతి** అనేకానమ్పి కప్పకోటీనం మత్థకే అత్తనో ఫలం ఉప్పాదేతుం సమత్థేన నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేనాతి అత్థో. కుసలాకుసలఞ్హి కమ్మం అత్తనో పవత్తిక్ఖణే ఫలం న దేతి. యది దదేయ్య, యం మనుస్సో దేవలోకూపగం కుసలకమ్మం కరోతి, తస్సానుభావేన తస్మింయేవ ఖణే దేవో భవేయ్య. యస్మిం పన ఖణే తం కతం, తతో అఞ్ఞస్మిం ఖణే అవిజ్జమానమ్పి కేవలం కటత్తాయేవ దిట్ఠేవ ధమ్మే ఉపపజ్జే వా అపరే వా పరియాయే అవసేసపచ్చయసమాయోగే సతి ఫలం ఉప్పాదేతి నిరుద్ధాపి పురిమసిప్పాదికిరియా వియ కాలన్తరే పచ్ఛిమసిప్పాదికిరియాయ. తస్మా నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయోతి వుచ్చతి. **చేతనా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానన్తి** యా కాచి చేతనా అత్తనా సమ్పయుత్తకానం ధమ్మానం. **తంసముట్ఠానానన్తి** ఇమినా పటిసన్ధిక్ఖణే కటత్తారూపమ్పి గణ్హాతి. **కమ్మపచ్చయేనాతి** ఇదం సహజాతచేతనం సన్ధాయ వుత్తం. కుసలాదీసు హి యా కాచి సహజాతచేతనా సేసధమ్మానం చిత్తపయోగసఙ్ఖాతేన కిరియాభావేన ఉపకారికా హోతి. తస్మా సహజాతకమ్మపచ్చయోతి వుచ్చతి. అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన కమ్మపచ్చయో అత్థతో చతుభూమికచేతనామత్తమేవ. సో హి జాతిభేదతో కుసలో అకుసలో విపాకో కిరియాతి చతుధా భిజ్జతి. తత్థ కుసలో భూమితో కామావచరాదివసేన చతుధా భిజ్జతి. అకుసలో ఏకధావ విపాకో చతుధా, కిరియా తిధావాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ సహజాతా కామావచరకుసలచేతనా పఞ్చవోకారే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, చతువోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతకమ్మపచ్చయో హోతి. ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా పన అత్తనో విపాకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. సా చ ఖో పఞ్చవోకారేయేవ, న అఞ్ఞత్థ. సహజాతా రూపావచరకుసలచేతనా అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ ఏకన్తేనేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా పన అత్తనో విపాకానఞ్చేవ కటత్తారూపానఞ్చ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. అరూపావచరా పన లోకుత్తరా చ సహజాతా కుసలచేతనా పఞ్చవోకారే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ, చతువోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా పనేసా దువిధాపి అత్తనో అత్తనో విపాకక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. సహజాతా అకుసలచేతనా పఞ్చవోకారే అత్తనా సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపానఞ్చ చతువోకారే

అరూపక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా పన విపాకక్ఖన్ధానఞ్చేవ కటత్తారూపానఞ్చ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో.

కామావచరరూపావచరతో విపాకచేతనా అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానం పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపానం, పటిసన్ధియం కటత్తారూపానఞ్చ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. అరూపావచరవిపాకచేతనా అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. లోకుత్తరవిపాకచేతనా పఞ్చవోకారే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, చతువోకారే అరూపస్సేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. తేభూమికా కిరియచేతనా పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయో. యా పనేత్థ ఆరుప్పే ఉప్పజ్జతి, సా అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ సహజాతకమ్మపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

కమ్మపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౪. విపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౪. విపాకపచ్చయనిద్దేసే **విపాకా చత్తారో ఖన్ధా**తి యస్మా కమ్మసముట్ఠానాపి రూపా విపాకా న హోన్తి, తస్మా “విపాకా”తి వత్వా “చత్తారో ఖన్ధా”తి వుత్తం. ఏవం అయం పాళి అరూపధమ్మానఞ్ఞేవ విపాకపచ్చయవసేన ఆగతా. పఞ్హావారే పన “విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో. పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణన్నం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం విపాకపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఆగతత్తా చిత్తసముట్ఠానకమ్మసముట్ఠానరూపానమ్పి విపాకపచ్చయో లబ్భతి. ఇధ పన సావసేసవసేన దేసనా కతాతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా. అయం పన విపాకపచ్చయో విపాకభావేన జాతితో ఏకవిధో, భూమిభేదతో కామావచరాదివసేన చతుధా భిజ్జతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ కామావచరరూపావచరవిపాకో అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానం పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపానం పటిసన్ధియం కటత్తారూపానఞ్చ విపాకపచ్చయో హోతి. అరూపావచరవిపాకో సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ. లోకుత్తరవిపాకో పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, చతువోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ విపాకపచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

విపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౫. ఆహారపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౫. ఆహారపచ్చయనిద్దేసే **కబళీకారో ఆహారో**తి చతుసన్తతిసముట్ఠానే రూపే ఓజా ఆహారో నామ. సో పన యస్మా కబళం కరిత్వా అజ్ఝోహరితోవ ఆహారకిచ్చం కరోతి, న బహి ఠితో, తస్మా ఆహారోతి అవత్వా “కబళీకారో ఆహారో”తి వుత్తం. కబళం కరిత్వా అజ్ఝోహరితబ్బవత్థుకత్తా వా కబళీకారోతి నామమేతం తస్స. **అరూపినో ఆహారా**తి ఫస్సచేతనావిఞ్ఞాణాహారా .

తంసముట్ఠానానన్తి ఇధాపి కమ్మసముట్ఠానాని గహితానేవ. వుత్తఞ్హేతం పఞ్హావారే – పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఆహారా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఆహారపచ్చయేన పచ్చయోతి. అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన ఆహారపచ్చయో సఙ్ఖేపతో కబళీకారో ఆహారో, ఫస్సో, చేతనా, విఞ్ఞాణన్తి చత్తారోవ ధమ్మా హోన్తి. తత్థ ఠపేత్వా కబళీకారాహారం సేసా తయో అరూపాహారా జాతివసేన కుసలాకుసలవిపాకకిరియభేదతో చతుధా భిజ్జన్తి. పున భూమిభేదేన కుసలో చతుధా, అకుసలో ఏకధా, విపాకో చతుధా, కిరియా తిధాతి ఏవం అనేకధా భిజ్జన్తి. కబళీకారాహారో పన జాతితో అబ్యాకతో, భూమితో కామావచరోవాతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకాపి తయో కుసలాహారా పఞ్చవోకారే అత్తనా సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో, ఠపేత్వా పన రూపావచరం అవసేసా ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో. అకుసలాహారేసుపి ఏసేవ నయో. చతుభూమకవిపాకాహారా పన సబ్బత్థ సమ్పయుత్తకానం ఆహారపచ్చయా హోన్తి. కామావచరరూపావచరవిపాకా పనేత్థ పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జమానా పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపస్స పటిసన్ధియం కటత్తారూపస్సాపి ఆహారపచ్చయా హోన్తి. లోకుత్తరా పన చిత్తసముట్ఠానరూపస్సేవ, ఆరుప్పే ఉప్పన్నా రూపస్స పచ్చయా న హోన్తి. తేభూమకాపి తయో కిరియాహారా పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, కామావచరారూపావచరా పన ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో . చతుసన్తతిసముట్ఠానో కబళీకారాహారో కిఞ్చాపి "ఇమస్స కాయస్సా"తి అవిసేసతో వుత్తో, విసేసతో పనాయమేత్థ ఆహారసముట్ఠానరూపస్స జనకో చేవ అనుపాలకో చ హుత్వా ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, సేసతిసన్తతిసముట్ఠానస్స అనుపాలకోవ హుత్వా ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఆహారపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౬. ఇన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౬. ఇన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసే **చక్ఖున్ద్రియ**న్తి చక్ఖుసఙ్ఖాతం ఇన్ద్రియం. **ఇన్ద్రియపచ్చయేనా**తి సయం పురేజాతో హుత్వా అరూపధమ్మానం ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. సోతిన్ద్రియాదీసుపి ఏసేవ నయో. **అరూపినో ఇన్ద్రియా**తి ఏత్థ అరూపజీవితిన్ద్రియమ్పి సఙ్గహితం. **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఏత్థ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ కటత్తారూపమ్పి సఙ్గహితం. వుత్తఞ్హేతం పఞ్హావారే – పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఇన్ద్రియా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయోతి. ఏవం తావేత్థ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా.

అయం పన ఇన్ద్రియపచ్చయో ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియవజ్జానం సమవీసతియా ఇన్ద్రియానం వసేన ఠితో. ఇత్థిన్ద్రియపురిసిన్ద్రియాని హి కిఞ్చాపి ఇత్థిలిఙ్గపురిసలిఙ్గాదీనం బీజభూతాని, కలలాదికాలే పన విజ్జమానేసుపి తేసు ఇత్థిలిఙ్గపురిసలిఙ్గాదీనం అభావా తాని నేవ తేసం, న అఞ్ఞేసం ఇన్ద్రియపచ్చయతం ఫరన్తి. ఇన్ద్రియపచ్చయో హి అత్తనో విజ్జమానక్ఖణే అవినిబ్భుత్తధమ్మానం ఇన్ద్రియపచ్చయతం అఫరన్తో నామ నత్థి, తస్మా తాని ఇన్ద్రియపచ్చయా న హోన్తి. యేసం పనేతాని బీజభూతాని, తేసం తాని సుత్తన్తికపరియాయేన పకతూపనిస్సయభావం భజన్తి. ఇతి ఇన్ద్రియపచ్చయో సమవీసతియా ఇన్ద్రియానం వసేన ఠితోతి వేదితబ్బో. సో జాతితో కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపవసేన పఞ్చధా భిజ్జతి.

తత్థ కుసలో భూమివసేన చతుధా, అకుసలో కామావచరోవ విపాకో చతుధావ కిరియాసఙ్ఖాతో తిధా, రూపం కామావచరమేవాతి ఏవం అనేకధా భిజ్జతీతి ఏవం తావేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకోపి కుసలిన్ద్రియపచ్చయో పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో, తథా అకుసలో. ఠపేత్వా పన రూపావచరకుసలం అవసేసా కుసలాకుసలా ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో. చతుభూమకో విపాకిన్ద్రియపచ్చయో ఏకన్తేనేవ సమ్పయుత్తకానం ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో. కామావచరరూపావచరా పనేత్థ పఞ్చవోకారే ఉప్పజ్జనతో పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపస్స, పటిసన్ధియం కటత్తారూపస్సాపి ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తి. లోకుత్తరా చిత్తసముట్ఠానరూపస్సేవ. ఆరుప్పే ఉప్పన్నా లోకుత్తరవిపాకా ఇన్ద్రియా రూపస్స పచ్చయా న హోన్తి. తేభూమకా కిరియిన్ద్రియా పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, కామావచరారూపావచరా పన ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఇన్ద్రియపచ్చయతం ఫరన్తి. చక్ఖున్ద్రియాదివసేన ఛబ్బిధే రూపిన్ద్రియే చక్ఖున్ద్రియం కుసలాకుసలవిపాకతో సమ్పయుత్తధమ్మానం ద్విన్నం చక్ఖువిఞ్ఞాణానం, సోతిన్ద్రియాదీని తథావిధానఞ్ఞేవ సోతవిఞ్ఞాణాదీనం, రూపజీవితిన్ద్రియం అత్తనా సహజాతరూపానం ఠితిక్ఖణే ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో. సహజాతపచ్చయతా పన తస్స నత్థీతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఇన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౭. ఝానపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౭. ఝానపచ్చయనిద్దేసే **ఝానఙ్గానీ**తి ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జేసు సేసచిత్తేసు ఉప్పన్నాని వితక్కవిచారపీతిసోమనస్సదోమనస్సుపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతాసఙ్ఖాతాని సత్త అఙ్గాని. పఞ్చన్నం పన విఞ్ఞాణకాయానం అభినిపాతమత్తత్తా తేసు విజ్జమానానిపి ఉపేక్ఖాసుఖదుక్ఖాని ఉపనిజ్ఝానాకారస్స అభావతో ఝానఙ్గానీతి న ఉద్ధటాని. తత్థ పచ్ఛిన్నత్తా పన సేసాహేతుకేసుపి ఝానఙ్గం న ఉద్ధటమేవ. **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఇధాపి కటత్తారూపం సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హేతం పఞ్హావారే – “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని ఝానఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయో”తి. అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా. అయం పన ఝానపచ్చయో సత్తన్నం ఝానఙ్గానం వసేన ఠితోపి జాతిభేదతో కుసలాకుసలవిపాకకిరియవసేన చతుధా భిజ్జతి, పున భూమివసేన చతుధా; ఏకధా, చతుధా, తిధాతి ద్వాదసధా భిజ్జతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకమ్పి కుసలఝానఙ్గం పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, ఠపేత్వా రూపావచరం అవసేసం ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఝానపచ్చయేన పచ్చయో. అకుసలేపి ఏసేవ నయో. కామావచరరూపావచరవిపాకం పవత్తే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, పటిసన్ధియం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ కటత్తారూపస్స చ, ఆరుప్పవిపాకం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ, యఞ్చ ఆరుప్పే లోకుత్తరవిపాకం ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ. పఞ్చవోకారే పన తం చిత్తసముట్ఠానరూపస్సపి ఝానపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. తేభూమకమ్పి కిరియఝానఙ్గం పఞ్చవోకారే

సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ. యం పనేత్థ ఆరుప్పే ఉప్పజ్జతి, తం సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ ఝానపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

ఝానపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౮. మగ్గపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౮. మగ్గపచ్చయనిద్దేసే **మగ్గఙ్గానీ**తి అహేతుకచిత్తుప్పాదవజ్జేసు సేసచిత్తేసు ఉప్పన్నాని పఞ్ఞా, వితక్కో, సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా, వీరియం, సతి, సమాధి, మిచ్ఛాదిట్ఠి, మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవాతి ఇమాని ద్వాదసఙ్గాని. మగ్గస్స పన హేతుపచ్ఛిమకత్తా అహేతుకచిత్తేసు మగ్గఙ్గాని న ఉద్ధటాని. **తంసముట్ఠానాన**న్తి ఇధాపి కటత్తారూపం సఙ్గహితమేవ. వుత్తఞ్హేతం పఞ్హావారే – “పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతాని మగ్గఙ్గాని సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం మగ్గపచ్చయేన పచ్చయో”తి. అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన మగ్గపచ్చయో ద్వాదసన్నం మగ్గఙ్గానం వసేన ఠితోపి జాతిభేదతో కుసలాదివసేన చతుధా, కుసలాదీనఞ్చ కామావచరాదిభూమిభేదతో ద్వాదసధా భిజ్జతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో . ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకమ్పి కుసలమగ్గఙ్గం పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, ఠపేత్వా రూపావచరం అవసేసం ఆరుప్పే సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్ఞేవ మగ్గపచ్చయేన పచ్చయోతి సబ్బం ఝానపచ్చయే వియ విత్థారేతబ్బన్తి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

మగ్గపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౧౯. సమ్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯. సమ్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసే పాళి ఉత్తానత్థా ఏవ. అయం పన సమ్పయుత్తపచ్చయో నామ సఙ్ఖేపతో సబ్బేపి అరూపినో ఖన్ధా. పభేదతో పనేస జాతితో కుసలాదీనం, భూమితో చ కామావచరాదీనం వసేన అనేకధా భిజ్జతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకేసుపి కుసలక్ఖన్ధేసు ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణం ఖన్ధానం, తయో ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నన్తి ఏవం సబ్బేపి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. అకుసలవిపాకకిరియక్ఖన్ధేసుపి ఏసేవ నయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

సమ్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౨౦. విప్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦. విప్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసే **రూపినో ధమ్మా అరూపీన**న్తి ఇదం తావ హదయవత్థునో చేవ చక్ఖున్ద్రియాదీనఞ్చ వసేన వేదితబ్బం. రూపధమ్మేసు హి ఏతేయేవ ఛ కోట్ఠాసా అరూపక్ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తి. రూపాయతనాదయో పన ఆరమ్మణధమ్మా కిఞ్చాపి విప్పయుత్తధమ్మా, విప్పయుత్తపచ్చయా పన న హోన్తి. కిం కారణా? సమ్పయోగాసఙ్కాయ అభావతో. అరూపినో హి ఖన్ధా చక్ఖాదీనం వత్థూనం అబ్భన్తరతో నిక్ఖమన్తా వియ ఉప్పజ్జన్తి. తత్థ

ఆసఙ్కా హోతి – “కిం ను ఖో ఏతే ఏతేహి సమ్పయుత్తా, ఉదాహు విప్పయుత్తా”తి. ఆరమ్మణధమ్మా పన వత్థునిస్సయేన ఉప్పజ్జమానానం ఆరమ్మణమత్తా హోన్తీతి నత్థి తేసు సమ్పయోగాసఙ్కా. ఇతి సమ్పయోగాసఙ్కాయ అభావతో న తే విప్పయుత్తపచ్చయా. హదయవత్థుఆదీసు ఏవ పనాయం విప్పయుత్తపచ్చయతా వేదితబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం పఞ్హావారే – వత్థు కుసలానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. వత్థు అకుసలానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. సోత... ఘాన... జివ్హా... కాయాయతనం కాయవిఞ్ఞాణస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. వత్థు విపాకాబ్యాకతానం కిరియాబ్యాకతానం ఖన్ధానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయోతి.

అరూపినో ధమ్మా రూపీనన్తి ఇదం పన చతున్నం ఖన్ధానం వసేన వేదితబ్బం. అరూపధమ్మేసు హి చత్తారో ఖన్ధావ సహజాతపురేజాతానం రూపధమ్మానం విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి, నిబ్బానం పన అరూపమ్పి సమానం రూపస్స విప్పయుత్తపచ్చయో న హోతి. “చతూహి సమ్పయోగో చతూహి విప్పయోగో”తి హి వుత్తం. ఇతి చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానంయేవ విప్పయుత్తపచ్చయతా వేదితబ్బా. వుత్తమ్పి చేతం పఞ్హావారే – సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతా ఖన్ధా కటత్తారూపానం విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో, ఖన్ధా వత్థుస్సాతి. ఏవం తావేత్థ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా.

అయం పన విప్పయుత్తపచ్చయో నామ సఙ్ఖేపతో పఞ్చవోకారభవే వత్తమానా రూపారూపధమ్మా. తేసు రూపం వత్థునో చక్ఖాదీనఞ్చ వసేన ఛధా భిన్నం, అరూపం పఞ్చవోకారభవే ఉప్పన్నకుసలాకుసలవిపాకకిరియవసేన చతుధా భిన్నం. తస్స భూమితో కామావచరాదివసేన చతుధా, ఏకధా, తిధా, తిధాతి ఏకదసధా భేదో హోతి. ఆరుప్పవిపాకఞ్హి విప్పయుత్తపచ్చయో న హోతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ పఞ్చవోకారభవే ఉప్పన్నం చతుభూమకమ్పి కుసలం అకుసలఞ్చ అత్తనా సముట్ఠాపితచిత్తసముట్ఠానరూపస్స సహజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. ఉప్పాదక్ఖణం పన అతిక్కమిత్వా ఠితిక్ఖణం పత్తస్స పురేజాతస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికరూపకాయస్స పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. ఏత్థ చ తిసముట్ఠానికకాయోతి ఆహారసముట్ఠానస్స అభావతో బ్రహ్మపారిసజ్జాదీనం కాయో వేదితబ్బో. కామావచరరూపావచరవిపాకం పన పవత్తే చిత్తసముట్ఠానరూపస్స, పటిసన్ధియం కటత్తారూపస్స చ సహజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. లోకుత్తరవిపాకం చిత్తసముట్ఠానరూపస్సేవ. తివిధమ్పి పనేతం పురేజాతస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. తేభూమకమ్పి కిరియం చిత్తసముట్ఠానస్స సహజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో, పురేజాతస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. ఛధా ఠితేసు పన రూపేసు వత్థురూపం పటిసన్ధిక్ఖణే కామావచరరూపావచరవిపాకానం సహజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో, పవత్తే ఉప్పజ్జమానానం చతుభూమకకుసలానం అకుసలానం ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవజ్జానం తేభూమకవిపాకానం తేభూమకకిరియానఞ్చ పురేజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో. చక్ఖాయతనాదీని చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం పురేజాతవిప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

౨౧. అత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౧. అత్థిపచ్చయనిద్దేసే **చత్తారో ఖన్ధా**తిఆదీహి సహజాతవసేన అత్థిపచ్చయో నిద్దిట్ఠో. **చక్ఖాయతనన్**తిఆదీహి పురేజాతవసేన. **యం రూపం నిస్సాయా**తి ఏత్థ సహజాతపురేజాతవసేన అత్థిపచ్చయో నిద్దిట్ఠో. ఏవమయం పాళి సహజాతపురేజాతానఞ్ఞేవ అత్థిపచ్చయానం వసేన ఆగతా. పఞ్హావారే పన సహజాతం, పురేజాతం, పచ్ఛాజాతం, ఆహారం, ఇన్ద్రియన్తి ఇమేసం వసేన ఆగతత్తా పచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియవసేనాపి అత్థిపచ్చయో లబ్భతి. ఇధ పన సావసేసవసేన దేసనా కతాతి అయం తావేత్థ పాళివణ్ణనా.

అయం పన అత్థిపచ్చయో నామ దువిధో – అఞ్ఞమఞ్ఞతో, న అఞ్ఞమఞ్ఞతో. తత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞం తివిధం – అరూపం అరూపేన, రూపం రూపేన, రూపారూపం రూపారూపేన. “చత్తారో ఖన్ధా అరూపినో”తి ఏత్థ హి సబ్బచిత్తుప్పత్తివసేన అరూపం అరూపేన వుత్తం. “చత్తారో మహాభూతా”తి ఏత్థ సబ్బసన్తతివసేన రూపం రూపేన. “ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూప”న్తి ఏత్థ పటిసన్ధిఖన్ధానఞ్చేవ వత్థునో చ వసేన రూపారూపం రూపారూపేన వుత్తం. న అఞ్ఞమఞ్ఞమ్పి తివిధం – “అరూపం రూపస్స, రూపం రూపస్స, రూపం అరూపస్స చిత్తచేతసికా ధమ్మా”తి ఏత్థ హి పఞ్చవోకారవసేన అరూపం రూపస్స వుత్తం. “మహాభూతా ఉపాదారూపాన”న్తి ఏత్థ సబ్బసన్తతివసేన రూపం రూపస్స. “చక్ఖాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా”తిఆదీసు వత్థారమ్మణవసేన రూపం అరూపస్స అత్థిపచ్చయోతి వుత్తం.

అపిచేస అత్థిపచ్చయో నామ సఙ్ఖేపతో ఖణత్తయప్పత్తం నామఞ్చేవ రూపఞ్చ, వత్తమానా పఞ్చక్ఖన్ధాతిపి వత్తుం వట్టతి. సో జాతిభేదతో కుసలాకుసలవిపాకకిరియరూపవసేన పఞ్చధా భిజ్జతి . తత్థ కుసలో సహజాతపచ్ఛాజాతవసేన దువిధో హోతి, తథా అకుసలో విపాకకిరియసఙ్ఖాతో చ. తేసు కుసలో కామావచరాదిభేదేన చతుధా భిజ్జతి, అకుసలో కామావచరోవ విపాకో చతుభూమకో, కిరియాసఙ్ఖాతో తిభూమకో. రూపసఙ్ఖాతో అత్థిపచ్చయో కామావచరోవ. సో పన సహజాతపురేజాతవసేన దువిధో. తత్థ పఞ్చ వత్థూని ఆరమ్మణాని చ పురేజాతానేవ, హదయవత్థు సహజాతం వా హోతి పురేజాతం వా. పఞ్హావారే పన ఆగతో ఆహారో ఇన్ద్రియఞ్చ సహజాతాదిభేదం న లభతీతి ఏవమేత్థ నానప్పకారభేదతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏవం భిన్నే పనేత్థ చతుభూమకకుసలోపి సహజాతో అత్థిపచ్చయో పఞ్చవోకారే “ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణన్నం ఖన్ధాన”న్తిఆదినా నయేన అఞ్ఞమఞ్ఞం ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ ఠపేత్వా పన రూపావచరకుసలం అవసేసో ఆరుప్పే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతకుసలో అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. చతుభూమకో పనేస పఞ్చవోకారే చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతో కుసలో అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. అకుసలేపి ఏసేవ నయో. సోపి హి పఞ్చవోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ, చతువోకారే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతాకుసలో అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. పఞ్చవోకారే చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతాకుసలో అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో.

విపాకతో పన కామావచరరూపావచరో అత్థిపచ్చయో నియమేనేవ పటిసన్ధిక్ఖణే ఖన్ధానఞ్చేవ కటత్తారూపస్స చ సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. పవత్తే పన సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సహజాతత్థిపచ్చయేన

పచ్చయో, ఠితిప్పత్తస్స చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. అరూపావచరవిపాకో పన ఆరుప్పే ఉప్పన్నలోకుత్తరవిపాకో చ అత్తనా సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. పఞ్చవోకారే లోకుత్తరవిపాకో సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో, చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. కిరియతో రూపావచరో అత్థిపచ్చయో సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో, చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో. కామావచరారూపావచరో పన ఆరుప్పే సమ్పయుత్తక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ, పఞ్చవోకారే చిత్తసముట్ఠానరూపస్సాపి సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో, చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికకాయస్స పచ్ఛాజాతత్థి పచ్చయేన పచ్చయో.

రూపసఙ్ఖాతో పన అత్థిపచ్చయో సహజాతో, పురేజాతో, ఆహారో, ఇన్ద్రియన్తి చతుబ్బిధో. తత్థ సహజాతరూపత్థిపచ్చయో చతుసముట్ఠానవసేన చతుధా ఠితో. తత్థ కమ్మసముట్ఠానో ఏకం మహాభూతం తిణ్ణన్నం మహాభూతానం, తీణి ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నం, మహాభూతా ఉపాదారూపానన్తి ఏవం సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థురూపం కామావచరరూపావచరవిపాకక్ఖన్ధానం సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. తేసమ్పి తిసముట్ఠానికరూపం ఏకం మహాభూతం తిణ్ణన్నం మహాభూతానం, తీణి ఏకస్స, ద్వే ద్విన్నం, మహాభూతా ఉపాదారూపానన్తి ఏవం సహజాతత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. పురేజాతత్థిపచ్చయో పన వత్థుపురేజాతఆరమ్మణపురేజాతవసేన దువిధో హోతి. సో దువిధోపి హేట్ఠా పురేజాతపచ్చయే వుత్తనయేనేవ యోజేత్వా గహేతబ్బో. ఆహారత్థిపచ్చయోపి హేట్ఠా కబళీకారాహారపచ్చయే యోజితనయేనేవ యోజేతబ్బో. ఇధ పనేస అత్తనో అనిరుద్ధక్ఖణే పచ్చయభావేన అత్థిపచ్చయోతి వుత్తో. రూపజీవితిన్ద్రియమ్పి హేట్ఠా ఇన్ద్రియపచ్చయే రూపజీవితిన్ద్రియయోజనాయం వుత్తనయేనేవ యోజేతబ్బం. ఇధ పనేతమ్పి అత్తనో అనిరుద్ధక్ఖణేయేవ పచ్చయభావేన అత్థిపచ్చయోతి వుత్తన్తి ఏవమేత్థ పచ్చయుప్పన్నతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

అత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౨౨. నత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౨. నత్థిపచ్చయనిద్దేసే **సమనన్తరనిరుద్ధాతి** అఞ్ఞేన చిత్తుప్పాదేన అనన్తరికా హుత్వా సమనన్తరనిరుద్ధా. **పటుప్పన్నానన్తి** పచ్చుప్పన్నానం. ఇమినా నత్థిపచ్చయస్స ఓకాసదానట్ఠేన నత్థిపచ్చయభావం సాధేతి. పురిమేసు హి నిరోధవసేన పచ్ఛిమానం పవత్తనోకాసం అదేన్తేసు తేసం పటుప్పన్నభావో న సియాతి అయమేత్థ పాళివణ్ణనా. సేసం సబ్బం అనన్తరపచ్చయే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. పచ్చయలక్ఖణమేవ హేత్థ నానం, పచ్చయానం పన పచ్చయుప్పన్నానఞ్చ నానాకరణం నత్థి. కేవలం పన తత్థ "చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు తంసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా మనోధాతుయా"తిఆదినా నయేన పచ్చయా చ పచ్చయుప్పన్నా చ సరూపతో దస్సితా. ఇధ పన "సమనన్తరనిరుద్ధా చిత్తచేతసికా ధమ్మా పటుప్పన్నానం చిత్తచేతసికానం ధమ్మాన"న్తి సబ్బేపి తే నిరోధుప్పాదవసేన సామఞ్ఞతో దస్సితాతి.

నత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౨౩. విగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౩. విగతపచ్చయనిద్దేసే **సమనన్తరవిగతా**తి సమనన్తరమేవ విగతా. ఇమినా విగతపచ్చయస్స విగచ్ఛమానభావేనేవ పచ్చయభావం దస్సేతి. ఇతి నత్థిపచ్చయస్స చ ఇమస్స చ బ్యఞ్జనమత్తేయేవ నానత్తం, న అత్థేతి.

విగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

౨౪. అవిగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౪. అవిగతపచ్చయనిద్దేసే **చత్తారో ఖన్ధా**తిఆదీనం సబ్బాకారేన అత్థిపచ్చయనిద్దేసే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్సపి హి పచ్చయస్స అత్థిపచ్చయేన సద్ధిం బ్యఞ్జనమత్తేయేవ నానత్తం, న అత్థేతి.

అవిగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా.

పచ్చయనిద్దేసపకిణ్ణకవినిచ్ఛయకథా

ఇదాని ఏవం ఉద్దేసనిద్దేసతో దస్సితేసు ఇమేసు చతువీసతియా పచ్చయేసు ఞాణచారస్స విసదభావత్థం అనేకధమ్మానం ఏకపచ్చయభావతో, ఏకధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావతో, ఏకపచ్చయస్స అనేకపచ్చయభావతో, పచ్చయసభాగతో, పచ్చయవిసభాగతో, యుగళకతో, జనకాజనకతో, సబ్బట్ఠానికాసబ్బట్ఠానికతో, రూపం రూపస్సాతిఆదివికప్పతో, భవభేదతోతి ఇమేసం దసన్నం పదానం వసేన పకిణ్ణకవినిచ్ఛయో వేదితబ్బో. తత్థ **అనేకధమ్మానం ఏకపచ్చయభావతో**తి ఏతేసు హి ఠపేత్వా కమ్మపచ్చయం అవసేసేసు తేవీసతియా పచ్చయేసు అనేకధమ్మా ఏకతో పచ్చయా హోన్తి. కమ్మపచ్చయో పన ఏకో చేతనాధమ్మోయేవాతి ఏవం తావేత్థ అనేకధమ్మానం ఏకపచ్చయభావతో వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

ఏకధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావతోతి హేతుపచ్చయే తావ అమోహో ఏకో ధమ్మో. సో పురేజాతకమ్మాహారఝానపచ్చయోవ న హోతి, సేసానం వీసతియా పచ్చయానం వసేన పచ్చయో హోతి. అలోభాదోసా ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయాపి న హోన్తి, సేసానం అట్ఠారసన్నం పచ్చయానం వసేన పచ్చయా హోన్తి. లోభమోహా విపాకపచ్చయాపి న హోన్తి, సేసానం సత్తరసన్నం పచ్చయానం వసేన పచ్చయా హోన్తి. దోసో అధిపతిపచ్చయోపి న హోతి, సేసానం సోళసన్నం పచ్చయానం వసేన పచ్చయో హోతి. ఆరమ్మణపచ్చయే రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన చతుధా పచ్చయో; తథా మనోధాతుయా అహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా చ. సహేతుకాయ పన ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయవసేనాపి పచ్చయో హోతి. ఇమినా నయేన సబ్బేసం ఆరమ్మణపచ్చయధమ్మానం అనేకపచ్చయభావో వేదితబ్బో.

అధిపతిపచ్చయే ఆరమ్మణాధిపతినో ఆరమ్మణపచ్చయే వుత్తనయేనేవ అనేకపచ్చయభావో వేదితబ్బో. సహజాతాధిపతీసు వీమంసా అమోహహేతు వియ వీసతిధా పచ్చయో హోతి. ఛన్దో హేతుపురేజాతకమ్మఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయో న హోతి, సేసానం సత్తరసన్నం పచ్చయానం వసేన పచ్చయో హోతి. చిత్తం హేతుపురేజాతకమ్మఝానమగ్గపచ్చయో న హోతి, సేసానం ఏకూనవీసతియా పచ్చయానం వసేన పచ్చయో హోతి. వీరియం హేతుపురేజాతకమ్మాహారఝానపచ్చయో న హోతి, సేసానం ఏకూనవీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి.

అనన్తరపచ్చయే "చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతూ"తిఆదినా నయేన వుత్తేసు చతూసు ఖన్ధేసు వేదనాక్ఖన్ధో హేతుపురేజాతకమ్మాహారమగ్గపచ్చయో న హోతి, సేసానం ఏకూనవీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి. సఞ్ఞాక్ఖన్ధో ఇన్ద్రియఝానపచ్చయోపి న హోతి, సేసానం సత్తరసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. సఙ్ఖారక్ఖన్ధే హేతూ హేతుపచ్చయే వుత్తనయేన, ఛన్దవీరియాని అధిపతిపచ్చయే వుత్తనయేనేవ పచ్చయా హోన్తి. ఫస్సో హేతుపురేజాతకమ్మఇన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయో న హోతి, సేసానం అట్ఠారసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. చేతనా హేతుపురేజాతఇన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయో న హోతి. సేసానం ఏకూనవీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి. వితక్కో హేతుపురేజాతకమ్మాహారిన్ద్రియపచ్చయో న హోతి, సేసానం ఏకూనవీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి. విచారో మగ్గపచ్చయోపి న హోతి, సేసానం అట్ఠారసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. పీతి తేసఞ్ఞేవ వసేన పచ్చయో హోతి. చిత్తేకగ్గతా హేతుపురేజాతకమ్మాహారపచ్చయో న హోతి, సేసానం వీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి. సద్ధా హేతుపురేజాతకమ్మాహారఝానమగ్గపచ్చయో న హోతి, సేసానం అట్ఠారసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. సతి తేహి చేవ మగ్గపచ్చయేన చాతి ఏకూనవీసతియా వసేన పచ్చయో హోతి. జీవితిన్ద్రియం సద్ధాయ వుత్తానం అట్ఠారసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. హిరోత్తప్పం తతో ఇన్ద్రియపచ్చయం అపనేత్వా సేసానం సత్తరసన్నం వసేన పచ్చయో హోతి. తథా కాయపస్సద్ధాదీని యుగళకాని, యేవాపనకేసు అధిమోక్ఖమనసికారతత్రమజ్ఝత్తతా కరుణాముదితా చ. విరతియో పన తేహి చేవ మగ్గపచ్చయేన చాతి అట్ఠారసధా పచ్చయా హోన్తి. మిచ్ఛాదిట్ఠి తతో విపాకపచ్చయం అపనేత్వా సత్తరసధా, మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవా తేహి చేవ కమ్మాహారపచ్చయేహి చాతి ఏకూనవీసతిధా. అహిరికం అనోత్తప్పం మానో థినం మిద్ధం ఉద్ధచ్చన్తి ఇమే హేతుపురేజాతకమ్మవిపాకాహారిన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయా న హోన్తి, సేసానం పన సోళసన్నం పచ్చయానం వసేన పచ్చయా హోన్తి. విచికిచ్ఛాఇస్సామచ్ఛరియకుక్కుచ్చాని తతో అధిపతిపచ్చయం అపనేత్వా పన్నరసధా విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స. అధిపతిపచ్చయే వుత్తనయేనేవ అనేకపచ్చయభావో వేదితబ్బో. సమనన్తరపచ్చయేపి ఏసేవ నయో.

సహజాతపచ్చయే చతూసు తావ ఖన్ధేసు ఏకేకస్స ధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. చత్తారి మహాభూతాని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన నవధా పచ్చయా హోన్తి. హదయవత్థు తేసఞ్చేవ విప్పయుత్తస్స చ వసేన దసధా పచ్చయో హోతి. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే అపుబ్బం నత్థి. నిస్సయపచ్చయే చక్ఖాయతనాదీని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతినిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన నవధా పచ్చయా హోన్తి. ఉపనిస్సయే అపుబ్బం నత్థి. పురేజాతపచ్చయే రూపసద్దగన్ధరసాయతనాని ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయపురేజాతఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయా హోన్తి. ఏత్తకమేవేత్థ అపుబ్బం. పచ్ఛాజాతాదీసు అపుబ్బం నత్థి. ఆహారపచ్చయే కబళీకారాహారో ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఉపనిస్సయఆహారఅత్థిఅవిగతవసేన ఛధా పచ్చయో హోతి. ఇన్ద్రియాదీసు అపుబ్బం నత్థి. ఏవమేత్థ ఏకధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

ఏకపచ్చయస్స అనేకపచ్చయభావతోతి హేతుపచ్చయాదీసు యస్స కస్సచి ఏకస్స పచ్చయస్స యేనాకారేన యేనత్థేన యో పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయో హోతి, తం ఆకారం తం అత్థం అవిజహిత్వావ అఞ్ఞేహిపి యేహాకారేహి యేహి అత్థేహి సో తస్మిఞ్ఞేవ ఖణే తేసం ధమ్మానం అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి, తతో అనేకపచ్చయభావతో తస్స

వినిచ్ఛయో వేదితబ్బోతి అత్థో. సేయ్యథిదం – అమోహో హేతుపచ్చయో, సో హేతుపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఇన్ద్రియమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి ఏకాదసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అలోభాదోసా తతో అధిపతిఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయే తయో అపనేత్వా సేసానం వసేన అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి. ఇదం విపాకహేతూసుయేవ లబ్భతి, కుసలకిరియేసు పన విపాకపచ్చయతా పరిహాయతి. లోభదోసమోహా తే తయో విపాకఞ్చాతి చత్తారో అపనేత్వా సేసానం వసేన అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి.

ఆరమ్మణపచ్చయో తం ఆరమ్మణపచ్చయత్తం అవిజహన్తంయేవ ఆరమ్మణాధిపతినిస్సయఉపనిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి సత్తహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అయమేత్థ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదో, అరూపధమ్మానం పన అతీతానాగతానం వా రూపధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయభావే సతి ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయమత్తఞ్ఞేవ ఉత్తరి లబ్భతి. అధిపతిపచ్చయే వీమంసా అమోహసదిసా. ఛన్దో అధిపతిపచ్చయో అధిపతిపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి అట్ఠహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. వీరియం తేసఞ్చేవ ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయానఞ్చాతి ఇమేసం వసేన అపరేహిపి దసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. చిత్తం తతో మగ్గపచ్చయం అపనేత్వా ఆహారపచ్చయం పక్ఖిపిత్వా ఇమేసం వసేన అధిపతిపచ్చయతో ఉత్తరి దసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. ఆరమ్మణాధిపతినో పన హేట్ఠా ఆరమ్మణపచ్చయే వుత్తనయేనేవ అనేకపచ్చయభావో వేదితబ్బో.

అనన్తరసమనన్తరపచ్చయా అనన్తరసమనన్తరపచ్చయత్తం అవిజహన్తావ ఉపనిస్సయకమ్మఆసేవననత్థివిగతానం వసేన అపరేహిపి పఞ్చహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి. అరియమగ్గచేతనాయేవ చేత్థ కమ్మపచ్చయతం లభతి, న సేసధమ్మా. సహజాతపచ్చయో సహజాతపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ హేతుఅధిపతిఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మవిపాకఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహి చుద్దసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అయమ్పి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదో వత్థుసహజాతాదీనం పన వసేనేత్థ హేతుపచ్చయాదీనం అభావోపి వేదితబ్బో. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేపి ఏసేవ నయో.

నిస్సయపచ్చయో నిస్సయపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ చతువీసతియా పచ్చయేసు అత్తనో నిస్సయపచ్చయత్తఞ్చేవ అనన్తరసమనన్తరపచ్ఛాజాతఆసేవననత్థివిగతపచ్చయే చ ఛ అపనేత్వా సేసానం వసేన అపరేహిపి సత్తరసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అయమ్పి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదోవ వత్థునిస్సయాదీనం పన వసేనేత్థ హేతుపచ్చయాదీనం ఆభావోపి వేదితబ్బో.

ఉపనిస్సయపచ్చయే ఆరమ్మణూపనిస్సయో ఆరమ్మణాధిపతిసదిసో. అనన్తరూపనిస్సయో అనన్తరూపనిస్సయపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అనన్తరసమనన్తరకమ్మఆసేవననత్థివిగతానం వసేన అపరేహిపి ఛహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అరియమగ్గచేతనాయేవ చేత్థ కమ్మపచ్చయతం లభతి, న సేసధమ్మా. పకతూపనిస్సయో పకతూపనిస్సయోవ. పురేజాతపచ్చయో అత్తనో పురేజాతపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతినిస్సయఉపనిస్సయఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి అట్ఠహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అయమ్పి ఉక్కట్ఠనిద్దేసోవ ఆరమ్మణపురేజాతే పనేత్థ నిస్సయఇన్ద్రియవిప్పయుత్తపచ్చయతా

న లబ్భతి. ఇతో ఉత్తరిపి లబ్భమానాలబ్భమానం వేదితబ్బం. పచ్ఛాజాతపచ్చయో అత్తనో పచ్ఛాజాతపచ్చయభావం అవిజహన్తోవ విప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి తీహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. ఆసేవనపచ్చయో ఆసేవనపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అనన్తరసమనన్తరఉపనిస్సయనత్థివిగతానం వసేన అపరేహిపి పఞ్చహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి.

కమ్మపచ్చయో కమ్మపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ ఏకక్ఖణికో తావ సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి నవహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. నానాక్ఖణికో ఉపనిస్సయఅనన్తరసమనన్తరనత్థివిగతానం వసేన అపరేహిపి పఞ్చహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. విపాకపచ్చయో విపాకపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ హేతుఅధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి చుద్దసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. ఆహారపచ్చయే కబళీకారో ఆహారో ఆహారపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి ద్వీహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. సేసా తయో ఆహారపచ్చయత్తం అవిజహన్తావ యథానురూపం అధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మవిపాకఇన్ద్రియసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి ఏకాదసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి.

ఇన్ద్రియపచ్చయే రూపినో పఞ్చిన్ద్రియా ఇన్ద్రియపచ్చయత్తం అవిజహన్తావ నిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి పఞ్చహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి. రూపజీవితిన్ద్రియమ్పి ఇన్ద్రియపచ్చయత్తం అవిజహన్తఞ్ఞేవ అత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి ద్వీహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. అరూపినో ఇన్ద్రియానిపి యథానురూపం ఇన్ద్రియపచ్చయత్తం అవిజహన్తానేవ హేతుఅధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఆహారఝానమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి తేరసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛన్తి. ఝానపచ్చయో ఝానపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ యథానురూపం సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకఇన్ద్రియమగ్గసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి దసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. మగ్గపచ్చయో మగ్గపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ యథానురూపం ఝానపచ్చయే వుత్తానం దసన్నం హేతుఅధిపతీనఞ్చాతి ఇమేసం వసేన అపరేహిపి ద్వాదసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి.

సమ్పయుత్తపచ్చయో సమ్పయుత్తపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ యథానురూపం హేతుఅధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మవిపాకఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గఅత్థిఅవిగతానం వసేన అపరేహిపి తేరసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. విప్పయుత్తపచ్చయో విప్పయుత్తపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అనన్తరసమనన్తరఆసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతసఙ్ఖాతే ఛ పచ్చయే అపనేత్వా సేసానం వసేన యథానురూపం అపరేహిపి సత్తరసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. తత్థ రూపస్స చ అరూపస్స చ పచ్చయవిభాగో వేదితబ్బో. అత్థిపచ్చయో అత్థిపచ్చయత్తం అవిజహన్తోవ అనన్తరసమనన్తరఆసేవననత్థివిగతసఙ్ఖాతే పఞ్చ పచ్చయే అపనేత్వా సేసానం వసేన యథానురూపం అపరేహి అట్ఠారసహాకారేహి అనేకపచ్చయభావం గచ్ఛతి. నత్థిపచ్చయవిగతపచ్చయా

అనన్తరపచ్చయసదిసా . అవిగతపచ్చయో అత్థిపచ్చయసదిసోయేవాతి ఏవమేత్థ ఏకపచ్చయస్స అనేకపచ్చయభావతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

పచ్చయసభాగతోతి ఏతేసు హి చతువీసతియా పచ్చయేసు అనన్తరసమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయఆసేవననత్థివిగతా సభాగా, తథా ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయాతి ఇమినా ఉపాయేనేత్థ పచ్చయసభాగతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

పచ్చయవిసభాగతోతి పురేజాతపచ్చయో పనేత్థ పచ్ఛాజాతపచ్చయేన విసభాగో, తథా సమ్పయుత్తపచ్చయో విప్పయుత్తపచ్చయేన, అత్థిపచ్చయో నత్థిపచ్చయేన, విగతపచ్చయో అవిగతపచ్చయేనాతి ఇమినా ఉపాయేనేత్థ పచ్చయవిసభాగతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

యుగళకతోతి ఏతేసు చ అత్థసరిక్ఖతాయ, సద్దసరిక్ఖతాయ, కాలపటిపక్ఖతాయ, హేతుఫలతాయ, అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖతాయాతి ఇమేహి కారణేహి యుగళకతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. అనన్తరసమనన్తరా హి అత్థసరిక్ఖతాయ ఏకం యుగళకం నామ; నిస్సయూపనిస్సయా సద్దసరిక్ఖతాయ, పురేజాతపచ్ఛాజాతా కాలపటిపక్ఖతాయ, కమ్మపచ్చయవిపాకపచ్చయా హేతుఫలతాయ, సమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపచ్చయా అఞ్ఞమఞ్ఞపటిపక్ఖతాయ ఏకం యుగళకం నామ, తథా అత్థినత్థిపచ్చయా, విగతావిగతపచ్చయా చాతి ఏవమేత్థ యుగళకతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.
జనకాజనకతోతి ఏతేసు చ అనన్తరసమనన్తరానన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయాసేవనపచ్చయా నానాక్ఖణికో, కమ్మపచ్చయో, నత్థివిగతపచ్చయాతి ఇమే పచ్చయా జనకాయేవ, న అజనకా. పచ్ఛాజాతపచ్చయో కేవలం ఉపత్థమ్భకోయేవ, న జనకో. సేసా జనకా చ అజనకా చ ఉపత్థమ్భకా చాతి అత్థో. ఏవమేత్థ జనకాజనకతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

సబ్బట్ఠానికాసబ్బట్ఠానికతోతి ఏతేసు చ సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయా సబ్బట్ఠానికా నామ, సబ్బేసం సఙ్ఖతానం రూపారూపధమ్మానం ఠానభూతా కారణభూతాతి అత్థో. ఏతేహి వినా ఉప్పజ్జమానో ఏకధమ్మోపి నత్థీతి. ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఅనన్తరసమనన్తరానన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయాసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా అసబ్బట్ఠానికా నామ. న సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం ఠానభూతా, అరూపక్ఖన్ధానఞ్ఞేవ పన ఠానభూతా కారణభూతాతి అత్థో. అరూపధమ్మాయేవ హి ఏతేహి ఉప్పజ్జన్తి, న రూపధమ్మా. పురేజాతపచ్ఛాజాతాపి అసబ్బట్ఠానికా అరూపరూపానఞ్ఞేవ యథాక్కమేన పచ్చయభావతో. వుత్తావసేసాపి ఏకచ్చానం రూపారూపధమ్మానం ఉప్పత్తిహేతుతో న సబ్బట్ఠానికాతి ఏవమేత్థ సబ్బట్ఠానికా సబ్బట్ఠానికతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

రూపం రూపస్సాతిఆదివికప్పతోతి ఏతేసు చ చతువీసతియా పచ్చయేసు ఏకపచ్చయోపి ఏకన్తేన రూపమేవ హుత్వా రూపస్సేవ పచ్చయో నామ నత్థి, ఏకన్తేన పన రూపం హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయో నామ అత్థి. కతరో పనేసోతి? పురేజాతపచ్చయో. పురేజాతపచ్చయో హి ఏకన్తేన రూపమేవ హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయో హోతి. ఏకన్తేన రూపమేవ హుత్వా రూపారూపస్సేవ పచ్చయో నామాతిపి నత్థి, ఏకన్తేన పన అరూపం హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయో నామ అత్థి. కతరో పనేసోతి? అనన్తరసమనన్తరఆసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతవసేన ఛబ్బిధో. సో హి సబ్బోపి ఏకన్తేన అరూపమేవ హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయో హోతి. ఏకన్తేన అరూపమేవ హుత్వాపి ఏకన్తేన రూపస్సేవ పచ్చయో నామాతిపి అత్థి.

కతరో పనేసోతి? పచ్ఛాజాతపచ్చయో. సో హి ఏకన్తేన అరూపం హుత్వా రూపస్సేవ పచ్చయో హోతి; ఏకన్తేన పన అరూపధమ్మోవ హుత్వా రూపారూపానం పచ్చయోపి అత్థి. కతరో పనేసోతి? హేతుకమ్మవిపాకఝానమగ్గవసేన పఞ్చవిధో. సో హి సబ్బోపి ఏకన్తేన అరూపమేవ హుత్వా రూపధమ్మానం అరూపధమ్మానమ్పి పచ్చయో హోతి. ఏకన్తేన పన రూపారూపమేవ హుత్వా రూపస్సేవ పచ్చయో నామాతిపి నత్థి, అరూపస్సేవ పన హోతి. కతరో పనేసోతి? ఆరమ్మణపచ్చయో చేవ ఉపనిస్సయపచ్చయో చ. ఇదఞ్హి ద్వయం ఏకన్తేన రూపారూపమేవ హుత్వా అరూపస్సేవ పచ్చయో హోతి. ఏకన్తేన రూపారూపమేవ హుత్వా పన రూపారూపస్సేవ పచ్చయో నామాతిపి అత్థి. కతరో పనేసోతి? అధిపతిసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయఆహారఇన్ద్రియవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతవసేన నవవిధో. సో హి సబ్బోపి ఏకన్తేన రూపారూపమేవ హుత్వా రూపారూపస్సేవ పచ్చయో హోతీతి ఏవమేత్థ రూపం రూపస్సాతిఆదివికప్పతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో.

భవభేదతోతి ఇమేసు పన చతువీసతియా పచ్చయేసు పఞ్చవోకారభవే తావ న కోచి పచ్చయో న లబ్భతి నామ. చతువోకారభవే పన తయో పురేజాతపచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయే అపనేత్వా సేసా ఏకవీసతిమేవ లబ్భన్తి. ఏకవోకారభవే సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మఇన్ద్రియఅత్థిఅవిగతవసేన సత్తేవ లబ్భన్తి. బాహిరే పన అనిన్ద్రియబద్ధరూపే సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయఅత్థిఅవిగతవసేన పఞ్చేవ లబ్భన్తీతి ఏవమేత్థ భవభేదతోపి విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయోతి.

పచ్చయనిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుచ్ఛావారో

౧. పచ్చయానులోమవణ్ణనా

ఏవం అనులోమపట్ఠానాదీసు తికపట్ఠానాదివసేన చతువీసతిసమన్తపట్ఠానసమోధానే పట్ఠానమహాపకరణే యే తికాదయో నిస్సాయ నిద్దిట్ఠత్తా ఏతం తికపట్ఠానం, దుకపట్ఠానం…పే… దుకదుకపట్ఠానన్తి వుత్తం. తే అనామసిత్వా యేసం పచ్చయానం వసేన తే తికాదయో విభత్తా, తే పచ్చయే ఏవ తావ ఇమినా మాతికానిక్ఖేపపచ్చయవిభఙ్గసఙ్ఖాతేన వారేన ఉద్దేసతో చ నిద్దేసతో చ దస్సేత్వా, ఇదాని యే తికాదయో నిస్సాయ నిద్దిట్ఠత్తా ఏతం తికపట్ఠానం, దుకపట్ఠానం…పే… దుకదుకపట్ఠానన్తి వుత్తం. తే తికాదయో ఇమేసం పచ్చయానం వసేన విత్థారేత్వా దస్సేతుం ఏకేకం తికదుకం నిస్సాయ సత్తహి మహావారేహి దేసనా కతా. తేసం ఇమాని నామాని – పటిచ్చవారో, సహజాతవారో, పచ్చయవారో, నిస్సయవారో, సంసట్ఠవారో, సమ్పయుత్తవారో, పఞ్హావారోతి.

తత్థ “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం పటిచ్చాభిధానవసేన వుత్తో **పటిచ్చవారో** నామ. కుసలం ధమ్మం సహజాతో కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం సహజాతాభిధానవసేన వుత్తో **సహజాతవారో** నామ. సో పురిమేన పటిచ్చవారేన అత్థతో నిన్నానాకరణో. పటిచ్చాభిధానవసేన బుజ్ఝనకానం వసేన పన పఠమో వుత్తో, సహజాతాభిధానవసేన బుజ్ఝనకానం వసేన దుతియో. ద్వీసుపి చేతేసు రూపారూపధమ్మవసేన పచ్చయా చేవ పచ్చయుప్పన్నధమ్మా చ వేదితబ్బా. తే చ ఖో సహజాతావ, న పురేజాతపచ్ఛాజాతా లబ్భన్తి. “కుసలం ధమ్మం పచ్చయా కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం పచ్చయాభిధానవసేన వుత్తో పన **పచ్చయవారో** నామ. సోపి పురిమవారద్వయం వియ రూపారూపధమ్మవసేనేవ వేదితబ్బో. పచ్చయో పనేత్థ

పురేజాతోపి లబ్భతి. అయమస్స పురిమవారద్వయతో విసేసో. తదనన్తరో “కుసలం ధమ్మం నిస్సాయ కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం నిస్సయాభిధానవసేన వుత్తో **నిస్సయవారో** నామ. సో పురిమేన పచ్చయవారేన అత్థతో నిన్నానాకరణో. పచ్చయాభిధానవసేన బుజ్ఝనకానం వసేన పన పఠమో వుత్తో, నిస్సయాభిధానవసేన బుజ్ఝనకానం వసేన దుతియో. తతో పరం “కుసలం ధమ్మం సంసట్ఠో కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం సంసట్ఠాభిధానవసేన వుత్తో **సంసట్ఠవారో** నామ. “కుసలం ధమ్మం సమ్పయుత్తో కుసలో ధమ్మో”తి ఏవం సమ్పయుత్తాభిధానవసేన వుత్తో **సమ్పయుత్తవారో** నామ. సో పురిమేన సంసట్ఠవారేన అత్థతో నిన్నానాకరణో. సంసట్ఠాభిధానవసేన బుజ్ఝనకానం వసేన పన పఠమో వుత్తో, సమ్పయుత్తాభిధానవసేన దుతియో. ద్వీసుపి చేతేసు అరూపధమ్మవసేనేవ పచ్చయా పచ్చయుప్పన్నా చ వేదితబ్బా. సత్తమవారే పన యస్మా “కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదినా నయేన తే తే పఞ్హే ఉద్ధరిత్వా పున “కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధాన”న్తిఆదినా నయేన సబ్బేపి తే పఞ్హా నిజ్జటా నిగ్గుమ్బా చ కత్వా విభత్తా, తస్మా సో వారో పఞ్హానం సాధుకం విభత్తత్తా **పఞ్హావారో**త్వేవ సఙ్ఖ్యం గతో. రూపారూపధమ్మవసేనేవ పనేత్థ పచ్చయాపి పచ్చయుప్పన్నాపి వేదితబ్బా.

తత్థ యో తావ ఏస సబ్బపఠమో పటిచ్చవారో నామ, సో ఉద్దేసతో నిద్దేసతో చ దువిధో హోతి. తత్థ ఉద్దేసవారో పఠమో, పుచ్ఛావారోతిపి వుచ్చతి. పణ్ణత్తివారోతిపి తస్సేవ నామం. సో హి కుసలాదయో పటిచ్చ కుసలాదీనం హేతుపచ్చయాదీనం వసేన ఉద్దిట్ఠత్తా ఉద్దేసవారో, కుసలాదయో పటిచ్చ హేతుపచ్చయాదివసేన కుసలాదీనం ఉప్పత్తియా పుచ్ఛితత్తా పుచ్ఛావారో, కుసలాదయో పటిచ్చ హేతుపచ్చయాదివసేన కుసలాదీనం ఉప్పత్తియా పఞ్ఞాపితత్తా పణ్ణత్తివారోతిపి వుత్తో.

౨౫-౩౪. తత్థ సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయాతి పరికప్పపుచ్ఛా. అయఞ్హేత్థ అత్థో – యో కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా, కిం సో కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ సియాతి అథ వా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ యో కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య, సో హేతుపచ్చయా సియాతి అయమేత్థ అత్థో. తత్థ **పటీ**తి సదిసత్థే వత్తతి. సదిసపుగ్గలో హి పటిపుగ్గలో, సదిసభాగో చ పటిభాగోతి వుచ్చతి. **ఇచ్చా**తి గమనుస్సుక్కవచనమేతం. ఉభయం ఏకతో కత్వా **పటిచ్చా**తి పటిగన్త్వా సహుప్పత్తిసఙ్ఖాతేన సదిసభావేన పత్వా, తేన సద్ధిం ఏకతో ఉప్పత్తిభావం ఉపగన్త్వాతి వుత్తం హోతి. **కుసలో ధమ్మో**తి ఏవం సహుప్పత్తిభావేన కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయాతి పుచ్ఛతి. అథ వా **పటిచ్చా**తి పచ్చయం కత్వా. తం పన పచ్చయకరణం పురేజాతేపి పచ్చయే లబ్భతి సహజాతేపి. ఇధ సహజాతం అధిప్పేతం. **సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ కిఞ్చాపి సహజాతవసేన కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో నత్థి, ఇమస్మిం పన పుచ్ఛావారే యమ్పి విస్సజ్జియమానం అత్థతో లబ్భతి, యమ్పి న లబ్భతి, తం సబ్బం పుచ్ఛావసేన ఉద్ధటం. పరతో పన విస్సజ్జనే యం న లబ్భతి, తం పహాయ యం లబ్భతి, తదేవ విస్సజ్జితం.

ఏవమేత్థ పుచ్ఛానం అత్థఞ్చేవ పుచ్ఛాగతిఞ్చ ఞత్వా ఇదాని గణనవసేన పుచ్ఛాపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో . ఏత్థ హి “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చా”తి కుసలపదం ఆదిం కత్వా కుసలాకుసలాబ్యాకతన్తా తిస్సో పుచ్ఛా, పున తదేవాదిం కత్వా కుసలాబ్యాకతాదివసేన దుకప్పభేదన్తా తిస్సో, పున తదేవాదిం కత్వా తికన్తా చ ఏకా, ఏవం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చాతి కుసలాదికా సత్త పుచ్ఛా, తథా అకుసలాదికా, తథా అబ్యాకతాదికా, తథా కుసలాబ్యాకతాదికా, అకుసలాబ్యాకతాదికా,

కుసలాకుసలాదికా, కుసలాకుసలాబ్యాకతాదికాతి సబ్బాపి సత్తన్నం సత్తకానం వసేన కుసలత్తికం నిస్సాయ హేతుపచ్చయే ఏకూనపఞ్ఞాసం పుచ్ఛా.

తత్థ ఏకమూలకావసానా నవ, ఏకమూలదుకావసానా నవ, ఏకమూలతికావసానా తిస్సో, దుకమూలఏకావసానా నవ, దుకమూలదుకావసానా నవ, దుకమూలతికావసానా తిస్సో, తికమూలఏకావసానా తిస్సో, తికమూలదుకావసానా తిస్సో, తికమూలతికావసానా ఏకాతి ఏవమేతా మూలవసేనాపి వేదితబ్బా. యథా చ హేతుపచ్చయే ఏకూనపఞ్ఞాసం, ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి తథేవాతి సబ్బేసుపి చతువీసతియా పచ్చయేసు –

సహస్సమేకఞ్చ సతం, ఛసత్తతి పునాపరా;
పుచ్ఛా సమ్పిణ్డితా హోన్తి, నయమ్హి ఏకమూలకే.

౩౧-౩౬. తతో పరం **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా**తి దుమూలకనయో ఆరద్ధో. తత్థ హేతారమ్మణదుకో…పే.… హేతుఅవిగతదుకోతి హేతుపచ్చయేన సద్ధిం తేవీసతి దుకా హోన్తి. తేసు హేతుపచ్చయే వియ హేతారమ్మణదుకేపి ఏకూనపఞ్ఞాసం పుచ్ఛా, తాసు పాళియం ద్వేయేవ దస్సితా. యథా చ హేతారమ్మణదుకే ఏకూనపఞ్ఞాసం తథా హేతాధిపతిదుకాదీసుపి. తత్థ పఠమపుచ్ఛావసేన హేతాధిపతిదుకో, హేతానన్తరదుకో, హేతుసమనన్తరదుకోతి పటిపాటియా తయో దుకే దస్సేత్వా పరియోసానే హేతుఅవిగతదుకో దస్సితో, సేసం సఙ్ఖిత్తం. పుచ్ఛాపరిచ్ఛేదో పనేత్థ ఏవం వేదితబ్బో.

సహస్సమేకఞ్చ సతం, సత్తవీసతిమేవ చ;
దుకేసు తేవీసతియా, పుచ్ఛా హోన్తి దుమూలకే.

౩౭. తతో పరం **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా**తి తిమూలకనయో ఆరద్ధో. తత్థ హేతారమ్మణదుకేన సద్ధిం అధిపతిపచ్చయాదీసు బావీసతియా పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన బావీసతి తికా హోన్తి. తేసు పఠమపుచ్ఛావసేన పఠమత్తికఞ్చ దుతియత్తికఞ్చ దస్సేత్వా పరియోసానతికో దస్సితో, సేసం సఙ్ఖిత్తం. యథా పన దుకేసు, ఏవం తికేసుపి ఏకమేకస్మిం తికే ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా సబ్బేసుపి బావీసతియా తికేసు –

సహస్సమేకం పుచ్ఛానం, అట్ఠసత్తతిమేవ చ;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి తికమూలకే.

౩౮. తతో పరం **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా అనన్తరపచ్చయా**తి చతుమూలకనయో ఆరద్ధో. తత్థ పఠమత్తికేన సద్ధిం అనన్తరపచ్చయాదీసు ఏకవీసతియా పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ఏకవీసతి చతుక్కా హోన్తి. తేసు ద్వే చతుక్కే దస్సేత్వా సేసం సఙ్ఖిత్తం. ఇధాపి ఏకమేకస్మిం చతుక్కే ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా సబ్బేసుపి ఏకవీసతియా చతుక్కేసు –

సహస్సమేకం పుచ్ఛానం, ఏకూనతింస పునాపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి చతుమూలకే.

తతో పరం పఞ్చమూలకం ఆదిం కత్వా యావ సబ్బమూలకా దేసనా కతా, తం సబ్బం సఙ్ఖిపిత్వా హేట్ఠా వుత్తఞ్చ ఉపరి వత్తబ్బఞ్చ ఏకతో కత్వా పాళియం "ఏకమూలకం, దుమూలకం, తిమూలకం, చతుమూలకం, పఞ్చమూలకం, సబ్బమూలకం అసమ్ముయ్హన్తేన విత్థారేతబ్బ"న్తి నయో దస్సితో. తత్థ ఏకమూలకాదీసు యం వత్తబ్బం, తం వుత్తమేవ. పఞ్చమూలకే పన పఠమచతుక్కేన సద్ధిం సమనన్తరపచ్చయాదీసు సమవీసతియా పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన సమవీసతి పఞ్చకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని నవ పుచ్ఛానం, అసీతి చ పునాపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి పఞ్చమూలకే.

ఛమూలకే పఠమపఞ్చకేన సద్ధిం సహజాతపచ్చయాదీసు ఏకూనవీసతియా పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ఏకూనవీసతి ఛక్కా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని నవ పుచ్ఛానం, ఏకతింస తతోపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి ఛక్కమూలకే.

సత్తమూలకే పఠమఛక్కేన సద్ధిం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాదీసు అట్ఠారససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన అట్ఠారస సత్తకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని అట్ఠ పుచ్ఛానం, ద్వాసీతి చ తతోపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి సత్తమూలకే.

అట్ఠమూలకే పఠమసత్తకేన సద్ధిం నిస్సయపచ్చయాదీసు సత్తరససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన సత్తరస అట్ఠకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని అట్ఠ పుచ్ఛానం, తేత్తింసా చ తతోపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి అట్ఠమూలకే.

నవమూలకే పఠమఅట్ఠకేన సద్ధిం ఉపనిస్సయపచ్చయాదీసు సోళససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన సోళస నవకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని సత్త పుచ్ఛానం, చతురాసీతి తతోపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి నవమూలకే.

దసమూలకే పఠమనవకేన సద్ధిం పురేజాతపచ్చయాదీసు పన్నరససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన పన్నరస దసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

> సతాని సత్త పుచ్ఛానం, పఞ్చతింస తతోపరా;
> పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయమ్హి దసమూలకే.

ఏకాదసమూలకే పఠమదసకేన సద్ధిం పచ్ఛాజాతపచ్చయాదీసు చుద్దససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన చుద్దస ఏకాదసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

ఛ సతాని చ పుచ్ఛానం, ఛళాసీతి తతోపరా;
నయమ్హి పుచ్ఛా గణితా, ఏకాదసకమూలకే.

ద్వాదసమూలకే పఠమఏకాదసకేన సద్ధిం ఆసేవనపచ్చయాదీసు తేరససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన తేరస ద్వాదసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

ఛ సతాని చ పుచ్ఛానం, సత్తతింస తతోపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే ద్వాదసమూలకే.

తేరసమూలకే పఠమద్వాదసకేన సద్ధిం కమ్మపచ్చయాదీసు ద్వాదససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ద్వాదస తేరసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని పఞ్చ పుచ్ఛానం, అట్ఠాసీతి పునాపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే తేరసమూలకే.

చుద్దసమూలకే పఠమతేరసకేన సద్ధిం విపాకపచ్చయాదీసు ఏకాదససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ఏకాదస చుద్దసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని పఞ్చ పుచ్ఛానం, తింస చాథ నవాపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే చుద్దసమూలకే.

పన్నరసమూలకే పఠమచుద్దసకేన సద్ధిం ఆహారపచ్చయాదీసు దససు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన దస పన్నరసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని చత్తారి పుచ్ఛానం, నవుతి చ తతోపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే పన్నరసమూలకే.

సోళసమూలకే పఠమపన్నరసకేన సద్ధిం ఇన్ద్రియపచ్చయాదీసు నవసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన నవ సోళసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని చత్తారి చత్తా-లీసేకా చేవ పునాపరా;
పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే సోళసమూలకే.

సత్తరసమూలకే పఠమసోళసకేన సద్ధిం ఝానపచ్చయాదీసు అట్ఠసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన అట్ఠ సత్తరసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని తీణి పుచ్ఛానం, నవుతి ద్వే పునాపరా;

పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే సత్తరసమూలకే.

అట్ఠారసమూలకే పఠమసత్తరసకేన సద్ధిం మగ్గపచ్చయాదీసు సత్తసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన సత్త అట్ఠారసకా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతాని తీణి పుచ్ఛానం, తేచత్తారీసమేవ చ;

పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే అట్ఠారసమూలకే.

ఏకూనవీసతిమూలకే పఠమఅట్ఠారసకేన సద్ధిం సమ్పయుత్తపచ్చయాదీసు ఛసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ఛ ఏకూనవీసతికా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

ద్వే సతా నవుతి చేవ, చతస్సో చ పునాపరా;

పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే ఏకూనవీసతికే.

వీసతిమూలకే పఠమఏకూనవీసతికేన సద్ధిం విప్పయుత్తపచ్చయాదీసు పఞ్చసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన పఞ్చవీసతికా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

ద్వే సతా హోన్తి పుచ్ఛానం, చత్తాలీసా చ పఞ్చ చ;

పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే వీసతిమూలకే.

ఏకవీసతిమూలకే పఠమవీసతికేన సద్ధిం అత్థిపచ్చయాదీసు చతూసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన చత్తారో ఏకవీసతికా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

సతం ఛనవుతి చేవ, పుచ్ఛా హోన్తి సమ్పిణ్డితా;

గణితా లక్ఖణఞ్ఞూహి, ఏకవీసతికే నయే.

ద్వావీసతిమూలకే పఠమఏకవీసతికేన సద్ధిం నత్థిపచ్చయాదీసు తీసు పచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన తయో ద్వావీసతికా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

చత్తాలీసాధికం సతం, సత్త చేవ పునాపరా;

పుచ్ఛా గణనతో హోన్తి, నయే ద్వావీసతిమూలకే.

తేవీసతిమూలకే పఠమద్వావీసతికేన సద్ధిం ద్వీసు విగతావిగతపచ్చయేసు ఏకమేకస్స యోజనావసేన ద్వే తేవీసతికా హోన్తి. తేసు ఏకమేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా –

అట్ఠనవుతిమేవిధ, పుచ్ఛా గణనతో మతా;

నయమ్హి తేవీసతిమే, తేవీసతికమూలకే.

చతువీసతిమూలకో పన సబ్బపచ్చయానం సమోధానవసేన వేదితబ్బో, తేనేవ సబ్బమూలకోతి వుత్తో. తత్థ ఏకూనపఞ్ఞాసమేవ పుచ్ఛా హోన్తీతి సబ్బాపేతా హేతుపచ్చయపదమేవ గహేత్వా ఏకమూలకాదీనం సబ్బమూలకపరియోసానానం వసేన సత్థారా దేవపరిసతి విత్థారతో విభత్తా పుచ్ఛా ఇధ సఙ్ఖేపేన దస్సితా.

తాసం పన సబ్బాసమ్పి అయం గణనపిణ్డో – ఏకమూలకనయస్మిఞ్హి ఏకాదస సతాని ఛసత్తతి చ పుచ్ఛా ఆగతా. హేతుపచ్చయనయే తేనేవ మూలకేన ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా ఇమస్మిం హేతుపచ్చయమూలకే గహేతబ్బా, సేసా సేసపచ్చయమూలకేసు పక్ఖిపితబ్బా. దుమూలకే సత్తవీసాని ఏకాదస సతాని, తిమూలకే సహస్సం అట్ఠసత్తతి చ, చతుమూలకే సహస్సం ఏకూనతింసఞ్చ, పఞ్చమూలకే అసీతాధికాని నవ సతాని, ఛమూలకే ఏకతింసాని నవ సతాని, సత్తమూలకే ద్వాసీతాని అట్ఠ సతాని, అట్ఠమూలకే తేత్తింసాని అట్ఠ సతాని, నవమూలకే చతురాసీతాని సత్త సతాని, దసమూలకే పఞ్చతింసాని సత్త సతాని, ఏకాదసమూలకే ఛాసీతాని ఛ సతాని, ద్వాదసమూలకే సత్తతింసాని ఛ సతాని, తేరసమూలకే అట్ఠాసీతాని పఞ్చ సతాని, చుద్దసమూలకే ఏకూనచత్తాలీసాని పఞ్చ సతాని, పన్నరసమూలకే నవుతాని చత్తారి సతాని, సోళసమూలకే ఏకచత్తాలీసాని చత్తారి సత్తాని, సత్తరసమూలకే ద్వానవుతాని తీణి సతాని, అట్ఠారసమూలకే తేచత్తాలీసాని తీణి సతాని, ఏకూనవీసతిమూలకే చతునవుతాని ద్వే సతాని, వీసతిమూలకే పఞ్చచత్తాలీసాని ద్వే సతాని, ఏకవీసతిమూలకే ఛనవుతిసతం, ద్వావీసతిమూలకే సత్తచత్తాలీససతం, తేవీసతిమూలకే అట్ఠనవుతి, సబ్బమూలకే ఏకూనపఞ్ఞాసాతి ఏవం హేతుపదం ఆదిం కత్వా విభత్తేసు ఏకమూలకాదీసు –

> చుద్దసేవ సహస్సాని, పున సత్త సతాని చ;
> పుచ్ఛా హేతుపదస్సేవ, ఏకమూలాదిభేదతోతి.

౩౮-౪౦. ఏవం హేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకతో పట్ఠాయ యావ సబ్బమూలకనయా పుచ్ఛాభేదం దస్సేత్వా ఇదాని ఆరమ్మణపచ్చయం ఆదిం కత్వా దస్సేతుం **సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా**తి ఏత్తావతా ఆరమ్మణపచ్చయం ఆదిం కత్వా హేతుపచ్చయపరియోసానో ఏకమూలకనయో దస్సితో. తతో పరం **ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా**తి దుకమూలకం ఆరద్ధం. తత్థ ఇమం పఠమదుకఞ్చేవ ఆరమ్మణావిగతదుకఞ్చ దస్సేత్వా సేసం సఙ్ఖిత్తం. **ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా**తి అయం ఓసానదుకోపి న దస్సితో. సచే పన కత్థచి వాచనామగ్గే సన్దిస్సతి, స్వేవ వాచనామగ్గో గహేతబ్బో. తతో పరం ఆరమ్మణపచ్చయవసేన తికమూలకాదయో అదస్సేత్వావ అధిపతిపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకకాదయో దస్సేతుం **అధిపతిపచ్చయా, అనన్తరపచ్చయా, సమనన్తరపచ్చయా, సహజాతపచ్చయా, అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా**తి ఏత్తకమేవ వుత్తం, తం ఏకమూలకవసేన వా సబ్బమూలకవసేన వా వేదితబ్బం.

౪౧. తతో పరం అవిగతపచ్చయం ఆదిం కత్వా దుమూలకమేవ దస్సేతుం – **అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ అవిగతహేతుదుకో, అవిగతారమ్మణదుకో, అవిగతాధిపతిదుకోతి పటిపాటియా తయో దుకే వత్వా పరియోసానే చ అవిగతవిగతదుకో ఏకో దుకో దస్సితో. తతో అవిగతపచ్చయవసేనేవ తిమూలకం దస్సేతుం – "అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా, అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా, అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా అనన్తరపచ్చయా"తి ఏవం పటిపాటియా తయో తికే వత్వా "అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా విగతపచ్చయా"తి పరియోసానత్తికో వుత్తో. తతో అవిగతపచ్చయవసేనేవ చతుమూలకం దస్సేతుం

“అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా, అవిగతపచ్చయా హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అనన్తరపచ్చయా”తి ద్వే చతుక్కే వత్వా “విగతపచ్చయా”తి పదం ఉద్ధరిత్వా ఠపితం, సేసం సబ్బం సఙ్ఖిత్తం. తస్స సఙ్ఖిత్తభావం దస్సేతుం “ఏకేకస్స పదస్స ఏకమూలకం, దుమూలకం, తిమూలకం, సబ్బమూలకం అసమ్ముయ్హన్తేన విత్థారేతబ్బ”న్తి వుత్తం. తస్మా యథా హేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా హేతుఆదిపదవసేన ఏకమూలకే ఏకాదస పుచ్ఛాసతాని ఛసత్తతి చ పుచ్ఛా…పే.… సబ్బమూలకే ఏకూనపఞ్ఞాసం, ఏవం ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి ఏకమేకం ఆదిం కత్వా ఆరమ్మణాదిపదవసేన ఏకమేకస్స పదస్స ఏకమూలకే ఏకాదస పుచ్ఛాసతాని ఛసత్తతి చ పుచ్ఛా…పే.… సబ్బమూలకే ఏకూనపఞ్ఞాసాతి ఏకేకస్స పదస్స ఏకమూలకాదిభేదే సత్తసతాధికాని చుద్దస పుచ్ఛా సహస్సాని హోన్తి. తాసం సబ్బేసుపి చతువీసతియా పచ్చయేసు అయం గణనపరిచ్ఛేదో –

> ద్వాపఞ్ఞాససహస్సాన-ట్ఠసతాని తీణి సతసహస్సాని;
> కుసలత్తికస్స పుచ్ఛా, అనులోమనయమ్హి సువిభత్తా.

యథా చ కుసలత్తికస్స, ఏవం వేదనాత్తికాదీనమ్పీతి సబ్బేసుపి ద్వావీసతియా తికేసు –

> ఏకసట్ఠిసహస్సాని, ఛ సతాని సత్తసత్తతి;
> సతసహస్సాని పుచ్ఛానం, తికభేదే పభేదతో.

సఙ్ఖిత్తా వాచనామగ్గే.

దుకేసు పన “సియా హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ హేతుధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా”తి ఏవం హేతుం పటిచ్చ హేతు, హేతుం పటిచ్చ నహేతు, హేతుం పటిచ్చ హేతు చ నహేతు చ, నహేతుం పటిచ్చ నహేతు, నహేతుం పటిచ్చ హేతు, నహేతుం పటిచ్చ హేతు చ నహేతు చ, హేతుఞ్చ నహేతుఞ్చ పటిచ్చ హేతు, హేతుఞ్చ నహేతుఞ్చ పటిచ్చ నహేతు, హేతుఞ్చ నహేతుఞ్చ పటిచ్చ హేతు చ నహేతు చాతి ఏకమేకస్మిం దుకే హేతుపచ్చయాదీసు ఏకమేకస్మిం పచ్చయే నవ పుచ్ఛా హోన్తి. తాసు హేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకే ద్వేసతాని సోళస చ పుచ్ఛా హోన్తి. తాసు హేతుపచ్చయస్సేవ అఞ్ఞేన అసమ్మిస్సా నవ పుచ్ఛా గహేతబ్బా, సేసా అట్ఠ వారేన గహితా.

తాసం దుకమూలకాదీసు తేవీసతియా వారేసు ఏకేకం నవకం అపనేత్వా యావ సబ్బమూలకా అయం గణనపరిచ్ఛేదో – దుకమూలకే తావ ఏకమూలకే దస్సితేసు ద్వీసు సోళసాధికేసు పుచ్ఛాసతేసు నవ అపనేత్వా ద్వేసతాని సత్త చ పుచ్ఛా హోన్తి, తతో నవ అపనేత్వా తిమూలకే అట్ఠనవుతిసతం. ఏవం పురిమపురిమతో నవ నవ అపనేత్వా చతుమూలకే ఏకూననవుతిసతం, పఞ్చమూలకే అసీతిసతం, ఛమూలకే ఏకసత్తతిసతం, సత్తమూలకే ద్వాసట్ఠిసతం, అట్ఠమూలకే తేపణ్ణాససతం, నవమూలకే చతుచత్తాలీససతం, దసమూలకే పఞ్చతింససతం, ఏకాదసమూలకే ఛబ్బీససతం, ద్వాదసమూలకే సత్తరసాధికసతం, తేరసమూలకే అట్ఠాధికసతం, చుద్దసమూలకే నవనవుతి, పన్నరసమూలకే నవుతి, సోళసమూలకే ఏకాసీతి, సత్తరసమూలకే ద్వాసత్తతి, అట్ఠారసమూలకే తేసట్ఠి, ఏకూనవీసతిమూలకే చతుపఞ్ఞాసం, వీసతిమూలకే పఞ్చచత్తాలీసం, ఏకవీసతిమూలకే ఛత్తింసం, ద్వావీసతిమూలకే సత్తవీస, తేవీసతిమూలకే అట్ఠారస, సబ్బమూలకే నవాతి. యథా పనేతాని హేతుపచ్చయవసేన ఏకమూలకే సోళసాధికాని

ద్వే పుచ్ఛాసతాని…పే… సబ్బమూలకే నవ, ఏవం ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి ఏకమేకం ఆదిం కత్వా ఆరమ్మణాదిపదవసేన ఏకేకస్స పదస్స ఏకమూలకే సోళసాధికాని ద్వే పుచ్ఛాసతాని…పే… సబ్బమూలకే నవాతి ఏకేకస్స పదస్స ఏకమూలకాదిభేదే ద్వే పుచ్ఛా సహస్సాని సత్తసతాని చ పుచ్ఛా హోన్తి. తాసం సబ్బేసుపి చతువీసతియా పచ్చయేసు అయం గణనపరిచ్ఛేదో –

> చతుసట్ఠిసహస్సాని, పున అట్ఠసతాని చ;
> పుచ్ఛా హేతుదుకస్సేవ, అనులోమనయే మతా.

యథా చ హేతుదుకస్స, ఏవం సహేతుకదుకాదీనమ్పీతి సబ్బస్మిమ్పి దుకసతే –

> సట్ఠి సతసహస్సాని, చత్తారి చ తతోపరం;
> అసీతి చ సహస్సాని, పుచ్ఛా దుకసతే విదూ.

అయం తావ సుద్ధికే తికపట్ఠానే చేవ దుకపట్ఠానే చ పుచ్ఛానం గణనపరిచ్ఛేదో.

యం పన తతో పరం ద్వావీసతి తికే గహేత్వా దుకసతే పక్ఖిపిత్వా **దుకతికపట్ఠానం** నామ దేసితం, తత్థ "సియా హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా"తి ఏవం ద్వావీసతియా తికేసు ఏకేకం తికం దుకానం సతేన సతేన సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతబ్బానం పుచ్ఛానం హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేసం ఏకమూలకాదీనం వసేన గహేత్వా పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

యమ్పి తతో పరం దుకసతం గహేత్వా ద్వావీసతియా తికేసు పక్ఖిపిత్వా **తికదుకపట్ఠానం** నామ దేసితం, తత్థాపి "సియా కుసలం హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో హేతుధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా"తి ఏవం దుకసతే ఏకేకం దుకం ద్వావీసతియా తికేహి సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతబ్బానం పుచ్ఛానం హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేసం ఏకమూలకాదీనం వసేన గహేత్వా పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

యమ్పి తతో పరం తికే తికేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా **తికతికపట్ఠానం** నామ దేసితం, తత్థాపి "సియా కుసలం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా"తి ఏవం ద్వావీసతియా తికేసు ఏకేకం తికం సేసేహి ఏకవీసతియా తికేహి సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతబ్బానం పుచ్ఛానం హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేసం ఏకమూలకాదీనం వసేన గహేత్వా పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

యమ్పి తతో పరం దుకే దుకేసుయేవ పక్ఖిపిత్వా **దుకదుకపట్ఠానం** నామ దేసితం, తత్థాపి "సియా హేతుం సహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు సహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా"తి ఏవం దుకసతే ఏకేకం దుకం సేసేహి నవనవుతియా దుకేహి సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతబ్బానం పుచ్ఛానం హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేసం ఏకమూలకాదీనం వసేన గహేత్వా పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో. తథాగతేన హి సబ్బమ్పేతం పభేదం దస్సేత్వావ దేవపరిసాయ ధమ్మో దేసితో, ధమ్మసేనాపతిస్స పన తేన "అజ్జ ఇదఞ్చిదఞ్చ దేసిత"న్తి సఙ్ఖిపిత్వా నయదస్సనమత్తేనేవ దేసనా అక్ఖాతా. థేరేనాపి సఙ్ఖిపిత్వావ వాచనామగ్గో పవత్తితో, సో థేరేన పవత్తితనయేనేవ సఙ్గీతికాలే సఙ్గహం ఆరోపితో.

తం పనస్స సఙ్ఖేపనయం దస్సేతుం **తికఞ్చ పట్ఠానవర**న్తి అయం గాథా ఠపితా. తస్సత్థో – **తికఞ్చ పట్ఠానవర**న్తి పవరం తికపట్ఠానఞ్చ. **దుకుత్తమ**న్తి ఉత్తమం సేట్ఠం దుకపట్ఠానఞ్చ. **దుకతికఞ్చేవా**తి దుకతికపట్ఠానఞ్చ. **తికదుకఞ్చా**తి తికదుకపట్ఠానఞ్చ. **తికతికఞ్చేవా**తి తికతికపట్ఠానఞ్చ. **దుకదుకఞ్చా**తి దుకదుకపట్ఠానఞ్చ. **ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా**తి ఏతే తికపట్ఠానాదయో సుట్ఠు గమ్భీరా ఛ నయా అనులోమమ్హి వేదితబ్బాతి. తత్థ ద్వే అనులోమాని – ధమ్మానులోమఞ్చ పచ్చయానులోమఞ్చ. తత్థ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో"తి ఏవం అభిధమ్మమాతికాపదేహి సఙ్గహితానం ధమ్మానం అనులోమదేసనావసేన పవత్తం **ధమ్మానులోమం** నామ. "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం చతువీసతియా పచ్చయానం అనులోమదేసనావసేన పవత్తం **పచ్చయానులోమం** నామ.

తత్థ హేట్ఠా అట్ఠకథాయం "తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే.... ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అయం గాథా ధమ్మానులోమం సన్ధాయ వుత్తా. ఇధ పన అయం గాథా తస్మిం ధమ్మానులోమే పచ్చయానులోమం సన్ధాయ వుత్తా. తస్మా "ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అట్ఠకథాగాథాయ ధమ్మానులోమే తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పనోకాసే "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం పవత్తే పచ్చయానులోమే ఏతే ధమ్మానులోమే తికపట్ఠానాదయో "ఛ నయా సుగమ్భీరా"తి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. తేసు అనులోమే తికపట్ఠానే కుసలత్తికమత్తస్సేవ వసేన అయం ఇమస్మిం పటిచ్చవారస్స పణ్ణత్తివారే సఙ్ఖిపిత్వా పుచ్ఛాపభేదో దస్సితో. సేసేసు పన తికేసు సేసపట్ఠానేసు చ ఏకాపి పుచ్ఛా న దస్సితా. తతో పరేసు పన సహజాతవారాదీసు కుసలత్తికస్సాపి వసేన పుచ్ఛం అనుద్ధరిత్వా లబ్భమానకవసేన విస్సజ్జనమేవ దస్సితం. "ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి వచనతో పన ఇమస్మిం పచ్చయానులోమే ఛపి ఏతే పట్ఠాననయా పుచ్ఛావసేన ఉద్ధరిత్వా దస్సేతబ్బా. పట్ఠానం వణ్ణయన్తానఞ్హి ఆచరియానం భారో ఏసోతి.

౨. పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా

౪౨-౪౪. ఇదాని పచ్చనీయం హోతి. తం దస్సేతుం **సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య న హేతుపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ అనులోమపుచ్ఛాహి సమప్పమాణోవ పుచ్ఛాపరిచ్ఛేదో. తేనేవేత్థ "యథా అనులోమే హేతుపచ్చయో విత్థారితో, ఏవం పచ్చనీయేపి నహేతుపచ్చయో విత్థారేతబ్బో"తి వత్వా పున పరియోసానే "యథా అనులోమే ఏకేకస్స పదస్స ఏకమూలకం, దుమూలకం, తిమూలకం, చతుమూలకం యావ తేవీసతిమూలకం, ఏవం పచ్చనీయేపి విత్థారేతబ్బ"న్తి వుత్తం. **తేవీసతిమూలక**న్తి ఇదఞ్చేత్థ దుమూలకంయేవ సన్ధాయ వుత్తం. పరియోసానే పన సబ్బమూలకం చతువీసతిమూలకమ్పి హోతియేవ. తం సబ్బం సఙ్ఖిత్తమేవాతి.

తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే.... ఛ పచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి ఏత్థాపి ద్వే పచ్చనీయాని – ధమ్మపచ్చనీయఞ్చ పచ్చయపచ్చనీయఞ్చ. తత్థ "కుసలా ధమ్మా"తి ఏవం అభిధమ్మమాతికాపదేహి సఙ్గహితానం ధమ్మానం "న కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ న కుసలో ధమ్మో"తి పచ్చనీయదేసనావసేన పవత్తం **ధమ్మపచ్చనీయం** నామ. "నహేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం చతువీసతియా పచ్చయానం పచ్చనీయదేసనావసేన పవత్తం **పచ్చయపచ్చనీయం** నామ. తత్థ హేట్ఠా అట్ఠకథాయం "తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే.... ఛ పచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అయం గాథా

ధమ్మపచ్చనీయం సన్ధాయ వుత్తా. ఇధ పన అయం గాథా ధమ్మానులోమేయేవ పచ్చయపచ్చనీయం సన్ధాయ వుత్తా. తస్మా "ఛ పచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అట్ఠకథాగాథాయ ధమ్మపచ్చనీయే తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పనోకాసే న హేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయాతి ఏవం పవత్తే పచ్చయపచ్చనీయే ఏతే ధమ్మానులోమేయేవ తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

తేసు అనులోమతికపట్ఠానేయేవ కుసలత్తికమత్తస్స వసేన అయం ఇమస్మిం పటిచ్చవారస్స పణ్ణత్తివారే సఙ్ఖిపిత్వా పుచ్ఛాపభేదో దస్సితో. సేసేసు పన తికేసు సేసపట్ఠానేసు చ ఏకాపి పుచ్ఛా న దస్సితా. తతో పరేసు పన సహజాతవారాదీసు కుసలత్తికస్సాపి వసేన పుచ్ఛం అనుద్ధరిత్వా లబ్భమానకవసేన విస్సజ్జనమేవ దస్సితం. "ఛ పచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి వచనతో పన ఇమస్మిం పచ్చయపచ్చనీయే ఛపి ఏతే పట్ఠాననయా పుచ్ఛావసేన ఉద్ధరిత్వా దస్సేతబ్బా. పట్ఠానం వణ్ణయన్తానఞ్హి ఆచరియానం భారో ఏసోతి.

౩. అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౪౫-౪౮. ఇదాని అనులోమపచ్చనీయం హోతి. తం దస్సేతుం **సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా నఆరమ్మణపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ "హేతుపచ్చయా నఆరమ్మణపచ్చయా...పే॰... హేతుపచ్చయా నఅవిగతపచ్చయా"తి హేతుపదస్స సేసేసు తేవీసతియా పచ్చయేసు ఏకేకేన సద్ధిం యోజనావసేన హేతుపదాదికే ఏకమూలకే తేవీసతి అనులోమపచ్చనీయాని. తేసు ఏకేకస్మిం ఏకూనపఞ్ఞాసం కత్వా సత్తవీసాధికాని ఏకాదస పుచ్ఛాసతాని హోన్తి. దుమూలకే పన హేతారమ్మణపదానం సేసేసు ద్వావీసతియా పచ్చయేసు ఏకేకేన సద్ధిం యోజనావసేన ద్వావీసతి అనులోమపచ్చనీయానీతి ఏవం అనులోమే వుత్తేసు సబ్బేసు ఏకమూలకాదీసు ఏకేకం పదం పరిహాపేత్వా అవసేసానం వసేన పుచ్ఛాగణనా వేదితబ్బా. ఏకమూలకాదీసు చేత్థ యా పుచ్ఛా పాళియం ఆగతా, యా చ న ఆగతా, తా సబ్బా హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బా.

తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే॰... ఛ అనులోమపచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి ఏత్థ పన హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ ద్వే అనులోమపచ్చనీయాని – ధమ్మానులోమపచ్చనీయం పచ్చయానులోమపచ్చనీయఞ్చ. తత్థ "కుసలా ధమ్మా"తి ఏవం అభిధమ్మమాతికాపదేహి సఙ్గహితానం ధమ్మానం "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ న కుసలో ధమ్మో"తి అనులోమపచ్చనీయదేసనావసేన పవత్తం **ధమ్మానులోమపచ్చనీయం** నామ. "హేతుపచ్చయా నఆరమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం చతువీసతియా పచ్చయేసు లబ్భమానపదానం అనులోమపచ్చనీయదేసనావసేన పవత్తం **పచ్చయానులోమపచ్చనీయం** నామ. తత్థ హేట్ఠా అట్ఠకథాయం "తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే॰... ఛ అనులోమపచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అయం గాథా ధమ్మానులోమపచ్చనీయం సన్ధాయ వుత్తా. ఇధ పన అయం గాథా ధమ్మానులోమేయేవ పచ్చయానులోమపచ్చనీయం సన్ధాయ వుత్తా. తస్మా "ఛ అనులోమపచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా"తి అట్ఠకథాగాథాయ ధమ్మానులోమపచ్చనీయే తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పనోకాసే హేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయాతి ఏవం పవత్తే పచ్చయానులోమపచ్చనీయే ఏతే ధమ్మానులోమేయేవ తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

తేసు అనులోమే తికపట్ఠానేయేవ కుసలత్తికమత్తస్స వసేన అయం ఇమస్మిం పటిచ్చవారస్స పణ్ణత్తివారే సఙ్ఖిపిత్వా పుచ్ఛాపభేదో దస్సితో. సేసేసు పన తికేసు సేసపట్ఠానేసు చ ఏకాపి పుచ్ఛా న దస్సితా. తతో పరేసు పన సహజాతవారాదీసు కుసలత్తికస్సాపి వసేన పుచ్ఛం అనుద్ధరిత్వా లబ్భమానకవసేన విస్సజ్జనమేవ దస్సితం. “ఛ అనులోమపచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరా”తి వచనతో పన ఇమస్మిం పచ్చయానులోమపచ్చనీయే ఛపి ఏతే పట్ఠాననయా పుచ్ఛావసేన ఉద్ధరిత్వా దస్సేతబ్బా. పట్ఠానం వణ్ణయన్తానఞ్హి ఆచరియానం భారో ఏసోతి.

౪. పచ్చనీయానులోమవణ్ణనా

౪౯-౫౨. ఇదాని పచ్చనీయానులోమం హోతి. తం దస్సేతుం **సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ అనులోమపచ్చనీయపుచ్ఛాహి సమప్పమాణో ఏవ పుచ్ఛాపరిచ్ఛేదో. ఏకమూలకాదీసు చేత్థ యా పుచ్ఛా పాళియం ఆగతా, యా చ న ఆగతా, తా సబ్బా హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బా.

తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే.... ఛ పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి ఏత్థాపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ ద్వే పచ్చయానులోమాని – ధమ్మపచ్చనీయానులోమం పచ్చయపచ్చనీయానులోమఞ్చ. తత్థ “కుసలా ధమ్మా”తి ఏవం అభిధమ్మమాతికాపదేహి సఙ్గహితానం ధమ్మానం “నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో”తి పచ్చనీయానులోమదేసనావసేన పవత్తం **ధమ్మపచ్చనీయానులోమం** నామ. “నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా”తి ఏవం చతువీసతియా పచ్చయేసు లబ్భమానపదానం పచ్చయపచ్చనీయానులోమదేసనావసేన పవత్తం **పచ్చయపచ్చనీయానులోమం** నామ. తత్థ హేట్ఠా అట్ఠకథాయం “తికఞ్చ పట్ఠానవరం...పే.... ఛ పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా”తి అయం గాథా ధమ్మపచ్చనీయానులోమం సన్ధాయ వుత్తా. ఇధ పన అయం గాథా ధమ్మానులోమేయేవ పచ్చయపచ్చనీయానులోమం సన్ధాయ వుత్తా. తస్మా “ఛ పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా”తి అట్ఠకథాయ ధమ్మపచ్చనీయానులోమే తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పనోకాసే నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయాతి ఏవం పవత్తే పచ్చయపచ్చనీయానులోమే ఏతే ధమ్మానులోమేయేవ తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా సుగమ్భీరాతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

తేసు అనులోమతికపట్ఠానేయేవ కుసలత్తికమత్తస్సపి వసేన అయం ఇమస్మిం పటిచ్చవారస్స పణ్ణత్తివారే సఙ్ఖిపిత్వా పుచ్ఛాపభేదో దస్సితో. సేసేసు పన తికేసు సేసపట్ఠానేసు చ ఏకాపి పుచ్ఛా న దస్సితా. తతో పరేసు పన సహజాతవారాదీసు కుసలత్తికస్సపి వసేన పుచ్ఛం అనుద్ధరిత్వా లబ్భమానకవసేన విస్సజ్జనమేవ దస్సితం. “ఛ పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరా”తి వచనతో పన ఇమస్మిం పచ్చయపచ్చనీయానులోమే ఛపి ఏతే పట్ఠాననయా పుచ్ఛావసేన ఉద్ధరిత్వా దస్సేతబ్బా. పట్ఠానం వణ్ణయన్తానఞ్హి ఆచరియానం భారో ఏసోతి.

పుచ్ఛావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. కుసలత్తికవణ్ణనా

౧. పటిచ్చవారవణ్ణనా

౧. పచ్చయానులోమం

(౧.) విభఙ్గవారో

౨౩. ఇదాని యా ఏతా పణ్ణత్తివారే కుసలత్తికం నిస్సాయ హేతుపచ్చయాదివసేన ఏకూనపఞ్ఞాసం ఆదిం కత్వా నయమత్తం దస్సేన్తేన అపరిమాణా పుచ్ఛా దస్సితా. తత్థ కుసలాకుసలాదీనం సహుప్పత్తియా అభావతో యా పుచ్ఛా "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తి ఏవం విస్సజ్జనం న లభన్తి. తా పహాయ యా విస్సజ్జనం లభన్తి, తాయేవ విస్సజ్జేతుం అయం **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతిఆదినా** నయేన పటిచ్చవారస్స నిద్దేసవారో ఆరద్ధో.

తత్థ సియా – సచే ఇమా హేతుపచ్చయాదివసేన ఏకూనపఞ్ఞాసం పుచ్ఛా సబ్బసో విస్సజ్జనం న లభన్తి, అథ కస్మా దస్సితా? నను యా లభన్తి, తాయేవ దస్సేతబ్బాతి? ఆమ, దస్సేతబ్బా సియుం. తథా దస్సియమానా పన సబ్బేసు తికదుకపట్ఠానాదీసు ఏకేకస్మిం తికే, దుకే, దుకతికే, తికదుకే, తికతికే, దుకదుకే చ సఙ్ఖేపం అకత్వా దస్సేతబ్బాయేవ భవేయ్యుం. కస్మా? యస్మా యా కుసలత్తికే లభన్తి, న తాయేవ వేదనాత్తికాదీసు. ధమ్మానులోమపచ్చనీయే చ తికపట్ఠానే వితక్కత్తికపీతిత్తికానం విస్సజ్జనే సబ్బాపేతా విస్సజ్జనం లభన్తి, తస్మా ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన ఏకేకస్మిం తికే యత్తకాహి పుచ్ఛాహి భవితబ్బం సబ్బా కుసలత్తికే దస్సితా. ఏవం దస్సితాసు హి యా తత్థ విస్సజ్జనం న లభన్తి, తా పహాయ యా లభన్తి, తా వుచ్చమానా సక్కా సుఖేన విజానితున్తి సుఖేన విజాననత్థం సబ్బాపి కుసలత్తికే దస్సితా. యా పనేత్థ విస్సజ్జనం న లభన్తి, తా పహాయ యా లభన్తి, తాయేవ విస్సజ్జితాతి వేదితబ్బా.

తత్థ **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చాతి** చతుభూమకకుసలధమ్మేసు వేదనాక్ఖన్ధాదిభేదం ఏకం ధమ్మం పటిచ్చ పటిగన్త్వా సహుప్పత్తిసఙ్ఖాతేన సదిసభావేన పత్వా, తేన సద్ధిం ఏకతో ఉప్పత్తిభావం ఉపగన్త్వాతి అత్థో. **కుసలో ధమ్మోతి** చతుభూమకకుసలధమ్మేసుయేవ సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదిభేదో ఏకో ధమ్మో. **ఉప్పజ్జతీతి** ఉప్పాదతో యావ నిరోధగమనా ఉద్ధం పజ్జతి, నిబ్బత్తతీతిపి అత్థో . అత్తానం లభతి, ఉప్పాదాదయో తయోపి ఖణే పాపుణాతీతి వుత్తం హోతి. **హేతుపచ్చయాతి** కుసలహేతునా హేతుపచ్చయభావం సాధేన్తేన.

ఏవం "ఉప్పజ్జేయ్యా"తి పుచ్ఛాయ "ఉప్పజ్జతీ"తి విస్సజ్జనం వత్వా ఇదాని యం ధమ్మం పటిచ్చ యో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి, తం ధమ్మం ఖన్ధవసేన దస్సేతుం **కుసలం ఏకం ఖన్ధన్తి**ఆదిమాహ. తత్థ **ఏకన్తి** వేదనాదీసు చతూసు యంకిఞ్చి ఏకం. **తయో ఖన్ధాతి** యో యో పచ్చయభావేన గహితో, తం తం ఠపేత్వా అవసేసా తయో ఖన్ధా. **తయో ఖన్ధేతి** వేదనాదీసు యో ఏకో ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీతి గహితో, తం ఠపేత్వా సేసే తయో. **ద్వే ఖన్ధేతి** వేదనాసఞ్ఞాదుకాదీసు ఛసు దుకేసు యేకేచి ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ. **ద్వే ఖన్ధాతి** యే యే పచ్చయభావేన గహితా, తే తే ఠపేత్వా అవసేసా ద్వే ఖన్ధా కుసలహేతునా హేతుపచ్చయభావం సాధేన్తేన ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో.

యస్మా పన ఏకో ఖన్ధో ఏకస్సేవ ద్విన్నంయేవ వా, ద్వే వా పన ఏకస్సేవ పచ్చయో నామ నత్థి, తస్మా “ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో, ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా, ద్వే ఖన్ధే పటిచ్చ ఏకో ఖన్ధో”తి న వుత్తం. **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**తిఆదీసుపి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **చిత్తసముట్ఠానం రూప**న్తి ఇదం పటిచ్చత్థస్స సహజాతత్థత్తా యం కుసలేన సహజాతఞ్చేవ హేతుపచ్చయఞ్చ లభతి, తం దస్సేతుం వుత్తం. పరతోపి ఏవరూపేసు ఠానేసు అయమేవ నయో.

విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతన్తి ఏత్థ హేతుపచ్చయాభావతో అహేతుకం, రూపేన సద్ధిం అనుప్పత్తితో ఆరుప్పవిపాకఞ్చ న గహేతబ్బం. **పటిసన్ధిక్ఖణే**తి కటత్తారూపసఙ్ఖాతస్స అబ్యాకతస్స అబ్యాకతం పటిచ్చ ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. **విపాకాబ్యాకత**న్తి తస్మిం ఖణే విజ్జమానాబ్యాకతవసేన వుత్తం. **ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థు, వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా**తి ఇదం కటత్తారూపగ్గహణేన వత్థుమ్హి గహితేపి వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధానం ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం.

ఏకం మహాభూతన్తిఆది రూపాబ్యాకతం పటిచ్చ రూపాబ్యాకతస్స ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. **ఏకం ఖన్ధ**న్తిఆదీసు వుత్తనయేనేవ పనేత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా. ఏవం రూపాబ్యాకతమ్హి భూతే పటిచ్చ భూతానం ఉప్పత్తిం వత్వా ఇదాని భూతే పటిచ్చ ఉపాదారూపానం ఉప్పత్తిం దస్సేతుం **మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠాన**న్తిఆది వుత్తం. ఏవం సన్తే ఉపాదారూపన్తి ఏత్తకమేవ వత్తబ్బం, ఇతరద్వయం కస్మా వుత్తన్తి? మహాభూతేపి పటిచ్చ ఉప్పత్తిదస్సనత్థం. యఞ్హి హేట్ఠా “చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపం కటత్తా చ రూప”న్తి దస్సితం, తం న కేవలం ఖన్ధేయేవ చ పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, మహాభూతేపి పన పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీతి దస్సనత్థమిదం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. తత్థ చిత్తసముట్ఠానం పవత్తేయేవ, కటత్తారూపం పటిసన్ధియమ్పి. **ఉపాదారూప**న్తి తస్సేవ ఉభయస్స విసేసనం.

కుసలే ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చాతి ఏత్థ చిత్తసముట్ఠానావ మహాభూతా గహితా. **చిత్తసముట్ఠానం రూప**న్తి ఏత్థ పన భూతరూపమ్పి ఉపాదారూపమ్పి గహితం. “ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ తయో మహాభూతా”తిఆదినా నయేన హి భూతరూపమ్పి ఖన్ధే చ మహాభూతే చ పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి. **మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూప**న్తి వుత్తనయేన ఉపాదారూపమ్పి. **అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చా**తి పఞ్హావిస్సజ్జనేసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం హేతుపచ్చయే నవ పుచ్ఛా విస్సజ్జితా. ఏతాయేవ హి ఏత్థ లబ్భన్తి, సేసా చత్తాలీస మోఘపుచ్ఛాతి న విస్సజ్జితా. ఇమినా ఉపాయేన ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనానం అత్థో వేదితబ్బో. తత్థ తత్థ పన విచారేతబ్బయుత్తకమేవ విచారయిస్సామ.

౨౪. ఆరమ్మణపచ్చయే తావ రూపస్స ఆరమ్మణపచ్చయవసేన అనుప్పత్తితో తాసు నవసు రూపమిస్సకా పహాయ తిస్సోవ పుచ్ఛా విస్సజ్జితా. తేనేవ చ కారణేన “వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా”తి వత్వా “ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థూ”తి న వుత్తం. న హి తం ఆరమ్మణపచ్చయేన ఉప్పజ్జతి.

౨౩. అధిపతిపచ్చయే **విపాకాబ్యాకత**న్తి లోకుత్తరమేవ సన్ధాయ వుత్తం. తేనేవేత్థ “పటిసన్ధిక్ఖణే”తి న గహితం. సేసం హేతుపచ్చయసదిసమేవ.

౨౬. అనన్తరసమనన్తరేసుపి రూపం న లబ్భతీతి ఆరమ్మణపచ్చయే వియ తిస్సోవ పుచ్ఛా.

౨౭. సహజాతపచ్చయే **పటిసన్ధిక్ఖణేతి** పఞ్చవోకారే పటిసన్ధివసేన వుత్తం. హేట్ఠా పన పచ్చయవిభఙ్గే "ఓక్కన్తిక్ఖణే"తి ఆగతం తమ్పి ఇమినా సద్ధిం అత్థతో ఏకం, బ్యఞ్జనమత్తమేవ హేత్థ నానన్తి. అపిచ "తిణ్ణం సన్నిపాతా గబ్భస్స అవక్కన్తి హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౮) వచనతో **ఓక్కన్తీతి** పఞ్చవోకారపటిసన్ధియాపేతం నామం. **పటిసన్ధీతి** సబ్బభవసాధారణం. ఇధ పన "కటత్తా చ రూప"న్తిఆదివచనతో పఞ్చవోకారపటిసన్ధియేవ అధిప్పేతా. సా హి రూపస్సపి అరూపస్సపి పచ్చయభావఞ్చేవ పచ్చయుప్పన్నభావఞ్చ సఙ్గణ్హాతి, తస్మా పరిపుణ్ణవిస్సజ్జనా హోతీతి గహితా. **బాహిరం ఏకం మహాభూతన్తి** అనిన్ద్రియబద్ధేసు పథవీపాసాణాదీసు మహాభూతం సన్ధాయ వుత్తం. పచ్చయవిభఙ్గవారస్మిఞ్హి చత్తారో మహాభూతాతి అజ్ఝత్తికఞ్చ బాహిరఞ్చ ఏకతో కత్వా గహితం. సఙ్ఖేపదేసనా హి సా. అయం పన విత్థారదేసనా, తస్మా సబ్బం విభజిత్వా దస్సేన్తో "బాహిరం ఏకం మహాభూత"న్తిఆదిమాహ. **అసఞ్ఞసత్తానం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చాతి** ద్విసన్తతిసముట్ఠానభూతవసేన వుత్తం. మహాభూతే పటిచ్చ **కటత్తారూపన్తి** ఇదం పన కమ్మసముట్ఠానవసేనేవ వుత్తం. **ఉపాదారూపన్తి** ఉతుసముట్ఠానవసేనేవ.

౨౮. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే **ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థు, వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధాతి** చతున్నమ్పి ఖన్ధానం ఏకతో వత్థునా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతం దస్సేతుం వుత్తం.

౨౯. నిస్సయపచ్చయే యస్మా పటిచ్చత్థో నామ సహజాతత్థో, తస్మా యా హేట్ఠా పచ్చయవిభఙ్గవారే చక్ఖాయతనాదీనం నిస్సయపచ్చయతా దస్సితా, న సా గహితా. చక్ఖాయతనాదీని హి పురేజాతాని హుత్వా పచ్చయా హోన్తి, ఇధ సహజాతమేవ లబ్భతి. తేనేవ వుత్తం – "నిస్సయపచ్చయో సహజాతపచ్చయసదిసో"తి.

౬౦. ఉపనిస్సయపచ్చయే రూపస్స ఉపనిస్సయపచ్చయాభావా తీణేవ విస్సజ్జనాని లబ్భన్తి, తేన వుత్తం "ఆరమ్మణపచ్చయసదిస"న్తి. తత్థ కిఞ్చాపి న సబ్బే కుసలాకుసలాబ్యాకతా ఆరమ్మణూపనిస్సయం లభన్తి, యే పన లభన్తి, తేసం వసేనేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౬౧. పురేజాతపచ్చయే **వత్థుం పురేజాతపచ్చయాతి** వత్థుం పటిచ్చ వత్థునా పురేజాతపచ్చయతం సాధేన్తేన ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధన్తి** ఏత్థ యం విపాకాబ్యాకతస్స వత్థు ఓక్కన్తిక్ఖణే సహజాతపచ్చయో హోతి, తం పురేజాతపచ్చయభాజనియత్తా ఇధ న గహేతబ్బం. యేపి కుసలాదయో ఆరుప్పే పురేజాతపచ్చయం న లభన్తి, తేపి పురేజాతపచ్చయభాజనియతోయేవ ఇధ న గహేతబ్బా. ఆరమ్మణం పన నియమతో పురేజాతపచ్చయభావం న లభతి. రూపాయతనాదీని హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనంయేవ పురేజాతపచ్చయతం సాధేన్తి, మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా అతీతానాగతానిపి ఆరమ్మణం హోన్తియేవ. తస్మా ఇధ న గహితం. ఖన్ధవసేన హి అయం దేసనా, న విఞ్ఞాణధాతువసేన. "విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధ"న్తి దేసనాయ చ సబ్బాపి విఞ్ఞాణధాతుయో గహితా, న చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదయో ఏవాతి.

పచ్ఛాజాతో కుసలాకుసలానం పచ్చయో న హోతి, అబ్యాకతస్సపి ఉపత్థమ్భకోవ న జనకో, తస్మా "ఉప్పజ్జతి పచ్ఛాజాతపచ్చయా"తి ఏవం వత్తబ్బో ఏకధమ్మోపి నత్థీతి పచ్ఛాజాతపచ్చయవసేన విస్సజ్జనం న కతం.

౬౨. ఆసేవనపచ్చయే కామం సబ్బా కిరియా ఆసేవనపచ్చయం న లభన్తి, లబ్భమానవసేన పన "కిరియాబ్యాకత"న్తి వుత్తం. తస్మా జవనకిరియావేత్థ గహితాతి వేదితబ్బా.

౬౩. కమ్మపచ్చయే కుసలాకుసలేసు ఏకక్ఖణికో కమ్మపచ్చయో వేదితబ్బో, తథా కిరియాబ్యాకతే. విపాకాబ్యాకతే పన నానాక్ఖణికోపి, తథా పటిసన్ధిక్ఖణే మహాభూతానం. చిత్తసముట్ఠానానం పన ఏకక్ఖణికో. కటత్తారూపానం నానాక్ఖణికోవ తథా అసఞ్ఞసత్తరూపానం. కటత్తారూపం పనేత్థ జీవితిన్ద్రియం. సేసం న ఏకన్తతో కమ్మసముట్ఠానత్తా ఉపాదారూపన్తి వుత్తం. ఏవం సన్తేపి ఇధ కమ్మసముట్ఠానమేవ అధిప్పేతం.

౬౪. విపాకపచ్చయే కుసలాకుసలం కిరియఞ్చ న లబ్భతీతి అబ్యాకతవసేనేవ విస్సజ్జనం కతం. **చిత్తసముట్ఠాన**న్తి విపాకచిత్తసముట్ఠానమేవ. **కటత్తారూప**న్తి యథాలాభవసేన ఇన్ద్రియరూపఞ్చ వత్థురూపఞ్చ. **ఉపాదారూప**న్తి తదవసేసం తస్మిం సమయే విజ్జమానకం ఉపాదారూపం.

౬౫. ఆహారపచ్చయే సబ్బేసమ్పి కుసలాదీనం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ అరూపాహారవసేన ఉప్పత్తి వేదితబ్బా, తథా పటిసన్ధిక్ఖణే మహాభూతానం. **చిత్తసముట్ఠాన**న్తి భవఙ్గాదిచిత్తసముట్ఠానం. **ఆహారసముట్ఠాన**న్తి కబళీకారాహారసముట్ఠానం . **చిత్తసముట్ఠాన**న్తి కుసలాకుసలచిత్తసముట్ఠానమేవ. పచ్చయవిభఙ్గవారే ఆహారపటిపాటియా పఠమం కబళీకారో ఆహారో దస్సితో, ఇధ పన కుసలం ధమ్మన్తి పుచ్ఛావసేన పఠమం అరూపాహారా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

౬౬. ఇన్ద్రియపచ్చయే పచ్చయవిభఙ్గే ఇన్ద్రియపటిపాటియా పఠమం చక్ఖున్ద్రియాదీని దస్సితాని, ఇధ పన కుసలాదిపుచ్ఛావసేన పఠమం అరూపిన్ద్రియానం పచ్చయతా దస్సితా. తత్థ కుసలాదీసు యథాలాభవసేన అరూపిన్ద్రియా గహేతబ్బా. అసఞ్ఞసత్తానం భూతరూపేసుపి జీవితిన్ద్రియన్తి.

౬౭. ఝానమగ్గపచ్చయేసు హేతుపచ్చయసదిసమేవ విస్సజ్జనం, తేనేవేత్థ "హేతుపచ్చయసదిస"న్తి వుత్తం.

౬౮. సమ్పయుత్తపచ్చయే విస్సజ్జనం ఆరమ్మణపచ్చయగతికం, తేనేవేత్థ "ఆరమ్మణపచ్చయసదిస"న్తి వుత్తం.

౬౯. విప్పయుత్తపచ్చయే **వత్థుం విప్పయుత్తపచ్చయా**తి వత్థుం పటిచ్చ విప్పయుత్తపచ్చయా, వత్థునా విప్పయుత్తపచ్చయతం సాధేన్తేన ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **ఖన్ధే విప్పయుత్తపచ్చయా**తి ఖన్ధే పటిచ్చ విప్పయుత్తపచ్చయా, ఖన్ధేహి విప్పయుత్తపచ్చయతం సాధేన్తేహి ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **ఖన్ధా వత్థుం విప్పయుత్తపచ్చయా**తి వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా విప్పయుత్తపచ్చయా. వత్థునా విప్పయుత్తపచ్చయతం సాధేన్తేన ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **చిత్తసముట్ఠానరూపం ఖన్ధే విప్పయుత్తపచ్చయా**తి ఖన్ధే పటిచ్చ విప్పయుత్తపచ్చయా చిత్తసముట్ఠానం రూపం ఖన్ధేహి విప్పయుత్తపచ్చయతం సాధేన్తేహి ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. సేసవిస్సజ్జనేసుపి **వత్థుం విప్పయుత్తపచ్చయా**తిఆదీసుపి వుత్తనయేనేవత్థో వేదితబ్బో. విపాకాబ్యాకతే చేత్థ వత్థుగ్గహణేన చక్ఖాదీని సఙ్గహితబ్బాని. **ఏకం మహాభూత**న్తిఆది రూపాబ్యాకతస్స పచ్చయభావం దస్సేతుం వుత్తం. **చిత్తసముట్ఠాన**న్తి అబ్యాకతచిత్తసముట్ఠానమ్పి కుసలాకుసలచిత్తసముట్ఠానమ్పి.

౭౦. అత్థిపచ్చయే సబ్బం సహజాతపచ్చయగతికం. తేనేవేత్థ "సహజాతపచ్చయసదిస"న్తి వుత్తం.

౭౧-౭౨. నత్థివిగతా ఆరమ్మణపచ్చయగతికా, అవిగతం సహజాతగతికం. తేనేవేత్థ "ఆరమ్మణపచ్చయసదిసం, సహజాతపచ్చయసదిస"న్తి వుత్తం . **ఇమే తేవీసతి పచ్చయా**తి సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితానం వసేనేతం వుత్తం. **విత్థారేతబ్బా**తి యా

పుచ్ఛా విస్సజ్జనం లభన్తి, తాసం వసేన విత్థారేతబ్బా. అయం హేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకే పచ్చయానులోమే పటిచ్చవారస్స కుసలత్తికవిస్సజ్జనే అత్థవణ్ణనా.

(౨.) సఙ్ఖ్యావారో

౨౩. ఇదాని యే ఏత్థ హేతుపచ్చయాదీసు ఏకేకస్మిం పచ్చయే విస్సజ్జనవారా లద్ధా, తే గణనవసేన దస్సేతుం **హేతుయా నవా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ హేతుయా నవాతి హేతుపచ్చయే నవ పుచ్ఛావిస్సజ్జనవారా హోన్తి. సేయ్యథిదం – కుసలేన కుసలం, కుసలేన అబ్యాకతం, కుసలేన కుసలాబ్యాకతం; అకుసలేన అకుసలం, అకుసలేన అబ్యాకతం, అకుసలేన అకుసలాబ్యాకతం, అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, కుసలాబ్యాకతేన అబ్యాకతం, అకుసలాబ్యాకతేన అబ్యాకతన్తి.

ఆరమ్మణే తీణీతి కుసలేన కుసలం, అకుసలేన అకుసలం, అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. **అధిపతియా నవా**తి హేతుయా వుత్తసదిసావ. ద్వాదససు హి పచ్చయేసు నవ నవాతి వుత్తం. సబ్బేసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని హేతుపచ్చయసదిసానేవ. విభఙ్గే పన అత్థి విసేసో. దససు పచ్చయేసు తీణి తీణీతి వుత్తం. సబ్బేసుపి పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని ఆరమ్మణసదిసానేవ. విభఙ్గే పన అత్థి విసేసో. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయస్మిఞ్హి అబ్యాకతపదస్స విస్సజ్జనే రూపమ్పి లబ్భతి, తథా పురేజాతపచ్చయే. ఆసేవనపచ్చయే విపాకాని చేవ వీథిచిత్తాని చ న లబ్భన్తి. **విపాకే ఏక**న్తి అబ్యాకతమేవ. ఏవమేత్థ సఙ్ఖేపతో నవ తీణి ఏకన్తి, తివిధోవ వారపరిచ్ఛేదో. విత్థారతో ద్వాదస నవకా, దస తికా, ఏకం ఏకకన్తి సబ్బేసుపి తేవీసతియా పచ్చయేసు ఏకూనచత్తాలీసాధికం వారసతం హోతి, ఏకూనచత్తాలీసాధికఞ్చ పుచ్ఛాసతం. ఏకూనచత్తాలీసాధికం పుచ్ఛావిస్సజ్జనసతన్తిపి తస్సేవ నామం.

౨౪. ఏవం హేతుపచ్చయాదికే ఏకమూలకే గణనం దస్సేత్వా ఇతో పరేసు దుమూలకాదీసు విత్థారదేసనం సఙ్ఖిపిత్వా ఏకమూలకే దస్సితాయ దేసనాయ లబ్భమానగణనఞ్ఞేవ ఆదాయ వారపరిచ్ఛేదం దస్సేతుం దుమూలకే తావ **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే తీణీ**తిఆదిమాహ. తత్రిదం లక్ఖణం – బహుగణనోపి పచ్చయో అబహుగణనేన సద్ధిం యుత్తో తేన సమానగణనోవ హోతి. తేన వుత్తం "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే తీణీ"తి. హేతుఆరమ్మణదుకే ఆరమ్మణే వుత్తాని తీణేవ విస్సజ్జనాని లబ్భన్తీతి అత్థో. సమానగణనో పన సమానగణనేన సద్ధిం యుత్తో అపరిహీనగణనోవ హోతి. తేన వుత్తం "హేతుపచ్చయా అధిపతియా నవా"తి. హేతాధిపతిదుకే నవేవ విస్సజ్జనాని లబ్భన్తీతి అత్థో. **విపాకే ఏక**న్తి హేతువిపాకదుకే విపాకే వుత్తం ఏకమేవ విస్సజ్జనం లబ్భతీతి ఏవం తావ దుమూలకే వారపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో.

౨౫. తిమూలకాదీసుపి ఇదమేవ లక్ఖణం. తేనేవాహ – **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతియా తీణీ**తి. హేతారమ్మణాధిపతి తికే ఆరమ్మణే వుత్తాని తీణేవ విస్సజ్జనాని లబ్భన్తీతి అత్థో. ఏవం సబ్బత్థ నయో నేతబ్బో.

౨౬-౨౮. ద్వాదసమూలకే పన విపాకపచ్చయో న లబ్భతి, తస్మా **ఆసేవనపచ్చయా కమ్మే తీణీ**తి వత్వా విపాకం అపరామసిత్వా **ఆహారే తీణీ**తి వుత్తం. తేరసమూలకాదీసుపి ఏసేవ నయో. తే పన సఙ్ఖిపిత్వా తేవీసతిమూలకోవేత్థ దస్సితో. సో దువిధో హోతి – సాసేవనో వా సవిపాకో వా. తత్థ పఠమం సాసేవనో దస్సితో, సో తీణేవ విస్సజ్జనాని లభతి. తేన వుత్తం "ఆసేవనపచ్చయా అవిగతే తీణీ"తి. సవిపాకో పన ఆసేవనం న లభతి, తస్మా తం పహాయ విపాకవసేన గణనాయ దస్సనత్థం అనన్తరాయేవ "హేతుపచ్చయా…పే… విపాకపచ్చయా ఆహారే ఏక"న్తి ఏకం నయం దస్సేత్వా పచ్ఛా

తేవీసతిమూలకోవ దస్సితో. ఏతేసు పన ద్వీసు తేవీసతిమూలకేసు కిఞ్చాపి ఏకస్మిం విపాకపచ్చయో నత్థి, ఏకస్మిం ఆసేవనపచ్చయో, పచ్ఛాజాతపచ్చయో పన ఉభయత్థాపి. రుళ్హీసద్దేన పనేతే తేవీసతిమూలకాత్వేవ వేదితబ్బా. తేసు సాసేవనే ఆసేవనస్స వసేన సబ్బత్థ తీణేవ విస్సజ్జనాని, సవిపాకే విపాకపచ్చయస్స వసేన ఏకమేవాతి అయం హేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకాదీసు గణనా.

యం పనేతం హేతుమూలకానన్తరం "ఆరమ్మణే తీణేన సబ్బత్థ తీణేవ పఞ్హా"తి వుత్తం, తం ఆరమ్మణపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకేపి దుమూలకాదీసుపి సబ్బత్థ ఆరమ్మణపదే చేవ ఆరమ్మణేన సద్ధిం సేసపచ్చయయోజనాసు చ యత్థ నవహి భవితబ్బం, తత్థ తయోవ పఞ్హా హోన్తీతి దస్సనత్థం వుత్తం. విపాకపదే పన విపాకపదేన సద్ధిం సేసపచ్చయయోజనాసు చ ఏకోవ పఞ్హో హోతీతి. ఇతి యం హేట్ఠా అవోచుమ్హ "బహుగణనోపి పచ్చయో అబహుగణనేన సద్ధిం యుత్తో తేన సమానగణనో హోతీ"తి, తం సువుత్తమేవ.

౮౦-౮౫. ఇదాని యే ఆరమ్మణాదీనం పచ్చయానం వసేన ఏకమూలకాదయో దస్సేతబ్బా, తేసు ఏకమూలకో తావ హేతుఏకమూలకేనేవ సదిసోతి ఏకస్మిమ్పి పచ్చయే న దస్సితో. ఆరమ్మణపచ్చయవసేన పన దుమూలకే గణనం దస్సేతుం **ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుయా తీణి, అధిపతియా తీణి...పే.... అవిగతే తీణీ**తి వుత్తం. ఏత్థ చ "ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతియా తీణి...పే.... అవిగతే తీణీ"తి వత్తబ్బే యే హేతుపచ్చయాదయో పచ్చయా బహుగణనా, తేసం ఊనతరగణనేహి చ సమానగణనేహి చ సద్ధిం సంసన్దనే యా గణనా లబ్భతి, తం దస్సేతుం ఆరమ్మణపచ్చయస్స పురిమభాగే ఠితమ్పి హేతుపచ్చయం పచ్ఛిమభాగేవ ఠపేత్వా "ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుయా తీణీ"తి వుత్తం. తేనేతం ఆవి కరోతి – ఆరమ్మణపచ్చయో యేన యేన బహుతరగణనేన వా సమానగణనేన వా పచ్చయేన సద్ధిం దుకతికాదిభేదం గచ్ఛతి, సబ్బత్థ తీణేవ పఞ్హావిస్సజ్జనాని వేదితబ్బాని. విపాకపచ్చయేన పన సద్ధిం సంసన్దనే ఏకమేవ లబ్భతి, తం విపాకపచ్చయాదికాయ గణనాయ ఆవి భవిస్సతీతి ఇధ న దస్సితం. యా చేసా దుమూలకే గణనా దస్సితా, తిమూలకాదీసుపి ఏసావ గణనాతి ఆరమ్మణపచ్చయవసేన తిమూలకాదయో న విత్థారితా.

ఇదాని అధిపతిపచ్చయాదివసేన దుమూలకాదీసు గణనం దస్సేతుం **అధిపతిపచ్చయా హేతుయా నవా**తిఆది వుత్తం. తత్థాపి వుత్తనయేనేవ పచ్చయసన్నివేసో వేదితబ్బో. యథా చ అధిపతిపచ్చయా హేతుయా నవ, ఏవం సేసేసుపి హేతునా సమానగణనాసు నవేవ. ఇతి యో యో పచ్చయో ఆదిమ్హి తిట్ఠతి, తేన తేన సద్ధిం సమానగణనానం సంసన్దనే ఆదిమ్హి ఠితస్స వసేన గణనా హోతి. తేన పన సద్ధిం ఊనతరగణనానం సంసన్దనే ఊనతరగణనానంయేవ వసేన గణనా హోతీతి వేదితబ్బో. యథా చ ఆరమ్మణపచ్చయవసేన ఏవం అధిపతిపచ్చయవసేనాపి తతో పరేసం అనన్తరాదీనం వసేనాపి తిమూలకాదయో న విత్థారితా. తస్మా దుమూలకే దస్సితగణనావసేనేవ సబ్బత్థ సాధేతబ్బా. తేనేవ వుత్తం "ఏకేకం పచ్చయం మూలకం కాతున సజ్ఝాయమగ్గేన గణేతబ్బా"తి.

పచ్చయానులోమవణ్ణనా.

పటిచ్చవారో

పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా

౮౬-౮౭. పచ్చయపచ్చనీయం పన యస్మా కుసలపదే న లబ్భతి కుసలధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన వినా అనుప్పత్తితో, తస్మా **అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **నహేతుపచ్చయా**తి హేతుపచ్చయపటిక్ఖేపో హేతుపచ్చయం వినా అఞ్ఞేన పచ్చయేన ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **విచికిచ్ఛాసహగతో ఉద్ధచ్చసహగతో మోహో**తి అయఞ్హి సమ్పయుత్తధమ్మానఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపస్స చ సయం హేతుపచ్చయో హోతి, అఞ్ఞస్స పన సమ్పయుత్తహేతునో అభావా న హేతుపచ్చయా ఉప్పజ్జతీతి ఠపేత్వా హేతుపచ్చయం సేసేహి అత్తనో అనురూపపచ్చయేహి ఉప్పజ్జతి. ఇమినా నయేన సబ్బపచ్చయపటిక్ఖేపేసు అత్థో వేదితబ్బో. **అహేతుకం విపాకాబ్యాకత**న్తి ఇదం రూపసముట్ఠాపకవసేనేవ వేదితబ్బం. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఏసేవ నయో.

౮౮. నఅధిపతిపచ్చయే కామం అధిపతిపి అత్తనా సద్ధిం దుతియస్స అధిపతినో అభావా నఅధిపతిపచ్చయం లభతి, యథా పన విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతో మోహో అహేతుకో, న తథా అధిపతయో ఏవ నిరాధిపతి. ఛన్దాదీసు పన అఞ్ఞతరం అధిపతిం అకత్వా కుసలాదీనం ఉప్పత్తికాలే సబ్బేపి కుసలాదయో నిరాధిపతినో. తస్మా మోహం వియ విసుం అధిపతిమత్తమేవ అనుద్ధరిత్వా సబ్బసఙ్గాహికవసేన ఏసా "ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా"తిఆదికా దేసనా కతాతి వేదితబ్బా.

౮౯. నానన్తరనసమనన్తరేసు నారమ్మణే వియ రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం. తేన వుత్తం "నారమ్మణపచ్చయసదిస"న్తి. సహజాతపచ్చయో పరిహీనో. యథా చేస, తథా నిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయాపి. కిం కారణా? ఏతేహి వినా కస్సచి అనుప్పత్తితో. సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయేపి హి పచ్చక్ఖాయ ఏకోపి రూపారూపధమ్మో నుప్పజ్జతి, తస్మా తే పరిహీనా.

౯౦. నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవిభఙ్గే **పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతే ఖన్ధే పటిచ్చ కటత్తారూప**న్తి హదయవత్థువజ్జం వేదితబ్బం.

౯౧. నఉపనిస్సయపచ్చయవిభఙ్గే రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం, తఞ్హి ఉపనిస్సయం న లభతి. అరూపం పన కిఞ్చాపి ఆరమ్మణూపనిస్సయపకతూపనిస్సయే న లభేయ్య, అనన్తరూపనిస్సయముత్తకం పన నత్థి. తేన వుత్తం "నారమ్మణపచ్చయసదిస"న్తి.

౯౨. నపురేజాతే **చిత్తసముట్ఠానరూప**న్తి పఞ్చవోకారవసేన వుత్తం.

౯౩. **నపచ్ఛాజాతపచ్చయా**తి ఏత్థ సహజాతపురేజాతపచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. తస్మా సహజాతపచ్చయసదిసా ఏత్థ పాళి, సా నఅధిపతిపచ్చయే విత్థారితాతి ఇధ సఙ్ఖిత్తా. నాసేవనపచ్చయే కుసలాకుసలా పఠమజవనవసేన వేదితబ్బా, తథా కిరియాబ్యాకతం. పాళి పన ఇధాపి నఅధిపతిపచ్చయే విత్థారితవసేన వేదితబ్బా. తేనేవాహ – "నపచ్ఛాజాతపచ్చయమ్పి నాసేవనపచ్చయమ్పి నాధిపతిపచ్చయసదిస"న్తి.

౯౪-౯౭. నకమ్మపచ్చయే విపాకచేతనా నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయం లభతీతి న గహితా. నాహారపచ్చయే ఏకచ్చం రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం, తథా నఇన్ద్రియపచ్చయే.

౯౮. నఝానపచ్చయే పఞ్చవిఞ్ఞాణధమ్మా చేవ ఏకచ్చఞ్చ రూపం పచ్చయుప్పన్నం. పఞ్చవిఞ్ఞాణస్మిఞ్హి వేదనా చ చిత్తేకగ్గతా చ దుబ్బలత్తా ఉపనిజ్ఝానలక్ఖణం న పాపుణన్తీతి ఝానపచ్చయే న గహితా.

౯౯-౧౦౨. నమగ్గపచ్చయే అహేతుకవిపాకకిరియఞ్చేవ ఏకచ్చఞ్చ రూపం పచ్చయుప్పన్నం. నసమ్పయుత్తనోనత్థినోవిగతేసు రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం. తేన వుత్తం “నారమ్మణపచ్చయసదిస”న్తి.

౧౦౩. **నహేతుయా ద్వే**తి ఏకమూలకగణనాయ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

౧౦౪. దుమూలకే **నహేతుపచ్చయా నారమ్మణే ఏక**న్తి ఏత్థ కిఞ్చాపి బహుగణనేన సద్ధిం ఊనతరగణనస్స సంసన్దనే ఊనతరగణనవసేన నహేతుయా వియ ద్వీహి భవితబ్బం. నారమ్మణవసేన పన అరూపధమ్మానం పరిహీనత్తా అబ్యాకతం పటిచ్చ రూపాబ్యాకతస్స ఉప్పత్తిం సన్ధాయ “ఏక”న్తి వుత్తం . సబ్బేసు ఏకకేసుపి ఏసేవ నయో. ద్వేతి వుత్తట్ఠానే పన నహేతుయా లద్ధవసేన వారద్వయం వేదితబ్బం.

౧౦౫-౧౦౬. తిమూలకాదీసు పన సబ్బేసు నారమ్మణపచ్చయస్స అపరిహీనత్తా ఏకమేవ విస్సజ్జనన్తి అయం పచ్చనీయే నహేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా ఏకమూలకాదీసు గణనా.

౧౦౭-౧౩౦. నారమ్మణపచ్చయాదయో పన ఏకమూలకే తావ పురిమేన సదిసత్తా ఇధాపి న దస్సితాయేవ. నారమ్మణపచ్చయవసేన దుమూలకే **నారమ్మణపచ్చయా, నహేతుయా ఏక**న్తి నహేతుదుమూలకే వుత్తమేవ. **నాధిపతియా పఞ్చా**తి నారమ్మణపచ్చయే లద్ధవసేన వేదితబ్బాతి ఏవం సబ్బసంసన్దనేసు ఊనతరగణనస్సేవ పచ్చయస్స వసేన గణనా వేదితబ్బా. యత్థ యత్థ చ నారమ్మణపచ్చయో పవిసతి, తత్థ తత్థ రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం. నానన్తరనసమనన్తరనఅఞ్ఞమఞ్ఞనఉపనిస్సయనాహారనఇన్ద్రియనసమ్పయుత్తనోనత్థినోవిగతపచ్చయానం పవిట్ఠట్ఠానేపి ఏసేవ నయో. నాహారనఇన్ద్రియనఝాననమగ్గపచ్చయా సబ్బత్థ సదిసవిస్సజ్జనా. నసహజాతాదిచతుక్కం ఇధాపి పరిహీనమేవాతి ఇదమేత్థ లక్ఖణం. ఇమినా పన లక్ఖణేన సబ్బేసు దుమూలకాదీసు “అయం పచ్చయో మూలం, అయమేత్థ దుమూలకో, అయం తిమూలకో, అయం సబ్బమూలకో”తి సల్లక్ఖేత్వా ఊనతరగణనస్స పచ్చయస్స వసేన గణనా వేదితబ్బాతి.

పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా.

పచ్చయానులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౧౩౧-౧౮౯. ఇదాని అనులోమపచ్చనీయే గణనం దస్సేతుం **హేతుపచ్చయా నారమ్మణే పఞ్చా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ హేతాధిపతిమగ్గపచ్చయేసు అనులోమతో ఠితేసు సహజాతాదయో చత్తారో సబ్బట్ఠానికపచ్చయా, ఆహారిన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయా చత్తారోతి ఇమే అట్ఠ పచ్చనీయతో న లబ్భన్తి. హేతుపచ్చయాదివసేన హి ఉప్పజ్జమానో ధమ్మో ఇమే అట్ఠ పచ్చయే అలభన్తో నామ నత్థి. ఆరమ్మణఅనన్తరసమనన్తరఉపనిస్సయసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయేసు పన అనులోమతో ఠితేసు అరూపట్ఠానికా పచ్చనీకతో న లబ్భన్తి. న హి ఆరమ్మణపచ్చయాదీహి ఉప్పజ్జమానా అనన్తరసమనన్తరపచ్చయాదయో న లభన్తి. సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయకమ్మాహారిన్ద్రియఅత్థిఅవిగతపచ్చయేసు పన

అనులోమతో ఠితేసు చత్తారో సబ్బట్ఠానికాయేవ, పచ్చనీకతో న లబ్భన్తి. ఏతేసఞ్హి పచ్చయానం వసేన ఉప్పజ్జమానో సబ్బట్ఠానికే అలభన్తో నామ నత్థి. పచ్ఛాజాతపచ్చయస్స అనులోమతో ఠానం నామ నత్థి. ఏవం సేసేసు అనులోమతో ఠితేసు యే చ లబ్భన్తి, యే చ న లబ్భన్తి, తే సల్లక్ఖేత్వా సబ్బేసుపి దుమూలకాదీసు నయేసు తేసం తేసం పచ్చయానం సంసన్దనే ఊనతరగణనానంయేవ వసేన గణనా వేదితబ్బాతి.

పచ్చయానులోమపచ్చనీయవణ్ణనా.

పచ్చయపచ్చనీయానులోమవణ్ణనా

౧౯౦. ఇదాని పచ్చనీయానులోమే గణనం దస్సేతుం **నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే ద్వే**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ హేతుమ్హి పచ్చనీకతో ఠితే ఠపేత్వా అధిపతిం అవసేసా అనులోమతో లబ్భన్తి. పచ్ఛాజాతో పన అనులోమతో సబ్బత్థేవ న లబ్భతి, యే నవ పచ్చయా “అరూపానఞ్ఞేవా”తి వుత్తా, తేసు పురేజాతఞ్చ ఆసేవనఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసేసు సత్తసు పచ్చనీకతో ఠితేసు సేసా అరూపట్ఠానికా అనులోమతో న లబ్భన్తి. యో హి ఆరమ్మణాదీహి నుప్పజ్జతి, న సో అనన్తరాదయో లభతి. పటిసన్ధివిపాకో పన పురేజాతతో, సబ్బవిపాకో చ సద్ధిం కిరియమనోధాతుయా ఆసేవనతో అనుప్పజ్జమానోపి అనన్తరాదయో లభతి, తస్మా “పురేజాతఞ్చ ఆసేవనఞ్చ ఠపేత్వా”తి వుత్తం.

పురేజాతపచ్ఛాజాతఆసేవనవిపాకవిప్పయుత్తేసు పచ్చనీకతో ఠితేసు ఏకం ఠపేత్వా అవసేసా అనులోమతో లబ్భన్తి. కమ్మపచ్చయే పచ్చనీకతో ఠితే ఠపేత్వా విపాకపచ్చయం అవసేసా అనులోమతో లబ్భన్తి. ఆహారిన్ద్రియేసు పచ్చనీకతో ఠితేసు ఠపేత్వా సబ్బట్ఠానికే చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞకమ్మాహారిన్ద్రియపచ్చయే చ అవసేసా అనులోమతో న లబ్భన్తి, ఇతరే యుజ్జమానకవసేన లబ్భన్తి. ఝానపచ్చయే పచ్చనీకతో ఠితే. హేతాధిపతిఆసేవనమగ్గపచ్చయా అనులోమతో న లబ్భన్తి. మగ్గపచ్చయే పచ్చనీకతో ఠితే హేతాధిపతిపచ్చయా అనులోమతో న లబ్భన్తి. విప్పయుత్తపచ్చయే పచ్చనీకతో ఠితే పురేజాతపచ్చయం ఠపేత్వా అవసేసా అనులోమతో లబ్భన్తి. ఏవం తేసు తేసు పచ్చయేసు పచ్చనీకతో ఠితేసు యే యే అనులోమతో న లబ్భన్తి, తే తే ఞత్వా తేసం తేసం పచ్చయానం సంసన్దనే ఊనతరగణనానం వసేన గణనా వేదితబ్బా.

౧౯౧-౧౯౩. దుమూలకాదీసు చ నయేసు యం యం పచ్చయం ఆదిం కత్వా యే యే దుకాదయో దస్సితా, తే తే లబ్భమానాలబ్భమానపచ్చయవసేన యథా యథా దస్సితా, తథా తథా సాధుకం సల్లక్ఖేతబ్బా. తత్థ యం నహేతువసేన దుమూలకాదయో నయే దస్సేన్తేన **నహేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా...పే.... నాసేవనపచ్చయా**తి వత్వా “యావ ఆసేవనా సబ్బం సదిస”న్తి వుత్తం. తస్స, “నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా సహజాతే ఏక”న్తిఆదీహి సదిసతా వేదితబ్బా. యం పన “నకమ్మే గణితే పఞ్చ గణ్హాతీ”తి సీహళభాసాయ లిఖితం, తస్సత్థో – నహేతుపచ్చయం ఆదిం కత్వా నకమ్మపచ్చయాతి ఏవం నకమ్మపచ్చయేన ఘటితే సహజాతే ఏకన్తి ఏవం దస్సితా పఞ్చేవ పచ్చయా అనులోమతో లబ్భన్తి, న అఞ్ఞేతి. ఏవం అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఠానేసు బ్యఞ్జనం అనాదియిత్వా అధిప్పేతత్థోయేవ గహేతబ్బో. ఏవరూపఞ్హి బ్యఞ్జనం అత్తనో సఞ్ఞానిబన్ధనత్థం పోరాణేహి సకసకభాసాయ లిఖితం.

అపిచ ఇమస్మిం పచ్చనీయానులోమే పచ్చయుప్పన్నధమ్మేసుపి అత్థి ధమ్మో కమ్మపచ్చయం లభతి, న ఇన్ద్రియపచ్చయం. సో అసఞ్ఞేసు చేవ పఞ్చవోకారే పవత్తే చ రూపజీవితిన్ద్రియవసేన వేదితబ్బో. అత్థి ధమ్మో మగ్గపచ్చయం

లభతి, నహేతుపచ్చయం. సో విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహజాతమోహవసేన వేదితబ్బో. అత్థి ధమ్మో ఝానపచ్చయం లభతి, నమగ్గపచ్చయం. సో మనోధాతుఅహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన వేదితబ్బో. యత్థ కటత్తారూపాని నానాక్ఖణికకమ్మవసేనేవ కమ్మపచ్చయం లభన్తి, తత్థ రూపధమ్మా హేతాధిపతివిపాకిన్ద్రియఝానమగ్గపచ్చయే న లభన్తి, సబ్బట్ఠానికా పచ్చనీయా న హోన్తి. అహేతుకే అధిపతిపచ్చయో నత్థీతి ఇమేసమ్పి పకిణ్ణకానం వసేనేత్థ గణనవారో అసమ్మోహతో వేదితబ్బో.

తత్రాయం నయో – **నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే ద్వే**తి ఏత్థ తావ అహేతుకమోహో చేవ అహేతుకవిపాకకిరియా చ పచ్చయుప్పన్నం, తస్మా అకుసలేనాకుసలం, అబ్యాకతేన అబ్యాకతం సన్ధాయేత్థ ద్వేతి వుత్తం. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఆసేవనే పన విపాకం న లబ్భతి, తథా కిరియమనోధాతు. తస్మా కిరియాహేతుమనోవిఞ్ఞాణధాతువసేనేత్థ అబ్యాకతేన అబ్యాకతం వేదితబ్బం. **విపాకే ఏక**న్తి అబ్యాకతేన అబ్యాకతమేవ. **మగ్గే ఏక**న్తి అకుసలేన అకుసలమేవ.

౧౯౬-౧౯౭. నారమ్మణమూలకే హేతుయా పఞ్చాతి రూపమేవ సన్ధాయ వుత్తం. తఞ్హి కుసలం అకుసలం అబ్యాకతం కుసలాబ్యాకతం అకుసలాబ్యాకతఞ్చాతి పఞ్చ కోట్ఠాసే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి. సబ్బపఞ్చకేసు ఏసేవ నయో. **అఞ్ఞమఞ్ఞే ఏక**న్తి భూతరూపాని చేవ వత్థుఞ్చ సన్ధాయ వుత్తం. తాని హి నారమ్మణపచ్చయా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా ఉప్పజ్జన్తి. తిమూలకేపి ఏసేవ నయో.

౧౯౮-౨౦౨. నాధిపతిమూలకే **హేతుయా నవా**తి అనులోమే హేతుమ్హి వుత్తానేవ. **తీణీ**తిఆదీనిపి హేట్ఠా అనులోమే వుత్తసదిసానేవ. తిమూలకే **ద్వే**తి హేట్ఠా నహేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే వుత్తసదిసానేవ.

౨౦౩-౨౩౩. నపురేజాతమూలకే **హేతుయా సత్తా**తి హేట్ఠా “ఆరుప్పే కుసలం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చా”తిఆదినా నయేన పురేజాతే దస్సితానేవ. సబ్బసత్తకేసు ఏసేవ నయో. నకమ్మమూలకే **హేతుయా తీణీ**తిఆదీసు చేతనావ పచ్చయుప్పన్నా. తస్మా కుసలం అకుసలం అబ్యాకతఞ్చ పటిచ్చ ఉప్పత్తిం సన్ధాయ తీణీతి వుత్తం. ఇమినా నయేన “ఏకం ద్వే తీణి పఞ్చ సత్త నవా”తి ఆగతట్ఠానేసు గణనా వేదితబ్బా. “చత్తారి ఛ అట్ఠా”తి ఇమా పన తిస్సో గణనా నత్థేవాతి.

పచ్చయపచ్చనీయానులోమవణ్ణనా.

నిట్ఠితా చ పటిచ్చవారస్స అత్థవణ్ణనా.

౨. సహజాతవారవణ్ణనా

౨౩౪-౨౪౨. సహజాతవారే **కుసలం ధమ్మం సహజాతో**తి కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ తేన సహజాతో హుత్వాతి అత్థో. సేసమేత్థ పటిచ్చవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అవసానే పనస్స “పటిచ్చత్తం నామ సహజాతత్తం, సహజాతత్తం నామ పటిచ్చత్త”న్తి ఇదం ఉభిన్నమ్పి ఏతేసం వారానం అత్థతో నిన్నానాకరణభావదస్సనత్థం వుత్తం. అత్థతో హి ఏతే ద్వేపి నిన్నానాకరణా. ఏవం సన్తేపి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అత్థనియమనత్థం వుత్తా. “చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చా”తిఆదీసు హి అసహజాతమ్పి పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీతి వుచ్చతి. సహజాతమ్పి చ ఉపాదారూపం భూతరూపస్స పచ్చయో న హోతి. ఇతి పటిచ్చవారేన సహజాతపచ్చయభావం, సహజాతవారేన చ పటిచ్చాతి వుత్తస్స సహజాతభావం నియమేతుం ఉభోపేతే

వుత్తా. అపిచ తథా బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయవసేన దేసనావిలాసేన నిరుత్తిపటిసమ్భిదాప్పభేదజాననవసేన చాపి ఏతే ఉభోపి వుత్తాతి.

సహజాతవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పచ్చయవారవణ్ణనా

౨౪౩. పచ్చయవారే **కుసలం ధమ్మం పచ్చయా**తి కుసలధమ్మే పతిట్ఠితో హుత్వా కుసలం ధమ్మం నిస్సయట్ఠేన పచ్చయం కత్వాతి అత్థో. **కుసలం ఏకం ఖన్ధం పచ్చయా**తి కుసలం ఏకం ఖన్ధం నిస్సయపచ్చయం కత్వా తయో ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తి హేతుపచ్చయాతి వుత్తం హోతి. ఇమినావుపాయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. **వత్థుం పచ్చయా విపాకాబ్యాకతా కిరియాబ్యాకతా ఖన్ధా**తి ఇదం పఞ్చవోకారే పవత్తివసేన వుత్తం. పఞ్చవోకారే పవత్తియఞ్హి ఖన్ధానం పురేజాతం వత్థు నిస్సయపచ్చయో హోతి. పటిచ్చట్ఠస్స పన సహజాతట్ఠత్తా పటిచ్చవారే ఏస నయో న లబ్భతీతి పటిసన్ధియం సహజాతమేవ వత్థుం సన్ధాయ “వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా”తి వుత్తం. **కుసలం ఏకం ఖన్ధఞ్చ వత్థుఞ్చ పచ్చయా తయో ఖన్ధా**తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

అబ్యాకతం ధమ్మం పచ్చయా కుసలో చ అబ్యాకతో చాతి కుసలాబ్యాకతానం హేతుపచ్చయవసేన ఏకతో ఉప్పత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. కుసలుప్పత్తిక్ఖణస్మిఞ్హి వత్థుం నిస్సాయ కుసలా ఖన్ధా, చిత్తసముట్ఠానే చ మహాభూతే నిస్సాయ చిత్తసముట్ఠానం ఉపాదారూపం హేతుపచ్చయవసేన ఏకతో ఉప్పజ్జతి. ఇతి పచ్చయభూతస్స అబ్యాకతస్స నానత్తేపి పచ్చయుప్పన్నానం హేతుపచ్చయవసేన ఏకతో ఉప్పత్తిం సన్ధాయేతం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అఞ్ఞేసుపి ఏవరూపేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో. ఏవం ఇమస్మిం హేతుపచ్చయే సహజాతఞ్చ పురేజాతఞ్చ నిస్సయట్ఠేన పచ్చయం కత్వా సత్తరస పఞ్హా విస్సజ్జితా. తత్థ ఖన్ధా చేవ భూతా చ సహజాతవసేన, వత్థు సహజాతపురేజాతవసేన గహితం. పటిచ్చవారే పన సహజాతవసేన పచ్చయో లబ్భతి, తస్మా తత్థ నవేవ పఞ్హా విస్సజ్జితా. యే పనేతే ఏత్థ సత్తరస పఞ్హా విస్సజ్జితా, తేసు ఏకాదికే ఏకావసానే విస్సజ్జనే కుసలాదీసు ఏకపచ్చయతో ఏకో పచ్చయుప్పన్నో. ఏకాదికే దుకావసానే ఏకపచ్చయతో నానాపచ్చయుప్పన్నో. దుకాదికే ఏకావసానే నానాపచ్చయతో ఏకో పచ్చయుప్పన్నో. దుకాదికే దుకావసానే నానాపచ్చయతో నానాపచ్చయుప్పన్నో.

౨౪౮-౨౫౨. ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి ఇమినావుపాయేన పఞ్హావిస్సజ్జనప్పభేదో వేదితబ్బో. యం పనేతం ఆరమ్మణపచ్చయే **వత్థుం పచ్చయా ఖన్ధా**తి వుత్తం, తం పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకక్ఖన్ధేయేవ సన్ధాయ వుత్తం. చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీని అబ్యాకతం నిస్సాయ ఆరమ్మణపచ్చయేన ఉప్పజ్జన్తానం పభేదదస్సనత్థం వుత్తాని. పున **వత్థుం పచ్చయా**తి పవత్తే విపాకకిరియాబ్యాకతానం ఉప్పత్తిదస్సనత్థం వుత్తం. సేసం పురిమనయేనేవ వేదితబ్బం. ఏవం ఇమస్మిం ఆరమ్మణపచ్చయే సహజాతఞ్చ పురేజాతఞ్చ పచ్చయం కత్వా సత్త పఞ్హా విస్సజ్జితా. తత్థ ఖన్ధా సహజాతవసేన, వత్థు సహజాతపురేజాతవసేన, చక్ఖాయతనాదీని పురేజాతవసేనేవ గహితాని. పటిచ్చవారే పన సహజాతవసేనేవ పచ్చయో లబ్భతి. తస్మా తత్థ తయోవ పఞ్హా విస్సజ్జితా.

౨౫౩-౨౫౪. అధిపతిపచ్చయే విపాకాబ్యాకతం లోకుత్తరమేవ వేదితబ్బం. అనన్తరసమనన్తరా రూపాభావేన ఆరమ్మణసదిసా. పరతో ఆసేవననత్థివిగతేసుపి ఏసేవ నయో.

౨౩౩. సహజాతపచ్చయే **కటత్తారూపం ఉపాదారూప**న్తి ఉపాదారూపసఙ్ఖాతం కటత్తారూపం. ఇదం అసఞ్ఞసత్తానఞ్ఞేవ రూపం సన్ధాయ వుత్తం. చక్ఖాయతనాదీని పఞ్చవోకారవసేన వుత్తాని.

౨౩౬-౨౩౭. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే చ **యథా ఆరమ్మణపచ్చయా ఏవ**న్తి విస్సజ్జనసమతం సన్ధాయ వుత్తం. పచ్చయుప్పన్నేసు పన నానత్తం అత్థి.

౨౩౮. ఉపనిస్సయపచ్చయే **ఆరమ్మణపచ్చయసదిస**న్తి రూపాభావతోపి విస్సజ్జనసమతాయపి వుత్తం.

౨౩౯-౨౬౦. **వత్థుం పురేజాతపచ్చయా**తిఆదీనం పటిచ్చవారే వుత్తనయేనేవత్థో గహేతబ్బో.

౨౬౧-౨౬౬. కమ్మపచ్చయే **తీణీ**తి కుసలం పచ్చయా కుసలో అబ్యాకతో కుసలాబ్యాకతో చాతి ఏవం తీణి వేదితబ్బాని. అకుసలేపి ఏసేవ నయో.

౨౬౭-౨౬౮. విప్పయుత్తపచ్చయే **ఖన్ధే విప్పయుత్తపచ్చయా**తి ఖన్ధే నిస్సాయ విప్పయుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. **ఖన్ధా వత్థుం విప్పయుత్తపచ్చయా**తి ఖన్ధా వత్థుం నిస్సాయ విప్పయుత్తపచ్చయా ఉప్పజ్జన్తీతి అత్థో. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౨౬౯-౨౭౬. ఇదాని యథాలద్ధాని విస్సజ్జనాని గణనవసేన దస్సేతుం **హేతుయా సత్తరసా**తిఆదిమాహ. తత్థ **హేతుయా సత్తరసా**తి కుసలేన కుసలం, కుసలేన అబ్యాకతం, కుసలేన కుసలాబ్యాకతన్తి ఏవం కుసలవసేన ఏకాదికాని ఏకావసానాని ద్వే, దుకావసానం ఏకన్తి తీణి వుత్తాని హోన్తి, తథా అకుసలవసేన. అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, తేనేవ కుసలం, అకుసలం, కుసలాబ్యాకతం అకుసలాబ్యాకతఞ్చ; కుసలాబ్యాకతేహి కుసలం, అబ్యాకతం, కుసలాబ్యాకతం; అకుసలాబ్యాకతేహి అకుసలం, అబ్యాకతం, అకుసలాబ్యాకతన్తి ఏవం సత్తరస వేదితబ్బాని.

ఆరమ్మణే సత్తాతి కుసలేన కుసలం; అకుసలేన అకుసలం, అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, కుసలం, అకుసలం; కుసలాబ్యాకతేన కుసలం; అకుసలాబ్యాకతేన అకుసలన్తి ఏవం సత్త.

విపాకే ఏకన్తి అబ్యాకతేన అబ్యాకతమేవ. ఏవమేత్థ సత్తరస, సత్త, ఏకన్తి తయో వారపరిచ్ఛేదా హోన్తి. తేసు ద్వాదస సత్తరసకా, దస సత్తకా, ఏకం ఏకకన్తి తే సబ్బే సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా పరతో దుకతికాదివసేన పచ్చయసంసన్దనే ఊనతరగణనస్స వసేన గణనా వేదితబ్బా. సక్కా హి ఇమాయ గణనాయ దుకమూలాదీసు వారపరిచ్ఛేదే జానితున్తి పున "కుసలం ధమ్మం పచ్చయా కుసలో ధమ్మో"తి అనామసిత్వా గణనవసేనేవ వారపరిచ్ఛేదం దస్సేతుం **హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణే సత్తా**తిఆది ఆరద్ధం.

తత్థ కుసలం ధమ్మం పచ్చయా కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా. కుసలం ఏకం ఖన్ధం పచ్చయా తయో ఖన్ధాతి ఇమినా నయేన ఆరమ్మణే లద్ధవిస్సజ్జనాని విత్థారేతబ్బాని. అయం తావ అనులోమే నయో.

౨౭౭-౨౮౩. పచ్చనీయే పన కుసలం న లబ్భతీతి **అకుసలం ధమ్మం పచ్చయా**తి అకుసలమేవ ఆదిం కత్వా విస్సజ్జనం ఆరద్ధం. తం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. యఞ్హేత్థ వత్తబ్బం సియా, తం పటిచ్చవారస్స పచ్చనీయే వుత్తమేవ.

౨౮౬-౨౮౭. యం పనేతం పచ్చనీయే లద్ధవిస్సజ్జనపరిచ్ఛేదం గణనతో దస్సేతుం **నహేతుయా చత్తారీ**తిఆది వుత్తం, తత్థ చత్తారి, సత్తరస, సత్త, పఞ్చ, తీణి, ఏకన్తి ఛ పరిచ్ఛేదా. తేసం వసేన దుకతికాదీసు పచ్చయసంసన్దనే గణనా వేదితబ్బా. యో హి పచ్చయో సత్తరస విస్సజ్జనాని లభతి, తేన సద్ధిం సదిససంసన్దనే సత్తరస, ఊనతరసంసన్దనే సేసా ఛపి పరిచ్ఛేదా లబ్భన్తి. ఏవం సేసేసుపి అధికపరిచ్ఛేదం ఠపేత్వా సమసమా ఊనతరా చ లబ్భన్తీతి.

ఏత్థ చ అధికతరా న లబ్భన్తీతి అయమేత్థ నియమో. సమసమా పన ఊనతరా చ అత్థా విరోధే సతి లబ్భన్తి. తేనేత్థ "నహేతుపచ్చయా నారమ్మణే ఏక"న్తిఆది వుత్తం. ఏత్థ హి నహేతుయా చతున్నం, నారమ్మణే పఞ్చన్నం ఆగతత్తా నహేతువసేన చత్తారీతి వత్తబ్బం సియా, నారమ్మణేన సద్ధిం ఘటితత్తా పన ఆరమ్మణధమ్మో విరుజ్ఝతీతి అకుసలం ధమ్మం పచ్చయా అకుసలో ధమ్మో, అబ్యాకతం ధమ్మం పచ్చయా అకుసలో, అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పచ్చయా అకుసలోతి తీణి విస్సజ్జనాని పరిహీనాని. అబ్యాకతం ధమ్మం పచ్చయా అబ్యాకతోతి రూపవసేన ఏకమేవ వుత్తం. ఏవం సబ్బత్థ విరుద్ధావిరుద్ధం ఞత్వా లబ్భమానపరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో. అపిచేత్థ ఇదం నయమత్తదస్సనం. **నాధిపతియా చత్తారీ**తి నహేతుయా లద్ధానేవ. సేసచతుక్కేసుపి ఏసేవ నయో.

నానన్తరే ఏకన్తి అహేతుకచిత్తసముట్ఠానస్స చేవ సేసరూపస్స చ వసేన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. ఏవం సబ్బేసు ఏకకేసు యుజ్జమానకరూపం జానితబ్బం. **నపురేజాతే ద్వే**తి ఇధాపి నహేతువసేన చత్తారీతి వత్తబ్బం సియా, నపురేజాతేన సద్ధిం ఘటితత్తా పన అబ్యాకతం ధమ్మం పచ్చయా అకుసలో, అకుసలఞ్చ అబ్యాకతఞ్చ ధమ్మం పచ్చయా అకుసలోతి వత్థుపురేజాతవసేన ద్వే విస్సజ్జనాని పరిహీనాని. ఆరుప్పే పన అహేతుకమోహస్స అహేతుకకిరియస్స చ వసేన ద్వే వుత్తాని. **నవిప్పయుత్తే ద్వే**తి ఆరుప్పే అహేతుకాకుసలకిరియవసేన ద్వే. నోనత్థి నోవిగతేసు ఏకన్తి సబ్బస్స రూపస్స వసేన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం దట్ఠబ్బం. తికాదీసు అపుబ్బం నత్థి.

౨౮౮. నారమ్మణమూలకే పన **నఅధిపతియా పఞ్చా**తి నారమ్మణే లద్ధానేవ. **నకమ్మే ఏక**న్తి ఏత్థ చిత్తసముట్ఠానఞ్చ కటత్తారూపఞ్చ అగ్గహేత్వా సేసరూపవసేన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం వేదితబ్బం.

౨౮౯-౨౯౬. నాధిపతిమూలకే **నపురేజాతే సత్తా**తి నపురేజాతే లద్ధానేవ. **నపచ్ఛాజాతే సత్తరసా**తి ఇమానిపి తత్థ లద్ధాని సత్తరసేవ. నానన్తరనసమనన్తరనఅఞ్ఞమఞ్ఞనఉపనిస్సయనసమ్పయుత్తనోనత్థినోవిగతమూలకాని నారమ్మణమూలకసదిసానేవ. ఇమినావ నయమత్తదస్సనేన సబ్బత్థ ఆగతానాగతం లబ్భమానాలబ్భమానఞ్చ వేదితబ్బన్తి.

పచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౯౭-౩౨౮. ఇమినాయేవ పన లక్ఖణేన అనులోమం పురతో కత్వా అనులోమపచ్చనీయే పచ్చనీయం పురతో కత్వా పచ్చనీయానులోమే చ గణనపరిచ్ఛేదో ఆగతానాగతం లబ్భమానాలబ్భమానఞ్చ వేదితబ్బన్తి.

పచ్చయవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

४. నిస్సయవారవణ్ణనా

౩౨౯-౩౩౭. నిస్సయవారే **కుసలం ధమ్మం నిస్సాయా**తి కుసలం ధమ్మం పతిట్ఠట్ఠేన నిస్సయం కత్వాతి అత్థో. సేసమేత్థ పచ్చయవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అవసానే పనస్స ‘‘పచ్చయత్తం నామ నిస్సయత్తం, నిస్సయత్తం నామ పచ్చయత్త’’న్తి ఇదం ఉభిన్నమ్పి ఏతేసం వారానం అత్థతో నిన్నానాకరణభావదస్సనత్థం వుత్తం. అత్థతో హి ఏతేపి పటిచ్చసహజాతా వియ నిన్నానాకరణా. ఏవం సన్తేపి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అత్థనియమనత్థం వుత్తా. అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారాతిఆదీసు హి అనిస్సాయ వత్తమానం నానాక్ఖణికమ్పి ‘‘పచ్చయా ఉప్పజ్జతీ’’తి వుత్తం. అఞ్ఞమఞ్ఞం అల్లీయిత్వా ఠితకట్ఠాదీసు చ ఏకం ఏకస్స నిస్సయపచ్చయో న హోతి, తథా ఉపాదారూపం మహాభూతస్స నిస్సయపచ్చయో న హోతియేవ. ఇతి పచ్చయవారేన నిస్సయపచ్చయభావం నిస్సయవారేన చ పచ్చయాతి వుత్తస్స సహజాతపురేజాతభావం నియమేతుం ఉభోపేతే వుత్తా. అపిచ తథా బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయవసేన దేసనావిలాసేన నిరుత్తిపటిసమ్భిదాపభేదజాననవసేన చాపి ఏతే ఉభోపి వుత్తాతి.

నిస్సయవారవణ్ణనా.

౫. సంసట్ఠవారవణ్ణనా

౩౩౮-౩౪౬. సంసట్ఠవారే **కుసలం ధమ్మం సంసట్ఠో**తి కుసలం ధమ్మం ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణేన సమ్పయోగట్ఠేన పచ్చయం కత్వాతి అత్థో. **కుసలం ఏకం ఖన్ధం సంసట్ఠో**తి కుసలం ఏకం ఖన్ధం సమ్పయుత్తపచ్చయం కత్వా తయో ఖన్ధా ఉప్పజ్జన్తి హేతుపచ్చయాతి వుత్తం హోతి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బపదేసు అత్థో వేదితబ్బో. ఇమస్మిం పన హేతుపచ్చయే అరూపధమ్మస్సేవ సమ్పయోగట్ఠేన పచ్చయం కత్వా తయో పఞ్హా విస్సజ్జితా. యథా చ హేతుపచ్చయే, తథా ఆరమ్మణపచ్చయాదీసుపి, కేవలం విపాకపచ్చయే ఏకమేవ విస్సజ్జనం.

౩౪౭-౩౫౦. ఇదాని యథాలద్ధాని విస్సజ్జనాని గణనవసేన దస్సేతుం **హేతుయా తీణీ**తిఆది వుత్తం. తత్థ సబ్బతికేసు కుసలేన కుసలం, అకుసలేన అకుసలం, అబ్యాకతేన అబ్యాకతన్తి అయమేవ నియమో. ఏకకే పన అబ్యాకతేన అబ్యాకతమేవ లబ్భతీతి ఏవమేత్థ బావీసతియా పచ్చయేసు తీణి, విపాకే ఏకన్తి ద్వే పరిచ్ఛేదా. పచ్ఛాజాతే అనులోమం నత్థి. తస్మా తీణి ఏకన్తి ఇమేసఞ్ఞేవ వసేన దుకతికాదీసు పచ్చయసంసన్దనే యత్థ విపాకపచ్చయో పవిసతి; తత్థ ఏకం, సేసేసు తీణీతి ఏవం గణనా వేదితబ్బా. సేసమేత్థ అనులోమే ఉత్తానత్థమేవ.

౩౫౧-౩౫౪. పచ్చనీయే పన కుసలం న లబ్భతీతి అకుసలమేవ ఆదిం కత్వా విస్సజ్జనం కతం, తం ఉత్తానత్థమేవ.

౩౫౯. యం పనేత్థ పచ్చనీయే విస్సజ్జనపరిచ్ఛేదం గణనతో దస్సేతుం **నహేతుయా ద్వే**తిఆది వుత్తం, తత్థ ద్వే తీణి ఏకన్తి తయో పరిచ్ఛేదా. తేసం వసేన దుకతికాదీసు పచ్చయసంసన్దనే గణనా వేదితబ్బా. ఇధాపి అధికతరగణనానం ఊనతరగణనేన సద్ధిం సంసన్దనే ఊనతరగణనమేవ లబ్భతి, సమగణనేన సద్ధిం సమగణనం. యస్మా చేత్థ అరూపధమ్మాయేవ పచ్చయుప్పన్నా, తస్మా నహేతునాధిపతినపురేజాతనపచ్ఛాజాతనాసేవననకమ్మనవిపాకనఝాననమగ్గనవిప్పయుత్తవసేన దసేవ పచ్చయా పచ్చనీకతో దస్సితా, సేసా చుద్దస న లబ్భన్తి. యేపి లబ్భన్తి, తేసుపి విపాకే పచ్చయుప్పన్నే నకమ్మనవిపాకా న లబ్భన్తి.

౩౬౦-౩౬౮. నహేతుపచ్చయా నాధిపతియా ద్వేతి నహేతుయా లద్ధం ద్వయమేవ. సేసద్వయేసుపి ఏసేవ నయో. **నకమ్మే ఏకన్తి** అహేతుకకిరియచేతనం పచ్చయుప్పన్నం కత్వా అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. **నవిపాకే ద్వేతి** అహేతుకమోహకిరియవసేన ద్వే. **నఝానే ఏకన్తి** అహేతుకపఞ్చవిఞ్ఞాణవసేన అబ్యాకతవిస్సజ్జనం వేదితబ్బం. **నమగ్గే ఏకన్తి** అహేతుకవిపాకకిరియవసేన అబ్యాకతవిస్సజ్జనం. ఇమినావుపాయేన సబ్బసంసన్దనేసు అత్థో వేదితబ్బోతి.

౩౬౯-౩౮౩. అనులోమపచ్చనీయే హేట్ఠా వుత్తా నహేతుఆదయో దసేవ పచ్చనీయతో లబ్భన్తి, న సేసా. యేపి లబ్భన్తి, తేసు హేతుమ్హి అనులోమతో ఠితే ఝానమగ్గా పచ్చనీయతో న లబ్భన్తీతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

౩౮౪-౩౯౧. పచ్చనీయానులోమే నహేతుపచ్చయుప్పన్నేసు అహేతుకమోహోవ ఝానమగ్గపచ్చయం లభతి, సేసా న లభన్తి. నఝానపచ్చయే అట్ఠాహేతుకచిత్తానిపి. **నకమ్మపచ్చయా నహేతుపచ్చయా నాధిపతిపచ్చయా నపురేజాతపచ్చయా ఆరమ్మణే ఏక**న్తి ఆరుప్పే అహేతుకకిరియచేతనావసేన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. ఇమినా ఉపాయేన యం లబ్భతి, యఞ్చ న లబ్భతి, తస్స వసేన సబ్బత్థ గణనా వేదితబ్బాతి.

సంసట్ఠవారవణ్ణనా.

౬. సమ్పయుత్తవారవణ్ణనా

౩౯౨-౪౦౦. సమ్పయుత్తవారే **కుసలం ధమ్మం సమ్పయుత్తో**తి కుసలం ధమ్మం సమ్పయుత్తపచ్చయం కత్వాతి అత్థో. సేసమేత్థ సంసట్ఠవారే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. అవసానే పనస్స ‘‘సంసట్ఠత్తం నామ సమ్పయుత్తత్తం, సమ్పయుత్తత్తం నామ సంసట్ఠత్త’’న్తి ఇదం ఉభిన్నమ్పి ఏతేసం వారానం అత్థతో నిన్నానాకరణభావదస్సనత్థం వుత్తం. అత్థతో హి ఏతేపి పటిచ్చసహజాతా వియ పచ్చయనిస్సయా వియ చ నిన్నానాకరణా. ఏవం సన్తేపి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స అత్థనియమనత్థం వుత్తా. ‘‘సంసట్ఠా యోజితా హయా’’తిఆదీసు (జా. ౨.౨౨.౭౦) హి అసమ్పయుత్తమ్పి సంసట్ఠన్తి వుచ్చతి. ‘‘యా సా వీమంసా కోసజ్జసహగతా కోసజ్జసమ్పయుత్తా’’తిఆదీసు (సం. ని. ౫.౮౩౨) అసంసట్ఠం వోకిణ్ణమ్పి సమ్పయుత్తన్తి. ఇతి సంసట్ఠవారేన ఏకుప్పాదలక్ఖణస్స సమ్పయుత్తస్స సంసట్ఠభావం సమ్పయుత్తవారేన చ సంసట్ఠస్స ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణస్స సమ్పయుత్తభావం నియమేతుం ఉభోపేతే వుత్తా. అపిచ తథా బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయవసేన దేసనావిలాసేన నిరుత్తిపటిసమ్భిదాపభేదజాననవసేన చాపి ఏతే ఉభోపి వుత్తాతి.

సమ్పయుత్తవారవణ్ణనా.

ఏతేసు పన ఛసు వారేసు అత్థి కోచి పచ్చయో ఏకన్తం అనులోమతో న తిట్ఠతి, పచ్చనీకతోవ తిట్ఠతి; అత్థి ఏకన్తం పచ్చనీకతో న తిట్ఠతి, అనులోమతోవ తిట్ఠతి; అత్థి అనేకన్తం అనులోమతో చేవ తిట్ఠతి, పచ్చనీకతో చాతి ఇదం పకిణ్ణకం వేదితబ్బం. తత్థ పఠమో పచ్ఛాజాతస్స, దుతియో మహాచతుక్కస్స, తతియో యుజ్జమానకానం సేసానం వసేన వేదితబ్బోతి.

౭. పఞ్హావారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౧౧-౪౧౩. పఞ్హావారే “సియా కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదినా కుసలత్తికే ఉద్ధరితబ్బపుచ్ఛానం లబ్భమానవసేన విస్సజ్జనం దస్సేతుం **కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి**ఆది వుత్తం. కుసలో చ నామేస సయం ఉప్పజ్జన్తో ఠపేత్వా పచ్ఛాజాతఞ్చ విపాకఞ్చ సేసేహి ద్వావీసతియా పచ్చయేహి ఉప్పజ్జతి. కుసలస్స పచ్చయో హోన్తో ఠపేత్వా పురేజాతపచ్ఛాజాతవిపాకవిప్పయుత్తే సేసేహి వీసతియా పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. తస్మా యేహి పచ్చయేహి కుసలో కుసలస్స పచ్చయో హోతి, తే పచ్చయే పటిపాటియా దస్సేతుం **హేతుపచ్చయేనాతి**ఆది ఆరద్ధం.

తత్థ యా ఏసా పచ్చయవిభఙ్గవారే వియ “హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మాన”న్తి అకత్వా “హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధాన”న్తి దేసనా కతా, తస్సా ఏవ కరణే ఇదం పయోజనం – తత్థ హి సుఞ్ఞట్ఠం దీపేతుం ధమ్మానన్తి వుత్తం. ఇధ పచ్చయతో ఉప్పజ్జమానా ధమ్మా రాసితో ఉప్పజ్జన్తి, న ఏకేకతోతి రాసట్ఠం దీపేతుం ఖన్ధానన్తి వుత్తం. పటిచ్చవారాదీసు వా ఖన్ధవసేన పచ్చయుప్పన్నదేసనా ఆరుళ్హాతి తేనేవానుక్కమేన ఇధాపి ఆరుళ్హాతి. కస్మా పనేతేసు ఏవం ఆరుళ్హాతి? అసఙ్కరతో విభాగదస్సనత్థం. “ఏకం ధమ్మం పటిచ్చ సేసా ధమ్మా”తి హి ఆదినా నయేన వుచ్చమానే అసుకధమ్మం నామ నిస్సాయ అసుకధమ్మాతి న సక్కా అసఙ్కరతో పచ్చయే పచ్చయుప్పన్నే చ జానితుం, ఏవం సన్తే ఉద్దేసనిద్దేసా నిబ్బిసేసా సియుం. తస్మా అసఙ్కరతో విభాగదస్సనత్థం ఏవం ఆరుళ్హాతి వేదితబ్బా. **చిత్తసముట్ఠానాన**న్తి ఇదం యస్స అబ్యాకతస్స కుసలో హేతుపచ్చయేన పచ్చయో హోతి, తమేవ దస్సేతుం వుత్తం. పచ్చయవిభఙ్గే పన కుసలాదివసేన విభాగం అకత్వా సామఞ్ఞతో సబ్బేసం హేతూనం వసేన ఉప్పన్నరూపదస్సనత్థం చిత్తసముట్ఠానానన్తి అవత్వా తంసముట్ఠానానన్తి వుత్తం. తస్మా తత్థ అబ్యాకతహేతుసముట్ఠానరూపం, ఓక్కన్తిక్ఖణే కటత్తారూపమ్పి సఙ్గహం గతం. ఇమినా ఉపాయేన సేసేసుపి ఏవరూపేసు విస్సజ్జనేసు అత్థో వేదితబ్బో.

౪౧౪. దానం దత్వాతి దేయ్యధమ్మం చజిత్వా. యాయ వా చేతనాయ సో దియ్యతి, సా చేతనా దానం. **దత్వాతి** తం చేతనం పరియోదాపేత్వా విసుద్ధం కత్వా. **సీలం సమాదియిత్వాతి** పఞ్చఙ్గాదివసేన నిచ్చసీలం గణ్హిత్వా. ఇమినా సమాదానవిరతియేవ దస్సితా. సమ్పత్తవిరతిసముచ్ఛేదవిరతియో పన లోకే సీలన్తి అపాకటత్తా న వుత్తా. కిఞ్చాపి న వుత్తా, ఆరమ్మణపచ్చయా పన హోన్తియేవ. తత్థ సముచ్ఛేదవిరతి సేక్ఖానంయేవ కుసలస్స ఆరమ్మణం హోతి, న ఇతరేసం. **ఉపోసథకమ్మం కత్వాతి** “పాణం న హనే, న చాదిన్నమాదియే”తి (అ॰ ని॰ ౩.౭౧) ఏవం వుత్తం ఉపోసథదివసేసు అట్ఠఙ్గఉపోసథకిరియం కత్వా. **తం పచ్చవేక్ఖతీతి** తం కుసలం సేక్ఖోపి పుథుజ్జనోపి పచ్చవేక్ఖతి, అరహాపి పచ్చవేక్ఖతేవ. అరహతోపి హి పుబ్బే కతం కుసలం కుసలమేవ, యేన పన చిత్తేన పచ్చవేక్ఖతి, తం కిరియచిత్తం నామ హోతి. తస్మా “ఏతం కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్సా”తి ఇమస్మిం అధికారే న లబ్భతి. **పుబ్బే సుచిణ్ణానీతి** “దత్వా సమాదియిత్వా కత్వా”తి హి ఆసన్నే కతాని వుత్తాని, ఇమాని న ఆసన్నే కతానీతి వేదితబ్బాని. దానాదీహి వా సేసాని కామావచరకుసలాని దస్సేతుం ఇదం వుత్తం. **ఝానా వుట్ఠహిత్వాతి** ఝానా వుట్ఠహిత్వా. అయమేవ వా పాళి. **సేక్ఖా గోత్రభున్తి** సోతాపన్నం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి గోత్రభుం పచ్చవేక్ఖతి. **వోదానన్తి** ఇదం పన సకదాగామిఅనాగామినో సన్ధాయ వుత్తం. తేసఞ్హి తం చిత్తం వోదానం నామ హోతి. **సేక్ఖాతి** సోతాపన్నసకదాగామిఅనాగామినో. **మగ్గా వుట్ఠహిత్వాతి** మగ్గఫలభవఙ్గాతిక్కమవసేన అత్తనా పటిలద్ధా మగ్గా వుట్ఠహిత్వా, సుద్ధమగ్గతోయేవ పన వుట్ఠాయ పచ్చవేక్ఖణం నామ నత్థి.

కుసలం అనిచ్చతోతి ఏత్థ విపస్సనూపగం తేభూమకకుసలమేవ వేదితబ్బం, విపస్సనాకుసలం పన కామావచరమేవ. **చేతోపరియఞాణేనాతి** రూపావచరకుసలం దస్సేతి. **ఆకాసానఞ్చాయతనన్తిఆదీహి** అరూపావచరకుసలారమ్మణవసేన ఉప్పజ్జమానం అరూపావచరకుసలమేవ. **కుసలా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్సాతిఆదీహి** పుగ్గలం అనామసిత్వా ధమ్మవసేన దస్సేతి. తేనేవేత్థ హేట్ఠా గహితమ్పి చేతోపరియఞాణం పున వుత్తం.

౪౦౫. **అస్సాదేతీతి** సోమనస్ససహగతలోభసమ్పయుత్తచిత్తేహి అనుభవతి చేవ రజ్జతి చ . **అభినన్దతీతి** సప్పీతికతణ్హావసేన నన్దతి హట్ఠపహట్ఠో హోతి, దిట్ఠాభినన్దనాయ వా అభినన్దతి. **రాగో ఉప్పజ్జతీతి** అస్సాదేన్తస్స రాగో ఉప్పజ్జతి నామ. ఇదం అట్ఠపి లోభసహగతాని గహేత్వా వుత్తం. **దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీతి** అభినన్దన్తస్స అత్తా అత్తనియన్తిఆదివసేన చతూహిపి చిత్తేహి సమ్పయుత్తా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. అసన్నిట్ఠానగతస్స పనేత్థ విచికిచ్ఛా ఉప్పజ్జతి. విక్ఖేపగతస్స ఉద్ధచ్చం, అకతం వత మే కల్యాణన్తి విప్పటిసారినో దోమనస్సం. **తం ఆరబ్భాతి** తాని సుచిణ్ణాని ఆరమ్మణం కత్వాతి అత్థో. బహువచనస్స హేస ఏకవచనాదేసో, జాతివసేన వా ఏకవచనమేవేతం.

౪౦౬. **అరహా మగ్గా వుట్ఠహిత్వాతి** మగ్గవీథియం ఫలానన్తరస్స భవఙ్గస్స అతిక్కమవసేన వుట్ఠహిత్వా. పచ్చవేక్ఖణచిత్తాని పనస్స కిరియాబ్యాకతాని. ఏవం కిరియాబ్యాకతస్స ఆరమ్మణపచ్చయం దస్సేత్వా పున విపాకాబ్యాకతస్స దస్సేతుం **సేక్ఖా వాతిఆదిమాహ**. **కుసలే నిరుద్ధేతి** విపస్సనాజవనవీథియా పచ్ఛిన్నాయ. **విపాకోతి** కామావచరవిపాకో. **తదారమ్మణతాతి** తదారమ్మణతాయ, తం కుసలస్స జవనస్స ఆరమ్మణభూతం విపస్సితకుసలం ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. న కేవలఞ్చ తదారమ్మణవసేనేవ, పటిసన్ధిభవఙ్గచుతివసేనాపి. విపాకో హి కమ్మం ఆరమ్మణం కత్వా గహితపటిసన్ధికస్స కుసలారమ్మణో హోతియేవ, సో పన దుబ్బిఞ్ఞేయ్యత్తా ఇధ న దస్సితో.

కుసలం అస్సాదేతీతిఆది అకుసలజవనావసానే కుసలారమ్మణవిపాకం దస్సేతుం వుత్తం. **విఞ్ఞాణఞ్చాయతనవిపాకస్సాతి** ఇదం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యమ్పి సమానం మహగ్గతవిపాకస్స తదారమ్మణభావేన అనుప్పత్తితో లబ్భమానకవసేన వుత్తం. **కిరియస్సాతి** అరహత్తం పత్వా అసమాపన్నపుబ్బే ఆకాసానఞ్చాయతనే పటిలోమతో వా ఏకన్తరికవసేన వా సమాపన్నకిరియాయ. **చేతోపరియఞాణస్సాతిఆదీని** పరతో ఆవజ్జనాయ యోజేతబ్బాని. యా ఏతేసం ఆవజ్జనా, తస్సా కుసలా ఖన్ధా ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతి అయమేత్థ అత్థో.

౪౦౭-౪౦౯. **రాగన్తి** అత్తనో వా పరస్స వా రాగం. అత్తనో రాగవసేన పనేత్థ వణ్ణనా పాకటా హోతి. **అస్సాదేతీతిఆదీని** వుత్తత్థానేవ. విచికిచ్ఛాదీసు పన తీసు అస్సాదేతబ్బతాయ అభావేన “అస్సాదేతీ”తి న వుత్తం. దిట్ఠి పనేత్థ ఉప్పజ్జతి, సా అస్సాదేతీతి పదస్స పరిహీనత్తా ఆగతపటిపాటియా పఠమం న వుత్తా. విచికిచ్ఛాదీసుయేవ తం తం సభాగం పఠమం వత్వా తస్స తస్స అనన్తరా వుత్తా. ఇమేసు చ పన రాగాదీసు “కిం మే పాపధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీ”తి అక్ఖన్తివసేన వా, “కతం పాపం కతం లుద్ద”న్తి విప్పటిసారాదివసేన వా దోమనస్సుప్పత్తి వేదితబ్బా.

౪౧౦. **చక్ఖుం అనిచ్చతోతి** విపస్సనానుక్కమేన ఓళారికాయతనాని వత్థురూపఞ్చాతి ఏకాదస రూపాని పాకటత్తా గహితాని. పున రూపాయతనాదీని చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఆరమ్మణత్తా గహితాని. యస్మా పనేసా విఞ్ఞాణకాయవసేన దేసనా, న ధాతువసేన, తస్మా మనోధాతు న గహితా. ఏవం సబ్బత్థ గహితాగహితం వేదితబ్బం.

౪౧౧. **ఫలం పచ్చవేక్ఖన్తి నిబ్బానం పచ్చవేక్ఖన్తీతి** పచ్చవేక్ఖణకుసలస్స ఆరమ్మణదస్సనత్థం వుత్తం.

౪౧౩-౪౧౬. ఆరమ్మణాధిపతినిద్దేసే సేక్ఖపుథుజ్జనానం వసేన చతుభూమకకుసలం దస్సితం, తథా సహజాతాధిపతినిద్దేసే. అరహతో ఉత్తమధమ్మం అధిగతత్తా లోకియకుసలేసు గరుకారో నత్థీతి అగ్గమగ్గోవ దస్సితో.

౪౧౭. అనన్తరపచ్చయే **పురిమా పురిమా**తి ఏకభూమకాపి నానాభూమకాపి కుసలా ఏకతో కత్వా వుత్తా. **అనులోమం గోత్రభుస్స, అనులోమం వోదానస్సా**తి నానారమ్మణవసేన. **గోత్రభు మగ్గస్స, వోదానం మగ్గస్సా**తి నానాభూమివసేన. **కుసలం వుట్ఠానస్సా**తి ఏత్థ పన **కుసల**న్తి తేభూమకకుసలం. **వుట్ఠాన**న్తి తేభూమకవిపాకం. తేహి కుసలజవనవీథితో వుట్ఠహన్తి, తస్మా వుట్ఠానన్తి వుచ్చతి. తం దువిధం హోతి – తదారమ్మణం భవఙ్గఞ్చ. తత్థ కామావచరకుసలస్స ఉభయమ్పి వుట్ఠానం హోతి, మహగ్గతస్స భవఙ్గమేవ. **మగ్గో ఫలస్సా**తి ఇదం యస్మా లోకుత్తరవిపాకం జవనవీథిపరియాపన్నత్తా వుట్ఠానం నామ న హోతి, తస్మా విసుం వుత్తం. **అనులోమం సేక్ఖాయా**తి అసేక్ఖాయ కుసలం అనన్తరం న హోతి, తస్మా విభాగం కరోతి. **ఫలసమాపత్తియా**తి సోతాపత్తిఫలసకదాగామిఫలఅనాగామిఫలసమాపత్తియాపి. **ఫలసమాపత్తియా**తి అనాగామిఫలసమాపత్తియా. అకుసలే దువిధమ్పి వుట్ఠానం లబ్భతి. **విపాకాబ్యాకతా కిరియాబ్యాకతా**తి ఏత్థ విపాకాబ్యాకతా విపాకాబ్యాకతానంయేవ, కిరియాబ్యాకతా కిరియాబ్యాకతానంయేవ వేదితబ్బా. **భవఙ్గం ఆవజ్జనాయా**తిఆది వోమిస్సకవసేన వుత్తం. తత్థ **కిరియా**తి కామావచరకిరియా. సా దువిధస్సాపి వుట్ఠానస్స అనన్తరపచ్చయో హోతి, మహగ్గతా భవఙ్గస్సేవ. ఇతి యే హేట్ఠా పచ్చయవిభఙ్గనిద్దేసే "పురిమా పురిమా కుసలా ధమ్మా పచ్ఛిమానం పచ్ఛిమానం కుసలానం ధమ్మానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఆరభిత్వా కుసలం కుసలస్స, కుసలం అబ్యాకతస్స, అకుసలం అకుసలస్స, అకుసలం అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతం అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతం కుసలస్స, అబ్యాకతం అకుసలస్సాతి సత్త వారా దస్సితా; తేసం వసేన ఇధ సఙ్ఖేపతో అనన్తరపచ్చయో విభత్తో.

విత్థారతో పనేత్థ –

> దసధా సత్తరసధా, సమసట్ఠివిధేన చ;
>
> బహుధాపి చ నిద్దేసం, సాధుకం ఉపలక్ఖయే.

అయఞ్హి అనన్తరపచ్చయో న కేవలం సత్తధావ నిద్దేసం లభతి, కుసలం పన కుసలస్స విపాకస్స; అకుసలం అకుసలస్స విపాకస్స; విపాకం విపాకస్స కిరియస్స; కిరియం కుసలస్స అకుసలస్స విపాకస్స కిరియస్సాతి ఏవం దసధాపి నిద్దేసం లభతి. న కేవలం దసధాయేవ, కుసలం పన కుసలస్స కుసలవిపాకస్స అకుసలవిపాకస్స; అకుసలం అకుసలస్స అకుసలవిపాకస్స కుసలవిపాకస్స; కుసలవిపాకం కుసలవిపాకస్స అకుసలవిపాకస్స కిరియస్స; అకుసలవిపాకం అకుసలవిపాకస్స కుసలవిపాకస్స కిరియస్స; కిరియం కిరియస్స కుసలస్స అకుసలస్స కుసలవిపాకస్స అకుసలవిపాకస్సాతి ఏవం సత్తరసధా నిద్దేసం లభతి.

న కేవలఞ్చ సత్తరసధావ సమసట్ఠివిధేనాపి నిద్దేసం లభతేవ. కథం? కామావచరకుసలఞ్హి భూమిభేదేన చతుబ్బిధస్స కుసలస్స అనన్తరపచ్చయో హోతి, రూపావచరారూపావచరం సకసకభూమికస్సేవాతి కుసలం కుసలస్స ఛబ్బిధేన అనన్తరపచ్చయో. కామావచరకుసలం పన కామావచరకుసలవిపాకస్స అకుసలవిపాకస్స రూపావచరవిపాకస్స అరూపావచరవిపాకస్స లోకుత్తరవిపాకస్స; రూపావచరకుసలం రూపావచరవిపాకస్స కామావచరకుసలవిపాకస్స; అరూపావచరకుసలం కామావచరకుసలవిపాకస్స రూపావచరఅరూపావచరలోకుత్తరవిపాకస్స; లోకుత్తరకుసలం

లోకుత్తరవిపాకస్సాతి కుసలం విపాకస్స ద్వాదసవిధేన అనన్తరపచ్చయో . అకుసలం అకుసలస్స అకుసలవిపాకస్స తేభూమకకుసలవిపాకస్సాతి పఞ్చవిధేన అనన్తరపచ్చయో.

కామావచరకుసలవిపాకం కామావచరకుసలవిపాకస్స అకుసలవిపాకస్స రూపావచరవిపాకస్స అరూపావచరవిపాకస్సాతి కామావచరకుసలవిపాకం విపాకస్స చతుబ్బిధేన అనన్తరపచ్చయో. రూపావచరవిపాకం తేభూమకకుసలవిపాకస్సాతి తివిధేన అనన్తరపచ్చయో. అరూపావచరవిపాకం అరూపావచరవిపాకస్స కామావచరకుసలవిపాకస్సాతి దువిధేన అనన్తరపచ్చయో. లోకుత్తరవిపాకం చతుభూమకకుసలవిపాకస్సాతి చతుబ్బిధేన అనన్తరపచ్చయో. ఏవం కుసలవిపాకం విపాకస్స తేరసధాపి అనన్తరపచ్చయో. అకుసలవిపాకం అకుసలవిపాకస్స కామావచరకుసలవిపాకస్సాతి దువిధేన అనన్తరపచ్చయో. ఏవం సబ్బథాపి విపాకం విపాకస్స పఞ్చదసవిధేన అనన్తరపచ్చయో. కామావచరకుసలవిపాకం పన కామావచరకిరియస్స, తథా అకుసలవిపాకం, తథా రూపావచరవిపాకం, తథా అరూపావచరవిపాకఞ్చాతి విపాకం కిరియస్స చ చతుబ్బిధేన అనన్తరపచ్చయో.

కామావచరకిరియం తేభూమకకిరియస్స, రూపావచరారూపావచరకిరియం రూపావచరారూపావచరానఞ్ఞేవాతి కిరియం కిరియస్స పఞ్చవిధేన అనన్తరపచ్చయో. కామావచరకిరియం అకుసలవిపాకస్స చేవ చతుభూమకకుసలవిపాకస్స చ, రూపావచరకిరియం కామావచరకుసలవిపాకరూపావచరవిపాకానం అరూపావచరకిరియం చతుభూమకకుసలవిపాకస్సాపీతి కిరియం విపాకస్స ఏకాదసవిధేన అనన్తరపచ్చయో. కామావచరకిరియం పన కామావచరకుసలస్స అకుసలస్సాతి కుసలాకుసలానం దువిధేన అనన్తరపచ్చయో హోతి. ఏవం సమసట్ఠివిధేనాపి నిద్దేసం లభతి.

న కేవలఞ్చ సమసట్ఠివిధేనేవ, బహువిధేనాపి లభతేవ. కథం? కామావచరపఠమమహాకుసలచిత్తం తావ అత్తనో, చతున్నఞ్చ రూపావచరకుసలానం పాదకయోగేన సోళసన్నం సోమనస్సలోకుత్తరానన్తి ఏకవీసతియా చ కుసలానం, జవనపరియోసానే తదారమ్మణభవఙ్గవసేన ఉప్పజ్జమానానం ఏకాదసన్నం కామావచరవిపాకానం, భవఙ్గవసేనేవ పవత్తానం రూపావచరారూపావచరవిపాకానం, ఫలసమాపత్తివసేన పవత్తానం ద్వాదసన్నం లోకుత్తరవిపాకానన్తి ఏవం ఏకవీసతియా కుసలానం; ద్వత్తింసాయ విపాకానన్తి తేపఞ్ఞాసాయ చిత్తానం అనన్తరపచ్చయో హోతి . తథా దుతియకుసలచిత్తం. తతియచతుత్థాని పన ఠపేత్వా ఉపరిభూమకకుసలాని చ లోకుత్తరవిపాకాని చ సేసఏకవీసతిచిత్తానం. పఞ్చమఛట్ఠాని అత్తనో చ, నవన్నఞ్చ ఉపరిభూమకఉపేక్ఖాకుసలానం, తేవీసతియా చ విపాకానన్తి తేత్తింసాయ. సత్తమఅట్ఠమాని ఏకవీసతియావ.

పఞ్చ రూపావచరకుసలాని అత్తనో అత్తనో పచ్ఛిమానం రూపావచరకుసలానం, చతున్నమ్పి ఞాణసమ్పయుత్తమహావిపాకానం, పఞ్చన్నం రూపావచరవిపాకానఞ్చాతి దసన్నం. ఏతేనేవ చ నయేన అరూపావచరకుసలేసు పఠమం అత్తనో విపాకేన సద్ధిం ఏకాదసన్నం, దుతియం ద్వాదసన్నం, తతియం తేరసన్నం, చతుత్థం చుద్దసన్నం ఫలసమాపత్తియా చాతి పన్నరసన్నం లోకుత్తరకుసలం అత్తనో అత్తనో విపాకస్సేవ. అట్ఠసు లోభసహగతేసు ఏకేకం అకుసలం ఏకాదసన్నం కామావచరవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నవన్నం, మహగ్గతవిపాకానం అత్తనో అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి ఏకవీసతియా. ద్వే దోమనస్ససహగతాని ఉపేక్ఖాసహగతానం ఛన్నం కామావచరవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి సత్తన్నం. విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతద్వయం

సోమనస్ససహగతాహేతుకవిపాకేన సద్ధిం ఏకాదసన్నం కామావచరవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం నవన్నం రూపావచరారూపావచరవిపాకానం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి ఏకవీసతియా.

కుసలవిపాకపఞ్చవిఞ్ఞాణా కుసలవిపాకమనోధాతుయా, మనోధాతు ద్విన్నం విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం. తాసు ద్వీసు సోమనస్ససహగతా దసన్నం విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం భవఙ్గభూతానం తదారమ్మణకాలే అత్తనో పచ్ఛిమస్స వోట్ఠబ్బనకిరియస్స చాతి ద్వాదసన్నం. ఉపేక్ఖాసహగతాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతు పన ఆవజ్జనమనోధాతుయా ద్విట్ఠానికాయ ఆవజ్జనమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా దసన్నఞ్చ విపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనన్తి ద్వాదసన్నమేవ. తిహేతుకమహావిపాకా సోమనస్ససహగతాహేతుకవజ్జానం దసన్నమ్పి కామావచరవిపాకమనోవిఞ్ఞాణధాతూనం రూపావచరారూపావచరవిపాకానం ఆవజ్జనద్వయస్స చాతి ఏకవీసతియా, దుహేతుకవిపాకా ఠపేత్వా మహగ్గతవిపాకే సేసానం ద్వాదసన్నం. పఞ్చ రూపావచరవిపాకా తేభూమకకుసలవిపాకసహేతుకపటిసన్ధిచిత్తానం సత్తరసన్నం ఆవజ్జనద్వయస్స చాతి ఏకూనవీసతియా. అరూపావచరవిపాకేసు పఠమం కామావచరకుసలవిపాకతిహేతుకపటిసన్ధిచిత్తానం, చతున్నం అరూపావచరవిపాకచిత్తానం చతున్నం మనోద్వారావజ్జనస్స చాతి నవన్నం. దుతియం హేట్ఠిమవిపాకం వజ్జేత్వా అట్ఠన్నం, తతియం ద్వే హేట్ఠిమాని వజ్జేత్వా సత్తన్నం, చతుత్థం తీణి హేట్ఠిమాని వజ్జేత్వా ఛన్నం చత్తారి లోకుత్తరవిపాకాని తిహేతుకవిపాకానం తేరసన్నం అత్తనో అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి చుద్దసన్నం.

అకుసలవిపాకపఞ్చవిఞ్ఞాణా అకుసలవిపాకమనోధాతుయా, మనోధాతు అకుసలవిపాకాహేతుకమనోవిఞ్ఞాణధాతుయా. సా తదారమ్మణకాలే అత్తనో పచ్ఛిమస్స చుతికాలే పటిసన్ధివసేన భవఙ్గవసేన చ పవత్తానం ఇతరేసమ్పి నవన్నం కామావచరవిపాకానం ఉపేక్ఖాసహగతానం ద్విన్నం పరిత్తకిరియానఞ్చాతి ద్వాదసన్నం. కిరియమనోధాతు దసన్నం విఞ్ఞాణానం హసితుప్పాదకిరియా పఞ్చవోకారే భవఙ్గవసేన పవత్తానం నవన్నం తిహేతుకవిపాకానం, తదారమ్మణవసేన పవత్తానం పఞ్చన్నం సోమనస్ససహగతవిపాకానం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి అగ్గహితగ్గహణేన తేరసన్నం. వోట్ఠబ్బనకిరియా ఠపేత్వా కిరియమనోధాతుం దసన్నం కామావచరకిరియానం, కామావచరకుసలాకుసలానం పఞ్చవోకారే భవఙ్గవసేన పవత్తానం పన్నరసన్నం విపాకచిత్తానఞ్చాతి పఞ్చచత్తాలీసాయ.

కామావచరతిహేతుకసోమనస్ససహగతకిరియద్వయం భవఙ్గవసేన పవత్తానం తేరసన్నం తిహేతుకవిపాకానం తదారమ్మణవసేన పఞ్చన్నం సోమనస్ససహగతవిపాకానం పరికమ్మవసేన పవత్తమానానం చతున్నం రూపావచరకిరియానం అరహత్తఫలసమాపత్తియా అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి అగ్గహితగ్గహణేన ద్వావీసతియా దుహేతుకసోమనస్ససహగతకిరియద్వయం యథావుత్తానం తేరసన్నం భవఙ్గచిత్తానం పఞ్చన్నం తదారమ్మణానం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి అగ్గహితగ్గహణేన సత్తరసన్నం. కామావచరతిహేతుకఉపేక్ఖాసహగతకిరియద్వయం తేసంయేవ తేరసన్నం భవఙ్గానం, తదారమ్మణవసేన పవత్తానం ఛన్నం ఉపేక్ఖాసహగతవిపాకానం, పరికమ్మవసేన పవత్తానం ఏకిస్సా రూపావచరకిరియాయ చతున్నం అరూపావచరకిరియానం అరహత్తఫలసమాపత్తియా అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి అగ్గహితగ్గహణేన చతువీసతియా. దుహేతుకఉపేక్ఖాసహగతకిరియద్వయం తేసంయేవ తేరసన్నం భవఙ్గానం ఛన్నం తదారమ్మణానం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి అగ్గహితగ్గహణేన అట్ఠారసన్నం. రూపావచరకిరియేసు ఏకేకం నవన్నం పఞ్చవోకారే తిహేతుకభవఙ్గానం అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి దసన్నం. అరూపావచరకిరియేసు పఠమం పఞ్చవోకారే నవన్నం

భవఙ్గానం, చతువోకారే ఏకస్స అత్తనో పచ్ఛిమస్స చాతి ఏకాదసన్నం. దుతియం చతువోకారే ద్వే భవఙ్గాని లభతి. తతియం తీణి, చతుత్థం చత్తారి ఫలసమాపత్తిఞ్చాతి తేసు ఏకేకం యథాపటిపాటియా ఏకాదసన్నం ద్వాదసన్నం తేరసన్నం పఞ్చదసన్నఞ్చ అనన్తరపచ్చయో హోతి. ఏవం బహువిధేనాపి నిద్దేసం లభతి. తేన వుత్తం –

"దసధా సత్తరసధా, సమసట్ఠివిధేన చ;

బహుధాపి చ నిద్దేసం, సాధుకం ఉపలక్ఖయే"తి.

సమనన్తరపచ్చయాదయో ఉత్తానత్థాయేవ.

౪౨౩. ఉపనిస్సయే **సద్ధం ఉపనిస్సాయా**తి కమ్మకమ్మఫలఇధలోకపరలోకాదీసు సద్ధం ఉపనిస్సయం కత్వా. యథా హి పురిసో హేట్ఠాపథవియం ఉదకం అత్థీతి సద్దహిత్వా పథవిం ఖనతి, ఏవం సద్ధో కులపుత్తో దానాదీనం ఫలఞ్చ ఆనిసంసఞ్చ సద్దహిత్వా దానాదీని పవత్తేతి. తస్మా "సద్ధం ఉపనిస్సాయా"తి వుత్తం.

సీలం ఉపనిస్సాయాతిఆదీసుపి ఇమే సీలాదయో ధమ్మే ఉపనిస్సయం కత్వాతి అత్థో. సీలవా హి సీలానుభావేసు సీలానిసంసేసు చ కుసలో సీలం ఉపనిస్సాయ సీలవన్తానం దానం దేతి, ఉపరూపరి సీలం సమాదియతి సుపరిసుద్ధం అఖణ్డం, చాతుద్దసీఆదీసు పక్ఖదివసేసు ఉపోసథకమ్మం కరోతి, సీలసమ్పదం నిస్సాయ ఝానాదీని ఉప్పాదేతి. బహుస్సుతోపి దానాదిపుఞ్ఞకిరియాయత్తా సబ్బసమ్పత్తియో దానాదీనఞ్చ సఙ్కిలేసవోదానాదిభేదం సుతమయాయ పఞ్ఞాయ పటివిజ్ఝిత్వా ఠితో సుతం ఉపనిస్సాయ దానాదీని పవత్తేతి. చాగవాపి చాగాధిముత్తో అత్తనో చాగసమ్పదం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి, సీలవన్తో హుత్వా దిన్నం మహప్ఫలన్తి సీలం సమాదియతి, ఉపోసథకమ్మం కరోతి, తాయ పటిపత్తియా పరిసుద్ధచిత్తో ఝానాదీని ఉప్పాదేతి. పఞ్ఞవాపి ఇధలోకపరలోకహితఞ్చేవ లోకసమతిక్కమనుపాయఞ్చ ఉపపరిక్ఖన్తో "సక్కా ఇమాయ పటిపత్తియా ఇధలోకహితమ్పి పరలోకహితమ్పి లోకసమతిక్కమనూపాయఞ్చ సమ్పాదేతు"న్తి పఞ్ఞం ఉపనిస్సాయ దానాదీని పవత్తేతి. యస్మా పన న కేవలం సద్ధాదయో దానాదీనంయేవ ఉపనిస్సయా, అత్తనో అపరభాగే ఉప్పజ్జమానానం సద్ధాదీనమ్పి ఉపనిస్సయా ఏవ, తస్మా **సద్ధా సీలం సుతం చాగో పఞ్ఞా సద్ధాయ సీలస్స సుతస్స చాగస్స పఞ్ఞాయా**తి వుత్తం.

పరికమ్మన్తి అనన్తరం అగ్గహేత్వా పుబ్బభాగే పరికమ్మం గహేతబ్బం. **యథాకమ్మూపగఞాణస్స అనాగతంసఞాణస్సా**తి ఇమేసం ద్విన్నం దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మమేవ, పరికమ్మం విసుం నత్థి. దిబ్బచక్ఖుస్సేవ పరిభణ్డఞాణాని ఏతాని, తస్మిం ఇజ్ఝమానే ఇజ్ఝన్తి ఏవం సన్తేపి తదధిముత్తతాయ సహితం దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మం తేసం పరికమ్మన్తి వేదితబ్బం. న హి ఏతాని సబ్బేసం దిబ్బచక్ఖుకానం సమగతికాని హోన్తి. తస్మా భవితబ్బమేత్థ పరికమ్మవిసేసేనాతి. **దిబ్బచక్ఖు దిబ్బాయ సోతధాతుయా**తి దూరే రూపాని దిస్వా తేసం సద్దం సోతుకామస్స దిబ్బచక్ఖు సోతధాతువిసుద్ధియా ఉపనిస్సయో హోతి. తేసం పన సద్దం సుత్వా తత్థ గన్తుకామతాదివసేన దిబ్బసోతధాతు ఇద్ధివిధఞాణస్స ఉపనిస్సయో హోతి. ఏవం సబ్బత్థ తస్స తస్స ఉపకారకభావవసేన ఉపనిస్సయపచ్చయతా వేదితబ్బా.

మగ్గం ఉపనిస్సాయ అనుప్పన్నం సమాపత్తిన్తి తేన తేన మగ్గేన సిథిలీకతపారిపన్థకత్తా పహీనపారిపన్థకత్తా చ తం తం సమాపత్తిం ఉప్పాదేన్తీతి తేసం మగ్గో సమాపత్తియా ఉపనిస్సయో హోతి. **విపస్సన్తీ**తి ఉపరూపరిమగ్గత్థాయ విపస్సన్తి.

అత్థపటిసమ్భిదాయాతిఆది పటిసమ్భిదానం మగ్గపటిలాభేనేవ ఇజ్ఝనతో వుత్తం. ఏవంఇద్ధానఞ్చ పనేతాసం పచ్ఛా తేసు తేసు ఆరమ్మణేసు పవత్తియా మగ్గోవ ఉపనిస్సయో నామ హోతి.

సద్ధం ఉపనిస్సాయ మానం జప్పేతీతి అహమస్మి సద్ధో పసన్నోతి మానం పవత్తేతి. **దిట్ఠిం గణ్హాతీ**తి తస్మిం తస్మిం వచనే సద్ధావసేనేవ గన్త్వా పఞ్ఞాయ అత్థం అనుపపరిక్ఖన్తో "అత్థి పుగ్గలో"తిఆదివసేన దిట్ఠిం గణ్హాతి. **సీలం సుతం చాగం పఞ్ఞ**న్తి అహమస్మి సీలవా సుతవా చాగీ పఞ్ఞాసమ్పన్నోతి మానం జప్పేతి. సీలసుతచాగపఞ్ఞాసు పన మానమఞ్ఞనం వియ దిట్ఠిమఞ్ఞనం ఉప్పాదేన్తో దిట్ఠిం గణ్హాతి. **రాగస్సా**తిఆదీసు సద్ధాదిసమ్పదం ఉపనిస్సాయ అత్తుక్కంసనకాలే తేసు ఏకేకో ధమ్మో రాగస్స, పరవమ్భనకాలే దోసస్స, ఉభయేన సమ్పయుత్తస్స మోహస్స, వుత్తప్పకారానం మానదిట్ఠీనం, సద్ధాదిసమ్పదం ఉపనిస్సాయ భవభోగసమ్పత్తిపత్థనాయ ఉపనిస్సయో హోతి. ఏవమేత్థ లోకియకుసలఞ్ఞేవ దస్సితం. లోకుత్తరం పన సన్తం పణీతం ఉత్తమం అకుసలవిద్ధంసనం. తస్మా చన్దో వియ అన్ధకారతమానం న అకుసలస్స ఉపనిస్సయో హోతీతి న గహితం.

ఆతాపేతీతిఆది కాయికదుక్ఖవసేన అబ్యాకతధమ్మదస్సనత్థం వుత్తం. సద్ధో హి సద్ధం నిస్సాయ అతిసీతం అతిఉణ్హన్తి అనోసక్కిత్వా నానప్పకారాని నవకమ్మవేయ్యావచ్చాదీని కరోన్తో అత్తానం ఆతాపేతి పరితాపేతి, భోగం ఉప్పాదేత్వా పుఞ్ఞాని కరిస్సామీతి పరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖం పచ్చనుభోతి. సీలవాపి సీలానురక్ఖణత్థం అబ్భోకాసికత్తాదివసేన అత్తానం ఆతాపేతి పరితాపేతి, పిణ్డచారికత్తాదివసేన పరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖం పచ్చనుభోతి. సుతవాపి బాహుస్సచ్చానురూపం పటిపత్తిం పటిపజ్జిస్సామీతి వుత్తనయేనేవ పటిపజ్జన్తో అత్తానం ఆతాపేతి పరితాపేతి, పరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖం పచ్చనుభోతి. చాగవాపి చాగాధిముత్తతాయ అత్తనో యాపనమత్తేపి పచ్చయే అనవసేసేత్వా పరిచ్చజన్తో, అఙ్గాదిపరిచ్చాగం వా పన కరోన్తో అత్తానం ఆతాపేతి పరితాపేతి, పరిచ్చజితబ్బస్స వత్థునో ఉప్పాదనత్థం పరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖం పచ్చనుభోతి. పఞ్ఞవాపి ఉపరూపరి పఞ్ఞం వడ్ఢేస్సామీతి సప్పఞ్ఞతం నిస్సాయ సీతుణ్హాదీని అగణేత్వా సజ్ఝాయమనసికారేసు యోగం కరోన్తో అత్తానం ఆతాపేతి పరితాపేతి, మిచ్ఛాజీవే ఆదీనవం సమ్మాజీవే చ ఆనిసంసం దిస్వా మిచ్ఛాజీవం పహాయ పరిసుద్ధేన ఆజీవేన జీవితవుత్తిం పరియేసన్తో పరియేట్ఠిమూలకం దుక్ఖం పచ్చనుభోతి.

కాయికస్స సుఖస్సాతి సద్ధాదిసమ్పత్తిం ఉపనిస్సాయ ఉప్పన్నాని సుఖోపకరణాని పరిభుఞ్జనకాలే సద్ధాదిసముట్ఠానపణీతరూపఫుటకాయస్స చ తేసం వసేన అవిప్పటిసారమూలకపామోజ్జపీతిసముట్ఠానరూపఫుటకాయస్స చ సుఖుప్పత్తికాలే తేసం కటత్తా ఉప్పన్నవిపాకసుఖకాలే చ కాయికస్స సుఖస్స, వుత్తనయేనేవ దుక్ఖుప్పత్తికాలే సద్ధాదిగుణసమ్పత్తిం అసహమానేహి పయుత్తవధబన్ధనాదికాలే చ కాయికస్స దుక్ఖస్స, సద్ధాదయో ఉపనిస్సాయ పవత్తితఫలసమాపత్తికాలే పన ఫలసమాపత్తియా ఏతేసు ఏకేకో ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో హోతీతి వేదితబ్బో. **కుసలం కమ్మ**న్తి కుసలచేతనా అత్తనో విపాకస్స ఉపనిస్సయపచ్చయో, సా పన బలవచేతనావ లబ్భతి, న దుబ్బలా. తత్రిదం వత్థు – ఏకా కిర ఇత్థీ ఉబ్బన్ధితుకామా రుక్ఖే రజ్జుం లగ్గేత్వా సంవిధాతబ్బం సంవిదహతి. అథేకో చోరో రత్తిభాగే తం గేహం ఉపసఙ్కమిత్వా "ఇమాయ రజ్జుయా కిఞ్చిదేవ బన్ధిత్వా హరిస్సామీ"తి సత్థేన ఛిన్దితుం ఉపగతో. అథ సా రజ్జు ఆసీవిసో హుత్వా సుసూతి అకాసి. చోరో భీతో అపసక్కి. ఇత్థీ అత్తనో నివేసనా నిక్ఖమిత్వా రజ్జుపాసే గీవం పటిముఞ్చిత్వా ఉబ్బన్ధా కాలమకాసి. ఏవం బలవచేతనా అన్తరాయే నివారేత్వా అత్తనో విపాకస్స ఉపనిస్సయో హోతి. న పనేతం ఏకన్తతో గహేతబ్బం. కతోకాసఞ్హి కమ్మం ఏవ విపాకస్స అన్తరాయం పటిబాహిత్వా విపచ్చతి, విపాకజనకం పన కమ్మం విపాకస్స

ఉపనిస్సయపచ్చయో న హోతీతి న వత్తబ్బం. **కమ్మన్తి** ఏత్థ చతుభూమకమ్పి వేదితబ్బం. యం పన పరతో "మగ్గో ఫలసమాపత్తియా"తి వుత్తం, తం అచేతనావసేన. తేనేతం దీపేతి – యో కోచి విపాకజనకో ధమ్మో, సో అత్తనో విపాకస్స ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతీతి.

రాగం ఉపనిస్సాయ పాణం హనతీతి యస్మిం వత్థుస్మిం సారత్తో హోతి, తస్మిం వా విరుద్ధం, తస్స వా అత్థాయ పాణం హనతి. అదిన్నాదానాదీసుపి ఏతేనేవుపాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **సన్ధిం ఛిన్దతీతి** అదిన్నాదానవసేన వుత్తం. తత్థ **సన్ధిన్తి** గేహసన్ధిం. **నిల్లోపం హరతీతి** నిలీయిత్వా హరతి. **ఏకాగారికం కరోతీతి** బహూహి సద్ధిం ఏకమేవ గేహం పరివారేత్వా విలుమ్పతి. **పరిపన్థే తిట్ఠతీతి** పన్థదూహనకమ్మం కరోతి. **దోసం ఉపనిస్సాయాతిఆదీసు** "అనత్థం మే అచరీ"తిఆదివసేన ఉప్పన్నం దోసం ఉపనిస్సయం కత్వా. **మోహం ఉపనిస్సాయాతి** పాణాతిపాతాదీసు ఆదీనవపటిచ్ఛాదకం మోహం ఉపనిస్సయం కత్వా. **మానం ఉపనిస్సాయాతి** అహం కిం హనితుం న సక్కోమి, ఆదాతుం న సక్కోమీతి మానం ఉపనిస్సయం కత్వా. కేనచి వా పన అవఞ్ఞాతో హోతి పరిభూతో హీళితో, తం ఓమానం ఉపనిస్సయం కత్వాతిపి అత్థో. **దిట్ఠిం ఉపనిస్సాయాతి** యఞ్ఞాదీసు బ్రాహ్మణాదయో వియ పాదసికమిలక్ఖుఆదయో వియ చ దిట్ఠిం ఉపనిస్సయం కత్వా. **పత్థనం ఉపనిస్సాయాతి** "సచే మే ఇదం నామ ఇజ్ఝిస్సతి, ఏవరూపం తే బలికమ్మం కరిస్సామీతి ఏవం దేవతాయాచనసఙ్ఖతం వా, అసుకం నామ మే ఘాతేత్వా దేహి, అసుకస్స సన్తకం ఆహర, ఏహి వా మే ఏతాని కమ్మాని కరోన్తస్స సహాయో హోహీ"తి ఏవమాదిం వా పత్థనం ఉపనిస్సయం కత్వా. **రాగో దోసో మోహో మానో దిట్ఠి పత్థనా రాగస్సాతి.** ఏత్థ రాగో రాగస్సాపి ఉపనిస్సయో హోతి దోసాదీనమ్పి. దోసాదీసుపి ఏసేవ నయో.

పాణాతిపాతో పాణాతిపాతస్సాతి పాణాతిపాతీ అసంవరే ఠితత్తా అఞ్ఞమ్పి పాణం హనతి. యో వా ఏతేన హతో, తస్స ఞాతిమిత్తేహి ఉపద్దుతో తేసు అఞ్ఞమ్పి హనతి. ఏవం పాణాతిపాతో పాణాతిపాతస్స ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో. భణ్డసామికం పన గోపకం వా ఘాతేత్వా పరభణ్డహరణే, సామికం ఘాతేత్వా తస్స దారాతిక్కమే, నాహం హనామీతి ముసాభణనే, కతస్స పటిచ్ఛాదనత్థాయ అకతస్స వా కరణత్థాయ పేసుఞ్ఞం ఉపసంహారే, తేనేవ నయేన ఫరుసవాచానిచ్ఛారణే, సమ్ఫప్పలాపభణనే, పరం హనిత్వా అభిజ్ఝాయితబ్బపరవిత్తూపకరణాభిజ్ఝాయనే, యో తేన ఘాతితో హోతి; తస్స మిత్తామచ్చా ఉచ్ఛిజ్జన్తూతిఆదిచిన్తనే "ఏవం మే పాణాతిపాతో నిజ్జిణ్ణో భవిస్సతీ"తి దుక్కరకారికాదివసేన దిట్ఠిగ్గహణకాలే పాణాతిపాతో అదిన్నాదానాదీనమ్పి ఉపనిస్సయో హోతి. ఇమినా ఉపాయేన అదిన్నాదానాదిమూలకేసుపి చక్కేసు అత్థో వేదితబ్బో.

మాతుఘాతికమ్మం మాతుఘాతికమ్మస్సాతి అఞ్ఞం మాతరం హనన్తం దిస్వా "వట్టతి ఏవం కాతు"న్తి అత్తనో మాతరం హనన్తస్స వా, ఏకస్మిం భవే హన్త్వా అపరస్మిమ్పి హననవసేన వా, ఏకస్మింయేవ భవే "గచ్ఛ, మే మాతరం హనాహీ"తి పునప్పునం ఆణాపనవసేన వా, ద్వీహి పహారేహి నియతమరణాయ దుతియపహారదానవసేన వా మాతుఘాతికమ్మం మాతుఘాతికమ్మస్స ఉపనిస్సయో హోతి. సేసానిపి యథాయోగం ఇమినావ నయేన వేదితబ్బాని. యస్మా పన బలవాకుసలం దుబ్బలాకుసలస్స ఉపనిస్సయో న హోతి, తస్మా కమ్మపథానన్తరియకమ్మవసేనేవ దేసనా కతాతి వదన్తి. తం న ఏకన్తతో గహేతబ్బం. పాణాతిపాతాదీని హి కత్వా "కస్మా ఏవమకాసీ"తి చోదియమానో కోపమత్తకమ్పి కరోతి. విప్పటిసారీపి హోతి. అప్పమత్తకేపి చ కిలేసే ఉప్పన్నే తం వడ్ఢేత్వా వీతిక్కమం కరోతి. తస్మా బలవం దుబ్బలస్స దుబ్బలఞ్చ బలవస్సాపి ఉపనిస్సయో హోతియేవ. యం పన పచ్చయవిభఙ్గస్స ఉద్దేసవణ్ణనాయం వుత్తం

“బలవకారణట్ఠేన ఉపనిస్సయో హోతీ”తి, తం కారణభావస్సేవ బలవతాయ వుత్తం, న ఉపనిస్సయపచ్చయధమ్మానం. కమ్మకిలేసా హి బలవన్తోపి దుబ్బలాపి బలవకారణం హోన్తియేవ.

రాగం ఉపనిస్సాయ దానం దేతీతిఆదీసు అహో వతాహం చాతుమహారాజికానం దేవానం సహబ్యతం ఉపపజ్జేయ్యన్తి ఉపపత్తిభవే వా భోగేసు వా రాగం ఉపనిస్సాయ దానం దేతి. సీలసమాదానఉపోసథకమ్మేసుపి ఏసేవ నయో. ఝానం పన రాగవిక్ఖమ్భనత్థాయ, విపస్సనం రాగస్స పహానత్థాయ, మగ్గం సముచ్ఛేదనత్థాయ ఉప్పాదేన్తో రాగం ఉపనిస్సాయ ఉప్పాదేతి నామ. వీతరాగభావత్థాయ పన అభిఞ్ఞం సమాపత్తిఞ్చ ఉప్పాదేన్తో రాగం ఉపనిస్సాయ ఉప్పాదేతి నామ. ఏత్తావతా హి వీతరాగో నామ హోతి.

సద్ధాయాతి దానాదివసేన పవత్తసద్ధాయ సీలాదీసుపి ఏసేవ నయో. యథేవ హి దానాదివసేన సద్ధాదయో ఉప్పాదేన్తో రాగం ఉపనిస్సాయ ఉప్పాదేతి నామ, ఏవం రాగాదయోపి సద్ధాదీనం ఉపనిస్సయపచ్చయా నామ హోన్తీతి వేదితబ్బా. **తస్స పటిఘాతత్థాయా**తి తస్స పటిబాహనత్థాయ, విపాకోకాసస్స అనుప్పదానత్థాయాతి అత్థో. సప్పటిఘాతేసు తావ ఏవం హోతు, యాని పన అప్పటిఘాతాని ఆనన్తరియకమ్మాని, తేసు “తస్స పటిఘాతత్థాయా”తి కస్మా వుత్తన్తి? తస్స అజ్ఝాసయవసేన. తప్పటిఘాతత్థాయ పవత్తేమీతి హిస్స అజ్ఝాసయో, తం గహేత్వా ఏవం వుత్తం.

రాగం ఉపనిస్సాయ అత్తానం ఆతాపేతీతి యత్థ రత్తో, తస్స దుక్కరేన పత్తిం సమ్పస్సన్తో ఏవం కరోతీతి సబ్బం పురిమనయేనేవ వేదితబ్బం. **కాయికస్స సుఖస్సా**తి రాగాదిసమతిక్కమవసేన కుసలం కత్వా పటిలద్ధసుఖస్స వా రాగాదివసేన అనాదీనవదస్సావినో కామే పరిభుఞ్జనవసేన ఉప్పన్నసుఖస్స వా. **దుక్ఖస్సా**తి ఆతాపనాదివసేన ఉప్పన్నసుఖస్స వా రాగాదిహేతు పవత్తవధబన్ధనాదివసేన ఉప్పన్నదుక్ఖస్స వా. **ఫలసమాపత్తియా**తి రాగాదయో సముచ్ఛిన్దిత్వా వా ఉప్పాదితాయ తేహి వా అట్టీయమానేన సమాపన్నాయ.

కాయికం సుఖన్తిఆదీసు సుఖే ఉప్పన్నే తం అస్సాదేత్వా పునప్పునం తథారూపేహేవ పచ్చయేహి తం ఉప్పాదేన్తస్స పురిమం పచ్ఛిమస్స ఉపనిస్సయో హోతి. సీతాదీసు పన అగ్గిసన్తాపనాదీని అతిసేవన్తస్స పుబ్బభాగే సుఖం అపరభాగే దుక్ఖస్స, “సుఖో వతిమిస్సా పరిబ్బాజికాయ తరుణాయ లోమసాయ బాహాయ సమ్ఫస్సో”తి కామేసు పాతబ్యతం ఆపజ్జన్తస్స ఇధ కాయికం సుఖం నేరయికస్స కాయికదుక్ఖస్స, అరోగభావేన పన సుఖినో ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్స కాయికం సుఖం ఫలసమాపత్తియా ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతి. దుక్ఖపటిఘాతాయ పన సుఖం సేవన్తస్స దుక్ఖపటిఘాతాయ చ భగవతో వియ ఆబాధం విక్ఖమ్భేత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జన్తస్స కాయికదుక్ఖం కాయికసుఖస్స చేవ ఫలసమాపత్తియా చ, ఉపనిస్సయపచ్చయో హోతి. ఉతుసప్పాయో సుఖస్స చేవ ఫలసమాపత్తియా చ, అసప్పాయో దుక్ఖస్స. ఉతుఅసప్పాయం వా అభిభవిత్వా సమాపత్తిసముట్ఠితరూపవసేన ఉప్పన్నం సుఖం అనుభవితుకామస్స అసప్పాయోపి ఉతు ఫలసమాపత్తియా పచ్చయోవ. భోజనసేనాసనేసుపి ఏసేవ నయో. పున **కాయికం సుఖన్తి**ఆదీని కేవలం ఏకతో దస్సితాని. హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ పనేసం పచ్చయభావో వేదితబ్బో. **ఫలసమాపత్తి కాయికస్స సుఖస్సా**తి సమాపత్తిసముట్ఠానరూపవసేన ఉప్పన్నస్స సుఖస్స. తం హేస సమాపత్తితో వుట్ఠాయ అనుభవతి.

కాయికం సుఖం ఉపనిస్సాయ దానన్తిఆదీసు “అహో వత మే ఇదం సుఖం న పరిహాయేయ్యా”తి పత్తస్స వా అపరిహాయనవసేన; “అహో వతాహం ఆయతిం ఏవరూపం సుఖం పాపుణేయ్య”న్తి అప్పత్తస్స వా పత్తివసేన; దుక్ఖేపి “అహో

వత మే దుక్ఖం పరిహాయేయ్యా"తి పత్తస్స పరిహాయనవసేన వా; "ఆయతిం ఏవరూపం నుప్పజ్జేయ్యా"తి అనుప్పాదపత్థనావసేన వా సుఖదుక్ఖానం ఉపనిస్సయతా వేదితబ్బా. ఉతుభోజనసేనాసనాని వుత్తనయాసేవ. పున **కాయికం సుఖన్తి**ఆదీసు యస్మా "సాధు ఖో, మారిస, మోగ్గల్లాన, బుద్ధసరణగమనం హోతీ"తి సుఖప్పత్తానమ్పి, "సమ్మాసమ్బుద్ధో వత, సో భగవా, యో ఏవరూపస్స దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ ధమ్మం దేసేతీ"తి (ఉదా॰ ౧౮) దుక్ఖప్పత్తానమ్పి సద్ధా ఉప్పజ్జతి. సుఖదుక్ఖేహి చ సంయోగవియోగత్థాయ సీలాదిపరిపూరణం కరేయ్య, తస్మా సుఖదుక్ఖాని సద్ధాదీనం ఉపనిస్సయభావేన దస్సితాని. ఉతుఆదీనిపి యథాయోగం యోజేతబ్బాని. **కాయికం సుఖం ఉపనిస్సాయ పాణం హనతీతి**ఆదీసుపి వుత్తనయానుసారేనేవ సుఖాదీనం ఉపనిస్సయతా వేదితబ్బా.

ఇమస్మిం పన ఉపనిస్సయభాజనీయే కుసలో కుసలస్స తివిధేనాపి ఉపనిస్సయో, అకుసలస్స దువిధేన, అబ్యాకతస్స తివిధేన. అకుసలో అకుసలస్స తివిధేన, కుసలస్స ఏకవిధేన, అబ్యాకతస్స దువిధేన. అబ్యాకతోపి అబ్యాకతస్స తివిధేన, తథా కుసలస్స, తథా అకుసలస్సాతి. ఏవం కుసలో అట్ఠవిధేన, అకుసలో ఛబ్బిధేన, అబ్యాకతో నవవిధేనాతి తేవీసతివిధేన ఉపనిస్సయో భాజితోతి వేదితబ్బో.

౪౨౪. పురేజాతే చక్ఖాదీని ఓళారికవసేన వుత్తాని. ఆపోధాతుఆదీనిపి పన పురేజాతారమ్మణాని హోన్తియేవ. **వత్థు పురేజాతం చక్ఖాయతనన్తి**ఆది యం వత్థు హుత్వా పురేజాతం హోతి, తం దస్సేతుం వుత్తం. **వత్థు విపాకాబ్యాకతానన్తి** పవత్తియం పురేజాతపచ్చయం సన్ధాయ వుత్తం.

౪౨౫. పచ్ఛాజాతే **ఇమస్స కాయస్సాతి** చాతుమహాభూతికకాయస్స. **పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి** ఉపత్థమ్భనవసేన పచ్ఛాజాతో హుత్వా పచ్చయో. ఉపత్థమ్భకట్ఠేన పచ్చయత్తాయేవ హేస పచ్ఛాజాతపచ్చయోతి ఇమస్మిం పఞ్హావారే అనులోమతో ఆగతో.

౪౨౬. ఆసేవనపచ్చయే **అనులోమం గోత్రభుస్సాతి**ఆదీనం విసుం గహణే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ కారణం వేదితబ్బం.

౪౨౭. కమ్మపచ్చయే **కుసలా చేతనా సమ్పయుత్తకానన్తి** ఏత్థ సహజాతనానాక్ఖణికవిభాగస్స అభావతో సహజాతాతి న వుత్తా. అబ్యాకతవిస్సజ్జనే పన సో విభాగో అత్థి, తస్మా తత్థ వుత్తా. పటిసన్ధిగ్గహణం కటత్తారూపానం వసేన కతం. **చేతనా వత్థుస్సాతి** కిఞ్చాపి పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థుపతిట్ఠితా అరూపధమ్మా వత్థుపచ్చయా వత్తన్తి, చేతనా పన వత్థుస్సాపి పచ్చయోతి దస్సేతుం వుత్తం.

౪౨౮. విపాకపచ్చయే పటిసన్ధివారే ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౪౨౯-౪౩౮. ఆహారపచ్చయే **ఇమస్స కాయస్సాతి** ఇమస్మిం చతుసన్తతివసేన పవత్తే చాతుమహాభూతికకాయే ఆహారసముట్ఠానస్స జనకవసేన, సేసస్స ఉపత్థమ్భకవసేన ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో. ఇన్ద్రియపచ్చయాదీసుపి పటిసన్ధివారో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. సేసం సబ్బత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

పఞ్హావారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్హావారస్స ఘటనే అనులోమగణనా

౪౩౯. ఇదానేత్థ యథాలద్ధాని విస్సజ్జనాని గణనావసేన దస్సేతుం **హేతుయా సత్తా**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సత్తా**తి కుసలేన కుసలం, అబ్యాకతం, కుసలాబ్యాకతన్తి తీణి. తథా అకుసలేన; అబ్యాకతేన అబ్యాకతమేవాతి ఏవం సత్త. **ఆరమ్మణే నవా**తి ఏకమూలకఏకావసానాని నవ. **అధిపతియా దసా**తి కుసలం కుసలస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చ; అకుసలస్స ఆరమ్మణతోవ అబ్యాకతస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చ; కుసలాబ్యాకతస్స సహజాతతోవాతి కుసలమూలకాని చత్తారి. అకుసలం అకుసలస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చ; అబ్యాకతస్స సహజాతతోవ తథా అకుసలాబ్యాకతస్సాతి అకుసలమూలకాని తీణి. అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చ; కుసలస్స ఆరమ్మణతోవ తథా అకుసలస్సాతి అబ్యాకతమూలకాని తీణీతి ఏవం దస. ఏత్థ పన ఆరమ్మణాధిపతిపి సత్తధా, సహజాతాధిపతిపి సత్తధావ లబ్భతి.

అనన్తరే సత్తాతి కుసలమూలకాని ద్వే, తథా అకుసలమూలకాని, అబ్యాకతమూలకాని తీణీతి ఏవం సత్త. సమనన్తరేపి ఏతానేవ. **సహజాతే నవా**తి కుసలమూలకాని తీణి, అకుసలమూలకాని తీణి, అబ్యాకతమూలకం ఏకం, తథా కుసలాబ్యాకతమూలకం, అకుసలాబ్యాకతమూలకఞ్చాతి ఏవం నవ. **అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణీ**తి కుసలేన కుసలం, అకుసలేన అకుసలం , అబ్యాకతేన అబ్యాకతన్తి ఏవం తీణి. **నిస్సయే తేరసా**తి సహజాతతోవ కుసలమూలకాని తీణి, తథా అకుసలమూలకాని, తథా అబ్యాకతమూలకాని. ఏత్థ పన పురేజాతమ్పి లబ్భతి. అబ్యాకతఞ్హి అబ్యాకతస్స సహజాతమ్పి హోతి పురేజాతమ్పి; కుసలస్స పురేజాతమేవ తథా అకుసలస్స. పున కుసలాబ్యాకతో సహజాతపురేజాతతో కుసలస్స, సహజాతతోవ అబ్యాకతస్స, తథా అకుసలాబ్యాకతోతి ఏవం తేరస. **ఉపనిస్సయే నవా**తి ఏకమూలకేకావసానా నవ. తేసం విభఙ్గే తేవీసతి భేదా దస్సితా. తేసు ఆరమ్మణూపనిస్సయే సత్త, అనన్తరూపనిస్సయే సత్త, పకతూపనిస్సయే నవ హోన్తి. **పురేజాతే తీణీ**తి అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స, కుసలస్స, అకుసలస్సాతి ఏవం తీణి.

పచ్ఛాజాతే తీణీతి కుసలో అబ్యాకతస్స, అకుసలో అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సాతి ఏవం తీణి. **ఆసేవనే తీణి** అఞ్ఞమఞ్ఞసదిసాని. **కమ్మే సత్త** హేతుసదిసాని. తత్థ ద్వీసు విస్సజ్జనేసు నానాక్ఖణికకమ్మమ్పి ఆగతం, పఞ్చసు సహజాతమేవ. **విపాకే ఏకం** అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. **ఆహారఇన్ద్రియఝానమగ్గేసు సత్త** హేతుసదిసానేవ. ఇన్ద్రియం పనేత్థ సహజాతపురేజాతవసేన ఆగతం. **సమ్పయుత్తే తీణి** అఞ్ఞమఞ్ఞసదిసాని. **విప్పయుత్తే పఞ్చా**తి సహజాతపచ్ఛాజాతతో కుసలేన అబ్యాకతం, అకుసలేన అబ్యాకతం, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతతో అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, వత్థుపురేజాతతో అబ్యాకతేన కుసలం, తథా అకుసలన్తి ఏకం కుసలమూలం, ఏకం అకుసలమూలం, తీణి అబ్యాకతమూలానీతి ఏవం పఞ్చ.

అత్థియా తేరసాతి సహజాతతో కుసలేన కుసలం, సహజాతపచ్ఛాజాతతో కుసలేన అబ్యాకతం, సహజాతతోవ కుసలేన కుసలాబ్యాకతన్తి కుసలమూలాని తీణి, తథా అకుసలమూలాని, సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియతో పన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం, వత్థారమ్మణపురేజాతతో అబ్యాకతేన కుసలం, తథా అకుసలం, సహజాతపురేజాతతో కుసలో చ అబ్యాకతో చ అకుసలస్స; స్వేవ అబ్యాకతస్స సహజాతపచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియతో సహజాతపురేజాతతో చ కుసలో చ అబ్యాకతో చ కుసలస్స; స్వేవ అబ్యాకతస్స సహజాతపచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియతోతి ఏవం తేరస. **నత్థివిగతేసు సత్త** అనన్తరసదిసాని. **అవిగతే తేరస** అత్థిసదిసానీతి. ఏవమేత్థ సత్త గణనపరిచ్ఛేదా ఏకం తీణి పఞ్చ సత్త నవ దస తేరసాతి. తేసు విపాకవసేన ఏకమేవ ఏకకం, అఞ్ఞమఞ్ఞపురేజాతపచ్ఛాజాతాసేవనసమ్పయుత్తవసేన పఞ్చ తికా, విప్పయుత్తవసేన ఏకమేవ పఞ్చకం, హేతుఅనన్తరసమనన్తరకమ్మఆహారిన్ద్రియఝానమగ్గనత్థివిగతవసేన దస సత్తకా,

ఆరమ్మణసహజాతఉపనిస్సయవసేన తయో నవకా, అధిపతివసేన ఏకం దసకం, నిస్సయఅత్థిఅవిగతవసేన తయో తేరసకాతి ఏవం తస్మిం తస్మిం పచ్చయే నిద్దిట్ఠవారే గణనవసేన సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా తేసం వసేన దుకతికాదీసు పచ్చయసంసన్దనే గణనా వేదితబ్బా.

౪౪౦. యే పన పచ్చయా యేసం పచ్చయానం విసభాగా వా విరుద్ధా వా హోన్తి, తే తేహి సద్ధిం న యోజేతబ్బా. సేయ్యథిదం – హేతుపచ్చయస్స తావ ఆరమ్మణానన్తరసమనన్తరూపనిస్సయపురేజాతపచ్ఛాజాతకమ్మాసేవనాహారఝానసత్థివిగతా అధిపతిపచ్చయే చ ఠపేత్వా వీమంసం సేసాధిపతినో విసభాగా, సహజాతాదయో సభాగా. కస్మా? తథా భావాభావతో. హేతుపచ్చయో హి యేసం హేతుపచ్చయో హోతి, తేసం సహజాతాదిపచ్చయోపి హోతి, ఆరమ్మణాదిపచ్చయో పన న హోతీతి ఆరమ్మణాదయో తస్స విసభాగా నామ. తస్మా నో తేహి, తే వా తేన సద్ధిం, న యోజేతబ్బా. పురేజాతపచ్ఛాజాతసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థినత్థివిగతావిగతా చ అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధా, తేపి అఞ్ఞమఞ్ఞం న యోజేతబ్బా. తత్థ అయోజనీయే వజ్జేత్వా యోజనీయేహి యోగే యే వారా లబ్భన్తి, తే సఙ్ఖేపతో దస్సేతుం **హేతుపచ్చయా అధిపతియా చత్తారీ**తిఆది వుత్తం.

తత్థ కిఞ్చాపి హేతుపచ్చయస్స అధిపతినా సంసన్దనే ఊనతరగణనవసేన సత్తహి వారేహి భవితబ్బం, యస్మా పన అధిపతీసు వీమంసావ హేతుపచ్చయో, న ఇతరే, తస్మా విసభాగే వజ్జేత్వా సభాగవసేన “చత్తారీ”తి వుత్తం. తాని ఏవం వేదితబ్బాని – కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో; కుసలా వీమంసా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం, కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో; కుసలా వీమంసా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం, కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో; కుసలా వీమంసా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో; విపాకాబ్యాకతా కిరియాబ్యాకతా వీమంసా సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానన్తి. ఏత్థ చ విపాకాబ్యాకతా లోకుత్తరతోవ గహేతబ్బా. ఆరమ్మణపచ్చయఅనన్తరపచ్చయాదయో పన విసభాగత్తా న యోజితా. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ లబ్భమానఞ్చ అలబ్భమానఞ్చ ఞత్వా లబ్భమానవసేన వారా ఉద్ధరితబ్బా.

సహజాతే సత్తాతి హేతుయా లద్ధానేవ. **అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణీ**తి సుద్ధికఅఞ్ఞమఞ్ఞే లద్ధానేవ. **నిస్సయే సత్తా**తి హేతుయా లద్ధానేవ. **విపాకే ఏక**న్తి సుద్ధికవిపాకే లద్ధమేవ. **ఇన్ద్రియమగ్గేసు చత్తారీ**తి హేట్ఠా వుత్తనయానేవ . **సమ్పయుత్తే తీణీ**తి సుద్ధికసమ్పయుత్తే లద్ధానేవ. **విప్పయుత్తే తీణీ**తి కుసలాదిచిత్తసముట్ఠానం రూపం పచ్చయుప్పన్నం కత్వా వేదితబ్బాని. **అత్థిఅవిగతేసు సత్తా**తి హేతుయా లద్ధానేవ.

౪౪౧-౪౪౩. ఏవం యేహి అధిపతిపచ్చయాదీహి ఏకాదసహి పచ్చయేహి సద్ధిం హేతుపచ్చయో యోజనం లభతి, తేసం వసేన దుమూలకనయే గణనం దస్సేత్వా ఇదాని తిమూలకాదీసు తస్స దస్సనత్థం లక్ఖణం ఠపేన్తో **హేతుసహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతన్తి సత్తా**తిఆదిమాహ. పోత్థకేసు పన నిస్సఉపనిస్సఅధిపాతి ఏవం పరిహీనక్ఖరాని పచ్చయనామాని లిఖన్తి, తం సఞ్ఞాకరణమత్తవసేన లిఖితం. తస్మా తాదిసేసు ఠానేసు పరిపుణ్ణా పాళి కాతబ్బా. యం పనిదం లక్ఖణం ఠపితం, తేన ఇదం దీపేతి – అయం హేతుపచ్చయో సహజాతాదీహి చతూహి సద్ధిం సంసన్దనే అత్తనో విభఙ్గే

లద్ధాని సత్తేవ విస్సజ్జనాని లభతి. సచే పనేత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో పవిసతి, అఞ్ఞమఞ్ఞే లద్ధాని తీణి లభతి. సచే సమ్పయుత్తపచ్చయో పవిసతి, తానేవ తీణి లభతి. సచే విప్పయుత్తపచ్చయో పవిసతి, హేతువిప్పయుత్తదుకే లద్ధాని తీణి లభతి. సచే విపాకపచ్చయో పవిసతి, సబ్బేహి విపాకసభాగేహి సద్ధిం సంసన్దనే ఏవమేవ విస్సజ్జనం లభతి. సచే పనేత్థ ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయా పవిసన్తి, తేహి సద్ధిం దుమూలకే లద్ధాని చత్తారియేవ లభతి. సచే తేహి సద్ధిం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో పవిసతి, హేతాధిపతిదుకే దస్సితేసు చతూసు విస్సజ్జనేసు "కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చా"తి ద్వే అపనేత్వా సేసాని ద్వే లభతి. సచేపి తత్థ సమ్పయుత్తపచ్చయో పవిసతి, తానేవ ద్వే లభతి. సచే పన విప్పయుత్తపచ్చయో పవిసతి, ఇతరాని ద్వే లభతి. సచే పన తేసు విపాకపచ్చయో పవిసతి, సబ్బత్థ ఏకమేవ లభతి. అధిపతినా పన సద్ధిం హేతాధిపతిదుకతో ఊనతరగణనేసు అప్పవిసన్తేసు చత్తారియేవ లభతి. ఊనతరగణనేసు పవిసన్తేసు తేసం వసేన ద్వే ఏకన్తి లభతి. ఏవం తేసం తేసం పచ్చయానం సమాయోగే లబ్భమానం గణనం విదిత్వా తిమూలకాదీసు గణనా ఉద్ధరితబ్బాతి.

ఏతేసు పన ఘటనేసు సబ్బపఠమాని చత్తారి ఘటనాని సామఞ్ఞతో నవన్నమ్పి హేతూనం వసేన వుత్తాని అవిపాకాని. అబ్యాకతేన అబ్యాకతవిస్సజ్జనే పనేత్థ విపాకహేతుపి లబ్భతి.

తతో పరాని పఞ్చ ఘటనాని విపాకహేతువసేన వుత్తాని. తత్థ సబ్బేపి సహజాతవిపాకా చేవ విపాకసహజాతరూపా చ. తేసు పఠమే ఘటనే విపాకా చేవ తంసముట్ఠానరూపా చ లబ్భన్తి, దుతియే విపాకా చేవ పటిసన్ధియఞ్చ వత్థురూపం. తతియే అరూపధమ్మావ. చతుత్థే విపాకచిత్తసముట్ఠానరూపమేవ లబ్భతి. పఞ్చమే వత్థురూపమేవ.

తతో పరాని పఞ్చదస ఘటనాని ఇన్ద్రియమగ్గయుత్తాని అమోహహేతువసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమాని నవ నిరాధిపతీని, పచ్ఛిమాని ఛ సాధిపతీని. నిరాధిపతికేసుపి పఠమాని చత్తారి సామఞ్ఞతో సబ్బత్థ అమోహవసేన వుత్తాని, పచ్ఛిమాని పఞ్చ విపాకామోహవసేన. తత్థ నిరాధిపతికేసు పఠమే **చత్తారీ**తి హేట్ఠా హేతాధిపతిదుకే దస్సితానేవ. దుతియే చిత్తసముట్ఠానరూపం పరిహాయతి. తతియే వత్థురూపం పరిహాయతి. చతుత్థే కుసలో ధమ్మో చిత్తసముట్ఠానానం, అబ్యాకతో తంసముట్ఠానానన్తి రూపమేవ లబ్భతి. తతో పరాని విపాకయుత్తాని పఞ్చ హేట్ఠా వుత్తనయానేవ. సాధిపతికేసు పఠమాని తీణి ఘటనాని సామఞ్ఞతో విపాకావిపాకహేతువసేన వుత్తాని. తేసు పఠమే చత్తారి వుత్తనయానేవ. దుతియే రూపం పరిహాయతి, తతియే అరూపం పరిహాయతి. తతో పరాని తీణి విపాకహేతువసేన వుత్తాని. తేసు పఠమే రూపారూపం లబ్భతి, దుతియే అరూపమేవ, తతియే రూపమేవ. ఏవమ్పి తేసం తేసం పచ్చయానం సమాయోగే లబ్భమానం గణనం విదిత్వా తిమూలకాదీసు గణనా ఉద్ధరితబ్బాతి.

హేతుమూలకం నిట్ఠితం.

౪౪౪. ఆరమ్మణమూలకేపి అధిపతిపచ్చయాదయో సత్త ఆరమ్మణేన సభాగా, సేసా సోళస విసభాగాతి తే అయోజేత్వా సత్తేవ యోజితా. తేసు **అధిపతియా సత్తా**తి కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స, అకుసలస్స ధమ్మస్స, అబ్యాకతస్సాతి ఏవం కుసలమూలాని తీణి, అకుసలమూలం ఏకం, అబ్యాకతమూలాని తీణీతి సత్త. **నిస్సయే తీణీ**తి వత్థువసేన అబ్యాకతమూలానేవ. ఉపనిస్సయే సత్త హేట్ఠిమాని ఏవ. **పురేజాతే తీణీ**తి వత్థారమ్మణవసేన

అబ్యాకతమూలాని. **విప్పయుత్తే తీణీ**తి వత్థువసేనేవ. **అత్థిఅవిగతేసు తీణీ**తి వత్థారమ్మణవసేన. యథా పన హేతుమూలకే లక్ఖణదస్సనత్థం ఘటనాని ఠపితాని, తథా ఆరమ్మణమూలకాదీసుపి.

౪౪౫. తత్థ యాని తావ ఇమస్మిం ఆరమ్మణమూలకే పఞ్చ ఘటనాని ఠపితాని. తత్థ పఠమం ఆరమ్మణాధిపతివసేన సాధిపతికం. తత్థ **సత్తా**తి ఆరమ్మణాధిపతిదుకే లద్ధవిస్సజ్జనానేవ. దుతియం నిరాధిపతికం. తత్థ **తీణీ**తి వత్థారమ్మణవసేన ఆరమ్మణవసేనేవ వా అబ్యాకతమూలాని. తతియం నిస్సయేన వుత్తం. తత్థ **తీణీ**తి వత్థువసేన అబ్యాకతమూలాని. చతుత్థపఞ్చమాని సాధిపతికాని. తేసు చతుత్థే **ఏక**న్తి వత్థారమ్మణవసేన ఆరమ్మణవసేనేవ వా అబ్యాకతమూలం అకుసలం. పఞ్చమే **ఏక**న్తి నిస్సయతో అబ్యాకతమూలకం అకుసలం. ఏవమిధాపి లబ్భమానవసేన తికాదీసు గణనా వేదితబ్బా. తథా అధిపతిమూలకాదీసు. ఆరమ్మణఇన్ద్రియవిపాకవసేన విత్థారయోజనం పన అవత్వా తత్థ తత్థ వత్తబ్బయుత్తకమేవ వదామాతి.

౪౪౬. అధిపతిమూలకే **సహజాతే సత్తా**తి సహజాతాధిపతివసేన కుసలమూలాని తీణి, అకుసలమూలాని తీణి, అబ్యాకతమూలం ఏకం. సహజాతేన పన సద్ధిం ఆరమ్మణాధిపతి, ఆరమ్మణాధిపతినా చ సద్ధిం సహజాతం న లబ్భతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణీ**తి సహజాతాధిపతివసేనేవ. **నిస్సయే అట్ఠా**తి కుసలమూలాని తీణి, అకుసలమూలాని తీణి, అబ్యాకతమూలాని ద్వే. అబ్యాకతో హి అధిపతి అబ్యాకతస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చ నిస్సయో హోతి, అకుసలస్స ఆరమ్మణతోవ. కుసలస్స పన ఉభయథాపి న హోతీతి అబ్యాకతమూలాని ద్వేయేవాతి ఏవం అట్ఠ. **ఉపనిస్సయే సత్త** ఆరమ్మణసదిసానేవ. **పురేజాతే ఏక**న్తి అబ్యాకతాధిపతి ఆరమ్మణవసేన అకుసలస్స. **విపాకే ఏకం** అబ్యాకతేన అబ్యాకతం లోకుత్తరం. ఆహారాదీసు సత్త హేట్ఠా ఏకమూలకే లద్ధానేవ. **విప్పయుత్తే చత్తారీ**తి కుసలేన అబ్యాకతం, తథా అకుసలేన, అబ్యాకతేన అబ్యాకతఞ్చ కుసలఞ్చ. అత్థిఅవిగతేసు అట్ఠ నిస్సయసదిసానేవ.

౪౪౭-౪౫౧. ఘటనాని పనేత్థ పటిపాటియా ఆరమ్మణాదీహి అయోజేత్వా పఠమం అత్థిఅవిగతేహి యోజితాని. కిం కారణాతి? ఉభయాధిపతిమిస్సకత్తా. తత్థ పఠమే ఘటనే ఆరమ్మణాధిపతివసేన వత్థారమ్మణం లబ్భతి , దుతియే నిస్సయవసేన గరుం కత్వా అస్సాదేన్తస్స వత్థుమేవ, తతియే సహజాతాధిపతివసేన కుసలాదయో రూపానం, ఆరమ్మణాధిపతివసేన వత్థు అకుసలస్స. తతో పరాని తీణి ఘటనాని ఆరమ్మణాధిపతివసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమే **సత్తా**తి హేట్ఠా వుత్తానేవ. దుతియే **ఏక**న్తి పురేజాతాని వత్థారమ్మణాని అకుసలస్స. తతియే వత్థుమేవ అకుసలస్స. తతో పరాని తీణి ఘటనాని విపాకావిపాకసాధారణాని సహజాతాధిపతివసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమే రూపారూపం లబ్భతి, దుతియే అరూపమేవ, తతియే రూపమేవ. తతో పరాని తీణి విపాకాధిపతివసేన వుత్తాని. తేసుపి పఠమే రూపారూపం లబ్భతి, దుతియే అరూపం, తతియే రూపమేవ. తతో పరాని ఛ ఘటనాని ఆహారిన్ద్రియయుత్తాని చిత్తాధిపతివసేన వుత్తాని. తత్థ తీణి అవిపాకాని, తీణి సవిపాకాని. తేసు గణనా పాకటాయేవ. తతో పరాని ఛ ఘటనాని తథేవ విరియాధిపతివసేన వుత్తాని. నను చ అధిపతిపటిపాటియా పఠమం విరియాధిపతివసేన వత్తబ్బాని సియుం, కస్మా తథా న వుత్తానీతి? పఠతో హేతువసేన వుత్తఘటనేహి సదిసత్తా. పఠతో హి హేతువసేన ఘటనాని అమోహస్స వీమంసాధిపతిత్తా వీమంసాయ చ సమ్మాదిట్ఠిభావతో మగ్గసమ్పయుత్తాని. విరియమ్పి చ సమ్మావాయామమిచ్ఛావాయామభావేన మగ్గోతి తేన సద్ధిం ఘటనాని పఠతో హేతువసేన వుత్తఘటనేహి సదిసానీతి పరివత్తేత్వా వుత్తాని. తేసుపి గణనా పాకటాయేవ.

౪౭౩-౪౭౮. అనన్తరసమనన్తరమూలకేసు **సత్తాతి** కుసలో కుసలస్స అబ్యాకతస్స చ, తథా అకుసలో, అబ్యాకతో తిణ్ణన్నమ్పీతి ఏవం సత్త. **కమ్మే ఏకన్తి** కుసలా మగ్గచేతనా అత్తనో విపాకాబ్యాకతస్స. ఘటనాని పనేతేసు తీణి తీణియేవ. తాని బహుతరపటిపాటియా వుత్తాని.

౪౭౯-౪౮౦. సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయమూలకేసు యే యే దుకమూలకే పచ్చయా వుత్తా తే తేయేవ ఆదితో రితేన సభాగా. తస్మా దుకమూలకే గణనం ఇత్వా యే ఉపరి పచ్చయా ఘటితా, తేసు ఊనతరగణనస్స వసేన సబ్బఘటనేసు గణనా వేదితబ్బా. తత్థ సహజాతమూలకే దస ఘటనాని. తేసు పఞ్చ అవిపాకాని, పఞ్చ సవిపాకాని. తత్థ అవిపాకేసు తావ పఠమే కుసలో కుసలస్స అబ్యాకతస్స , కుసలాబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతో అబ్యాకతస్సాతి చత్తారి, తథా అకుసలో, అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సేవాతి ఏవం నవ. తత్థ కుసలాకుసలాదికేసు అట్ఠసు విస్సజ్జనేసు అరూపఞ్చేవ చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చ లబ్భతి. అబ్యాకతే వత్థురూపమ్పి. దుతియే ఘటనే అబ్యాకతవిస్సజ్జనే రూపేసు వత్థుమేవ లబ్భతి, తతియే తీసుపి అరూపమేవ, చతుత్థే చిత్తసముట్ఠానరూపమేవ, పఞ్చమే పటిసన్ధియం వత్థునా సద్ధిం అరూపధమ్మా. సవిపాకేసు పఠమే విపాకా చేవ విపాకచిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చ, దుతియే విపాకా చేవ వత్థురూపఞ్చ, తతియే విపాకమేవ, చతుత్థే విపాకచిత్తసముట్ఠానమేవ, పఞ్చమే వత్థురూపమేవ లబ్భతి.

అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకే ఛ ఘటనాని. తేసు పఠమాని తీణి అవిపాకాని, పచ్ఛిమాని తీణి సవిపాకాని. తేసు గణనా పాకటాయేవ.

౪౮౧. నిస్సయమూలకే **నిస్సయపచ్చయా ఆరమ్మణే తీణీతి** వత్థుం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తకుసలాదివసేన వేదితబ్బాని. **ఉపనిస్సయే ఏకన్తి** వత్థుం ఆరమ్మణూపనిస్సయం కత్వా ఉప్పన్నాకుసలం. సేసం దుమూలకే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

౪౮౨-౪౮౪. ఇమస్మిం పన నిస్సయపచ్చయే వీసతి ఘటనాని. తేసు పురిమాని ఛ ఘటనాని పురేజాతసహజాతవసేన వుత్తాని, తతో చత్తారి పురేజాతవసేనేవ, తతో దస సహజాతవసేనేవ. తత్థ పఠమే ఘటనే **తేరసాతి** నిస్సయపచ్చయవిభఙ్గే వుత్తాసేవ. దుతియే **అట్ఠాతి** సహజాతాధిపతివసేన సత్త, వత్థుం గరుం కత్వా అకుసలఞ్చాతి అట్ఠ. తతియే సత్త ఇన్ద్రియపచ్చయే లద్ధానేవ. చతుత్థే పఞ్చ విప్పయుత్తే లద్ధాని. పఞ్చమే **చత్తారీతి** కుసలాదీని చిత్తసముట్ఠానానం, వత్థు చ అకుసలస్స. ఛట్ఠే **తీణీతి** కుసలాదీని చిత్తసముట్ఠానస్స. పురేజాతవసేన చతూసు పఠమే **తీణీతి** వత్థు కుసలాదీనం, చక్ఖాదీని చ అబ్యాకతస్స. దుతియే వత్థుమేవ కుసలాదీనం. తతియే **ఏకన్తి** వత్థు అకుసలస్స. చతుత్థే చక్ఖాదీని విఞ్ఞాణపఞ్చకస్స. సహజాతవసేన దస సవిపాకావిపాకవసేన ద్విధా భిన్దిత్వా సహజాతమూలకే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

౪౮౫. ఉపనిస్సయమూలకే **ఆరమ్మణే సత్తాతి** ఆరమ్మణూపనిస్సయే లద్ధానేవ. **అధిపతియా సత్తాతి** తానేవ. అనన్తరసమనన్తరేసు అనన్తరూపనిస్సయే లద్ధానేవ. **నిస్సయే ఏకన్తి** వత్థు అకుసలస్స. **పురేజాతే ఏకన్తి** తస్సేవ వత్థుం వా ఆరమ్మణం వా. **ఆసేవనే తీణి** అనన్తరూపనిస్సయవసేన. **కమ్మే ద్వే** పకతూపనిస్సయవసేన. లోకుత్తరకుసలచేతనా పన అనన్తరూపనిస్సయోపి హోతి. **విప్పయుత్తే ఏకం** ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన, తథా అత్థిఅవిగతేసు. నత్థివిగతేసు సత్త అనన్తరసమానేవ.

౪౬౬. ఉపనిస్సయమూలకాని పన సత్త ఘటనాని హోన్తి. తత్థ పురిమాని తీణి ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమే **సత్తాతి** కుసలో కుసలాదీనం, తథా అబ్యాకతో, అకుసలో అకుసలస్సేవాతి ఏవం సత్త. దుతియే **ఏకన్తి** చక్ఖాదిఅబ్యాకతం అకుసలస్స. తతియే వత్థు అకుసలస్స. తతో పరాని ద్వే అనన్తరూపనిస్సయవసేన వుత్తాని. తేసు గణనా పాకటాయేవ. తతో ద్వే అనన్తరపకతూపనిస్సయవసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమే లోకియకుసలాకుసలచేతనాపచ్చయభావతో గహేతబ్బా, దుతియే లోకుత్తరకుసలావ.

౪౬౭-౪౬౮. పురేజాతమూలకే **ఆరమ్మణే తీణీతి** అబ్యాకతో కుసలాదీనం. **అధిపతియా ఏకన్తి** అబ్యాకతో అకుసలస్స. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. ఏత్థ పన సత్త ఘటనాని. తేసు పఠమం వత్థారమ్మణవసేన వుత్తం, దుతియం వత్థువసేనేవ, తతియం ఆరమ్మణవసేన, చతుత్థం వత్థుస్స ఆరమ్మణకాలవసేన, పఞ్చమం ఆరమ్మణాధిపతివసేన, ఛట్ఠం వత్థునో ఆరమ్మణాధిపతికాలవసేన, సత్తమం చక్ఖాదివసేన.

౪౬౯-౪౭౨. పచ్ఛాజాతమూలకే వీసతి పచ్చయా న యుజ్జన్తి, తయోవ యోజనం లభన్తి. ఏకమేవేత్థ ఘటనం, తం కాయస్స కుసలాదీనం వసేన వేదితబ్బం. ఆసేవనమూలకేపి ఏకమేవ ఘటనం.

౪౭౩-౪౭౭. కమ్మమూలకే **అనన్తరే ఏకన్తి** మగ్గచేతనావసేన వుత్తం. **అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణీతి** ఏత్థ పటిసన్ధియం వత్థుపి గహేతబ్బం. **ఉపనిస్సయే ద్వేతి** అనన్తరపకతూపనిస్సయవసేన హేట్ఠా వుత్తానేవ. ఏవం సేసానిపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని. ఏత్థ పన ఏకాదస ఘటనాని. తత్థ పఠమాని ద్వే పకతూపనిస్సయానన్తరూపనిస్సయవిభాగతో నానాక్ఖణికకమ్మవసేన వుత్తాని. తతో పరాని చత్తారి విపాకావిపాకతో ఏకక్ఖణికకమ్మవసేన వుత్తాని. తత్థ పఠమే అరూపేన సద్ధిం చిత్తసముట్ఠానరూపం లబ్భతి, దుతియే అరూపేన సద్ధిం వత్థు, తతియే అరూపమేవ, చతుత్థే చిత్తసముట్ఠానరూపమేవ. పటిసన్ధియం పన కటత్తారూపమ్పి లబ్భతి. తతో పరాని పఞ్చ సవిపాకాని, తాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ. విపాకమూలకే పఞ్చ ఘటానాని ఉత్తానత్థానేవ.

౪౭౮-౪౮౩. ఆహారమూలకే **సత్తాతిఆదీని** వుత్తనయానేవ. ఘటనాని పనేత్థ చతుత్తింస. తేసు పఠమాని పఞ్చ విపాకావిపాకసామఞ్ఞతో వుత్తాని. తత్థ పఠమే చత్తారోపి ఆహారా లబ్భన్తి; దుతియే తయో అరూపాహారావ. తతియే వత్థుపి పచ్చయుప్పన్నం హోతి, చతుత్థే తం పరిహాయతి. పఞ్చమే రూపమేవ పచ్చయుప్పన్నం. తతో పరాని పఞ్చ సవిపాకఘటనాని, తాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ. తతో పరాని నవ ఘటనాని చేతనాహారవసేన వుత్తాని. తతో పరాని నవ నిరాధిపతివిఞ్ఞాణాహారవసేన . తతో పరాని సాధిపతివిఞ్ఞాణాహారవసేన ఛ ఘటనాని వుత్తాని. తత్థ తీణి విపాకావిపాకసామఞ్ఞవసేన వుత్తాని. తీణి విపాకవసేనేవ. తత్థ లోకియానం విపాకానం అభావతో వత్థు పరిహాయతి.

౪౮౪-౪౯౫. ఇన్ద్రియమూలకే **పురేజాతే ఏకన్తి** చక్ఖున్ద్రియాదీనం వసేన అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. సేసం దుమూలకం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఘటనాని పనేత్థ ఛ సత్తతి. తత్థ పఠమే సబ్బానిపి ఇన్ద్రియాని పచ్చయట్ఠేన లబ్భన్తి. దుతియే రూపజీవితిన్ద్రియం హాయతి. న హి తం నిస్సయో హోతి. తతియే అరూపిన్ద్రియాని రూపానం. చతుత్థే చక్ఖాదీని చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం. తతో పరాని నవ ఘటనాని సహజాతఅరూపిన్ద్రియవసేన వుత్తాని, తతో నవ మగ్గభూతానం ఇన్ద్రియానం వసేన, తతో నవ ఝానఙ్గభూతానం, తతో నవ ఝానమగ్గభూతానం, తతో నవ మనిన్ద్రియవసేనేవ, తతో సాధిపతీని ఛ,

తతో వీరియవసేన మగ్గసమ్పయుత్తాని ఛ, తతో అమోహహేతువసేన నిరాధిపతీని నవ, సాధిపతీని ఛ. తేసు సబ్బేసు విపాకపచ్చయేన అయుత్తాని చ యుత్తాని చ హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని.

౪౯౬-౨౦౦. ఝానమూలకేపి దుమూలకం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఘటనాని పనేత్థ ఛత్తింస. తేసు పఠమాని నవ ఇన్ద్రియమగ్గభావం అనామసిత్వా సాధారణఝానఙ్గవసేనేవ వుత్తాని. తతో పరాని నవ ఇన్ద్రియభూతఝానఙ్గవసేన, తతో నవ మగ్గభూతఝానఙ్గవసేన, తతో నవ ఇన్ద్రియమగ్గభూతఝానఙ్గవసేన. చతూసుపి చేతేసు నవకేసు ఆదితో చత్తారి చత్తారి విపాకావిపాకసాధారణాని. అవసానే పఞ్చ పఞ్చ విపాకానేవ, తాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ.

౨౦౧-౨౦౮. మగ్గమూలకేపి దుమూలకం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. ఘటనాని పనేత్థ సత్తపఞ్ఞాస. తేసు పఠమాని నవ ఇన్ద్రియఝానభావం అనామసిత్వా సుద్ధికమగ్గవసేనేవ వుత్తాని. తతో నవ ఇన్ద్రియభూతమగ్గవసేన, తతో నవ ఝానభూతమగ్గవసేన, తతో నవ ఇన్ద్రియఝానభూతమగ్గవసేన, తతో ఛ అధిపతిభూతమగ్గవసేన, తతో నవ నిరాధిపతిమగ్గహేతువసేన, తతో ఛ సాధిపతిమగ్గహేతువసేన, తత్థ నవకేసు పఞ్చ పఞ్చ ఛక్కేసు తీణి తీణి విపాకాని. సేసాని సాధారణాని, తాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ.

౨౦౯-౨౧౦. సమ్పయుత్తమూలకే దుమూలకం ఉత్తానత్థమేవ. ఏత్థ పన ద్వేయేవ ఘటనాని. తత్థ ఏకం సాధారణవసేన, ఏకం విపాకవసేన వుత్తం.

౨౧౧-౨౧౪. విప్పయుత్తమూలకేపి దుమూలకం ఉత్తానత్థమేవ. ఘటనాని పనేత్థ తేరస. తత్థ పఠమే **పఞ్చాతి** కుసలో అబ్యాకతస్స, తథా అకుసలో, అబ్యాకతో తిణ్ణన్నమ్పి. ఏత్థ చ ఇమే విప్పయుత్తాదయో సహజాతాపి హోన్తి, పచ్ఛాజాతపురేజాతాపి. దుతియే పురేజాతసహజాతావ తతియే తేయేవ అధిపతివసేన. తత్థ కుసలో అబ్యాకతస్స తథా అకుసలో, అబ్యాకతో పన అబ్యాకతస్స చ ఆరమ్మణాధిపతివసేన అకుసలస్స చాతి ఏవం చత్తారి. చతుత్థే **తీణీతి** కుసలాదీని అబ్యాకతస్స. ఇన్ద్రియాని పనేత్థ రూపానిపి అరూపానిపి. పఞ్చమే పచ్చయా అరూపావ ఛట్ఠే వత్థువసేన రూపావ సత్తమే కుసలాబ్యాకతానం విపస్సనావసేన, అకుసలస్స అస్సాదనవసేన వత్థుమేవ. అట్ఠమే తదేవాకుసలస్స, నవమే చక్ఖాదీని అబ్యాకతస్స, దసమే కుసలాదయో చిత్తసముట్ఠానానం, ఏకాదసమే పటిసన్ధియం వత్థు ఖన్ధానం, ద్వాదసమే పటిసన్ధియం ఖన్ధా కటత్తారూపానం, తేరసమే పటిసన్ధియం ఖన్ధా వత్థుస్స.

౨౧౫-౨౧౮. అత్థిపచ్చయమూలకే **ఉపనిస్సయే ఏకన్తి** ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన అబ్యాకతం అకుసలస్స. సేసం దుమూలకే ఉత్తానమేవ. ఘటనాని పనేత్థ ఏకూనతింస. తేసు పఠమే అరూపవత్థారమ్మణమహాభూతఇన్ద్రియాహారానం వసేన సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతపచ్చయా లబ్భన్తి. దుతియే పచ్ఛాజాతకబళీకారాహారా న లబ్భన్తి. పఠమదుతియఘటనానేవ అధిపతినా సద్ధిం ఉపరి తతియచతుత్థాని కతాని. పున పఠమమేవ చతూహి ఆహారేహి సద్ధిం పఞ్చమం, రూపిన్ద్రియేహి సద్ధిం ఛట్ఠం, రూపారూపిన్ద్రియేహి సద్ధిం సత్తమం కతం. దుతియమేవ వా పన ఇన్ద్రియేహి సద్ధిం సత్తమం కతం. పఠమదుతియానేవ విప్పయుత్తపచ్చయేన సద్ధిం అట్ఠమనవమాని. తేసు నవమం అధిపతినా సద్ధిం దసమం కతం. తతో ఏకాదసమే పచ్చయవసేన వత్థు హాయతి. ద్వాదసమే అరూపధమ్మాయేవ పచ్చయా, తేరసమే వత్థారమ్మణా, చుద్దసమే వత్థుమేవ, పన్నరసమే ఆరమ్మణమేవ, సోళసమే వత్థుమేవ ఆరమ్మణం, సత్తరసమే పన తదేవ

ఆరమ్మణాధిపతిభావేన, అట్ఠారసమేపి తదేవ ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన, ఏకూనవీసతిమే చక్ఖాదయోవ పచ్చయా. ఇమాని ఏకూనవీసతి పకిణ్ణకఘటనాని నామ సహజాతం అగ్గహేత్వా వుత్తాని. తతో పరాని దస సహజాతవసేన వుత్తాని.

౨౧౮. నత్థివిగతమూలకేసు అనన్తరసమనన్తరమూలకేసు వియ ఉపనిస్సయాసేవనకమ్మవసేన తీణియేవ ఘటనాని, అవిగతమూలకం అత్థిమూలకసదిసమేవాతి.

యాని పనేతాని ఇమస్మిం పఞ్హావారే ఘటనాని వుత్తాని, తాని సబ్బానిపి దువిధానియేవ – పకిణ్ణకతో సహజాతతో చ. తత్థ సబ్బేసమ్పి ఆరమ్మణమూలకాదీనం ఆదితో సహజాతం అగ్గహేత్వా వుత్తాని **పకిణ్ణకాని** నామ. తాని ఆరమ్మణమూలకే పఞ్చపి, అధిపతిమూలకే ఛ, అనన్తరమూలకే తీణిపి, తథా సమనన్తరమూలకే, నిస్సయమూలకే దస, ఉపనిస్సయమూలకే సత్త, పురేజాతమూలకే సత్త, పచ్ఛాజాతమూలకే ఏకమేవ, తథా ఆసేవనమూలకే, కమ్మమూలకే ద్వే, ఆహారమూలకే ఏకం, ఇన్ద్రియమూలకే చత్తారి, విప్పయుత్తమూలకే నవ, అత్థిమూలకే ఏకూనవీసతి, నత్థిమూలకే తీణిపి, తథావిగతమూలకే. అవిగతమూలకే ఏకూనవీసతీతి సబ్బానిపి సతఞ్చేవ తీణి చ హోన్తి. సహజాతనిస్సయభావేన పనేతాని పకిణ్ణకానీతి వుత్తాని.

యాని పన సహజాతం లబ్భన్తి, తాని **సహజాతఘటనాని** నామాతి వుచ్చన్తి. తాని ఆరమ్మణమూలకే అనన్తరసమనన్తరపురేజాతపచ్ఛాజాతఆసేవననత్థివిగతమూలకేసు న లబ్భన్తి. న హి తే పచ్చయా సహజాతానం పచ్చయా హోన్తి. యథా చ సహజాతానం న హోన్తి, తథా హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తపచ్చయా. అసహజాతానన్తి హేతుమూలకే సబ్బాని చతువీసతిపి ఘటనాని సహజాతఘటనానేవ. తథా అధిపతిమూలకే చతువీసతి, సహజాతమూలకే దసపి, అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకే ఛపి, నిస్సయమూలకే దస, కమ్మమూలకే నవ, విపాకమూలకే పఞ్చపి, ఆహారమూలకే తేత్తింస, ఇన్ద్రియమూలకే ద్వాసత్తతి ఝానమూలకే ఛత్తింసాపి, మగ్గమూలకే సత్తపఞ్ఞాసమ్పి, సమ్పయుత్తమూలకే ద్వేపి, విప్పయుత్తమూలకే చత్తారి, అత్థిమూలకే దస, అవిగతమూలకే దసాతి సబ్బానిపి తీణి సతాని ద్వాదస చ హోన్తి. ఇతి పురిమాని సతం తీణి చ ఇమాని చ ద్వాదసుత్తరాని తీణి సతానీతి సబ్బానిపి పఞ్చదసాధికాని చత్తారి ఘటనసతాని పఞ్హావారే ఆగతాని. తేసు యే యే పచ్చయధమ్మా నామవసేన న పాకటా హుత్వా పఞ్ఞాయన్తి, తేపి హేతుమూలకాదీనం నయానం ఆదితో విపాకావిపాకసామఞ్ఞతో వుత్తేసు ఘటనేసు దస్సేతబ్బా. ద్వాదసేవ హి హేతూ ఛ ఆరమ్మణా చత్తారో అధిపతయో చత్తారో ఆహారా వీసతి ఇన్ద్రియాని సత్త ఝానఙ్గాని ద్వాదస మగ్గఙ్గానీతి ఏతే పచ్చయధమ్మా నామ. తేసు యే యే ధమ్మా ఏకన్తేన కుసలా, ఏకన్తేనేవ అకుసలా, ఏకన్తేన కుసలవిపాకా, ఏకన్తేనేవాకుసలవిపాకా, ఏకన్తేనేవ విపాకా, ఏకన్తేనేవ అవిపాకా తే తే సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా యే తత్థ విపాకా, తే విపాకఘటనేసు, యే అవిపాకా, తే అవిపాకఘటనేసు యథాయోగం యోజేతబ్బాతి.

పఞ్హావారస్స ఘటనే అనులోమగణనా.

పచ్చనీయుద్ధారవణ్ణనా

౨౧౭. ఇదాని పచ్చనీయం హోతి. తత్థ యథా పటిచ్చ వారాదీసు “అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా”తిఆదినా నయేన లబ్భమానా పఞ్హా లబ్భమానానం పచ్చయానం వసేన సరూపతోవ విత్థారితా. ఏవం అవిత్థారేత్వా ఏకేన లక్ఖణేన సఙ్ఖేపతో పచ్చనీయం దస్సేతుం ధమ్మసఙ్గాహకేహి **కుసలో ధమ్మో కుసలస్స**

ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతిఆదినా నయేన అనులోమతో కుసలాదీనం పచ్చయా ఉద్ధటా. తే చ ఖో పచ్చయా సమూహవసేన, నో ఏకేకపచ్చయవసేనేవ; తస్మా యే యత్థ సమూహతో దస్సితా, తే విభజిత్వా వేదితబ్బా. సబ్బేపి హి ఇమే చతువీసతి పచ్చయా అట్ఠసు పచ్చయేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. కతరేసు అట్ఠసు? ఆరమ్మణే, సహజాతే, ఉపనిస్సయే, పురేజాతే, పచ్ఛాజాతే, కమ్మే, ఆహారే, ఇన్ద్రియేతి. కథం? ఠపేత్వా హి ఇమే అట్ఠ పచ్చయే సేసేసు సోళససు హేతుపచ్చయో అఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తపచ్చయోతి ఇమే ఛ పచ్చయా ఏకన్తేన సహజాతా హుత్వా సహజాతానఞ్ఞేవ పచ్చయభావతో సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. అనన్తరపచ్చయో సమనన్తరఆసేవననత్థివిగతపచ్చయోతి ఇమే పన పఞ్చ ఉప్పజ్జిత్వా నిరుద్ధా అత్తనో అనన్తరం ఉప్పజ్జమానానఞ్ఞేవ పచ్చయభావతో అనన్తరూపనిస్సయలక్ఖణేన ఉపనిస్సయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. నిస్సయపచ్చయో సహజాతపురేజాతభేదతో దువిధో. తత్థ సహజాతనిస్సయో సహజాతానఞ్ఞేవ నిస్సయపచ్చయభావతో సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి, పురేజాతనిస్సయో పురేజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి.

అధిపతిపచ్చయోపి సహజాతాధిపతిఆరమ్మణాధిపతివసేన దువిధో. తత్థ సహజాతాధిపతి సహజాతానంయేవ అధిపతిపచ్చయభావతో సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. ఆరమ్మణాధిపతి ఆరమ్మణూపనిస్సయో హోతియేవాతి ఆరమ్మణూపనిస్సయలక్ఖణేన ఉపనిస్సయపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. విప్పయుత్తపచ్చయో సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతభేదతో తివిధో. తత్థ సహజాతవిప్పయుత్తో సహజాతానఞ్ఞేవ విప్పయుత్తపచ్చయభావతో సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. పురేజాతవిప్పయుత్తో పురే ఉప్పజ్జిత్వా పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానానం పచ్చయభావతో పురేజాతే సఙ్గహితో. పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తో పచ్ఛా ఉప్పజ్జిత్వా పురే ఉప్పన్నానం ఉపత్థమ్భనవసేన పచ్చయభావతో పచ్ఛాజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. అత్థిపచ్చయఅవిగతపచ్చయా సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియానఞ్ఞేవ అత్థిఅవిగతేసు చ ఏకేకస్స వసేన ఛహి భేదేహి ఠితా. తత్థ సహజాతఅత్థిఅవిగతా సహజాతానఞ్ఞేవ అత్థిఅవిగతపచ్చయభావతో. సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. పురేజాతా పురే ఉప్పజ్జిత్వా పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానానం పచ్చయభావతో పురేజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. పచ్ఛాజాతా పచ్ఛా ఉప్పజ్జిత్వా పురే ఉప్పన్నానం ఉపత్థమ్భనవసేన పచ్చయభావతో పచ్ఛాజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఆహారభూతా కబళీకారాహారపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఇన్ద్రియభూతా రూపజీవితిన్ద్రియపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి ఏవం ఇమే సోళస పచ్చయా ఇమేసు అట్ఠసు పచ్చయేసు సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి వేదితబ్బా.

ఇమేసమ్పి పన అట్ఠన్నం పచ్చయానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్గహో అత్థియేవ. ఆదితో నిద్దిట్ఠో హి ఆరమ్మణపచ్చయో అధిపతిఅనధిపతిభేదేన దువిధో. తత్థ అధిపతిభూతో ఆరమ్మణూపనిస్సయలక్ఖణేన ఉపనిస్సయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. అనధిపతిభూతో సుద్ధో ఆరమ్మణపచ్చయోవ. కమ్మపచ్చయోపి సహజాతనానాక్ఖణికవసేన దువిధో. తత్థ సహజాతకమ్మం అత్తనా సహజాతానఞ్ఞేవ కమ్మపచ్చయభావతో సహజాతేయేవ సఙ్గహం గచ్ఛతి. నానాక్ఖణికకమ్మం బలవదుబ్బలవసేన దువిధం. తత్థ బలవకమ్మం విపాకధమ్మానం ఉపనిస్సయోవ హుత్వా పచ్చయో హోతీతి ఉపనిస్సయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. బలవమ్పి పన రూపానం దుబ్బలఞ్చ అరూపానం నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేనేవ పచ్చయో. ఆహారపచ్చయోపి రూపారూపతో దువిధో. తత్థ అరూపాహారో అత్తనా సహజాతానఞ్ఞేవ పచ్చయో హోతీతి సహజాతపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతి. రూపాహారో సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతానం పచ్చయో న హోతి. అత్తనో పన ఉప్పాదక్ఖణం అతిక్కమిత్వా ఠితిప్పత్తో ఆహారపచ్చయతం సాధేతీతి ఆహారపచ్చయోవ హోతి. ఇన్ద్రియపచ్చయోపి రూపారూపతో దువిధో. తత్థ

అరూపిన్ద్రియపచ్చయో అత్తనా సహజాతానఞ్ఞేవ ఇన్ద్రియపచ్చయతం సాధేతీతి సహజాతేయేవ సఙ్గహం గచ్ఛతి. రూపిన్ద్రియపచ్చయో పన అజ్ఝత్తబహిద్ధాభేదతో దువిధో. తత్థ అజ్ఝత్తం ఇన్ద్రియపచ్చయో పురే ఉప్పజ్జిత్వా పచ్ఛా ఉప్పజ్జమానానం ససమ్పయుత్తధమ్మానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం ఇన్ద్రియపచ్చయో హోతీతి పురేజాతేయేవ సఙ్గహం గచ్ఛతి. బాహిరో ఇన్ద్రియపచ్చయో నామ రూపజీవితిన్ద్రియం, తం సహజాతానం పచ్చయో హోన్తమ్పి అనుపాలనమత్తవసేనేవ హోతి, న జనకవసేనాతి ఇన్ద్రియపచ్చయోవ హోతి. ఏవం ఇమే అట్ఠ పచ్చయా అఞ్ఞమఞ్ఞమ్పి సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి వేదితబ్బా. అయం తావ అట్ఠసు పచ్చయేసు అవసేసానం సోళసన్నఞ్చేవ తేసంయేవ చ అట్ఠన్నం అఞ్ఞమఞ్ఞవసేన సఙ్గహనయో.

ఇదాని ఇమేసం అట్ఠన్నం పచ్చయానం ఏకేకస్మిం చతువీసతియాపి పచ్చయేసు యే యే సఙ్గహం గచ్ఛన్తి, తే తే వేదితబ్బా. తత్థ అట్ఠన్నం తావ సబ్బపఠమే ఆరమ్మణపచ్చయే ఆరమ్మణపచ్చయోవ సఙ్గహం గచ్ఛతి, న సేసా తేవీసతి. దుతియే సహజాతపచ్చయే హేతుపచ్చయో సహజాతాధిపతిపచ్చయో సహజాతపచ్చయో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో సహజాతనిస్సయపచ్చయో సహజాతకమ్మపచ్చయో విపాకపచ్చయో సహజాతఆహారపచ్చయో సహజాతఇన్ద్రియపచ్చయో ఝానపచ్చయో మగ్గపచ్చయో సమ్పయుత్తపచ్చయో సహజాతవిప్పయుత్తపచ్చయో సహజాతత్థిపచ్చయో సహజాతావిగతపచ్చయోతి ఇమే పన్నరస పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. తతియే ఉపనిస్సయపచ్చయే అధిపతిభూతో ఆరమ్మణపచ్చయో ఆరమ్మణభూతో అధిపతిపచ్చయో అనన్తరసమనన్తరఉపనిస్సయఆసేవనపచ్చయా నానాక్ఖణికో బలవకమ్మపచ్చయో నత్థిపచ్చయో విగతపచ్చయోతి ఇమే నవ పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. చతుత్థే పురేజాతపచ్చయే పురేజాతనిస్సయపచ్చయో పురేజాతపచ్చయో పురేజాతిన్ద్రియపచ్చయో పురేజాతవిప్పయుత్తపచ్చయో పురేజాతత్థిపచ్చయో పురేజాతావిగతపచ్చయోతి ఇమే ఛ పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. పఞ్చమే పచ్ఛాజాతపచ్చయే పచ్ఛాజాతపచ్చయో పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తపచ్చయో పచ్ఛాజాతత్థిపచ్చయో పచ్ఛాజాతావిగతపచ్చయోతి ఇమే చత్తారో పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఛట్ఠే కమ్మపచ్చయే నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయోవ సఙ్గహితో. సత్తమే ఆహారపచ్చయే కబళీకారాహారవసేనేవ ఆహారపచ్చయో ఆహారత్థిపచ్చయో ఆహారావిగతపచ్చయోతి ఇమే తయో పచ్చయా సఙ్గహితా. అట్ఠమే ఇన్ద్రియపచ్చయే రూపజీవితిన్ద్రియపచ్చయో ఇన్ద్రియత్థిపచ్చయో ఇన్ద్రియావిగతపచ్చయోతి ఇమే తయో పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తి. ఏవం ఇమేసం అట్ఠన్నం పచ్చయానం ఏకేకస్మిం ఇమే చిమే చ పచ్చయా సఙ్గహం గతాతి ఞత్వా యే యత్థ సఙ్గహం గతా, తే తస్స గణనేన గహితావ హోన్తీతి వేదితబ్బా.

ఏవం సబ్బపచ్చయసఙ్గాహకానం ఇమేసం అట్ఠన్నం పచ్చయానం వసేన ఏకూనపఞ్ఞాసాయ పఞ్హేసు ఇమస్మిం పచ్చనీయే "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదయో ఇమే పన్నరస పఞ్హా ఉద్ధరిత్వా విస్సజ్జితా. తత్థ కుసలో కుసలస్స, కుసలో అకుసలస్స, కుసలో అబ్యాకతస్స, కుసలో కుసలాబ్యాకతస్సాతి కుసలాదికా చత్తారో పఞ్హా; తథా అకుసలాదికా; అబ్యాకతో పన అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో కుసలస్స, అబ్యాకతో అకుసలస్సాతి అబ్యాకతాదికా తయో; కుసలో చ అబ్యాకతో చ కుసలస్స; తథా అబ్యాకతస్స; అకుసలో చ అబ్యాకతో చ అకుసలస్స; తథా అబ్యాకతస్సాతి దుమూలకేకావసానా చత్తారో హోన్తి. తేసు పఠమే పఞ్హే యేహి భవితబ్బం, తే సబ్బే సఙ్గహేత్వా తయో పచ్చయా వుత్తా. దుతియే ద్వే, తతియే పఞ్చ, చతుత్థే ఏకోవ పఞ్చమే తయో, ఛట్ఠే ద్వే, సత్తమే పఞ్చ, అట్ఠమే ఏకోవ నవమే సత్త, దసమే తయో, ఏకాదసమే తయో, ద్వాదసమే ద్వే, తేరసమే చత్తారో, చుద్దసమే ద్వే, పన్నరసమేపి చత్తారోవ. తే "సహజాతపచ్చయేనా"తి అవత్వా "సహజాతం పచ్ఛాజాత"న్తి వుత్తా. తత్థ కారణం పరతో వక్ఖామ.

సమాసతో పనేత్థ ఏకో ద్వే తయో చత్తారో పఞ్చ సత్తాతి ఛళేవ పచ్చయపరిచ్ఛేదా హోన్తి. అయం పఞ్హావారస్స పచ్చనీయే ఉక్కట్ఠవసేన పఞ్హాపరిచ్ఛేదో చేవ తే తే పచ్చయే సఙ్గహేత్వా దస్సితపచ్చయపరిచ్ఛేదో చ. "న హేతుపచ్చయో"తిఆదీసు హి చతువీసతియాపి పచ్చయపచ్చనీయేసు ఏకపచ్చనీయేపి ఇతో ఉద్ధం పఞ్హా వా పచ్చయా వా న లబ్భన్తి, హేట్ఠా లబ్భన్తి. తస్మా యేసు పఞ్హేసు "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ ధమ్మస్స సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం ఏకోవ పచ్చయో ఆగతో, తస్మిం పచ్చయే పటిక్ఖిత్తే తే పఞ్హా పరిహాయన్తి. యస్మిం పన పఞ్హే "కుసలో ధమ్మో అకుసలస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం ద్వే పచ్చయా ఆగతా. తత్థ నారమ్మణపచ్చయాతి ఏవం ఏకస్మిం పచ్చయే పటిక్ఖిత్తేపి ఇతరస్స పచ్చయస్స వసేన సో పఞ్హో లబ్భతేవ. తేసు పన ద్వీసుపి పచ్చయేసు పటిక్ఖిత్తేసు నో వారో పచ్ఛిజ్జతి. ఏవమేవ యేసు పఞ్హేసు తయో చత్తారో పఞ్చ సత్త వా లబ్భన్తి, తేసు ఠపేత్వా పటిక్ఖిత్తే పచ్చయే అవసేసానం వసేన తే పఞ్హా లబ్భన్తియేవ. సబ్బేసు పన పచ్చయేసు పటిక్ఖిత్తేసు సబ్బేపి తే వారా పచ్ఛిజ్జన్తీతి ఇదమేవ చేత్థ లక్ఖణం. ఇమినా లక్ఖణేన ఆదితో పట్ఠాయ తేసు తేసు పఞ్హేసు సఙ్ఖిపిత్వా వుత్తపచ్చయానం పభేదో చ తస్మిం తస్మిం పచ్చనీయే తేసం తేసం పఞ్హానం పరిహాని చ వేదితబ్బా.

తత్రాయం విత్థారకథా – పఠమపఞ్హే తావ తీహి పచ్చయేహి ఏకూనవీసతి పచ్చయా దస్సితా. కథం? కుసలో హి కుసలస్స పురేజాతపచ్ఛాజాతవిపాకవిప్పయుత్తేహేవ పచ్చయో న హోతి , సేసేహి వీసతియా హోతి, తేసు ఆరమ్మణపచ్చయో ఏకోవ సహజాతే పన సబ్బసఙ్గాహికవసేన పన్నరస పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి వుత్తా. తేసు హేతుపచ్చయే పటిక్ఖిత్తే చుద్దస హోన్తి. కుసలో పన కుసలస్స నేవ విపాకపచ్చయో న, విప్పయుత్తపచ్చయోతి తే ద్వే అపనేత్వా సేసే ద్వాదస సన్ధాయ సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తం. ఉపనిస్సయపచ్చయేపి సబ్బసఙ్గాహికవసేన నవ పచ్చయా సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి వుత్తా. తేసు అధిపతిభూతో ఆరమ్మణపచ్చయో ఆరమ్మణభూతో చ అధిపతిపచ్చయో ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన ఉపనిస్సయమేవ అనుపవిట్ఠో. కుసలో పన కుసలస్స నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయో న హోతీతి తం అపనేత్వా సేసే ఛ సన్ధాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తం. ఏవం పఠమపఞ్హే తీహి పచ్చయేహి ఏకూనవీసతిపచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా. తేసు ఇమస్మిం హేతుపచ్చనీయే "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స నహేతుపచ్చయేన పచ్చయోతి దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం పచ్చవేక్ఖతి, పుబ్బే సుచిణ్ణాని పచ్చవేక్ఖతీ"తి ఏవమాదినా ఆరమ్మణపచ్చయాదీసు వుత్తనయేనేవ ఉద్ధరిత్వా పాళి దస్సేతబ్బా.

ఆరమ్మణపచ్చయే పన పటిక్ఖిత్తే తస్స విత్థారం అపనేత్వా హేతుపచ్చయవిత్థారం పక్ఖిపిత్వా సాయేవ పాళి దస్సేతబ్బా, సేసపచ్చయపటిక్ఖేపేసుపి ఏసేవ నయో. తస్మిం పన పచ్చయే పటిక్ఖిత్తే యే వారా పరిహాయన్తి, తే పరతో వక్ఖామ.

దుతియపఞ్హే పన ద్వీహి పచ్చయేహి తయో పచ్చయా దస్సితా. కథం? కుసలో హి అకుసలస్స అనన్తరాదివసేన పచ్చయో న హోతి. తస్మా తే అపనేత్వా ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన సఙ్గహితం ఆరమ్మణాధిపతిఞ్చేవ పకతూపనిస్సయఞ్చ సన్ధాయ ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయోతి వుత్తం. తస్మా సుద్ధో ఆరమ్మణపచ్చయో ఆరమ్మణాధిపతివసేన అధిపతిపచ్చయో ఉపనిస్సయపచ్చయోతి దుతియపఞ్హే ద్వీహి పచ్చయేహి ఇమే తయో పచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

తతియపఞ్హే పన పఞ్చహి పచ్చయేహి అట్ఠారస పచ్చయా దస్సితా. కథం? కుసలో హి అబ్యాకతస్స అఞ్ఞమఞ్ఞపురేజాతాసేవనవిపాకసమ్పయుత్తేహియేవ పచ్చయో న హోతి, సేసేహి ఏకూనవీసతియా హోతి. తేసు

ఆరమ్మణపచ్చయో ఏకో. యస్మా పన కుసలో అబ్యాకతస్స అఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకసమ్పయుత్తవసేన పచ్చయో న హోతి, హేతుపచ్చయో పటిక్ఖిత్తో, కమ్మపచ్చయో విసుం గహితో, తస్మా ఇమే పఞ్చ అపనేత్వా సహజాతేన దస పచ్చయా దస్సితా. ఉపనిస్సయేన హేట్ఠా వుత్తేసు ఛసు ఠపేత్వా ఆసేవనం సేసా పఞ్చ. పచ్ఛాజాతో ఏకోవ తథా సహజాతనానాక్ఖణికవసేన దువిధోపి కమ్మపచ్చయోతి ఏవం తతియపఞ్హే పఞ్చహి పచ్చయేహి ఇమే అట్ఠారస పచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

చతుత్థపఞ్హే పన ఏకేన పచ్చయేన దస. కథం? కుసలో హి కుసలాబ్యాకతస్స సహజాతే వుత్తేసు పన్నరససు అఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తేహి పచ్చయో న హోతి, హేతుపచ్చయో పటిక్ఖిత్తో. ఇతి ఇమే పఞ్చ అపనేత్వా సేసా దస పచ్చయా ఏత్థ ఏకేన పచ్చయేన దస్సితాతి వేదితబ్బా.

౨౩౨౮. యథా చ ఇమేసు కుసలాదికేసు చతూసు, తథా అకుసలాదికేసుపి చతూసు పఞ్హేసు తేహి తేహి పచ్చయేహి తే తేయేవ పచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

౨౩౨౯. తతో పరానం అబ్యాకతాదీనం తిణ్ణం పఞ్హానం పఠమపఞ్హే సత్తహి పచ్చయేహి తేవీసతి పచ్చయా దస్సితా. కథం? అబ్యాకతో హి అబ్యాకతస్స చతువీసతియాపి పచ్చయేహి పచ్చయో హోతి. హేతుపచ్చయే పన పటిక్ఖిత్తే తేవీసతి హోన్తి. తేసు ఆరమ్మణపచ్చయో ఏకోవ. యస్మా పనేత్థ అసహజాతానమ్పి సఙ్గహణత్థం ఆహారిన్ద్రియపచ్చయా విసుం గహితా. తస్మా ఇమే తయో అపనేత్వా సహజాతేన ద్వాదస పచ్చయా దస్సితా. ఉపనిస్సయేన హేట్ఠా వుత్తా ఛ, పురేజాతో ఏకోవ తథా పచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియపచ్చయాతి ఏవమేత్థ సత్తహి పచ్చయేహి ఇమే తేవీసతి పచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా. దుతియే తీహి పచ్చయేహి ద్వాదస దస్సితా. కథం? ఆరమ్మణపచ్చయో ఏకో, ఉపనిస్సయేన పన ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన ఆరమ్మణాధిపతిఅనన్తరసమనన్తరనత్థివిగతఉపనిస్సయపచ్చయోతి ఛ దస్సితా. పురేజాతేన పురేజాతనిస్సయవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతా పఞ్చాతి ఏవమేత్థ తీహి పచ్చయేహి ఇమే ద్వాదస పచ్చయా దస్సితాతి వేదితబ్బా. తతియేపి ఏసేవ నయో.

౨౩౩౦. తతో పరానం దుకమూలకానం చతున్నం పఞ్హానం పఠమపఞ్హే "సహజాతపచ్చయేన పురేజాతపచ్చయేనా"తి అవత్వా "సహజాతం పురేజాత"న్తి వుత్తేహి ద్వీహి నిస్సయఅత్థిఅవిగతవసేన తయో పచ్చయా దస్సితా. కుసలా హి ఖన్ధా వత్థునా సద్ధిం ఏకతో కుసలస్స పచ్చయభావం సాధయమానా కిఞ్చాపి సహజాతా, సహజాతపచ్చయా పన న హోన్తి వత్థుమిస్సకత్తా . తస్మా తేసం సహజాతానం నిస్సయఅత్థిఅవిగతానం వసేన సహజాతన్తి వుత్తం. వత్థుమ్హిపి ఏసేవ నయో. తమ్పి హి కిఞ్చాపి పురేజాతం, ఖన్ధమిస్సకత్తా పన పురేజాతపచ్చయో న హోతి. కేవలం పురేజాతానం నిస్సయాదీనం వసేన పురేజాతన్తి వుత్తం.

దుతియపఞ్హే "సహజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియ"న్తి వుత్తేహి చతూహిపి సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతవసేన చత్తారో పచ్చయా దస్సితా. ఇమస్మిఞ్హి వారే సహజాతపచ్చయో లబ్భతి, పచ్ఛాజాతపచ్చయాదయో న లబ్భన్తి. పచ్ఛాజాతానం పన ఆహారిన్ద్రియసఙ్ఖాతానఞ్చ అత్థిఅవిగతానం వసేనేతం వుత్తం. కుసలా హి ఖన్ధా అబ్యాకతా చ మహాభూతా ఉపాదారూపానం సహజాతపచ్చయేన నిస్సయపచ్చయేన అత్థిఅవిగతపచ్చయేహీతి చతుధా పచ్చయా హోన్తి. పచ్ఛాజాతా పన కుసలా తేహియేవ భూతేహి సద్ధిం తేసఞ్ఞేవ ఉపాదారూపానం అత్థిఅవిగతవసేన పచ్చయో.

కబళీకారాహారోపి పచ్ఛాజాతేహి కుసలేహి సద్ధిం పురేజాతస్స కాయస్స అత్థిఅవిగతవసేనేవ పచ్చయో. రూపజీవితిన్ద్రియమ్పి పచ్ఛాజాతేహి కుసలేహి సద్ధిం కటత్తారూపానం అత్థిఅవిగతపచ్చయేనేవ పచ్చయో. ఇతి ఇమం చతుధా పచ్చయభావం సన్ధాయ "సహజాతం పచ్ఛాజాతం, ఆహారం ఇన్ద్రియ"న్తి ఇదం వుత్తం. పచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియపచ్చయా పనేత్థ న లబ్భన్తియేవ. పరతో అకుసలమిస్సకపఞ్హాద్వయేపి ఏసేవ నయోతి. ఏవమేత్థ తేసు తేసు పఞ్హేసు సఙ్ఖిపిత్వా వుత్తపచ్చయానం పభేదో వేదితబ్బో. తస్మిం తస్మిం పన పచ్చయే తేసం తేసం పఞ్హానం పరిహానాపరిహానిం పరతో ఆవికరిస్సామాతి.

పచ్చనీయుద్ధారస్స అత్థవణ్ణనా.

పచ్చనీయగణనవణ్ణనా

౫౩౨. ఇదాని ఏతే "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్సా"తిఆదయో అనులోమవసేన పన్నరస వారా దస్సితా. యస్మా పచ్చనీయేపి ఏతేయేవ, న ఇతో ఉద్ధం; హేట్ఠా పన హోన్తి, తస్మా యస్స యస్స పచ్చయస్స పచ్చనీయే యే యే వారా లబ్భన్తి, తే తే ఆదితో పట్ఠాయ గణనవసేన దస్సేతుం **నహేతుయా పన్నరసా**తిఆది ఆరద్ధం.

తత్థ **నహేతుయా** సబ్బేసమ్పి యథాదస్సితానం పచ్చయానం వసేన పన్నరస లబ్భన్తి. **నారమ్మణే** సహజాతే హేతుపచ్చయో పవిసతి. తస్మిం తస్మిం వారే సుద్ధో ఆరమ్మణపచ్చయో పరిహాయతి, సేసపచ్చయవసేన తే వారా విస్సజ్జనం లభన్తి. యథా చ నారమ్మణే, ఏవం సేసేసుపి. సహజాతే హేతుపచ్చయో పవిసతి. తస్మిం తస్మిఞ్చ వారే నఉపనిస్సయే నఅనన్తరేతి ఏవం పచ్చనీయతో ఠితా పచ్చయా పరిహాయన్తి, అవసేసపచ్చయవసేన తే తే వారా విస్సజ్జనం లభన్తి. **నసహజాతే** పన "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ, అకుసలో ధమ్మో అకుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ, కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా కుసలస్స, అకుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా అకుసలస్సా"తి ఇమే చత్తారో వారా పరిహాయన్తి. ఏతేసఞ్హి చతున్నం పురిమేసు ద్వీసు సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏకాదసన్నం పచ్చయానం వసేన ఏకోవ పచ్చయసఙ్గహో వుత్తో. తే తస్మిం పటిక్ఖిత్తే అఞ్ఞేనాకారేన విస్సజ్జనం న లభన్తి. పచ్ఛిమేసు ద్వీసు నిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయే సన్ధాయ "సహజాతం పురేజాత"న్తి వుత్తం. తే సహజాతే పటిక్ఖిత్తే అవసేసానం హేతుఆదీనఞ్చ పురేజాతానఞ్చేవ నిస్సయఅత్థిఅవిగతానం వసేన విస్సజ్జనం న లభన్తి, తస్మా ఇమే చత్తారోపి వారా పరిహాయన్తి. అవసేసానం వసేన "ఏకాదసా"తి వుత్తం.

తత్థ సియా – యథా హేతుమ్హి పటిక్ఖిత్తే సేసానం అధిపతిఆదీనం వసేన తే వారా లద్ధా, ఏవం సహజాతే పటిక్ఖిత్తే అవసేసానం హేతుఆదీనం వసేన కస్మా న లబ్భన్తీతి? నిప్పదేసత్తా. హేతుఆదయో హి సహజాతానం ఏకదేసమత్తతో సప్పదేసా, తస్మా తేసు పటిక్ఖిత్తేసు అఞ్ఞేసం వసేన తే వారా లబ్భన్తి. సహజాతో పన నిప్పదేసో సబ్బేపి హేతుఆదయో గణ్హాతి, తస్మా తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సబ్బేపి తే పటిక్ఖిత్తా హోన్తి. న హి అసహజాతా హేతుపచ్చయాదయో నామ అత్థి . ఇతి సహజాతస్స నిప్పదేసత్తా తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సబ్బేపి తే ఉభోపి వారా న లబ్భన్తి. "సహజాతం పురేజాత"న్తి విస్సజ్జితవారేసు పన కిఞ్చాపి సహజాతపచ్చయోయేవ నత్థి, యస్మా పనేత్థ సహజాతావ అరూపక్ఖన్ధా నిస్సయఅత్థిఅవిగతవసేన పచ్చయా, సహజాతే చ పటిక్ఖిత్తే ఏకన్తేన సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతా పటిక్ఖిత్తా హోన్తి, తస్మా తస్స పటిక్ఖిత్తత్తా తేపి వారా న లబ్భన్తీతి ఏవం సబ్బథాపేత్థ ఇమే చత్తారో వారా పరిహాయన్తి. అవసేసానఞ్ఞేవ వసేన ఏకాదసాతి వుత్తం.

నఅఞ్ఞమఞ్ఞననిస్సయనసమ్పయుత్తేపి తేయేవ వారా పరిహాయన్తి. కస్మా? సహజాతగతికత్తా. యథేవ హి అరూపధమ్మభూతో సహజాతపచ్చయో నిప్పదేసేన చత్తారో అరూపక్ఖన్ధే గణ్హాతి, తథా అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయసమ్పయుత్తాపీతి సహజాతగతికత్తా ఏతేసుపి పటిక్ఖిత్తేసు తే వారా న లబ్భన్తీతి వేదితబ్బా. తేన వుత్తం **నఅఞ్ఞమఞ్ఞే ఏకాదస, ననిస్సయే ఏకాదస, నసమ్పయుత్తే ఏకాదసా**తి.

తత్థ సియా – కిఞ్చాపి ఇమే అవిసేసేన కుసలాదిభేదానం చతున్నం ఖన్ధానం సఙ్గాహకత్తా సహజాతగతికా, కుసలో పన కుసలాబ్యాకతస్స ఠపేత్వా సహజాతపచ్చయం అఞ్ఞథా పచ్చయోవ న హోతి, తస్మా తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సో వారో పరిహాయతు. కుసలో పన కుసలాబ్యాకతానం నేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో హోతి, తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సో వారో కస్మా పరిహాయతీతి? అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయధమ్మవసేన పవత్తిసబ్భావతో. యథేవ హి కుసలాబ్యాకతా కుసలస్స సహజాతపచ్చయోవ న హోన్తి. సహజాతధమ్మవసేన పన నిస్సయపచ్చయాదీహి పవత్తిసబ్భావతో తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సో వారో పరిహాయతి, ఏవమిధాపి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయధమ్మవసేన సహజాతాదీహి పవత్తిసబ్భావతో తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సో వారో పరిహాయతి. **నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చయో**తి పదస్స హి అయమత్థో – యే ధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయసఙ్గహం గతా, న తేహి పచ్చయో. కుసలో చ కుసలాబ్యాకతానం సహజాతాదివసేన పచ్చయో హోన్తో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయధమ్మేహేవ పచ్చయో హోతి, తస్మా తస్మిం పటిక్ఖిత్తే సో వారో పరిహాయతి. యథా చ సో వారో, తథా సేసాపి తయోతి చత్తారోపి తే వారా పరిహాయన్తి.

ననిస్సయే ఏకాదసాతి ఏత్థాపి యస్మా తేసం వారానం ఏకన్తేన సహజాతపచ్చయధమ్మావ నిస్సయభూతా, తస్మా నిస్సయే పటిక్ఖిత్తే పరిహాయన్తి. **నపురేజాతే తేరసా**తి సహజాతం పురేజాతన్తి వుత్తవిస్సజ్జనే ద్విమూలకే ద్వే అపనేత్వా తేరస. యథా హి తే సహజాతే పటిక్ఖిత్తే పురేజాతానఞ్ఞేవ నిస్సయఅత్థిఅవిగతానం వసేన విస్సజ్జనం న లభన్తి, తథా పురేజాతేపి పటిక్ఖిత్తే సహజాతానఞ్ఞేవ నిస్సయఅత్థిఅవిగతానం వసేన విస్సజ్జనం న లభన్తి, తస్మా తే అపనేత్వా తేరసాతి వేదితబ్బా.

నపచ్ఛాజాతే పన్నరసాతి ఏత్థ "పచ్ఛాజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి వా "సహజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియ"న్తి వా ఆగతట్ఠానేసు ఠపేత్వా పచ్ఛాజాతం అవసేసవసేనపి తే పఞ్హా లబ్భన్తి, తస్మా పన్నరసేవ వుత్తా. **నకమ్మే**తిఆదీసు యస్మా కమ్మవిపాకాహారిన్ద్రియఝానమగ్గాపి కుసలాదిభేదానం చతున్నం ఖన్ధానం ఏకదేసోవ తస్మా ఠపేత్వా తే ధమ్మే అవసేసధమ్మవసేన సహజాతధమ్మా పచ్చయా హోన్తీతి ఏకమ్పి పఞ్హావిస్సజ్జనం న పరిహీనం . **నసమ్పయుత్తే ఏకాదసా**తి యస్మా తేసు చతూసు వారేసు సమ్పయుత్తధమ్మా సహజాతాదిపచ్చయేన పచ్చయా హోన్తి, తస్మా సమ్పయుత్తపచ్చయపటిక్ఖేపేన తేయేవ వారా పరిహాయన్తీతి వేదితబ్బా. **నవిప్పయుత్తే నవా**తి దుమూలకఏకావసానా చత్తారో ఏకమూలకదుకావసానా ద్వే చాతి ఇమే ఛ వారా ఏకన్తేన విప్పయుత్తపచ్చయధమ్మేహి యుత్తా. తేహి సహజాతాదివసేన పచ్చయా హోన్తి, తస్మా విప్పయుత్తే పటిక్ఖిత్తే సబ్బేపి తే పరిహాయన్తీతి నవేవ లబ్భన్తి. తేన వుత్తం "నవిప్పయుత్తే నవా"తి. నోఅత్థినోఅవిగతేసుపి తేయేవ వేదితబ్బా. ఏకన్తేన హి తే వారా అత్థిఅవిగతపచ్చయధమ్మయుత్తా, తస్మా తే తేసం పటిక్ఖేపే పరిహాయన్తి. యేపి లబ్భన్తి, తేసు ఆరమ్మణవసేన అనన్తరాదివసేన వా విస్సజ్జనాని కాతబ్బాని. సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియభేదతో పఞ్చన్నం అత్థిఅవిగతానం విప్పయుత్తధమ్మానం వా వసేన న కాతబ్బానీతి.

౨౩౩. ఏవం పచ్చనీయే లద్ధవారే గణనతో దస్సేత్వా ఇదాని దుమూలకాదివసేన పచ్చయగణనం దస్సేతుం **నహేతుపచ్చయా నారమ్మణే పన్నరసాతి**ఆది ఆరద్ధం. తత్థ నహేతుమూలకదుకేసు అతిరేకగణనో ఊనతరగణనేన సద్ధిం యోజితో ఊనతరగణనోవ హోతి.

తిమూలకే **నఉపనిస్సయే తేరసాతి** కుసలో అకుసలస్స, అకుసలో కుసలస్సాతి ద్వే వారా పరిహాయన్తి. కస్మా? నారమ్మణేన సద్ధిం నఉపనిస్సయస్స ఘటితత్తా. ఆరమ్మణవసేన హి ఉపనిస్సయవసేన చ ఇమేసం పవత్తి. తఞ్చ ఉభయం పటిక్ఖిత్తం. ఆరమ్మణాధిపతి చ ఆరమ్మణూపనిస్సయగ్గహణేన గహితో హోతియేవ.

ఛమూలకేపి **నఉపనిస్సయే తేరసాతి** తేయేవ తేరస. సత్తమూలకే పన **నఉపనిస్సయే సత్తాతి** నసహజాతేన సద్ధిం ఘటితత్తా తత్థ పరిహీనేహి చతూహి సద్ధిం "కుసలో కుసలస్స, కుసలో అకుసలస్స, అకుసలో అకుసలస్స, అకుసలో కుసలస్సా"తి ఇమే అనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయవసేన పవత్తమానా చత్తారోతి అట్ఠ పరిహాయన్తి, తస్మా అవసేసానం వసేన సత్తాతి వుత్తం. **నపురేజాతే ఏకాదసాతి** నసహజాతేన సద్ధిం ఘటితత్తా ఏకాదస. **నపచ్ఛాజాతే నవాతి** తేసు ఏకాదససు సహజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియన్తి లద్ధవిస్సజ్జనేసు దుమూలకే అబ్యాకతస్తే ద్వే వారే అపనేత్వా. తే హి సహజాతే పటిక్ఖిత్తేపి పచ్ఛాజాతవసేన అపరిహీనా. సహజాతేన పన సద్ధిం పచ్ఛాజాతే పటిక్ఖిత్తే పరిహాయన్తీతి సేసానం వసేన నవాతి వుత్తం. అట్ఠమూలకే **ననిస్సయే ఏకాదసాతి** సబ్బం హేట్ఠా వుత్తసదిసమేవ. నవమూలకే **నఉపనిస్సయే పఞ్చాతి** కుసలాదయో అబ్యాకతన్తా తయో దుమూలకా అబ్యాకతన్తా ద్వే చాతి పఞ్చ. తేసు నానాక్ఖణికకమ్మకబళీకారాహారరూపజీవితిన్ద్రియపచ్ఛాజాతధమ్మవసేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం.

దసమూలకే **నపురేజాతే పఞ్చాతి**ఆదీసుపి తేయేవ. **నపచ్ఛాజాతే తీణీతి** పచ్ఛాజాతవసేన లబ్భమానే దుమూలకే అబ్యాకతస్తే ద్వే అపనేత్వా అవసేసా. నవిప్పయుత్తేపి తేయేవ తయో. **నోఅత్థియా ద్వేతి** నానాక్ఖణికకమ్మవసేన కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ కటత్తారూపస్స. విపాకం పనేత్థ నఉపనిస్సయేన సద్ధిం ఘటితత్తా న లబ్భతి. ఏకాదసమూలకే హేట్ఠా వుత్తసదిసావ గణనా. ద్వాదసమూలకే **నకమ్మే ఏకన్తి** అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. తత్థ చ ఆహారిన్ద్రియవసేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. తేరసమూలకాదీసుపి సబ్బత్థ **ఏకన్తి** ఆగతట్ఠానే ఇదమేవ గహేతబ్బం. నాహారే పన ఇన్ద్రియవసేన విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. నఇన్ద్రియే ఆహారవసేన. చుద్దసమూలకాదీసు నకమ్మేన సద్ధిం ఘటితత్తా నోఅత్థినోఅవిగతా న లబ్భన్తీతి న వుత్తా. **నాహారపచ్చయా నఝానపచ్చయాతి** నఇన్ద్రియం అపనేత్వా వుత్తం. తస్మా తత్థ ఇన్ద్రియవసేన ఏకం వేదితబ్బం. **నవిపాకపచ్చయా నఇన్ద్రియపచ్చయాతి** నాహారం అపనేత్వా వుత్తం, తస్మా తత్థ ఆహారవసేన ఏకం వేదితబ్బం. ఇమేసు పన ద్వీసు పచ్చనీయతో ఠితేసు గణనా నామ నత్థి, తస్మా ఏకతో న దస్సితాతి.

నహేతుమూలకం.

౨౩౪. నారమ్మణమూలకాదీసుపి పన్నరసతేరసఏకాదసనవాతి సబ్బదుకేసు చత్తారోవ మూలగణనపరిచ్ఛేదా. తికాదీసు పన బహుపచ్చయసమాయోగే ఇతరానిపి సత్త పఞ్చ తీణి ద్వే ఏకన్తి పరిచ్ఛిన్నగణనాని విస్సజ్జనాని లబ్భన్తియేవ. తేసు యేసం పచ్చయానం సమాయోగే యం యం లబ్భతి, తం తం హేట్ఠా వుత్తనయేన సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా ఉద్ధరితబ్బం. సబ్బేసు చేతేసు నారమ్మణమూలకాదీసు నారమ్మణాదీని పదాని అతిక్కన్తేన హేతుపదేన సద్ధిం పరమం బన్ధిత్వావ చక్కాని కతాని. యస్మా పన తాని నహేతుమూలకే వుత్తసదిసానేవ హోన్తి, తస్మా విత్థారేన అదస్సేత్వా సఙ్ఖేపం

కత్వా దస్సితాని. తత్థ యథా నహేతుమూలకే నారమ్మణనఉపనిస్సయా విసుం విసుం పన్నరస వారే లభన్తాపి సమాయోగే తేరస లభింసు, ఏవం సబ్బత్థ తేరసేవ లభన్తి. యథా చ నారమ్మణనసహజాతేహి సద్ధిం నఉపనిస్సయే సత్త వారా హోన్తి, ఏవం నఉపనిస్సయనారమ్మణేహి సద్ధిం నసహజాతేపి సత్త.

౨౩౮. ననిస్సయపచ్చయా నఉపనిస్సయపచ్చయా నపచ్ఛాజాతే తీణీతి కుసలాదీని అబ్యాకతన్తాని. తేసు కటత్తారూపఞ్చ ఆహారసముట్ఠానఞ్చ పచ్చయుప్పన్నం.

౨౪౩-౨౪౪. నాహారనఇన్ద్రియమూలకేసు చతుక్కేసు నకమ్మేన సద్ధిం అఘటితత్తా నహేతుమూలకే వియ ఏకేన్తేన లబ్భన్తి. నఇన్ద్రియమూలకే నఉపనిస్సయే చ నపురేజాతే చ ఠపేత్వా **నాహారే తీణీతి కాతబ్బ**న్తి నఇన్ద్రియపచ్చయతో పట్ఠాయ ఇమే ద్వే పచ్చయే ఘటేత్వా నఇన్ద్రియపచ్చయా...పే.... నఉపనిస్సయపచ్చయా నాహారే తీణీ. నఇన్ద్రియపచ్చయా...పే.... నపురేజాతపచ్చయా నాహారే తీణీతి ఏవం ఇమేహి పచ్చయేహి సద్ధిం నాహారపచ్చయే చ గణనా కాతబ్బాతి అత్థో. తత్థ **తీణీ**తి కుసలాదీనేవ అబ్యాకతస్స. తత్థ కుసలాకుసలా కటత్తారూపానం పురేజాతస్స చ కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయేన, అబ్యాకతా పన చిత్తచేతసికా పచ్ఛాజాతపచ్చయేనేవాతి ఇమేసం వసేన తీణి విస్సజ్జనాని కాతబ్బాని. పరతో పన నపచ్ఛాజాతేన సద్ధిం ఘటితత్తా నాహారే **ద్వే**తి వుత్తం. తత్థ కటత్తారూపవసేన కుసలం అబ్యాకతస్స, తథా అకుసలన్తి ఏత్తకమేవ లబ్భతి. ఆహారస్స పన పటిక్ఖిత్తత్తా కబళీకారాహారో అత్థిఅవిగతవసేనాపి పచ్చయభావం న లభతి.

౨౪౨. నవిప్పయుత్తమూలకస్స చతుమూలకే **నఉపనిస్సయే పఞ్చా**తి కుసలో సహజాతకుసలస్స, కుసలో కటత్తారూపసఙ్ఖాతస్స అబ్యాకతస్స, అకుసలో సహజాతఅకుసలస్స, తథా కటత్తారూపసఙ్ఖాతస్స అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో సహజాతఅబ్యాకతస్సాతి ఏవం పఞ్చ. **నవిప్పయుత్తపచ్చయా...పే.... నఉపనిస్సయే తీణీ**తి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ కుసలాదయో తయో అబ్యాకతస్స.

౨౪౬. నోఅత్థిపచ్చయా నహేతుయా నవాతి నహేతుపచ్చయా నోఅత్థియా వుత్తా నవేవ. సబ్బేపి హి తే ఏకమూలకేకావసానా అనన్తరపకతూపనిస్సయవసేన లబ్భన్తి. **నారమ్మణే నవా**తిపి తేయేవ నారమ్మణే ఠత్వా నఉపనిస్సయే ద్వే కాతబ్బా. **యావ నిస్సయమ్పీ**తి నోఅత్థిమూలకే నయే “నోఅత్థిపచ్చయా నహేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా”తి ఏవం చక్కబన్ధగమనేన నారమ్మణపచ్చయే ఠత్వా ఇమేహి వా తీహి, ఇతో పరేసు నాధిపతిఆదీసు అఞ్ఞతరఞ్ఞతరేన వా సద్ధిం యావ నిస్సయపచ్చయం పాపుణాతి, తావ గన్త్వా నఉపనిస్సయే ద్వే విస్సజ్జనాని కాతబ్బానీతి అత్థో.

ఏవం లక్ఖణం ఠపేత్వా పున నారమ్మణతో పట్ఠాయ యావ నిస్సయా సత్త పచ్చయే గహేత్వా **నఉపనిస్సయే ద్వే**తి ఆహ. తత్థ నోఅత్థిపచ్చయా నహేతుపచ్చయా నారమ్మణపచ్చయా నఉపనిస్సయే ద్వే, నోఅత్థిపచ్చయా నహేతునారమ్మణనాధిపతిపచ్చయా నఉపనిస్సయే ద్వేతి ఏవం నారమ్మణతో పురిమపచ్ఛిమేహి నిస్సయపరియోసానేహి సబ్బపదేహి సద్ధిం యోజనా కాతబ్బా. **ద్వే**తి పనేత్థ కుసలో అబ్యాకతస్స, అకుసలో అబ్యాకతస్సాతి నానాక్ఖణికకమ్మవసేన కటత్తారూపస్స పచ్చయవసేన వేదితబ్బాని. నఉపనిస్సయపదేన సద్ధిం నపురేజాతాదీసు సబ్బత్థ ద్వే. కమ్మపచ్చయో పనేత్థ న గహితో. తస్మిఞ్హి గహితే తేపి ద్వే వారా ఛిజ్జన్తి, విస్సజ్జనమేవ న లబ్భతి. ఏవం యేన యేన సద్ధిం యస్స యస్స సంసన్దనే. యం లబ్భతి, యఞ్చ పరిహాయతి, తం సబ్బం సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా సబ్బపచ్చనీయేసు గణనా ఉద్ధరితబ్బాతి.

పచ్చనీయగణనవణ్ణనా.

అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౨౩౦. అనులోమపచ్చనీయే "హేతుయా సత్త, ఆరమ్మణే నవా"తి ఏవం అనులోమే "నహేతుయా పన్నరస, నారమ్మణే పన్నరసా"తి ఏవం పచ్చనీయే చ లద్ధగణనేసు పచ్చయేసు యో పచ్చయో అనులోమతో ఠితో, తస్స అనులోమే లద్ధవారేహి సద్ధిం యే పచ్చనీయతో ఠితస్స పచ్చనీయే లద్ధవారేసు సదిసవారా, తేసం వసేన గణనా వేదితబ్బా. అనులోమస్మిఞ్హి హేతుపచ్చయే "హేతుయా సత్తా"తి సత్త వారా లద్ధా, పచ్చనీయే నారమ్మణపచ్చయే "నారమ్మణే పన్నరసా"తి పన్నరస లద్ధా. తేసు యే హేతుయా సత్త వుత్తా, తేహి సద్ధిం నారమ్మణే వుత్తేసు పన్నరససు "కుసలో కుసలస్స, అబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతస్స, అకుసలో అకుసలస్స, అబ్యాకతస్స, అకుసలాబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సా"తి ఇమే సత్త సదిసా. తే సన్ధాయ **హేతుపచ్చయా నఆరమ్మణే సత్తా**తి వుత్తం. **నఅధిపతియా సత్తా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో.

నసహజాతస్స పన హేతుపచ్చయస్స అభావా నసహజాతే ఏకోపి న లబ్భతి, తస్మా తేన సద్ధిం యోజనా న కతా. **నఅఞ్ఞమఞ్ఞే** కుసలాదయో తయో రూపాబ్యాకతస్స లబ్భన్తి, తే సన్ధాయ **తీణీ**తి వుత్తం. తథా **నసమ్పయుత్తే**. **నవిప్పయుత్తే** పన కుసలం కుసలస్స, అకుసలం అకుసలస్స, అబ్యాకతం అబ్యాకతస్సాతి అరూపధమ్మవసేన తీణి వేదితబ్బాని. ననిస్సయనోఅత్థినోఅవిగతా నసహజాతో వియ న లబ్భన్తియేవాతి తేహిపి సద్ధిం యోజనా న కతా. ఏవమేత్థ సత్త తీణీతి ద్వేయేవ గణనపరిచ్ఛేదా, తేసం వసేన ఊనతరగణనేన సద్ధిం అతిరేకగణనస్సపి గణనం పరిహాపేత్వా పచ్చయఘటనేసు గణనా వేదితబ్బా.

౨౩౧. తత్థ **హేతుసహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతన్తి నారమ్మణే సత్తా**తి కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయేన పచ్చయో, నారమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో. కుసలా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతపచ్చయేన పచ్చయో, నారమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతి ఇమినా నయేన సత్త వారా ఉద్ధరితబ్బా. **నాధిపతియా సత్తా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. దుతియే ఘటనే అఞ్ఞమఞ్ఞస్స పవిట్ఠత్తా ఠపేత్వా నసమ్పయుత్తం సేసేసు **తీణీ**తి వుత్తం. నసమ్పయుత్తే పన అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయుత్తం పటిసన్ధినామరూపం సన్ధాయ ఏకన్తి వుత్తం. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో చేత్థ అనులోమఘటనే పవిట్ఠత్తా పచ్చనీయతో న లబ్భతి, తస్మా "నఅఞ్ఞమఞ్ఞే"తి న వుత్తం. యథా చేత్థ, ఏవం సేసఘటనేసుపి పవిట్ఠపచ్చయా పచ్చనీయతో న లబ్భన్తీతి న వుత్తా. తతియఘటనే సమ్పయుత్తస్స పవిట్ఠత్తా సబ్బత్థ తీణియేవ. చతుత్థఘటనే విప్పయుత్తస్స పవిట్ఠత్తా తీణి కుసలాదీని చిత్తసముట్ఠానరూపస్స. పఞ్చమే విపాకస్స పవిట్ఠత్తా సబ్బత్థ ఏకం అబ్యాకతేన అబ్యాకతం. ఇతో పరేసుపి విపాకసమ్పయుత్తేసు ఏసేవ నయో.

౨౩౨. **హేతుసహజాతనిస్సయఇన్ద్రియమగ్గఅత్థిఅవిగతన్తి నారమ్మణే చత్తారీ**తి కుసలో కుసలస్స, అబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతస్స; అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సాతి ఇమేసం వసేన వేదితబ్బాని. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **నఅఞ్ఞమఞ్ఞే ద్వే**తి కుసలో అబ్యాకతస్స, తథా అబ్యాకతో. పరతోపి ద్వీసు ఏసేవ నయో. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బఘటనేసు లబ్భమానవసేన గణనా వేదితబ్బా. సబ్బానిపి చేతాని ఇమస్మిం అనులోమపచ్చనీయే సహజాతవసేన చేవ పకిణ్ణకవసేన చ పన్నరసాధికాని

చత్తారి ఘటనసతాని వుత్తాని. తేసు తస్మిం తస్మిం ఘటనే యే అనులోమతో ఠితా పచ్చయా, తేసం ఏకోపి పచ్చనీయతో న లబ్భతి. హేతుమూలకే చేత్థ పఠమే ఘటనే అనులోమతో పఞ్చన్నం పచ్చయానం ఠితత్తా పచ్చనీయతో ఏకూనవీసతి పచ్చయా ఆగతా. ఏవం సేసేసుపి అనులోమతో ఠితావసేసా పచ్చనీయతో ఆగతా. అనులోమతో చేత్థ బహూసుపి ఠితేసు పచ్చనీయతో ఏకేకోవ ఆగతోతి వేదితబ్బో. యథా చ హేతుమూలకే, ఏవం ఆరమ్మణాదిమూలకేసుపి సబ్బమేతం విధానం యథానురూపతో వేదితబ్బన్తి.

అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా.

పచ్చనీయానులోమవణ్ణనా

౬౩౧. పచ్చనీయానులోమేపి "హేతుయా సత్త, ఆరమ్మణే నవా"తి ఏవం అనులోమే "నహేతుయా పన్నరస, నారమ్మణే పన్నరసా"తి ఏవం పచ్చనీయే చ లద్ధగణనేసు పచ్చయేసు యో పచ్చనీయతో ఠితో, తస్స పచ్చనీయతో లద్ధవారేసు యే అనులోమతో ఠితస్స అనులోమతో లద్ధవారేహి సదిసా వారా, తేసం వసేన గణనా వేదితబ్బా. పచ్చనీయస్మిఞ్హి నహేతుపచ్చయే "నహేతుయా పన్నరసా"తి పన్నరస వారా లద్ధా, అనులోమే ఆరమ్మణపచ్చయే "ఆరమ్మణే నవా"తి నవ వారా లద్ధా. తత్థ యే నహేతుయా పన్నరస వుత్తా, తేసు యే వారా ఆరమ్మణే వుత్తేహి నవహి సదిసా, తేసం వసేన గణనా వేదితబ్బా. తత్థ యే ఆరమ్మణే నవ వుత్తా, తే నహేతుయా వుత్తేసు పన్నరససు కుసలో "కుసలాకుసలాబ్యాకతానం, అకుసలో అకుసలకుసలాబ్యాకతానం, అబ్యాకతో అబ్యాకతకుసలాకుసలాన"న్తి ఇమేహి నవహి సదిసా, తే సన్ధాయ **నహేతుయా ఆరమ్మణే నవా**తి వుత్తం. **అధిపతియా దసా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఆరమ్మణాదీనఞ్హి అనులోమగణనాయ యే వారా వుత్తా నహేతుపచ్చయేన సద్ధిం సంసన్దనేపి తే సబ్బే లబ్భన్తీతి వేదితబ్బా. "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స నహేతుపచ్చయేన పచ్చయో ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో, దానం దత్వా సీలం సమాదియిత్వా ఉపోసథకమ్మం కత్వా తం పచ్చవేక్ఖతి, పుబ్బే సుచిణ్ణాని పచ్చవేక్ఖతీ"తి ఇమినా ఉపాయేన తేసం పాళి ఉద్ధరితబ్బా.

నహేతుపచ్చయా అధిపతియా దసాతి ఏత్థ ఠపేత్వా వీమంసాధిపతిం సేసాధిపతివసేన అనులోమవిభఙ్గే ఆగతవారా ఉద్ధరితబ్బా. ఏవమేత్థ నవ దససత్తతీణితేరసఏకన్తి ఛ గణనపరిచ్ఛేదా, తేసం వసేన ఊనతరగణనేన సద్ధిం అతిరేకగణనస్సాపి గణనం పరిహాపేత్వా నహేతుమూలకాదీనం నయానం తిమూలకాదీసు సబ్బసంసన్దనేసు గణనా వేదితబ్బా. ఇదం తావ సాధారణలక్ఖణం . న పనేతం సబ్బసంసన్దనేసు గచ్ఛతి, యేహి పన పచ్చయేహి సద్ధిం యేసం పచ్చయానం సంసన్దనే యే వారా విరుజ్ఝన్తి, తే అపనేత్వా అవసేసానం వసేనపేత్థ గణనా వేదితబ్బా.

నహేతుపచ్చయా నఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతియా సత్తాతి ఏత్థ హి కుసలో అకుసలస్స; అబ్యాకతో కుసలస్స, అకుసలస్సాతి ఇమే ఆరమ్మణాధిపతివసేన లబ్భమానా తయో వారా విరుజ్ఝన్తి. కస్మా? నఆరమ్మణపచ్చయాతి వుత్తత్తా. తస్మా తే అపనేత్వా సహజాతాధిపతినయేనేవేత్థ "కుసలో కుసలస్స, అబ్యాకతస్స, కుసలాబ్యాకతస్స; అకుసలో అకుసలస్స, అబ్యాకతస్స, అకుసలాబ్యాకతస్స; అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సా"తి సత్త వారా వేదితబ్బా. తేపి నహేతుపచ్చయాతి వచనతో ఠపేత్వా వీమంసాధిపతిం సేసాధిపతీనం వసేన. ఏవం సబ్బత్థ ఊనతరగణనపచ్చయవసేన అవిరుజ్ఝమానగణనవసేన చ గణనా వేదితబ్బా.

యేసు చ పచ్చయేసు పచ్చనీయతో ఠితేసు యే అనులోమతో న తిట్ఠన్తి, తేపి వేదితబ్బా. సేయ్యథిదం – అనన్తరే పచ్చనీయతో ఠితే సమనన్తరాసేవననత్థివిగతా అనులోమతో న తిట్ఠన్తి, సహజాతే పచ్చనీయతో ఠితే హేతుఅఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తా అనులోమతో న తిట్ఠన్తి, నిస్సయే పచ్చనీయతో ఠితే వత్థుపురేజాతో అనులోమతో న తిట్ఠతి. ఆహారే వా ఇన్ద్రియే వా పచ్చనీయతో ఠితే హేతుఅఞ్ఞమఞ్ఞవిపాకఝానమగ్గసమ్పయుత్తా అనులోమతో న తిట్ఠన్తి. ఆరమ్మణే పన పచ్చనీయతో ఠితే అధిపతిఉపనిస్సయా అనులోమతో న తిట్ఠన్తి, ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయా పన న లబ్భన్తి. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ యం లబ్భతి, యఞ్చ న లబ్భతి, తం జానిత్వా లబ్భమానవసేన వారా ఉద్ధరితబ్బా.

తత్థ సబ్బేసుపి తిమూలకాదీసు **అనన్తరే సత్తా**తిఆదయో దుమూలకే లద్ధవారాయేవ సత్తమూలకాదీసు పన **నసహజాతపచ్చయా నిస్సయే తీణీ**తి పురేజాతవసేన వత్థునిస్సయే తీణి. **కమ్మే ద్వే** నానాక్ఖణికవసేనేవ. **ఆహారే ఏకం** కబళీకారాహారవసేన. **ఇన్ద్రియే ఏకం** రూపిన్ద్రియవసేన. కమేన గన్త్వా **విప్పయుత్తే తీణీ**తి కుసలాదీనం అబ్యాకతన్తాని పచ్ఛాజాతవసేన. **అత్థిఅవిగతేసు పఞ్చా**తి తాని చేవ తీణి, కుసలాబ్యాకతా అబ్యాకతస్స, అకుసలాబ్యాకతా అబ్యాకతస్సాతి ఇమాని చ ద్వే పచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియవసేనాతి. పచ్ఛాజాతపచ్చయస్స పచ్చనీకభావతో పట్ఠాయ పన **అత్థిఅవిగతేసు ఏక**న్తి అబ్యాకతో అబ్యాకతస్స ఆహారిన్ద్రియవసేన. నాహారే గహితే నఇన్ద్రియపచ్చయాతి న గహేతబ్బం. తథా నఇన్ద్రియే గహితే నాహారపచ్చయాతి. కస్మా? ద్వీసు ఏకతో గహితేసు గణేతబ్బవారస్స అభావతో. ఝానమగ్గాదీసుపి పచ్చనీకతో ఠితేసు ఆహారతో వా ఇన్ద్రియతో వా ఏకం అనులోమం అకత్వావ అవసానే **ఇన్ద్రియే ఏకం, అత్థియా ఏకం, అవిగతే ఏకం, ఆహారే ఏకం, అత్థియా ఏకం, అవిగతే ఏక**న్తి వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానత్థమేవాతి.

నహేతుమూలకం.

౬౩౬. నారమ్మణమూలకాదీసు నఅఞ్ఞమఞ్ఞమూలకే **నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా హేతుయా తీణీ**తి కుసలాదీని చిత్తసముట్ఠానానం. **అధిపతియా అట్ఠా**తి అధిపతియా వుత్తేసు దససు "కుసలో కుసలాబ్యాకతస్స, అకుసలో అకుసలాబ్యాకతస్సా"తి ద్వే అపనేత్వా సేసాని అట్ఠ. **సహజాతే పఞ్చా**తి హేతుయా వుత్తేహి తీహి సద్ధిం "కుసలో చ అబ్యాకతో చ అబ్యాకతస్స, అకుసలో చ అబ్యాకతో చ అబ్యాకతస్సా"తి ఇమే ద్వే. **నిస్సయే సత్తా**తి తేహి పఞ్చహి సద్ధిం "అబ్యాకతో కుసలస్స, అబ్యాకతో అకుసలస్సా"తి ఇమే ద్వే వత్థువసేన. **కమ్మే తీణీ**తి హేతుయా వుత్తానేవ. సేసతికేసుపి ఏసేవ నయో. **అధిపతియా తీణీ**తి హేట్ఠా వుత్తానేవ.

౬౪౪. నాహారమూలకే **అఞ్ఞమఞ్ఞే తీణీ**తి ఠపేత్వా ఆహారే సేసచేతసికవసేన వేదితబ్బాని. యథా చ హేట్ఠా, తథా ఇధాపి నాహారనఇన్ద్రియేసు ఏకేకమేవ గహితం, న ద్వే ఏకతో.

౬౪౮. నసమ్పయుత్తపచ్చయా హేతుయా తీణీతి హేట్ఠా నఅఞ్ఞమఞ్ఞే వుత్తానేవ. **అధిపతియా అట్ఠా**తి వుత్తానేవ. నవిప్పయుత్తమూలకే **కమ్మే పఞ్చా**తి కుసలాదిచేతనా సహజాతకుసలాదీనం, నానాక్ఖణికా కుసలాకుసలచేతనా కమ్మసముట్ఠానరూపస్సాతి ఏవం పఞ్చ. **ఆహారిన్ద్రియేసు తీణి** సహజాతసదిసాని. **ఝానమగ్గాదీసు తీణి** హేతుసదిసాని.

౬౫౦. నోఅత్థిమూలకే యస్మా హేతు నోఅత్థి నామ న హోతి, నియమతో అత్థియేవ, తస్మా తం అగ్గహేత్వా **నారమ్మణే నవా**తి వుత్తం. యథా చ హేతు, తథా అఞ్ఞేపి అత్థిపచ్చయలక్ఖణయుత్తా ఏత్థ అనులోమతో న తిట్ఠన్తి. **కమ్మే ద్వే**తి ఇదం

పన నానాక్ఖణికకమ్మవసేన వుత్తం. పచ్చనీయతో సబ్బే లబ్భన్తి. యం పన అనులోమతో లబ్భమానమ్పి అగ్గహేత్వా తతో పురేతరా పచ్చయా పచ్చనీయతో గయ్హన్తి, సో పచ్చా యోజనం లభతి. తేనేవేత్థ "నోఅత్థిపచ్చయా నహేతుపచ్చయా...పే.... నోఅవిగతపచ్చయా కమ్మే ద్వే"తి వుత్తం. కస్మా పనేస సకట్ఠానేయేవ న గహితోతి ? యస్మా అవసేసేసుపి పచ్చనీయతో ఠితేసు ఏకోవ అనులోమతో లబ్భతి. ఇదఞ్హి ఇమస్మిం పచ్చయానులోమే లక్ఖణం – యో సబ్బేసు పచ్చనీయతో ఠితేసు ఏకోవ అనులోమతో లబ్భతి, సో పచ్చా వుచ్చతీతి. **నోఅత్థిపచ్చయా నోహేతుపచ్చయా...పే.... నోఅవిగతపచ్చయా ఉపనిస్సయే నవా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఇదం పన పకతూపనిస్సయవసేన వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బత్థ లబ్భమానం అలబ్భమానం పురేవుత్తం పచ్చావుత్తఞ్చ వేదితబ్బన్తి.

పఞ్హావారస్స పచ్చనీయానులోమవణ్ణనా.

నిట్ఠితా చ కుసలత్తికపట్ఠానస్స వణ్ణనాతి.

౨. వేదనాత్తికవణ్ణనా

౧. వేదనాత్తికే తిస్సో వేదనా రూపం నిబ్బానన్తి ఇమే ధమ్మా న లబ్భన్తి, తస్మా **ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా**తిఆది వుత్తం. పటిసన్ధిక్ఖణే **సుఖాయ వేదనాయా**తి సహేతుకపటిసన్ధివసేన వుత్తం. దుక్ఖవేదనా పటిసన్ధియం న లబ్భతీతి దుతియవారే పటిసన్ధిగ్గహణం న కతం. తతియవారే **పటిసన్ధిక్ఖణే**తి సహేతుకపటిసన్ధివసేన వుత్తం. సేసమేత్థ ఇతో పరేసు చ పచ్చయేసు యథాపాళిమేవ నియ్యాతి. సబ్బత్థ తయో తయో వారా వుత్తా. తేన వుత్తం **హేతుయా తీణి...పే.... అవిగతే తీణీ**తి.

౬. పచ్చయసంసన్దనే పన సహేతుకాయ విపాకదుక్ఖవేదనాయ అభావతో హేతుమూలకనయే **విపాకే ద్వే**తి వుత్తం. అధిపతిఆదీహి సద్ధిం సంసన్దనేసుపి విపాకే ద్వేయేవ. కస్మా? విపాకే దుక్ఖవేదనాయ అధిపతిఝానమగ్గానం అభావతో. యేహి చ సద్ధిం సంసన్దనే విపాకే ద్వే వారా లబ్భన్తి, విపాకేన సద్ధిం సంసన్దనే తేసుపి ద్వేయేవ.

౧౦. పచ్చనీయే నపురేజాతే ఆరుప్పే చ పటిసన్ధియఞ్చ దుక్ఖవేదనాయ అభావతో ద్వే వారా ఆగతా. నవిప్పయుత్తేపి ఆరుప్పే దుక్ఖాభావతో ద్వేయేవ. సబ్బఅరూపధమ్మపరిగ్గాహకా పన సహజాతాదయో పచ్చయా ఇమస్మిం పచ్చనీయవారే పరిహాయన్తి. కస్మా? వేదనాసమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స వేదనాసమ్పయుత్తం పటిచ్చ సహజాతాదీహి వినా అనుప్పత్తితో పచ్ఛాజాతపచ్చయఞ్చ వినావ ఉప్పత్తితో.

౧౭. పచ్చయసంసన్దనే పన **నపురేజాతే ఏకన్తి** ఆరుప్పే పటిసన్ధియఞ్చ అహేతుకాదుక్ఖమసుఖవేదనాసమ్పయుత్తం సన్ధాయ వుత్తం. **నకమ్మే ద్వే**తి అహేతుకకిరియసమ్పయుత్తచేతనావసేన వుత్తం. సుఖాయ హి అదుక్ఖమసుఖాయ చ వేదనాయ సమ్పయుత్తే ధమ్మే పటిచ్చ తాహి వేదనాహి సమ్పయుత్తా అహేతుకకిరియచేతనా ఉప్పజ్జన్తి. నహేతుపచ్చయా నవిపాకేపి ఏసేవ నయో. **నవిప్పయుత్తే ఏకన్తి** ఆరుప్పే ఆవజ్జనవసేన వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బసంసన్దనేసు గణనా వేదితబ్బా.

౨౧-౩౭. అనులోమపచ్చనీయే పచ్చనీయే లద్ధపచ్చయా ఏవ పచ్చనీయతో తిట్ఠన్తి. పచ్చనీయానులోమే సబ్బా రూపధమ్మపరిగ్గాహకా సహజాతాదయో అనులోమతోవ తిట్ఠన్తి, న పచ్చనీయతో. అహేతుకస్స పన చిత్తుప్పాదస్స అధిపతి నత్థీతి అధిపతిపచ్చయో అనులోమతో న తిట్ఠతి. పటిచ్చవారాదీసు పన పచ్ఛాజాతో అనులోమతో న లబ్భతియేవాతి పరిహీనో. యే చేత్థ అనులోమతో లబ్భన్తి, తే పచ్చనీయతో లబ్భమానేహి సద్ధిం పరివత్తేత్వాపి యోజితాయేవ. తేసు తీణి ద్వే ఏకన్తి తయోవ వారపరిచ్ఛేదా, తే సబ్బత్థ యథానురూపం సల్లక్ఖేతబ్బా. యో చాయం పటిచ్చవారే వుత్తో, సహజాతవారాదీసుపి అయమేవ వణ్ణనానయో.

౩౮. పఞ్హావారే పన **సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధాన**న్తి తేన సద్ధిం సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం తేహియేవ వా హేతూహి సుఖవేదనాదీహి వా.

౩౯. **విప్పటిసారిస్సా**తి దానాదీసు తావ "కస్మా మయా ఇదం కతం, దుట్ఠు మే కతం, అకతం సేయ్యో సియా"తి ఏవం విప్పటిసారిస్స. ఝానపరిహానియం పన "పరిహీనం మే ఝానం, మహాజానియో వతమ్హీ"తి ఏవం విప్పటిసారిస్స. **మోహో**

ఉప్పజ్జతీతి దోససమ్పయుత్తమోహో. తథా **మోహం అరబ్భా**తి దోససమ్పయుత్తమోహమేవ.

౪౩. **సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం భవఙ్గం అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స భవఙ్గస్సా**తి తదారమ్మణసఙ్ఖాతం పిట్ఠిభవఙ్గం మూలభవఙ్గస్స. **వుట్ఠానస్సా**తి తదారమ్మణస్స భవఙ్గస్స వా. ఉభయమ్పి హేతం కుసలాకుసలజవనతో వుట్ఠితత్తా వుట్ఠానన్తి వుచ్చతి. **కిరియం వుట్ఠానస్సా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఫలం వుట్ఠానస్సా**తి ఫలచిత్తం భవఙ్గస్స. భవఙ్గేన హి ఫలతో వుట్ఠితో నామ హోతి. పరతో "వుట్ఠాన"న్తి ఆగతట్ఠానేసుపి ఏసేవ నయో.

౪౬. **దుక్ఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తా ఖన్ధా**తి దోమనస్ససమ్పయుత్తా అకుసలా ఖన్ధా. **అదుక్ఖమసుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స వుట్ఠానస్సా**తి తదారమ్మణసఙ్ఖాతస్స ఆగన్తుకభవఙ్గస్స వా ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తమూలభవఙ్గస్స వా. సచే పన సోమనస్ససహగతం మూలభవఙ్గం హోతి, తదారమ్మణస్స చ ఉప్పత్తికారణం న హోతి, జవనస్స ఆరమ్మణతో అఞ్ఞస్మిమ్పి ఆరమ్మణే అదుక్ఖమసుఖవేదనం అకుసలవిపాకం ఉప్పజ్జతేవ. తమ్పి హి జవనతో వుట్ఠితత్తా వుట్ఠానన్తి వుచ్చతి. సహజాతపచ్చయాదినిద్దేసా ఉత్తానత్థాయేవ. నహేత్థ కిఞ్చి అత్థి, యం న సక్కా సియా హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదేతుం, తస్మా సాధుకం ఉపలక్ఖేతబ్బం.

౬౨. ఇదాని యస్మిం యస్మిం పచ్చయే యే యే వారా లద్ధా, సబ్బే తే సఙ్ఖిపిత్వా గణనాయ దస్సేతుం **హేతుయా తీణీ**తిఆది వుత్తం. తత్థ సబ్బాని తీణి సుద్ధానం తిణ్ణం పదానం వసేన వేదితబ్బాని. ఆరమ్మణే నవ ఏకమూలకేకావసానాని. అధిపతియా పఞ్చ సహజాతాధిపతివసేన అమిస్సాని తీణి, ఆరమ్మణాధిపతివసేన చ "సుఖాయ సమ్పయుత్తో సుఖాయ సమ్పయుత్తస్స, అదుక్ఖమసుఖాయ సమ్పయుత్తో అదుక్ఖమసుఖాయ సమ్పయుత్తస్సా"తి ద్వే, తాని న గణేతబ్బాని. సుఖాయ పన సమ్పయుత్తో అదుక్ఖమసుఖాయ, అదుక్ఖమసుఖాయ సమ్పయుత్తో సుఖాయాతి ఇమాని ద్వే గణేతబ్బానీతి ఏవం పఞ్చ. **అనన్తరసమనన్తరేసు సత్తా**తి సుఖా ద్విన్నం, తథా దుక్ఖా, అదుక్ఖమసుఖా తిణ్ణమ్పీతి ఏవం సత్త. **ఉపనిస్సయే నవా**తి సుఖసమ్పయుత్తో సుఖసమ్పయుత్తస్స తీహిపి ఉపనిస్సయేహి, దుక్ఖసమ్పయుత్తస్స పకతూపనిస్సయేనేవ, ఉపేక్ఖాసమ్పయుత్తస్స తీహిపి, దుక్ఖసమ్పయుత్తో దుక్ఖసమ్పయుత్తస్స అనన్తరపకతూపనిస్సయేహి, సుఖసమ్పయుత్తస్స పకతూపనిస్సయేన, అదుక్ఖమసుఖసమ్పయుత్తస్స ద్విధా, అదుక్ఖమసుఖసమ్పయుత్తో అదుక్ఖమసుఖసమ్పయుత్తస్స తిధాపి, తథా సుఖసమ్పయుత్తస్స, దుక్ఖసమ్పయుత్తస్స అనన్తరపకతూపనిస్సయేహీతి ఏవం నవ. పచ్చయభేదతో పనేత్థ పకతూపనిస్సయా నవ, అనన్తరూపనిస్సయా సత్త, ఆరమ్మణూపనిస్సయా చత్తారోతి వీసతి ఉపనిస్సయా. పురేజాతపచ్ఛాజాతా పనేత్థ ఛిజ్జన్తి. న హి పురేజాతా పచ్ఛాజాతా వా అరూపధమ్మా అరూపధమ్మానం పచ్చయా హోన్తి.

కమ్మే అట్ఠాతి సుఖసమ్పయుత్తో సుఖసమ్పయుత్తస్స ద్విధాపి, దుక్ఖసమ్పయుత్తస్స నానాక్ఖణికతోవ తథా ఇతరస్స. దుక్ఖసమ్పయుత్తో దుక్ఖసమ్పయుత్తస్స ద్విధాపి, సుఖసమ్పయుత్తస్స నత్థి, ఇతరస్స నానాక్ఖణికతోవ అదుక్ఖమసుఖసమ్పయుత్తో అదుక్ఖమసుఖసమ్పయుత్తస్స ద్విధాపి, ఇతరేసం నానాక్ఖణికతోతి ఏవం అట్ఠ. పచ్చయభేదతో పనేత్థ నానాక్ఖణికా అట్ఠ, సహజాతా తీణీతి ఏకాదస కమ్మపచ్చయా. యథా చ పురేజాతపచ్ఛాజాతా, ఏవం విప్పయుత్తపచ్చయోపేత్థ ఛిజ్జతి. అరూపధమ్మా హి అరూపధమ్మానం విప్పయుత్తపచ్చయో న హోన్తి. **నత్థివిగతేసు సత్త** అనన్తరసదిసావ. ఏవమేత్థ తీణి పఞ్చ సత్త అట్ఠ నవాతి పఞ్చ గణనపరిచ్ఛేదా. తేసం వసేన పచ్చయసంసన్దనే ఊనతరగణనేన సద్ధిం సంసన్దనేసు అతిరేకఞ్చ అలబ్భమానఞ్చ అపనేత్వా గణనా వేదితబ్బా.

౬౩-౬౪. హేతుయా సద్ధిం ఆరమ్మణం న లబ్భతి, తథా అనన్తరాదయో. **అధిపతియా ద్వే**తి దుక్ఖపదం ఠపేత్వా సేసాని ద్వే. దుక్ఖసమ్పయుత్తో హి హేతు అధిపతి నామ నత్థి, తస్మా సో న లబ్భతీతి అపనీతో. సేసద్వయేసుపి ఏసేవ నయో. ఇతి హేతుమూలకే ద్వేయేవ గణనపరిచ్ఛేదా, తేసం వసేన ఛ ఘటనాని వుత్తాని. తేసు పఠమం అవిపాకభూతానం ఞాణవిప్పయుత్తనిరాధిపతిధమ్మానం వసేన వుత్తం, దుతియం తేసఞ్ఞేవ విపాకభూతానం, తతియచతుత్థాని తేసఞ్ఞేవ ఞాణసమ్పయుత్తానం, పఞ్చమం అవిపాకభూతసాధిపతిఅమోహవసేన, ఛట్ఠం విపాకభూతసాధిపతిఅమోహవసేన. పఠమం వా సబ్బహేతువసేన, దుతియం సబ్బవిపాకహేతువసేన, తతియం సబ్బామోహహేతువసేన, చతుత్థం సబ్బవిపాకామోహహేతువసేన. పఞ్చమం సబ్బసాధిపతిఅమోహవసేన, ఛట్ఠం సబ్బసాధిపతివిపాకామోహవసేన.

౬౬. ఆరమ్మణమూలకే **అధిపతియా చత్తారీ**తి ఆరమ్మణాధిపతివసేన సుఖం సుఖస్స, అదుక్ఖమసుఖస్స, అదుక్ఖమసుఖం అదుక్ఖమసుఖస్స, సుఖస్సాతి ఏవం చత్తారి. ఉపనిస్సయేపి ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన చత్తారో వుత్తా. ఘటనాని పనేత్థ ఏకమేవ. అధిపతిమూలకాదీసుపి హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ యం లబ్భతి యఞ్చ న లబ్భతి, తం సబ్బం సాధుకం సల్లక్ఖేత్వా సంసన్దనఘటనగణనా వేదితబ్బా.

౮౩-౮౭. పచ్చనీయమ్హి కుసలత్తికే వుత్తనయేనేవ అనులోమతో పచ్చయే ఉద్ధరిత్వా తత్థ లద్ధానం వారానం వసేన పచ్చనీయతో గణనవసేన **నహేతుయా నవా**తి సబ్బపచ్చయేసు నవ వారా దస్సితా . తే ఏకమూలకేకావసానానం నవన్నం విస్సజ్జనానం వసేన "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స నహేతుపచ్చయేన పచ్చయో, సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తేన చిత్తేన దానం దత్వా"తిఆదినా నయేన పాళిం ఉద్ధరిత్వా దస్సేతబ్బా. పచ్చయసంసన్దనే పనేత్థ **నహేతుపచ్చయా...పే.... నఉపనిస్సయే అట్ఠా**తి నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయవసేన వేదితబ్బా. దుబ్బలకమ్మఞ్హి విపాకస్స న ఉపనిస్సయో హోతి. కేవలం పన నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయేనేవ పచ్చయో హోతి. సేసమేత్థ అనులోమపచ్చనీయపచ్చనీయానులోమేసు చ తేసం తేసం పచ్చయానం యోగే లద్ధవారవసేన సక్కా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ గణేతుం, తస్మా న విత్థారితన్తి.

వేదనాత్తికవణ్ణనా.

౩. విపాకత్తికవణ్ణనా

౧-౨౩. విపాకత్తికే **విపాకం ధమ్మం పటిచ్చ విపాకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతి** యే హేతుపచ్చయే తేరస వారా వుత్తా, తే సఙ్ఖిపిత్వా గణనాయ దస్సేతుం **హేతుయా తేరసాతి** వుత్తం. **ఆరమ్మణే పఞ్చాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ తేరస పఞ్చ నవ సత్త తీణి ద్వేతి చ గణనపరిచ్ఛేదా, తేసం వసేన పచ్చయసంసన్దనే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ గణనా వేదితబ్బా.

౨౪-౫౨. పచ్చనీయేపి **విపాకం ధమ్మం పటిచ్చ విపాకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయాతి** యే నహేతుపచ్చయే దస వారా వుత్తా, తే సఙ్ఖిపిత్వా గణనాయ దస్సేతుం **నహేతుయా దసాతి** వుత్తం. **న ఆరమ్మణే పఞ్చాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. ఏవమేత్థ దస పఞ్చ తేరస ద్వాదస ద్వే ఏకం నవ తీణీతి అట్ఠ గణనపరిచ్ఛేదా, తేసం వసేన పచ్చయసంసన్దనే హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ విత్థారతో గణనా వేదితబ్బా. పాళి పన సఙ్ఖిత్తా, ఏతేసఞ్ఞేవ పన లద్ధగణనరపరిచ్ఛేదానం వారానం వసేన సంసన్దిత్వా అనులోమపచ్చనీయం పచ్చనీయానులోమఞ్చ వేదితబ్బం.

సహజాతవారో ఇమినావ ఏకగతికో. పచ్చయనిస్సయసంసట్ఠసమ్పయుత్తవారా యథాపాళిమేవ నియ్యన్తి.

౬౨. పఞ్హావారే **కుసలాకుసలే నిరుద్ధేతి** ఏతస్మిం విపస్సనావసేన పవత్తే కుసలే సారజ్జనాదివసేన పవత్తే అకుసలే చ నిరుద్ధే. **విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీతి** కామావచరవిపాకో తదారమ్మణతాయ ఉప్పజ్జతి. యే పన "విపస్సనాజవనానం విచికిచ్ఛుద్ధచ్చానఞ్చ పరియోసానే తదారమ్మణం నత్థీ"తి వదన్తి, తే ఇమాయ తన్తియా పటిసేధేతబ్బా. **ఆకాసానఞ్చాయతనకుసలం విఞ్ఞాణఞ్చాయతనస్స కిరియస్స ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయోతి** అరహత్తం పత్వా అసమాపన్నపుబ్బా సమాపత్తియో పటిలోమతో సమాపజ్జన్తస్స వసేనేతం వుత్తం. ఇమినా ఉపాయేన సబ్బవిస్సజ్జనేసు సాధుకం పాళిం ఉపపరిక్ఖిత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

౧౨౦. హేతుయా సత్త, ఆరమ్మణే నవ, అధిపతియా దసాతిఆదీసుపి సహజాతాధిపతివసేన ఆరమ్మణాధిపతివసేన సహజాతనిస్సయవసేన పురేజాతనిస్సయవసేన అనన్తరూపనిస్సయవసేన ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన పకతూపనిస్సయవసేన సహజాతవిప్పయుత్తవసేన పురేజాతపచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తవసేనాతి యత్థ యత్థ యథా యథా యత్తకాని విస్సజ్జనాని లబ్భన్తి, తత్థ తత్థ తథా తథా తాని సబ్బాని సల్లక్ఖేతబ్బాని. తథా పచ్చనీయాదీసు అనులోమవసేన వారుద్ధరణం, అనులోమతో లద్ధవారానం పచ్చనీయతో గణనా, పచ్చయసంసన్దనం, అనులోమపచ్చనీయే పచ్చనీయానులోమే చ సుద్ధికేసు చేవ సంసన్దనవసేన చ పవత్తేసు హేతుమూలకాదీసు లబ్భమానవారగణనా, అలబ్భమానానం అలబ్భమానతాతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

యథా చేత్థ, ఏవం ఇతో పరేసుపి తికదుకేసు. పట్ఠానపకరణఞ్హి పాళితోవ అనన్తం అపరిమాణం. తస్స పదపటిపాటియా అత్థం వణ్ణయిస్సామీతి పటిపన్నస్స అతిదీఘాయుకస్సాపి ఆయు నప్పహోతి. న చస్స ఏకదేసం వణ్ణేత్వా సేసమ్హి నయతో దస్సియమానే న సక్కా అత్థో జానితుం, తస్మా ఇతో పరం ఏత్తకమ్పి అవత్వా సేసేసు తికదుకేసు హేట్ఠా అవుత్తప్పకారత్తా యం యం అవస్సం వత్తబ్బం, తం తదేవ వక్ఖామ. యం పన అవత్వా గమిస్సామ, తం పాళినయేనేవ వేదితబ్బన్తి.

విపాకత్తికవణ్ణనా.

౪. ఉపాదిన్నత్తికవణ్ణనా

౨౧. ఉపాదిన్నుపాదానియత్తికస్స పఞ్హావారే **వత్థు ఉపాదానియానం ఖన్ధానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి** పవత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. పటిసన్ధియం పన తం పురేజాతం న హోతి.

౭౨. ఉపాదిన్నుపాదానియో కబళీకారో ఆహారో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స కాయస్స ఆహారపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏత్థ ఉపాదిన్నుపాదానియో కబళీకారాహారో నామ కమ్మసముట్ఠానానం రూపానం అబ్భన్తరగతా ఓజా. **ఉపాదిన్నుపాదానియస్స కాయస్సాతి** తస్సేవ కమ్మసముట్ఠానరూపకాయస్స ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో. రూపజీవితిన్ద్రియం వియ కటత్తారూపానం అనుపాలనఉపత్థమ్భనవసేన పచ్చయో, న జనకవసేన. యం పన మణ్డూకాదయో గిలిత్వా ఠితానం అహిఆదీనం కాయస్స జీవమానకమణ్డూకాదిసరీరే ఓజా ఆహారపచ్చయేన పచ్చయోతి వదన్తి, తం న గహేతబ్బం. న హి జీవమానకసరీరే ఓజా అఞ్ఞస్స సరీరస్స ఆహారపచ్చయతం సాధేతి. **అనుపాదిన్నుపాదానియస్స కాయస్సాతి** ఏత్థ పన జనకవసేనాపి లబ్భతి. **ఉపాదిన్నుపాదానియస్స చ అనుపాదిన్నుపాదానియస్స** చాతి ఏత్థ ఏకస్స ఉపత్థమ్భకవసేన, ఏకస్స జనకవసేన, ఉభిన్నమ్పి వా ఉపత్థమ్భకవసేనేవ వుత్తో. ద్వే పన ఆహారా ఏకతో పచ్చయా హోన్తా ఉపత్థమ్భకావ హోన్తి, న జనకా. సేసమేత్థ పాళిమేవ సాధుకం ఓలోకేత్వా వేదితబ్బం.

ఉపాదిన్నత్తికవణ్ణనా.

౫-౨౨. సఙ్కిలిట్ఠత్తికాదివణ్ణనా

సఙ్కిలిట్ఠసఙ్కిలేసికత్తికే సబ్బం కుసలత్తికే వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బం.

౭౮. వితక్కత్తికే **యథాకమ్మూపగఞాణస్స పరికమ్మన్తి** దిబ్బచక్ఖుపరికమ్మమేవ తస్స ఉప్పాదనత్థాయ పరికమ్మం. ఉప్పన్నస్స పన వళఞ్జనకాలే పరికమ్మం సన్ధాయేతం వుత్తం. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

౮౨. తి తదారమ్మణభవఙ్గమూలభవఙ్గానం వసేన వుత్తం. సేసమేత్థ సబ్బం పాళివసేనేవ వేదితబ్బం.

దస్సనత్తికే **దస్సనేన పహాతబ్బో రాగో ఉప్పజ్జతీతిఆదీసు** దస్సనేన పహాతబ్బో పుథుజ్జనస్స ఉప్పజ్జతి. భావనాయ పహాతబ్బో సోతాపన్నస్సాపీతి ఏవం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా నుప్పజ్జన్తీతి వేదితబ్బా. దస్సనేన పహాతబ్బో ధమ్మో భావనాయ పహాతబ్బస్స ధమ్మస్స ఏకేనపి పచ్చయేన పచ్చయో న హోతి. సేసమేత్థ పాళిం అనుగన్త్వా కుసలత్తికే వుత్తలక్ఖణవసేనేవ వేదితబ్బం.

దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకత్తికే దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకాదీనం విభాగో అట్ఠకథాకణ్డే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతో మోహో అహేతుకత్తా తతియపదే పవిట్ఠో. ఏవమేత్థ యేసం దస్సనభావనాహి పహాతబ్బో హేతు అత్థి, తే పహాతబ్బహేతుకా. యేసం సో నత్థి తే నేవదస్సనేన నభావనాయపహాతబ్బహేతుకాతి ఇమం పహాతబ్బహేతుకవిభాగం ఞత్వా సేసం దస్సనేనపహాతబ్బత్తికే చేవ కుసలత్తికే చ దస్సితలక్ఖణానుసారేనేవ వేదితబ్బం.

ఆచయగామిత్తికే చ పటిచ్చవారసంసట్ఠవారేసు అనులోమం కుసలత్తికసదిసమేవ. సేసం విస్సజ్జనతో గణనతో చ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

సేక్ఖత్తికే అసేక్ఖో ధమ్మో సేక్ఖస్స ధమ్మస్స న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో. సేక్ఖో అసేక్ఖస్స అనన్తరపకతూపనిస్సయో పన హోతి. సేసమేత్థ యథాపాళిమేవ నియ్యాతి, తథా పరిత్తత్తికే.

పరిత్తారమ్మణత్తికే **అప్పమాణారమ్మణాచేతనాతి** సేక్ఖానం గోత్రభుచేతనా, పచ్చవేక్ఖణచేతనాతిపి వత్తుం వట్టతి. **విపాకానం పరిత్తారమ్మణానన్తి** పటిసన్ధియం కమ్మం ఆరమ్మణం కత్వా, పవత్తే చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివసేనరూపాదిఆరమ్మణం, తదారమ్మణవసేన జవనేన గహితపరిత్తారమ్మణఞ్చ ఆరమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నానం. యే పన “గోత్రభుచిత్తేన నత్థి పటిసన్ధీ”తి వదన్తి, తే ఇమినా సుత్తేన పటిసేధేతబ్బా. సేసమేత్థ పాళినయేనేవ వేదితబ్బం. హీనత్తికో సఙ్కిలిట్ఠత్తికసదిసో.

మిచ్ఛత్తత్తికే మిచ్ఛత్తనియతో సమ్మత్తనియతస్స, సమ్మత్తనియతో వా మిచ్ఛత్తనియతస్స కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో న హోతి. మిచ్ఛత్తనియతో వా సమ్మత్తనియతో వా సహజాతాధిపతిరహితో నామ నత్థి. సమ్మత్తనియతే ఏకన్తతో ఆరమ్మణపురేజాతం నత్థి, మిచ్ఛత్తనియతే సియా ఆరమ్మణపురేజాతం. అనియతం చిత్తం ఆరబ్భ నియతా మిచ్ఛాదిట్ఠి ఉప్పజ్జేయ్య. సేసా నియతం ఆరబ్భ నియతం నుప్పజ్జతి, మిచ్ఛత్తనియతం గరుం కత్వా న కోచి ధమ్మో ఉప్పజ్జతి. కుసలో మిచ్ఛత్తస్స ఉపనిస్సయపచ్చయో న హోతి. సేసమేత్థ పాళియం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

మగ్గారమ్మణత్తికే పటిచ్చవారస్స అనులోమే విపాకపచ్చయో నత్థి. కమ్మపచ్చయేపి ఇమస్మిం తికే నానాక్ఖణికం న లబ్భతి, తథా ఉప్పన్నత్తికఅతీతత్తికేసు. పచ్చనీయే **అహేతుకం మగ్గారమ్మణన్తి** అహేతుకం మగ్గారమ్మణం, ఆవజ్జనం సన్ధాయేతం వుత్తం. సేసమేత్థ పాళిఅనుసారేనేవ వేదితబ్బం.

ఉప్పన్నత్తికే చ అతీతత్తికే చ పటిచ్చవారాదయో నత్థి, పఞ్హావారమత్తమేవ లబ్భతి. కస్మా? పటిచ్చవారాదయో హి సహజాతపురేజాతానఞ్ఞేవ హోన్తి. ఇమే చ తికా అతీతానాగతమిస్సకా. ఉప్పన్నత్తికే చేత్థ అనన్తరభాగియాపి పచ్చయా న లబ్భన్తి. కస్మా? ఉప్పన్నత్తికే అతీతస్స అభావతో. ఉప్పన్నో చ అనుప్పన్నో చాతి ఇమే చేత్థ ద్వే ధమ్మా ఉప్పన్నస్స చ అనుప్పన్నస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో. అనుప్పన్నో చ ఉప్పాదీ చాతి ఇమే పన ద్వే ఉప్పన్నస్స ఆరమ్మణూపనిస్సయవసేన ద్వీహి పచ్చయేహి పచ్చయో. సేసమేత్థ పాళియం ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బం.

అతీతత్తికే పచ్చుప్పన్నం అతీతానాగతస్స, అతీతానాగతఞ్చ అతీతానాగతస్స న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో. నిబ్బానం పన ద్వీసుపి ఇమేసు తికేసు నేవ పచ్చయతో న పచ్చయుప్పన్నతో లబ్భతి. సేసమిధాపి పాళియం ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బం.

అజ్ఝత్తత్తికే అజ్ఝత్తబహిద్ధాపదం న గహితం. అజ్ఝత్తబహిద్ధాసఙ్ఖాతా హి ఉభో రాసయో నేవ ఏకతో పచ్చయా హోన్తి, న పచ్చయుప్పన్నా; తస్మా హత్థతలే ఠపితస్స సాసపస్స వణ్ణోపి హత్థతలవణ్ణేన సద్ధిం ఏకతో ఆరమ్మణం న హోతీతి వేదితబ్బో. యథా చ అజ్ఝత్తబహిద్ధాపదం, ఏవమేత్థ అజ్ఝత్తారమ్మణత్తికేపి అజ్ఝత్తబహిద్ధారమ్మణపదం న లబ్భతి. సేసం యథాపాళిమేవ నియ్యాతి.

సనిదస్సనత్తికేపి పాళివసేనేవ అత్థో గహేతబ్బో. గణనాపేత్థ పాళియం ఆగతవారే సఙ్ఖిపిత్వా హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ సంసన్దనేసు సంసన్దిత్వా వేదితబ్బాతి.

ధమ్మానులోమే తికపట్ఠానవణ్ణనా.

౨. దుకపట్ఠానవణ్ణనా

దుకపట్ఠానేపి సబ్బదుకేసు పఞ్హావిస్సజ్జనాని చేవ గణనా చ పాళియం ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బా. అపిచేత్థ సహేతుకహేతుసమ్పయుత్తదుకానం విస్సజ్జనం హేతుదుకవిస్సజ్జనసదిసం; తథా హేతూచేవసహేతుకహేతూచేవహేతుసమ్పయుత్తదుకానం, తథా సప్పచ్చయసఙ్ఖతదుకానం. **ఇదం దుకం యథా సప్పచ్చయదుకం, ఏవం కాతబ్బన్తి** ఇదం యస్మా సప్పచ్చయో వియ అప్పచ్చయేన సఙ్ఖతోపి, అసఙ్ఖతేన సద్ధిం యోజనం న లబ్భతి, తస్మా వుత్తం. సారమ్మణచిత్తసమ్పయుత్తసంసట్ఠదుకాపి సదిసవిస్సజ్జనాయేవ; తథా ఆసవఓఘయోగగోచ్ఛకా. ఏతే హి తయో అఞ్ఞమఞ్ఞం సదిసవిస్సజ్జనాయేవ. అపిచ లోకియసాసవసంయోజనియగన్థనియనీవరణియపరామట్ఠసఙ్కిలేసికదుకా ఆసవవిప్పయుత్తసాసవసంయోజనవిప్పయుత్తసంయోజనియగన్థవిప్పయుత్తగన్థనియనీవరణవిప్పయుత్తనీవరణియపరామాసవిప్పయుత్తపరామట్ఠకిలేసవిప్పయుత్తసఙ్కిలేసికపరియాపన ఇమేపి దుకా సమానా.

కిలేసదుకం సంయోజనదుకసదిసం. సఙ్కిలిట్ఠకిలేససమ్పయుత్తనీవరణసమ్పయుత్తదస్సనేనపహాతబ్బసరణదుకాపి సమానా. తథాకిలేసా చేవ సఙ్కిలిట్ఠనీవరణా చేవ నీవరణసమ్పయుత్తకిలేసా చేవ కిలేససమ్పయుత్తదుకా. ఇమినా నయేన సబ్బేసం అత్థతో సదిసానం దుకానం విస్సజ్జనాని సదిసానేవ హోన్తీతి వేదితబ్బాని. సబ్బస్మిమ్పి పన పట్ఠానే కేనచివిఞ్ఞేయ్యదుకం న లబ్భతి. ఆసవా చేవ ఆసవసమ్పయుత్తా చ, సంయోజనా చేవ సంయోజనసమ్పయుత్తా చ, గన్థా చేవ గన్థసమ్పయుత్తా చ, నీవరణా చేవ నీవరణసమ్పయుత్తా చ, కిలేసా చేవ సఙ్కిలిట్ఠా చాతి ఏవరూపేసు దుకేసు విపాకపచ్చయో చేవ నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయో చ న లబ్భతి. నహేతుసహేతుకనహేతుఅహేతుకేసు హేతుపచ్చయో నత్థి. హేతూ చేవ హేతుసమ్పయుత్తా చ, ఆసవా చేవ ఆసవసమ్పయుత్తా చ, గన్థా చేవ గన్థసమ్పయుత్తా చాతి ఇమేసు దుకేసు నహేతునఝాననమగ్గా న లబ్భన్తి. సంయోజనా చేవ సంయోజనసమ్పయుత్తా చ, నీవరణా చేవ నీవరణసమ్పయుత్తా చ, కిలేసా చేవ కిలేససమ్పయుత్తా చ, కిలేసా చేవ సఙ్కిలిట్ఠా చాతి ఇమేసు పన విచికిచ్ఛుద్ధచ్చసహగతస్స మోహస్స వసేన నహేతుపచ్చయో లబ్భతి; నఝాననమగ్గపచ్చయా న లబ్భన్తీతి ఏవం సబ్బదుకేసు లబ్భమానాలబ్భమానం ఉపపరిక్ఖిత్వా పాళివసేనేవ వారగణనా వేదితబ్బాతి.

దుకపట్ఠానవణ్ణనా.

౩. దుకతికపట్ఠానవణ్ణనా

దుకతికపట్ఠానే హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ హేతు కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతి ఏవం పఞ్హామత్తుద్ధారవసేనేవ సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా. ‘‘కుసలం అలోభం పటిచ్చ అదోసో అమోహో’’తిఆదినా పన నయేన విత్థారో వత్తబ్బో సియా, నో హేట్ఠా దస్సితనయేన సక్కా అవుత్తోపి జానితున్తి ఏకపదేపి ఏకపచ్చయో వా న వుత్తో. యా పనేసా సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా, సా ఏవం కతాతి వేదితబ్బా. హేతుదుకేన హి సద్ధిం కుసలపదం యోజేత్వా పటిచ్చవారే అనులోమస్స చేవ పచ్చనీయస్స చ వసేన సబ్బే లబ్భమానకపచ్చయా దస్సితా, అనులోమపచ్చనీయపచ్చనీయానులోమనయా చేవ సహజాతవారాదయో చ న దస్సితా, కేవలం ‘‘పటిచ్చవారసదిసంయేవ విత్థారేతబ్బ’’న్తి వుత్తం. పఞ్హావారే పఞ్హమ్పి అవిస్సజ్జేత్వా కేవలం పఞ్హుద్ధారమత్తం కత్వా అనులోమపచ్చనీయవసేనేవ లబ్భమానపచ్చయా దస్సితా. యథా చ కుసలపదం, ఏవం అకుసలఅబ్యాకతపదానిపి హేతుదుకేన సద్ధిం యోజేత్వా హేతుకుసలదుకతికం నిద్దిసితబ్బన్తి వుత్తం.

తతో పరం **హేతుం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మ**న్తిఆదినా నయేన హేతువేదనాదుకతికాదీని ఏకవీసతి దుకతికాని దస్సితాని. యస్మా పన హేతు నామ సనిదస్సనసప్పటిఘో అనిదస్సనసప్పటిఘో వా నత్థి, తస్మా హేతుపదేన సద్ధిం సనిదస్సనసప్పటిఘఅనిదస్సనసప్పటిఘపదాని న యోజితాని. ఏవం హేతుదుకేన సద్ధిం లబ్భమానకవసేన ద్వావీసతి తికే యోజేత్వా పున తే సహేతుకదుకాదీహి సరణదుకపరియోసానేహి సబ్బదుకేహి సద్ధిం యోజితా. తత్థ యం యం పదం యేన యేన పదేన సద్ధిం యోజనం న గచ్ఛతి, తం తం పాళియంయేవ న లబ్భతీతి వుత్తం. ఏవమేత్థ ఏకేన దుకేన సద్ధిం బావీసతి తికే యోజేత్వా పున అపరేన బావీసతి, అపరేన బావీసతీతి పటిపాటియా దుకసతే లబ్భమానదుకపదేహి సద్ధిం ద్వావీసతి తికా యోజితాతి ద్వావీసతి తికే గహేత్వా దుకసతే పక్ఖిపిత్వా దుకతికపట్ఠానం నామ దేసితం. తత్థ యేసు యేసు ఠానేసు నయం దస్సేత్వా పాళియా సఙ్ఖేపో కతో, తేసు తేసు ఠానేసు దస్సితనయానురూపేన తస్సా విత్థారో వేదితబ్బోతి.

దుకతికపట్ఠానవణ్ణనా.

౪. తికదుకపట్ఠానవణ్ణనా

తికదుకపట్ఠానేపి కుసలం హేతుం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో హేతు ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతి పఞ్హామత్తుద్ధారవసేనేవ దేసనా కతా. తత్థ యథా హేట్ఠా హేతుదుకేన సద్ధిం కుసలపదం యోజేత్వా సబ్బపచ్చయవసేన సబ్బవారేసు సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా, ఏవమిధ కుసలత్తికేన సద్ధిం హేతుపదం యోజేత్వా సబ్బపచ్చయవసేన సబ్బవారేసు సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా. యథా చ హేతుపదం, ఏవం నహేతుపదమ్పి కుసలత్తికేన సద్ధిం యోజేత్వా కుసలత్తికహేతుదుకం నిట్ఠాపితం. తతో పరం **సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం హేతుం ధమ్మ**న్తిఆదినా నయేన వేదనాత్తికహేతుదుకాదీని ఏకవీసతి తికదుకాని దస్సితాని.

ఏవం బావీసతియా తికేహి సద్ధిం హేతుదుకం యోజేత్వా పున తేహియేవ సద్ధిం సహేతుకదుకాదయో సరణదుకపరియోసానా లబ్భమానవసేన సబ్బదుకా యోజితా. ఇధాపి యం యం పదం యోజనం న గచ్ఛతి, తం తం పాళియంయేవ పటిక్ఖిత్తం. ఏవం దుకసతం గహేత్వా ద్వావీసతియా తికేసు పక్ఖిపిత్వా తికదుకపట్ఠానం నామ దేసితం. తత్రాపి యేన యేన నయేన పాళి సఙ్ఖిత్తా, సో సో నయో విత్థారతో వేదితబ్బో.

తికదుకపట్ఠానవణ్ణనా.

౫. తికతికపట్ఠానవణ్ణనా

తికతికపట్ఠానేపి కుసలం సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతి పఞ్హుద్ధారవసేనేవ సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా. ఏత్థ చ కుసలత్తికం వేదనాత్తికాదీహి, వేదనాత్తికాదయో చ కుసలత్తికేనాతి ఏవం తికేసుయేవ తికా పక్ఖిత్తా. యేన యేన చ పదేన సద్ధిం యం యం పదం యోజనం న గచ్ఛతి, తం తం హాపేత్వా లబ్భమానవసేనేవ సబ్బపచ్చయేసు వారా చ గణననయా చ దస్సితా, తస్మా తే సాధుకం పాళిం ఉపపరిక్ఖిత్వా వేదితబ్బా. యథా చ కుసలత్తికం వేదనాత్తికాదీహి, వేదనాత్తికాదయో చ తేన సద్ధిం యోజేత్వా వేదితబ్బా; తథా ఏకేకం తికం సేసేహి. సేసా చ తేహి సద్ధిం యోజేత్వా వేదితబ్బాతి.

తికతికపట్ఠానవణ్ణనా.

౬. దుకదుకపట్ఠానవణ్ణనా

దుకదుకపట్ఠానేపి హేతుసహేతుకం ధమ్మం పటిచ్చ హేతుసహేతుకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయాతి పఞ్హాద్ధారవసేనేవ సఙ్ఖేపతో దేసనా కతా. తత్థ హేతుదుకం సహేతుకదుకాదీహి, సహేతుకదుకాదీని చ తేన సద్ధిం యోజితాని. ఏకేకం పన దుకం సేసేహి, సేసా చ తేహి సద్ధిం పటిపాటియా యోజేతబ్బా. ఇదఞ్హి దుకదుకపట్ఠానం నామ 'దుకేసుయేవ దుకే పక్ఖిపిత్వా' దేసితం. తేనేత్థ సబ్బదుకేహి సద్ధిం సబ్బదుకానం యోజనా వేదితబ్బా. పాళి పన సఙ్ఖిత్తా. యేన యేన చ పదేన సద్ధిం యం యం పదం యోజనం న గచ్ఛతి, తం తం హాపేత్వావ దేసనా కతాతి.

దుకదుకపట్ఠానవణ్ణనా.

ఏత్తావతా –

తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ అనులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి. –

అట్ఠకథాయం వుత్తగాథాయ దీపితా. **ధమ్మానులోమపట్ఠానే** ఛ నయా నిద్దిట్ఠా హోన్తి. పచ్చయవసేన పనేత్థ ఏకేకస్మిం పట్ఠానే అనులోమాదయో చత్తారో చత్తారో నయాతి ఏకేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితం అనులోమపట్ఠానంయేవ వేదితబ్బం.

౭-౧౨. పచ్చనీయపట్ఠానవణ్ణనా

౧. ఇదాని కుసలాదీనం పదానం పటిక్ఖేపవసేన ధమ్మానం పచ్చనీయతాయ లద్ధనామం **పచ్చనీయపట్ఠానం** దస్సేతుం **నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చా**తి కుసలస్స పచ్చయభావం వారేతి. **నకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**తి కుసలస్స ఉప్పత్తిం వారేతి, తస్మా "అకుసలాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ అకుసలాబ్యాకతా తయో ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప"న్తి ఏవమాదినా నయేనేత్థ పఞ్హం విస్సజ్జితబ్బం. తస్మిం తస్మిం పచ్చయే లద్ధగణనా పన పాళియం వుత్తాయేవ. యేపి వారా సదిసవిస్సజ్జనా, తేపి తత్థేవ దస్సితా. తస్మా సబ్బమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేన పాళిం ఉపపరిక్ఖిత్వా వేదితబ్బం. యథా చేత్థ, ఏవం దుకపట్ఠానే, దుకతికపట్ఠానే, తికదుకపట్ఠానే తికతికపట్ఠానే, దుకదుకపట్ఠానే చ.

ఏత్తావతా –

తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ, దుకం దుకఞ్చ,
ఛ పచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి. –

అట్ఠకథాయం వుత్తగాథాయ దీపితా. **ధమ్మపచ్చనీయపట్ఠానే** ఛ నయా నిద్దిట్ఠా హోన్తి. పచ్చయవసేన పనేత్థ ఏకేకస్మిం పట్ఠానే అనులోమాదయో చత్తారో చత్తారో నయాతి ఏకేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితం పచ్చనీయపట్ఠానఞ్చేవ వేదితబ్బం.

పచ్చనీయపట్ఠానవణ్ణనా.

౧౩-౧౮. అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానవణ్ణనా

౧. ఇదాని కుసలాదీసు ధమ్మేసు పచ్చయధమ్మం అప్పటిక్ఖిపిత్వా పచ్చయుప్పన్నస్స కుసలాదిభావపటిక్ఖేపవసేన ధమ్మానం అనులోమపచ్చనీయతాయ లద్ధనామం **అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానం** దస్సేతుం **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ న కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **కుసలం ధమ్మం పటిచ్చా**తి కుసలస్స పచ్చయభావం అనుజానాతి. **న కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**తి కుసలస్సేవ ఉప్పత్తిం వారేతి. తస్మా "కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూప"న్తిఆదినా నయేన విస్సజ్జనం దస్సితం, తం సబ్బం పాళిం ఓలోకేత్వా సాధుకం సల్లక్ఖేతబ్బం. యమ్పి యేన సదిసం, యఞ్చ యత్థ లబ్భతి, యో చ యేసం విస్సజ్జనానం యేసు పచ్చయేసు గణనపరిచ్ఛేదో, సో సబ్బో పాళియం దస్సితో, తస్మా పాళియేవ ఏత్థ అత్థో. యథా చేత్థ, ఏవం దుకపట్ఠానాదీసుపీతి.

ఏత్తావతా –

> తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
> దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
> తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
> ఛ అనులోమపచ్చనీయమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి. –

అట్ఠకథాయం వుత్తగాథాయ దీపితా **ధమ్మానులోమపచ్చనీయపట్ఠానే** ఛ నయా నిద్దిట్ఠా హోన్తి. పచ్చయవసేన పనేత్థ ఏకేకస్మిం పట్ఠానే అనులోమాదయో చత్తారో చత్తారో నయాతి ఏకేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితం అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానఞ్చేవ వేదితబ్బం.

అనులోమపచ్చనీయపట్ఠానవణ్ణనా.

౧౯-౨౪. పచ్చనీయానులోమపట్ఠానవణ్ణనా

౧. ఇదాని కుసలాదీసు ధమ్మేసు పచ్చయధమ్మం పటిక్ఖిపిత్వా పచ్చయుప్పన్నస్స కుసలాదిభావం అప్పటిక్ఖేపవసేన ధమ్మానం పచ్చనీయానులోమతాయ లద్ధనామం **పచ్చనీయానులోమపట్ఠానం** దస్సేతుం **నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా**తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చా**తి కుసలస్స పచ్చయభావం వారేతి. **అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ**తి అకుసలస్స ఉప్పత్తిం అనుజానాతి. నకుసలఞ్హి అకుసలం అబ్యాకతం వా, తఞ్చ సహజాతపచ్చయం కత్వా ఉప్పజ్జమానో కుసలో నామ నత్థి, తస్మా అకుసలాబ్యాకతవసేన దేసనా కతా. తత్థ "అకుసలం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా"తి ఏవం నకుసలం ధమ్మం పటిచ్చ విస్సజ్జనం వేదితబ్బం. **అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా**తి అయం పన పఞ్హో "విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప"న్తి విస్సజ్జితోవ. ఇతి సబ్బపఞ్హేసు అవిస్సజ్జితస్స అత్థానురూపం విస్సజ్జితస్స చ పాళిఆగతమేవ విస్సజ్జనం. ఏకేకస్మిఞ్చ తికదుకే వారప్పభేదపచ్చయగణనవిధానం సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయానుసారేనేవ వేదితబ్బం.

ఏత్తావతా చ –

తికఞ్చ పట్ఠానవరం దుకుత్తమం,
దుకం తికఞ్చేవ తికం దుకఞ్చ;
తికం తికఞ్చేవ దుకం దుకఞ్చ,
ఛ పచ్చనీయానులోమమ్హి నయా సుగమ్భీరాతి. –

అట్ఠకథాయం వుత్తగాథాయ దీపితా. **ధమ్మపచ్చనీయానులోమపట్ఠానే** ఛ నయా నిద్దిట్ఠా హోన్తి. పచ్చయవసేన పనేత్థ ఏకేకస్మిం పట్ఠానే అనులోమాదయో చత్తారో చత్తారో నయాతి ఏకేన పరియాయేన చతువీసతినయపటిమణ్డితం పచ్చనీయానులోమపట్ఠానఞ్చేవ వేదితబ్బం.

పచ్చనీయానులోమపట్ఠానవణ్ణనా.

ఏవం ధమ్మానులోమాదివసేన చతూసు వారేసు ఏకేకస్మిం చతువీసతియా చతువీసతియా నయానం వసేన ఛన్నవుతి నయా హోన్తి. తత్థ పచ్చయనయే అగ్గహేత్వా ఏకేకస్మిం పట్ఠానే తికదుకాదీనఞ్చేవ ఛన్నం ఛన్నం నయానం వసేనేతం చతువీసతినయపటిమణ్డితం **సమన్తపట్ఠానమహాపకరణం** వేదితబ్బం. కేచి పన "కుసలారమ్మణో ధమ్మో అకుసలారమ్మణో ధమ్మో"తిఆదినా నయేన ఆరమ్మణమాతికం నామ ఠపేత్వా "కుసలారమ్మణో ధమ్మో కుసలారమ్మణస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో"తిఆదినా నయేన ఆరమ్మణపట్ఠానం నామ దస్సేత్వా అపరమ్పి ఫస్సాదీనం వసేనపి ఫస్సపట్ఠానం నామ ఉద్ధరిత్వా దస్సేన్తి. తం నేవ పాళియం న అట్ఠకథాసు సన్దిస్సతీతి ఇధ న విచారితం. సఙ్గీతిఆరుళ్హపాళివసేనేవ పనేత్థ వణ్ణనా కతాతి వేదితబ్బా.

ఏత్తావతా చ –

సమ్మూళ్హా యత్థ పజా, తన్తాకులాదిభావమాపన్నా;

నేకవిధదుక్ఖగహనం, సంసారం నాతివత్తన్తి.

పచ్చయభేదే కుసలో, లోకే గరుతమ్హి పచ్చయాకారం;
అతినిపుణగమ్భీరం, జవనబ్భూమిం బుద్ధఞాణస్స.

కుసలాదిధమ్మభేదం, నిస్సాయ నయేహి వివిధగణనేహి;
విత్థారేన్తో సత్తమ-మభిధమ్మప్పకరణం సత్థా.

సువిహితసన్నిట్ఠానో , పట్ఠానం నామ యం పకాసేసి;
సద్ధాయ సమారద్ధా, యా అట్ఠకథా మయా తస్స.

ఆచరియానం వాదం, అవిహాయ విభజ్జవాదిసిస్సానం;
అతిబహువిధన్తరాయే, లోకమ్హి అనన్తరాయేన.

సా ఏవం అజ్జ కతా, చుద్దసమత్తేహి భాణవారేహి;
అత్థం పకాసయన్తీ, పట్ఠానవరస్స సకలస్స.

సన్నిట్ఠానం పత్తా యథేవ నిట్ఠం తథా బహుజనస్స;
సమ్పాపుణన్తు సీఘం, కల్యాణా సబ్బసఙ్కప్పా.

ఏత్తావతా –

సత్తప్పకరణం నాథో, అభిధమ్మమదేసయి;
దేవాతిదేవో దేవానం, దేవలోకమ్హి యం పురే.

తస్స అట్ఠకథా ఏసా, సకలస్సాపి నిట్ఠితా;
చిరట్ఠితత్థం ధమ్మస్స, నిట్ఠపేన్తేన తం మయా.

యం పత్తం కుసలం తస్స, ఆనుభావేన పాణినో;
సబ్బే సద్ధమ్మరాజస్స, ఞత్వా ధమ్మం సుఖావహం.

పాపుణన్తు విసుద్ధాయ, సుఖాయ పటిపత్తియా;
అసోకమనుపాయాసం, నిబ్బానసుఖముత్తమం.

చిరం తిట్ఠతు సద్ధమ్మో, ధమ్మే హోన్తు సగారవా;
సబ్బేపి సత్తా కాలేన, సమ్మా దేవో పవస్సతు.

యథా రక్ఖింసు పోరాణా, సురాజానో తథేవిమం;

రాజా రక్ఖతు ధమ్మేన, అత్తనోవ పజం పజన్తి.

పట్ఠానప్పకరణ-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ పఞ్చపకరణట్ఠకథాతి.

నిగమనకథా

పరమవిసుద్ధసద్ధాబుద్ధివీరియపటిమణ్డితేన సీలాచారజ్జవమద్దవాదిగుణసముదయసముదితేన సకసమయసమయన్తరగహనజ్ఝోగాహణసమత్థేన పఞ్ఞావేయ్యత్తియసమన్నాగతేన తిపిటకపరియత్తిప్పభేదే సాట్ఠకథే సత్థుసాసనే అప్పటిహతఞాణప్పభావేన మహావేయ్యాకరణేన కరణసమ్పత్తిజనితసుఖవినిగ్గతమధురోదారవచనలావణ్ణయుత్తేన యుత్తముత్తవాదినా వాదీవరేన మహాకవినా పభిన్నపటిసమ్భిదాపరివారే ఛళభిఞ్ఞాదిప్పభేదగుణపటిమణ్డితే ఉత్తరిమనుస్సధమ్మే సుప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం థేరవంసప్పదీపానం థేరానం మహావిహారవాసీనం వంసాలఙ్కారభూతేన విపులవిసుద్ధబుద్ధినా **బుద్ధఘోసో**తి గరూహి గహితనామధేయ్యేన థేరేన కతా అయం సకలస్సపి అభిధమ్మపిటకస్స అట్ఠకథా –

తావ తిట్ఠతు లోకస్మిం, లోకనిత్థరణేసినం;
దస్సేన్తీ కులపుత్తానం, నయం పఞ్ఞావిసుద్ధియా.

యావ బుద్ధోతి నామమ్పి, సుద్ధచిత్తస్స తాదినో;
లోకమ్హి లోకజేట్ఠస్స, పవత్తతి మహేసినోతి.

అభిధమ్మపిటక-అట్ఠకథా నిట్ఠితా.